T.C.

ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TAR-YL-2011-0001

BİR İHTİLÂL BİR DEVRİM: 27 Mayıs'ın Aydın'daki Yankıları

HAZIRLAYAN

Hilmi ANAÇ

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Günver GÜNEŞ

AYDIN- 2011

T.C.

ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TAR-YL-2011-0001

BİR İHTİLÂL BİR DEVRİM: 27 Mayıs'ın Aydın'daki Yankıları

HAZIRLAYAN

Hilmi ANAÇ

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Günver GÜNEŞ

AYDIN- 2011

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Tarih Ana Bilim Dalı öğrencisi Hilmi ANAÇ tarafından hazırlanan Bir İhtilal Bir Devrim: 27 Mayıs'ın Aydın'daki Yankıları başlıklı tez, 15.07.2011 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı ve Soyadı :	Kurumu :	İmzası:
(Başkan) Yrd. Doç. Dr. Günver GÜNEŞ	**Adnan Menderes Üniversitesi**	
Doç. Dr. Süleyman İNAN	**Pamukkale Üniversitesi**	
Yrd. Doç. Dr. Atakan HATİPOĞLU	**Adnan Menderes Üniversitesi**	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Tezli Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun .....sayılı kararıyla ..... tarihinde onaylanmıştır.

Doç. Dr. Selçuk ÇOLAKOĞLU
Enstitü Müdürü

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı : Hilmi ANAÇ

İmza :

YAZAR ADI-SOYADI: Hilmi ANAÇ

BAŞLIK: BİR İHTİLÂL BİR DEVRİM: 27 Mayıs'ın Aydın'daki Yankıları

27 Mayıs 1960 İhtilâli, askeri bir darbe ile başlamıştır. Türkiye'de ordunun ilk darbesi 27 Mayıs 1960'da gerçekleşmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri içinden çıkan cuntacı bir grup, 27 Mayıs 1960'da Demokrat Partiye karşı başarılı bir darbe gerçekleştirmiştir. Böylece Milli Birlik Komitesi tarafından Türkiye'de 1961 seçimlerine kadar 27 Mayıs Askerî Rejimi kuruldu. Aynı zamanda bu rejim Türkiye'de bir ihtilâl sürecidir. 27 Mayıs Askerî Rejimi'nde Milli Birlik Komitesi Lideri Orgeneral Cemal Gürsel oldu. Başbakan Adnan Menderes (Aynı zamanda hükümetin iki bakanı da) ihtilâlin sonuna doğru Yassıada Mahkemesi'nin kararı ile idam edildi.

Bu çalışmada taşrada bir ihtilâlin anatomisi anlatılırken aynı zamanda Aydın şehrinde bu ihtilâlin yankıları analiz edilecektir. Başka bir açıdan bu çalışma bir mikro tarih yazımı ve kent tarihi örneğidir. Bu araştırmada bir takım sorular sorulacaktır: *27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin Aydın'daki yankıları nasıldı? 27 Mayıs İhtilâli'nde Aydın'da ne oldu? Aydın'da ihtilâle karşı olumsuz tepkiler oldu mu? Aydın sakinleri Yassıada Mahkemesi'nin (Yüksek Adalet Divanı) Adnan Menderes hakkındaki idam cezası kararını nasıl karşıladı? Aydın'da sivil siyasete geçiş nasıl oldu?* Kısacası bu soruların cevapları aranacaktır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER:

Cumhuriyet Halk Partisi, İsmet İnönü, Demokrat Parti, Adnan Menderes, 27 Mayıs 1960 İhtilâli, Aydın

NAME: Hilmi ANAÇ

TITLE: AN İNSURRECTİON, A REVOLUTİON: 27 May's Echoes in the Aydın

27 May 1960 Revolution had began with a military coup. In Turkey the first military coup broke out on 27th of the May, 1960. A group of junta within Turkısh Army Forces, had done successfully a coup d'état in 27 May 1960 aganist Democrat Party. Thus 27 May Military Regime was established by Natıonal Unity Committee (MBK) in Turkey until elections of 1961. Also this regime is a process of insurrection in Turkey. Leader of Natıonal Unity Committee became Full General Cemal Gürsel in 27 May Regime. Adnan Menderes (also two secretary of goverment too) was hangged with Yassıada Court's decision towards consequence of insurrection.

İt also will be analyzed echoes of this insurrection in Aydın City while it is explained anatomy of a overthrow in this thesis. On the other hand, the thesis is a example micro historiography and history of city. İn this research it is going to ask the some questions: *"How were reflections of 27 May 1960 military coup in Aydın? What did happen in 27 May insurrection in Aydın? Did become negative reactions aganist insurrection in Aydın? How did Aydın's inhabitant encounter to Yassıada Court's execution punishment about Adnan Menderes? What sort did become transition of civil policy in Aydın?"* Shortly, it is going to search for answers of this questions.

KEYWORDS:

The People's Republican Party, İsmet İnönü, Democrat Party, Adnan Menderes, 27 May 1960 Revolution, Aydın.

ÖNSÖZ

Askerî bir darbe ile başlayan 27 Mayıs İhtilâli genelde kavram kargaşasının ve sübjektif yaklaşımların gölgesinde kalmaktadır. Bu tarihsel sürece bilimsel açıdan yaklaşılamamaktadır. Ayrıca tarih, metodolojisi (yöntem) olan bir sosyal bilim disiplinidir. Genelde bahsedilen olayın analizinde bu metodoloji gerçeği dikkate alınmamaktadır. Olayın üzerinden yaklaşık 50 yıl da geçmiştir ve geçen bu süreçte Türkiye birçok alanda önemli değişimler ile dönüşümler yaşamıştır. Türkiye'de ortaya çıkan bu gelişmeler de dikkate alınarak 27 Mayıs İhtilâli hakkında sağlıklı bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Ayrıca bu tez çalışmasında farklı bir yol izlenecek; bu tarihi sürece makro tarih anlayışı olarak değil de mikro tarih anlayışı dikkate alınarak yaklaşılacaktır. 27 Mayıs İhtilâli'ne taşradan bakılacaktır ve seçtiğimiz mikro tarih alanı ise Aydın şehridir. Bu şehrin özelliği ise bu olayın baş aktörlerinden biri olan ve 27 Mayıs İhtilâli'nden sonra Yassıada Duruşmaları'nda idam cezası verilen Başbakan Adnan Menderes'in memleketi olmasıdır. Bu çalışmada amaçlanan ise genel tartışmaların dışında 27 Mayıs İhtilâli'nde Aydın şehrindeki genel hava ortaya konulacaktır. Bu çalışma için yapılacak araştırmalar sonucunda ortaya çıkacak sonuçların, 27 Mayıs İhtilâli ile ilgili yapılmakta olan makro ölçekteki tartışmaların neresinde olduğunun tespiti de bu çalışmada ortaya konacaktır. Ayrıca bu yüksek lisans çalışmasının Aydın'da ve Adnan Menderes Üniversitesi'nde yapılması ise bu çalışmayı daha da farklı bir hale getirecektir.

Bu çalışmada maddi ve manevi yardımcı olan tez danışmanım, Değerli Hocam Yrd. Doç. Dr. Günver GÜNEŞ'e ve eşi Yrd. Doç. Dr. Müslime GÜNEŞ'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bu çalışmayı ortaya koyabilecek düzeye beni getiren, Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ndeki Değerli Hocalarım Yrd. Doç Dr. Mehmet BAŞARAN, Yrd. Doç. Dr. Tanju DEMİR, Yrd. Doç. Dr. Ayten CAN TUNALI, Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ÜRETEN, Yrd. Doç. Dr. Bülent ÇELİK, Yrd. Doç. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN ve Araştırma Görevlisi Aysun SARIBEY-HAYKIRAN ile Tuncay Ercan SEPETCİOĞLU'na ve katkılarından dolayı arkadaşım Ali Osman TİRO'ya teşekkür ederim. Vurgulamak istediğim diğer bir nokta ise yakın bir zaman önce kaybettiğimiz Bölüm Başkanımız ve Hocamız Prof. Dr. Serap YILMAZ'a bu çalışmayı oluşturarak saygı ve sevgilerimi sunuyorum. Son olarak bu çalışmayı iyi bir hayatın başlangıcı olması dileğiyle maddi ve manevi desteğini esirgemeyen aileme ithaf ediyorum!...

Hilmi Anaç-Aydın, 2011

İÇİNDEKİLER

ÖZET iii

ABSTRACT v

ÖNSÖZ vii

İÇİNDEKİLER viii

KISALTMALAR x

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

27 MAYIS İHTİLÂLİ VE TÜRKİYE

1. Kavramlar ve Kavramların Göreceliği 6
2. 27 Mayıs İhtilâli Öncesi Türkiye 13
   - 2.1. Çok Partili Yaşama Geçiş (1946-1950) 13
   - 2.2. Demokrat Parti Dönemi (1950-1960) 24
3. 27 Mayıs Rejimi ve Türkiye 82
   - 3.1. 27 Mayıs İhtilâli 82
   - 3.2. Sivil Siyasete Geçiş 120

İKİNCİ BÖLÜM

27 MAYIS İHTİLÂLİ VE AYDIN

1. 27 Mayıs İhtilâli Öncesi Aydın 128
   - 1.1 Çok Partili Yaşama Geçerken Aydın (1946-1950) 128
   - 1.2 Demokrat Parti Dönemi'nde Aydın (1946-1960) 140
2. 27 Mayıs Rejimi ve Aydın 171
   - 2.1. 27 Mayıs İhtilâli'nin Aydın'daki Yankıları 171
   - 2.2. Yassıada Duruşmalarının Aydın'daki Yankıları 244

2.3. "Menderes'in Dramı" ve Aydın 256
2.4. 27 Mayıs Aydın İçin Sadece Adnan Menderes Demek Değildir 260
2.5. Sivil Siyasete Geçerken Aydın 275

SONUÇ 287

KAYNAKÇA 291

ÖZGEÇMİŞ 309

KISALTMALAR

- ABD Amerika Birleşik Devletleri
- ADÜ Adnan Menderes Üniversitesi
- ADTCFD Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi
- AET Avrupa Ekonomik Topluluğu
- Age Adı geçen eser
- Agis Adı geçen Internet Sitesi
- Agm Adı geçen makale
- Agt Adı geçen tez
- AİİT Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları Tarihi
- AP Adalet Partisi
- APİKAM Ahmet Priştina Kültür ve Araştırma Merkezi
- Bkz. Bakınız
- BCA Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
- CENTO Merkezi Antlaşma Örgütü (Bağdat Paktı)
- çev. Çeviren
- CHF Cumhuriyet Halk Fırkası
- CHP Cumhuriyet Halk Partisi
- CMP Cumhuriyetçi Millet Partisi
- CKMP Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
- DEÜ Dokuz Eylül Üniversitesi
- DİE Devlet İstatistik Enstitüsü
- DP Demokrat Parti
- Ed. Editör
- Enst. Enstitü

- EMİNSU Emekli İnkılâp Subayları Derneği
- Fak. Fakülte
- Haz. Hazırlayan
- HP Hürriyet Partisi
- İBB İzmir Büyükşehir Belediyesi
- İMKB İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
- İÜ İstanbul Üniversitesi
- M. Miladî
- Mad. Madde
- MBK Millî Birlik Komitesi
- MEB Millî Eğitim Bakanlığı
- MKP Millî Kalkınma Partisi
- M.P Millet Partisi
- NATO Kuzey Atlantik Paktı
- OEEC Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
- SCF Serbest Cumhuriyet Fırkası
- Sad. Sadeleştiren
- Sf. Sayfa
- SKB Silahlı Kuvvetler Birliği
- SOG Sınıf Okulları Grubu
- ss. Sayfa sayısı
- SSCB Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- TBMM Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TC Türkiye Cumhuriyeti
- TCF Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
- TCK Türk Ceza Kanunu
- TDK Türk Dil Kurumu
- TİP Türkiye İşçi Partisi
- TKP Türkiye Köylü Partisi
- TSK Türk Silahlı Kuvvetleri

- TTK Türk Tarih Kurumu
- TVY Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Üniv. Üniversite
- YAD Yüksek Adalet Divanı
- YSK Yüksek Seçim Kurulu
- YTP Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde bir kurtuluş savaşı vererek kurulmuş bir devlettir. Bu yüzden rejim kendine güvence olarak hem Kurtuluş Savaşı'nın değerlerini hem de Mustafa Kemal Atatürk'ün ilke ve devrimlerini esas alır. Türkiye Cumhuriyeti, iki kez çok partili hayata geçiş denemesine rağmen 1923-50 arasında Cumhuriyet Halk Partisi iktidarında bir *"Tek Parti Dönemi"* yaşamıştır. Tek partili dönem İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar sürmüştür. Ardından içinde Demokrat Parti'nin de bulunduğu birkaç partinin kurulmasıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal yaşamında çok partili siyasal yaşam başlamıştır. Aslında Türkiye Cumhuriyeti'nin bu çok partili yaşama geçişi, savaş gibi olağanüstü bir halin bitmesinden sonra Milli Şef kabul edilen İsmet İnönü'nün onayı ile gerçekleşmiştir. Bu yüzden ister iç konjonktür gereği olsun ister dış konjonktür gereği olsun İsmet İnönü'nün bu kararı Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal yaşamında çok önemli bir karardı ve politik yaşamda bir değişimin de habercisiydi. 19 Mayıs 1945'de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün çok partili yaşama geçeceğini açıklamasıyla Nuri Demirağ'ın teşebbüsüyle ilk kurulan siyasal parti Milli Kalkınma Partisi'dir. 7 Ocak 1946'da Cumhuriyet Halk Partisi'nin içinden çıkan bir grup bürokratın kurduğu Demokrat Parti, halk arasında yükselişe geçmiştir. 14 Mayıs 1950 genel seçimlerini Demokrat Parti'nin kazanmasıyla da Türkiye'de tek partili dönem sona ermiştir.

1950-60 yılları arasında Demokrat Parti'nin (DP) iktidar partisidir. Bu sürecin tamamında Celal Bayar Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı; Ali Adnan Menderes ise Başbakanı olmuştur. Bu süreçte özellikle 1938-1946 tarihleri arasında halk tarafından *"Milli Şef"* olarak kabul edilen İsmet İnönü ise ana-muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin Genel Başkanı'dır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) ana-muhalefet partisi olmasının nedeni sadece Demokrat Parti karşısında seçim kaybetmesinden değildir. Bu dönemde Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi'nden başka Türkiye'nin siyasal yaşamında faaliyet gösteren partiler de vardır. Osman Bölükbaşı'nın Genel Başkanlığı'nda Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) de bulunmaktadır ve bu parti 1950'li yılların sonlarına doğru Türk Köylü Partisi'yle birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) olarak Türk siyasal yaşamında etkili bir rol oynayacaktır. Yine 20 Ocak 1955'de Demokrat Parti'den kendi isteğiyle

ayrılan Manisa milletvekili Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'nun başına geçeceği Hürriyet Partisi kurulmuştur. Hatta bu parti, milletvekili sayısı olarak Cumhuriyet Halk Partisi'ni geçerek bir ara ana-muhalefet partisi bile olmuştur. Ayrıca bu dönemde irticai faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle 8 Temmuz 1953'te Millet Partisi kapatılmıştır. Vatan Partisi gibi bazı sol eğilimli partiler de mahkeme kararı ile faaliyetleri durdurulmuştur. Fakat bu yıllar Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin sert bir iktidar mücadelesine sahne olmuştur. Bu iki partinin bu yıllardaki sert mücadelesi ülkede siyasal bunalıma neden olmuştur. Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi'ni geçmişte tek parti iktidarı kurmasından dolayı suçlamaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi ise Demokrat Parti'nin oy için Atatürk ilke ve devrimlerinden yüz çevirdiğini düşünmektedir. Unutulmaması gereken nokta ise Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ezici bir üstünlüğe sahip olmasından dolayı Demokrat Parti özellikle iktidarının son yıllarına doğru tüm iktidar güçlerini muhalefete karşı kullanması olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi'nin başını çektiği muhalefet ise Demokrat Parti'nin bu uygulamalarına dayanarak bu partiyi *"totaliter bir zihniyet"* olarak eleştirmiştir. Hatta bu süreçte Demokrat Parti'nin uygulamalarına karşı muhalefet partileri arasında birleşme arayışları söz konusu olmuştur. Hürriyet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi'ne katılırken; Türkiye Köylü Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ni oluşturmuştur. Sonuçta Dünyada *"Soğuk Savaş"* rüzgârlarının sert esmeye başladığı bir ortamda Türkiye Cumhuriyeti bu siyasal gerilimleri daha fazla kaldıramamıştır. Ülkede mevcut olan bu siyasi bunalım 27 Mayıs 1960'ta askeri bir darbe ile son bulmuştur. Fakat halkın geniş bir kısmının da orduya destek vermesiyle de darbe bir ihtilâle dönüşmüştür. Bu ihtilâl sürecinde Millî Birlik Komitesi geçici bir anayasa çerçevesinde Yassıada Yargılamalarını başlatmıştır. Bu yargılamalarda Türkiye Cumhuriyeti'nde bir ilk daha yaşanmıştır ve mahkeme tarafından Başbakan Ali Adnan Menderes suçlu bulunarak idam edilmiştir.

27 Mayıs 1960 genelde ihtilâl mi, darbe mi ve devrim mi tartışmalarının gölgesinde kalmaktadır ve konuya bilimsel açıdan yaklaşılamamaktadır. Bu konuyla ilgili olarak genelde sübjektif değerlendirmeler yapılmaktadır. Tarih yöntemi açısından zaman aşımı olması gerektiği de dikkate alınmamaktadır. Artık olayın üzerinden yaklaşık 50 yıl geçmiştir. Bu zaman zarfında Türkiye'nin geçirdiği siyasal ve sosyal değişimler ile dönüşümler ise dikkate alınarak sağlıklı bir değerlendirme yapmak

gerekmektedir. Ayrıca bu tez çalışmasında farklı bir yol izlenecek bu tarihi olaya makro olarak değil de mikro olarak yaklaşılacaktır. Yani olaya taşradan bakılacaktır ve seçtiğimiz mikro alan ise Aydın Şehridir. Bu şehrin özelliği ise bu olayın baş aktörlerinden olan ve 27 Mayıs Askeri Darbesi'nden sonra Yassıada Mahkemelerinde idam cezası verilen Başbakan Adnan Menderes'in memleketi olmasıdır. Bu yüzden bu çalışma önemli hale gelmektedir. Bu çalışmada amaçlanan ise genel tartışmaların dışında acaba 27 Mayıs Askeri İhtilâli'nde Aydın şehrindeki genel hava nasıldı? Şehirdeki yankılar ve tepkiler ne şekilde cereyan ediyordu? Başbakan Adnan Menderes'in idam edilmesi memleketinde ilk zamanlar nasıl bir etki yarattı? Ayrıca bu sorular üzerinde yapılacak araştırmalar sonucunda ortaya çıkacak mikro ölçekteki sonuçların bu tarihi olay ile ilgili yapılmakta olan makro ölçekteki tartışmaların neresinde olduğunun tespiti de bu tez çalışmasında irdelenecektir. Kısacası bu çalışmada bir ihtilâlin taşra anatomisi ortaya konacak ve bu ihtilâlin sonunda Türkiye'nin siyasal yaşamında idam edilen tek başbakan olma özelliği kazanacak olan Adnan Menderes'in memleketi Aydın'da 27 Mayıs İhtilâli sebep ve sonuçlarıyla irdelenecektir. Bu çalışma askeri darbenin yapıldığı 27 Mayıs 1960'dan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı 25 Ekim 1961'e kadarki süreci kapsayacaktır. Hem seçimle bir parlamento işbaşına gelmesi hem referandumla kabul edilmiş bir anayasal güvence ile yeni bir meclisin kurulması hem de kurulan bu meclis ile beraber Türkiye'nin siyasal yaşamında sivilleşmenin tekrar başlamasından dolayı 25 Ekim 1961 tarihi ise önem arz etmektedir. Çünkü bu tarih 27 Mayıs Döneminin veya Rejimi'nin son bulduğu tarihtir. Fakat bu kısa vadeli tespite rağmen 27 Mayıs Dönemi getirdikleri ve götürdükleriyle beraber Türkiye'nin siyasal yaşamında uzun vadede etkileri görülmüş önemli bir süreçtir.

Her şeyden önce bu çalışmamın başlığı *"Bir İhtilâl, Bir Devrim: 27 Mayıs'ın Aydın'daki Yankıları"* adını taşımaktadır. Demokrat Parti'ye yakın kişiler 27 Mayıs 1960 Cuma günü Demokrat Parti'ye karşı yapılan askerî bir darbe sonucunda başlayan 27 Mayıs'ı bir *"ihtilâl"* hareketi olarak nitelendirmişlerdir. Demokrat Parti'ye muhalif olanlar ise askerî bir darbe ile başlayan 27 Mayıs toplumsal hareketini ise daha çok *"devrim"* olarak adlandırmışlardır. O dönemde yaşayan insanlara 27 Mayıs'ı sorduğunuzda genel olarak ya ihtilâl ya da devrim olarak cevap alacaktınız. Fakat 27 Mayıs darbe ile başlasa da bir ihtilâl hareketidir. O yüzden 27 Mayıs için geçmişte

toplumda var olan bu iki algı üzerine çalışmanın başlığı nitelendirilmiştir. İhtilâl ile devrim kavramlarını aynı başlık içinde kullanılması tarafımızdan uygun bulunmuştur. Ayrıca bu çalışma genel anlamda iki bölümden oluşmaktadır. *Giriş* maddesinin dışındaki Birinci Bölüm *"27 Mayıs İhtilâli ve Türkiye"* adını taşımaktadır. Bu çalışmanın bu bölümünde değinilecek tarihsel sürecin içeriği Türkiye geneli açısından öncesi ve sonrasıyla ele alınacaktır. Bu bölümün alt başlığı ise üç maddeden oluşmaktadır ve bu bölümün ilk maddesi ise *"Kavramlar ve Kavramların Göreceliği"* başlığını taşımaktadır. Bölümde bu çalışma için önemli olan inkılâp, ihtilâl, darbe, müdahale ve muhtıra gibi kavramlar irdelenmiştir ve bu kavramlar arasındaki anlam farkları vurgulanmıştır. Bu kavramların burada irdelenmesiyle çalışmada ortaya çıkabilecek kavram kargaşası engellemek istenmiştir. Böylece bu çalışmada bir anlam bütünlüğü oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmada Birinci Bölüm'ün ikinci maddesi ise *"27 Mayıs İhtilâli Öncesi Türkiye"*, ismini taşımaktadır. *"27 Mayıs İhtilâli Öncesi Türkiye"* maddesi ise iki alt başlıktan oluşmaktadır: *"Çok Partili Yaşama Geçerken (1946-1950), Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)."* Birinci bölümün üçüncü maddesi ise "*27 Mayıs Rejimi ve Türkiye"* olarak isimlendirilmiştir. İsmi geçen bu maddede 27 Mayıs İhtilâli süreci Türkiye geneli açısından ortaya konulacaktır. Bu maddenin iki alt başlığı da *"27 Mayıs İhtilâli* ve *Sivil Siyasete Geçiş"* olarak belirlenmiştir. Birinci Bölüm'de Türkiye Cumhuriyeti'nin Tek Partili Dönemi'den Çok Partili Yaşama Geçiş süreci irdelenecektir. Ayrıca Demokrat Parti'nin iktidara gelişi ve 10 yıllık iktidar süresi ana hatlarıyla ortaya konacaktır. Ayrıca 27 Mayıs Askerî Darbesi'ne giden süreç, iç ve dış olaylarla incelenecektir. Üçüncü alt başlıkta 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nden anayasa referandumuna ve seçimlere kadar olan dönem irdelenecektir. Bu rejimin kurumları ve bu rejimin kurmuş olduğu işleyiş mekanizması üzerinde durulacaktır. Türkiye'de sivil siyasete geçiş süreci analiz edilecek ve bu inceleme 1961'in Aralık ayında I. İnönü Hükümeti'nin kurulmasıyla sonlandırılacaktır. İkinci Bölüm ise *"27 Mayıs İhtilâli ve Aydın"* başlığını taşımaktadır. Bu bölüm ise iki maddeden oluşmaktadır. İkinci bölümü oluşturan iki madde ise şöyledir: *1) 27 Mayıs İhtilâli Öncesi Aydın, 2) 27 Mayıs Rejimi ve Aydın.* İkinci Bölüm'ün *27 Mayıs İhtilâli Öncesi Aydın* adlı maddesinin alt başlıkları ise *"Çok Partili Yaşama Geçerken Aydın (1946-1950)"* ve *"Demokrat Parti Dönemi'nde Aydın (1946-1960)"* diye iki alt başlıktan oluşmaktadır. Bu alt başlıklarda 27 Mayıs Öncesi Aydın kenti hakkında, çok partili

döneme geçiş süreci Demokrat Parti Dönemi ile birlikte düşünülerek bir durum incelemesi yapılacaktır. 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'ne giden süreçte kentin yaşadığı siyasal ortam irdelenecektir. *27 Mayıs Rejimi ve Aydın* adlı ikinci madde ise beş alt başlıktan oluşmaktadır: *27 Mayıs'ın Aydın'daki Yankıları, Yassıada Duruşmaları'nın Aydın'daki Yankıları, Menderes'in Dramı ve Aydın, 27 Mayıs Aydın İçin Sadece Adnan Menderes Demek Değildir, Sivil Siyasete Geçiş ve Aydın ."* Alt başlıklarını verilen İkinci Bölüm'ün ikinci maddesi kapsamında askeri bir darbe ile başlayan 27 Mayıs İhtilâli'ni ve Yassıada Duruşmaları'nı Aydın şehri nasıl karşılamıştı? Bu tarihsel süreçte şehir genelinde neler olmuştu? Aydın genelinde yaşayan insanlar, 27 Mayıs Askerî Rejimi'ni nasıl geçirdi? Bu çalışmanın diğer yönü ise Yassıada duruşmaları sonucunda idam cezasının infazı uygulanan Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı ve Demokrat Parti Genel Başkanı Ali Adnan Menderes'in Aydınlı olmasının da olayların yorumlanmasında düşünülmesidir. Bu yüzden de Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde idam edilen tek başbakan olan Adnan Menderes ile özdeşlemiş bir kentte, 27 Mayıs Askerî Rejimi boyunca toplumsal reaksiyonların nasıl olduğu incelenecektir. Yine bununla beraber bu bakışın tersi bir bakış açısı ile de 27 Mayıs'ın Aydın için sadece Adnan Menderes demek olmadığı üzerinde de durulacaktır. Yani 27 Mayıs sürecinde mağdur olan ve Aydın ili ile yakından ilişkilendirilen diğer politik şahsiyetler üzerinde de durulacaktır. Yine bu çalışmanın ikinci bölümünün ikinci başlığının beşinci maddesinde sivil siyasete geçiş sürecinde Aydın kentinin bu süreci nasıl karşıladığı ve bu seçimlerde Aydın kentinin tavrının ne yönde olduğu üzerinde durulacaktır. Buradan hareketle Türkiye Cumhuriyeti Tarihi düşünülerek bazı tespitler de ortaya konulacaktır. İkinci bölümden sonra ise *"Sonuç"* bölümüdür ve bu maddeden sonra diğer üç madde ise *"Ekler"*, *"Kaynakça"* ve *"Özgeçmiş"* başlıklarından oluşmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
27 MAYIS İHTİLÂLİ VE TÜRKİYE

1. Kavramlar ve Kavramların Göreceliği

Kavram, Türkçe'nin yakalamak ve içermek anlamlarını dile getiren kavramak kökünden türetilmiştir, kavranılmış olanı dile getirir. Aslında kavram, nesnel gerçekliğin insan beyninde yansıma biçimidir. Bundan dolayı da her kavram, doğrudan ya da dolaylı olarak nesnel bir gerçekliği içerir. Bu durum, ağaç gibi nesne kavramları için böyle olduğu gibi, örneğin özgürlük gibi düşünce kavramları için de böyledir. Ayrıca yine aynı durum üzerine yoğunlaştığımız bilimsel çalışmalarda kullanacağımız kavramlar da önem arz etmektedir. Demek ki kavramları bilimsel kavramlar ve bilim dışı kavramlar olmak üzere ayırmak gerekmektedir.[1]

Her bilim, incelediği olgular arasında anlaşılır, kavranılır ilişkiler aramayı önerir ya da kendine amaç edinir ve zaten böyle olması da gerekir. Ya da incelediği belirli bir konuyu ilişkilerine göre anlaşılır, kavranılır kılmaya çalışır. Çünkü, her bilim, belirleyicilik (determinizm) arar ve ortaya koymaya çalışır. Olgular arasında anlaşılır, kavranılır ilişkiler yani karışıklık olmadan tanımlayabilecek ilişkiler vardır demektir. Şu halde, terimlerin (adların) tanımlanabilmesini sağlayan bir ilişkiler ağı vardır. Anlaşılır, kavranılır ilişkilerin terimleri ancak kavramlar olabilir. Her şeyden önce ve en basit tanımıyla kavram, düşünce tarafından tasarlanan fikirdir, nesnedir. Başka bir deyişle, her kavram, bir ortak niteliği yani bir ortak gerçeği gösterir.[2]

Kavramlar, nesnel gerçeklikten yansıdıkları için tıpkı nesnel gerçeklik gibi kesin, durgun, sonsuz ve saltık değildir. Kavramlarda, nesnel gerçeklik gibi daima gelişirler ve yenilenirler. Kavramları dondurmak, sonsuz ve saltık saymak; metafiziğin yapısı gereği zorunlu olarak düşülen hatalardan biri olarak görülmektedir. Kavramlar her ne kadar soyutsalar da unutulmamalıdır ki daima somutla bağlı soyutlardır, somuttan kopmuş soyutlar değildirler. Kavramlar *"esnek, devimsel, göreli, karşılıklı bağlılık içinde"*dirler; çünkü kavramların dile getirdiği nesne ve süreçler de öylesine

---

[1] Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 14. Baskı, 2004, sf. 209.
[2] Doğan Ergun, **100 Soruda Sosyoloji El Kitabı**, İstanbul; Gerçek Yayınları, 3. Baskı, 1973, sf. 173.

devinimsel ve esnektirler.[3] İşte bu yüzdendir ki kavramların, durum, yer ve zamana göre kendine has özelliklerinden kaynaklanan ve kendi anlamsal yapısında görülen bir göreceliği vardır. Ayrıca kavramların, insanların beynindeki yansıma biçimlerine göre insanlarda farklı anlamlar kazandığı da bilinen bir gerçektir. Özetle, nesnel gerçekliğin insan beyninde bir çeşit yansımasından oluşan kavramlarla insanların tanışması; kavramların insanlar tarafından algılanmasında ve anlamlandırılmasında önemli rol oynamaktadır. İşte insandaki bu algılama ve anlamlandırma farklılıklarından dolayıdır ki kavramlar, insanlar nezdinde göreceli bir hal kazanırlar. İşte bu da insanlar arasında *"kavramların göreceliği"* olgusunu ortaya çıkarmaktadır ve bu olgu sosyal bilim analizlerinde en belirleyici unsurlardan da biri olmaktadır.[4] Aynı konu üzerinde yapılan sosyal bilim analizlerinde farklı sonuçların çıkmasında en önemli etkenlerden biri de sosyal bilimcilerde mevcut olan kavram göreceliğinin yapılan sosyal bilim çalışmalarında belirgin bir unsur haline gelmesidir. Yani bir kavram, birçok sosyal bilimci arasında yer, zaman ve düşünce yapısına göre aynı şeyi ifade etmeyebilir. Bu tespit yapılan bu çalışmada belirleyici bir unsurdur ve ileriki paragraflarda bu tespit bu çalışmaya ait kavram örnekleriyle beraber ortaya konulacaktır.

"İhtilâl" kelimesi, Arapça *"halel"* kelimesinden türetilmiştir ve *"bozukluk, bozulma, karışıklık, düzensizlik"* anlamına gelir.[5] Genel anlamıyla ihtilâl ise bir rejimin sosyal yapısında derin, devamlı ve uzun süreler içinde gerçekleşebilecek değişiklikleri hedef almayan, sadece mevcut iktidarın tasfiyesiyle anayasa ve bazı temel kanunların değiştirilmesi ile yetinilen sosyal hareketin adıdır. Bu değişikliklerin tahakkukundan sonra rejim, kendi yapısı içinde devam eder.[6] Yani ihtilâlde yönetim şekli ya da rejim değişikliği söz konusu değildir, sadece hükümet ya da iktidar değişikliği söz konusudur. Osmanlı İmparatorluğu'nda toplumsal karışıklıklar, asayişsizlikler ve isyanlar için resmi belgelerde ihtilâl kelimesi kullanılmıştır. İhtilâl burada siyasal erk tarafından kendi iktidarına karşı yapılmış isyan ve asayiş bozukluğunu kastetmek için kullanılmıştır. Yani ihtilâl kelimesi ihtilal kapsamında olmayan ve iktidarın koyduğu hukukî düzene

---

[3] Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul; Remzi Kitabevi, 14. Baskı, 2004, sf. 210.

[4] Reinhart Koselleck, **Kavramlar Tarihi - Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatiği Üzerine Araştırmalar -**, çev. Atilla Dirim, İstanbul; İletişim Yayınları, 2009. Bu çalışmada bazı kavramların, tarihi bir süreçte geçirdiği anlamsal değişim ve dönüşümleri örnekleriyle görebilirsiniz. (Kavram Göreceliği için)

[5] Ferit Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara; Aydın Kitabevi, 15. Baskı, 1998, sf. 419.

[6] Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Remzi Kitabevi, 7. Basım, 2007, sf. 100.

karşı yapılan her türlü toplumsal bozukluklar için kullanılmıştı. Bu kavramın kullanımı ideolojik ya da bilimsel bir teori çerçevesine sahip değildi. İhtilâl kelimesi, dünyada ve Türkiye'de (O zaman için Osmanlı İmparatorluğu) hem Fransız İhtilâli'nin siyasal konjonktürdeki etkisiyle hem de sosyal bilimlerin 19. yüzyıldaki gelişmesiyle ideolojik ve bilimsel bir çerçeve içinde kavram olarak oturmaya başladı. İhtilâl kavramı daha çok ideolojik anlamıyla çağrışım yapan bir kavram olma özelliğini üzerinde barındırmaktadır. İhtilâl kavramının ideolojik anlamı ise 1789'daki Fransız İhtilâli'nden sonra Avrupa'da filizlenmeye başlayan fikir akımlarıyla beraber gelişmeye başladı. Yani daha çok eşitsizlik üzerine kurulu toplum yapılarında alt tabakaların yani alt seviyedeki rütbeye sahip sosyal grupların; mevcut olan eşitsizlik üzerine kurulu sosyal sistemin sahibi ya da sebebi olarak gördükleri siyasal iktidar mekanizmalarına karşı rejimi ya da yönetim şeklini değil de daha çok iktidarları ve hükümetleri değiştirmeye yönelik ortaya koydukları toplumsal hareketin adı ideolojik anlamda ihtilâl olmuştur. İşte ihtilâl kavramının dünyadaki bu değişimiyle beraber Türkiye'de de ihtilâl kavramı bilimsel ve ideolojik bir çerçeveye oturmaya başladı. İhtilâl kavramı ilk başlarda iktidar merkezi olan devlet tarafından kendine sorun çıkaran gruplar ve kişiler için etimolojik anlamı gereği kullanılırken; daha sonra haksızlığa uğradığını düşünen halk kitleleri ya da daha alt seviyede sosyal statüye sahip sosyal gruplar tarafından haklarını elde etmek için bir vasıtanın adı olarak düşünülmeye başlandı. Yani bu kavram ilk başlarda yönetenler için iktidar merkezli bir söylem iken daha sonra yönetilenler için kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya başladıkları ideolojik temelli eşitlikçi bir kavram haline geldi. Böylece bu kavram, Türkiye'de sosyal bir çözüm yolu olarak yönetenden yönetilene doğru anlamlandırılmaya çalışılan bir kavram oldu.

İnkılâp, Arapça *"kalb"* kelimesinden türetilmiştir ve *"değişme"*, *"bir halden başka bir hale dönme"* anlamına gelmektedir.[7] Günümüz Türkçesinde inkılâp kelimesinin karşılığı olarak *"devirmek"* fiilinden isim türetilmiş *"devrim"* kelimesi kullanılmaktadır. Aslında inkılâp kelimesi anlamsal açıdan Türkçe'ye *"revolution"* kelimesinin karşılığı olarak geçmiştir. *"Revolution"* kelimesi Latince *"revolvere"* kelimesinden türetilmiştir. Anlamı *"yuvarlanmak, devrilmek, sırtüstü düşmek"*tir. Ancak toplumdaki kimi gelişmeler de bu kelime ile adlandırılmaktadır. Örneğin 1789'da Fransa'da meydana gelen büyük toplumsal ve siyasal olaya da, Batılılar

---

[7] Ferit Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara; Aydın Kitabevi, 15. Baskı, 1998, sf. 439.

"revolution" adını vermişlerdir. Osmanlı Devletinde ise bu olay Arapça *"kalb"* kökünden türetilmiş olan *"inkılâb"* kelimesiyle karşılanmıştır.[8] Başka dillerde olduğu gibi dilimizde de devrim (inkılâp) birçok alan için de kullanılır: Teknikte, sinemada, müzikte... devrimden söz edilebilir. Bu kelime ile anlaşılan bu alanlara köklü değişiklik getiren bir olaydır. Şimdi üzerinde duracalacak devrim ise, toplumların toplumsal yürüyüşünde ortaya çıkan ve toplum düzeninin bütününe yönelik ve özüyle ilgili bir olaydır. Bu anlamda, devrim, bir toplumun siyasal, iktisadi ve ideolojik yaşamında köklü bir değişmedir. Devrimin sonucundadır ki, yönetici sınıflar, devlet tipleri yerlerini başkalarına bırakırlar; eski üretim ilişkileri yenileriyle yer değiştirir; düşünceler ve kurumlar köklü bir biçimde değişime uğrarlar.[9] Siyasal anlamda *"devrim"(inkılâp)* ise iktidarın kökeninde değişme yaratan bir olaydır. Ayrıca devrim siyasal ve toplumsal anlamda, özellikle belli ilişkilerle düzenlenmiş toplumsal yapıda[10] temel değişiklikler gerçekleştiren olaylara denir. Bu anlamda devrim, siyasal, toplumsal ve ekonomik ilişkiler düzeninde hızlı değişmeye yol açan olaydır. Bu yüzden devrimin hız ve kapsamı birbirinden farklı olarak bulunmaktadır. Devrim kavramının üç önemli öğesi ortaya çıkmış olmaktadır. Bunlar sırası ile *"yapı değişmesi"*; *"bu değişimin alışılagelmişten hızlı olması"* ve *"bu değişimin alışılagelmişten kapsamlı olması"*dır. Bu değerlendirmede *"alışılagelmiş"* terimi öznel bir kavram olarak değil; *"tarihsel bir süreç içinde"* ve *"belli bir toplumsal bağlam"*da nesnel olarak ele alınmıştır.[11] Yani her toplumsal olay belli şartları ve koşulları oluşturmadığı sürece devrim ya da inkılâp kavramı ile karşılanamaz. 27 Mayıs 1960'ı da değerlendirirken bu şartlar ve koşulları göz önüne almak zorundayız ki sosyal bilim açısından doğru bir analiz ortaya koyabilelim.

İnkılâp çoğu kez ihtilâl ile karıştırılır. İhtilâller halk arasında siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda oluşan farklılıklar sonucu meydana gelir. Eğer yönetim halkın refah ve huzurunu sağlayacak önlemler alamazsa, toplumsal öğelerin birbiriyle çarpışması sonucu ihtilâl denen toplumsal patlama olur. İhtilâl mevcut düzeni yıkar. İhtilâl, inkılâbın ilk safhasıdır. İhtilâlle yıkılan düzenin yerine yenisini koymak gerekir. İşte

---

[8] Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi 4. Kitap (İkinci Bölüm) "Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (14 Mayıs 1950 - 27 Mayıs 1960),** Ankara; Bilgi Yayınları, 1999, sf. 210.

[9] Server Tanilli, **Dünyayı Değiştiren 10 Yıl,** İstanbul; Adam Yayınları, 2002, 3. Baskı, sf. 11.

[10] Yöneten-Yönetilen, İşçi-İşveren, Ağa-köylü, Öğretmen-Öğrenci vb. ilişkiler toplumsal yapıyı oluştururlar.

[11] Emre Kongar, **Devrim Tarihi ve Toplumbilim Kavramları Açısından Atatürk,** İstanbul; Remzi Kitabevi, 11. Basım, 2008 sf. 21-23.

birinciye oranla daha uzun olan inkılâplar bir düzenleme ve geçici bir süreç olan ihtilâle göre bir düzen dönemidir. Siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yıkılan, ortadan kaldırılanların yerine duruma göre, belirli bir süreç içerisinde, yeni bir sistem ve yeni bir düzen getirilir. Bu düzenlemeler eskiye oranla daha ileri bir düzeyde ise inkılâplar ülkenin yararına olur ve başarılı sayılır. Bu durum ihtilâli de başarılı kılar. Yani ihtilâlin başarısı, inkılâbın başarısına bağlıdır. Eğer ihtilâlden sonraki inkılâp süresinde yapılanların çoğu olumlu ise ve toplumun büyük kesimini memnun etmiş ve yapılanlar da benimsenmiş ise ihtilâl de inkılâp da başarılı olmuş demektir.[12]

Darbe, hukuken hükümet darbesi diye, devletin eli ve emri altındaki resmi kuvvetlerden birinin meselâ ordunun, isyan ederek mevcut hükümeti devirip iktidarı ele almasına denir.[13] Fakat bu tanımdan darbeyi sadece asker yapar anlamı çıkarılmaması gerekmektedir. Toplumda darbe deyince genelde ordu yapar diye düşünülmektedir. Mesela bu durum Türkiye açısından düşünülürse toplumdaki bu algıyı geçmişte yaşadığı darbe tecrübelerinde aramak doğru olur. Fakat darbeyi tarihsel ve sosyolojik açıdan sadece ordunun yaptığını düşünmek ise sosyal bilimcileri toplum analizlerinde yanlış sonuçlara götürebilir. Bu yüzden darbe kavramı hakkında en genel şekliyle bir tanım yapmamız gerekirse; mevcut bir zamanda mevcut bir siyasal sistem içinde bulunan bir kurumun, topluluğun veya grubun, mevcut sistem içinde meşru kabul edilmiş atama, veraset, seçim vb. iktidara gelme usullerinin dışında gayr-i meşru yollar ve yöntemlerle iktidara gelmesine veya iktidar yetkilerini genişletmesine **darbe** denir. Tarihsel tecrübeye dayanan toplumsal deneyimler göstermiştir ki toplumlarda darbe olgusu sosyal bir eylem olarak iki şekilde ortaya çıkmıştır. Birincisi bir siyasal sisteme ait bürokratik kurumların ya da yönetici oligarkların çeşitli gerekçelere dayanarak, gayr-i meşru yöntemlerle gerçekleştirdikleri toplumsal eylemler de darbedir. Bu çeşit darbelere daha çok **"askeri darbeler"** örnek olarak gösterilebilir. Son zamanlarda Türkiye'de somut ve soyut olarak kabul edilip tartışılan **"yargı darbesi"** kavramı da bu darbe çeşidi içinde değerlendirilebilir. İkinci darbe çeşidi ise daha çok bir ülkedeki bürokratik kesimlerin dışındaki sivil kesimlerin gerçekleştirdiği darbelerdir. Örneğin demokratik usûllerle ya da başka bir siyasal usûl ile iktidarını seçen bir ülkede;

---

[12] Ahmet Mumcu, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, İstanbul, 1981, sf. 2; Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, İzmir; Zeus Yayınları, 2008, sf. 2-3.

[13] Ali Fuat Başgil, **İlmin Işığında Günün Meseleleri**, İstanbul; Yağmur Yayınları, 1960, sf. 86-88; Ali Fuat Başgil, **27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri**, İstanbul; Kubbealtı Neşriyât, 2. Basım, 2006, sf. 13.

çoğunlukta (majorité) ya da azınlıkta (minorite) kalmış oylarına veya kişi sayılarına güvenen sosyal grupların, mevcut yönetim şekli ya da rejimi değiştirmeden, kendi ideolojileri ve eğilimleri doğrultusunda geliştirdikleri gayr-i meşru veya meşru yollarla iktidarı ele geçirmesi ise ikinci tür bir darbe çeşididir. Ayrıca bu çeşit darbeye Türkiye'de son zamanlarda soyut ve somut anlamda tartışılan **"halk darbesi"** kavramı da iyi bir örnek olarak gösterilebilir. Darbeler yönetim biçimine yöneltilen radikal değişiklikleri önlemek amacıyla her zaman olmasa da çoğunlukla tanımı gereği cebir ve şiddet içerir. Eğer bir darbede ileri derecede cebir ve şiddet yoksa bile hukukun ya da yasaların bir grup aynı siyasal görüşteki vatandaş lehine kullanımı, aynı siyasal görüşte olmayanlar ya da mevcut siyasal işleyişe uyum sağlamış olan kişiler için ise hukuk çerçevesi içine alınmış siyasal bir dayatmayı da ortaya çıkarmaktadır. Tarihteki darbelere bir bakılırsa sivillerin ya da halk kitlelerinin ciddi desteği olmadan yapılması ve köklü bir değişim hareketi olmaması sebebiyle devrimlerden ayrılır. Aslında halk darbelerine en yakın toplumsal eylem ihtilâllerdir. Bu kadar yakın olmasına rağmen bile halk darbelerin ihtilâllerden ayırmak zordur. Bu düzeyde bir sosyal eylem ortaya çıktığında bu sosyal eyleme darbe ya da ihtilâl diyebilmek, ilk an için sosyal bilimciler açısından analiz edilemez.

Muhtıra ve **müdahale** anlamsal açıdan birbirine yakın iki önemli kavramdır. Muhtıra, Arapça *"hatr"* kökünden gelir ve *"hatırlatmak üzere yazılan ve sunulan tezkere; hatıra gelen bir şeyin unutmamak için içine yazıldığı kâğıt, defter"* anlamına gelir.[14] Ayrıca muhtıra, Fransızca *mémoire* ya da *mémorandum* kelimesini de karşılar. Ayrıca muhtıra kavramına yakın olarak İspanya ve Latin Amerika'da ise *"pronunciamiento"* kelimesi kullanılmaktadır.[15]Muhtıra kavramı, *herhangi bir şeyi hatırlatmak, uyarmak amacıyla yazılan yazı; bir devletin başka bir devlete politik sorunlarla ilgili olarak yolladığı uyarı yazısı, memorandum, nota; andıç; günlük* gibi anlamlara da gelmektedir.[16] Genel bir tanım yapmak gerekirse *"Bir kişi, bir grup ya da kurumca, başka bir kişi, grup ya da kuruma uyarıda bulunma, bir şeyi anımsatma*

---

[14] Ferit Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara; Aydın Kitabevi, 15. Baskı, 1998, sf. 676.

[15] Edward Lutwak, **Bir Uzmanın Gözüyle Darbe**, çev. Edip İ. Polat, Ankara; Yaba Yayınları, 1996, sf. 23.

[16] **http://tdkterim.gov.tr/bts/17/07/2011;** Muhtıra kelimesi memarandum kelimesi anlamıyla diplomasi alanında da kullanılmaktadır. Uluslararası ilişkilerde herhangi bir sorunun ana hatlarını anlatan diplomatik bir nota anlamına gelmektedir. İç siyasette kastedilen bu anlamı değildir. **Dünya Politika Ansiklopedisi**, Ed. Ahmet Angın, İstanbul; Kitapçılık Limited Şirketi Yayınları, 1967, sf. 137.

*amacıyla gönderilen yazı"*dır.[17] Müdahale, ne bir darbe, ne de bir ihtilâldır. Müdahalede bir yapı değişikliği de olmaz. Hatta bazen, iktidarda değişmez. Parlamento devam eder. Müdahale sadece; gidişattan memnun olmayan müdahaleci güçlerin, gidişatta gerekli gördüklerini ifade ettikleri bazı davranış değişikliklerini dikte etmelerinden ibarettir. Türkiye'de bu müdahaleci güç genelde ordu olarak gözükmektedir. Çünkü temsil ettiği Silahlı Kuvvetlerdir ki, bu diktesini ancak destekleyebilirler.[18] Müdahale ve muhtıra birbirine yakın kavramlardır. Genelde eylemsel amaç olarak ihtar ya da ikaz etme ön plandadır. Bu yüzden 12 Mart 1971 hem bir askeri muhtıra hem de bir askeri müdahaledir; fakat askeri bir darbe niteliği taşımamaktadır. Türkiye'nin siyasal geçmişine bakarsak muhtıraların getirdiği sonuçlar bakımından sivil siyasete ciddi etkileri olduğu düşünülmektedir.[19]

Kavramların anlamları yukarıdaki gibi olsa da kavramlar, bulunulan sosyal ve ideolojik konuma göre anlam kazanmaktadır. Yani kavramlardan çıkarılan anlam ondan etkilenene ve bu etkilenme sonucu insan beyninde kavramların yansımasına göre değişmektedir. O yüzden devrik bir krala ve çevresindekilere göre kendilerine yapılan sosyal bir hareket darbe; fakat kendilerine baskıcı gelen bir kralı deviren halka göre ise bu sosyal eylem elbette ki devrim olmasa da devrim olarak karşılık bulacaktır. Ayrıca bu durum şu an Türkiye'de olduğu gibi bazı konularda kavram kargaşasına neden olmaktadır. Eğer bu durum böyle sürer ise bu kavram kargaşasının faturasını sadece sosyal bilimciler değil herkes ödemek zorunda kalır. Türkiye'de mevcut olan 27 Mayıs 1960 ile ilgili yapılan siyasal tartışmalara şöyle bir bakılırsa bu kavram göreceliğinden kaynaklanan kavram kargaşasını çok iyi bir şekilde görülebilir. Bu yüzden sosyal bilimciler bu tip konularda yapacak oldukları bilimsel değerlendirmelerde siyasal ve ideolojik saflaşmalardan ziyade, olayın bilimsel boyutlarını dikkate almak durumundadır. Kavramların teorik bir anlamının yanında pratik bir anlamının olduğunu dikkate alarak değerlendirmelerini bilimsel ölçütlere göre yapmalıdırlar. Aksi takdirde yapılmış olan bilimsel çalışmanın bir sosyal bilimciye ait değil de sıradan bir vatandaşın hiçbir ölçütü dikkate almadan temelsizce yaptığı taraflı siyasi sohbetlerden birine dönme ihtimali vardır.

---

[17] **Dictionnaire Larousse Ansiklopedik Sözlük**, İstanbul; Milliyet, c. 2, 1993-1994, sf. 604-605.
[18] Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Remzi Kitabevi, 7. Basım, 2007, sf. 101-102.
[19] Rıfkı Salim Burçak, **Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Düşündürdükleri**, Ankara; Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Matbaası, 1988, sf. 43-47.

2. 27 Mayıs İhtilâli Öncesi Türkiye

2.1. Çok Partili Yaşama Geçiş (1946-1950)

Türkiye Cumhuriyeti, savaş koşulları içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni kurarak milli iradeyi ülkede hâkim kılmaya çalışmıştır. Bir bağımsızlık savaşı kazandıktan sonra ise eski bir siyasi rejimin yerine yeni bir siyasi rejimi kabul etmiş bir ülkedir. Bu yüzden Türkiye'nin mevcut siyasal rejimi olan Cumhuriyet, dayanak noktası olarak bağımsızlık savaşını ve bu savaşın önderi olan Mustafa Kemal Atatürk'ün zaman içinde oluşan düşünce sistemini esas almıştır. Bu yüzden Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesinde Atatürk ilke ve inkılâpları önemli yer tutmaktadır. Bu tespitin baştan ortaya konulmasının sebebi ise Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde gerçekleşen bazı siyasi ve sosyal olaylarda bu tespitteki gerçekliğin esaslı bir rol oynayacağının bilinmesinin istenmesidir. Yani siyasi yapı içindeki erklerin karşılıklı iktidar mücadelesinde, rejim taraftarları tarafından ayrılıkçı ya da gerici olarak nitelendirilen gruplarla devletin mücadelesinde, meclisin işleyişinin temelinde, kuvvetler ayrılığı ilkesinin benimsenmesinde, çok partili yaşama geçişte, toplumsal hareketlerde vb. tarihsel olaylar ile olgularda Türkiye Cumhuriyeti'nin psiko-tarihinde[20] mevcut olan kuruluş felsefesi önemli bir rol oynamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti, iki kez çok partili hayata geçiş denemesine rağmen yaklaşık 1923-50 arasında Cumhuriyet Halk Partisi iktidarında bir *"Tek Parti Dönemi"* yaşanmıştır. *"Tek Parti Dönemi"* her ne kadar 1945'de son bulsa da *"Tek Parti İktidarı"* ise 1950'ye kadar sürmüştür.[21] Bu durumda Tek Parti Dönemi'nin sonu siyasal bir anlayışın değişimini; Tek Parti İktidarı'nın devamı ise siyasal iktidarın 1950'ye kadar değişmediğini gösterse de ilk çok partili yaşama geçiş denemesi çok eski tarihlere kadar gitmektedir. 29 Ekim 1923'te ilan edilen Cumhuriyet rejiminde; ilk kez çok partili yaşama geçiş denemesi, 17 Kasım 1924'te kurulan ve Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay, Adnan Adıvar ve Refet Bele gibi önemli şahısların içinde bulunduğu Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile gerçekleştirilmek istenmişti. Fakat

---

[20] **Psiko-tarih:** Bu kavram toplumların, devletlerin veya siyasi yapıların, herhangi bir etkiye psikolojik olarak verdikleri tepkidir. Daha geçmişten gelen özellikler ile şekillenmiştir. Nusret Kaya'nın **Psiko-Tarih Sezgilerimiz ve Takıntılarımız**, Ankara; Abis Yayınları, 2. Baskı, 2009. Bkz.

[21] Bilimsel çevreler tarafından Tek Parti Dönemi 1923-1950 kabul edilmektedir.

ortaya çıkan Şeyh Sait İsyanı sonunda parti, İstiklal Mahkemesi tahkikatları sonunda isyanla ilişkili bulunarak 5 Haziran 1925'te kapatılmıştır.[22] İkinci çok partili yaşama geçiş denemesi ise 1929 ekonomik buhranından sonra ekonomik bir çözüm arayışının sonunda 12 Ağustos 1930'da Fethi Okyar'ın önderliğinde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası ile başladı. Serbest Cumhuriyet Fırkası, muhalefet partisi olarak iktidar partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi karşısında aşırı derecede güçlendi. Bu durum iktidar partisinde ciddi bir tedirginlik yarattı. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın anti-devrimci sosyal grupları kendi bünyesine dâhil ettiği izlenimi vermesi, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İzmir Mitinginde bazı kanlı olayların ortaya çıkması ve herkesin devletçiliğe geçtiği bir dönemde partinin liberalizmi savunması Gazi Mustafa Kemal'in partiye tavır almasına neden oldu. Hem paşanın tavrından hem de ülkenin ihtilâllerle sarsılacağı düşüncesinden tedirgin olan Fethi Bey partisi için kapatma kararı almayı uygun buldu. Bu yüzden parti 17 Kasım 1930'da kapandı.[23] Böylece ikinci çok partili yaşama geçiş denemesi de kısa bir sürede son bulmuş oldu. Zaten partinin kapanmasından kısa bir süre sonra çıkan gerici içerikli Menemen ayaklanması ile de ülkede sert tedbirler almak zorunda kalan yöneticiler, İkinci Dünya Savaşı'nın (1939-1945) sonuna kadar bir daha çok partili yaşama geçmeyi denemediler. Bu arada CHP, ülkede tek partili dönemin tek partisi olarak İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar siyasal hayattaki faaliyetlerini sürdürdü.

Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki çok partili yaşama geçişi, siyasal sonuçları açısından diğer iki çok partili yaşama geçiş denemesine göre ayrı bir öneme sahiptir. Dünya savaşı gibi olağanüstü bir halin bitmesinden sonra Türkiye'nin çok partili yaşama geçiş denemesi Milli Şef İsmet İnönü'nün onayı ile olmuştur. Bu yüzden ister iç konjonktür gereği olsun ister dış konjonktür gereği olsun İsmet İnönü'nün bu kararı Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal yaşamında çok önemli bir karardı ve politik yaşamda bir değişimin de habercisiydi. Bu karardan sonra Türkiye'nin siyasal yaşamı siyasal ve sosyal evrimi gereği monolitik yani tekçi bir anlayıştan

---

[22] Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi -Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Temeller-**, İstanbul; Afa Yayınları, 1996, 2. Baskı, sf. 58-60; Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4. Baskı, 2006, sf. 294-299; Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev. Yasemin Saner Gönen, İstanbul; İletişim Yayınevi, 2. Baskı, 1995, sf. 250-251.

[23] Ergün Aybars, **Atatürkçülük ve Modernleşme**, İzmir; Zeus Kitabevi, 2. Basım, 2006, sf. 133. Ayrıca bu konuda bakınız: Çetin Yetkin, **S.C.F Olayı: Atatürk'ün "Vatana İhanet"le Suçlanması**, İstanbul; Otopsi Yayınları, 3. Basım, 2004; Tekin Erer, **Türkiye'de Parti Kavgaları**, İstanbul; Tekin Yayınevi, 2. Baskı, 1966, c. 1, ss. 160-195. Bu konu hakkında bu çalışmanın 3. Kısmına bkz.

çoğulcu (pluralist) bir anlayışa geçmiştir. Türkiye Cumhuriyeti son çok partili yaşama geçiş denemesinde tüm siyasal ve sosyal zorluklara rağmen yeni siyasal partilerin kurulmasıyla biçimsel de olsa cumhuriyet rejimini demokrasi ile taçlandıracaktır.[24] Tabi ki Türkiye'nin siyasal yaşamında ortaya çıkan bu durum o zamanki dünyanın genel durumu düşünülünce de hiçte küçümsenmeyecek bir adımdır.

Cumhuriyet Halk Partisi her ne kadar tek parti iktidarını oluştursa da parti yapısı gereği bir çeşit koalisyon olarak kabul edilebilirdi. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren asker- sivil bürokrasi ile ticaret-sanayi erbabı, eşraf ve büyük toprak sahipleri arasında zımnî bir koalisyon mevcuttur. Cumhuriyet Halk Partisi örgütü, organları ve hükümetiyle bu koalisyonu tüm özellilikleriyle yansıtmaktadır.[25] Bu yüzden bu sosyal tabakalar arasında bir menfaat ilişkisi uyumu ya da hiç değilse bu tabakaların çıkarlarının zedelenmemesi gerekirdi. Bununla birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, parti grubunda, parti kongrelerinde ve örgütlerinde alınacak kararların bu sosyal tabakaların çıkarlarına uygun olması gerekiyordu. 11 Haziran 1945'te *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu"* TBMM'de kabul edildi. Bu tarihin *"Toprak Bayramı"* olarak kutlanması kararlaştırıldı. Bunun üzerine Meclis'te yavaş yavaş muhalefet ortaya çıkmaya başladı. 12 Haziran 1945'de Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın verdiği *"Dörtlü Takrir"*, CHP grubunda tartışmalara neden oldu ve bu takrir reddedildi.[26] İlk olarak 21 Eylül 1945'te Aydın milletvekili Adnan Menderes ile Kars milletvekili Fuat Köprülü CHP'den ihraç edildi. Oy birliği bu ihraç kararında

---

[24] Cumhuriyetin demokrasi ile taçlandırılması söyleminden kastedilen demokratik sistemlerin olmazsa olmazı kabul edilen sistemli ve işlevsel bir çok partili sisteme geçilme zorunluluğudur. Emre Kongar'a göre Kemalist ideolojinin niteliğinden doğan bir demokratikleşme zorunluluğu vardı ve bu zorunluluk üç nedene dayanıyordu. Birincisi Batı dünyasının etkisiydi. Batı, Türkiye'yi kendi içerisine kabul etmek için, düzenini demokratikleştirmeye zorluyordu. İkinci Dünya Savaşı sonunda baskı rejimlerinin (Nazizm ve Faşizm) yenilmiş ve yıkılmış olması bu süreci hızlandırdı. İkinci neden halkın tek parti düzenine karşı gösterdiği olumsuz tepkiydi. Üçüncüsü ise gerek o zamana dek izlenmiş olan devletçi uygulamaların, gerekse savaş ekonomisinin sonucu olarak, kapitalist bir sınıfın belirginleşmesiydi. Kemalizmin etkisine ek olarak bu üç öge hep birlikte Demokrat Partiyi Oluşturdu. Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye,** İstanbul Remzi Kitapevi, 41. Basım, 2008 Sayfa 144-145. Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, ss. 18-37. Bu sayfalar arasında çok partili sisteme geçişin iç ve dış gerekçeleri verilmiştir.

[25] Tevfik Çavdar, **Türk Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, Ankara; İmge Kitabevi, 2008 C. I, sf. 446-447.

[26] Celal Bayar, **Başvekilim Menderes**, Der. İsmet Bozdağ, İstanbul; Baha Matbaası, 1970, 1. Baskı, sf. 33; Tekin Erer, **Türkiye'de Parti Kavgaları**, İstanbul; Tekin Yayınevi, 2. Baskı, 1966, c. 1, sf. 203-205; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 42-54; Ahmet Yeşil, **Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara; Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları; 897, 1988, sf. 41-48.

"Dörtlü Takrir" olayı belirleyici bir unsurdur. 28 Eylül 1945'te ise bu sefer İzmir milletvekili Celâl Bayar CHP milletvekilliğinden istifa etti ve daha sonra 3 Aralık 1945'te de CHP'den ayrıldı. 27 Kasım 1945'te İçel milletvekili Refik Koraltan CHP'den ihraç edildi. Hatta aynı gün CHP Aydın İl Başkanı Ethem Menderes'in de CHP'den çıkarıldığı da bazı kaynaklarda yazılır.[27] Meclisin toprak reformu kararına karşı takrir veren kişiler genelde toprak sahibi veya tarımın en önemli geçim kaynağı olduğu yörelerin milletvekili olarak seçilmiş kimselerdir.[28] Ayrıca Emin Sazak, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Celal Ramazanoğlu, Cavit Oral gibi toprak sahibi olan milletvekilleri de vardı. Adnan Menderes'in içinde bulunduğu bazı isimlerin toprak reformuna karşı çıkmasının altında bazı ekonomik gerçekler de vardı. O yüzden farklı yaşam düzeylerine sahip sosyal tabakaların koalisyonundan oluşan CHP, toprak reformu kanunuyla bölünmüştür. Bu siyasal bölünme ise Türkiye'nin çok partili yaşama geçiş denemesinde önemli bir siyasal hareket olacak olan Demokrat Parti'yi ortaya çıkaracaktır. Ayrıca tek parti döneminin politikalarına muhalefet olan bazı kesimlerin de desteğini alacak olan Demokrat Parti, kısa sürede yapılanarak Türkiye'nin siyasal yaşamında söz sahibi olacaktır.

Demokrat Parti 7 Ocak 1946'da resmen kuruldu ve Çankaya'da İsmet İnönü-Celal Bayar görüşmeleri bu partinin kuruluş süreci için önemlidir. 8 Ocak 1946'da ise Celal Bayar yeni kurulan partinin genel başkanı oluyordu. 9 Mart 1946 ise CHP'nin Eskişehir milletvekili Emin Sazak, CHP'den DP'ye geçiyordu. CHP'de çözülme devam ederken çoğunluğunu CHP'nin oluşturduğu TBMM, 10 Haziran 1946'da *"21 Temmuz 1946"* tarihi için erken seçim kararı aldı. Bu kararda amaç yeni yükselişe geçen DP'nin

---

[27] Cemil Koçak, *"İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye (1938-1945)"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 85-87.

[28] Toprak reformundan sonra dörtlü takrir veren ve reformu en ağır şekilde eleştiren Aydın milletvekili Adnan Menderes, toprak sahibi olan köklü bir aileden gelmektedir. Adnan Menderes'e 9 yaşındayken dedesi Hacı Ali Paşa'dan miras olarak Aydın'daki Çakırbeyli Çiftliği kalmıştır. Çakırbeyli Çiftliği, Menderes Vadisinin güneyine düşmektedir. Bilinenlere göre Çakırbeyli Çiftliği, Çine çayından batıya, Koçarlı ilçesine doğru dönünce başlamakta, Menderes Vadisi'nin güneyine kadar uzanmaktadır. Çakırbeyli Köyü'nün Koçarlı'ya olan yolu bu çiftliğin içinden geçmektedir. (Süleyman İnan, **Muhalefet Yıllarında Menderes**, Ankara; Liberte Yayınları, 2006, sf. 37-38; Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 48-49.) Çakırbeyli Çiftliği'nin sınırlarını belirlemek, o dönemin tapu kadastro işlemlerinin düzensizliği yüzünden oldukça zordur. Şevket Süreyya Aydemir'in belirttiği gibi çiftliğin sınırları belki de *"Hacı Ali Paşa'nın gücü ve sözünün eriştiği kadardı."* Bu yüzden Çakırbeyli'deki köylülerin söylediklerine göre çiftliğin 30.000-40.000 dönüm olduğu şeklinde bilgi vardır; fakat bu bilgi sadece tahminîdir. Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 62; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, 1990, ss. 59-63.

önderliğindeki muhalefeti hazırlıksız yakalamaktı. 16 Haziran 1946'da parti içinde olan tüm tartışmalara rağmen Demokrat Parti 21 Temmuz 1946'daki seçimlere katılma kararı aldı. 180 milletvekili adayı ile bu genel seçimlere girdi.[29] Hatta Demokrat Parti, 8 Temmuz 1946'da *"Yeter Söz Milletindir"* afişlerini Selçuk Milâr'a yaptırdı. Türkiye'nin siyasal tarihine geçen bu afişin üzerindeki sloganla seçimlere girdi. Demokrat Parti'nin hazırlıksız yakalandığı Milletvekili Genel Seçimleri 21 Temmuz 1946'da yapıldı[30]Seçimlere her ne kadar rövanşist bir zihniyetle yapılan değerlendirmeler sonucunda Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti arasındaki mücadelelerden biri olarak bakılsa da aslında 21 Temmuz 1946'da yapılan seçimlere Liberal Demokrat Parti *(LDP)*, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi *(TİÇP),* Yalnız Vatan İçin Partisi *(YVİP)* gibi partilerde katılmıştır.[31] Ünlü sanayici Nuri Demirağ'ın kurduğu Milli Kalkınma Partisine *(MKP)* ilişkin bilgiler ise çelişkilidir. Tarık Zafer Tunaya'ya göre MKP 1946 Genel Seçimlerine girmemiştir; ancak MKP'nin İstanbul adaylarını ilan ettiğine ilişkin gazete haberleri de vardır; yine Ana Britanica Ansiklopedisi Cilt 16'da da MKP'nin 1946 ve 1950 Genel Seçimlerine katıldığı belirtilmektedir.[32] Demokrat Parti ise 16 ilde seçime girmemiş, ülke çapında seçilecek 465 Milletvekilliği için, diğer illerde 273 aday göstermiştir. 465 milletvekilliği için yapılan genel seçimlerin sonucunda Cumhuriyet Halk Partisi 397 milletvekili, Demokrat Parti 61 milletvekili ve Bağımsızlar ise 7 milletvekili kazandı.[33] Seçim yapıldı ama tartışmalar bitmedi. Seçim yapıldıktan sonra hile, baskı tartışmaları daha da arttı. Çünkü mevcut seçim yasasına göre oylar açıkta atılıyor, yani seçmenin hangi partiye oy attığı belli oluyor; fakat tasnif ise bir şekilde gerçekleştiriliyordu. Hiçbir art niyet olmasa bile seçimdeki bu işleyiş biçimi sonuçlara gölge düşürmekte, seçmeni özgürce oy kullanması ve oyunun güvence

---

[29] Samet Ağaoğlu, **Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri**, Bir Soru, İstanbul, Baha Matbaası, 1972. Bkz; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, ss. 84-93; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, 1990, ss. 118-124.

[30] Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003, sf. 25-35. Demokrat Parti'nin kuruluşu hakkında ayrıntılı bilgi için bu esere bkz.

[31] Ahmet Yeşil, **Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara; Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları; 897, 1988, sf. 139-150. 1946-1950 yılları arasında kurulan siyasi partiler için bkz.

[32] Ercan Haytoğlu, **1945'te Çok Partili Siyasal Hayata Geçişte Bir İlk: Milli Kalkınma Partisi**, Tez Danışmanı: Ergün Aybars, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâpları Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1990 bkz.

[33] Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),** Ankara; Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Yayınları, 24, 2. Baskı, 2003, sf. 362.

altında bulunması gibi ilkeleri zedelemekteydi.[34] Yasanın bu açıkları yerel yöneticilerin baskılarına da temel teşkil etti. Sonuçlar üzerindeki meclis tartışmaları da 1946 seçimlerindeki oyların etkisini gösterir. Şöyle ki, ilk hesaplara göre 395 Cumhuriyet Halk Partili, 66 Demokrat Parti ve 4 Bağımsız milletvekili olduğu ilan edildi. Fakat tutanaklar üzerindeki tartışmalar ve bunların reddedilmesinden sonra mecliste 403 CHP, 54 DP ve 8 Bağımsız bulunduğu ortaya çıktı. Kuşkusuz DP milletvekillerinin sayıca azalmasında birkaç yerde kazanan milletvekillerinin varlığı da etkili olmuştur. Fakat DP hiçbir zaman bu sayıları kabul etmemiştir. Onun iddiasına göre seçimi 279 DP ve 186 CHP milletvekili kazanmıştır. DP'nin hem seçime katıldığı il sayısına hem de birden fazla yerde seçilen milletvekili sayısına bakılırsa bu iddia da abartılıdır. Çünkü zaten 1946 seçimlerinde hazır bir CHP örgütü karşısında DP örgüt olarak da hazırlıksız yakalanmıştı. Fakat ne olursa olsun 1946 seçimleri gölge düşürülmüş bir seçim olarak görülmüştür, bunun içinde hiçbir zaman unutulmamıştır.[35] Aynı zamanda biçimsel olarak kabul edilse de Türkiye'de demokrasiye geçiş içinde önemli bir hamledir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1946-1950 dönemi ülkenin siyasal tarihi açısından önemli bir süreçtir. Tüm tartışmalara rağmen seçimler yapılmış ve meclis partiye dayalı muhalefet yapısına göre faaliyetlerini sürdürmüştür. 5 Ağustos 1946'da İsmet İnönü yeniden Cumhurbaşkanı seçilmiştir. CHP'nin adayı olan İsmet İnönü 388 oy alırken DP'nin adayı Mareşal Fevzi Çakmak ise 50 oy almıştır. TBMM Başkanlığı'na ise CHP'nin desteklediği Kazım Karabekir 379 oyla seçilirken; DP'nin adayı Yusuf Kemal Tengirşenk ise 58 oyda kaldı. 6 Ağustos 1946'da Recep Peker Kabinesi kuruldu. Recep Peker'in başbakanlık yaptığı dönemde CHP ve DP arasındaki ilişkiler çok gergindi. Örneğin 18 Aralık 1946'daki 1947 Meclis Bütçe görüşmelerinde DP sözcüsü Adnan Menderes'e cevap vermek için kürsüye çıkan Recep Peker, Adnan Menderes'in konuşmasını kastederek *"psikopat bir ruh halinin"* ifadesi olduğunu vurgulayınca meclis karışmıştır. DP'liler Celal Bayar'ın komutuyla Meclis'i terk etmiştir. Belli bir

---

[34] İhsan Ezherli, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1986)**, Ankara; TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 10, 1986, sf. 79. 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri, 5 Haziran 1946 tarih ve 4918 sayılı seçim kanunu çerçevesinde ve tek dereceli seçim sistemine göre yapılmıştır.

[35] Tevfik Çavdar, **Müntehib-i Sani'den Seçmene**, Ankara; V Yayınları, 1. Baskı, 1987, sf. 86; **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, 1990, ss. 118-124; Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, İstanbul; Kadim Yayınları, 2011, sf. 179-183; Ahmet Yeşil, **Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara; Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları; 897, 1988, sf. 73-76.

süre Meclis'e girmeyen DP milletvekillerini, Şükrü Saraçoğlu ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü aktif bir rolüyle ikna etmiştir. DP milletvekilleri kısa bir süre sonra Meclis'e girmiştir.[36] Ayrıca CHP ve DP her fırsatta birbiriyle mücadele ediyordu. İktidar enstrümanlarını elinde bulunduran CHP, DP üzerinde daha çok baskı kuruyordu. 7 Ocak 1947'de başlayan I. Kongre'de örgütlerinin mutabakatı sonucu ortaya çıkardığı *"Hürriyet Misâkı"*nda belirlediği esaslar çerçevesinde CHP ile etkin bir şekilde mücadele etmek isteyen DP, sert bir muhalefet yapmaya kararlıydı. Aksi takdirde sine-i millete dönmeyi yani TBMM dışında faaliyetlerini sürdürmeyi düşünüyordu.[37] Aslında bu dönemde Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi birçok alanda çok sıkı bir şekilde çekişiyordu. Bu siyasal çekişmenin esasında Başbakan Recep Peker ile DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın birbirine karşı tutumları belirleyici oluyordu. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ise bu çekişmede adeta hakem vazifesi görüyordu. Ülkenin bu çekişmeyi kaldıramayacağını anlayan İsmet İnönü her iki tarafla görüştükten sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi tarihinde çok önemli bir yere sahip olan *12 Temmuz Beyannâmesi*'ni deklare etmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bu bildirisinin en önemli noktası ülkenin geri dönülmez bir biçimde çok partili bir yaşama geçmiş olduğunu vurgulamasıydı. Bir başka önemli nokta da muhalefete verilen güvencelerdi. Bundan böyle muhalefete baskı yapılmayacağını belirtmekle İsmet İnönü, imâ yoluyla da olsa, o döneme kadar bazı baskıların yapıldığını kabul ediyor ve böylece dolaylı olarak DP'den yana tavır koyuyordu. Her iki parti de İsmet İnönü'nün bildirisini olumlu karşıladı ve böylece iktidar ile muhalefet arasındaki ilişkiler yumuşama sürecine girdi.[38] Fakat bu beyannâmeden herkes memnun değildi. DP'nin içinde bir grup, muhalefet olarak çıkıyor ve bu bildiriden memnun olmamakla beraber DP'nin de CHP ile işbirliği yapan bir muvazaa partisi olarak suçluyorlardı. Sadık Aldoğan, Kenan Öner, Ahmet Tahtakılıç ve Yusuf Kemal Tengirşek gibi önemli kişilerin bulunduğu bu grup, DP içinde

---

[36] Celal Bayar, **Başvekilim Menderes**, Der. İsmet Bozdağ, İstanbul; Baha Matbaası, 1970, 1. Baskı, sf. 63-64; Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 189-190; Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003, sf. 42-43.

[37] Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003, sf. 48-49; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 107-112; Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, İstanbul; Kadim Yayınları, 2011, sf. 176-179.

[38] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 118; Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003, sf. 58-63; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 118-126;

muhalefet olan şahıslardı. Demokrat Parti ise parti içindeki bu zıtlaşmayı daha fazla kaldıramadı ve müstakil gruplar, ihraçlar ve istifalardan sonra bir grup milletvekili DP'den ayrılarak yeni kurulan Millet Partisi'ne katıldılar.[39] Gerçekten de 12 Temmuzda yayınlanan bildiri DP içinde kargaşaya neden olmuştu ve parti bu bildiriden dolayı zor günler geçirmişti.[40] 9-10 Eylül 1947'de Recep Peker kabinesi yerine Hasan Saka kabinesi kuruldu. Fakat Hasan Saka önemli bir siyaset adamı olmasına rağmen başında bulunduğu hükümet hem iktidar partisinin hem de muhalefet partisinin istediği teşebbüsler, gerçekleştiremedi. Kısa bir süre sonra Hasan Saka istifa ederek yerini Şemsettin Günaltay Hükümeti'ne bıraktı. Şemsettin Günaltay 16 Ocak 1949'da yeni hükümeti kurdu ve 24 Ocak 1949'da TBMM'den güvenoyu aldı. Şemsettin Günaltay özellikle İslam Tarihi konusunda bilgi sahibi olan önemli bir kişiydi. Aynı zamanda liberalizme yakın görüşleri vardı. Dine karşı ılımlı olması onu muhalefet partileri arasında da saygın bir hale getiriyordu. Onun döneminde Din dersi ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında zorunlu hale getirildi. Daha önce din dersleri seçmeli bir statüdeydi. İlahiyat fakültelerinin kurulması için karar alındı. İmam-Hatip kursları açıldı. Kimilerine göre bu kararlar CHP'nin militan laiklik politikasını yumuşatması ve halk ile daha da yakınlaşması anlamına gelirken; kimilerine göre de CHP, Atatürk ilke ve devrimlerinden popülist politikalar uğruna tavizler veriyordu. Genelde Recep Peker ile Şemsettin Günaltay dönemlerinin karşılaştırılması çalışması sonucunda ortaya çıkarılan bazı görüşlere göre ise bu politikalar Şemsettin Günaltay'ın kişiliğine indirilmesi gereken politikalardı. Fakat bir gerçek var ki Şemsettin Günaltay dönemi değişen bir politikanın zincirinden ibaretti. Çünkü CHP işin içine seçmen ve oy girince zaten politika değişikliğine gitmişti. Bu değişim süreci ile ilgili ilk adım ise 17 Kasım-4 Aralık 1947'deki 7. Kurultayda anılan kararlarla atıldı ve bu kurultayda alınan kararlarla hem devletçilik hem de laiklik yumuşatıldı. Ayrıca parti içinde ılımlı bir kanadın yükselişi de bu liberal kararların alınmasında etkili oldu.[41]

---

[39] Tekin Erer, **Türkiye'de Parti Kavgaları**, İstanbul; Tekin Yayınevi, 2. Baskı, 1966, c. 1, sf. 458-460; Ahmet Yeşil, **Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara; Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları; 897, 1988, sf. 107-111.

[40] Celal Bayar, **Başvekilim Menderes**, Der. İsmet Bozdağ, İstanbul; Baha Matbaası, 1970, 1. Baskı, sf. 85-86; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 126-134;Tekin Erer, **Türkiye'de Parti Kavgaları**, İstanbul; Tekin Yayınevi, 2. Baskı, 1966, c. 1, sf. 458-460.

[41] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 134; Ahmet Yeşil, **Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara; Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları; 897, 1988, sf. 100-105.

Türkiye Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) süresi boyunca revizyonist (değişimci) devletlere karşı mevcut statükoyu siyasal ve ekonomik açıdan koruyucu bir politika izlemişti. Ülke idarecileri mevcut taraflar arasında güç dengesi politikası uygulayarak savaşa girmemeyi uygun bulmuştu. Artık Türkiye Cumhuriyeti'nin 1946-1950 yılları arasındaki dış politikasını ise kendisinden ziyade ideolojik ve politik açıdan iki devletin güçler mücadelesine sahne olacak olan Soğuk Savaş dönemi belirleyecekti. Yani yeni dünya düzeninde iki güçlü devlet ortaya çıkmıştı: Biri kapitalist ekonomik sisteme sahip bir devlet olan Amerika Birleşik Devletleri; diğeri ise Sosyalist bir ekonomik siteme sahip olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği idi. Bu iki devlet uyguladıkları politikalar ile dünya tarihinde Soğuk Savaş dönemini başlatacaklardı. Türkiye Cumhuriyeti de kendine bir taraf ve bir dış politika seçmek zorundaydı. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri SSCB'nin ve onun saldırgan politika izleyen lideri Stalin'in Boğazlar ve Doğu Anadolu üzerinde bazı isteklerde bulunması, Türkiye'yi Batı İttifakında yer almaya itti.[42] Ayrıca SSCB'nin komünist bir ideolojiye sahip olması ise Türkiye çapında bu devleti daha da itici hale getirdi. Böylece İkinci Dünya Savaşı boyunca Almanya ile başlamış olan ve Amerika ile de sürdürülecek olan anti-komünist politika Türkiye'de daha çok taraftar da toplayacaktır.[43] Türkiye, kendisine yakın olarak gördüğü Batı'ya sosyolojik olarak hem yönetenlerde hem de yönetilenlerde daha çabuk entegrasyonu sağlayacak ve adeta Batı emperyalizminin önemli bir uydusu ya da kalesi haline gelecektir.[44] 5 Nisan 1946'da *"USS Missouri"* zırhlısı, Amerika'da ölen Eski Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün naaşını getirmek için İstanbul'a geldi. Aslında bu zırhlının gelmesi İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan yeni dünya düzeninde SSCB'ye karşı Batı'nın yanında Türkiye'nin saf tutuğunu göstermesi bakımından önemliydi. Ayrıca bu zırhlının İstanbul'a gelmesi Türk-Amerikan ilişkilerinin kurulması açısından da bir simge olacaktı. 12 Mart 1947'de ise ABD Başkanı Henry Truman, SSCB tarafından tehdit edildiği öne sürülen Türkiye ve Yunanistan'a ABD tarafından 400 Milyon Dolar yardımda bulunulacağını açıkladı. Bu paranın 100 Milyon Doları Türkiye'ye verilirken;

---

[42] Johannes Glasneck, **Türkiye'de Faşist Alman Propagandası**, çev. Arif Gelen, Ankara; Onur Yayınları, Birinci Baskı, 1968, sf. 110-113.
[43] Uğur Mumcu, **40'ların Cadı Kazanı,** İstanbul; Tekin Yayınevi, 14. Baskı, 1995, sf. 76-78.
[44] Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003, sf. 269-278; Cemil Koçak, *"Siyasal Tarih 1923-1950"*, **Yakınçağ Türkiye Tarihi 1 (1908-1980)**, Ed. Sina Akşin, İstanbul; Milliyet Kitaplığı, 2003 sf. 209-211.

300 Milyon doları Yunanistan'a verilecekti. General Lunsford Oliver Başkanlığındaki Amerikan heyetinin Mayıs 1947'de gelip gitmesinden sonra 12 Temmuz 1947'de imzalanan ABD ile Türkiye arasındaki anlaşmayla Türkiye Cumhuriyeti Amerika Birleşik Devletleri'nin müttefiki oldu. Bu devletin çıkarlarına uygun bir dış politika uygulamayı vaat ederek bu yardımları almayı kabul etti. Böylece Türkiye hem Batı'nın hem de Komünist bloğun arasında Batıya ait ileri bir uç karakolu olmayı kabul etmiş de oluyordu. İşte çok tartışmalı olan *"Truman Doktrini"* bu esaslar üzerine kurulmuştu.[45] Zaten Truman Doktrini kapsamında bulunan Marshall Planı'nı da uygulayacak olan Türkiye, ekonomik anlamda da Amerika ile ilişkilerini güçlendirecekti ve lanse edilen SSCB tehlikesine karşı bir müttefik olarak onu görecekti. Türkiye yine bu dönemde IMF ile ilk kez ilişkilere başlayacak ve ekonomik anlamda tartışılan bazı antlaşmalara bu dönemde imza atacaktır.[46] Türkiye 18 Mart 1949'da bu sefer Strassbourg'a davet edilecek ve Avrupa Konseyi'nin bir üyesi olacaktır. Yine bu dönemde Batı Bloku Doğu Blokuna karşı Washington Antlaşması ile NATO'yu kuracaktır. Türkiye NATO'ya girmek için başvursa da ilk başlarda bu isteği kabul edilmeyecektir. 26 Haziran 1945'de Birleşmiş Milletlere katılan Türkiye, SSCB'ye karşı NATO'ya girerek Batı'nın tam desteğini alma isteğine ancak 18 Şubat 1952'de ulaşacaktır.[47]

DP, 20 Haziran 1949'da İkinci Büyük Kongresi'ni yaptı. Millet Partisi'nin danışıklı muhalefet suçlamasının baskısı altında olan DP, bu kongrede Millî Teminat Andı diye bir bildirge ortaya çıkarttı. Buna göre oylara tecavüz edilirse (yani seçim hilesi yapılırsa) halk meşru savunma durumunda kalacaktır. Meşru savunma yasal yollardan yapılacaktır ama hile yapan yönetim de ulusun husumetiyle karşılaşacaktır. Bu husumet sözcüğünden hareketle CHP bildirgeye Millî Husumet Andı adını takmıştır.[48] Bu arada CHP'nin değiştirmekte zorlandığı seçim kanununa karşı ise kamuoyunda propaganda yapan Demokrat Parti, 16 Şubat 1950'de Yeni Seçim

---

[45] Mehmet Gönlübol-Haluk Ülman, *"İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Türk Dış Politikası 1945-1965 Genel Durum"*, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995),** Ed. Mehmet Gönlübol, Ankara; Siyasal Kitabevi, 9.Baskı, 1996, sf. 211-219.

[46] Yalçın Doğan, **IMF Kıskacında Türkiye 1946-1980**, İstanbul; Tekin Kitabevi, 1987, Üçüncü Basım, 1984, sf. 7-8; **IMF İstikrar Politikaları ve Türkiye**, Edi. Cevdet Erdost Ankara: Savaş Yayınları, 1982.

[47] Altan Öymen, **Öfkeli Yıllar,** İstanbul; Doğan Kitap, 5. Baskı, 2009, sf. 107; Yusuf Sarınay, **Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve Türkiye'ye Girişi (1939-1952),** Kültür Eserleri Dizisi: 107, Ankara; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988. bkz

[48] Sina Akşin, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789-1890)**, Ankara; İmaj Yayıncılık, 3. Baskı, 1995, sf. 229; Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003, sf. 75-76; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960),** Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 146-149.

Kanunu'nu kabul ettirmeyi başardı. Bu seçim kanununa göre seçimler tek dereceli olarak genel ve eşit oy prensibi esasında yapılacak, seçimde adlî denetim sağlanacak ve *"gizli oy açık sayım"* metodu uygulanacaktı. Ayrıca 22 Şubat 1950'de Yüksek Seçim Kurulu kurulacak ve bundan sonra Türkiye, seçimleri hukukî güvence altına almış olacaktı.[49] 1 Mart 1950'de hükümet, genel seçimlerin 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılacağını açıkladı ve artık iş tarafların bu seçimler için propaganda mücadelesine kalmıştı.

Genel seçimler hükümetin aldığı karar uyarınca 14 Mayıs 1950 tarihinde yapıldı. 1950 genel seçimlerine katılacak olan seçmen sayısı 8.905.743 kişidir. Bu seçmenlerden 7.953.055'i sandığa gitmiş yani mevcut seçmenin % 89,3 bu seçime katılmıştır. Bu seçimlerde CHP'nin aldığı oy sayısı 3.176.561'dir ve % 39,4 oy oranıyla 69 milletvekili çıkarmıştır. DP'nin aldığı oy sayısı ise 4.241.393'dir ve % 52,7 oy oranıyla çıkardığı milletvekili sayısı 415'dir. Millet Partisi'nin aldığı oy miktarı ise 250.414'dür ve % 3,1 oy oranıyla çıkardığı milletvekili sayısı 1'dir. Toplamda bağımsızlar ise 383.282 oy almıştır ve aldıkları % 4,8 oy oranıyla çıkardıkları milletvekili sayısı 2'dir. Bu seçimde DP listelerinde yer alan 13 aday iki seçim çevresinden seçilmiş ve seçim kanunu gereğince, bu çevrelerden birinin milletvekilliğini tercih etmiştir. 7 milletvekili de DP listelerinde bağımsız olarak yer almak suretiyle seçilmiştir. Ayrıca DP, kazanmış olduğu milletvekili sayısının (13 + 7 = 20) eksiği ile Parlamentoda temsil edilmiştir. O yüzden mecliste açık kalan sandalye sayısı ise 13'tür.[50]Demokrat Parti, 1950 seçimlerinden zaferle çıkmasıyla, 27 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi'nin tek parti dönemini sona erdirmiştir. Demokrat Parti bu kadar sayıda milletvekili beklemiyor iken Cumhuriyet Halk Partisi de böyle bir yenilgi beklemiyordu. Ayrıca seçimde liste çoğunluğu usulünün benimsenmesi bazı çevreler tarafından CHP aleyhine olan *bir seçim hesap sisteminin azizliği* olarak da yorumlanmıştır. Fakat bir gerçek var ki 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'ne kadar sürecek on yıllık Demokrat Parti Dönemi de Türkiye'nin siyasal yaşamında artık başlamıştır.[51]

---

[49] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 164.

[50] Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),** Ankara; Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Yayınları, 24, 2. Baskı, 2003, sf. 363.

[51] Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Remzi Kitabevi, 7. Basım, 2007, sf. 222-223.

2.2. Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)

14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimleri Demokrat Parti kazanmıştı ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin hâkimiyetindeki tek parti iktidarı ise böylece sona ermişti. Peki, Cumhuriyet Halk Partisi seçimleri neden kaybetmişti? Her şeyden önce iki savaş arasında siyasal, ekonomik ve toplumsal açıdan zor günler geçiren Cumhuriyet Halk Partisi'nin artık *"iktidar yorgunluğu"* içine girmesi ve mevcut parti örgütünün de maddi ile manevi olarak bu yükü kaldıramaz olması etkilidir.[52] Cumhuriyet Halk Partisi'nin uzun süre iktidarda kalması milletin sosyo-psikolojisi üzerinde bir *"Aristidis Kompleksi"* oluşturmuştu. Türkiye'de yaşayan önemli bir kitle ülkeye artık farklı bir dinamizm getirecek olan bir iktidar partisi arayışı içine girmişti.[53] CHP'nin iktidar olduğu dönemde siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarda bu partinin uygulamalarından rahatsız olan bazı kesimlerde bu partiye karşı muhalefet olma eğilimi ortaya çıkmıştı. 1950 genel seçimlerinde bu eğilim sandıkta tepki oylarıyla da kendini somut olarak kendini göstermişti. Ayrıca savaş ekonomisi uygulamaları, ağır vergi yükü, bazı bürokrat ve parti yöneticilerinin yanlış uygulamaları, merkez-taşra arasındaki uçurum, bazı sosyal grupların (özellikle dini gruplar) anti-cumhuriyetçi ile anti-laiklik propagandaları, İsmet İnönü'nün ülkenin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ten sonra ikinci adam kabul edilerek *"Milli Şef"* olarak kabul görmesi ve şeflik anlayışının bir ürünü olduğunu düşündüğü uygulamalardan rahatsız olan bazı kimselerin ise bu durumu fırsat bilerek İsmet-fobik (İsmet Fobia)[54] bir psikoloji içine girmeleri, ayrıca CHP'nin kendi kabul ettiği seçim sisteminin azizliğine uğraması gibi nedenler CHP 1950 genel

---

[52] Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Remzi Kitabevi, 7. Basım, 2007, sf. 126; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, DP'nin Altın Yılları 1950-1954**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, 1990, sf. 40-43; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 168-180.

[53] **Aristidis Kompleksi:** Uzun süren siyasal dönemlere karşı yönetilenler üzerinde ortaya çıkan bıkkınlık durumunu açıklamak için kullanılan bir tabirdir. Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 191.

[54] **İsmet Fobi:** Şevket Süreyya Aydemir'in de bahsettiği bir kavramdır. Paşa Faktörü kavramından farklıdır. Bu kavram, kitleler üzerinde bir denge unsurundan ziyade bir korku unsuru izlenimi verir. Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı, Remzi Kitabevi**, 4. Baskı, 1995, sf. 264-265. Örneğin Nimet Arzık'ın şu sözlerine dikkat ediniz: *"Sen yedi yüz senelik Osmanlı bürokrasisinin sembolüsün. Onun için sen, bitmeyen kavgasın. Kırk senedir Cumhuriyetin kavgasını yapıyorum sanıyorsun. Sen, halkları birbirine kırdırarak, hüküm süren son padişahsın. Sen, seni aşan olaylara rağmen, seni aşmayan kişileri punduna getirip, kendi rafını istediğin gibi yerleştirdin. Karşındakiler de parmağında oyuncak, yanındakiler de, Lider değilsin: Son padişahsın: Sarayla halkın bitmeyen kavgasısın! Halktan geleni her zaman ezdin, DP'yi, İhtilâli yarın AP'yi ezeceksin."* Nimet Arzık, **Bitmeyen Kavga: İsmet İnönü**, Ankara Necati Bey Matbaası, 1. Baskı, 1966, sf. 8.

seçimlerini kaybetmesinde etkili olmuştu. Peki, Demokrat Parti neden büyük bir çoğunlukla 1950 genel seçimlerini kazanmıştı? Her şeyden önce Türkiye'de 1945'te doğup gelişen muhalefetin başarıya ulaşması için iki büyük ana yol vardı. Birincisi, Cumhuriyet'in önemli gördüğü yasaklarına dokunmama eğilimi, ikincisi ise kamuoyuna iktidarın bir oyunu olarak görünmemesi (muvazaa partisi) idi. Ayrıca iktidara gelecek olan parti toplumun çoğu tarafından rejimin güvenliği için mücadele edilmesi şart olarak görülen laiklik ve soğuk savaşın esas mücadele konusunun ana başlığı olacak olan anti-komünizm konusunda taviz vermeyi düşünmemelidir. Bu yüzden Demokrat Parti'nin bu konuda taviz vermemekte kararlı olması da halkın çoğunun dikkatinden kaçmamıştı. Demokrat Parti'nin kurucuları o zamana kadar geliştirilmiş olan esas kurucu felsefeye tamamen sadık kişilerdi. Demokrat Parti, sol aleyhtarı girişimlerinde hükümeti daima destekledi. Şeriatçı akıma da yanaşmamaya dikkat ediyordu. Örneğin Mareşal Fevzi Çakmak'ın cenaze töreninde ortaya çıkan dinsel söylemli gösterileri hoş karşılamamıştı.[55] Demokrat Parti yöneticileri muhalefet olarak ne kadar sert bir politika uygularsa uygulasınlar, hiçbir zaman kanun dışına çıkmamaya dikkat ediyorlardı. Fakat bu dikkatlerine rağmen Demokrat Parti yöneticileri, muhalefet yıllarında sık sık parti olarak muvazaa eseri olmadığını da vurgulamıştı. Önemli olan diğer bir nokta ise Demokrat Parti, o zamanın konjonktür olarak geçer akçesi olan *"demokrasi"* sözcüğünü ideolojik bir araç olarak iyi bir şekilde kullanıyordu ve söylem olarak da kamuoyunda çeşitli vesilelerle vurguluyordu. Bu durum halk nazarında da ilgi çekiyordu. Ayrıca Demokrat Parti'nin hem siyasal alanda hem de ekonomi alanında savunduğu liberalist görüşler hem siyasi hem de ekonomi çevrelerinde taraftar topluyordu. Örneğin Demokrat Parti'nin mülkiyet dokunulmazlığı ve sınıf fikrinin reddi gibi iki hürriyeti benimsemesi bu anlamda partinin taraftarlarını da artırıyordu. [56] Sonuçta değişim içeren bu şartlar ile CHP'nin az önce bahsettiğimiz başarısızlık nedenleri birleşince Demokrat Parti için Türkiye'nin 1950 genel seçimlerinde başarı ise kaçınılmaz oluyordu.

Artık 1950'li yılların başında Türkiye'nin siyasal literatüründe *"Ak Devrim"* ya da *"Beyaz İhtilal"* olarak nitelendirilen Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu günler

---

[55] Tekin Erer, **Türkiye'de Parti Kavgaları**, İstanbul; Tekin Yayınevi, 2. Baskı, 1966, sf. 517-520; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, DP'nin Altın Yılları 1950-1954**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, 1990, sf. 19-20.

[56] Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003, sf. 87-91; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 168-180. Bunun en iyi göstergesi parti mitingleri fotoğraflarında kasketli köylüler ile alafranga şapkalı kentlilerin aynı karede yer almasıdır.

yaşanmaya başlamıştı.[57] Bu nitelendirme ülkedeki hem siyasal hem de toplumsal alanda yaşanan değişim görünümünden kaynaklanıyordu. Demokratik bir seçim sonucunda Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi karşısında bir zafer kazanmıştı. DP bu genel seçimlerde meclis çoğunluğunu da iktidarda rahat hareket edebilecek bir şekilde elde etmişti. İşte bu zamanlarda siyasal mekanizma gereği bir Cumhurbaşkanı, bir Meclis Başkanı bir de Başbakan (Başvekil) seçilecekti. Teamül gereği bu makamlara mecliste ezici bir çoğunluğu bulunan Demokrat Parti'den adaylar seçilecekti. 22 Mayıs 1950'de TBMM'de 453 milletvekilinin katıldığı Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde 387 oy alan Celal Bayar, Türkiye Cumhuriyeti'nin Üçüncü Cumhurbaşkanı seçilmişti.[58] Daha önce kendisi için *"Milli Şef"* tabirinin kullanılmasını kendi iradesi ile kaldıran İsmet İnönü ise bundan sonra cumhurbaşkanı değildi. İsmet İnönü kongre ile seçildiği CHP'nin başında ana-muhalefet partisi lideri olarak siyasal yaşamını sürdürecekti. Yine aynı gün 387 milletvekilinin katılımıyla yapılan Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı seçimlerinde Refik Koraltan, 385 oyla meclis başkanı olarak seçilmişti.[59] Bundan sonra ülkeyi yönetecek bir başbakan seçilecekti. Toplumda bu seçim konusunda çeşitli görüşler ile ihtimaller vardı. Başbakanlık için en büyük aday ise ilim adamı ve siyasetçi olan Fuat Köprülü idi. Hatta seçimlerden sonra Adnan Menderes bile Fuat Köprülü'yü başvekil olarak önermek için Çankaya'da Celal Bayar ile görüşmeye gitmişti. Fakat Adnan Menderes'in beklemediği bir anda Türkiye Cumhuriyeti'nin 3. Cumhurbaşkanı seçilen Celal Bayar'ın *"Başvekil Sizsiniz Adnan Bey"* demesi üzerine Türkiye'nin siyasi tarihinde yeni bir dönem başlamıştı. İlaveten Celal Bayar, kendisinin Cumhurbaşkanı olmasından dolayı boş bıraktığı Demokrat Parti Başkanlığı'nı ise Adnan Menderes'in üzerine almasını istiyordu.[60] 29 Mayıs 1950'de Adnan Menderes hükümet programını

---

[57] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 164; Cemile Burcu Kartal, *Türk Siyasal Hayatında "Beyaz İhtilâl" 1950 Seçimleri*, **Atatürk Dergisi**, sayı: 4, ss. 265-280; Tekin Erer de bu süreci *"Değişen Çağ"* olarak nitelendirir. Tekin Erer, **Türkiye'de Parti Kavgaları**, İstanbul; Tekin Yayınevi, 2. Baskı, 1966, c. 1, sf. 526-528.

[58] İhsan Ezherli, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1986)**, Ankara; TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 10, 1986, sf. 123; Kurtul Altuğ, **Bir Numaralı Tanık**, İstanbul; Doğan Kitap, 1. Baskı, 2006, sf. 90-91.

[59] İhsan Ezherli, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1986)**, Ankara; TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 10, 1986, sf. 125; Ahmet Yeşil, **Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara; Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları; 897, 1988, sf. 136-138.

[60] Celal Bayar, **Başvekilim Menderes**, Der. İsmet Bozdağ, İstanbul; Baha Matbaası, 1970, 1. Baskı, sf. 103-104; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 182; Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, İstanbul; Kadim Yayınları, 2011, sf. 195.

Meclis'te okudu. 2 Haziran 1950'de 487 milletvekilinin bulunduğu mecliste yapılan güven oylamasında Adnan Menderes Kabinesi'ne 282 milletvekili evet oyu verdi, 192 milletvekili katılmadı ve 9 milletvekili ise açık oy kullandı. Böylece I. Adnan Menderes Hükümeti meclisten güvenoyu alarak işbaşı yapıyordu.

Adnan Menderes'in 1950-1960 yılları arasında hem Türkiye Cumhuriyeti'nin Başbakanı hem de Demokrat Parti'nin Genel Başkanı olarak siyasal faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Bu dönem Adnan Menderes'in yaptıklarıyla ayrıntılı olarak da irdelenmektedir. Adnan Menderes bu dönemde toplam beş hükümet kurmuştur ve bu hükümetlerin toplam süresi 10 yıl 5 gündür. Adnan Menderes'in I. Hükümeti 22.05.1950-09.03.1951; II. Hükümeti 09.03.1951-17.05.1954; III. Hükümeti 17.05.1954-09.12.1955; IV. Hükümeti 09.12.1955-25.11.1957; V. Hükümeti ise 25.11.1957-25.05.1960 tarihleri arasında etkin faaliyet göstermiştir. I-III. Hükümetler Adnan Menderes'in istifa etmesinden dolayı son bulmuştur; II.-IV. Hükümetler genel seçimlerin yapılması gerektiğinden ve V. Hükümet ise 27 Mayıs 1960'da yapılan askerî bir darbe yüzünden sona ermiştir.[61] 1950-1960 arasındaki süreci kapsayan dönem hem Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde hem de Demokrat Parti Tarihi'nde Menderes Dönemi olarak da anılmaktadır. Bu yüzden parti her ne kadar 7 Ocak 1946'da kurulsa da partinin tarihi hakkında yapılan değerlendirmeler genelde Menderes Dönemi (1950-60) paralelinde düşünülerek yapılmaktadır. Bununla birlikte Demokrat Parti'nin yükseliş dönemi Menderes Dönemi'nin de yükseliş dönemi; Menderes Dönemi'nin duraklama dönemi ise aynı zamanda Demokrat Parti'nin de duraklama dönemidir. Sadece 1950-1960 sürecini değerlendirirsek hem Menderes Dönemi hem de Demokrat Parti Tarihi üç dönemden ibarettir: Birincisi Yükseliş Dönemi (1950-1954); ikincisi Duraklama Dönemi (1954-1957) ve üçüncüsü ise Yıkılma Dönemi (1957-1960)'dir.[62]

Yükselme Dönemi'nde uygulanmak üzere alınan ilk önemli karar 30 Mayıs 1950'de uygulamaya giren resmi dairelerde yalnız Atatürk'ün portresinin asılması kararıydı. Ayrıca 6 Haziran 1950'de orduda bazı tasfiyeler yapıldı ve ordunun kurmayları Demokrat Parti'nin inisiyatifine göre yapılandırıldı. 16 Haziran 1950'de TBMM'de ezanın Arapça okunmasının yolunu açan karar mutabakatla kabul edildi. 14

---

[61] Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),** Ankara; Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Yayınları, 24, 2. Baskı, 2003, sf. 506.

[62] Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003, sf. 7-9; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004. Mustafa Albayrak da DP Dönemini aynı şekilde tasnif etmiştir.

Temmuz 1950'de Genel Af Kanunu kabul edildi. Bu süreçte Yeni Basın Kanunu onayladı. Okullarda din dersleri zorunlu hale getirildi. Ayrıca bu dönemde Kemal Pilavoğlu'nun nüfuzunda bulunan Ticanî adlı dini grubun üyeleri Kırşehir'de Cumhuriyet Alanı'ndaki Atatürk büstüne saldırmak gibi bazı gerici faaliyetlerde bulundu. Türkiye'nin birçok yerinde bu olayı kınayan mitingler yapıldı. Ayrıca Nurculuk hareketleri de kendini göstermeye başladı.[63] Demokrat Parti'nin bu sefer siyasal gündemine gerici hareketlerle mücadele geldi. Hem bu olayları hem de parti içindeki huzursuzlukları düşünen Adnan Menderes, 8 Mart 1951'de istifa etti. Bu istifadan kısa bir süre sonra yine güvenoyu alan Adnan Menderes, II. Menderes Hükümeti'ni kurdu. Atatürk'e yapılan saldırılardan dolayı 25 Temmuz 1951'de Atatürk'ü Koruma Kanunu çıkarıldı. Ayrıca 8 Ağustos 1951'de Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarıldı. Bu kanun liberal ekonomik politikalarının uygulanması için önemli bir kanundur. DP, CHP'nin haksız olarak edindiğini düşündüğü malları hazineyi devrini öngören yasayı çoğunlukla kabul etti. 14 Ekim 1951'de Demokrat Parti 3. Büyük Kongresi yapıldı ve Adnan Menderes tekrar genel başkanlığa seçildi. Komünizm ile mücadelede etkin bir süreç yaşandı (Orak-Çekiç grubu ortaya çıkarıldı) ve bu etkin mücadele ile ABD'nin desteği de alındı. 22 Kasım 1952'de Adnan Menderes'in Malatya gezisi sırasında Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman'a Malatya'da suikast düzenlendi. Gazeteci A. Emin Yalman bu suikastte yaralandı. Anayasa 24 Aralık 1952'de Anayasa dili 1924 yılındaki eski haline döndürüldü. 8 Temmuz 1953'de Millet Partisi irticaî faaliyetler ve söylemler gerekçesiyle mahkeme kararıyla kapatıldı. Daha önce aynı gerekçeyle Cevat Rıfat Atilhan'ın başkanlığını yaptığı İslam Demokrat Partisi 3 Mart 1952'de kapatılmıştı.[64] İki partinin kapatılmasına rağmen Remzi Oğuz Arık'ın genel başkanlığını yaptığı Türkiye Köylü Partisi, 19 Mayıs 1952'de resmen kuruldu. 10 Kasım 1953'te Atatürk'ün naaşı Etnografya Müzesi'nden yeni inşa edilen Anıtkabir'e taşındı. 14-15 Aralık 1953'te CHP'nin mallarını hazineye devreden kanun

---

[63] Tarık Zafer Tunaya, **İslamcılık Akımı**, İstanbul; Simavi Yayınları, Deneme İnceleme Yazısı: 1, 1991, sf. 216-218; Neşet Çağatay, **Türkiye'de Gerici Eylemler (1923'ten Buyana)**, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları, c. XI, Ankara; Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, sf. 44-50; Altan Öymen, **Öfkeli Yıllar**, İstanbul; Doğan Kitap, 5. Baskı, 2009, sf. 164-171; Nurşen Mazıcı, *"Demokrat Parti'nin Din Politikası ve Samsun'da Nurcular"*, **Tek Parti Dönemi**, İstanbul; Pozitif yayınları, 2011, ss. 251-283; Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, İstanbul; Kadim Yayınları, 2011, 234-247.

[64] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 218-220; ; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, DP'nin Altın Yılları 1950-1954**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, 1990. Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz.

kabul edilerek uygulama aşamasına getirildi. Ayrıca Halkevleri'nin malları hazineye devredilerek faaliyetlerine son verildi. Ayrıca 27 Ocak 1954'te Köy Enstitüleri, İlköğretim Okulları kapsamına alınarak esas eğitim programından ve amacından uzaklaştırıldı. Yani Devrimin felsefesini yaymak için kurulan bu önemli eğitim ve öğretim kurumları tarih sahnesinden böylece çekilmiş oluyordu. 7 Mart 1954'te ise yabancıların da işletme hakkına kavuştuğu Petrol Kanunu TBMM'de kabul edildi. Cumhuriyet Halk Partisi VIII. ve IX. Kurultaylarını yaptı ve İsmet İnönü partinin genel başkanı olurken Kasım Gülek ise partinin genel sekreteri olmuştur. CHP bu dönemde muhalefet yapmakta güçlük çekerken aynı zamanda yeniden yapılanma sürecine de girmişti. Ayrıca DP ile CHP arasındaki ilk çekişmeler de yine bu dönemde başladı. Örneğin CHP mallarının hazineye devri meselesi ve Halkevleri'nin kapatılması gibi konularda iki parti arasında sürtüşmeler kaçınılmaz oldu. Bir de DP'nin ilk zamanlarındaki *Devr-i sabık yaratmayacağız* sözüne rağmen Başbakan Adnan Menderes'in CHP'ye yakın kesimleri hem sivil hem de askeri bürokrasiden tasfiye etmesi, iki parti arasındaki gerginlikleri daha da arttırıyordu.[65] Yeri gelmişken şunu belirtmek gerekir ki Demokrat Parti Dönemi'nin özellikle ilk yarısındaki en önemli gelişme ve değişmenin ekonomik alanda olduğu yadsınamayacak bir gerçektir. Türkiye'nin ekonomi sahasında o vakte kadar görülmemiş bir gelişme içine girdiği de sayısal verilerle belirgindir. Demokrat Parti Dönemi'nin ilk ve son yıllarındaki rakamlara bakılarak bu dönemdeki gelişmeler daha kolay değerlendirilebilir. Bu ekonomik başarının arkasında iklim koşullarının iyi olması, tarımda teknolojik alanlara hükümetin yatırımlar yapması, üretim ve pazarlama teknolojisi, yollar ağının devlet eliyle geliştirilmesi, piyasaların Türkiye lehine olması vb. gerçekler yatmaktadır. Bu dönemde ekonomik gelişmelere paralel olarak kırsal alanda işsizlik, köyden kente hızlı iç göç hareketleri ve gecekondulaşma gibi olumsuzluklar da kendini göstermişti.[66] Yükselme Dönemi'nde iç siyasette bunlar olurken dış siyasette ise Kore'de çıkan savaş için Birleşmiş Milletler kapsamında Türkiye Kore'ye asker gönderdi. Türkiye 18 Şubat 1952'de uzun müzakerelerden sonra NATO'ya girdi. Türkiye-Yunanistan ve

---

[65] Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003, sf. 104-105; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 208-209; Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, İstanbul; Kadim Yayınları, 2011, sf. 276.

[66] Cihat Göktepe, *"Menderes Dönemi (1950-60)"*, **Türkler Ansiklopedisi**, c. 17, Ankara, 2002, sf. 903-904; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, DP'nin Altın Yılları 1950-1954**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, 1990; 226-234.

Yugoslavya arasında bir Balkan Antantı kurulması için teşebbüsler yapılsa da istenilen sonuç elde edilemedi. Çünkü 5 Mart 1953'te Stalin'in ölmesinden sonra Kruşçev Döneminde daha önce bozulan Yugoslavya-SSCB ilişkileri düzelince Yugoslavya artık bu pakta tam manasıyla girmek istemedi. Yavaş yavaş Kıbrıs Meselesi de Türkiye'nin dış politikasında yerini almaya başlıyordu. Türkiye-Yunanistan-İngiltere arasında bu konuda diyaloglar da diplomatik anlamda başlıyordu. Bağdat Paktı'nın temeli olacak olan Türkiye-Pakistan arasındaki anlaşma, 2 Nisan 1954'te Karaçi'de imzalandı. Ayrıca bu kapsamda 24 Şubat 1955'de de Irak ile de bir anlaşma imzalanacaktır. Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ilişkileri devam etti ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın bu dönemdeki ABD ziyareti önemlidir. Ayrıca ABD'nin Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'in 25 Mayıs 1953'deki Türkiye ziyareti hem NATO hem de bölgesel ittifaklar açısından önemlidir. Ayrıca SSCB'de Stalin'in ölümünden sonra Türkiye ile SSCB arasında olumlu yönde gelişen ilişkiler başladı.[67] Bu dönemde tek olumsuz gelişme Cemal Nasır'ın Mısır'da iktidara gelmesinden sonra hem Mısır ile hem de Suriye ile olan ilişkilerin gerilmesi oldu.[68] Genel itibarıyla hem iç politikada hem de dış politikada Türkiye'de pozitif yönde bir değişim ve dönüşüm gözlerden kaçmamaktadır. Bu dönemde olumlu yöndeki bu gelişmeler hem Menderes Dönemi'ne hem de Demokrat Parti Tarihi'ne artı olarak yazılabilir. Ayrıca Demokrat Parti bu dönemde iç politikada iki ana eksende esaslı mücadeleyi sürdürmek zorundaydı. Demokrat Parti biri gericilik diğeri ise komünizm olan iki ideolojik akıma karşı etkin bir şekilde mücadele etmek zorundaydı. İşte Türkiye Cumhuriyeti böyle bir siyasal ve ekonomik konjonktürde 1954 genel seçimlerine gidiyordu.

Milletvekili Genel Seçimleri 2 Mayıs 1954'de yapıldı. Seçime birçok parti ve aday katıldı. Genel seçimler hükümetin aldığı karar uyarınca 2 Mayıs 1954 tarihinde yapıldı. 541 milletvekili sandalyesi için 1954 genel seçimlerine katılacak olan seçmen sayısı 9.095.617 kişidir. Bu seçmenlerden 8.941.660'ı sandığa gitmiş yani mevcut seçmenin % 88,6 bu seçime katılmıştır. Bu seçimlerde CHP'nin aldığı oy sayısı 3.161.696'dir ve % 35,4 oy oranıyla 31 milletvekili çıkarmıştır. DP'nin aldığı oy sayısı

---

[67] Haluk Gerger, *"Türk Dış Politikası (1946-1980)"*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul; İletişim Yayınları, c. 17, 1984, sf. 538-539; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, DP'nin Altın Yılları 1950-1954**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, 1990; 230-235.

[68] Ed. Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995),** Ankara; Siyasal Kitabevi, 9.Baskı, 1996, sf. 251-269; Fatma Bektaş, **Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası (1950-1960)**; Tez Danışmanı Kemal Arı, İzmir; Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâpları Tarihi Enstitüsü, 2006, sf. 59-63.

ise 5.151.550'dir ve % 57,6 oy oranıyla çıkardığı milletvekili sayısı 502'dir. Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin aldığı oy miktarı ise 434.085'dir ve % 4,9 oy oranıyla çıkardığı milletvekili sayısı 5'dir. Türkiye Köylü Partisi aldığı oy miktarı 57.011'dir ve partinin oy oranı ise % 0,6'dır. Toplamda bağımsızlar ise 137.318 oy almıştır ve aldıkları % 1,5 oy oranıyla çıkardıkları milletvekili sayısı üçtür. Bu seçimde DP listelerinde yer alan 4 aday iki seçim çevresinden seçilmiş ve seçim kanunu gereğince, bu çevrelerden birinin milletvekilliğini tercih etmiştir. 9 milletvekili de DP listelerinde bağımsız olarak yer almak suretiyle seçilmiştir ve ayrıca DP, kazanmış olduğu milletvekili sayısının (4 + 9 = 13) eksiği ile Parlamentoda temsil edilmiştir.[69] Demokrat Parti bu seçimden hem oylarını artırarak hem de büyük bir seçim zaferiyle çıkmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi ise bu seçimlerde önemli miktarda oy kaybetmişti. Diğer muhalefet partileri ile beraber TBMM'de azınlıkta kalmışlardır. Bu genel seçimlerde seçim sisteminin liste çoğunluğu usulü olmasının etkisi büyüktür.

1954 Genel Seçimlerinden zaferle çıkan Demokrat Parti aldığı oy miktarı ile TBMM'de çıkaracağı kanunlar için ciddi bir çoğunluk elde ederken Adnan Menderes de yeni bir kabineyi kurmaya hak kazanıyordu. Celal Bayar yeniden Cumhurbaşkanı, Refik Koraltan ise Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanı seçiliyordu. Bu süreçte III. Adnan Menderes Hükümeti oluşturuluyor ve 26.05.1954'de yapılan güven oylamasında oy kullanan 520 milletvekilinin 490'ını alarak kabineyi kurmak için gerekli desteği de alıyordu.[70] Böylece Adnan Menderes için hem yeni bir hükümet serüveni başladı hem de Demokrat Parti Tarihi'nde yeni bir dönem de açılmış oluyordu. Bu dönem ise Demokrat Parti için artık bir Duraklama Dönemi olarak nitelendirilebilirdi (1954-1957).

Demokrat Parti 1954 ile 1957 yılları arasında içte ve dışta birçok sorun ve olayla karşı karşıya kalıyordu. Bu dönemde en önemli sorun *"Kıbrıs Meselesi"*dir ve bu sorun için Türkiye-Yunanistan-İngiltere arasında önemli görüşmeler (Londra Görüşmeleri) yapılmıştır. Üç ülkede kendine uygun tezleri Kıbrıs Meselesi konusunda ortaya koymuşlardı. Türkiye kamuoyu daha çok ayrı bir Türk Devleti'nden yana olmuştur (Taksim Tezi). Atatürk'ün Selanik'te doğduğu evin bombalandığı haberi üzere 6-7

---

[69] Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),** Ankara; Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Yayınları, 24, 2. Baskı, 2003, sf. 364; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960),** Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 258-264.

[70] İhsan Ezherli, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1986),** Ankara; TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 10, 1986, sf. 53; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960),** Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 264-266.

Eylül'de İstanbul ve İzmir gibi şehirlerde düzenlenen gösterilerde başta Rumlar olmak üzere gayr-i Müslim vatandaşlara karşı tahrip ve yağma hareketleri ortaya çıktı. Aynı gün TBMM olağanüstü toplantıya çağrıldı. 8 Eylül 1955'te Hükümet, ortaya çıkan bu olayların arkasında komünistlerin olduğunu ortaya atsa da kamuoyu bu ifadeden pek de tatmin olmadı. 33 kişi gözaltına alındı. *Kıbrıs Türktür Cemiyeti* soruşturma bitene kadar kapatıldı. 9 Eylül 1955'te Hükümet bu olaylarda zarar gören kişilere yardım yapacağını açıkladı. Aynı gün Ankara'da sıkıyönetim ilan edildi ve öğrenci dernekleri ile bazı örgütler *"6-7 Eylül Olayları"*nı kınadı. 10 Eylül 1955'te İçişleri Bakanı ve Aydın Milletvekili Namık Gedik'in istifa etmesi üzerine yerine vekâleten Milli Savunma Bakanı Aydın Milletvekili Etem (Ethem) Menderes getirildi. Ayrıca 15 Eylül 1955'te Devlet Bakanı Osman Kapanî istifa etti. Millî Savunma Bakanlığı'ndan istifa eden Etem (Ethem) Menderes aynı zamanda Devlet Bakanlığı'na getirildi. Millî Savunma Bakanlığı'nı ise Devlet Bakanı Fuat Köprülü üstlendi.[71] Hükümet, bu olaylarda sorumluluğu olup olmadığı konusunda bazı tereddütleri olduğunu bu değişikliklerle göstermiş oluyordu. Bazılarına göre 6-7 Eylül Olayları dönemin hükümetinin bir organizasyonuydu bazılarına göre bir derin devlet işiydi kimilerine göre de bu işi yabancı gizli servisler organize etmişti. Bu olaylar sonunda eleştirilere maruz kalan III. Menderes Hükümeti Basın Kanunu tartışmalarının da (İspat Hakkı Meselesi) ortaya çıkmasıyla istifa etmek zorunda kalacaktı. Bu istifadan kısa bir süre sonra da IV. Menderes Hükümeti kurulacaktır. Bu olayların akisleri Yassıada Mahkemelerinde görülen davalardan biri olarak 27 Mayıs İhtilâli ile iktidardan alınmış Demokrat Parti yöneticilerinin karşısına tekrar çıkacaktır. Ayrıca 6-7 Eylül Olayları hem siyasi çevrelerde hem de akademik çevrelerde halen tartışılmakta olan tarihî olaylardan biridir.[72]

1954-1957 yılları arasında gerçekleşen diğer olaylar hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse bazı olaylar dönemin hükümetinin geleceği hakkında bize bazı

---

[71] Sina Akşin, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789-1890)**, Ankara; İmaj Yayıncılık, 3. Baskı, 1995, sf. 234-235; Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 268-271; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, DP Yokuş Aşağı 1954-1957**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Basım, sf. 143-153.

[72] **6-7 Eylül Olayları, Fotoğraflar, Belgeler, Fahri Çoker Arşivi,** Genel Yayın Yönetmeni: Zafer Karaca, İstanbul; Tarih Vakfı Yayınları, 2005; Dilek Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları,** çev. Bahar Şahin, İstanbul; Tarih Vakfı Yayınları, 1. Baskı, 2005; Dilek Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları,** İstanbul; İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2009. 6-7 Eylül Olayları hakkında bu çalışmalara bkz.

ipuçları verebilir. Hüseyin Cahit Yalçın, Büyük Doğu, Millet Gazetesi, Bedii Faik-Mükerrem Sarol vb. basın davaları dikkati çekmektedir. Bu dönemde iç politika ise 7 Haziran 1956'da Yeni Basın Kanunu'nu tartışıyordu. Özellikle bu kanun adlî basın davalarında basın mensuplarına ispat hakkı tanımadığı için tartışılıyordu.[73] İşte bu tartışmalar Fethi Çelikbaş, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu ve bir grup DP'linin partiden ayrılmalarına neden oldu. Partiden ayrılan bu milletvekilleri daha sonra 22 Aralık 1955'te Hürriyet Partisi çatısı altında birleşerek 1957 seçimlerine girdiler. Hürriyet Partisi'nin başkanlığına ise Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu seçildi. Bir ara milletvekili sayıları CHP'nin 31 milletvekili sayısını aştı ve mecliste ana muhalefet partisi oldu. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, 27 Haziran 1955'te I. Kongresi'ni topladı ve Osman Bölükbaşı partinin başkanı seçildi. Cumhuriyet Halk Partisi'nin XII. Kurultayı ise 21 Mayıs 1956'da toplandı ve 1020 oyla İsmet İnönü partinin genel başkanı olurken Kasım Gülek ise partinin genel sekreteri oldu. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Turan Feyzioğlu ile Hükümet arasındaki gerilimde 2 Mayıs 1956'da Milli Eğitim Bakanlığı bünyesine alındı ve bunun üzerine içinde bazı önemli hocaların (Örneğin asistan olan Şerif Mardin) bulunduğu akademisyenler istifa etti. Böylece Siyasal Bilgiler Fakültesi ile hükümet bu dönemde ciddi sürtüşmeler içine girmiş oluyordu. Tartışmalı *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu* 27 Haziran 1956'da kabul edildi ve bu kanunu hükümetin muhalefeti bastırmak için kullanıldığı imajı muhalefet tarafından sık sık vurgulanıyordu. Hatta muhalefet bu dönemde meclise girmeme kararı bile aldı. Ayrıca iktidardaki Demokrat Parti'ye karşı muhalefet partileri ortak bir liste ile seçime girmek için görüşmeler yapsalar da bir sonuç çıkmadı. Zaten hükümet çıkardığı bir kanunla da böyle bir birleşimi de engellemiş oluyordu. Bazı vilayetlerde muhalefet partisi yöneticileri ile kamu görevlileri arasında sürtüşmeler yaşandığı gibi iktidar ve muhalefet partisi üyeleri arasında da sürtüşmeler yaşanmıştır. Örneğin DP ile CHP'liler arasında vilayet mitinglerinde kavgalar yaşanmıştır. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek güvenlik mensupları tarafından sık sık gözaltına alınmıştır. Yine Osman Bölükbaşı'nın maruz kaldığı bazı uygulamalardan dolayı hem İstanbul DP İl Başkanı Orhan Köprülü hem de DP kurucularından Fuat Köprülü tepkilerini partilerinden istifa ederek göstermeleri ise

---

[73] Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, DP Yokuş Aşağı 1954-1957**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Basım, sf. 104-136. Bu çalışmanın 3. Bölümüne Bkz.; Kurtul Altuğ, **Bir Numaralı Tanık**, İstanbul; Doğan Kitap, 1. Baskı, 2006, sf. 90-91; Altan Öymen, **Öfkeli Yıllar,** İstanbul; Doğan Kitap, 5. Baskı, 2009, ss. 451-483. Basın konusunda bu çalışmanın 19. Bölümüne bkz.

olayların boyutunu göstermektedir. Bu dönemde Cumhuriyetçi Millet Partisi Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nı destekleyen Kırşehir'i 30 Haziran 1954'te ilçe yapmasıyla Nevşehir adında yeni bir il de kuruldu; fakat Kırşehir daha sonra 12 Haziran 1957'de tekrar il yapıldı. Malatya'da İsmet İnönü'ye verdiği oylar yüzünden ikiye ayrıldı ve Adıyaman şehri Türkiye'nin yeni illerinden biri oldu.[74] Yine bu dönemin genelinde Adnan Menderes ile İsmet İnönü birbirlerine karşı yaptıkları aşırı politik söylemlerle sık sık karşı karşıya geliyorlardı. Örneğin bu dönemde gündeme gelen ve daha sonra da muhtemelen sık olarak da kullanılacak bir politik söylem olan *"Aslanlar gibi insanlarsınız, siz isterseniz hilafeti bile getirirsiniz. Size layık olmaya çalışacağım."* sözü (29 Kasım 1955, Demokrat Parti Grup Toplantısı) yine bu dönemde söylenmişti.[75] İktidardaki Demokrat Parti ile adalet, basın, üniversite, sendikalar ve siyasal muhalefet arasında sürtüşmeler de arttı ve iktidar bazı uygulamalarla bu sürtüşmelere kendince tedbir almaya çalıştı. Dünyada soğuk savaş rüzgârlarının estiği bir dönemde iç politikadaki bu gerginlikler ülkede yaşayan her kesimi şekilde rahatsız etmekteydi.[76] Ordu ise Demokrat Parti'nin kontrolünde olmasına rağmen bu dönemde ülke içindeki gelişmeleri yakından takip ediyordu. Demokrat Parti ile ordunun üst düzeydeki kurmayları arasında bir uyum söz konusudur. Fakat ordu içinde daha alt rütbedeki askerlerde bu dönemde gelişmelerden rahatsız olan kurmaylar da vardı. Siyasal alandaki gerginlikler bu dönemde kendini göstermiştir ve ülke ne yazık ki bu şekildeki gerginliklerle 1957 genel seçimlerine girmiştir. Aynı zamanda bu gerginlikler ileride 27 Mayıs İhtilâli'ni başlatacak olan askeri darbeye giden süreci hızlandırmaktan başka bir işe de yaramayacaktır.

Ekonomi ise 1954-57 yılları arasında Demokrat Parti iktidarının ilk üç yılı gibi değildir ve ekonomide bir gerileme ya da tıkanma söz konusudur. Buna rağmen

---

[74] Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003, sf. 163-164; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 266-269; Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, İstanbul; Kadim Yayınları, 2011, sf. 284-285.

[75] Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 281-282; Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, İstanbul; Kadim Yayınları, 2011, sf. 213; Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 272.

[76] Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003, sf. 191-194; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, DP Yokuş Aşağı 1954-1957**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Basım, sf. 136-164. DP içinde ve dışında gelişen gerginlikler için bu çalışmanın 4. Bölümüne Bkz.

Menderes Hükümeti, liberal eksenli politikaları uygulamaya çalışmıştır. Fakat bu politikalardan istenilen sonucun alınamadığı ise dönemin ekonomik istatistiklerine bakılırsa daha iyi bir şekilde anlaşılacaktır. Örneğin ülkenin ithalat ve ihracat dengesinde bir bozulma olmuştur ve devlet için ciddi bir borçlanma da söz konusudur. Yine ABD'den istenen kredi ve yardımlarda azalma olması da devletin uygulamak istediği ekonomi politikalarını da işlevsiz hale getiriyordu. Buna rağmen devlet bazı alanlarda yatırımlarına devam etmiştir. Çimento, şeker, enerji, tekstil vb. alanlarda devletin yatırımlarıyla tesisler oluşturulmuş; hem dışa bağımlılık azaltılmak istenmiş hem de istihdam sağlanmaya çalışılmıştır. Fakat ekonomideki durgunluk ise yine de belirgindir. Köyden kente göç artmış ve işsizlik sorunu ile gecekondulaşma hat safhaya ulaşmıştır. Kentlerde ise bu durum mutsuz kesimleri ortaya çıkarmaya başladığı gibi bu kesimlerden muhalefet partilerine doğru yeni bir kuşağın yönelimi sözkonusu olmuştur. Ekonomide 1954 yılında belirmeye başlayan tıkanma 1958 yılında en yüksek seviyeye ulaşacaktır. Halkın alım gücünde bir azalma söz konusu olduğu gibi paranın değerinde de bir düşme yaşanmıştır. Yine bu dönemde Milli Koruma Kanunu Hükümet tarafından uygulama alanı bulmuştur.[77] Zaten 1954 yılında başlayan ekonomideki istikrarsızlık siyasal alanda da istikrarsızlık olarak yansımıştır. Bu istikrarsızlığın göstergesi ise 1957 genel seçimlerinde hem iktidarın hem de muhalefetin oy oranlarında bariz olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü ekonomideki istikrarsızlıklar toplumun genelini ilgilendirdiği için siyasal seçim sonuçlarına doğrudan yansımaktadır.

6 Ocak 1955'te Başbakan Adnan Menderes Ortadoğu gezisine çıkmıştır. Ortadoğu için Adnan Menderes-Abdü'l-Nasır (Mısır) çekişmesi ise gözlerden kaçmamaktadır. Başbakan Adnan Menderes bu dönemde resmi görüşmeler için 30 Ocak 1955'te İtalya'ya gitmiştir. Türkiye, yine bu dönemde başını Hindistan Başbakanı Nehru'nun çektiği ve Bağlantısızlar Hareketi üyelerinden oluşan ülkelerin toplandığı Bandung Konferasına katıldı. Fakat bu toplantıdan Fatin Rüştü Zorlu başkanlığında katılan Türk Heyeti, Batı Bloku üyesi olduğu için istenilen sonucu söylem ve davranış olarak elde edemedi. Türk Heyeti, bu uluslararası oluşuma fikirsel anlamda pek ortak olamadı. Çünkü bu ülkeler hem Doğu hem de Batı Bloku'ndan rahatsız oldukları için ayrı bir oluşum içine girmişlerdi ve Çin Halk Cumhuriyeti ile daha yakın ilişki

---

[77] Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-2005)**, Ankara; İmge Kitabevi, 10. Baskı, 2006, sf. 107-116; Kurtul Altuğ, **Bir Numaralı Tanık**, İstanbul; Doğan Kitap, 1. Baskı, 2006, sf. 122-125.

içindeydiler.[78] Bu toplantıda Türkiye'nin söylemi ise Batı Bloku yanlısı bir retorikti. Türkiye bu dönemde Tito'nun Yugoslavyası ile de yakın ilişkileri oldu. Başbakan Adnan Menderes resmi görüşmeler için 5-8 Mayıs 1955 tarihleri arasında Belgrat'a gitti. 24 Şubat 1955'te Kral Faysal ve Nuri Said Paşa'nın Irak devleti ile yakın siyasal ilişkiler kuruldu. İran, Pakistan ve İngiltere ile ciddi temaslar yapıldı. Böylece Bağdat Paktı konusunda ciddi adımlar atılarak bölgesel işbirliğini öneren bu pakt oluşturuldu. 14 Temmuz 1958'de General Abdülkerim Kasım'ın Irak'ta darbe gerçekleştirerek yönetimi ele geçirmesinden sonra Irak bu birlikten uzaklaştı. Daha sonra Bağdat Paktı daha az ülkenin katılımıyla Central Treaty Organizatıon (CENTO) yani Merkezi Antlaşma Teşkilatı olarak 22 Ağustos 1959'da adı değiştirilerek faaliyetlerine devam etti. 1957 yılındaysa, Ürdün-Suriye ilişkilerinin bozulması ve Suriye-ABD ilişkilerinin gerginleşmesi üzerine ortaya çıkan bunalım sonucunda Türkiye-Suriye ilişkileri bozuldu. Ortaya çıkan *"Suriye Bunalımı"* ise hem bu Türkiye ile Suriye'yi hem de SSCB ile ABD'yi karşı karşıya getiriyordu. Ne de olsa soğuk savaş dönemi blokların ve ittifakların savaşıydı. Bu yüzden bir ya da iki ülkede çıkan bir sorun birçok devletin bulunduğu blokları ilgilendiriyordu. Türkiye, ABD ile ikili antlaşmaları gereğince birlikte hareket etmeyi sürdürürken; SSCB ise Mısır ve Suriye'den yana tavır koymuştu. Adnan Menderes Hükümetleri 1954-1957 yılları arasında dış politikada hareketli günler yaşamıştı ve Türkiye, hem Doğu ile hem de Batı ile yakın ilişkiler içine girmiştir.[79]

Genel seçimler hükümetin aldığı karar uyarınca 27 Ekim 1957 tarihinde yapıldı. Seçime birçok parti ve aday katıldı. 610 milletvekili sandalyesi için 1957 genel seçimlerine katılacak olan seçmen sayısı 12.078.623 kişidir. Bu seçmenlerden 9.250.949 'u sandığa gitmiş yani mevcut seçmenin % 76,6 bu seçime katılmıştır. Bu seçimlerde CHP'nin aldığı oy sayısı 3.753.136'dir ve % 41,1 oy oranıyla 178 milletvekili çıkarmıştır. DP'nin aldığı oy sayısı ise 4.372.621'dir ve % 47,9 oy oranıyla çıkardığı milletvekili sayısı 424'dür. Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin aldığı oy miktarı ise 652.064'dür ve % 7,1 oy oranıyla çıkardığı milletvekili sayısı 4'dir. Hürriyet Partisi

---

[78] Ed. Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995),** Ankara; Siyasal Kitabevi, 9.Baskı, 1996, sf. 275-276; Fatma Bektaş, **Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası (1950-1960)**; Tez Danışmanı Kemal Arı, İzmir; Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâpları Tarihi Enstitüsü, 2006, sf. 70-72.

[79] Haluk Gerger, *"Türk Dış Politikası (1946-1980)"*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul; İletişim Yayınları, c. 17, 1984, sf. 538-540; Ed. Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995),** Ankara; Siyasal Kitabevi, 9.Baskı, 1996; sf. 251-269; Fatma Bektaş, **Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası (1950-1960)**; Tez Danışmanı Kemal Arı, İzmir; Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâpları Tarihi Enstitüsü, 2006, sf. 93-96.

aldığı oy miktarı 350.597'dir ve partinin oy oranı ise % 3.8'dir. Çıkardığı milletvekili sayısı ise 4'dür. Toplamda bağımsızlar ise 4.994 oy almıştır ve aldıkları % 0,1 oy oranına karşılık bağımsız milletvekili çıkmamıştır. Bu seçimde CHP listesinde yer alan 5 aday ile DP listelerinde yer alan 3 aday iki seçim çevresinden seçilmiş ve seçim kanunu gereğince, bu çevrelerden birinin milletvekilliğini tercih etmiştir. CHP'nin kazanmış olduğu milletvekili sayısının 5'inden ve DP ise (3+2) 5 eksiği ile Parlamento'da temsil edilmiştir.[80] Aynı günlerde seçimde bazı illerde sorun çıktığı haberleri ortalıkta kol geziyordu. Muhalefet ise seçim sonuçlarına güvenmediğini sık sık beyan ediyordu. 28 Ekim 1957'de İsmet İnönü seçime fesat karıştırıldığını iddia etmiştir. Kayseri'de ortaya çıkan seçim çekişmesinde 16 kişi yaralanmıştı. 5 Kasım 1957'de de İl Seçim Kurulu Bilecik'te seçimin yenilenmesini kararlaştırdı. Seçim sonuçlarını değerlendiren CHP, 16 Kasım 1957'de ise muhalefetin 380.000 oy fazla aldığını belirtti. 19 Kasım 1957'de DP iktidarı CHP'nin seçim faaliyeti hakkında araştırma yapılması için önerge hazırladı. 5 Kasım 1957'de Vatan Partisi Genel Başkanı Hikmet Kıvılcımlı dini siyasete alet ederek komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle tutuklandı.[81] Seçim sürecinde bu gibi sorunlar ve olumsuzluklar yaşansa da seçimlerin iyi analiz edilmesi gerekiyordu. Her şeyden önce seçim sonuçlarına göre 1954'deki genel seçimlere oranla 1957'deki seçimlerde iktidar olan Demokrat Parti, seçmen sayısının çoğunu hem oy miktarı olarak hem de yüzde oranı olarak kaybetmişti. Ayrıca muhalefet partilerinin oyları hem oy miktarı hem de oy yüzdesi olarak iktidar partisinin oy miktarı ve yüzdesini geçmişti. Şu durumda eğer Demokrat Parti, muhalefet partilerinin ittifakını yasal olarak engellememiş olsaydı ve muhalefet partileri arasında bir seçim ittifakı da olsaydı muhalefetin seçimde çoğunluğu elde etmemesi için hiçbir neden yoktu. Belki de muhalefet seçimden zaferle çıkacaktı. Fakat seçimlerden böyle bir tespit bariz şekilde kendini sayılarla da göstermektedir. Cumhuriyet Halk Partisi hem oy miktarı olarak hem de oy yüzdesi olarak seçimden en kazançlı çıkan partiydi. Demokrat Parti ve Başbakan Adnan Menderes'in seçim sonuçlarından rahatsız olduğu

---

[80] Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),** Ankara; Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Yayınları, 24, 2. Baskı, 2003, sf. 365; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960),** Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 294-302; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, DP Yokuş Aşağı 1954-1957**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Basım, sf. 259-270.

[81] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 329-330; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960),** Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 294-302.

da ortadaydı. Örneğin 1957 genel seçim sonuçlarının alındığı gece Adnan Menderes'in gergin ruh halini Samet Ağaoğlu eserinde de betimlemektedir. Fatin Rüştü Zorlu Samet Ağaoğlu'nun yanına gelerek: *Bak Samet bak, Adnan Bey mağlup bir kumandana ne kadar benziyor. Üstünde sadece üniforma eksik!* Samet Ağaoğlu ise seçimi *Gün doğarken evlerimize dağıldık. Evet, seçimi kazanmıştık, ama bu bir 1950, bir 1954 zaferi değildi artık* diyerek bu genel seçimleri yorumlamaktadır.[82] Şevket Süreyya Aydemir ise Samet Ağaoğlu'dan öğrendiğine göre Adnan Menderes'in bu seçim gecesini kastederek *Allah bir daha, 27 Ekim gecesini tekrar göstermesin* sözünü her vesileyle söylediğini eserinde belirtmiştir.[83] Seçim sonuçları Demokrat Parti açısından pek de iç açıcı değildir ve siyasal ile ekonomik gelişmelerden dolayı iktidarın karşısında yükselen bir muhalefet vardır.[84]

Demokrat Parti seçim sonuçlarına hükümet kurma hakkını elde etmişti. Yeni meclis için milletvekili sayısı 610 olarak belirlenmişti. Bir önceki meclise göre milletvekili sayısında bir artış söz konusuydu. 1 Kasım 1957'de Celal Bayar yeni meclisin ilk oturumunda 413 oyla Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı oldu. TBMM'deki bu Cumhurbaşkanı seçiminde başta CHP olmak üzere muhalefet partileri toplantı salonunu terk etmişti. Bu dönemde de Refik Koraltan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin başkanıydı. 2 Kasım 1957'de Celal Bayar, Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı olarak Demokrat Parti Genel Başkanı Adnan Menderes'i kabineyi kurmakla görevlendirdi.[85]14 Aralık 1957'de yapılan güven oylamasında 610 milletvekilinin 403'ünü alan Adnan Menderes yeni kabineyi kurmak için güvenoyunu alıyordu. 133 milletvekili hayır kullanırken, 66 milletvekili oylamaya katılmadı. 8 milletvekili ise çekimser oy kullandı. Böylece 27 Mayıs 1960'daki Askerî Darbe'ye

---

[82] Samet Ağaoğlu, **Arkadaşım Menderes -İpin Gölgesindeki Günler-**, İstanbul; Alkım Yayınevi, 2. Baskı, 2004, sf. 128-129.

[83] Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 250-251; O kadar ki Adnan Menderes'in 1957 genel seçim sonuçları için CHP Genel merkezi önünde toplanan kalabalığı dağıtması için Ankara Valisi Kemal Aygün'den istekte bulunduğu ve bu emri kabul etmekte tereddüt eden Ankara Valisi'ne köpürdüğü dahi kaynaklarda yazılıdır. Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, DP Yokuş Aşağı 1954-1957**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Basım, sf. 269-270.

[84] *"Muzaffer Özdağ'ın Celâl Bayar'a Mektubu"*, **Darbeler, "Demirkırat"lar ve 27 Mayıs**, Haz. Sadık Göksu, İstanbul; Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1992, sf. 115-116; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, DP Yokuş Aşağı 1954-1957**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Basım, sf. 269-270.

[85] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 329-330; Neşe Erdilek, *"Hükümetler ve Programları"*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul; İletişim Yayınları, c. 32, 1984, sf. 995- 996

kadar siyasal faaliyetlerini sürdürecek olan V. Menderes Hükümeti işbaşına gelmiş oluyordu.[86]

1957-1960 yılları arasında sürecek olan V. Menderes Hükümeti'nin iktidarı sırasında ülkenin kaderini etkileyecek içte ve dışta birçok önemli olay meydana gelmiştir. Bu dönemde iç siyasette meydana gelen en önemli olaylardan biri *Dokuz Subay Olayı*dır. İstanbul'da darbe yapacakları gerekçesiyle Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu, değişik birliklerde görev yapan Kurmay Albay İlhami Barut, Kurmay Albay Naci Aşkun, Topçu Yarbay Faruk Güventürk, Piyade Binbaşı Ata Tan, Piyade Yüzbaşı Hasan Sabuncu ve kendi emrinde çalışan Piyade Binbaşı Ahmet Dalkılıç, Piyade Yüzbaşı Kazım Özfırat, Emekli Kurmay Albay Cemal Yıldırım'dan oluşan biri emekli 3 albay, 1 yarbay, 3 binbaşı, 2 yüzbaşı olmak üzere toplam dokuz subayın 27 Aralık 1957'de tutuklanacağı Millî Savunma Bakanlığı tarafından açıklandı. Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu, ismi geçen kurmay askerlerle ülkenin durumu hakkında konuşmak istemişti. Fakat askerlerin ketum hali onu şüphelendirmiştir. Ayrıca bu askerlerin konuşmaması bu askerler hakkında ordu içindeki *"Menderes'e Sadık Subaylar"* örgütünden olduğu kuşkusunu yaratmıştı. Kendisine tuzak kurduklarını düşünen Samet Kuşçu, onlar beni ihbar etmeden önce ben onları ihbar edeyim düşüncesiyle hemen harekete geçmiştir. Durumu DP milletvekili Mithat Perin ve Tuğgeneral Kemal Demirkan'a açmıştır ve onlar da bu olayı Başbakan Adnan Menderes'e ulaştırmışlardır. Fakat bu olayın davası *isyan muharrikliği* (kışkırtıcılığı) ve *fesat çıkarmaktan* 26 Mayıs 1958'de görülmeye başlandı. 26 Haziran 1958'de *"Dokuz Subay Olayı"* sanıklarından ihbarcı Samet Kuşçu dışındakiler tutuksuz yargılandı. Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu, askerî hâkim tarafından 2 yıl hapsine ve ordudan tard edilmesine (çıkarılmasına) karar verildi. 19 Ocak 1958'de ise Millî Savunma Bakanı Şemî Ergin istifa etti ve yerine Bayındırlık Bakanı Ethem Menderes atandı. Bayındırlık Bakanlığı'na ise Tevfik İleri geçti. [87] Aslında bu olay mevcut iktidara ileride olacak askeri darbeyi gösteren bir

---

[86] İhsan Ezherli, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1986)**, Ankara; TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 10, 1986, sf. 53; Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)**, Ankara; Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Yayınları, 24, 2. Baskı, 2003, sf. 513. Her iki kaynakta da güvenoyu oylaması için verilen sonuçlar farklıdır. Çalışmada meclis yayını dikkate alınmıştır.

[87] Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli**, İstanbul; Boyut Yayıncılık, 2. Baskı, 2004, sf. 98-109; Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İçyüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bnkası Kültür Yayınları, 2010, sf. 53-76; Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009, sf. 37-38; Celal Bayar,

alâmetti; fakat bu olaydan sonraki süreç iktidarda olan Demokrat Parti için pekiyi sonuçlar getirmeyecekti.

Türkiye Cumhuriyeti iç politikada sadece *Dokuz Subay Olayı* ile uğraşmıyordu. Bu dönemde iktidar-muhalefet çekişmeleri uç noktaya ulaştı. Hem meclis içinde hem de meclis dışında bu iktidar çekişmelerinin çeşitli örnekleri görülmektedir. Örneğin Başbakan Adnan Menderes'in CHP'lilere *"robot"* demesi üzerine mecliste tartışmalar çıktı. Meclis dışında ise iktidar ile muhalefet partileri arasındaki mücadele, sert bir biçimde devam ettiği gibi bu mücadele sadece büyük şehirlerle de sınırlı kalmıyordu. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ve kurmaylarının Eskişehir, Uşak, Manisa, İzmir, Geyikli (Çanakkale) ve Yeşilhisar (Kayseri) gibi taşra şehirlerinde de bazı zorluklar yaşadığı ve bu yerlerdeki olayların da Türkiye'nin siyaset gündemine oturduğu bilinmektedir. Yine Cumhuriyetçi Millet Partisi Genel Başkanı Osman Bölükbaşı ile Hürriyet Partisi Genel Başkanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu da siyasal eylemlerinde baskıyı yakından hissediyordu. Muhalefet partilerinin ise iktidar baskılarına karşı bazı çözüm yolları arayıp uygulamaya koydukları da bilinmektedir. Mesela 16 Ekim 1958'de Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Türkiye Köylü Partisi birleşti ve bu partinin genel başkanlığına Osman Bölükbaşı'nın seçildi. Partinin adı ise Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi oldu. Yine Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'nun başkanlığında faaliyetlerini sürdüren ve eski Demokrat Partililerin oluşturduğu Hürriyet Partisi ise 24 Kasım 1958'de kendini feshederek Cumhuriyet Halk Partisi'ne katıldı.[88] Yine bu dönemde muhalefetin ve doğal olarak kamuoyunun tedirginliğinin farkında olan Demokrat Parti, Genel İdare Kurulu vasıtasıyla bir bildiri yayımlayarak partiden ayrılmış ya da ihraç edilmiş eski Demokrat Partilileri partiye geri çağırmıştır. Bu geri dönüş çağrısı bile Demokrat Parti'nin parti içindeki muhalefete karşı geçmişte yaptığı olumsuz uygulamalara karşı geliştirmiş olduğu bir özeleştirinin ifadesiydi. Çünkü kendinden ayrılan muhalifler katıldıkları partilerde de etkili bir muhalefet yapıyorlardı ve bu da kamuoyunun gözünden kaçmıyordu. Ayrıca muhalefetin erken seçim isteklerini dillendirmesi ve Demokrat

---

Başvekilim Menderes, Der. İsmet Bozdağ, İstanbul; Baha Matbaası, 1970, 1. Baskı, sf. 119-120; Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003, sf. 220.

[88] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 334-335; Mehmet Gündüz, **Demokrat Parti'ye Karşı Muhalefet ve Milli Muhalefet Cephesi (1956-1960),** Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr. Ali Satan, T.C Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiye Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, sf. 243-244; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 510-511.

Parti'nin ise elindeki çoğunluğa (majorité) güvenerek bu istekleri duymazlıktan gelmesi de iktidar-muhalefet ilişkilerini geren başka bir konuydu. Bu durumdan Başbakan Adnan Menderes'in de rahatsız olduğunu 25 Mayıs 1960 Çarşamba günü yani askerî darbeden iki gün önce Eskişehir mitingindeki nutkunda, *"Milletin nefretini kazanan ayaklanmalar bir an önce bertaraf edilmiştir. Ne yapmak lazımsa o, yapılacaktır, yolumuz seçim yoludur"* [89] demesinden çıkartılabilir.

Dönemin iç siyasetinin önemli olaylarından biri de Vatan Cephesi oluşumlarıdır. 1957 seçimlerindeki oy kaybı Adnan Menderes'i çok fazla tedirgin etmişti. Eğer şartlar böyle giderse, yapılması gereken 1961 seçimlerinde iktidarı kaybetmesi kaçınılmazdı.[90] Başbakan Adnan Menderes, 12 Ekim 1958'de Demokrat Parti Manisa İl Kongresi'nde yaptığı konuşmada yurttaşlardan bir *"Vatan Cephesi"* kurmalarını istemişti. Halk, Vatan Cephesi'ne kaydolarak iktidar partisini destekleyen bir güç birliği oluşturmaya davet edilmişti. Gün gün bu cepheye katılımlar radyodan deklare ediliyordu. Hatta o kadar abartıldı ki bu cepheye yapılan katılım deklarasyonları; Vatan Cephesi'ne katıldığından haberi olmayan insanlar, ölmüş insanların isimleri, bebeklerin ve seçimde oy kullanmaya yaş olarak hakkı olmayan gençlerin de isimleri bu cephe oluşumunun içinde yer alıyordu. Hatta bazı devlet memurları bile bu oluşumun içinde yer alıyordu.[91] Bu oluşum illerdeki mahallelerde, ilçelerde, bucaklarda ve köylerde birimler kurmuştu. Ege basınında yapılan araştırmalarda gözlemlenen bir tespitte; bir tarihte bir köyde ya da ocakta Vatan Cephesi'ne olan katılım gazetelerde üç gün ilâ beş gün arasında *"Vatan Cephesi'ne Yeni İltihâklar"* olarak ilan edilmiştir. Bu iltihâk (katılım) ilanları genelde Demokrat Parti'ye yakın gazeteler tarafından yayımlanmaktaydı. Yine aynı gazetelerde muhalif partilerden bu cepheye katılımlarda ilk sayfalardan verilmekte ve birkaç gün gazetede ilan edilmektedir. Vatan Cephesi oluşumu siyasal hayatta somut bir

---

[89] *"A. Menderes'i Eskişehir'de 150.000 kişi Tezarühâtla Karşıladı"*, **Demokrat Ege**, 26 Mayıs 1960 Perşembe, sf. 1; *"Menderes: Yolumuz, Seçim Yoludur, Dedi"*, **Yeni Asır**, 26 Mayıs 1960 Perşembe, sf. 1.

[90] Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam (1950-1964),** Ankara; Remzi Kitabevi, IV. Baskı, 1983, sf. 361-362; *Muzaffer Özdağ'ın Celâl Bayar'a Mektubu"*, **Darbeler, "Demirkırat"lar ve 27 Mayıs**, Haz. Sadık Göksu, İstanbul; Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1992, sf. 115-116; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, DP Yokuş Aşağı 1954-1957**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Basım, sf. 269-270.

[91] Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009, sf. 50-51; Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-**, İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 18; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 522-523.

cepheleşme olmaktan öteye geçmişti ve ülkede yaşayan sivillerin arasında da huzursuzluk yaratan sosyal bir sınıflandırma çeşidi olmuştur.

V. Menderes Hükümeti döneminde ortaya çıkan bazı önemli konular da vardır. İç siyasette en önemli konulardan biri Kıbrıs Meselesi'dir ve Türkiye'deki kamuoyu da Kıbrıs Meselesi hakkındaki gelişmeleri yakından takip etmektedir. Örneğin; 8 Haziran 1958'de İstanbul'daki Beyazıt Meydanı'nda Kıbrıs Meselesi için 300.000 kişinin katıldığı *"Ya Taksim Ya Ölüm"* mitingi yapıldı. 12 Haziran'da ise Ankara'da 150.000 kişinin katıldığı bir miting yapıldı. 15 Haziran 1958'de İzmir ve Adana'da; 22 Haziran 1958'de ise Bursa, Konya ve İskenderun'da Kıbrıs için mitingler yapılmıştır.[92] Bu süreçte Zürih ve Londra Görüşmeleri ise kamuoyunun takibinden kaçmamıştır.

İç siyasette bir başka önemli konu ise ülkede hem laiklik tartışmalarını gündeme getiren hem de bazı toplumsal gerginliklere neden olan Nurculuk hareketleridir. Türkiye'de ciddi bir mürit sayısına sahip olan Nurculuk Hareketi, 1950-60 arasında sadece dinsel bir grup olmaktan çıkarak siyasi tartışmaların merkezindeki yerini almıştır. Nurculuk hareketinin kökleri II. Meşrutiyet'e kadar gitmektedir. Bu dini hareketin kurucusu Bitlis'in Nurs yerleşiminden olan Said Kürdî'dir (Said Nursî). Nakşibendîlik hareketinin içinden çıkan bu dinsel grup zaman içinde özellikle Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde önemli bir taraftar kitlesine ulaşmıştır.[93] Türkiye'de çok partili düzenin işleyişi içinde siyasi partilerin bu gibi dini hareketlerle ilişkilerinde; bu hareketlerin ilkelerine bağlılıktan ziyade siyasal yarışma koşullarının yöntemi belirleyici olmuştur. Çünkü işin içine oy hesabı girmiştir. Demokrat Parti iktidarının 1952 ile 1959 sonlarında bu hareketin faaliyetleri hakkında geniş bir kovuşturmaya girişmiş olmasına rağmen bu hareket ile seçim siyaseti gereğince yakın ilişkiler içine de girmiştir.[94] Örneğin 31 Aralık 1959 Perşembe günü Ankara'da Said Nursî, Demokrat Parti milletvekili Lütfullah Taşkesenlioğlu ve Isparta eski milletvekili Tahsin Tola ile

---

[92] Ed. Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995),** Ankara; Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, 1996, sf. 355-363; Sina Akşin, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789-1890)**, Ankara; İmaj Yayıncılık, 3. Baskı, 1995, sf. 234-235.

[93] Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İstanbul; İletişim Yayınları, 1995, sf. 191-192.

[94] Mete Tunçay, *"Laiklik"* **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul; İletişim Yayınları, c. 18, 1984, sf. 575-576; Tarık Zafer Tunaya, **İslamcılık Akımı**, İstanbul; Simavi Yayınları, Deneme İnceleme Yazısı: 1, 1991, sf. 217-218; Nurşen Mazıcı, *"Demokrat Parti'nin Din Politikası ve Samsun'da Nurcular"*, **Tek Parti Dönemi**, İstanbul; Pozitif yayınları, 2011, ss. 251-283; Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, İstanbul; Kadim Yayınları, 2011, sf. 234-247; Neşet Çağatay, **Türkiye'de Gerici Eylemler (1923'ten Buyana),** Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları, c. XI, Ankara; Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, sf. 44-50; Altan Öymen, **Öfkeli Yıllar,** İstanbul; Doğan Kitap, 5. Baskı, 2009, sf. 164-171.

görüşmesine rağmen CHP Van milletvekili Abdulvahap Altınkaynak ile görüşmeyi dahi kabul etmemiştir.[95] Said Nursî'nin Demokrat Parti'nin son dönemlerinde yurtiçi seyahatleri dönemin gazetelerinde takip edilen olaylardan biridir. 5 Ocak 1960'da seyahatlerine devam eden Said Nursî Konya'ya ve oradan da İstanbul'a geçmiştir. Bu seyahatleri sırasında 8 Ocak 1960'da Adnan Menderes, DP'nin Said Nursî'yle işbirliği içinde olduğunu söyleyen İsmet İnönü'den sözlerini geri almasını istemiştir. Said Nursî faaliyetlerine devam etmiştir ve onun son Doğu vilayetleri gezisi ile bu vilayetlere gönderdiği mektubu bazı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Örneğin; Said Nursî'nin Doğu vilayetleri mektubunda *"Arapça ezan sayesinde Müslümanların D.P cephesinde toplandıklarını iddia ederek Risale-i Nurların serbest dağıtılabilmesini Müslüman vekillerden olan Menderes, Gedik ve İleri'den temin ettiğini"* dönemin gazeteleri ileri sürmüştür.[96] Doğu seyahatlerine devam eden Said Nursî, 23 Mart 1960'da Urfa'da öldü ve mezarı Urfa Halilü'l-Rahman Camii'ne gömüldü. Fakat bu dini hareketle Demokrat Parti arasındaki ilişkiler her zaman siyaset tartışmalarının merkezinde yer almıştır.[97]

Dönemin Türkiye'nin iç siyaseti üzerinde tartışılan diğer bir konu ise Kürtçülük propagandası ile ilgili olan tutuklama ve mahkemelerdir. 17 Aralık 1959'da çoğu Ankara ile İstanbul'da oturan 40 Kürt vatandaşı, ev ve iş yerlerine güvenlik kuvvetlerinin aynı anda düzenlediği baskınlar sonrasında tutuklandı. *"Yabancı devletlerin müzahereti ile Türkiye'yi bölmek"* ile suçlanan tutuklu 40 sanığın davasına daha sonra 10 tutuksuz sanık eklendi. İstanbul Merkez Kumandanlığı'nın Harbiye'deki binasında tutuklu bulunan sanıklardan birinin ölmesi üzerine sanık sayısı 49 oldu. Bu yüzden bu dava *"Kırkdokuzlar Davası"* olarak adlandırıldı. İşte uzun yıllar sürecek olan bu dava 1950'lerin son günlerinde Türkiye'nin gündemine damgasını vuran olaylardan biri olmuştu.[98] İç politikada önemli olan konu başlıkları ise doğal olarak özellikle iktidar partisini yakından ilgilendiriyordu.

---

[95] *"Saidî Nursi'ye Ziyaretler Devam Ediyor"*, **Demokrat İzmir**, 1 Ocak 1960, sf. 1.

[96] *"Şark Vilâyetlerine Gönderdiği Mektuplarda: Saidi Nursî, A. Menderes, T. İleri, Namık Gedik'le Görüştüğünü Açıkladı"*, **Demokrat İzmir**, 12 Ocak 1960 Salı, sf. 1; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 528.

[97] Şerif Mardin, **Bediüzzaman Said Nursî Olayı -Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim-**, İstanbul; İletişim Yayınları, 5. Baskı, 1995. Ayrıca bu konu hakkında bu çalışmaya bakınız.

[98] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 358.

1957-1960 yıllarını arasına iç siyasete damgasını vuran önemli gelişmelerden biri de birçok otorite tarafından Türkiye'nin siyasal hayatında gerçekçi bir memorandum olarak kabul edilen ve dönemin ana muhalefet partisi Cumhuriyet Halk Partisi tarafından 12 Ocak 1959'daki XIV. Büyük Kongresi'nde deklare edilen *İlk Hedefler Beyannâmesi*'dir. CHP'nin bu XIV. Kurultayı, Demokrat Parti'den ayrılarak kurulan Hürriyet Partisi mensuplarının CHP'ye katılımını takip eden ilk kongre olduğu için ayrıca önemliydi. Kongreye 1474 delege katıldı ve *"mihverinden fırlayan meselelerin yerine oturtulması çareleri"* üzerinde çalışılacağı ilan olundu. Kongrenin ilk komisyonlarında, günün ve devrin ana davaları tespit edildi. Kongreden geçtikten sonra bu ana davalar, İlk Hedefler Beyannâmesi'nde yer aldı. Bu bildiride geçen ana davalar şunlardı:

a) Eşit muamele
b) İkinci Meclis
c) Anayasa Mahkemesi
d) Nisbî Temsil Usûlü
e) Yüksek Hâkimler Şûrası'nın Kurulması
f) Memurlar Kanunu'nun Düzeltilmesi
g) Baskıdan Uzak Tutulan Bir Basın Rejiminin Kurulması
h) Üniversite Özerkliği
i) Sosyal Güven ve Sosyal Adalet Esaslarının Anayasa Güvencesine Alınması
j) Yüksek İktisat Şûrası'nın Kurulması

Burada yer alan bir kısım prensipler, 27 Mayıs İhtilâli'nden sonra kabul edilen anayasada yer alan prensiplerdir.[99] Gerçekten bu beyannâmede kabul edilen madde halindeki esaslar, evrensel değerler düşünülünce bir sakıncası olmadığı gibi tam tersine çağdaş siyasal ve hukuki sistemlerde olması gereken esaslardan oluşmaktadır. Bu yüzden zaten olması gereken esasların, CHP'ye ait bir bildiride ilan edilmesinden dolayı ve daha sonra aynı esasların 27 Mayıs İhtilâli'nin getirisi olan bir anayasada da kabul ediliyor olmasına bakılarak; çok yüzeysel olan kurgulamalarla CHP ile 27 Mayıs'ı gerçekleştirenlerin işbirlikçiliği esasını vurgulamak için kullanılması kadar abest bir

[99] *"CHP Kurultayı Taahhüde Girdi"*, **Milliyet**, 15 Ocak 1959 Perşembe; sf. 1-5; Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam (1950-1964),** Ankara; Remzi Kitabevi, IV. Baskı, 1983, sf. 366-367.

mantık yoktur. Ayrıca ihtilâl ve devrimlerden sonraki anayasalara şöyle bir bakılırsa özgürlükçü değerleri taşıması kadar da normal bir durum yoktur. Zaten uygarlık tarihine şöyle bir bakılınca ihtilâller ve devrimler talepleri olan insan toplulukları tarafından gerçekleştirilmiştir. O yüzden insanların müştereken kabul ettikleri talepleri de toplumsal sözleşmeleri olan anayasalarında yer alması gerekir. Aynı zamanda bu taleplerin elde edilmesi, kitle psikolojisinde mücadele sonrasında kazanç algısı yaratıyorsa o taleplerin kesinlikle bir sözleşme ile teminat altına alınması bir zorunluluk olmuştur. Bu konuda sosyal bilimcilerin realitelere bakması gerekir. Komplo teorileri ise sosyal bilimcileri yanlış çözümlemelere götürebilir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin XIV. Büyük Kurultayı'nın bir neticesi de 15 Ocak 1959'da İsmet İnönü CHP'nin genel başkanı ve Kasım Gülek ise partinin genel sekreteri seçildi. Ayrıca partinin merkez idare kuruluna bazı eski Hürriyet Partililer de seçildi. Bu kurultay günlerinde Turgut Göle ve Yetkin Grubu, İsmail Rüştü Aksal'ın evine gitmiştir. Kasım Gülek'in karşısına İsmail Rüştü Aksal'ın genel sekreter adayı olarak çıkmasını istiyorlardı.[100] İşte parti içindeki bu ilişkiler ağı kongreden sonra da bazı gelişmelere neden olacaktı. Kongreden sonra CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in istifa etti. 29 Eylül 1959'da yani İsmet İnönü'nün yetmiş beşinci yaşını kutladığı günlerde[101] Bu istifanın yerine genel sekreterliğe İsmail Rüştü Aksal getirildi. Hem ilan ettiği bildirge ile hem de partiye olan katılımcıların partide etkin konumlara getirilmesiyle Cumhuriyet Halk Partisi, bu kongreden güçlenerek çıktı. Entelektüelleri, aydınları ve gençleri kadrosuna katan CHP değişime açık bir parti izlenimi verirken; Tek Parti Dönemi psikolojisini üzerlerinde taşıyan bürokratlar ile hem kamusal hem de özel alanda ciddi işler yapan teknokratlardan oluşan Demokrat Parti ise durağan bir parti izlenimine bürünmüştü. İşte 27 Mayıs Rejimi'nin yaklaştığı günlerde iki partinin durumunu göstermesinden dolayı CHP'nin XIV. Kurultayı parti için önem taşımaktadır.

V. Menderes Hükümeti döneminde (1957-60) meydana gelen siyasi istikrarsızlıkları anlayabilmek için ülkenin ekonomik durumunu da irdelenmesi gerekmektedir. V. Menderes Kabinesi'nin belirlediği hükümet programındaki iktisat politikalarına şöyle bir bakılırsa; hükümetin bazı iktisat politikalarını uygulamak

---

[100] *"CHP Kurultayı Taahhüde Girdi"*, **Milliyet**, 15 Ocak 1959 Perşembe, sf. 1-5.

[101] *"İsmet İnönü 75 inci Yaş Gününü Kutladı"*, **Milliyet**, 25 Eylül 1959 Cuma, sf. 1; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Basım, sf. 247-250.

konusunda kararlı olduğunu açık bir şekilde anlaşılabilir. Bu iktisat politikaları fiyat murakabesini tam manasıyla temin edebilmek için Milli Koruma Kanunu'na önem vermek, iktisadî dengeleri bozabilecek fiyat artırmalarına imkân vermemek, yabancı sermaye ile bazı kurallar çerçevesinde teşriki mesâî etmek (ortak çalışmak), büyük müttefikimiz ABD'den alınmakta olunan iktisadî yardımların millî ekonominin gelişmesindeki hayırlı tesirlerini şükranla kaydederek iktisadî düzenin ıslah ve tekâmülünden fiyat istikrarı ve paramızın kıymetinin korunmasında bundan böyle ki tesirlerinin iyi olacağına kanî olmak, bütçenin durumuna bakmak ve bütçeye göre hazırlanacak bir gelir-gider dengesi sağlamak, ülkenin imar ve bayındırına önem vermek, sanayileşmeye önem vermek ve tarımsal faaliyetlerin gelişmesini sağlamaktan oluşmaktadır. Bu hükümet programında rahatsızlık duyulan tek konu ise yüzde yüzü aşan nüfus artışının memleketin hayatını ve çehresini değiştirmesidir.[102] Hâlbuki meydana gelen gelişmelerden dolayı bu hükümetin belirlediği iktisat politikaları düşünüldüğü gibi gerçekleşmeyecekti. Siyasi dertler, baskıyla boğulmak suretiyle kısmen men olunabiliyordu. Ancak iktisadi dertleri bu yöntemlerle halletmek ise hiç mümkün değildi. Memlekette birçok mal bulunmaz olmuş, dükkânların önünde kuyruklar uzamaya başlamış ve karaborsa bir afet haline gelmişti. Hükümet durmadan yeni zamlara gitmekten başka çare bulamıyordu. İlk hamlede, tekel maddelerine yeniden zam yapıldı. Arkasından Haziran 1958'de kömürün ve Sümerbank ürünlerinin fiyatları arttırıldı. Bu da yetmedi. Bu sefer demire, kâğıda ve ulaştırma araçlarına zam yapıldı. Bu zamlar çoğu kez yüzde yüz oranını buluyordu. Yine de bunalımı yenmek mümkün olmuyordu. Ek olarak, Batı ile ilişkiler eski sıcaklığını kaybetmişti. Dolayısıyla ülkenin yardım kapıları daralmıştı. Amerikalılar da yeni yardımlarda bulunmaya yanaşmıyorlardı. Bunun üzerine Demokrat Parti iktidarı, iktisat tarihine *"4 Ağustos Kararları (1958)"* adıyla geçen bir dizi tedbir almak zorunda kaldı. Bu teşebbüs birçok iktisadî konuda hükümetin ve milletin kemer sıkması anlamına geliyordu. Bu tedbirlere rağmen ülke ekonomisinde beklenilen düzelme bir türlü

---

[102] Neşe Erdilek, *"Hükümetler ve Programları"*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul; İletişim Yayınları, c. 32, 1984, sf. 996; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 303-367. Bu çalışmanın *"Demokrat Parti İktidarı'nın Hükümet Politikaları (1950-1960) Liberalizm mi? Devletçilik mi ?"* bölümüne bakınız.

gerçekleşmiyordu.[103] 1954'den sonra iktisadi alandaki olumsuzluklara şöyle bir bakılırsa, Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in bu dönem için yaptığı değerlendirmenin ne kadar anlamlı olduğu ortaya çıkabilir: *"Liberal Sistem İflâs Ediyor"*.[104] Hakikaten Demokrat Parti'nin uygulamak istediği liberal ekonomik sistem iflâs etmiştir. İktisadî alandaki bu gerileme ise 27 Mayıs İhtilâli'ne giden yolda Demokrat Parti iktidarına karşı muhalefeti hem sayısal hem de güç olarak kuvvetlendiren nedenlerden biri olmuştur. Ne yazık ki Türkiye'de 27 Mayıs İhtilâli hakkında yapılan değerlendirmelerde sadece siyasi nedenlere dayanma bir gelenek halini almıştır. Bir ülkedeki siyasi istikrarsızlıklar siyasetle daha çok ilgilenenlerin hanelerini yakından ilgilendirirken aynı ülkedeki iktisadî istikrarsızlık ise her haneyi yakından ilgilendirmektedir. Bundan dolayıdır ki bir ülkede memnun olmayan insan sayısı ile toplumsal bir patlamanın olma olasılığının doğru orantılı olduğunu düşünülürse, özellikle V. Menderes Hükümeti'nin idaresindeki tarihsel dönemde ortaya çıkan Türkiye'deki iktisadî istikrarsızlıkların, 27 Mayıs İhtilâli üzerindeki etkisinin ne kadar ciddi olduğu ortaya çıkacaktır.

V. Menderes Hükümeti Dönemi'nde (1957-60) dış politikada meydana gelen olaylar da sonuçları itibariyle hem hükümete hem de ülkeye ciddi etkileri olmuştur. Başbakan Adnan Menderes ve kurmayları, 19 Nisan-3 Mayıs (1958) tarihleri arasında başta Japonya olmak üzere, Milliyetçi Çin ve Hindistan'ında içinde bulunduğu bazı Uzakdoğu ülkelerine ziyarette bulunmuştur. Bu Uzakdoğu Asya ülkeleriyle bir dizi siyasi ve iktisâdî antlaşmalar imzalanmıştır. Bu dönemin etkisi hissedilen dış politika olaylarından biri de *"Lübnan Bunalımı"*dır. Lübnan'da ilerici güçler ile devlet başkanı Şamun (Chamun) arasında çatışmalar çıkmıştır. ABD, Başkan Şamun'u desteklemek için bir dizi çatışma ve eylemden sonra Eisenhower Doktrini'nin *"dolaylı saldırı"* ilkesini kullanarak Lübnan'a asker çıkarmıştır. İngiltere'de aynı dönemde aynı gerekçe ile Ürdün'e asker göndermiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin mevcut hükümeti bu olaylarda ABD'nin başını çektiği Batılı devletleri desteklemiştir. Eisenhower Doktrini'nin, *"dolaylı saldırı"* kavramının Lübnan ve Ürdün olaylarında gerekçe olarak kullanılması ve bu gerekçenin Türkiye'deki hükümet tarafından da kabul görmesi, Türkiye'deki muhalefet çevrelerince eleştirilmiştir. Hatta bu gerekçe Türkiye'deki muhalefet partileri

---

[103] Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003, sf. 220-222; Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-2005)**, Ankara; İmge Kitabevi, 10. Baskı, 2006, sf. 107-116.

[104] Ali Fuat Başgil, **27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri**, İstanbul; Kubbealtı Neşriyât, 2. Basım, 2006, sf. 104-105.

arasında tedirginliğe neden olmuştur. Çünkü ilerde, iktidarın muhalefetin güçlenmesini önleyememesi üzerine ABD'yi *"dolaylı komünizm saldırısı"* bahanesiyle Türkiye'yi müdahaleye çağırabileceği endişesi de bu tepkide temel rol oynamıştır. Nihayet 1959 yılının 5 Martında Türkiye ile ABD arasında imzalanan bir antlaşmayla, Türkiye-Amerikan Birleşik Devletleri ilişkileri, Eisenhower Doktrini temelinde en üst düzeyde geliştirilmiştir.[105] Bu antlaşmada *"dolaylı saldırı kavramı"* Türkiye-ABD ilişkileri içinde geçerli olduğu kabul edilmiştir. Bu dönemde Türkiye-ABD ilişkileri açısından önemli olan konulardan biri de ikili anlaşmalardır. Bu antlaşmalar ABD'ye iç siyasete müdahale hakkı tanıdığı yönünde eleştiriler vardır.[106] Aslında bu durumun nedeni 1957'de değişen ve 1959'da uygulamada olan *"Merdiven Stratejisi"* ya da *"Elastik Tepki Teorisi"* adı verilen savaş stratejisinden kaynaklanmaktadır. Bu politik teoriye göre her türlü şarta hazır, ateş gücü yüksek ve ateş gücü için kullanılacak silah çeşidi fazla olan sınırlı-lokal harp yapabilecek bir ordu kurulacak; bu ordu dünyanın neresinde olursa olsun ABD'nin çıkarlarına uygun bir şekilde müdahale edebilecek, her yönden gelişime açık olabilecek ve ulusal kurtuluş savaşları, partizan ve gerilla savaşlarıyla etkin bir şekilde başa çıkabilecektir.[107] ABD'nin özellikle Lübnan Bunalımı'nda bu yeni stratejiye göre hareket ettiği ise ortadadır. Dış siyasette en önemli konulardan biri Kıbrıs Meselesi'dir. Türkiye'de mevcut olan kamuoyu da Kıbrıs Meselesi hakkındaki gelişmeleri yakından takip etmektedir. Bu konuda Türkiye'de iktidar üzerinde miting, toplantı ve basın vasıtasıyla bir kamuoyu baskısı da vardır. İlk olarak Türkiye ve Yunanistan, Başbakan ile Dışişleri Bakanı düzeyinde 6-11 Şubat 1959'da Zürih'te toplandılar. Daha sonra 12 Şubat 1959'da II. Londra Görüşmeleri başladı ve sonunda II. Londra Görüşmeleri dört mutabakatı içeriyordu. Birincisi Kıbrıs Adası'ndaki İngiltere

---

[105] Eisenhower Doktrini, Truman Doktrininden sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin soğuk savaş politikasını şekillendiren ve komünizm ile mücadele esasını içeren realist eksenli bir dış politika stratejisidir. Eisenhower, 1956'da iktidara geldikten sonra uygulama imkânını bulmuştur.

[106] Ed. Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995),** Ankara; Siyasal Kitabevi, 9.Baskı, 1996, sf. 307-309; Haluk Gerger, *"Türk Dış Politikası (1946-1980)"*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul; İletişim Yayınları, c. 17, 1984, sf. 540; Fatma Bektaş, **Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası (1950-1960)**; Tez Danışmanı Kemal Arı, İzmir; Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâpları Tarihi Enstitüsü, 2006, sf. 116-120. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikası genelde Amerikan dış politikası çerçevesinde belirlenmiştir. Zaten Batı Bloku'na yakın ülkeler de dış politikada aynı dış politika prensiplerinde hareket ediyordu. Tabi bu konuda NATO'yu da unutmamak lazımdır. O yüzden Türkiye'nin Bağlantısızlar Hareketi ile ilişkilerinden tutun da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Çin gibi komünist siyasal sisteme sahip ülkelerle olan ilişkileri genelde ABD-Türkiye ilişkileri çerçevesinde şekillenmiştir.

[107] Namık Behramoğlu, **Türkiye-Amerikan İlişkileri (Demokrat Parti Dönemi),** İstanbul; Yar Yayınları, Yayın No: 13, 1973, sf.148-149.

egemenliğinin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne devri konusundaki kuruluş anlaşması, ikincisi Kıbrıs'ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve anayasa düzenini teminat altına alan garanti anlaşması, üçüncüsü Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında yapılacak ittifak antlaşması ve dördüncüsü ise Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın temel maddeleri hususundaki anlaşma. Yukarıdaki maddelerin tamamı 19 Şubat 1959'da kabul edildi. Hatta bu antlaşmayı Başbakan Adnan Menderes kazazede olarak Londra Kliniği'nde imzalamak zorunda kaldı.[108] Çünkü Londra'ya bu antlaşma için giden Türk Heyeti'ni taşıyan uçak, 17 Şubat 1959'da Londra'da Gatewick Havalananı yakınlarında düştü. Başbakan Adnan Menderes'in kurtulduğu kazada 14 kişi öldü ve cenazeler 22 Şubat'ta Türkiye'ye getirildi. Başbakan Adnan Menderes ise 23 Şubatta taburcu oldu ve 26 Ocak 1959'da Türkiye'ye döndü. Halk, Başbakanı tezahürat ile karşıladı. 28 Şubat 1959'da İsmet İnönü, Ankara Garı'nda bizzat hazır bulunarak Başbakan Adnan Menderes'i karşıladı. Zaten nadir olarak el sıkışan Başbakan Adnan Menderes ile CHP Genel Başkanı İsmet İnönü bu olay vesilesiyle de son kez tokalaşmış oluyordu.[109] Bu karşılamadan dolayıdır ki iktidar ile muhalefetin gergin ilişkileri bir dönem için yumuşama sürecine girse de olayın etkisi geçtikçe ilişkiler tekrar gerginleşmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti 16 Ağustos 1960'da kurulsa da bu meselede alt başlığı oluşturan sorunlar uzun yıllar sürdü. Dış politikada diğer önemli bir gelişme ise 20-24 Mayıs 1960'da Dünya siyasetinde söz sahibi olan Hindistan'ın Başbakanı Nehru Türkiye'ye geldi ve iktidar ile muhalefet partileriyle bir dizi görüşme yaptı.[110] Zaten ayrıldıktan üç gün sonra da Türkiye'de 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi gerçekleşecektir.

V. Menderes Hükümeti'ni hem iç siyasette hem de dış siyasette etkileyen en önemli olay ise 14 Temmuz 1958'de meydana gelen Irak Darbesi'dir. Irak, petrol işletmeciliği ile uğraşan yabancı şirketlerin elindedir. Yani petrolden aldığı komisyon ve vergiler ekonomisinin temel direğini teşkil eder. Bunun yanında tarım, ülke ekonomisinde önemli bir yer tutuyorsa da, o zamanın Irak halkının ekonomik durumunu parlak saymanın imkânı yoktur. Çünkü gelirlerin önemli bir bölümünü 1958

---

[108] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 364; Reşat Şükrü Apuhan, **27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes**, İstanbul; Timaş Yayınları, 2. Baskı, 2007, sf. 137-138.

[109] Reşat Şükrü Apuhan, **27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes**, İstanbul; Timaş Yayınları, 2. Baskı, 2007, sf. 137-138; Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Remzi Kitabevi, 7. Basım, 2007, sf. 280-281.

[110] *"Hind Başvekili Nehru Ankara'da"* , **Yeni Asır,** 21 Mayıs 1960 Cumartesi, sf. 1.

İhtilâli'nden önce kral ve hanedan üyeleri tarafından eritilmesi söz konusudur.[111] Bu dönemde Irak Kralı II. Faysal'dır ve çevresinde güvendiği en önemli adamlardan biri de eski bir Osmanlı subayı olan Başbakan Nuri Sait Paşa'dır. Bu iki şahıs Irak yönetiminde söz sahibidir. Irak Kralı II. Faysal, Bağdat Paktı devlet başkanları toplantısına katılmak üzere İstanbul'a hareket etmek üzereyken 14 Temmuz 1958'de askerî bir darbe sonucu öldürüldü. Bu darbede Nuri Sait Paşa da öldürülmüştür. Darbe, General Abdülkerim Kasım önderliğindeki Abd'el-Salam ve kardeşi Abd'el-Rahman Arif gibi asker kurmaylar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu askeri darbe sonucunda Irak'ta monarşi devrilmiştir.[112] Bu darbeden sonra General Abdülkerim Kasım'ın Irak'ı ile Cemal Abd'ül-Nasır'ın Mısır'ı arasında bir yakınlaşma süreci yaşandı. Böylece Irak'taki yeni hükümet Nasır'a yakın Arap Dünyası'nın da desteğini almış oluyordu. SSCB, darbeyi desteklerken ABD ve İsrail bu darbeden tedirgin oldu. Hatta Adnan Menderes Irak'a askerî bir müdahalede bulunmak istedi. Çünkü Nuri Sait Paşa ile ilişkileri çok iyiydi. 25 Temmuz 1958'de SSCB, Irak'a girmemesi için bir nota verdi. Bu dönemde David Ben Gurion vasıtasıyla bu olaydaki birbirine yakın tavırdan dolayı Türkiye ile İsrail arasında bir yakınlaşma söz konusu olur. Çünkü Ortadoğu'da Cemal Abd'ül-Nasır etkisini arttırmıştı. Bu uluslar arası durum hem Türkiye'yi hem de İsrail'i tedirgin etmiştir. Türkiye 31 Temmuz 1958'de yeni kurulan Irak Hükümeti'ni tanımak zorunda kalır. Kısacası Adnan Menderes'i Irak Darbesi ciddi şekilde endişelendirmiştir.[113] Bu olayın iç siyasete etkisi ise Türkiye'de siyasetin tartışma gündemine artık ihtilâl kavramı olarak oturdu. Örneğin 6 Eylül 1958'de Adnan Menderes Balıkesir konuşmasında: *"Bu memlekette yaratılmak istenilen ihtilâl havasını, bunu besleyen meşum zihniyetle beraber bertaraf etmenin imkânlarını, evvelâ biz, memleketimizi tenvir etmek yoluyla temin edeceğiz... Irak'ı misal göstererek ve gazetelerinde milleti mütemadiyen tahrik ederek âdeta, Bunları da öldürecek bir sergerde, bir serseri çıkmayacak mı demektedirler.* Adnan Menderes bu konuşmalarını yaparken muhalefet partisi lideri İsmet İnönü TBMM kürsüsünden şöyle diyordu: "*Şartlar tamam olunca, ihtilâl meşru*

---

[111] Jacqueline Beaujen-Garnier, **Ortadoğu Ekonomisi**, çev. Ahmet Angın, İstanbul; Kitapçılık A.Ş, 1967, sf. 112.

[112] Edward Luttwak, **Bir Uzmanın Gözüyle Darbe**, çev. Edip İ. Polat, Ankara; Yaba Yayınları, 1996, sf. 82-83; Fatma Bektaş, **Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası (1950-1960)**; Tez Danışmanı Kemal Arı, İzmir; Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâpları Tarihi Enstitüsü, 2006, sf. 106-114.

[113] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 333; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Basım, sf. 113; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 477-479.

bir hak olur!"[114] Ülkede Irak darbesinin etkisi ise siyaset çevreleri arasında karşılıklı olarak Türkiye'de bir ihtilâl iddiasına kadar vardırmıştır. Bir taraf ihtilâl yapacakken öbür taraf buna karşı koyacakmış izlenimi iktidar ve muhalefet partileri tarafından verilmiştir. Ayrıca Irak'ın da saf değiştirmesinden dolayı Bağdat Paktı daha az ülkenin katılımıyla Central Treaty Organizatıon (CENTO) yani Merkezi Antlaşma Teşkilatı olarak 22 Ağustos 1959'da adı değiştirildi. Böylece Türkiye dış politikada yönünü yeniden oluşturduğu CENTO'ya ve ABD ile yapacağı ikili antlaşmalara çevirmiş olacaktı. 14 Temmuz 1958'deki Irak Darbesi Türkiye'nin dış politikasında da ciddi değişikliklere neden olmuştur. [115] Bu dönemde dünyadaki birçok ülkede birçok askerî darbe veya darbe teşebbüsleri gerçekleşti. Örneğin 8 Ekim 1958'de Pakistan'da Eyüp Han bir darbe gerçekleştirdi. 20 Ekim 1958'de Tayland'da bir askeri darbe gerçekleşti. 7 Mart 1959'da Irak'ta da solcu bir askeri grup başarısız bir darbe teşebbüsü gerçekleştirdi. 24 Haziran 1960'da yabancı finansörlerin desteklediği politik bir grup Venezuela'da başarısız bir darbe teşebbüsü gerçekleştirdi. 9 Ağustos 1960'da Laos'ta Tarafsız Ordu Birliği bir darbe gerçekleştirdi. 13 Kasım 1960 Guatemala'da solcu grupların başarısız bir darbe teşebbüsü oldu. 15 Aralık 1960'da Nepal'de kral ve ordu askeri bir darbe gerçekleştirdi. 28 Eylül 1961'de Suriye'de bir askeri darbe gerçekleşti.[116] 14 Aralık 1961'de Sudan'da saray muhafızlarının başarısız bir saray darbesi teşebbüsü oldu. 31 Aralık 1961'de Lübnan'da kabile-ordu fraksiyonu başarısız bir darbe teşebbüsü gerçekleştirmiştir.[117] Soğuk savaş döneminin de yaşandığı 1958-1961 yılları arasında dünyanın birçok yerinde darbeler ve darbe teşebbüsleri olmuştur. Dikkat edilirse 27 Mayıs 1960'da Türkiye'de de bir askeri darbe gerçekleşmiştir. Türkiye'deki bu darbe ise dünyada darbe konjonktürünün mevcut olduğu bir zamanda gerçekleşmiştir. O yüzden Türkiye'deki 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ni salt iç

---

[114] Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 301-302; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Basım, sf. 113; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 477-479; Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam (1950-1964)**, Ankara; Remzi Kitabevi, IV. Baskı, 1983, sf. 368-370.

[115] Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli**, İstanbul; Remzi Kitabevi, 7. Basım, 2007, sf. 271; Ed. Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Ankara; Siyasal Kitabevi, 9.Baskı, 1996, sf. 305-306; Fatma Bektaş, **Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası (1950-1960)**; Tez Danışmanı Kemal Arı, İzmir; Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâpları Tarihi Enstitüsü, 2006, sf. 106-114.

[116] Suriye'de 1962 ve 1963 iki askeri darbe teşebbüsü daha gerçekleşti

[117] Edward Luttwak, **Bir Uzmanın Gözüyle Darbe**, çev. Edip İ. Polat, Ankara; Yaba Yayınları, 1996, sf. 196-200.

politikadaki çekişmeler ile açıklanması sosyal bilimler açısından doğru bir yaklaşım olmasa gerektir.

V. Menderes Hükümeti Dönemi'nde dış politikada şartlar gereği gerçekleşen en önemli olay ise Türkiye-SSCB yakınlaşması'dır. 1960 yılına kadar geçen dönem içinde Türkiye, dış yardımlarının büyük çoğunluğunu ya doğrudan doğruya ya da Avrupa Ekonomik İşbirliği (OEEC) ve diğer uluslararası kuruluşlar aracılığıyla ABD'den almıştır. Yapılan bu dış kaynaklı yardımlar Türk ekonomisi üzerindeki etkilerini hemen göstermemiştir. Gerçekten Türkiye'de uzun yıllar süren bir enflasyon politikasından sonra istikrarın sağlanması, bir ekonomik program ya da dış yardım kadar, zamana da bağlıydı. Oysa Demokrat Parti iktidarının ekonomik ve sosyal politikasının muhalefet ve kamuoyunda yarattığı tepkiler, Türkiye'de durumun bir an önce düzeltilmesini isteyecek kadar önemliydi. U-2 Olayı'ndan önce Doğu'nun ve Batı'nın liderleri arasında zirve toplantısı yapılmak konusunda varılan prensip mutabakatı üzerine milletlerarası alanda görülen yumuşama, Türk dış politikasını yönetenleri, tıpkı diğer bazı NATO üyelerinin yaptıkları gibi, siyasal ve özellikle ekonomik çıkarlar sağlamak ümidiyle, Sovyetler Birliği ile Türkiye'nin ilişkilerini yeniden gözden geçirmeye yöneltmiştir. İşte bunun üzerinedir ki, 12 Nisan 1960'da, Başbakan Adnan Menderes'in Temmuz ayında resmen SSCB'yi ziyaret edeceğini bildiren bir Türk-Sovyet Ortak Bildirisi yayınlanmıştır. Bu bildiride şöyle denilmektedir: *"Son zamanlarda Ankara'da Türkiye ile SSCB arasında Türk-Sovyet münasebetlerinin ıslâhını ve iki tarafı karşılıklı olarak ilgilendiren diğer meseleleri görüşmek üzere, Türkiye ile Sovyet Hükümet başkanlarının yüksek seviyede bir toplantı akdetmeleri hususunda fikir teatisinde bulunulmuştur. Taraflar Türkiye Cumhuriyeti Başvekili ile SSCB Vekiller Heyeti başkanı arasında ziyaret teatisinin faydası üzerinde mutabık kalmışlardır. Bununla ilgili olarak... Türkiye Cumhuriyeti Başvekili Adnan Menderes'in 1960 yılının Temmuz ayında Sovyet Birliği'ni ziyaret etmesi hususunda mutabakata varılmıştır. Sovyet Vekiller Heyeti Başkanı N.S.Krutçef'in Türkiye'ye geliş tarihi bilâhare tesbit edilecektir."*[118] Dönemin önemli tanıklarından Semih Günver'e göre *"Amerikalılar Menderes'in Moskova ziyaretini görünüşte normal karşıladılar. Fakat CIA'nın derhal harekete geçtiği, ziyareti önlemeğe çalıştığı intibaı alındı... Aslında Washington*

---

[118] Ed. Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995),** Ankara; Siyasal Kitabevi, 9.Baskı, 1996, sf. 320-321; *"Menderes, Yazın Rusya'yı Ziyaret Edecek"*, **Yeni Asır,** 12 Nisan 1960 Salı, sf.1; *"Başvekilmiz Temmuz'da Rusya'yı Ziyaret Edecek"*, **Demokrat Ege**, 12 Nisan 1960 Salı, sf. 1.

Moskova ziyaretinden hiç mi hiç hoşlanmadılar."[119] Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, 1959 sonlarına doğru ABD'den 20 Milyon Dolarlık yardım için Washington'a gelmişti ve Gazeteci Kemal Bağlum onun ile orada yaptığı bir sohbette önemli konuları konuşmuşlardı. Fatin Rüştü Zorlu, Kemal Bağlum'a şunları söylemişti: *"Bir yıldan beri Adnan Bey'e bunu telkin ediyorum. Sovyetler ve Üçüncü Dünya Ülkeleriyle ilişki kurulmasını gündeme getiriyorum. Bu ilişkilerin normal düzeyde yürütülmesinden dolayı Türkiye'nin çıkarlarının büyük olacağını Birleşmiş Milletler'de taraftar toplayabileceğimizi söylüyorum. Adnan Bey ısrarlarım karşısında Sovyetlerle ekonomik alanda işbirliği yapılmasını ve Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin lideri durumunda bulunan Hindistan ile ilişki kurulmasını kabul etti. Bende Başbakan Adnan Menderes'in Moskova'yı ziyaret etmesi için gerekli girişimlerde bulundum. Bu girişimlerin özellikle Amerika'yı rahatsız ettiğini de biliyorum. Tahmine göre 1960 ortalarına doğru Adnan Menderes Moskova'ya gidecek."*[120] Fatin Rüştü Zorlu'nun bu önemli sohbetinden hareket edilirse, Hindistan Başbakanı Nehru 20-24 Mayıs 1960'da Türkiye'ye geldi ve iktidar ile muhalefet partileriyle bir dizi görüşme yaptı.[121] 27 Mayıs Askerî Darbesi'den üç gün önce Hindistan Başbakanı Nehru Türkiye'den ayrıldı. Aslında Fatin Rüştü Zorlu'nun ilk dış politik açılımı gerçekleşmişti. Fakat ikinci dış politika açılımı daha önemliydi. Türkiye-SSCB Ortak bildirisine göre 1960 Temmuz ayında Başbakan Adnan Menderes Moskova'ya gidecek; daha sonra SSCB Vekiller Heyeti Başkanı Kruçev iadei ziyaret olarak Türkiye'ye gelecekti.[122] Soğuk Savaş Dönemi'nin iki kutbundan biri olan SSCB'ne Türkiye Cumhuriyeti'nin Başbakanı Adnan Menderes gidemedi. Çünkü 27 Mayıs 1960'da Adnan Menderes Hükümeti askerî bir darbe sonucu devrilmişti. 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi sadece Demokrat Parti-Cumhuriyet Halk Partisi gibi iç politikada iktidar-muhalefet çekişmesiyle yorumlanabilecek bir tarihî olay değildir.

Şimdi 27 Mayıs 1960'ta askerî bir darbe ile başlayan ihtilâl sürecine geçmeden önce hem Demokrat Parti'nin 27 Mayıs 1960'dan önceki 10 yıl 5 günlük iktidar

---

[119] Reşat Şükrü Apuhan, **27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes**, İstanbul; Timaş Yayınları, 2. Baskı, 2007, sf. 198-199; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 482-489

[120] Kemal Bağlum, **Anıpolitik (1945-1960),** Ankara; Bilgi Yayınevi, Bilgi Dizisi: 78, 1991, sf. 229-230.

[121] *"Hind Başvekili Nehru Ankara'da"*, **Yeni Asır,** 21 Mayıs 1960 Cumartesi, sf. 1; *"Nehru, Harp İnsan Neslini Ortadan Kaldıracak, Dedi"*, **Ege Ekspres**, 22 Mayıs 1960 Pazar, sf. 1; *"Hindistan Başvekili İstanbul'da"*, **Demokrat Ege**, 23 Mayıs 1960 Pazartesi, Yıl: 6, sf. 1-5.

[122] *"Menderes, Yazın Rusya'yı Ziyaret Edecek"*, **Yeni Asır,** 12 Nisan 1960 Salı, sf.1; *"Başvekilmiz Temmuz'da Rusya'yı Ziyaret Edecek"*, **Demokrat Ege**, 12 Nisan 1960 Salı, sf. 1; Ed. Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995),** Ankara; Siyasal Kitabevi, 9.Baskı, 1996, sf. 320-321.

süresince Türkiye'deki bazı çevreler ile ilişkileri hem de 1960 Nisan başından yine aynı yılın 27 Mayıs'ına kadar geçen gerilimli süre değerlendirilecektir.

1950-60 yılları arasında Türkiye'nin siyasal yaşamında iktidarda bulunan Demokrat Parti ile muhalefet partisi arasındaki ilişkiler 1954 yılına kadar normal olması gereken şekilde gidiyordu. Özellikle ülkenin ekonomik durumunun bozulmasıyla beraber iktidar partisi ile muhalefet partileri arasındaki ilişkiler sertleşti. Siyasi partiler arasındaki restleşmeler gazetelerin sayfalarında geniş bir yer tutuyordu. Özellikle 1954 genel seçimlerinde Demokrat Partisi'nin büyük bir seçim zaferi elde etmesinden dolayı muhalefet partileri iktidar yarışı için çözüm arayışı içine girdiler. O kadar ki 1957 seçimi öncesi muhalefet partileri ittifak yaparak seçime girmeyi düşündüler. Demokrat Parti ise elindeki majoritéye yani çoğunluğa güveniyordu. Kendi menfaatine uygun gelecek eylemler içine girmekten çekinmiyordu. O yüzden tüm partilerin uzlaşabileceği en küçük konular bile çıkmaza giriyordu. Zaten soğuk savaşın sancılarını çeken ülkede böylece siyasi tansiyon da yükseliyordu. Her şeyden önce seçim sonuçlarına göre 1954'deki seçimlere oranla 1957'deki seçimlerde iktidar partisi olan Demokrat Parti, seçmen sayısının çoğunu hem oy miktarı olarak hem oransal yüzde olarak kaybetmişti. Ayrıca muhalefet partilerinin oyları hem oy miktarı hem de oy yüzdesi olarak iktidar partisinin oy miktarı ve yüzdesini geçmişti. Şu durumda eğer Demokrat Parti, muhalefet partilerinin ittifakını yasal olarak engellememiş olsaydı ve muhalefet partileri arasında bir seçim ittifakı da olsaydı muhalefetin seçimde çoğunluğu elde etmemesi için hiçbir neden yoktu. Belki de muhalefet seçimden zaferle çıkacaktı. Çünkü seçimlerden böyle bir tespit bariz şekilde kendini sayılarla da göstermektedir.[123] Cumhuriyet Halk Partisi hem oy miktarı olarak hem de oy yüzdesi olarak seçimden en kazançlı çıkan partiydi. İşte böyle bir siyasal ortamda Başbakan Adnan Menderes'in bir önerisi var ki iktidarı Vatan Cephesi kadar sonu belli olmayan yollara sokacaktı. Bu yasa önerisi 18 Nisan 1960'da karara bağlanan Tahkikat Komisyonu Kurulması'na ait önergeydi.[124] İktidar partisi mensupları tarafından kurulacak bu komisyonun yetkileri ise daha sonra belirlenecekti. İşte bu durum ülkedeki muhalefet partileri arasında tedirginliğe neden

---

[123] *"Muzaffer Özdağ'ın Celâl Bayar'a Mektubu"*, **Darbeler, "Demirkırat"lar ve 27 Mayıs**, Haz. Sadık Göksu, İstanbul; Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1992, sf. 115-116.

[124] *"CHP Hakkındaki Tahkikat Talebi Büyük Millet Meclisi'nde Görüşülüyor"*, **Demokrat Ege**, 18 Nisan 1960 Pazartesi, Sayı: 2194, sf. 1-5; *"D.P Meclis Grubu Adına Hazırlanan Meclis Tahkikatı Bugün Görüşülüyor"*, **Demokrat İzmir**, 18 Nisan 1960 Pazartesi, Sayı: 4686, sf. 1-4; *"Meclisin Tarihî İçtimai Bugün"*, Ege Ekspres, 18 Nisan 1960 Pazartesi, sf. 1-2.

olmuştu. Peki, neydi bu Tahkikat Komisyonu ve onun tartışma yaratan yetkileri? Her şeyden önce bu komisyon, başta Cumhuriyet Halk Partisi olmak üzere muhalefet partilerinin yasadışı faaliyetlerini ve bir kısım basının yapabileceklerini soruşturmak için kurulmuştu. Komisyon parti kongreleri ve siyasi toplantıları yasaklayabilecek kadar bir denetim mekanizması elde ediyordu. Ayrıca bu komisyonun çalışmaları ile ilgili de yayım yasağı getirildi. 27 Nisan 1960'da Tahkikat Komisyonu'na çok geniş yetkiler tanıyan *"Tahkikat Komisyonu Encümeni Salâhiyet Kanunu"* TBMM'de kabul edildi. Meclis'te bu kanunun çıkması sırasında bazı olaylar da yaşanmıştı. Halkı isyana teşvik ettiği gerekçesiyle İsmet İnönü TBMM'den çıkarıldı. Bazı CHP'liler de bazı tartışmalardan sonra dışarıya çıkarıldı. Hatta olaylardan dolayı Meclis, gece yarısı bir tebliğ dahi yayınlamıştı.[125] Bu tartışmalara rağmen bu kanun da TBMM'den geçmiştir. Kanuna göre TBMM içinden 15 kişilik bir tahkikat komisyonu kurulacaktı. Bu komisyon üç ay boyunca muhalefetin ve basının eylemlerini soruşturacaktı. Başkanlığını Demokrat Parti Denizli Milletvekili Ahmet Hamdi Sancar'ın yaptığı Tahkikat Komisyonu'nun diğer üyeleri şunlardı: Ekrem Ant (Samsun), Vacit Asena (Balıkesir), Turan Bahadır, Sacit Bilgiç (Isparta), Kemal Biberoğlu (Çorum), Selami Dinçer (Sakarya), Hilmi Dura (Kastamonu), Bahadır Dülger (Gaziantep), Osman Kavuncu (Kayseri), Nusret Kirişçioğlu (Sakarya), Himmet Ölçmen (Konya), Necmettin Önder (Nevşehir), Kemal Özer (Kütahya) ve Demokrat Parti Samsun milletvekili Nusret Ulusoy'du. İktidar partisi tarafından Tahkikat Komisyonu'nun kurulması iki yönden eleştirilmiştir: Birincisi Tahkikat Komisyonu'nun kurulma gerekçesi eleştirildi. İkincisi ise başta CHP olmak üzere iktidar partisinin muhalefeti tasfiye etmek düşüncesinin belirmesi muhalefetin tepki vermesine neden oldu.[126]Gerçekten de bu Tahkikat Komisyonu muhalefet tarafından hoş karşılanmamıştı. Gündemin yine Tahkikat Komisyonu olduğu bir günde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü uzun bir konuşmadan sonra tarihe geçen o sözü söylemiştir: *"Bu yolda devam*

---

[125] *"BM Meclisi Tahkikat Encümenlerinin Selâhiyetlerile Alâkalı Lâhiya Kanunlaştı"*, **Yeni Asır**, 28 Nisan 1960 Perşembe, Sayı: 19519, sf. 5; *"BMM Kürsüsü'nde Halkı Ayaklanmaya Teşvik Eden İ. İnönü Meclisten Çıkarıldı"*, **Demokrat Ege**, 28 Nisan 1960 Perşembe, Sayı: 2203, sf. 1-5; *"Tahkikat Encümeni Tebliği"*, **Ege Ekspres**, 28 Nisan 1960 Perşembe, sf. 1.

[126] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 380-381; Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009, sf. 72-73; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 530-535.

olmuştu. Peki, neydi bu Tahkikat Komisyonu ve onun tartışma yaratan yetkileri? Her şeyden önce bu komisyon, başta Cumhuriyet Halk Partisi olmak üzere muhalefet partilerinin yasadışı faaliyetlerini ve bir kısım basının yapabileceklerini soruşturmak için kurulmuştu. Komisyon parti kongreleri ve siyasi toplantıları yasaklayabilecek kadar bir denetim mekanizması elde ediyordu. Ayrıca bu komisyonun çalışmaları ile ilgili de yayım yasağı getirildi. 27 Nisan 1960'da Tahkikat Komisyonu'na çok geniş yetkiler tanıyan *"Tahkikat Komisyonu Encümeni Salâhiyet Kanunu"* TBMM'de kabul edildi. Meclis'te bu kanunun çıkması sırasında bazı olaylar da yaşanmıştı. Halkı isyana teşvik ettiği gerekçesiyle İsmet İnönü TBMM'den çıkarıldı. Bazı CHP'liler de bazı tartışmalardan sonra dışarıya çıkarıldı. Hatta olaylardan dolayı Meclis, gece yarısı bir tebliğ dahi yayınlamıştı.[125] Bu tartışmalara rağmen bu kanun da TBMM'den geçmiştir. Kanuna göre TBMM içinden 15 kişilik bir tahkikat komisyonu kurulacaktı. Bu komisyon üç ay boyunca muhalefetin ve basının eylemlerini soruşturacaktı. Başkanlığını Demokrat Parti Denizli Milletvekili Ahmet Hamdi Sancar'ın yaptığı Tahkikat Komisyonu'nun diğer üyeleri şunlardı: Ekrem Ant (Samsun), Vacit Asena (Balıkesir), Turan Bahadır, Sacit Bilgiç (Isparta), Kemal Biberoğlu (Çorum), Selami Dinçer (Sakarya), Hilmi Dura (Kastamonu), Bahadır Dülger (Gaziantep), Osman Kavuncu (Kayseri), Nusret Kirişçioğlu (Sakarya), Himmet Ölçmen (Konya), Necmettin Önder (Nevşehir), Kemal Özer (Kütahya) ve Demokrat Parti Samsun milletvekili Nusret Ulusoy'du. İktidar partisi tarafından Tahkikat Komisyonu'nun kurulması iki yönden eleştirilmiştir: Birincisi Tahkikat Komisyonu'nun kurulma gerekçesi eleştirildi. İkincisi ise başta CHP olmak üzere iktidar partisinin muhalefeti tasfiye etmek düşüncesinin belirmesi muhalefetin tepki vermesine neden oldu.[126]Gerçekten de bu Tahkikat Komisyonu muhalefet tarafından hoş karşılanmamıştı. Gündemin yine Tahkikat Komisyonu olduğu bir günde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü uzun bir konuşmadan sonra tarihe geçen o sözü söylemiştir: *"Bu yolda devam*

---

[125] *"BM Meclisi Tahkikat Encümenlerinin Selâhiyetlerile Alâkalı Lâhiya Kanunlaştı"*, **Yeni Asır**, 28 Nisan 1960 Perşembe, Sayı: 19519, sf. 5; *"BMM Kürsüsü'nde Halkı Ayaklanmaya Teşvik Eden İ. İnönü Meclisten Çıkarıldı"*, **Demokrat Ege**, 28 Nisan 1960 Perşembe, Sayı: 2203, sf. 1-5; *"Tahkikat Encümeni Tebliği"*, **Ege Ekspres**, 28 Nisan 1960 Perşembe, sf. 1.

[126] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 380-381; Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009, sf. 72-73; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 530-535.

ederseniz, bende sizi kurtaramam."[127] Demokrat Parti Dönemi'ndeki İhtilâlin başlangıç tarihinden iki gün önce yani 25 Mayıs 1960'da Eskişehir'de Başvekil Adnan Menderes *"Bundan takriben bir ay evvel kurulmuş olan Meclis Tahkikat Komisyonu, bugün vazifesini bitirmiş bulunuyor. Dosyalar üzerinde çalışarak raporun tanzimi mesaisiyle meşgul olacaktır."* demiştir. Adnan Menderes muhalefetin bu konudaki tepkilerine cevap vermek için şu cümleleri de nutkunda söylemiştir: *"Komisyon; 3 ayda değil, bir ayda işini bitirdi. Bir mahkeme, fevkalâde bir mahkeme olmadığı hususu da, işte şimdi apaçık ortaya çıkmıştır."*[128] Başbakan Adnan Menderes, komisyonun faaliyetlerini sonlandırdığını söylemesine rağmen Tahkikat Komisyonu faaliyetlerini 27 Mayıs 1960'daki Askerî Darbe ile sonlandırmak zorunda kalmıştır. Daha sonra bu komisyonun kurulması ve bu komisyona verilen salahiyetler konusu, anayasayı ihlal suçu olarak değerlendirilmişti. Bu değerlendirme Yassıada mahkemelerinde Eski Demokrat Partili iktidar mensubu sanıklara yöneltilen ve daha sonra cezası infaz edilen en önemli suçlardan biri olmuştur. Tahkikat Komisyonu ve salahiyetleri tartışması iktidar-muhalefet partisi ilişkilerinin ne boyutta olduğunu gösterilebilir.

İktidar-basın ilişkileri de 27 Mayıs İhtilâli'nden önceki süreçte önemli konulardan biridir. Demokrat Parti iktidarının ilk yılları basının mutlu bir dönemidir. Kovuşturmaya uğrayan, tutuklanan gazeteci yoktur. Hükümetle gazeteciler arasında genellikle yakın ilişkiler kurulmuştur. Gazete sahipleriyle Başbakan Adnan Menderes arasında o yıllarda bir balayı dönemi başlamıştır. Hatta Ahmet Emin Yalman buna *Basının Altın Devri* diyecektir. Fakat bu balayı dönemi uzun sürmeyecek ve Ahmet Emin Yalman'ın *mavi ufuklarını* yavaş yavaş kara bulutlar kaplamaya başlayacaktır. Neden? Bunu sayısız nedeni vardır. Her şeyden önce temelde ekonomik nedenler yer alır. Ekonomik sorunlardan tutun da yolsuzluklara kadar hepsi bu gazetelerden yansımaktadır. Karaborsacılık ve vurguculuk işleri de gazetelere yansımakta ve bunlar particilik endişesiyle iktidar partisi tarafından korunmaktadır. DP'yi tutmayan gazeteci yöneticilerine karşı baskı yapılmaktadır. Oysa Başbakan Adnan Menderes ise gazete sahipleriyle kurduğu ilişkilerden dolayı, basında hükümeti eleştiren yazıların çıkmaması

---

[127] Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam (1950-1964),** Ankara; Remzi Kitabevi, IV. Baskı, 1983, sf. 400; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, Demokrasiden Darbeye 1957-1960,** Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Basım, sf. 340-341.

[128] *"Tahkikat Komisyonu Vazifesini Tamamladı"*, **Yeni Asır,** 26 Mayıs 1960 Perşembe, sf. 1.

gerektiği kanısındadır.[129] Fakat Hüseyin Cahit Yalçın, Büyük Doğu, Millet Gazetesi, Bedii Faik-Mükerrem Sarol, Akis Dergisi Davası vb. basın davaları dikkati çekmektedir. 7 Haziran 1956'da Yeni Basın Kanunu'nu tartışıyordu. Özellikle bu kanun adlî basın davalarında basın mensuplarına ispat hakkı tanımadığı için tartışılıyordu. Sonraki yıllarda basın ile Demokrat Parti arasındaki sürtüşmeler alabildiğine arttı. Birçok gazeteci mahkûm edilirken Demokrat Parti bir yandan kendisini destekleyen *"besleme basın"* yaratmaya çalışıyor, öte yandan da muhalefet gazetelerine ilan ve kâğıt verdirtmemek yoluyla ekonomik baskılara bile yöneliyordu.[130] Bahsedilen bu durum hem ulusal basında hem de yerel basında kendini göstermektedir. Bu durum hem bazı Ege Gazetelerinde hem de Aydın gazetelerinde basındaki saflaşma çok açık bir şekilde kendini göstermektedir. Yani bu dönemde basında baskın iki tarafın sesi vardı: *Demokrat Parti'den yana olanlar, Cumhuriyet Halk Partisi'nden yana olanlar.* Demokrat Parti'nin basın üzerinde baskı kurma eğilimi resmi açıklamalarda doğruluyordu. V. Menderes Hükümeti'nin Adalet Bakanı Esat Budakoğlu'nun 15 Aralık 1958'de CHP milletvekili İhsan Ada'nın bir soru önergesine verdiği yanıtta; 17 Mart 1954'ten 14 Mayıs 1958'e kadar basın suçlusu olarak yargılanan kişi sayısını 1168 kişi olduğunu ve bu sanıklar hakkında soruşturmaya ve kovuşturmaya geçildiğini açıkladı. Adalet Bakanı Esat Budakoğlu'nun açıklamasına göre; 1168 kişinin 238'nin mahkûm olduğunun, 366'sının haklandığının, 101'i hakkında davaların çeşitli nedenlerden düştüğünün, 11 gazetecinin duruşmalarının ertelendiğinin, 402'si hakkında takipsizlik kararı verildiğini, 42 davanın duruşmasının da sürdüğünü belirtti. Esat Budakoğlu yaklaşık dört yıllık süre içinde gazetecilere verilen toplam hapis cezası 682 ay 24 gün, para cezaları ise 322.234 Lira 10 Kuruş olduğunu belirtti. Yine Adalet Bakanı Esat Budakoğlu, yayın organlarından Ulus 54 kez, Yeni Gün 48 kez, Akis Dergisi 29 kez, Demokrat İzmir 23 kez, Son Havadis ve İzmir Postası 14 kez kovuşturmaya uğradığını söyledi. Sadece 1958 yılı içerisinde 15 kez basın ile iktidar partisi arasında sürtüşme yaşandı. Örneğin 21 Eylül 1958'deki İzmir Mitingi'nde

---

[129] Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, İstanbul; Remzi Kitabevi, 1.Baskı, 2003, sf. 193-195; Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, İstanbul; Kadim Yayınları, 2011, sf. 213-216.

[130] Alpay Kabacalı, *"Türkiye'de Basın Sansürü"*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul; İletişim Yayınları, c. 31, 1984, sf. 965.

Başbakan Adnan Menderes, basının istediğini yazamayacağını vurgulamıştı.[131]Bu dönemde önemli basın davalarından biri de *"Pulliam Davaları"* idi. Bu davalar hem ulusal basında hem yerel basında gazeteleri etkilemişti. Başbakan Adnan Menderes Eugene Pulliam adında bir gazeteciye İzmir'e vapurla giderken kendisiyle görüşmeye söz verdiği halde kendisine zaman ayıramamıştı. Gazeteci E. Pulliam bu yüzden Amerika'ya küskün ayrılmıştı. Amerika'ya giden bu gazeteci İndianapolis gazetesinde izlenimlerini yayınladı ve bu yazı 72 gazetede daha yayınlandı. Amerika'da yayınlanan bu yazılardan birinin ismi *"On İkiye Çeyrek Var"* idi. E. Pulliam bu yazısında Türkiye'deki kötü gidişin üzerinde duruyordu. Tabi bu yazıda yazılanlar Adnan Menderes için hiçte övünülecek şeyler değildi. Dünya, Ulus, Vatan gibi ulusal basın gazeteleri ile Nazilli'de çıkan Kervan gazetesi gibi taşra gazeteleri bu yazının çevirisini yaparak yayınladılar. Kıyamet koptu, ortalık karıştı ve bazı gazeteler bu yazıdan dolayı ceza bile aldılar. Yani zaten iyi olmayan Demokrat Parti-Basın ilişkileri bu olaydan sonra iyice bozulmuştu.[132] Ne var ki, basının sivil topluma yöneliş çabaları, iç ve dış destekleri gittikçe azalan Demokrat Parti'yi 1960'lar yaklaşırken yoğun bunalımlara sürüklemiştir. CHP'nin gittikçe şiddetlenen muhalefeti, Demokrat Parti'de ters davranışlar yaratmaktaydı. Yargı yetkilerini çok rahat bir şekilde kullanabilen bir Meclis Tahkikat Komisyonu'nu 27 Nisan 1960'da yetkilendiren Demokrat Parti, yasaklamalar, tutuklamalar ve büyük kentlerde başlayan üniversite gençliğinin protesto gösterileri karşısında sıkıyönetim ilan ederek durumu kurtarmaya çalışacaktı. Bu ortamda ancak gece yarısına doğru nöbetçi mahkemelerden elde edilen yasaklama kararıyla gazete manşetleri kazınmış, sütunlar ertesi gün bembeyaz yayınlanmıştır.[133] Demokrat Parti-Basın ilişkileri 27 Mayıs İhtilâli sürecine hiçte iyi ilişkiler kurarak girmiyordu ve basın ile iktidar partisinin bu sert ilişkiler ağı 27 Mayıs 1960'dan sonraki süreçte de sık sık gündeme gelecekti.

---

[131] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 339; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, DP Yokuş Aşağı 1954-1957**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Basım, sf. 104-136. Bu çalışmanın 3. Bölümüne Bkz.; Kurtul Altuğ, **Bir Numaralı Tanık**, İstanbul; Doğan Kitap, 1. Baskı, 2006, sf. 90-91; Altan Öymen, **Öfkeli Yıllar,** İstanbul; Doğan Kitap, 5. Baskı, 2009, ss. 451-483. Basın konusunda Bu çalışmanın 19. Bölümüne bkz.

[132] Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, İstanbul; Remzi Kitabevi, 1.Baskı, 2003, sf. 206-207; Altan Öymen, **Öfkeli Yıllar,** İstanbul; Doğan Kitap, 5. Baskı, 2009, ss. 451-483. Basın konusunda bu çalışmanın 19. Bölümüne bkz.

[133] Ali Gevgilili, *"Türkiye Basını"*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul; İletişim Yayınları, c. 7, 1984, sf. 222.

İktidar yıllarında Demokrat Parti'nin üniversite öğretim üyeleri, eğitimli tabakalar ve aydın kesimler ile ilişkileri de 27 Mayıs İhtilâli'ne giden süreçte ciddi önem arz etmektedir. Demokrat Parti'nin, Temmuz 1954'te, memurlar hakkında kendisine genel bir azil yetkisi veren bir kanunu meclisten geçirmişti. Bu vesileyle, kanun üniversite üyelerini kapsadığı belirtilmişti. İşte bu kanun, yeni sertlik döneminin üniversitede de mağdur adayları bulmasını sağladı. Aralık 1956'da Turhan Feyzioğlu olayı ile patlak verdi. O sırada Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin dekanı olan Turhan Feyzioğlu'nun, ders yılının açılış konuşmasında sarf ettiği *"nabza göre şerbet vermeyiniz"* sözleri, siyaset yapmakla suçlanmasına ve bakanlık emrine alınmasına neden oldu. Bu sembolik hareketle iktidar, adalet ve basından sonra, üniversiteden de geçmek kararında olduğunu göstermek istiyordu. Muhalefet de bunu böyle anladığı için, tepki yine büyük, ama yine yararsız oldu. Bu işlemi protesto etmek amacıyla doçentlerden Muammer Aksoy, Aydın Yalçın ve Münci Kapani ile asistanlardan Çoşkun Kırca, Şerif Mardin üniversiteden istifa ettiler. Mülkiyeli öğrenciler dersleri boykot ettiler. Meclis'te bu konu müzakere edildi ve bir daha fırtına koptu. İktidarın bu olaya tepkisi ise, 6-7 Eylül olaylarından sonra istifa eden Aydın Milletvekili Dr. Namık Gedik'i, yeniden getirmekten ibaret kaldı.[134] Yine İstanbul Üniversitesi Anayasa Hukuku profesörlerinden Hüseyin Nail Kubalı gazetelere verdiği bir demeci yüzünden siyaset yaptığı gerekçesiyle Millî Eğitim Bakanlığı tarafından kendi bünyesine alındı. Ancak 9 Nisan 1958'de görevine dönen Hüseyin Nail Kubalı'yı, bu sefer İstanbul Üniversitesi Senatosu, 10 Nisan 1958'de basına verdiği demeci siyasal içerikli bularak 1 ay görevinden uzaklaştırdı.[135] Aslında öğretim üyelerine karşı tavır almak, baskıcı kimliği geliştikçe aydınlıktan daha çok sakınır olan Demokrat Parti'nin yeni başlattığı bir hareket değildi. İktidar, emeklilik yasasında değişiklikler yapıp yüksek yargı organlarında çalışan hukukçuların ve üniversite öğretim üyelerinin topluma daha uzun süre yararlı olabilmeleri için öbür memurlara oranla daha uzun tutulmuş olan fiili hizmet sürelerini kısaltarak birkaç yıl önce bu gruba tavır almaya başlamıştı. Yargı organının ve üniversitelerin bağımsızlığının demokratik bir hukuk devleti olmanın

---

[134] Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003, sf. 193; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, ss. 367-383.

[135] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 339; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Basım, ss. 56-80.

gereği olduğu noktasından hareketle yargıçların ve öğretim üyelerinin iş güvenliğiyle çalışmalarını sağlayan yasal hükümler, 1954 seçimlerinin getirdiği duygularla çıkarılan Türkiye Cumhuriyeti'nin Emekli Sandığı Kanunu'nun 39. Maddesini değiştiren kanunla aralarında hükümetle uyumsuz olanların tasfiye edilebilmesine olanak sağlayacak şekle dönüştürülmüştü. Üstelik yargı bağımsızlığını ve üniversite özerkliğini örseleyen bu yasayla resen emekliye sevk edilerek işten uzaklaştırılanlara kararın aleyhine yargıya başvurmak yolu kapatılarak insan hakları, adalet, sosyal güvence ilkeleri kenara itilmiş ve anayasaya aykırı hareket edilmiştir.[136] Bu dönemdeki üniversite öğretim üyelerini ve öğrencilerini eleştiren iktidarın dışında önemli hukuk adamları da vardı. Örneğin Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil; Cumhuriyet Halk Partisi'nin ordu içinde ve üniversite mensupları arasında (Öğretim üyesi-öğrenci) gizli dolaplar çevirdiğini düşünüyordu. Hatta bu bilim adamı, *"Üniversite gençliğine gelince; hatırlanacağı gibi, Halkçılar onları da ihmal etmemişlerdi. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki taraftarları birkaç profesör ile anlaşarak, daha önce işaret ettiğimiz gibi, "Türk Milliyetçiler Derneği"nin kapatılmasından hemen sonra, kurdukları birçok teşekkülleri harekete geçirdiler. Böylece, hem orduyu hem de üniversite gençliğini kendi saflarına çekmiş oldular. Bu iki destekten kuvvet alan Halkçılar, 1960 Nisan'ında, içinden çıkılmaz güçlüklere dalmış bulunan ve bütün cephelerde ricat eden Menderes Hükümeti'ni her tarafa çevirip, kıyasıya saldırıyorlardı* demiştir.[137] İktidar-Üniversite ilişkileri, bu bilim insanının bahsettiği gibi gözükmüyordu. Örneğin; Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel, Millî Savunma Bakanı Etem (Ethem) Menderes'e Kurmay Albay Alparslan Türkeş tarafından yazılan bir mektup göndermiştir. Bu mektupta ana mesaj Celal Bayar'ın cumhurbaşkanlığından istifa etmesini sağlayarak yerine dönemin Başbakan'ı Adnan Menderes'i getirmektir. Bu mektupta iktidar-üniversite ilişkilerine değinen ve ordunun bu kaotik ilişkilerden rahatsızlığını dile getirdiği pasaj ise şöyledir: *"Talebelerin, hürriyet duygusuyla yaptıkları masumane tezarühata karşı, kıtalar sevk*

---

[136] Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009, sf. 33-34. Hatta DP'li yöneticilerin öğretim üyeleri ve üniversiteler için *"Hak ve Özgürlükleri Kullanamayacak Olanlara Verirseniz, Mürekkep Kovasını Başa Döküp Maskara Halde Sokağa Çıkmışa Döner"* ya da *"100 Hammal 99 Profesörden Daha Değerlidir"* gibi söylemler içine girdikleri dönemin kaynaklarına geçmiştir. Ahmet Yıldız, *"27 Mayıs Devrimi ve Askersel Devrimler"*, **Darbeler, "Demirkırat"lar ve 27 Mayıs**, Haz. Sadık Göksu, İstanbul; Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1992, sf. 54-55.

[137] Ali Fuat Başgil, **27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri**, İstanbul; Kubbealtı Neşriyât, 2. Basım, 2006, sf. 119-120; Hüseyin Şeyhanlıoğlu CHP'nin DP'ye savaş ilan ettiğini düşünmektedir. Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, İstanbul; Kadim Yayınları, 2011, sf. 220-221.

edilmesi ve onların desteğiyle, emniyet kuvvetlerinin, ilim yuvalarının içine kadar girerek talebeleri, profesörleriyle beraber coplarla ve kurşunlarla tedip etmesi, dünyada görülmemiş feci bir şeydir. O hengâmede kız talebelerin yürekler parçalayan çığlıklarının, analar, babalar ve halk ruhunda onulmaz yaralar açacağını ve açtığını anlamamak, memleketin huzuru bakımından büyük bir hata ve hazin bir gaflet olduğuna kaniim. Bizim gençlerimizde hak, adalet ve hürriyet duygularının gelişmesinden ve kemalinden memnun olmamız gerekmez mi? İstikbali, hissiz, duygusuz, müstemleke ruhlu, yalnız maddeci bedbaht insanlara mı bırakmak istiyorsunuz."[138] Üniversiteler ve gençlik gerçekten bir baskı altındadır ve bu mektup ihtilâlin başlangıç tarihi olan 27 Mayıs 1960'dan 24 gün önce yazılmıştır. Fakat iktidar bu gerçekleri görmezden gelmiş ve sadece sıradan öğrenci nümayişleri olarak değerlendirmiştir. Zaten sahip çıkılmayan gençlerin de kendilerine sahip çıkacağını düşündüğü ideolojiye ve partiye destek vermesi kadar normal bir durum yoktur. Anormal olan ise demokrasinin işlevselliğinin bir gereği olarak gençlerin sorunlarının dinlenmemesidir. Bu gençler muhalif olsalar bile iktidarda kim olursa olsun iktidarda bulunanlar bu gençlerle daha yakından ilgilenmelidir. Ayrıca bu dönemde olanlar sadece iç siyasetle açıklanamaz ve bu dönemde dünya genelinde üniversiteli gençlerin toplumsal hareketleriyle kaynamaktadır. Örneğin Güney Kore Diktatörü Sygman Rhee, öğrenci ve halk gösterileri karşısında çok direnmesine rağmen 21 Nisan 1960'da iktidardan istifa ederek çekilmek zorunda kalmıştır. Bu olay dünyada ve Türkiye'de ciddi yankılar uyandırmıştır. Hem ulusal basın hem de yerel basın bu olayı yakından takip etmiştir. Hatta Türkiye Basını, Güney Kore Diktatörü Sygman Rhee hükümetten istifa ederek çekilmesini o kadar yakın takip etmiş ki üniversiteli hocalar ile öğrencilerin ciddi katkılarının olduğunu yazacak kadar olayların içeriği hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Örneğin *"G. Kore Diktatörü Tek Başına Kalıyor; 30 bin nümayişçinin önlerinde 250 üniversiteli profesör yer almıştı"* yazısını vurgulamak için *Demokrat İzmir* gazetesi kalın puntolu başlık ile vermiştir.[139] Türkiye'den kilometrece uzaktaki bir ülkede gerçekleşen bu olayın etkisi Türkiye'de de çok büyük olmuş ve bu olaydan ezilenlerin zaferle çıkmasından sonra Türkiye'deki öğrenci olayları da daha da

---

[138] Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 431; Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009, sf. 95-96; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Basım, sf. 351-352.

[139] *"G. Kore Diktatörü Tek Başına Kalıyor"*, **Demokrat İzmir**, 26 Nisan 1960 Salı, sf. 1 ve 2-4.

şiddetlenmiştir. Nümayişleri özgürlükleri için yaptığını düşünen ya da siyasi amaçları için birileri tarafından ortaya çıkartıldığı düşünülen gençler, ne olursa olsun 27 Mayıs İhtilâli'nin en önemli aktörlerinden biri olacaktır. Bu dönem ile ilgilenen bir yazarın da belirttiği gibi üniversitelerde ortaya çıkan bu olaylar aslında üniversitede yakılan birer özgürlük meşalesiydi.[140]

İktidar-ordu ilişkileri de 27 Mayıs İhtilâli'nden önceki süreçte Türkiye için önemli konulardan biri olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) asker kimlikleriyle politika içinde varolmalarına ilişkin sınırlamalar; Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına kadar gider. Bu uygulama çeşitli dönemlerde farklı gerekçelerle sürdürülse de esas olarak ordunun durumunu güçlendirmeye hizmet etti. Gazi Mustafa Kemal ve ekibi, muhalif grupların gücünü kırmak, orduyu kendi denetimlerinde bir aygıta dönüştürmek için askerlik mesleğini politikadan ayırmak istedi. Bunda zor yoluyla da olsa başarı elde ettiler. Fakat sonraki dönemde, ordunun işlevlerinin ve konumunun değişmesiyle birlikte askerin birey kimliğiyle politika dışında tutulması, ordunun bütünsel bir anlayışla politik alana meşruluğuna engel olamadığı gibi bu anlayışı pekiştirdi.[141] Fakat burada dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır. 1961 Anayasası'ndan önce Ordu Dâhili (İç) Hizmet Kanunu'nun 34. Maddesi'nde *"Ordunun vazifesi; Türk Yurdunu ve Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamaktır"*[142] yazmasına rağmen 1923-1950 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin hâkimiyetinde geçen Tek Parti İktidarı'nda ordu politikaya müdahale edebilecek imkâna ve güce ulaşamamıştır. Bunda askerlik üniformasını çıkartarak yeni bir siyasal rejim kuran ve sivil idarede meclis oyuyla Cumhurbaşkanı seçilen Mustafa Kemal Atatürk; yine sine-i hadden (yaş sınırı) emekli olan ve yaklaşık 23 yıl Genelkurmay Başkanlığı yapan Mareşal Fevzi Çakmak ve askerî yönü kadar diplomatik yönü de kuvvetli olan İsmet İnönü'nün rolü büyüktür. Her üç isim de bu konudaki başarılarını iyi bir askerî eğitim almalarına ve olağanüstü koşulları ülkenin geçirmesine rağmen orduyu görevinin dışına çıkarmadan savaş disiplini içinde tutmalarına borçludur. Peki, Türk Silahlı Kuvvetleri içinde bulunan önemli sayıdaki askerî kurmay,

---

[140] Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-**, İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 27.

[141] Serdar Şen, **Silahlı Kuvvetler ve Modernizm**, İstanbul; Nokta Kitap, 2. Baskı, 2005, sf. 67.

[142] **Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazetesi**, Kanun No: 3031, Tarih: 18 Haziran 1935; Rıfkı Salim Burçak, **Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Düşündürdükleri**, Ankara; Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Matbaası, 1988, sf. 37-38.

1950-1960 yılları arasındaki dönemde seçimle iktidara gelmiş olan Demokrat Parti ile neden sürekli çatışma eğilimi içine girdiler? İşte burası dikkat edilmesi gereken önemli bir noktadır. Aslında ordu içindeki bazı tedirginlikler savaştan sonraki dönemde Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı zamanında ortaya çıkmaya başlamıştı. Yani ne bir partiye ne de sadece bir kişiye karşı ortaya çıkmış sorunlardı. Türk Silahlı Kuvvetleri içindeki sorunlar belli bir zaman içinde kümülatif yani birikimli olarak DP iktidarına taşınmıştır. Sorunlara çözüm gelişmedikçe ordu mensuplarının tedirginlikleri daha da artmıştır. Ordu'da böyle bir tedirginliğin çıkmasının nedeni birden çoktu. Bu nedenlerin her biri aslında birer bunalım olarak da adlandırılmaktadır. Her şeyden önce orduya ilişkin sorunlar başı çekmekteydi ve ordunun birçok alanda yenilenmesi gerekmekteydi. Olağanüstü şartlar içinde bu yenilenme işlemi gerçekleşmemişti. Bu yenilenme işlemi de hangi iktidar partisi olursa olsun onun yapacağı salt komuta-kademe değişikleri ya da atamalarla düzelebilecek türden değildi. Orduda tedirginlik yaratan ikinci bunalım ise ülke ve toplum sorunlarıdır. Savaş ekonomisi, hem toplum yapısını hem de ekonomiyi etkilemiştir. Bu sosyo-ekonomik sorunlar orduya hem dolaylı hem de doğrudan yansıyordu. Orduda tedirginlik yaratan diğer önemli sorun ise ordu personelinin yaşantı ve hayat standardı ile ilgili sorunlardı. Hatta bu sorunlar o kadar fazlaydı ki Demokrat Parti Dönemi'ndeki gazetelere bakarsanız ordu ile ilgili yapılanma ve düzenleme haberleri çok fazladır. Bu durum iki şekilde yorumlanabilir: Demokrat Parti ordudan gelebilecek bir tehlike sezmektedir ve bunu önlemek için orduya haddinden fazla müdahale etmektedir. Diğeri ise Demokrat Parti iktidarı, ordunun üst kademesinde bulunan belli başlı kurmaylarıyla olan iyi ilişkilerine güvenerek orduya karşı hem maddi hem manevi olarak taviz vermektedir. Her iki tespitteki ilişki mantığına bakınca bunların Demokrat Parti-Ordu ilişkilerinde aranması muhtemeldir. Fakat ne olursa olsun ordunun önemli bir kesimi boğuştukları sorunlar karşısında Demokrat Parti'nin iktidara gelişini ümit ve sevinçle karşılamıştır. Hatta *1950'nin genç subayları, Demokrat Parti ile iktidara gelen yeni yönetimi, sevinç ve umut içinde karşıladılar* diye bazı kaynaklar bu süreci kaydetmiştir.[143] Her şeyden önce iyi olması beklenen Demokrat Parti ile ordunun ilişkileri, Demokrat Parti'nin ordu üzerindeki bazı atama ve azil kararlarıyla daha başından bozulma eğilimi içine girmeye başlamıştı. Demokrat Parti, 14 Mayıs

---

[143] Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Remzi Kitabevi, 7. Basım, 2007, sf. 267-268; Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Boyut Yayıncılık, 1997, sf. 27-32.

1950'de yapılan seçimleri kazandıktan sonra ülkenin yasama ve yürütme yetkilerinde söz sahibi oldu. 2 Haziran 1950'de güvenoyu alan I. Menderes Hükümeti, ilk iş olarak 6 Haziran 1950'de Türk Silahlı Kuvvetleri komuta kademesinde değişikler yaptı. Birçok general ve üst rütbeli subay Demokrat Parti iktidarı tarafından Cumhuriyet Halk Partisi yanlısı olduğu düşünülerek emekliye ayrılıyordu. CHP Dönemi'nde Genelkurmay Başkanlığı yapan Kazım Orbay, Salih Omurtak ve Abdurrahman Nafiz Gürman emekli olan askeri bürokratlar arasındadır. Genel Kurmay Başkanı Abdurrahman Nafiz Gürman'ın yerine Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Osman Nuri Yamut oldu.[144] Şurada önemli bir konuyu belirtmek isterim ki, Osman Nuri Yamut şahsi olarak da asker mensupları arasından bazı tepkileri üzerine çekmişti. Çünkü bir parti tarafından tasfiye edilen dönemin asker mensuplarının yerine yeni bir iktidar döneminin adamı olarak görülen bir komutan ordunun başına getirilmişti. Bu atama askerî teamüllere göre uygun bir komuta-kademe değişikliğiydi. Ayrıca uygulama sadece bu döneme has değildi. Asıl sorun ise Osman Nuri Yamut, ordudan emekli olduktan sonra bu kişinin Demokrat Parti ile yakın ilişkileri gerekçe gösterilerek Demokrat Parti'den milletvekili seçilmesi, asker kanadında ona olan tepkiyi daha da arttırdı. Demokrat Parti'nin ordu ile ilişkilerine tekrar dönersek; iktidarın başındaki Adnan Menderes'in orduyu yedek subaylarla da idare edebileceğini söylemesi ve 1950'den önceki orduyu *Battal Gazi Ordusu* olarak nitelendirdiği söylentisi ordu nazarında hem Başbakan Adnan Menderes'e hem de Demokrat Parti'ye olan tepkiyi daha da arttırdı.[145] Adnan Menderes, ordu reformu görüşmeleri hakkındaki bir konuşmasında *"Bu bir İkinci Nizam-ı Cedit planıdır. Tahakkuk ettirmek, iktidarımızın şerefi olacaktır..."* diyecek ve bu durum ordu içinde memnun olmayan bir kitleyi yaratacaktı.[146] Bu sözlerden Adnan Menderes'in orduya karşı kişisel husumeti olduğunu düşünmek söz konusu bile olamaz. Her şeyden önce kendisi Aydın ve çevresinde Ay-yıldız çetesiyle Yunanlılara karşı göstermiş olduğu başarılı direniş hareketinden dolayı istiklal madalya sahibi bir savaş gazisidir. Ayrıca Adnan Menderes, ordu ve ordu mensuplarına saygı ve sevgi duyan bir şahıstı.

---

[144] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 168; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 191-194.

[145] Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Remzi Kitabevi, 7. Basım, 2007, sf. 269; Ahmet Yıldız, *"27 Mayıs Devrimi ve Askersel Devrimler"*, **Darbeler, "Demirkırat"lar ve 27 Mayıs**, Haz. Sadık Göksu, İstanbul; Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1992, sf. 54-55.

[146] Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam (1950-1964),** Ankara; Remzi Kitabevi, IV. Baskı, 1983, sf. 52-53.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar Adnan Menderes'in ordu hakkındaki görüşünü şöyle anlatır: *"...Yukarıda bir yerde, Menderes'in büyük ve kuvvetli Türkiye idealini yaşadığını bir münasebetle söylemiştim. Ordu bu idealin en önemli parçalarından biri idi. Bu itibarla, Başvekil olduğu günden başlayarak Ordu'ya düşünce ve çalışmaları içinde büyük bir yer ayırmıştır."* [147] Gerçekten de Adnan Menderes, Mustafa Kemal Atatürk ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti'ni bin bir zorlukla kuran kuşaklardandı ve bu kuşak için ordu önemli bir yere sahipti. O yüzden Adnan Menderes hayat tecrübesi gereği orduya önem veren bir kişiydi. Adnan Menderes'in ordu ile ilgili konuşmalarına bakarsanız hep bir siyasi tartışma ve atmosfer içinde söylenmiştir. Yaşamında ve devlet anlayışında bariz bir ordu düşmanlığı görülmediği gibi ordu için düşünceleri ise olumlu yöndeydi. Yalnız bu dönemde orduya karşı bazı söylemler, eylemler ve hareketler ordu tarafından yakından takip ediliyordu. Demokrat Parti ile olan ilişkiler baştan bozulma eğilimi içine girdiğinden ordu içinde bazı gruplar iktidar partisinden rahatsız oluyordu. Ordu içinde ihtilal arayışı 1954 yılından itibaren ortaya çıktığı yayımlanan anılardan anlaşılmaktadır. 1954'te başlayan arayışlarda, güç odaklarının odakların çoğu küçük rütbeli subaylardan oluşurdu, bir arkadaş grubu ya da çevresi olmanın ötesine geçmezdi. Bunları *"ihtilâlci düşünce odakları"* ya da *"arayışlar"* olarak da adlandırabiliriz. Dündar Seyhan, Orhan Kabibay ile birlikte Tuzla Piyade Okulu'nda ihtilâl örgütlenmesinin ilk adımlarını 1954 yılında attıklarını, bu örgütlenme o sıralarda Süreyya Yüksel'i (70'li yıllarda Ege Ordu Komutanlığı yaptı) ve iki yüzbaşı daha aldıklarını, grubun kendisini sekreter seçtiğini belirtiyordu.[148] Milli Birlik Komitesi'nden Ahmet Yıldız 1958'de *"Topçu Okulu'nda görev yaparken General Faruk Güventürk'ün başkanlık ettiği ihtilâlci örgüte katıldığını"* yazıyordu. *"O dönemde fısıltıları kulağımıza gelen başka ihtilâl örgütleri de varmış"* diye ekliyordu. Anılarını yazanlardan Numan Esin, 1958 başında Harp akademilerindeki öğretimi sırasında Muzaffer Özdağ ve Ahmet Er ile birlikte ilk çekirdeği kendi aralarında kurduklarını, çevrelerini adım adım genişlettiklerini, Türkeş'in ihtilâl fikrini kendisine 1959'da açtığını yazıyordu. 27 Mayıs'ı planlayanlardan Kadri Kaplan, ihtilâl

---

[147] Celal Bayar, **Başvekilim Menderes**, Der. İsmet Bozdağ, İstanbul; Baha Matbaası, 1970, 1. Baskı, sf. 117-118.

[148] Dündar Seyhan, **Gölgedeki Adam,** İstanbul: Nurettin Uycan Matbaası, 1966, sf. 44-47; Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Boyut Yayıncılık, 1997, sf.75-205. İhtilâlci grupların ortaya çıkışı ve ihtilâli gerçekleştirme biçimi hakkındaki bilgilere son çalışmanın verilen sayfalar arasından ulaşabilirsiniz.

hazırlıklarından akademi yıllarında (1956'da) haberdar olduğunu ancak o sıralarda bu örgütlülük içine girmediğini, yoğun tartışmalarla ilişkilerle 1959'da Ordu Dil Okulu'na geldiğinde yeniden karşılaştığı belirtiyordu.[149] Ordu içinde iktidardan rahatsızlık duyanlar çok erken tarihlerden itibaren cunta oluşumları içine girmişlerdir. Fakat bu arada ülkede siyaset tüm hızıyla devam etmektedir. Demokrat Parti-Ordu ilişkileri gün geçtikçe politik konjektüre göre safha safha değişim göstermektedir. Demokrat Parti'nin ordunun üst kademeleriyle ciddi bir sorunu gözükmemektedir; fakat ordunun alt kademelerinde rahatsızlık duyan bazı ihtilâlci oluşumlar harekete geçmiştir. Bu dönemde Demokrat Parti-Ordu ilişkilerini bozan olaylardan biri de *Dokuz Subay Olayı*dır. İstanbul'da darbe yapacakları gerekçesiyle Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu, değişik birliklerde görev yapan Kurmay Albay İlhami Barut, Kurmay Albay Naci Aşkun, Topçu Yarbay Faruk Güventürk, Piyade Binbaşı Ata Tan, Piyade Yüzbaşı Hasan Sabuncu ve kendi emrinde çalışan Piyade Binbaşı Ahmet Dalkılıç, Piyade Yüzbaşı Kazım Özfırat, Emekli Kurmay Albay Cemal Yıldırım'dan oluşan biri emekli 3 albay, 1 yarbay, 3 binbaşı, 2 yüzbaşı olmak üzere toplam dokuz subayın 27 Aralık 1957'de tutuklanacağı Millî Savunma Bakanlığı tarafından açıklandı. Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu ismi geçen kurmay askerlerle ülkenin durumu hakkında konuşmak istemişti; fakat askerlerin ketum hali onu şüphelendirmişti. Ayrıca bu askerlerin konuşmaması bu askerler hakkında ordu içindeki *"Menderes'e Sadık Subaylar"* örgütünden olduğu kuşkusunu yaratmıştı. Kendisine tuzak kurduklarını düşünen Samet Kuşçu onlar beni ihbar etmeden önce ben onları ihbar edeyim düşüncesiyle hemen harekete geçmiştir. Durumu DP milletvekili Mithat Perin ve Tuğgeneral Kemal Demirkan açmış onlarda olayı Başbakan Adnan Menderes'e ulaştırmışlardı. 9 Subay Olayı'nı İçişleri Bakanı Namık Gedik'in Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a bildirmesiyle her iki idareci, Başbakan Adnan Menderes'ten daha fazla bu olayı önemsediler. Olayın üzerine gidilmesi için görevlileri harekete geçirdiler. [150]Bu olayın davası *isyan muharrikliği* (kışkırtıcılığı) ve *fesat çıkarmaktan* 26 Mayıs 1958'de görülmeye başlandı. 26 Haziran 1958'de *"Dokuz Subay Olayı"* sanıklarından ihbarcı Samet Kuşçu dışındakiler tutuksuz yargılandı. Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu askerî hâkim tarafından

---

[149] Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-**, İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 20-21.

[150] Cüneyt Arcayürek, **Darbeler ve Gizli Servisler (1950-1988)**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 6. Basım, 1996, sf. 30-31.

2 yıl hapsine ve ordudan tard edilmesine (çıkarılmasına) karar verildi. 19 Ocak 1958'de ise Millî Savunma Bakanı Şemî Ergin istifa etti ve yerine Bayındırlık Bakanı Etem Menderes atandı. Bayındırlık Bakanlığı'na ise Tevfik İleri geçti. [151] 14 Temmuz 1958'de gerçekleşen Irak Darbesi, Adnan Menderes'i ciddi şekilde endişelendirmiştir.[152] Bu olayın iç siyasete etkisi ise Türkiye siyasetinde tartışma gündemine artık ihtilâl kavramı oturmuştur. Hem iktidar hem de ordu dünyadaki ihtilal gündemini yakından takip etmektedir. Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil Cumhuriyet Halk Partisi'nin ordu içinde ve üniversite mensupları arasında (Öğretim üyesi-öğrenci) gizli dolaplar çevirdiğini düşündüğünü daha önceki paragraflarda belirtilmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin en büyük muhalefet partisi olarak ihtilâlde payı vardır. Hatta Ali Fuat Başgil, Dokuz Subay Olayı'nı anlatarak ordu içinde iktidarı İsmet Paşa'ya devretmek isteyen gruplar olduğunu yazarak [153] Ordu içinde İsmet Paşa taraftarı olan gruplar olduğunu da kastetmektedir. Bir nevi ordu içindeki gruplarla Cumhuriyet Halk Partisi'nin İsmet Paşa sayesinde bağlantı kurduğu düşünülmektedir. Fakat *"İsmet Paşa Faktörü"* ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu ihtilâl için farklı yerlerde olduğunu düşünülmelidir. Evet, ordu içinde İsmet Paşa'ya saygı duyan askerler de vardı. Nitekim İsmet İnönü, Türkiye'nin İstiklal Savaşı kahramanlarından biriydi. Türk Silahlı Kuvvetlerinin ilk Genel Kurmay Başkanıydı. Hatta İsmet Paşa'yı ordu içinde bir Namık Kemal, bir Talat Paşa olarak gördüğümüz için destekliyorduk diyen subaylar da vardı.[154] Fakat ordu içinde İsmet Paşa'yı tekrar başa getirmeyecek kadar sevmeyen subaylar da mevcuttu. Hatta *"Türk ordusunun bünyesi bu tip bir idareciyi sevmeye müsait değildi"* diyen subaylar da vardı. [155] O yüzden 27 Mayıs İhtilâli'nde ordu için İsmet Paşa'nın rolünü çok fazla büyütmemek gerekir. Evet, İsmet Paşa'nın ihtilâl de rolü vardır; fakat ihtilâli salt İsmet Paşa'ya bağlamak, arayış içinde olan halk tarafından Türkiye'nin önemli bir zamanında gerçekleştirilen bir ihtilâli küçümsemek olur. Ayrıca ordunun ve arayış içinde olan halkın kaygılarının birleşimi sonucunda gerçekleşen ihtilâlden sonra, Milli

---

[151] Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Boyut Yayıncılık, 2. Baskı, 2004, sf. 98-109; Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İçyüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, sf. 53-76; Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009, sf. 37-38; Celal Bayar, **Başvekilim Menderes**, Der. İsmet Bozdağ, İstanbul; Baha Matbaası, 1970, 1. Baskı, sf. 119-120; Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003, sf. 220.

[152] , **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 333.

[153] Ali Fuat Başgil, **27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri**, İstanbul; Kubbealtı Neşriyât, 2. Basım, 2006, sf. 119-120.

[154] Muammer Taylak, **27 Mayıs ve Türkeş**, Ankara; Ayyıldız Matbaası, 2. Baskı, 1977, sf. 58-59.

[155] **A. g. e.** , sf. 13.

Birlik Komitesi içindeki askerî üyelerin İsmet Paşa'ya karşı olan tavır ve görüş farklılıklarını açıklamakta güçlük çekeriz. Ordu ile Demokrat Parti ilişkileri tarihsel bir süreç içinde bozulmuştur. Demokrat Parti'nin uygulamalarından rahatsız olan bir sosyal grup daha ortaya çıkmıştır. Bu grubun diğer sosyal gruplardan farkı sivil olmayıp, eli silah tutan önemli bir savunma gücü olmasıdır. Bir tarihi konuşma aslında Demokrat Parti'nin olaylar ve oluşumlar karşısında yapılması gerekeni özetlemektedir. Dokuz Subay Olayı davası neticelendikten sonra Dr. Mükerrem Sarol Adnan Menderes'e *"Beyefendi, bu işi kapatmak yanlış oldu"* demiştir. Adnan Menderes ise söyle demiştir: *"Onlar da insan hata yapabilirler. Herhalde gaflete düşmüşler diyeceğim. Bizim görevimiz subayları bu sakat düşünceye sürükleyen sebepleri bulmak, olayı devlet yönetimi açısından değerlendirmektir."* [156] İktidarın yapması gereken sorun yaratan bu sebepler üzerinde analizler yaparak bu sorunları çözmekti. Şurası başka bir gerçek ki iktidarın yanında ise İçişleri Bakanlığı'na bağlı emniyet güçleri vardı. Emniyet ile askerî güçler arasındaki görüş farkı 27 Mayıs İhtilâli öncesindeki toplumsal olaylarda bu iki kuvvetin tepkisinde kendini gösterecektir. Bu durum da Demokrat Parti'nin ülkede olan toplumsal olaylar hakkındaki bakışının göstergesi olacaktı.

Her türlü adaletsizlik ve hayâsızlıklarla iktisadî hata ve yolsuzluklara eklenen bu olaylar milyonlarca vatandaşın kafasında ve gönlünde uyanan "bu işin artık böyle devam edemeyeceği" kanaatini kuvvetlendirmiştir. İşte 28 Nisanda başlayıp 27 Mayısta olgunlaşan ulusal hareketin başlıca nedeni budur. [157] İşte 28 Nisan 1960'dan 27 Mayıs 1960'a geçen sürede gerçekleşen olayların önemini, ihtilâlin popüler figürlerinden İsmet Giritli bu cümlelerle vurguluyordu. 28 Nisan'dan 27 Mayıs'a geçen süreç, hem 27 Mayıs İhtilâli tarihini yazmak için hem de Türkiye siyasi tarihini yazmak için büyük önem arz etmektedir. Şiddet olayları özellikle 28 Nisan 1960'dan sonra hız kazanmıştır. 28 Nisan 1960'da İstanbul Beyazıt Meydanı'nda gerçekleşen ve çoğunluğunu üniversiteli öğrencilerin oluşturduğu öğrenciler, Demokrat Parti iktidarı aleyhine gösteri yaptılar. Bu hükümet karşıtı öğrenci gösterisinde İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi öğrencisi Turan Emeksiz öldü. Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan edildi. Ankara

---

[156] Reşat Şükrü Apuhan, **27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine**, İstanbul; Timaş Yayınları, 2. Baskı, 2007, sf. 148. Bu bölümde sadece Menderes Hükümetleri Dönemi'nde asker- sivil ilişkileri incelenmiştir. Askeri darbe oluşumu daha sonraki bölümlerde irdelenecektir. Ayrıca Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Boyut Yayıncılık, 1997. Menderes Dönemi Ordu-Siyaset ilişkileri hakkında bu esere bkz.

[157] İsmet Giritli, **27 Mayısta İkinci Cumhuriyete –Günün Bazı Meseleleri Üzerinde Düşünceler-**, İstanbul; Türkiye Millî Gençlik Teşkilâtı, 1961, sf. 15.

Sıkıyönetim Komutanlığı'na Namık Ergüç; İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'na Fahri Özdilek getirildi.[158] Bazı öğrenci olayları gerçekleşmesine rağmen İzmir'de sıkıyönetimi ilan edilmemiştir.[159]Özellikle Demokrat Parti'ye yakın gazetelerde olaylara karışılmaması yolunda bazı uyarı başlıkları ve ilanları yayımlanmıştır.[160] 29 Nisan 1960'da Ankara ve İstanbul'da üniversiteler 1 ay süreyle kapatıldı. 30 Nisan 1960'da İstanbul'da 1 gün sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Aynı gün Ali Ulvi'nin çizmiş olduğu karikatür yüzünden Cumhuriyet gazetesi 10 gün süreyle kapatıldı. 1 Mayıs 1960'da Sıkıyönetim Komutanlığı en küçük topluluklara bile ateş açılabileceğini belirtti. 2 Mayıs 1960'da hükümet karşıtı iki gösteri daha yapıldı. Aynı gün Sıkıyönetim Komutanlığı son beş gün içinde İstanbul'daki olaylarda 2 ölü, 37 yaralı olduğunu açıkladı. Ayrıca ülkenin bu gergin ortamı sürerken 2 Mayıs 1960'da NATO'ya bağlı 15 devletin dışişleri bakanları düzeyinde yapılan toplantı İstanbul'da Belediye Sarayı'nda başladı. İki gün süren toplantıda *"Silahsızlanma"* ve *"Berlin"* konuları görüşüldü.[161] Burada dikkat edilmesi husus ise gösteriler sırasında polis ile askerin protestoculara farklı yaklaşmasıydı. Bu yaklaşımlar ise protestoculardа iki kuruma karşı iki farklı algıyı ortaya çıkarıyordu. Bu anlık algı sonucu göstericilerin bu kurumlara karşı olan tavırları protestolara yansıyordu. 28 Nisan 1960'da sabah saat 9.00'da polis ve öğrenciler karşı karşıya gelmiştir. İstanbul Üniversitesi bahçesinde göstericiler ile polis arasında arbede yaşanmıştı. Hatta İstanbul Üniversitesi Rektörü Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar ve Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Sulhi Dönmezer olaylara müdahale etmek için olay mahaline gelmişlerdi. Polis ile çıkan sürtüşme sonucu Rektör Sıddık Sami Onar ile polisler arasında bir itişme yaşanır ve rektörün gözlükleri kırılır. Rektör Sıddık Sami Onar ise polis jipine polis tarafından alınarak götürülür. Bunu gören öğrenciler arasında tekrar hareketlenme yaşanır ve rektörlerinin götürülmemesini isteyerek şiddeti arttırırlar. Gençler arasında İstiklal Marşı da okunmaya bile başlamıştır. Artık kalabalıklar artmıştır ve olaylar için ok yaydan çıkmıştır. Saat 10.30'da bu sefer takviye atlı polisler, jandarmalar ve yaya polisler gelmiştir. Gençler

---

[158] *"Ankara ve İstanbul'da Örfî İdâre İlân Edildi"*, **Demokrat İzmir**, 29 Nisan 1960 Cuma, sf. 1; *"Hükümet; Ankara ve İstanbul Vilayetlerinde Örfî İdare İlan Etti."*, **Yeni Asır,** 29 Nisan 1960 Cuma, sf. 1

[159] *"İzmir'de Örfî İdâre Yoktur"*, **Demokrat Ege**, 29 Nisan 1960 Cuma, sf. 1.

[160] *"Sayın Vatandaş! İtidalini Asla Kaybetme!"*, **Demokrat Ege**, 30 Nisan 1960 Cumartesi, sf. 1.

[161] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 396-397; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 535-541.

dağıtılmak üzereyken askere *"Süngü tak"* emri verilir. Bu sırada gençleri yan kapıdan binaya girmeye davet eden Binbaşı, gençler tarafından çılgınca alkışlanmıştır. *Ya ya ya şa şa şa, Türk ordusu çok yaşa* sesleri gençler arasında yükselir. Gençler dağılmaz ve onlardan *Hürriyet Hürriyet! Diktatörlere Ölüm!* nidaları gökyüzüne yükselir. Gençler bu sefer de Taksim'e doğru yürümek isterler. Ertesi günü Ankara Üniversitesi'ne bağlı Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültelerinde yine buna benzer olaylar ve polis ile gençler arasında arbede görüntüleri yaşanır. İstanbul'da da eylemler devam eder. İzmir'de ise İktisadî ve Ticari İlimler öğrencileri Konak Meydanı'nda Vilayet Konağına doğru yürüyüşe geçerler. Hatta Basmane Meydanı'nda da Atatürk Heykeli'ne doğru gençler poster ve bayraklarla sessiz bir yürüyüş yaparlar.[162] Yine İçişleri Bakanlığı'na bağlı polisler birçok kez göstericiler ile karşı karşıya gelmişlerdir. Kaynaklardan anlaşıldığına göre gösterilerde üniversite öğrencileri, hükümetin adamı olarak gördükleri polis ile çatışmaya girerken; orduyu ise kendilerince haklı gördükleri mücadelesinde destek olarak görmektedirler. Bu durum yakın bir zamanda gerçekleşecek ve askerî bir darbe ile başlayacak olan ihtilâlin de habercisidir. İhtilâl ihtimalini sezen kişiler de vardır ve bu olağanüstü durumda iktidarı uyarmak istemişlerdir. Bu isimlerden biri de Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'dir. Ali Fuat Başgil 30 Nisan 1960'da Çankaya'da bir *"Beşli Görüşme"* yapmıştır. Bu önemli görüşmeye Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Dışişler Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Meclis Başkanı Refik Koraltan ve Prof. Dr. Ali Fuat Başgil katıldı. Ali Fuat Başgil hem hukukî konularda hem de siyasi konularda bazı önerilerde bulundu. Bu önerilerinden birinde Menderes Kabinesi'nin istifa etmesi gerektiği, milli birlik ve beraberliği sağlamak için muhalefetin de içinde bulunduğu yeni kabine kurulması, bu kabine anti-demokratik kanunları düzenleyerek tam bir serbesti içinde çalışmasının uygun olduğu ve böylece eğer Demokrat Parti iktidarı önerilerdeki gibi davranırsa muhalefet iktidarı suçlayacak bir bahane bulmayacaktı. Başvekil Adnan Menderes bu öneri sorun çözecekse derhal yapabileceğini söyleyerek bu önerileri anlayışla karşılarken; Celal Bayar soğukkanlı

---

[162] Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-**, İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 28-33; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 535-541; Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, İstanbul; Kadim Yayınları, 2011, sf. 220-223.

karşıladığı gibi muhalefete yönelik baskının daha da arttırılmasını istedi.[163] Fakat bu öneri uygulama alanı bulamadı ve iktidarın sorunlara çözüm getirememesi ise ülkenin kaynamaya devam etmesine neden oldu.

Dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'in Kurmay Albay Alparslan Türkeş'e yazdırdığı ve içinde V. Menderes Hükümeti'ne bazı öneriler getiren önemli bir mektup bulunmaktadır. Bahsi geçen mektup askerî darbeye giden süreçte çok önemli bir yere sahiptir. Belki de Demokrat Parti iktidarının geleceği hakkında önemli bir alametti. Bu önemli mektup dönemin Millî Savunma Bakanı Etem Menderes'e 3 Mayıs 1960'da ulaşmıştır. Bu mektupta Cemal Gürsel Adnan Menderes'in bir önceki günkü konuşmalarına katılmadığını; fakat bilgilendirmek adına bazı öneriler sunmak istediğini beyan etmektedir. Kayseri Olayları'nın hem kendi nezdinde hem ülke vatandaşlarında derin üzüntülere neden olduğunu ve bu hoş olmayan olayların kabul edilemeyeceğini dile getirmiştir. Aynı mektupta şunlar yazmaktadır:

" Sayın Vekilim,

Bu ahval küçümsenecek, cebir ve şiddetle değiştirilecek şeylerden değildir. Memleket, hükümet ve partinizin düştüğü bu müşkül vaziyeti kurtarmak için, sükûnetli, fakat ciddi ve zecrî tedbirler şunlar olmalıdır:

- *Cumhurbaşkanı (Celal Bayar) istifa etmelidir. Çünkü bütün fenalıkların bu zattan geldiği hakkında, umumî bir kanaat vardır. (Fakat Adnan Menderes'in Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olmasında sakınca görülmemektedir.*
- *Kabinede iyi kabul edilmeyen ve suihalleri bütün memlekette yayılmış bulunan zevat, çıkarılmalıdır. Ve yeni kabine, mutlaka, dürüst, makul, zorcu değil, adalet ve şefkat hissi taşıyan zevattan kurulmalıdır.*
- *İstanbul, Ankara valileri ve emniyet müdürleri süratle değiştirilmelidir.*
- *Ankara Örfî İdâre Kumandanı derhal değiştirilmelidir.*
- *Son çıkarılan ve tahkikat komisyonları ihdas eden kanun kaldırılmalıdır.*
- *Mevkuf gazeteciler, bir af kanunuyla, kısa zamanda tahliye edilmelidir.*

---

[163] Ali Fuat Başgil, **27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri**, İstanbul; Kubbealtı Neşriyât, 2. Basım, 2006, sf. 141-145; Ali Fuat Başgil, **Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in Hatıraları**, İstanbul; Boğaziçi Yayınları, 2. Baskı, 1990, sf. 72-74.

- *Son hâdisede tevkif edilen talebeler serbest bırakılmalı, ilim müesseseleri, yeniden faaliyete geçmelidir.*
- *Şimdiye kadar çıkarılan bütün anti-demokratik kanunlar, tedricen kaldırılmalıdır.*
- *Vatandaşın hürriyet ve eşit muamele hakkına, mutlak surette riayet edilmelidir.*
- *Din simsarlığından vazgeçilmelidir.*
- *Suiistimaller oluyor mu bilmiyorum. Fakat olduğu hakkında umumî bir kanaat mevcuttur.*
- *Ve milletin, hükümete karşı itimatsızlığa sebep olmaktadır. Bu gibi kötülüklerin şiddetle bertaraf edilmeleri lâzımdır.*
- *Müstesna zamanlar ve günler haricinde hükümet büyüklerinin memleket gezilerinde, sunî büyük vatandaş topluluklarıyla karşılanmaları usulü terk edilmelidir.*

Muhterem Vekilim,

Bu yazdıklarım, asla bir parti ve politika mülâhaza ve tesiriyle yazılmamıştır. Memleketin durumunun bu tedbirlerin alınmasını zarurî kıldığına inandığım için arz edilmiştir. Sizlerin vatanperverlik ve vicdanlarınıza hitap ediyorum. İyi düşününüz. İyi hareketler yapınız. Memlekette çok şeyler yapacağınız muhakkaktır. Fakat bu, asla kâfi değildir.

Bu yapılan işleri, müstemleke idareleri de yapar, yapıyor ve yapmıştır. Asıl mühim olan, toplumun ruhunda, yaşama şevk ve azminin geliştirilmesi, hak ve hürriyet aşkının kökleştirilmesi ve vatandaş idrakinin, yüksek ve necip hislerle donatılmasıdır.

"Talebelerin, hürriyet duygusuyla yaptıkları masumane tezarühata karşı, kıtalar sevk edilmesi ve onların desteğiyle, emniyet kuvvetlerinin, ilim yuvalarının içine kadar girerek talebeleri, profesörleriyle beraber coplarla ve kurşunlarla tedip etmesi, dünyada görülmemiş feci bir şeydir. O hengâmede kız talebelerin yürekler parçalayan çığlıklarının, analar, babalar ve halk ruhunda onulmaz yaralar açacağını ve açtığını anlamamak, memleketin huzuru bakımından büyük bir hata ve hazin bir gaflet olduğuna kaniim. Bizim gençlerimizde hak, adalet ve hürriyet duygularının gelişmesinden ve kemalinden memnun olmamız gerekmez mi? İstikbali, hissiz, duygusuz, müstemleke ruhlu, yalnız maddeci bedbaht insanlara mı bırakmak istiyorsunuz."

Sayın Vekilim,

Maruzatım muhakkak ki, çok mühim hatta çok cüratkâranedir. Fakat memleket için, milletin selâmeti için, hükümet ve hatta partinizin kurtarılması için dikkate alınması lâzımdır. Saygılarımla

03.05.1960

Kara Kuvvetleri Komutanı

Orgeneral Cemal Gürsel[164]

Cemal Gürsel o günlerde, her ihtimali ve olabilecek her şeyi düşünmüştü. Alabileceği tepkiyi göze alarak ülkenin düze çıkması için bazı öneriler sunmuştur. Bu önerilerin içinde hükümet tarafından kabul edilebilir olanı da vardır olamayanı da vardır. Ayrıca haddi olmadan belki de Cemal Gürsel bu önerileri hükümetin tepesindeki insana sunmak istemiştir. Evet, Celal Bayar gitmeli, kabine değişmeli, kendi bildiği zaaflarına ve işlenmiş hatalara rağmen Orgeneral Cemal Gürsel itham ettiklerinden farklı bir tavır veya eylem beklemiştir. Mektubundan da anlaşıldığı üzere Cemal Gürsel'in her şeyi düzeltecek makul bir insan olarak gördüğü Adnan Menderes'i, ortalığı ve hiç olmazsa seçimlere kadar ülkenin düzelebilme ihtimalini ihtilâle tercih eder diye düşünmüştü. Ama hiçbir kimse veya hiçbir kurum, bu muhtıra niteliğindeki mektubun üzerinde durmamıştır. Kurtarıcı nitelikte görülen Başbakan Adnan Menderes'e bahsi geçen mektup açıklanmadığı için bu mektubun önerileri ya da uyarıları üzerinde durması imkânsızdı. Bu sürecin sonunda bu mektubu yazdıran Cemal Gürsel'in başa getirilerek yapılacak olan bir askerî darbe ile Cumhuriyet rejimi, tarihinde ilk kez bir darbe ile karşılaşmıştır ve ülke her alanda zor günler yaşamıştır. Darbeyi gerçekleştiren kişi tarafından kurtarıcı olarak görülen Başbakan Adnan Menderes, askerî darbeden sonra kamuoyunun önemli bir kısmı tarafından sakıt (düşük) ya da sabık (geçmiş) olarak adlandırıldığı gibi 27 Mayıs Askeri Rejimi sırasında Yassıada Duruşmaları sonucunda idam cezasının infazı ile karşılaşacaktır.

---

[164] Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 430-433; Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009, sf. 94-96; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Basım, sf. 351-353.

27 Mayıs 1960 öncesi süreçte ülkede toplumsal eylemler ve gerginlikler devam ediyordu. Gazetelerde siyasi parti mensuplarının sözleri, sataşmaları ve gafları fazlasıyla yerini alıyordu. Halk, ordu, üniversiteler, aydınlar ve basında gerginlikler devam ediyordu. Ülkede olan bitenler sıkıyönetim yasakları ve sansürler yüzünden gazetelere pek yansımıyordu. İktidar ve muhalefete yakın bazı taşra gazeteleri üzerinde yaptığım incelemelerde aynı durum söz konusuydu. İşte bu günlerde yani 5 Mayıs 1960'da Türk siyasal tarihinde önemli bir olay daha meydana geldi. İşte insanlar sıkıyönetim ve sansür altında şifreli bir söylem ile Ankara'da hükümeti protesto etmek için toplandılar. Bu şifreli söylem *555K*'idi. 555K ise *"Beşinci ayın beşinci günü saat Beşte Kızılay'da buluşalım"* anlamına geliyordu. Parolayı duyan herkes Kızılay'a gelir ve orada toplanmaya başlarlar. 5 Mayıs günü öğleden sonra Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Meclis Başkanı Refik Koraltan ve İçişleri Bakanı Namık Gedik Orduevine yaklaştıkları sırada yolun trafiğe kapanmış olduğunu görünce yaya devam etmek isterler. Bu lehte bir gösteri olacağı izlenimi verir. Hatta birkaç alkış DP liderlerini memnun eder. Ancak beklenmedik bir şey olur. *Menderes İstifa! Hürriyet İsteriz!* sloganları yükselir. Adnan Menderes olay yerinden gitmez. Fakat ötekiler oradan uzaklaşır. Adnan Menderes göstericilere sorar: *Neden Gösteri yapıyorsunuz? Nedir bütün bunlar?* Bu soruya *yuuuh* sesleri ile tepki alır. Bu sefer Adnan Menderes son bir gayretle: *"Ne duruyorsunuz, beni öldürün !"*Adnan Menderes'in yakası bağrı açılır, kravatı bir yana kayar ve korumaları tarafından bir Volkswagen marka araba ile olay mahalinden uzaklaştırılır. Gençler bu sefer marş söylemeye başlarlar: *Olur mu böyle olur mu? Kardeş kardeşi vurur mu? Kahrolası Diktatörler, Bu dünya size kalır mı?* Olay sırasında başbakanlığa gelmiş olan Cumhurbaşkanı Celal Bayar, İçişleri Bakanı Namık Gedik'e *"Şimdi Kızılay'a git, halkla göstericileri birbirinden ayır, sonra göstericilere ateş açtır"* talimatını verir. *"Peki Efendim"* talimatını alsa da olay yerine tekrar giden Namık Gedik bu eylemi gerçekleştiremez. Menderes ve DP yanlıları iki gün sonra bir gösteri yapmak isteseler de bu girişim sıkıyönetim komutanlığı tarafından engellenir.[165] Sonuçta bir toplumsal eylem bu şekilde gerçekleşmişti. Bu toplumsal olayın yankıları ayrıntılı bir şekilde basında pek yer almamamıştı.

---

[165] Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-,** İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 39-40. Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 405-412; Seçil Karal Akgün, 27 **Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009, sf. 89; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 535-541.

14 Mayıs 1960'da yani Demokrat Parti'nin iktidara gelişinin 10. yılında Başbakan Adnan Menderes'in İzmir ve Manisa gezisi büyük önem kazanmıştı. Daha günler öncesinden Başbakan Adnan Menderes'in İzmir'e geleceği basın tarafından kamuoyuna duyuruluyordu. *"Başvekilimiz Pazar Günü İzmir'de"*, *"Başvekil Pazar Günü Saat 12'de İzmir'de"* [166] gibi başlıklar gazetelerde kalın puntolu başlıklarla veriliyordu. Başbakan Adnan Menderes'in İzmir'e gelişi yalnız taşrada değil; ulusal çapta da büyük etki yaratmıştı. Kamuoyu gözünü İzmir'e çevirmişti. Çünkü ülke zor günler yaşamaktadır ve İzmir'in başında bulunduğu Ege bölgesinin Başbakan Adnan Menderes'e vereceği tepki ise ülkenin geleceği için bazı şeylerin göstergesi olabilirdi. Adnan Menderes, İzmir ve Manisa yöresi için gelmiştir. Böylece yöre hakkında hem siyaseten izlenim sahibi olacak hem de iktidarın bazı yatırım yaptığı tesislerin açılışını gerçekleştirecekti. Başbakan Adnan Menderes'in İzmir'de çok büyük kalabalıklar karşılamıştı. Başbakan Adnan Menderes bu ilgiden memnun kalmıştı. Dönemin Ege gazeteleri Başbakan'ın son İzmir seyahati üzerinde fazlasıyla durmuştu. Bu gezinin haberlerini dev fotoğraflarla süslemişti. Örneğin DP'ye yakın Demokrat Ege gazetesi *"300 Bin Kişi Adnan Menderes'i Kucakladı"* başlığını atarken alt başlık olarak da *"Söz ve yazı imkânsız büyük insan selinin emsalsiz heyecan ve tezarühatı 1946 senesinden beri görülmemişti"*[167] ibaresi kullanılmıştır. Yeni Asır gazetesi ise *"Misli görülmemiş insan selinin tezarühatla karşıladığı Menderes Dün İzmir'den halka hitap etti."*[168] Burada bir miting yapan Adnan Menderes ise İzmir'de bazı tesislerin açılışını yapmıştır.[169] Daha sonra Bergama[170] ve Manisa'da büyük tezarühat ile karşılan Adnan Menderes *"Bu memleketin, kanlı maceralara asla niyeti yoktur"* demiştir.[171] Manisa'da Gediz Barajı ile Hidroelektrik Santralı'nı açan Adnan Menderes, Manisa'daki mitingde halk ile yakın bir diyalog içine girmiştir.[172] Daha sonra ise Salihli ve Turgutlu'da konuşan Adnan Menderes burada Türk siyasal yaşamında sık sık gündeme gelecek olan sözleri sarf etmiştir. Buradaki konuşmalarında *"Onlar daha 1948 yılında İzmir'de*

---

[166] *"Başvekilimiz Pazar Günü İzmir'de"*, **Demokrat Ege**, 13 Mayıs 1960 Cuma, sf. 1; *"Başvekil Pazar Günü Saat 12'de İzmir'de"* **Yeni Asır,** 13 Mayıs 1960 Cuma, sf. 1.

[167] *"300 Bin Kişi Adnan Menderes'i Kucakladı"* **Demokrat Ege**, 16 Mayıs 1960 Pazartesi, sf. 1.

[168] *"Misli Görülmemiş İnsan Selinin Tezarühatla Karşıladığı Menderes Dün İzmir'den Halka Hitap Etti."*, **Yeni Asır,** 16 Mayıs 1960 Pazartesi, sf. 1.

[169] *"Başvekilin Dün İzmir'de Hizmete Açtığı Tesisler"*, **Yeni Asır,** 17 Mayıs 1960 Salı, sf. 1.

[170] *"Başvekilimiz Bergama'da Binlerce Kişi Tarafından Karşılandılar"*, **Demokrat Ege**, 17 Mayıs 1960 Salı, sf. 1.

[171] *"Menderes, Dedi ki: Bu Memleketin, Kanlı Maceralara Asla Niyeti Yoktur"*, **Yeni Asır,** 18 Mayıs 1960 Çarşamba, sf. 1.

[172] *"Menderes'i Manisalılar Dün Bağrına Bastı"*, **Demokrat Ege**, 18 Mayıs 1960 Çarşamba, sf. 1.

Konak Meydanı'nda Ateş Açtırmadılar mı? Bizi istiklal Mahkemeleri ile tehdit edenler onlar değil mi? 946 Seçimlerinde hileli seçimlerle TBMM'ye gelmediler mi? Seçilmediği halde Cumhurbaşkanı koltuğuna oturmadılar mı? İşte bunlar şimdi hürriyet, hürriyet diye haykırıyorlar. Bunlar hürriyetsizlikten değil, hürriyetten sarhoş hale gelen zavallılardır"[173] gibi sözler sarf etmişti. Başbakan Adnan Menderes, Gediz Barajı'nın açılış töreninden sonra Salihli'de konuştu ve onun oradaki halka karşı bir konuşması vardı ki hakikaten bazı Demokrat Partililer bile bu sözlere inanamamıştı. Bu Demokrat Partililerden biri olan Samet Ağaoğlu, Başbakan Adnan Menderes'in Salihli'ndeki konuşmasını şöyle anlatıyordu: *"İzmir'de 1958'den beri en yumuşak, en itidalli konuşmasını yaptı. Yüz binlerce insan kendisini çılgınca alkışlıyordu. Salihli'de neden, niçin, hangi ruh halinin baskısıyla bugün bile kendi kendime sorduğum o sert o profesörlere "kara cüppeliler" diyen konuşmasını ürpererek dinledim. Dr. Mükerrem Sarol ile bir kenarda duruyorduk. Kürsüden indikten sonra karşılaştık. Daha biz bir şey söylemeden "İstemeden oldu, ama düzelteceğim dedi."*[174] Bu geziye geneli itibarıyla bakılırsa devr-i sabık yaratmayacağım felsefesinde olacağını beyan eden (Celal Bayar beyan etmiştir) bir partinin genel başkanı, bu Ege gezisinde geçmişle hesaplaşıyor gibiydi. Başka bir gerçek var ki Başbakan Adnan Menderes, son Ege gezisinde büyük bir ilgi ve sevgi gösterisiyle karşılaşmıştır. Cem Eroğul bu gezi için şu yorumu yapmıştır: *"Aslında bu bağra basış, bir ananın sevdiği çocuğunu kucağında sıkıştırarak boğması gibi bir şeydi"* [175] Bu tespite rağmen Başbakan Adnan Menderes'i, Son Ege Gezisi'nde böyle karşılayan kalabalıklar, askerî darbenin olmasına engel olamadıkları gibi Başbakan'ın kaderine de razı olacaklardı.

16 Mayıs 1960'da Milli Eğitim Bakanlığı 19 Mayıs Kutlamalarını yasakladı.[176] 19 Mayıs'ın anlamı Türkiye'de yaşayan halklar nezdinde Türkiye Cumhuriyeti'nin doğum günüdür. Ancak 1960 yılında Demokrat Parti iktidarı, o günlerin özel koşullarını dikkate alarak, bu günün kutlanmasına izin vermez. Resmi tören hükümetçe yasaklanır. Ancak Atatürk'ün anıt mezarını halka kapatmak mümkün değildir. 19 Mayıs'ta

---

[173] *"Onlar daha 1948 yılında İzmir'de Konak Meydanı'nda Ateş Açtırmadılar mı?* **Demokrat Ege**, 19 Mayıs 1960 Salı, sf. 1.

[174] Samet Ağaoğlu, **Arkadaşım Menderes -İpin Gölgesindeki Günler-**, İstanbul; Alkım Yayınevi, 2. Baskı, 2004, sf. 160; Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam (1950-1964),** Ankara; Remzi Kitabevi, IV. Baskı, 1983, sf. 431-432.

[175] Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003, sf. 248.

[176] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 398.

Anıtkabir ziyaretçi akınına uğrar. İlk çığlığı bir tarih öğretmeni atar: *"Kurtar Bizi Atam!"* Aynı gün İstanbul ve Ankara'da birkaç olay daha olur; fakat 19 Mayıs gösterileri yapılamaz.[177] 27 Mayıs Askerî Darbesi'nden sonra gazetelerde çıkan haberlere göre Başbakan Adnan Menderes ile görüşen İçişleri Bakanı Namık Gedik 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramını erteletmiştir. Daha sonra bu erteleme kararı dönemin Millî Eğitim Bakanı Atıf Benderlioğlu'na verilecekti. Makamında bulunmadığı için, Adnan Menderes'in iptal kararı o günkü MEB Özel Kalem Müdürü tarafından Millî Eğitim Bakanı Atıf Benderlioğlu'na iletilmiştir. Milli Eğitim Bakanı Atıf Benderlioğlu da şifreli yıldırım telgrafla vilayetlere bildirmişti. 19 Mayıs gösterileri böylece iptal edilmiştir. Bu bilginin Milli Eğitim Bakanlığı'nın Özel Kalem Müdürlüğü'ndeki evraklarda çıktığı dönemin gazetesi tarafından ileri sürülmüştür.[178] Milli Eğitim Bakanlığı tarafından iptal edilen 19 Mayıs gösterileri, 26 Haziran 1960 Pazar günü 27 Mayıs Askerî Darbesi'ni gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi'nce tüm yurtta törenlerle kutlanmasına izin verilmiştir.

27 Mayıs 1960 öncesindeki süreçte olaylar tüm sıcaklığı ile devam etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde hem eylemsel hem de söylemsel olarak siyasal olayların çalkantısını yaşamaktadır. Bir yanda iktidar, emniyet güçleri ve taraftarları, öbür yanda ise içinde ordu, üniversite, halk ile basının bir kısmının bulunduğu muhalifler. Her zaman, her yer olaylara engel olacak bir sebep olmadıkça iktidar ile muhalefet arasındaki çatışma ortamıdır. 20 Mayıs 1960 Perşembe günü Hindistan Başbakanı Nehru, 24 Mayıs 1960'a kadar sürecek bir resmi ziyaret için Türkiye'ye geldi ve iktidar ile muhalefet partileriyle bir dizi görüşme yaptı.[179] DP karşıtı bir gösterinin olmaması için çok sayıda köylü yurttaşlarla birlikte çok sayıda insan Ankara'ya getirilir, ana caddenin iki yanına dizilir. Ankara halkının köylü yurttaşla birlikte Menderes'e destek vereceği varsayılır. Nitekim bu önlemlere karşın kortejin son arabası geçerken gençler karşı gösteriye başlarlar. Emniyet güçleri zor kullanarak bu göstericileri dağıtmaya çalışır, yakaladıklarını ise döverek gözaltına alır. Yakalananlar kıyasıya dövülür. Olaylar içerde sansüre takılır, ancak Nehru, olaylar hakkında,

---

[177] Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-**, İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 40.
[178] *"19 Mayıs'ı Menderesle N. Gedik İptal Ettirmişti"*, **Demokrat İzmir**, 26 Haziran 1960 Pazar, sf. 3.
[179] *"Hind Başvekili Nehru Ankara'da"*, **Yeni Asır,** 21 Mayıs 1960 Cumartesi, sf. 1.

diplomatik ifadelerle de olsa, açıklamalar yaparak basını bilgilendirir.[180] Sonunda sıra Harp Okulu Yürüyüşü'ne gelir. Harp Okulu neden iktidara karşı böyle bir yürüyüşe geçmiştir? Zaten dönemin Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun'a karşı bazı gerekçelerden dolayı Harp Okulu öğrencileri arasında sevgi ve saygı azalmıştı. Ayrıca Harp Okulu içinde iktidara karşı bir rahatsızlık da vardı. Bununla birlikte çok eski tarihlerden beri Harp Okulu içinde ihtilâlciler kadrosuna mensup Alparslan Türkeş, Sezai Okan, Mustafa Kaplan gibi subaylar vardı. Kaldı ki zaten 25-26 Mayıs gecesi ihtilâl kararı Harp Okulu'nda alınacaktı. Ayrıca Harp Okulu içinde Sınıf Okulları Grubu'nun etkisini de unutmamak lâzımdır. (S.O.G) Bu grup 1959 Şubat ayı içinde Etlik'teki Ordu Donatım Okulu'nda kurulmuştur. Liderinin açığa vurulmaması grubun ilk kararlarından biridir. Çalışması hücre usulüdür. Her hücrede üç asil ve bir yedek üye bulunur. Hücre üyeleri yeminlidirler. Asıl amaç faaliyet teşkilâtını bütün askeri okullara ve gerekli yerlere yaymaktır. Bu grubun amaçları şöyledir: Toplum, düzen bozukluğu yüzünden bir rejim buhranına girmiştir ve toplum süratle ihtilâle doğru kaymaktadır. İhtilâl, bir toplumu büyük çalkantılara ve komplikasyonlara sürükleyebilir. İhtilâl sonrası başa geçecek iktidarın zayıf olması halinde gene rejim buhranları, birbirini takip edecek hükümet darbelerine yol açar. Böylece de ordu bütünüyle politikaya sürüklenir ki bu çok tehlikelidir. O halde iki yol vardır: *"Evvelâ ihtilâli önlemek için pasif mukavemete geçerek, Demokrat Parti iktidarını çekilmeye zorlamak; ikincisi ise olmadığı takdirde, merkez grubuyla birleşerek, ihtilâle bir fiil iştirak etmek."* İstanbul ve Ankara olaylarından sonra tansiyon yükselince Sınıf Okulları Grubu devamlı toplantılar yapmış ve alınan kararların içinden iki tanesi önem arz etmektedir. Bunlardan birincisi *"iktidara ordu sizinle değildir ihtarını yapacak gösterilerle iktidarı istifaya zorlamak";* ikinci karar ise *"Subay yürüyüşü tertip etmek".* İşte bu gergin günlerde Harp Okulu Yürüyüşü bunun için yapılmıştır.[181] Sonuçta 21 Mayıs 1960 Cumartesi günü saat 15.00'de (bazı kaynaklar 15.30 yazar) Sıhhiye'deki ordu evinin önünde bir araya gelen Harbiyeliler, Kızılay ve Çankaya'ya doğru resmi üniformalarla sesiz bir yürüyüşe geçerler. Eylem, tarihe Harp Okulu Yürüyüşü olarak geçse de aslında

---

[180] Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-**, İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 41; Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Boyut Yayıncılık, 1997, sf.75-205. İhtilâlci grupların ortaya çıkışı ve ihtilâli gerçekleştirme biçimi hakkındaki bilgilere son çalışmanın verilen sayfalar arasından ulaşabilirsiniz.

[181] Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 441-442; Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İçyüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, sf. 133-138.

bu subayların bir yürüyüşüdür. Bu yürüyüşün en önünde veteriner olan General Burhanettin Uluç ve yargıçlar yer alır.[182] Harp Okulu öğrencilerinde bu yürüyüş aracılığıyla üç şey isterler. Birincisi *"Tevkif edilen subay ve öğrenciler, derhal serbest bırakılacaklardır."* İkincisi *"Örfî İdâre kalkacaktır."* Üçüncüsü ise *"Hükümet istifa edecek ve derhal yeni seçimlere gidecektir."* Nitekim yürüyüş Orduevi'nin karşısındaki Atatürk Heykeli'ne kadar devam edecektir ve bu heykelin altına gelen öğrenciler İstiklal Marşı ve Harp Okulu Marşı söyledikten sonra hükümete gerekli kesin uyarı verilmiş sayılarak, kafile dağılacaktır.[183] Harp Okulu öğrencilerinin başlarında komutanları olmak üzere Lozan Meydanı'na hiç beklemeyen 21 Mayıs Yürüyüşü'nü ise, kimi gözler umut, kimileri sevinç, kimileri de saygı ile izledi. Asker ile bütünleşen gençler ise coşkuluydu. Zaten ihtilâlden sonra çıkarılan 27 Mayıs sigaralarının paketlerinin üstüne bu yakınlaşmadan esinlenerek bir amblem yapıldı ve *"Ordu Gençlik El Ele"* söylemi, 27 Mayıs'ın en önde gelen sloganlarından biri olacaktı.[184]

27 Mayıs 1960 öncesi birçok gazetede Başbakan Adnan Menderes'in 26 Mayıs 1960 Perşembe günü uçakla Atina'ya gideceğini yazıyordu. Bu gezide Başbakan Adnan Menderes'e Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun eşlik edecektir. Yunanistan'ın başkenti Atina'da bu ziyaret için hazırlıklara dahi başladığı gazetelerde yazıyordu.[185] Başbakan Adnan Menderes'in bu gezisinin amacının ise çıkmaza saplanan Kıbrıs Meselesi olduğu belirtilmektedir. Başbakan Adnan Menderes'in Atina'dan 29 Mayıs 1960 Pazar günü döneceği gazetelerde yazmaktadır.[186] Dikkat edilirse Menderes Atina'ya gitseydi, 27 Mayıs 1960'da yapılacak olan askerî darbeden iki gün sonra gelecekti. Fakat basında beyan edilmesine rağmen Başbakan Adnan Menderes, Atina'ya gitmemişti. Son anda seyahat programını Adnan Menderes değiştirerek Eskişehir'e gitmeye karar verdi. Hâlbuki bu ani gezi değişikliği askerî darbe yapacak ihtilâlcilerin tüm planlarını bozmuştu. Darbe yapacak cunta grubu tüm planlarını Atina gezisi üzerine yapmıştı. Fakat darbe planında gezi programında değişim üzerine bir değişiklik

---

[182] Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-**, İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 41-42; Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli**, İstanbul; Boyut Yayıncılık, 1997, sf. 175-180.

[183] Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 442-443; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2004, sf. 547.

[184] Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009, sf. 89.

[185] *"Başvekilimiz Menderes Perşembe Günü Atina'ya Hareket Ediyor"*, **Demokrat İzmir**, 23 Mayıs 1960 Pazartesi, sf. 1-5.

[186] *"Menderes, 26 Mayıs'ta Atina'ya Gidiyor"*, **Yeni Asır,** 22 Mayıs 1960 Pazar, sf. 1-4-5.

yapılması gerekliydi. Yani tüm planlar Adnan Menderes'in Eskişehir gezisi üzerine yapılması gerekiyordu. Ayrıca Başbakan Adnan Menderes'e 25 Mayıs 1960 Çarşamba günü sabah 10.30'daki Demokrat Parti Grup Toplantısı'nda parti içinde Sıtkı Yırcalı'nın başını çektiği bir muhalefet grubu Başbakan Adnan Menderes'e hem partinin gidişatı hem de ülkenin gidişatı hakkında bazı önemli öneriler sundu. Bu öneriler hükümet değişmeli, tahkikat komisyonu kaldırılmalı, örfî idâre lağvedilmeli ve gençliğe baskı sona ermeli, tutuklular bırakılmalı gibi parti içindeki muhalefet görüşünden oluşuyordu. Parti içindeki çaresizlik havasına karşı Başbakan Adnan Menderes arkadaşlarına *"Size teessüf ederim"* dedi. İşte böyle bir ortamda Başbakan Adnan Menderes, gitmemesi yönündeki telkinlere rağmen Eskişehir'e gitti.[187] Zaten 25 Mayıs 1960'da Türkiye Büyük Millet Meclisi 20 gün süreyle tatil edilmişti.[188] 25 Mayıs 1960 Çarşamba günkü gazetelerde Başbakan Adnan Menderes'in Atina gezisinin tehir edildiği ve bugün Eskişehir'e gideceği yazmaktaydı. Eskişehir ve çevresinde yaşayan binlerce kişinin Başbakan Adnan Menderes'i bağrına basmak için beklediği yazmaktadır.[189] Başbakan Adnan Menderes'in bazı olumsuzluklar yaşayacağı Eskişehir gezisi böylece başlayacaktı. Adnan Menderes uçaktan iner ve karşısında hava subayları selam duruşu için dizilmişlerdir. Menderes, her zamanki güleç yüzü ve kıvrak yürüyüşüyle bu hava subayları dizisine doğru ilerler. Onları selamlayacak ve birer birer ellerini sıkacaktır. Fakat birden ve beklenmeyen bir hareket olur. Başvekile selama durdukları sanılan bu subay dizisi ani bir kumandayla derhal yüz geri ederler. Hatta ellerini arkalarına bağlarlar. Başvekilin eli havada kalmıştır. İsyan fiilen 25 Mayıs 1960 Çarşamba saat 17.30'da başlamıştır. Fakat Menderes Ankara'ya dönmek istemiyordu. Onun ümidi Eskişehir'de yapacağı mitingdeydi. Hakikatten halk, Adnan Menderes'e büyük ilgi göstermiştir ve sokaklar insan selinden geçilmemektedir. Başbakan Adnan Menderes halka hitap etmek için kürsüye çıkmıştır ve sözleri duyulmamaktadır. Çünkü hem sivil hem de asker makamların hazırladıkları hoparlör sisteminin telleri kesilmiştir. Hâlbuki

---

[187] Ali Fuat Başgil, **27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri**, İstanbul; Kubbealtı Neşriyât, 2. Basım, 2006, sf. 168; Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 453; Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Boyut Yayıncılık, 1997, sf. 231-234.

[188] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 398; **Metin Toker, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, Yarı silahlı, Yarı külahlı Bir Ara Rejim 1960-1961**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, 1991, ss. 48-72; Metin Toker, **İsmet Paşayla 10 Yıl**, Ankara; Akis Yayınları, 1. Baskı, 1967, sf. 44-52.

[189] *"Başvekilimiz Adnan Menderes Bugün Eskişehir'e Gidiyor"*, **Demokrat Ege**, 26 Mayıs 1960 Çarşamba, sf. 1

Başbakan Adnan Menderes bu konuşmasında çok önemli şeyler söylemiştir.[190] Her şeyden önce muhalefetin erken seçim isteklerini dillendirmesi ve Demokrat Parti'nin ise elindeki çoğunluğa (majorité) güvenerek bu istekleri duymazlıktan gelmesi de iktidar-muhalefet ilişkilerini geren başka bir konuydu. Bu durumdan Başbakan Adnan Menderes'in de rahatsız olduğunu Eskişehir mitingindeki bu nutkunda, *"Milletin nefretini kazanan ayaklanmalar bir an önce bertaraf edilmiştir. Ne yapmak lazımsa o, yapılacaktır, yolumuz seçim yoludur"* [191] demesinden çıkartabiliriz. Yine Eskişehir'de Başvekil Adnan Menderes *"Bundan takriben bir ay evvel kurulmuş olan Meclis Tahkikat Komisyonu, bugün vazifesini bitirmiş bulunuyor. Dosyalar üzerinde çalışarak raporun tanzimi mesaisiyle meşgul olacaktır."* demiştir. Adnan Menderes muhalefetin bu konudaki tepkilerine cevap vermek için şu cümleleri de nutkunda söylemiştir: *"Komisyon; 3 ayda değil, bir ayda işini bitirdi. Bir mahkeme, fevkalâde bir mahkeme olmadığı hususu da, işte şimdi apaçık ortaya çıkmıştır."*[192] Başbakan Adnan Menderes'in tartışılan konulara Eskişehir'deki konuşmasından anlaşıldığı üzere çözüm yolu bulmuştur ve fakat sesini duyuramadığı bu önemli konuşmasına rağmen artık yapılacak her şey için geç kalmıştır. Akşam verilen ziyafette de durumun anormal olduğu her halden anlaşılmaktadır; oradaki askerlerin tavrından hatta bir gazeteci bir milletvekili arkadaşı *"Biz burada ziyafette değil, nezaret altındayız"* demektedir. Ayrıca birtakım açılış töreni için orada bulunan Başbakan Adnan Menderes'in bir telefon isteği bile her yolla engellenmektedir ve istekleri karşılanmamaktadır.[193] Başbakan Adnan Menderes ihtilâli Ankara veya İstanbul'da değil; seyahat yaptığı Eskişehir'de karşılayacaktır. Yani binlerce kalabalıkların onu beklediği Eskişehir'de yapayalnız karşılayacaktır. Fakat Başbakan Adnan Menderes'in tüm çabaları da sonuç vermeyecektir. Artık bu sürecin sonu hem Demokrat Parti'nin sonu hem de Başbakan Adnan Menderes sonu olacak; bir devir böyle sona erecektir.

---

[190] Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 451-453; **Metin Toker, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, Yarı silahlı, Yarı külahlı Bir Ara Rejim 1960-1961**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, 1991, ss. 48-72; Metin Toker, **İsmet Paşayla 10 Yıl**, Ankara; Akis Yayınları, 1. Baskı, 1967, sf. 44-52.

[191] *"A. Menderes'i Eskişehir'de 150.000 kişi Tezarühâtla Karşıladı"*, **Demokrat Ege**, 26 Mayıs 1960 Perşembe, sf. 1; *"Menderes: Yolumuz, Seçim Yoludur, Dedi"*, **Yeni Asır**, 26 Mayıs 1960 Perşembe, sf. 1.

[192] *"Tahkikat Komisyonu Vazifesini Tamamladı"*, **Yeni Asır,** 26 Mayıs 1960 Perşembe, sf. 1.

[193] Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 454-455; Metin Toker, **İsmet Paşayla 10 Yıl**, Ankara; Akis Yayınları, 1. Baskı, 1967, sf. 44-52.

3. 27 Mayıs Rejimi ve Türkiye

3.1. 27 Mayıs İhtilâli

Rejim, Latince *"regimen"* yönetmek fiilinden gelmektedir ve diğer dillere de Fransızca *"regime"* kelimesinden geçmiştir.[194] Ayrıca yönetim, düzenleme ya da yapılanma biçimi anlamına gelmektedir. Rejim, ekonomik rejim, gümrük rejimi, basın rejimi gibi bir düzeni ifade ettiği gibi; demokratik rejim, askerî rejim ve siyasal rejim gibi bir sosyal örgütlenmeyi ve iktidarın kullanım biçimini belirleyen kurumlar, yöntemler ve uygulamalar bütününü de ifade eder.[195] İşte bu yüzden Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde 27 Mayıs 1960'da gerçekleşen askerî bir darbe ile başlayan ve meşru seçimlerden sonra 25 Ekim 1961'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasına kadar süren döneme *27 Mayıs Rejimi* denir. 27 Mayıs Dönemi, hem siyasal bir düzeni hem de siyasal anlamda kurumları, yöntemi ve uygulamaları olduğu için siyasal bir rejimi de ifade etmektedir. Fakat şunu belirtmek gerekir ki 27 Mayıs Rejimi, bir askerî rejimdir ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi içinde olağan durumların dışında bir yapıyı ifade ettiği için olağanüstü bir rejimdir. Yani 27 Mayıs Rejimi bir ara rejimdir. O yüzden Türkiye Cumhuriyeti Tarihi içinde kendine has bir siyasal düzeni, yöntemi ve uygulamaları olduğu için kendi özellikleriyle diğer olağan siyasal dönemlerden de ayrılmaktadır. Kısacası Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde 27 Mayıs hem bir dönemin hem de bir rejimin adıdır.

27 Mayıs Rejimi veya Dönemi, 27 Mayıs 1960'da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin alt kademelerinde görev yapan bir grup üst rütbeli askerin, siyasal ve ekonomik konjektürü bahane ederek yaptıkları askerî bir darbeyle başlamıştır. Ordu içinde ihtilâl arayışı 1954 yılından itibaren ortaya çıktığı kitap olarak basılmış anılardan anlaşılmaktadır. 1954'te başlayan arayışlarda, güç odaklarının çoğu küçük rütbeli subaylardan oluşur ve bir arkadaş grubu ya da çevresi olmanın ötesine geçmez. Bunları *"ihtilâlci düşünce odakları"* ya da *"arayışlar"* olarak da adlandırabiliriz. Dündar Seyhan, Orhan Kabibay ile birlikte Tuzla Piyade Okulu'nda ihtilâl örgütlenmesinin ilk adımlarını 1954 yılında attıklarını, bu örgütlenmeye o sıralarda Süreyya Yüksel'i (70'li

---

[194] *"Rejim"*, **Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi**, İstanbul; Meydan Yayınevi, 1985, c. 10, sf. 517-518.
[195] *"Rejim"*, **Dictionnaire Larousse Ansiklopedik Sözlük**, İstanbul; Milliyet, c. 5, 1993-1994, sf. 1998.

yıllarda Ege Ordu Komutanlığı yaptı) ve iki yüzbaşı daha aldıklarını, aynı grubun ise kendisini sekreter seçtiğini anılarında belirtiyordu.[196] Milli Birlik Komitesi'nden Ahmet Yıldız 1958'de *"Topçu Okulu'nda görev yaparken General Faruk Güventürk'ün başkanlık ettiği ihtilâlci örgüte katıldığını"* yazıyordu. *"O dönemde fısıltıları kulağımıza gelen başka ihtilâl örgütleri de varmış"* diye ekliyordu. Anılarını yazanlardan Numan Esin, 1958 başında Harp akademilerindeki öğretimi sırasında Muzaffer Özdağ ve Ahmet Er ile birlikte ilk çekirdeği kendi aralarında kurduklarını, çevrelerini adım adım genişlettiklerini, Türkeş'in ihtilâl fikrini kendisine 1959'da açtığını yazıyordu. 27 Mayıs'ı planlayanlardan Kadri Kaplan ihtilâl hazırlıklarından akademi yıllarında 1956'da haberdar olduğunu; ancak o sıralarda bu örgütlülük içine girmediğini bu yoğun tartışmalarla ilişkilerle 1959'da Ordu Dil Okulu'na geldiğinde yeniden karşılaştığını belirtiyordu.[197] Ayrıca *"Dokuz Subay Olayı"* da ordu içinde darbeci grupların olduğunu göstermektedir. İstanbul'da darbe yapacakları gerekçesiyle Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu, değişik birliklerde görev yapan Kurmay Albay İlhami Barut, Kurmay Albay Naci Aşkun, Topçu Yarbay Faruk Güventürk, Piyade Binbaşı Ata Tan, Piyade Yüzbaşı Hasan Sabuncu ve kendi emrinde çalışan Piyade Binbaşı Ahmet Dalkılıç, Piyade Yüzbaşı Kazım Özfırat, Emekli Kurmay Albay Cemal Yıldırım'dan oluşan biri emekli 3 albay, 1 yarbay, 3 binbaşı, 2 yüzbaşı olmak üzere toplam dokuz subayın 27 Aralık 1957'de tutuklanacağı Millî Savunma Bakanlığı tarafından açıklandı. Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu ismi geçen kurmay askerlerle ülkenin durumu hakkında konuşmak istemiştir. Fakat askerlerin ketum hali onu şüphelendirmiştir. Ayrıca bu askerlerin konuşmaması bu askerler hakkında ordu içindeki *"Menderes'e Sadık Subaylar"* örgütünden olduğu kuşkusunu yaratmış ve kendisine tuzak kurduklarını düşünen Samet Kuşçu onlar beni ihbar etmeden önce ben onları ihbar edeyim düşüncesiyle hemen harekete geçmiştir. Durumu DP milletvekili Mithat Perin ve Tuğgeneral Kemal Demirkan'a açmıştır; onlar da olayı Başbakan Adnan Menderes'e ulaştırmışlardır. Fakat olaydan ilk önce Millî Savunma Bakanı Şemî Ergin'e haberdar olmuştur ve o da ben karışmam deyince olay bir şekilde Adnan Menderes'e ulaşmıştır. Bu olayın davası *isyan muharrikliği* (kışkırtıcılığı) ve *fesat çıkarmaktan* 26 Mayıs

---

[196] Dündar Seyhan, **Gölgedeki Adam,** İstanbul: Nurettin Uycan Matbaası, 1966, sf. 44-47.

[197] Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-,** İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 20-21; Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Boyut Yayıncılık, 1997, sf.75-205.

1958'de görülmeye başlandı. 26 Haziran 1958'de *"Dokuz Subay Olayı"* sanıklarından ihbarcı Samet Kuşçu dışındakiler tutuksuz yargılandı. Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu askerî hâkim tarafından 2 yıl hapsine ve ordudan tard edilmesine (çıkarılmasına) karar verildi. 19 Ocak 1958'de ise Millî Savunma Bakanı Şemî Ergin istifa etti ve yerine Bayındırlık Bakanı Etem Menderes atandı. Bayındırlık Bakanlığı'na ise Tevfik İleri geçti. [198] Demokrat Parti iktidarının başından beri iktidardan rahatsız olan ve daha çok olağan komuta kademe sisteminden ayrı hareket eden bazı darbeci cunta yapıları ordu içinde örgütlenmiştir.

27 Mayıs 1960'daki darbeyi gerçekleştiren örgütlenme ise 1955 yazına kadar inmektedir. Fakat tek bir lider ve tek bir merkez etrafında örgütlenme söz konusu değildir. Ankara ve İstanbul olmak üzere birkaç ayrı örgütlenme bulunmaktadır. Sorun ise bunları ortak amaç doğrultusunda birleştirmektedir. Ankara'da ise ordu içinde başlıca iki darbeci grup ortaya çıkmıştır. Biri Kara Kuvvetleri Hareket Şubesi'nden Binbaşı Sadi Koçaş'ın başını çektiği grup; diğeri ise 5. Zırhlı Tugayı Tabur Komutanı Osman Köksal'ın başında bulunduğu gruptur. Sadi Koçaş'ın başını çektiği grupta Kara Kuvvetleri Hareket Şubesi'nden Binbaşı Suphi Karaman, Genel Karargâh'ta Albay Kenan Esengin ve Polatlı Atış Okulu'ndan Tabiye Başöğretmeni Vefa Karatay bulunmaktadır. Ankara'da 5. Zırhlı Tugayı Tabur Komutanı Osman Köksal'ın başını çektiği grupta ise Talat Aydemir, Sezai Okan ve Adnan Çelikoğlu gibi üst rütbeli kurmaylar bulunmaktadır. Osman Köksal'ın Grubu Ankara'da Sadi Koçaş'ın darbeci grubu ile temas halindedir. Ayrıca Osman Köksal, İstanbul Harp Okulu'na zaman zaman gittiğinden dolayı orada da yeni bağlantılar kurar. İstanbul'da ise darbeci oluşumlar kendini daha çok Harp Akademisi'nde baş göstermiştir. Burada özellikle Orhan Kabibay, Dokuz Subay Olayı sanıklarından Faruk Güventürk, Kurmay Albay Faruk Ateşdağlı, Ekrem Acuner ve Orhan Erkanlı'nın içinde bulunduğu grup başı çekmektedir. İstanbul'daki bu darbeci grubun içinden ise Kurmay Albay Faruk Ateşdağlı lider olarak sivrilir. Haziran 1958'deki Dokuz Subay Olayı ordu içindeki bu darbeci oluşumları kaygılandırmış ve birbiriyle ilişkilerini yavaşlatmıştır. 27 Mayıs

---

[198] Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Boyut Yayıncılık, 2. Baskı, 2004, sf. 98-109; Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İçyüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, sf. 53-76; Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009, sf. 37-38; Celal Bayar, **Başvekilim Menderes**, Der. İsmet Bozdağ, İstanbul; Baha Matbaası, 1970, 1. Baskı, sf. 119-120; Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003, sf. 220.

1960'da ihtilâlde lider olarak belirecek olan Cemal Gürsel ise bu grupların başına daha sonra katılacaktır. Ocak 1959'da Cemal Gürsel'in Almanya gezisine Sadi Koçaş da katılır ve ordudaki iktidara karşı bu hareketlilikleri Sadi Koçaş, Cemal Gürsel'e anlatır. İşte ordu içindeki bu oluşumlar, fiiliyatta Cemal Gürsel'i lider olarak başa geçirmeseler bile onun desteğini ve koruyuculuğunu bu gezide elde ettiler. Cemal Gürsel'in koruyuculuğu kazanıldıktan sonra darbeci oluşumlar, o sırada Madrid'de ateşemiliter olan fakat Ankara'da olmayan Sami Küçük'ün Kolej karşısındaki Ümit Sokağı'nda sahibi olduğu bir apartman dairesinde toplantılar yapmışlardır. Sadi Koçaş'ın kiraladığı bu evdeki 1958 sonlarındaki toplantıların birinde, iki ayrı lider olarak görülen Sadi Koçaş ve Suphi Karaman ile Osman Köksal ve Sezai Okan grubu birleşirler. Bu toplantılarda birleşen Ankara Grubu darbe için bir dizi planlar yaparlar. Bu grup ordu içinde ele geçirilmesi gereken yerleri, kilit adamlar tayin ederek elde edecek ve darbe için uygun bir yapı ordu içinde oluşturulacaktı. Uygun ortam 20 Nisan 1959'da Kara Kuvvetleri Kurmay Şubesi'nin başına Osman Köksal'ın atanmasıyla elde edilmişti. Böylece Osman Köksal tayin ve atamaları hazırlayacak ve o zaman Kara Kuvvetleri Komutanı olan Cemal Gürsel ise tasdik edecektir. Yani Ankara Grubu istediği insanı istediği yere atayabilecek ve istediği insanı da istediği yerden alabilecektir ve bu avantaj ile darbe için uygun kadrolarda ordu içinde uygun yerlerde olacaktır. Böylece 27 Mayıs 1960'daki askerî darbeyi gerçekleştirecek 35 kişi zaman içinde hızlı bir şekilde örgütlenecektir. Darbecilerin iki ana hedefi vardı: Birincisi Kara Kuvvetleri Kurmay Şubesi'ni ele geçirmekti. İkincisi ise darbe için Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı'nı elde etmektir. Birinci hedef zaten Osman Köksal'ın bu göreve atanmasıyla gerçekleşmişti. İkinci hedef için yine Osman Köksal 1 Aralık 1959'da Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı'na tayin edilir ve onun bıraktığı Kara Kuvvetleri Kurmay Şubesi'nin başına ise Suphi Karaman getirilir. Böylece iki hedefi de gerçekleştiren darbeci grup, istediği isimleri 30 Nisan 1960'a kadar, çeşitli makam atamaları ile birçok kurmayı komitelerine katmışlardır. Çeşitli yollarla darbe için oluşturulan komiteye katılan bazı kurmaylar şunlardır: Alparslan Türkeş, Mustafa Kaplan, Rıfat Baykal, Orhan Kabibay, Vehbi Ersü, Refet Aksoy, Orhan Erkanlı, Dündar Seyhan, Sami Küçük, Suphi Gürsoytrak, Ahmet Yıldız, Halil Kayılı, Fahrettin Ermutlu, Rauf Gökçe, Necmi Berk, Necati Ünsalar, Halim Menteş, Mehmet Nuri Hazer, Mucip Ataklı, Mehmet Özgüneş ve Muzaffer Karan'dır. Daha sonra ise Ekrem Acuner ile

Fikret Kuytak'ın da içinde bulunduğu gruplar, bu komitenin içine katılır. Darbenin önemli isimlerinden Kara Kuvvetleri Lojistik Başkanı olan Tuğgeneral Cemal Madanoğlu ise 26 Mayısı 27 Mayısa bağlayan gece Harp Okulu'nda yemin ederek ihtilâl komitesine katılır.[199] 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'ni gerçekleştirecek olan ihtilâl komitesi oluşturulmuştur ve bundan sonraki süreçte ise ihtilâlin kaderi, bu ihtilâl grubunun kusursuz bir şekilde hareket ederek başarıya ulaşmasına bağlıdır.

26 Mayısı 27 Mayısa bağlayan gece İstanbul'da darbe hareketi Vatan parolası ve Namus işareti ile başladı. Binbaşı Orhan Erkanlı Tank Birliği'ni saat 02.13'te Sıkıyönetim Komutanlığı'ndaki Binbaşı Mehmet Güneş'in emri ile şehre doğru götürür ve saat 03.00'te darbe için önemli olan Radyoevi, Yeşilköy, Emniyet gibi tüm kilit noktalar komite üyeleri tarafından bir bir ele geçirilmiştir.[200] Binbaşı Orhan Erkanlı o geceyi şöyle anlatıyor: *"27 Mayıs sabaha karşı, ihtilâle katılan kıtalar hedeflerine vardıkları andan itibaren Türkiye'nin büyük şehir ve kasabalarında bir insan avı başlamış ve bu hal günlerce sürmüştür. İstanbul'da saat 3'de zırhlı birlikler sabit hedefleri silahtan tecrit ettikten sonra, önceden tespit edilmiş olan şahısları tevkif etmek üzere yine önceden tayin edilmiş ekipler sokaklara dağılmışlar ve ilk saat içinde İstanbul'daki sivil ve askerî erkân, ordu karargâhına getirilmiştir. Bunlar arasında: Vali Yetkiner, Belediye Reisi Kemal Aygün, Emniyet Müdürü F. Oktay, Merkez Kumandanı K. Binatlı, meşhur polis şefleri zikre değer."* [201] 27 Mayıs'ın ilk saatlerinde İstanbul'da bunlar olmuştur. Ankara ise başkent olmasından dolayı tüm siyasi kurmaylar orada bulunmaktadır ve darbenin eylem açısından en önemli merkezidir. İhtilâlci subaylar Ankara'da Harp Okulu'nda toplanır ve karargâh merkezi ise okul komutanın odası olarak belirlenir. İhtilâlin iş bölümü ise şöyle gerçekleşir: Karargâh Komutanı Korgeneral Cemal Madanoğlu, Kurmay Başkanı Ekrem Acuner, Yardımcıları Albay Sezai Okan- Yarbay Suphi Karaman-Binbaşı Kadri Kaplan, Bakanlıklar Bölgesi Tuğgeneral Sıtkı Ulay, Ulus-Cebeci Bölgesi Tuğgeneral İrfan Baştuğ, Sefaretler Bölgesi Albay Sami Küçük ve Radyoevi ise Albay Alparslan Türkeş'tir. Ankara'nın ele geçirilecek bölgeleri arasında olan TBMM ve Vekâletler Harp Okulu öğrencileri

---

[199] Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 351-359; Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Boyut Yayıncılık, 1997, sf.75-205.

[200] Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-,** İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 50-51; Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İçyüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, sf. 162-166.

[201] Orhan Erkanlı, **Anılar... Sorunlar... Sorumlular**, İstanbul; Baha Matbaası, 1972, sf. 77.

tarafından ele geçirecektir. İlk ihtilâl bildirgesi Orhan Erkanlı'nın yönetiminde olan İstanbul'da 04.36'da Binbaşı Kenan Ersoy tarafından okunmuştur. Bu bildiri şöyledir:

"Dikkat... Dikkat... Burası İstanbul Radyosu

Büyük Türk Milleti...

1. Silahlı Kuvvetlerimiz İstanbul, Ankara, Eskişehir ve diğer büyük merkezlerde 27 Mayıs saat 03.00'ten itibaren idareyi ele almıştır.

2. İstanbul'da ikin bir tebliğe kadar Silahlı Kuvvetler mensupları hariç, sokağa çıkma yasağı konmuştur.

3. Vatandaşlarımızın Silahlı Kuvvetler'in vazifelerini kolaylaştırmalarını rica ederiz.

Silahlı Kuvvetler" [202]

Ankara Radyosu'ndaki ihtilâl bildirisi ise 05.25'te Kurmay Albay Alparslan Türkeş tarafından okunmuştur Bu ihtilâl bildirisi şöyledir:

" Dikkat... Dikkat... Muhterem Vatandaşlar...

Radyolarınızın başına geçiniz. Güvendiğiniz Silahlı Kuvvetlerinizin sesi bir dakika sonra sizlere hitap edecektir.

Muhterem Vatandaşlar...

Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadı ile Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini ele almıştır.

Bu harekete Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hâkimliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak, idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir şahsa ve zümreye karşı değildir. İdaremiz hiç kimse hakkında şahsiyata müteallik tecavüzkâr bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsaade etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün

---

[202] Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-**, İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 51-54; Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İçyüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, sf. 164.

vatandaşların, partilerin üstünde, aynı milletin, aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmet ve anlayışla muamele etmeleri ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zarurî görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetleri'ne sığınmalarını rica ederiz. Şahsî emniyetleri kanun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya ilan ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamıyla riayettir. Büyük Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO'ya bağlıyız.

Tekrar ediyoruz, düşüncemiz "Yurtta Sulh Cihanda Sulh"tur.

Türkiye dâhilinde bütün garnizonlardaki garnizon kumandanları o yerin mülkî ve askeri idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır. [203]

Ülkede askerî bir darbe olduğu İstanbul ve Ankara'daki bildiriler ile kesinleşirken Demokrat Parti iktidarının mensupları acaba ne yapıyordu? Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 27 Mayıs'ın ilk saatlerinde Çankaya'da direnmesine rağmen Osman Köksal'ın Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı'nda iyi bir şekilde örgütlenmesinden dolayı kısa süre sonra tevkif edilmiştir. Tevkif edilen Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Çankaya'dan zorlukla çıkarılarak Harp Okulu'na götürülmüştür.[204] 27 Mayıs 1960 Cuma günü askerî darbe gerçekleşirken Başbakan Adnan Menderes ise Eskişehir'dedir. Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü eşlik edeceği ve Yunanistan'ın başkenti Atina'da bu ziyaret için hazırlıklara başladığı gazetelerde yazıyordu.[205] Başbakan Adnan Menderes'in bu gezisinin amacının ise çıkmaza saplanan Kıbrıs Meselesi olduğu belirtilmektedir. Başbakan Adnan Menderes'in Atina'dan 29

---

[203] Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Boyut Yayıncılık, 2. Baskı, 2004, sf. 201-202; Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İçyüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, sf. 181-186.

[204] Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 464-465; Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İçyüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, sf. 166-170

[205] *"Başvekilimiz Menderes Perşembe Günü Atina'ya Hareket Ediyor"*, **Demokrat İzmir**, 23 Mayıs 1960 Pazartesi, sf. 1-5.

Mayıs 1960 Pazar günü döneceği gazetelerde yazmaktadır.[206] Dikkat ederseniz Menderes Atina'ya gitseydi, 27 Mayıs 1960'da yapılacak olan bu askerî darbeden iki gün sonra gelecekti. Fakat basında beyan edilmesine rağmen Başbakan Adnan Menderes, Atina'ya gitmemişti. Son anda seyahat programını değiştirerek Eskişehir'e gitmeye karar verdi. Hâlbuki bu ani gezi değişikliği askerî darbe yapacak ihtilâlcilerin tüm planlarını bozmuştu. Darbe yapacak cunta grubu tüm planlarını Atina gezisi üzerine yapmıştı. Fakat darbe planında gezi programında değişim üzerine bir değişiklik yapılması gerekliydi. Yani tüm planlar Adnan Menderes'in Eskişehir gezisi üzerine yapılması gerekiyordu. İşte bu sırada daha önce oluşan ihtilâl komitesinde Ankara grubundan olan Muzaffer Yurdakuler, İstanbul grubundan Orhan Kabibay ile şu telefon konuşmasını yaptığı bazı kaynaklarda ileri sürülür: *"Emekli Sandığı'ndan istediğim 2740 lirayı aldım. 10 Lirasını kestiler. 2730 Lira kaldı. Eskişehir'deki havacı arkadaşın parasını da aldım. Ama bildiremiyorum. Onu da sen hallediver."* Konuşma burada bitmişti. Telefon dinlese bile hiç kimse bundan bir şey anlayamayacaktı. Fakat işte bu telefon konuşması 27 Mayıs İhtilâli'nin Eskişehir parolası olmuştu. Zira parolada söz konusu edilenler açık ve seçikti. *27 Mayıs gecesi saat 04.00'te başlaması gereken hareket saati 03.00'e alınmıştı. Eskişehir'deki Adnan Menderes'i de siz halledin."* [207] İşte darbeciler artık bu plana göre hareket edeceklerdi ve hareket planına Eskişehir'i de ekleyeceklerdi. Bunun üzerine İstanbul'dan Eskişehir'e hareket eden Yarbay Agasi Şen, doğruca Eskişehir'de Hava Kuvvetleri'nde görevli olan Albay Muhsin Batur'un yanına gider. Yarbay Agasi Şen, ülkenin ve ordunun içinde bulunduğu durumu Albay Muhsin Batur'a anlatır ve daha sonra iki kurmay Eskişehir 1. Hava Kuvvet Komutanı General Bedî Kireçtepe'nin yanına giderler. General Bedî Kireçtepe ihtilâlin olduğundan emin olduktan sonra gerekli bilgileri öğrenir ve Başbakan Adnan Menderes'in Eskişehir ile Kütahya arasındaki yol güzergâhında olduğunu öğrendikten sonra Albay Muhsin Batur'u bu iş görevlendirir.[208]Albay Muhsin Batur, Başbakan Adnan Menderes'i ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ı Kütahya'da ordunun ülkenin idaresini ele aldığını dile

---

[206] *"Menderes, 26 Mayıs'ta Atina'ya Gidiyor"*, **Yeni Asır,** 22 Mayıs 1960 Pazar, sf. 1-4-5.

[207] Atatürk Eğitim Enstitüsü Öğretim Üyeleri, **Türk Devrim Tarihi**, İstanbul; Dilek Matbaası, 1977, sf. 262-263.

[208] Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-**, İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 60-61; **Metin Toker, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, Yarı silahlı, Yarı külahlı Bir Ara Rejim 1960-1961**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, 1991, ss. 48-72; Metin Toker, **İsmet Paşayla 10 Yıl**, Ankara; Akis Yayınları, 1. Baskı, 1967, sf. 44-52; Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İçyüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, sf. 170-177.

getirerek tevkif eden kişidir. Havacı Kurmay Albay Muhsin Batur, Başbakan Adnan Menderes ve maiyetini onlar için Kütahya'ya özel olarak getirilen C-47 nakliye uçağı ile ilk önce Eskişehir'e götürür. Burada görevi biten Muhsin Batur, Eskişehir'de kalır ve uçak bir süre Eskişehir'de kaldıktan sonra Ankara'ya hareket eder.[209] Ankara'da ise Başbakan Adnan Menderes ve maiyeti Harp Okulu'na götürülür ve orada başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar olmak üzere diğer Demokrat Partili idarecilerin yanına konur. Bir devrin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Adnan Menderes'i aynı yerde birbirini tutuklu olarak görmelerine neden olan Ankara Harp Okulu'ndaki tarihî karşılaşmadır. Bakın Celal Bayar bu ibretlik olayı nasıl anlatıyor:

"Adnan Menderes'i Başvekil olarak son defa Eskişehir'e gitmezden önce gördüm. Seyahatini bildirdi. Eskişehir'de, Meclis Tahkikat Komisyonu'nun çalışmasını bitirdiğini açıklayacağını ve arkasından da seçimlere gitmeye karar verdiğini söyledi. Kendisine başarılar diledim ve ayrıldık.

Bundan sonra Adnan Bey'i, Harbiye'de görmek mukaddermiş. Lavaboya gidiyordum. Yanımda muhafızlar vardı. Adnan benden önce gelmiş, elerini yıkıyordu. Apansız karşılaştık. Yüzü, birkaç gün içinde incelmiş, gözleri kederle gölgelenmişti.

- Olan olmuştur Adnan Bey, dedim. Metin olunuz !..

Yüzünde mahzun bir gülümseme belirdi. Ellerini iki yana açarak:

- Zaten başka çare var mı? (dedi).

Daha fazla konuşmadık. Askerler sözümüzü kestiler. Sonra Yassıada Duruşmaları..." [210]

27 Mayıs Askerî Darbesi'nden sonra birçok kişi tutuklanır ve askerî yetkilere sahip kolluk güçleri tarafından kontrol altına alınır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve Meclis Başkanı Refik Koraltan gibi devletin en üst yetkilileri; Genel Kurmay Başkanı Rüştü Erdelhun, Ankara Sıkıyönetim Komutanı Namık Argüç ve kuvvet kumandanları gibi üst düzey askerler[211]; Başbakan Yardımcısı Medeni Berk, Adalet Bakanı Celal Yardımcı, Milli Savunma Bakanı Etem Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve İçişleri Bakanı Namık Gedik gibi önemli bakanlar; Ahmet Hamdi Sancar, Osman Kavuncu, Himmet Ölçmen, Ekrem Anıt gibi

---

[209] Muhsin Batur, **Anılar ve Görüşler –Üç Dönemin Perde Arkası-**, Milliyet Yayınları, 47, 2. Baskı, 1985, sf. 83-86.

[210] Celal Bayar, **Başvekilim Menderes**, Der. İsmet Bozdağ, İstanbul; Baha Matbaası, 1970, 1. Baskı, sf. 171.

[211] Orhan Erkanlı, **Anılar... Sorunlar... Sorumlular**, İstanbul; Baha Matbaası, 1972, sf. 77.

Tahkikat Komisyonu üyeleri; milletvekilleri, Demokrat Parti yöneticileri, idare kurulu üyeleri ve taşra örgütlerinden önemli temsilciler, illerin valileri ve belediye başkanları, Emniyet Genel Müdürü Cemal Gürtan, Milli Emniyet Başkanı, Ankara Emniyet Müdürü Şinasi Paftalı gibi İçişleri Bakanlığı'na bağlı emniyet güçlerinin üst düzey yetkilileri, bazı jandarma mensupları, Anadolu Ajansı Genel Müdürü Füruzan Tekil gibi devlete bağlı iletişim başkanlığı şefleri, Demokrat Parti'ye yakın bazı yargı mensupları 27 Mayıs Askerî Darbesi sırasında tutuklananlar arasında bulunmaktadır.[212] Henüz kuruluşundan 37 yıl geçmiş bir ülkenin on yıllık bir döneminde, seçimler sonucunda iktidar olmuş bir partinin yöneticileri ve idarecileri, işte birkaç gecede bu şekilde tutuklanıyordu. Daha sonra tutuklanan bu isimlerden Celal Bayar, Adnan Menderes ve hükümet üyeleri dışındaki milletvekilleri (Harp Okulu'nda tutuluyorlar), Yassıada'ya yargılanmak için götürülmüşlerdir. Tutukluların Yassıada'ya olan bu sevki basında da yer bulmuştur. Gazetelerde tutuklu 191 milletvekilinin ismi tek tek duyurulmuştur.[213] Bu tutuklamalar sırasında Türkiye'nin siyasi tarihine geçen bazı olumsuz olaylar da yaşanıyordu. Bu olaylardan biri şüphesiz ki İçişleri Bakanı ve Aydın Milletvekili Namık Gedik'in ölümüydü. Gazeteler bu olayı 31 Mayıs 1960 Salı günü şöyle duyuruyordu: *"Harbiye'de muhafaza altında bulundurulan Eski İçişleri Bakanı Namık Gedik, dün gece 22.55'de kendini dördüncü kattadaki odasının penceresinden aşağıya atarak intihar etmiştir. Gedik beton zemine kafası üstünde düşmüş ve beyni parçalandığı için derhal ölmüştür."*[214] Hatta dönemin gazetelerinden birinde *"Oda arkadaşı Ethem Menderes; kendisini gece Harp Okulu'nun 4'üncü katından dışarı atan eski vekilin intiharına dair yabancı basına izahat verdi"* diye bir bilgi vardır.[215] Fakat *"Sabık Başbakan Adnan Menderes'in suçlarını Namık Gedik'e yüklemek için Ethem Menderes'in Gedik'i intihara tahrik ettiği ileri sürülüyor"* gibi aynı olay hakkında farklı bilgiler de vardır. Aynı olay hakkında iki farklı gazetede iki farklı bilgi bulunmaktadır. Bu durumda olaylar hakkındaki muğlâk ifadeler insanların kafasını karıştırmaktadır. İnsanlar mevcut tutuklamalar hakkında sağlıklı bilgi alamamaktadır. 27 Mayıs İhtilâli

---

[212] Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Remzi Kitabevi, 7. Basım, 2007, sf. 362-365; Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Boyut Yayıncılık, 2. Baskı, 2004, sf. 239-241.

[213] *"191 DP Mebusu Yassıada'ya Sevk Edildi"*, **Demokrat İzmir**, 30 Mayıs 1960 Pazartesi, sf. 1-4-6; *"191 Kişi Ankara'dan Yassıada'ya Sevk Edildi"*, **Yeni Asır**, 31 Mayıs 1960 Salı, sf. 1-2-5; *"Yassıada'ya Sevk Edilen Sabık DP Mebusları"*, **Demokrat Ege**, 1 Haziran 1960 Çarşamba, sf.1-4.

[214] *"Namık Gedik İntihar Etti"*, **Demokrat İzmir**, 31 Mayıs 1960 Salı, sf. 1-2-6.

[215] *"Namık Gedik İntihar Etti"*, **Yeni Asır**, 31 Mayıs 1960 Salı, sf. 1-5-7.

hakkında günümüze kadar ulaşan bilgi kirliliğinin nedeni ise olaylar hakkındaki bu tip muğlâk ifadelerden dolayı her insanda ortaya çıkan farklı algıdır. Herkes duyduğunun veya okuduğunun bir temeli olup olmadığına bakmadan onu doğru kabul etmektedir. İşte bu tip olaylar hakkındaki zihin karışıklığı da bu yüzden günümüze kadar ulaşmaktadır. Ayrıca dönemin gazetelerinde *"Bayar da kravatla, Menderes ise jiletle intihara kalkıştı"* ve *"Koraltan odasında hüngür hüngür ağlıyor"*[216] gibi başlıklar büyük puntolarla atılıyordu. İnsanlar tarafından takvim yapraklarının bir bir koparıldığı bu günler, aslında ülkenin siyasi tarihine geçecek olan bir dönemin yaprak dökümünü simgeliyordu.

Halk, 27 Mayıs 1960'ı ikiye ayrılarak karşılamıştır. Bir tarafta Demokrat Partili iktidar taraftarları ya da darbe karşıtları; diğer tarafta ise 1957'deki seçimlerin de tescillediği ve çoğunlukta olan Demokrat Parti'ye muhalif olanlar. 27 Mayıs 1960'da askerî bir darbeyle on seneden beri iktidarda kalan Demokrat Parti iktidardan devrilmişti. İktidar taraftarları adeta derin bir sessizliğe gömülürken, Demokrat Parti'ye muhalefet edenler ise içindeki sevinçlerini dışarı vurarak gösteriyorlardı. Gazeteler hürriyet nutukları ve sevinç gösterilerinden geçilmiyordu. İktidar zamanında muhalifler için yapılan jurnal salgını; bu sefer muhalifleri tarafından Demokrat Parti taraftarları için yapılıyordu. Birçok ilde halk orduya güvenini gösteren büyük mitingler yaptı. Hem büyük kentlerden hem de taşradan orduya destek telgrafları gönderiliyordu. Örneğin İzmir'de Hürriyet Bayramı yapılmıştı. *"İzmir gençliği kanlarıyla boyadığı bayrağı Orgeneral Cemal Gürsel'e göndermiştir."* İzmir'deki avukatlar Atatürk Anıtı'na doğru yürümüşler, cübbelerini anıta bırakarak saygı duruşunda bulunmuşlardı. Daha sonra cübbelerini alarak oradan ayrılmışlardır. [217] İzmir'de orduya tezahüratta bulunmuşlardı ve eğlenceler yaparak 27 Mayıs'ı kutlamışlardır.[218] İzmir'de 27 Mayıs'ı onaylamayan insanlarda vardı. Onlarda tepki verdikleri için güvenlik güçleri tarafından etkisiz hale getiriliyorlardı. Yine İzmir'in önemli gazetelerinden birinde *"İzmir'deki İnkılâp Düşmanları Yakalandı"* başlığıyla verilen haberde inkılâba karşı yer altı faaliyetlerinde bulunan 37 kişinin yakalandığı yazmaktadır.[219] 27 Mayısı hazmedemeyip karşı çıkanlar

---

[216] *"Namık Gedik İntihar Etti"*, **Demokrat İzmir**, 31 Mayıs 1960 Salı, sf. 1-2-6.
[217] *"İzmir Gençliği Kanlarıyla Boyadığı Bayrağı Orgeneral Gürsel'e Yollandı"*, **Demokrat Ege**, 31 Mayıs 1960 Salı, sf. 1.
[218] *"İzmir'de de Türk Ordusu'na Candan Gösteri Yapılıyor"*, **Yeni Asır**, 30 Mayıs 1960 Pazartesi, sf. 1.
[219] *"İzmir'deki İnkılâp Düşmanları Yakalandı"* , **Demokrat Ege**, 31 Mayıs 1960 Salı, sf. 1.

inkılâp düşmanı olarak nitelendiriliyordu. İzmir basınında da buzhanedeki cesetler (?) ile ilgili haberler, Celal Bayar ve Adnan Menderes aleyhinde ispatı zor, tahkir edici haberler, gazetelerde *"sabık"* ve *"sakıt"* gibi ibareler, Eski DP'liler ile ilgili asılsız haberler de vardı. Gerçekten basında çok doğru haberler de vardı; fakat aynı gazetelerde asılsız haberler de vardı. O zamanki bu durum ileride bazı konularda tarihsel alanda bilgi kirliliğine de neden olacaktı. Bir gerçek var ki toplum 27 Mayıs'ta ikiye bölünmüştü. Elmanın bir yarısı görünürken öbür yarısı ise ortada yoktu.

Türkiye, 27 Mayıs 1960 sabahına askerî bir darbe ile uyanıyordu. Aynı zamanda bu askerî darbe bir siyasi dönemin bittiğini ve yeni bir siyasi dönemin başladığını göstermesi bakımından önemli bir olay oluyordu. Bu dönem Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde 27 Mayıs 1960'da gerçekleşen askerî bir darbe ile başlayan ve meşru seçimlerden sonra 25 Ekim 1961'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasına kadar süren *27 Mayıs Rejimi* veya *27 Mayıs Dönemi*dir. 27 Mayıs Dönemi, hem bir siyasal düzeni hem de siyasal anlamda kurumları, yöntemi ve uygulamaları olduğu için bir rejimi de ifade etmektedir. Bundan sonraki bölümde askerî darbenin gerçekleştiği 27 Mayıs 1960'dan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı 25 Ekim 1961 tarihi'ne kadar geçen zamanda meydana gelmiş bazı önemli olaylar ve olgular üzerinde durulacaktır.

Şu ana kadar anlatılan askerî darbe sürecinde en kıdemli general olarak ihtilâl kuvvetlerine Cemal Madanoğlu nezaret etmiştir. İhtilâl ordusunun komutasını elinde tutmaktadır. Ancak ihtilâlin gerçek lideri o değildir. Lider olarak kabul edilen kişi ise Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'dir. 3 Mayıs 1960'da emekliliğini istemiş, Ankara'dan ayrılmıştı. İzmir'deki evine geçmiş olan Cemal Gürsel, şimdi ihtilâlin lideridir. Şimdi gidip Cemal Gürsel'i yeniden Ankara'ya getirmek gerekmektedir. Askerî bir uçak 27 Mayıs sabahı ihtilâlin liderini Ankara'ya getirir. Orgeneral Cemal Gürsel'in Genelkurmay Başkanlığı'na gelmesi büyük bir heyecan yaratır. İhtilâlci subaylar Şûra Salonu'nun önünde sıraya girip kendisini karşılarlar. Cemal Gürsel önceden sadece üç tanıdığını birer birer kucaklar. Cemal Gürsel, çevresini saran subaylardan bilgi aldıktan sonra Türk milletine ilk seslenişini, getirilen ses kayıt makinesine kaydettirir.[220] Bundan sonra halk, artık ihtilâlin lideri olarak Cemal Gürsel'i

---

[220] Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-**, İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 64; Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul;

radyo konuşmalarında dinleyip, gazete sütunlarında onu okuyacaktır. İlk radyo konuşmasını ihtilâlin ilk gününde yapacak ve bu konuşma basında da yer bulacaktır.

Askerî bir darbe ile başlayan 27 Mayıs İhtilâli de toplumsal hareketini hukukî zemine oturtmak zorundaydı ve bunun için ihtilâlcilerin de meşru yollar araması gerekiyordu. Bu yüzden 27 Mayıs Darbesi'ni, 27 Mayıs İhtilâli'ne dönüştürecek olan hukukî dayanağın oluşturulması için ihtilâlciler tarafından bir İlim Heyeti oluşturulmasına karar verilmiştir. İlim Heyeti'nde çalışacak kişiler ise genelde Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinde çalışan öğretim üyeleri arasından seçilmiştir. Heyetin Başkanlığı görevi ise İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar'a verilmişti. Diğer üyelerin hepsi heyetin başkanı gibi hukukçulardan oluşuyordu. Diğer üyeler ise Medeni Hukuk Hocası Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Anayasa Hocası Hüseyin Nail Kubalı, İdare Hukuku Hocası Ragıp Sarıca, Anayasa Hocası Tarık Zafer Tunaya, İdare Hukuk konusunda Doçent İsmet Giritli, kendilerinden istenen iş için tam yetkiliydiler. İstenen ise yeni bir anayasaydı. Anayasa yapmadan önce İlim Heyeti'nin üç önemli tavsiyesi vardı: Bir komite teşkili, bir hükümet teşkili ve sorumluların gözaltına alınması ve yargılanması için yüksek bir yargının oluşturulması. Dikkat edilirse bu ilim heyeti aslında 27 Mayıs Dönemi'nin yol haritasını da veriyordu. Bundan sonra da yapılan uygulamalar ise ihtilâlciler tarafından hep bu tavsiyeler ekseninde yapılmıştır. Anayasa yapmak ise o kadar kolay bir iş değildi. Bu İlim Heyeti'nin yaptığı en önemli işlerden biri de *"Anayasa Komisyonu'nun Raporu"* ismini taşıyordu. Bu 28 Mayıs 1960 tarihli rapor aslında *"İhtilâl Beratı"* niteliğine sahip bir içeriğe sahipti ve bütün heyetin içindeki uzmanlar tarafından imzalanmıştı.[221] Böylece ihtilâle yasal bir gerekçe sağlama çabası bu şekilde bir yöntemle halledilmeye çalışılıyordu. Fakat bu heyetin önemli bir kısmı ileride ilk iş olarak geçici bir anayasa üzerinde çalışacak ve daha sonra bazı konularda ayrışmaya bile düşecektir.

Anayasa yapmadan önce İlim Heyeti'nin üç önemli tavsiyesi vardı: Bir komite teşkili, bir hükümet teşkili ve sorumluların gözaltına alınması ve yargılanması için

---

Boyut Yayıncılık, 2. Baskı, 2004, sf. 234-236; Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İçyüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, sf. 187.

[221] Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Remzi Kitabevi, 7. Basım, 2007, sf. 357-358; Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İçyüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, sf. 195-199; Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Boyut Yayıncılık, 2. Baskı, 2004, sf. 247-252; Kurtul Altuğ, **27 Mayıs'tan 12 Mart'a**, İstanbul; Yılmaz Yayınları, 2. Baskı, 1991, sf. 29.

yüksek bir yargının oluşturulması.[222] Dikkat edilirse Cemal Gürsel'in başını çektiği ihtilâl komitesi, bu İlim Heyeti'nin tavsiyelerine göre hareket edecek ve ilk uygulamalar ise hep bu tavsiyeler ekseninde olacaktır. Bu çalışmada bu ana eksende hareket etmek uygun görülmüştür. Bu yüzden ilk önce Milli Birlik Komitesi'nin oluşturulması, ikinci olarak geçici bir anayasanın yapılması, üçüncü olarak Cemal Gürsel Hükümetleri ve son olarak da Yassıada Duruşmaları üzerinde durulacaktır.

Darbeyi gerçekleştiren subaylar, *"Milli Birlik Komitesi"* adı altında faaliyet göstereceklerdir ve seçimler yapılıncaya kadar iktidarda kalma düşüncesini ilke olarak benimsemişlerdi. İhtilâlci subaylar, ihtilâlin ikinci gününden itibaren Başbakanlıkta *"Milli Birlik Komitesi"* adı altında sürekli toplantılar yapmaya ve ülke için kararlar almaya başlarlardı. Dönemin gazetelerinden öğrendiğimize göre bu komite ihtilâlin başından beri mevcuttur. Ülkede yaşayanlar bu komitenin varlığından 27 Mayıs 1960'daki askerî darbeden sonra çıkan bu gazetelerden öğrenecektir. Bu gazetelerden birinde *"Memleket işlerini geçici olarak tedvir etmek üzere de bir Milli Birlik Komitesi kurulmuştur. Bu komitenin reisi Türk Silahlı Kuvvetleri Başkumandanı Cemal Gürsel'dir* [223] diye Milli Birlik Komitesi hakkında bilgi vardır. Fakat bu komitenin adı vardı; fakat çalışmalarda bir karışıklık veya dağınıklık vardı. Komitenin içinde kimler olacağı da daha tam manasıyla belli olmamıştı. Ama bir yandan da komitede söz sahibi ve etkili olmak isteyen kurmay askerler de vardı. Bilindiği üzere askerî darbeyi yaparak İhtilâli başlatan iki grup vardı: Biri İstanbul ve diğeri Ankara. Bu iki grubun komitede temsili ise ayrı bir sorunu oluşturuyordu. Bu komite hem iş yönünden karışıklık yaşıyordu hem de temsil sorunu yaşıyordu.[224] Bunun nedeni ise ortadaydı. Şevket Süreyya Aydemir'in bu konudaki bir tespiti ise şöyledir: *"27 Mayıs İhtilâli, hiç şüphe yok ki geniş teşkilatlı bir genel merkeze, her tarafta uç teşekküllere, belli doktrinlere, yazılı programlara dayanmaz. Ama gene de bir ihtilâl kadrosu vardır. Ve var olduğu içinde için de ihtilâl başarılabilmiştir."*[225] İhtilâlin bir kadrosu vardı ama bir planlama eksikliği gözden kaçmıyordu. Özellikle bu eksiklik bir nebze İlim Heyeti'nin önerleri ile giderilmeye çalışılmıştı; fakat Milli Birlik Komitesi'nin oluşumu ve işleyişi

---

[222] Orhan Erkanlı, **Anılar... Sorunlar... Sorumlular**, İstanbul; Baha Matbaası, 1972, sf. 81-83

[223] *"Ordu İdareyi Ele Aldı"*, **Demokrat Ege**, 28 Mayıs 1960 Cumartesi, sf. 1-5.

[224] Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-**, İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 73; Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli**, İstanbul; Boyut Yayıncılık, 2. Baskı, 2004, sf. 269-276.

[225] Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 355; Kurtul Altuğ, **27 Mayıs'tan 12 Mart'a**, İstanbul; Yılmaz Yayınları, 1991, sf. 24-27.

hususundaki aksaklıklar tam manasıyla giderilememişti. İşte hem İlim Heyeti'nin onayı ile hem de Cemal Gürsel'in onamasıyla 38 kişilik bir Milli birlik Komitesi'nin kurulmasına karar verildi ve bu komitede yer alanların isimleri kamuoyuna duyuruldu. Milli Birlik Komitesi üyelerinin isimleri geçici anayasa tasarısının ikinci bölümünün başındaki ilk maddeden çıkmıştı. *"Milli Birlik Komitesi"* başlığını taşıyan bu bölümde 10. Madde şuydu:

"Milli Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'dir. Üyeler şunlardır: Ekrem Acuner, Fazıl Akkoyunlu, Rafet Aksoyoğlu, Ertuğrul Alatlı, Mucip Ataklı, İrfan Baştuğ, Rıfat Baykal, Mithat Ceylan, Emanullah Çelebi, Abdurrahman Doruk, Ahmet Er, Orhan Erkanlı, Numan Esin, Suphi Gürsoytrak, Orhan Kabibay, Kadri Kaplan, Mustafa Kaplan, Mustafa Karaman, Muzaffer Karan, Kamil Karavelioğlu, Hasan Kaya, Cevdet Kırca, İhsan Muharrem Kızıloğlu, Osman Köksal, Fikret Kuytak, Necati Kumruoğlu, Sami Küçük, Cemal Madanoğlu, Sezai Okan, Muzaffer Özdağ, Fahri Özdilek, Mehmet Özgüneş, Şükran Özkaya, İrfan Solmazer, Şefik Soyuyüce, Dündar Taşer, Haydar Tuçkanat, Alparslan Türkeş, Sıtkı Ulay, Ahmet Yıldız, Muzaffer Yurdakuler'dir. [226]

Geçici Anayasa'ya göre Milli Birlik Komitesi, Büyük Millet Meclisi'nin yerini alacak ve bu sıfatla yapacağı kanunların altında üyelerin imzalarının bulunması gerekecekti. Bu yüzden açığa çıkmak zaruret halini alıyordu ve bütün itirazlar kendiliğinden kayboluyordu. Böylece bir an önce meclisin yapacağı işlere geçilecek ve böylece bazı işler için alt komisyonlar bu organizasyon içinden çıkacaktı.[227] Geçici Anayasa'ya göre oluşturulan Milli Birlik Komitesi, 38 üyesi ile 24 Haziran 1960 Cuma günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yemin ederek resmen görevine başladı.[228] Böylece komitenin oluşumu ve işlevi hukukî bir zemine oturtulmuş oluyordu.

Hem İlim Heyeti'nin tavsiyelerinden biri olan hem de 27 Mayıs ihtilâlcilerinin çözmesi gereken sorunlardan biri olan *Geçici Anayasa Sorunu*'dur. Fakat bu sorun ancak bu konu üzerinde çalışılarak halledilebilirdi. Geçici Anayasa, 12 Haziran'da,

---

[226] Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İçyüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, sf. 233-237; Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Boyut Yayıncılık, 2. Baskı, 2004, sf. 269-276.

[227] Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İç Yüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, Şubat 2010, sf. 233-236; Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Boyut Yayıncılık, 2. Baskı, 2004, sf. 269-276.

[228] *"Milli Birlik Komitesi Üyeleri Dün Türk Milletine Teminat Verdiler"*, **Demokrat İzmir**, 25 Haziran 1960 Cumartesi, sf. 1-4; *"Devlet Reisi ve Milli Birlik komitesi Üyeleri, Türk milleti Önünde And İçti"*, **Yeni Asır**, 25 Haziran 1960 Cumartesi, sf. 1.

Milli Birlik Komitesi'nin 1 numaralı yasa olarak kabul ettiği ve iki gün sonra Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 27 maddelik *"1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Geçici Kanun"* ile 12 Ağustos'a kadar *"geçici kanun"* eklentisiyle, bu tarihten Kurucu Meclis'in çalışmalarına başladığı 5 Ocak 1961 tarihine kadar da bu kayıt olmadan çıkarılan 238 yasanın ilkinden oluşmaktaydı. Başlığından da anlaşıldığı gibi, Cumhuriyetin ilk Anayasası olan 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu esas alınarak hazırlanmıştı. Yasa, temelde hazırlanış nedeninin, yasama-yürütme-yargı organlarıyla dengesi belirtilerek Milli Birlik Komitesi, Devlet Başkanı ve Bakanlar Kurulu'nun yetki ve görevlerinin 5 sayfada tanımladığı, kısa ama özlü bir metindi.[229] Ayrıca çarçabuk hazırlanan bu anayasa yargılamaları gerçekleştirmek üzere kurulacak olan Yüksek Adalet Divanı ile Yüksek Soruşturma Kurulu'nu oluşturmak için de hükümler getirmiş oluyordu.[230] Yapılması düşünülen geçici anayasa hem 27 Mayıs'ta yapılan askerî darbeyi ihtilâle dönüştürecek hem de ihtilâl için bir hukukî dayanak olma sürecinde önemli bir adım olacaktı. Bu Geçici Anayasa Milli Birlik Komitesi'nin kuruluşunu sağladığı gibi, bu komitenin olağanüstü koşulların yaşandığı bir döneminde ülke yönetiminde yasama ve yürütmede en etkili kurum haline getirecek yasal dayanak olacaktı. Bu anayasa bir geçiş dönemi anayasası olacaktı. Sadece olağanüstü bir koşulu kurumsal ve hukukî olarak idare edecekti.

Üçüncü olarak 27 Mayıs Dönemi ya da Rejimi için önem arz eden konulardan biri de Cemal Gürsel Hükümetleri'dir. Anayasa yapmadan önce İlim Heyeti'nin üç önemli tavsiyesinden biri de yeni bir hükümet teşkiliydi. Cemal Gürsel'in kurduğu hükümetler Türkiye'de Ara Dönem Hükümetleri olarak geçer. Ara Dönem Hükümetleri terimi parlamentonun feshedildiği dönemlerde kurulan hükümetleri tanımlamak için kullanılır. Türkiye'de parlamentonun feshedildiği dönemler genelde askerî darbe dönemleridir. 27 Mayıs 1960'da yapılan askerî bir darbenin sonucunda Cemal Gürsel Hükümetleri iki kez kurulmuştur. Birinci Cemal Gürsel Hükümeti 30.05.1960'da kurulup 04.01.1961'de (toplam süre 7 ay 4 gün) görevini tamamlamıştır. İkinci Cemal Gürsel Hükümeti ise 05.01.1961'de başlayıp 20.11. 1961'de (toplam süre 10 ay 15

---

[229] Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009, sf. 114-117; Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İçyüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, sf. 210-211.

[230] Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 493. 1 Numaralı Geçici Anayasa'nın 6. Maddesi

gün) genel seçimler sonucunda görev süresini tamamlamıştır. Birinci ve İkinci Cemal Gürsel Hükümetleri'nden oluşan Türkiye'nin siyasi tarihindeki bu Ara Dönem Hükümetleri toplam 1 yıl 5 ay 19 gün sürmüştür.[231] Birinci Gürsel Hükümeti'nin kurulduğunu halk basın aracılığıyla öğrenmişti. Bu gazetelerden birinde şöyle yazmaktadır:

"Milli Birlik Komitesi'nin 27 Numaralı Tebliği:

Milli Birlik Komitesi'nce uhdeme tevdi edilen Başbakanlık görevi icabı Hükümet aşağıdaki zevatla tarafımdan teşkil edilmiştir.

Bu hükümetin teşkilinde dikkat nazarına alınan fikrî-müdir, memleket ve dünya çapında şöhret yapmış, fakat herhangi bir siyasi partiye mensup olmayan personelden ibaret olmasıdır. Yakın vazife arkadaşlarıma yeni vazifelerinde başarılar temenni eder, Türk Milleti'ne hayırlı olmalarını dilerim.

Başvekil ve Millî Müdafaa Vekili: Orgeneral Cemal Gürsel; Devlet Vekili: Amil Artus; Devlet Vekili: Şefik İnan; Adliye Vekili: Abdullah Gözübüyük; Dâhiliye (İçişleri) Vekili: Tümgeneral Muharrem İhsan Kızıloğlu; Hariciye (Dışişler) Vekili: Selim Sarper; Maliye Vekili: Ekrem Alican; Maarif (Millî Eğitim) Vekili: Prof. Fehmi Yavuz; Nafia (Bayındırlık) Vekili: Danış Koper; Ticaret Vekili: Cihat İren; Sıhhat (Sağlık) ve İçtimai Muavenet Vekili: Prof. Nusret Kansu; Gümrük ve İnhisarlar Vekili: Fethi Aşkın; Ziraat Vekili: Feridun Üstün; Münakâlat (Ulaşım) Vekili: Tuğgeneral Sıtkı Ulay; Çalışma Vekili: Cahit Talas; Sanayi Vekili: Muhtar Uluer; Basın Yayın ve Turizm Vekili Zühtü Tarhan; İmar ve İskân Vekili: Orhan Kubat.

Milli Birlik Komitesi Başkanı

Cemal Gürsel"[232]

Böylece I. Cemal Gürsel Hükümeti kurulmuş ve Türkiye'nin siyasi tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu bir ara dönem hükümetidir. Askerî darbe gibi olağanüstü bir siyasal olay sonrası kurulmuştur. Geçici bir hükümet olacağı da bellidir. Çünkü

---

[231] Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),** İstanbul; Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Yayınları, 24, 2. Baskı, 2003, sf. 505-507.

[232] *"Millî Birlik Komitesi Kararı ile Gürsel, Devlet ve Hükümet Reisi"*, **Yeni Asır**, 29 Mayıs 1960 Pazar, sf. 1; Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İçyüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, sf. 212-214; Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Boyut Yayıncılık, 2. Baskı, 2004, sf. 256-257.

dönemin gazetelerinden de anlaşılacağı üzere seçimler bir an önce yapılacak ve bu hükümet seçimler yapılana kadar geçici olarak iş başında kalacaktır.[233] Bu yüzden yapacağı işler sınırlı ve kısıtlı olacaktır. Zaten bu hükümet 7 ay 4 gün görev yapacak ve daha sonra yerini II. Cemal Gürsel Hükümeti'ne bırakacaktır. Çünkü 6 Ocak 1960 Cuma günü MBK üyeleri ve Temsilciler Meclisi'nden oluşan Kurucu Meclis ilk kez toplanmıştır ve bununla beraber de II. Cemal Gürsel Hükümeti 6 Ocak 1961'de göreve başlamıştır. II. Cemal Gürsel Hükümeti ise şu üyelerden oluşmaktadır: *"Başbakan (Devlet Başkanı) Orgeneral Cemal Gürsel, Devlet Bakanı Hayri Mumcuoğlu, Devlet Bakanı Nasır Zeytinoğlu ve Sıtkı Ulay, Adalet Bakanı Ekrem Tüzemen, Milli Savunma Bakanı Muzaffer Alankuş, İçişleri Bakanı Tümgeneral Muharrem İhsan Kızıloğlu, Dışişler Bakanı Selim Sarper, Maliye Bakanı Kemal Kurdaş, Milli Eğitim Bakanı Turhan Feyzioğlu, Bayındırlık Bakanı Mukbil Gündoğan, Ticaret Bakanı Mehmet Baydur, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Ragıp Üner, Gümrük ve Tekel Bakanı Fethi Aşkın, Tarım Bakanı Osman Tosun, Ulaştırma Bakanı Orhan Mersinli, Çalışma Bakanı Ahmet Tahtakılıç, Çalışma Bakanı Şahap Kocatopçu, Basın-Yayın ve Turizm Bakanı Cihat Baban ve İmar ve İskân Bakanı Prof. Fehmi Yavuz'dur."* [234] Bu hükümet de 20.11.1961'de görevini tamamlamıştır ve bundan sonra kurulacak hükümette meşru seçimler sonucunda iktidara gelecektir. Bu hükümetin görev süresinin bitmesi bir ara dönemin sonu ve yeni bir siyasal dönemin başlangıcı anlamına gelmektedir. 27 Mayıs Rejimi de bu hükümetin bitmesiyle sona erecektir.

Anayasa yapmadan önce İlim Heyeti'nin dördüncü önemli tavsiyesi de sorumluların gözaltına alınması ve yargılanması için yüksek bir yargının oluşturulması meselesidir. Devrilmiş bir iktidarın mensuplarının nasıl yargılanacağı meselesidir. İlk önce bu yargılamaları gerçekleştirmek için Yüksek Adalet Divanı ile Yüksek Soruşturma Kurulu'nun kurulması Geçici Anayasa'da kabul edilmişti.[235] Bu Geçici Anayasa'da tarafsız mahkemelerin *"kanun sınırları içinde millet adına yargı hakkını kullanacaklarından sonra, 6'ıncı maddede eski yöneticileri yargılamak üzere" adlî idareye mensup hâkimler arasından"* başkan ve sekiz asli, altı yedek üyeden oluşan ve kararları kesin olan *"Yüksek Adalet Divanı"* ve sanıkların durumlarını araştırıp bu

---

[233] *"Gürsel'in Millete Dünkü Hitabesi: En Kısa Zamanda Adil ve Serbest Seçim Yapılacak, Hangi Taraf Olursa Olsun İdare, Ona Devri Teslim Edecektir."*, **Yeni Asır**, 30 Mayıs 1960 Pazartesi, sf. 1.
[234] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 524; Atatürk Eğitim Enstitüsü Öğretim Üyeleri, **Türk Devrim Tarihi**, İstanbul; Dilek Matbaası, 1977, sf. 286.
[235] 1 Numaralı Geçici Anayasa'nın 6. Maddesi.

divana iletmek üzere Milli Birlik Komitesi'nin seçeceği bir başkan ve 30 üyeden oluşan *"Yüksek Soruşturma Kurulu"* ile birlikte çalışacağını belirtiyordu. Aynı maddenin devamındaki *"Yüksek Adalet Divanı'nın kararları kesindir; ancak idam kararlarının infazı, kararın Milli Birlik Komitesi'nce tasdikine bağlıdır"* hükmü, bu belgenin bir ihtilâl yasası olduğunun bir hatırlatmasıydı.[236] Peki, Yüksek Adalet Divanı, bir İhtilâl Mahkemesi midir? Yüksek Adalet Divanı Başkanı Salim Başol'un[237] bu konudaki görüşü şöyledir: *"Yüksek Adalet Divanı, normal bir yargı organıdır. Fakat bu divanı teşkil eden, bir İhtilal Komitesiydi. Evet, ama bir mahkemeye niteliğini veren, onun işlemesine damgasını veren Muhâkemat Usul Kanunu'dur. Bizim Divanımızı teşkil eden kanunun ilgili maddesine göre ise, Divanın normal Ceza Hukuku ve Muhâkemat Usul Kanunu dâhilinde çalışacağı hükme bağlanmıştır. Demek ki biz, normal usullerle çalışan mahkemeydik."* [238] Bu durumda Yüksek Adalet Divanı üyeleri şu isimlerden oluşuyordu: *"Salim Başol (Başkan), Hıfzı Tüz, Selman Yörük, Kemal Gökçen, Nahit Saçlıoğlu, Cahit Özden, Adil Sanal, Vasfi Göksu, Rıza Tunç, Hasan Gürsel, Abdullah Üner, Ferruh Adalı, Mehmet Çokgüler, Ali Doğan Toron, Nahit Hatipoğlu"*. Mahkemenin soruşturma işine bakacak olan Yüksek Soruşturma Kurulu ise şu isimlerden oluşmaktaydı: *"Altay Ömer Egesel, Avni Yurtsever, Faruk Siret Değermen, Niyazi Kırdar, Necdet Darıcıoğlu, Ahmet Bayrak, Turgut Lülecioğlu, Servet Tüzün, Orhan Özdoğan, Fahrettin Öztürk, Süleyman Taşar, Salim Ertem."* [239] Sonuçta Yüksek Soruşturma Kurulu incelemelerini bitirir ve artık Türkiye'nin Siyaset ve Hukuk Tarihi'ne geçecek olan Yassıada Duruşmaları böylece başlayacaktır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Adnan Menderes, 11 Haziran 1960'da çıkan gazetelerden öğrendiğimize göre gece yarısı askerî bir uçakla Ankara'dan İstanbul'a getirilmiş ve oradan duruşmaların yapılacağı Yassıada'ya götürülmüştür.[240] Yassıada'ya daha önce 191 kişi nakledilmiş olsa da ilk zamanlarda dönemin basınında Demokrat Parti iktidarı mensuplarının nerede yargılanacağı hakkında pek net ifadeler yoktu. Gazeteler

---

[236] Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009, sf. 115-116; Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 493.

[237] *"Yüce Divan Başkanı ve Başsavcısı Belli Oldu"*, **Demokrat İzmir**, 3 Ekim 1960 Pazartesi, sf. 1.

[238] Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli**, İstanbul; Remzi Kitabevi, 7. Basım, 2007, sf. 378-379; Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 427-431. Mahkemelerin kuruluş aşaması için bkz.

[239] Enver Durmuş, **Yassıada'dan İmralı'ya**, İstanbul; Boğaziçi Yayınları, 1990, 1. Baskı, sf. 25-26.

[240] *"Sabık Reisi Cumhur ve Sabık Başvekil Gece Yarısı Yassıada'ya Sevk Edildiler"* **Demokrat Ege**, 11 Haziran 1960, Cumartesi, sf. 1

sanıkların Yassıada'ya sevk edildiklerini yazıyorlardı ama sanıkların yargılanması işlemi nerede yapılacaktı. Gazeteler bu konuda haber veriyorlardı ama bu haberler duyumlardan ve izlenimlerden ibaret oluyordu. Örneğin I. Cemal Gürsel Kabinesi'nde bulunan Devlet Bakanı Amil Artus'un gazetecilerle yaptığı bir sohbet sırasında, bir soruya verdiği cevapta, Yassıada'daki sanıkların 15-20 kişilik gruplar halinde Yassıda'da yargılanacağını söylemesine 6 Ağustos 1960 Cumartesi günkü Demokrat Ege gazetesi ilk sayfada yer vermişti.[241] Kamuoyunda, Yassıada'da bulunan sanıkların nerede yargılanacağı bir soru işareti ki gazete bu haberi manşetten verme gereği duymuştur. Mevcut kaynaklara göre Demokrat Partili sanıkların Yassıada'da yargılanacağı daha ihtilâlin ilk günlerinden belliydi ve bu kararı ise Cemal Gürsel almıştı. Bakın bir kaynakta bu konu nasıl geçiyor: *"İhtilâlci Sami Küçük, Yassıada fikrinin 14'ler olayından önce düşünüldüğünü belirtirken 14'lerden Muzaffer Özdağ da, bir Yassıada Yargılamalarını istemediklerini fakat gün geçtikçe böyle bir durumun ortaya çıktığını belirtmişti. Sahi kimin fikriydi DP yöneticilerini Yassıada'ya sevk etmek? Kurtul Altuğ Yassıada'nın nasıl planlandığına ilişkin olarak şaşırtıcı açıklamalarda bulunuyordu: Yassıada'yı düşünmek eski DP'lilerin barınağı olarak o adayı seçmek Cemal Gürsel'in fikriydi. İhtilâlin başı daha ihtilâlin ilk günü İzmir'den Dakota askeri uçağı ile gelirken telsizle Yassıada'nın hazırlanması emrini vermişti. Milli Birlik Komitesi kurulmadan ihtilâl başı Orgeneral Cemal Gürsel'in kafasında eski Demokratların uzunca bir süre kalacağı bir modern cezaevi fikri vardı. (Cemal Gürsel'i İzmir'den Ankara'ya getiren genç ihtilâlci Muzaffer Özdağ'dır.)"*[242] En sonunda duruşmaların yeri ve zamanı belli oldu. Gazetelerin eski Demokrat Partililerin Yassıada'da 14 Ekim 1960'da Cuma günü başlayacağını ilan etmesiyle[243] de artık kamuoyunda da yargılama sürecine ilgi artmaya başlamıştır. Hatta Yassıada Duruşmaları için davetiye ve broşür bastırılmıştır ve Köprü-Yassıada arasının 240 Kuruş olacağı, Yassıada'ya barakalar, lokantalar ve büfeler kurulduğu gazetelerden anlaşılmaktadır.[244] Ayrıca duruşmalardan önce gazetecilere Yassıada gezdirilmiş ve bu adadaki çalışmalar hakkında gazetecilere bilgi verilmiştir.[245] Yassıada sanki siyasi bir

---

[241] *"Sabıklar Yassıada'da Gruplar Halinde Yargılanacaklar"*, **Demokrat İzmir**, 6 Ekim 1960, Cumartesi, sf. 1

[242] Enver Durmuş, **Yassıada'dan İmralı'ya**, İstanbul; Boğaziçi Yayınları, 1990, 1. Baskı, sf. 22-23.

[243] *"14 Ekimde Düşüklerin Duruşmasına Başlanıyor"*, **Demokrat İzmir**, 8 Ekim 1960, Cumartesi, sf. 1

[244] *"Yassıada Duruşmaları İçin Dâvetiye Bastırdı"*, **Yeni Asır**, 10 Ağustos 1960, Çarşamba, sf. 1-4-5.

[245] *"Yassıda Dün Gazetecilere Gezdirildi"*, **Yeni Asır**, 13 Ekim 1960, Perşembe, sf. 1-5.

mevzu olmaktan çıkarılmış ve sözde bir *"Yassıada Turizmi"* başlatılmıştı. Ayrıca bu duruşma ile ilgili bu tip haberler ise daha sonra kamuoyunda magazinsel bir anlayışa da yol açacaktır. Bundan sonraki süreçte gazetelerde Yassıada'ya sıradan bir yer isminden daha fazla anlam yüklenmiş (Yaslıada) ve Yassıada siyasetin gündeminin tam ortasına oturmuştur. Örneğin Demokrat İzmir Gazetesi, Yassıda'nın bir görünümünü gazetesinin ön yüzüne koyarak altına şöyle bir yazı koymuştu: *"Yassıada: 10 senedir, milletimizi sömüren sefiller, yarın bu ada'da hesap verecekler. Resim adayı kuş bakışı tesbit ediyor."* [246]

Yassıada Duruşmaları, 14 Ekim 1960 Cuma günü başladı ve 15 Eylül 1961'de sona erdi. Duruşmalar 27 Mayıs 1960'dan sonraki üç ay içinde hazırlanan ve 26 Ağustos 1960 tarihinde hazırlıkları tamamlanan Yassıada Spor Salonu'nda yapıldı. Yassıada Spor Salonu 729 kişilik bir kapasiteye sahiptir ve bu salona üç kapıdan girilirdi. Yassıada mahkemeleri bu salonda 203 gün sürmüştü. 11 ay 1 gün süresince İstanbul şehir hatlarının en büyük vapuru olan Fenerbahçe Vapuru, 5 bin mile yakın yol kat etti. Bu vapurun kapasitesi ise 774 kişilikti. Ayrıca avukatları ve bazı sanık yakınlarını taşıyan Bozkurt vapuru da bu duruşmalar sırasında faaliyet gösterdi.[247] Yassıada'da yoğun güvenlik önlemleri vardı ve adanın sorumlu komutanı ise Tarık Güryay'dı. Hatta 8 Ekim 1960'da radyolarda *"Yassıada Saati"* adı altında bir programın hazırlandığı bildirilmişti. Bu ilana göre 9 Ekim 1960 Pazar gününden itibaren saat 20 ile 21 arasında devam etmek üzere Ankara, İzmir ve İstanbul radyolarından müştereken Yassıada duruşmaları gündüz alınmış olan bantlardan genelde spiker Doğan Soylu'nun konuşmasıyla program başlardı. 8 saatlik muhakeme safahatını bir saate indirmek ve içinden lüzumsuz kısımları ayırmak üzere altı kişilik bir komisyon bile hazırlanmıştı. Bu program duruşmalar süresince bir yıl devam etmişti.[248] Yassıda'da görülen davalara gelince bu davaların bir bölümü siyasî, diğer bölümü ise yolsuzlukla ilgiliydi. Yassıada'da görülen davalar 6-7 Eylül Olayları, Vatan Cephesi Davası, Topkapı Olayları, Çanakkale Olayları, Yeşilhisar Olayları, İstanbul ve Ankara'daki Öğrenci Olayları, Tahkikat Komisyonu'nun Kurulmasıyla Ortaya Çıkan Anayasa'yı İhlal Davası" gibi genel davalar ile "Örtülü Ödenek Davası, İstimlâk

---

[246] *"Tarihî Duruşmalara Yarın Başlanıyor"*, **Demokrat İzmir**, 13 Ekim 1960, Perşembe, sf. 1-5. Samet Ağaoğlu, **Marmara'da Bir Ada**, İstanbul Baha Matbaası, 1. Baskı, 1972, sf. 1-3.
[247] Alper Uruş, *"Yassıada Duruşmaları"*, **Habertürk Gazetesi**, 19 Eylül 1960 Pazar, sf. 25.
[248] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 461-476.

Yolsuzlukları Davası, Zeyyat Mandalinci, Zimmet ve İrtikâp Davası, Vinilex Davası, İpar Davası, Köpek Davası ve Bebek Davası gibi kişisel davalardan oluşmaktadır. 14 Ekim 1960 Cuma gününden 15 Eylül 1961 tarihine kadar süren Yassıada Duruşmaları'nın istatistikî görünümü şöyledir:" *202 oturum, 150.000 dinleyici, 5 gizli oturum, 592 sanık, 1.068 tanık, 228 ölüm cezası istenmektedir. Mahkemede verilen kararlar ise 4 ittifakla verilen ölüm cezası, 11 çoğunlukla verilen ölüm cezası, 3 infaz edilen ölüm cezası, 12 hafifletilen ölüm cezası, 31 ömür boyu hapis cezası, 135 berat eden sanık ve 5 sanığın davası da düşmüştür."* [249] 15 Eylül 1961 Cuma günü sonuçlanan ve Yassıada'da görülen Türkiye Siyasi Tarihi'nin en önemli davalarından birinde 15 sanık hakkında idam cezasına, 31 kişi hakkında müebbet hapis cezasına, 418 kişi de çeşitli hapis cezalarına çarptırılırken, 128 kişi de bu davadan beraat etmiştir. Bu yargılamalarda idam cezasına mahkûm olanlar Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Dışişler Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, TBMM Başkanı Refik Koraltan, TBMM Başkan Vekili Agâh Erozan, TBMM Başkan Vekili İbrahim Kirazoğlu, Tahkikat Komisyonu Üyesi Ahmet Hamdi Sancar, Tahkikat Komisyonu Üyesi Nusret Kirişçioğlu, Tahkikat Komisyonu Üyesi Bahadır Dülger, Eski Bakan ve Milletvekili Emin Kalafat, Milletvekili Baha Akşit, Milletvekili Osman Kavrakoğlu, Milltvekili Zeki Ertaman, Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun'dur. Müebbet hapse mahkûm olanlar ise Devlet Bakanı Medeni Berk, Devlet Bakanı İzzet Akçal, Adalet Bakanı Celâl Yardımcı, Bayındırlık Bakanı Tevfik İleri, Tahkikat Komisyonu Üyesi Vacit Asena, Tahkikat Komisyonu üyesi Kemal Biberoğlu, Tahkikat Komisyonu Üyesi Hilmi Dura, Tahkikat Komisyonu Üyesi Himmet Ölçmen, Tahkikat Komisyonu Üyesi Kemal Özer, Tahkikat Komisyonu Üyesi Necmettin Önder, Tahkikat Komisyonu Üyesi Selami Dinçer, Tahkikat Komisyonu Üyesi Ekrem Anıt, Selahiyet Kanununu teklif eden Milletvekili Hüseyin Ortakçıoğlu, Selahiyet Kanununu teklif eden Milletvekili Reşat Aksemsettinoğlu, Milletvekili Murat Ali Ülgen, Milletvekili Selim Yatağan, Milletvekili Sadık Erdem, Milletvekili Necati Çelim, Milletvekili Selahattin İnan, Milletvekili Mazlum Kayalar, Milletvekili Muhlis Erdener, Milletvekili Enver Kaya, Milletvekili Rauf Onursal, Milletvekili Kemal Serdaroğlu, Milletvekili Hadi Tan, Milletvekili Cemal Tüzün, Milletvekili Samet Ağaoğlu, Milletvekili Sezai Akdağ,

---

[249] Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-,** İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 93.

İstanbul Valisi Ethem Yetkiner, İstanbul Belediye Başkanı Kemal Aygün'dür.[250] Kararlar böyle açıklanmıştı; sıra ise bu kararların onaylanıp onaylamayacağına ise yapılan tasfiyelerden sonra sayısı 22'ye düşen Milli Birlik Komitesi karar verecekti. Bundan sonra sıra Yüksek Adalet Divanı'nın verdiği idamların onaylanmasına gelmişti. İdamlar için el kaldıran 13 kişi Ekrem Acuner, Refet Aksoyoğlu, Mucip Ataklı, Emanullah Çelebi, Vehbi Ersü, Kadri Kaplan, Fikret Kuytak, Sezai Okan, Mehmet Özgüneş, Şükren Özkaya, Haydar Tunçkanat, Muzaffer Yurdakuler ve Ahmet Yıldız'dan oluşmaktadır. İdamların yapılmaması için el kaldıranlar 9 Milli Birlik Komitesi Üyesi ise Orgeneral Cemal Gürsel, Fahri Özdilek, Sıtkı Ulay, Osman Köksal, Suphi Gürsoytrak, Selahattin Özgür, Sami Küçük, Suphi Karaman ve Kemal Karavelioğlu'dur. [251] 15 idam cezasının üçü infaz edilir ve bu infaz edilenler ise 16 Eylül 1961 Cumartesi günü Maliye Bakanı Hasan Polatkan ile Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'dur. Kararın açıklanacağı gün uyku haplarıyla intihar teşebbüsüne kalkışan Başbakan Adnan Menderes ise gerekli fiziki şartlar sağlandıktan sonra, 17 Eylül 1961 Cumartesi günü öğleden sonra Türk Ceza Kanunu'nun 146/1'inci maddesindeki Anayasayı ihlal suçundan dolayı cezası infaz edildi. İdam cezaları ise Yassıada yakınındaki İmralı Adası'nda infaz edilmiştir. 16-17 Eylül 1961 tarihlerinde İmralı adasında idam kararları infaz edilen Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan kendileri için hazırlanmış mezarlara defnedildiler. İmralı'nın doğu kısmında bulunan ve bugün halk tarafından *"Menderes Burnu"* denilen mevkideki mezarlar senelerce bakımsız ve harap olarak kaldı. Kimseye ziyaret izni vermediler. Daha sonra bir mütahhit tarafından mezarların etrafı betonlarla çevrildi. İmralı'daki bu şahsiyetlerin mezarları devlet töreni ile nakli konusundaki karar TBMM'den 11 Nisan 1990 Çarşamba günü geçerek bugün İstanbul'da bulunan anıt mezara götürülmüştür.[252] Yassıada'da kemeriyle intihara kalkışan Türkiye Cumhuriyeti'nin 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar ise sine-i had bahane edilerek yani yaş haddi göz önüne alınarak cezası infaz edilmemiştir.[253] Diğer hükümlülerin cezaları ise uzun vadede ve aşamalı olarak kaldırılmış, bazıları siyaseten gerekli saygıyı görmüş iken bazıları da siyasetten tamamen elini ayağını çekerek günlük yaşamlarına dönmüşlerdir. Zaten bu kişilerin

---

[250] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 461-476.
[251] Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-**, İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 94-95.
[252] Enver Durmuş, **Yassıada'dan İmralı'ya**, İstanbul; Boğaziçi Yayınları, 1990, 1. Baskı, sf. 69.
[253] Hâlbuki bu durum ile ilgili kanun daha önce aynı komite tarafından kaldırılmıştı.

kurduğu ve kamuoyunda yükselttiği Demokrat Parti, her ne kadar faaliyetlerini 27 Mayıs 1960'daki askerî darbe ile bitirse de hukuken 29 Eylül 1960 günü yapılan duruşmadan sonra kapatılmıştı.[254] Bir parti ve bir dönem sona ermiş oluyordu. Sonuçta Yassıada Duruşmaları sonucunda sebepleri ve sonuçlarıyla Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde en önemli duruşmalarından biridir ve bu önemli duruşmalar sonucu Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk kez bir başbakan ve iki bakan idam edilmişti. Her ülkenin tarihinde abide-i ibret (ibret abidesi) denilebilecek olaylar vardır; şüphesiz ki Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde abide-i ibret denilebilecek olaylardan biri de Yassıada Duruşmaları'dır. Bu duruşmaların bu kadar önemli olduğunu ise bu duruşmalar hakkında günümüze kadar süren ateşli tartışmalardan rahatlıkla anlaşılabilir.[255]

27 Mayıs Dönemi sadece Türkiye'nin iç politikalardaki genel geçer olaylardan biri olarak görülmektedir. Ne olursa olsun bu rejimin bir iktidarı yani bir yönetimi vardı. Bu iktidar iç politikaya hâkim olduğu gibi dış politikaya da hâkim olmak zorundaydı. Bu yönetim askerî bir darbe sonunda gelmişti ve başında Devlet Başkanı olarak Orgeneral Cemal Gürsel'in bulunduğu militarist kaynaklı bir hükümetti. Bu rejimin üyelerinin dış dünya tarafından kabul edilmesi de gerekiyordu. Bu yüzden yeni hükümetin bu kaygısı 27 Mayıs Askerî Darbesi gerçekleşirken Kurmay Albay Alparslan Türkeş'in radyoda okuduğu bildiride "*Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya ilan ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamıyla riayettir. Büyük Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO'ya bağlıyız*" cümleleriyle kendini gösteriyordu. Çünkü dünya çift kutuplu (ABD-SSCB) bir Soğuk Savaş Dönemi yaşanmaktaydı. Dış politikada yeni rejim, ya iki kutup tarafından tanınacak ya da hiç olmazsa kutuplardan biri tarafından tanınacaktı. İhtilâl bildirgesindeki söylem ve retorik yeni rejimin de daha önceki hükümetler gibi Batı'nın müttefiki olduğu gerçeğiydi. Bu söylem ile retorik daha

---

[254] *"Demokrat Parti Feshedildi"*, **Ege Ekspres**, 30 Eylül 1960 Cuma, sf. 1; *"Demokrat Parti Dün Kapatıldı"*, **Yeni Asır**, 30 Eylül 1960 Cuma, sf. 1.

[255] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, c. I-II, 1965; Enver Durmuş, **Yassıada'dan İmralı'ya**, İstanbul; Boğaziçi Yayınları, 1. Baskı 1990; Samet Ağaoğlu, **Marmara'da Bir Ada**, İstanbul Baha Matbaası, 1. Baskı, 1972; Tarık Güryay, **Bir İktidar Yargılanıyor**, İstanbul; Cem Yayınevi, 1. Baskı, 1971; Mehmet Nuri Taşdelen, **Yassıada, Menderes ve Muhafızları**, İstanbul; Birharf Yayınları, 2. Baskı, 2005; Erdal Şen, **Belgelerin Dilinden Yassıada'nın Karakutusu**, İstanbul; Zaman Kitap, 1. Baskı, 2007; Erdal Şen, **Yassıada'nın Sessiz Tanıkları**, İstanbul; Zaman Kitap, 8. Baskı, 2011, Nejat Gülen, Anılarımda 27 Mayıs ve Yassıada, İstanbul; Kastaş yayınevi, 1. Baskı, 2005. Yassıada ve duruşmalar hakkında bu çalışmalara ayrıntılı olarak bkz.

çok Batılı müttefiklerinin desteğini almak üzerine kuruluydu. Dikkat edilirse bu realist de bir söylemdi. Daha önceki Cumhuriyet Dönemi hükümetlerinin takip ettiği dış politikanın, 27 Mayıs Rejimi tarafından sürdürüleceğinin de göstergesiydi. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın basına verdiği bilgide; askerî rejimin kurduğu hükümeti, daha ihtilâlin ilk günlerinde ABD, İngiltere, Fransa, Batı Almanya, SSCB, İtalya, İran, Yunanistan, Belçika, İsrail, Polonya, Lüksemburg, Norveç, Hollanda, Milliyetçi Çin, Güney Kore ve Danimarka'nın da içinde bulunduğu 17 devletin tanıdığı ve diğer devletlerin de hükümeti tanıdıklarını yakında ilan edeceklerini belirtiyordu.[256] Dikkat edilirse yeni hükümeti tanıyan ülkelerin çoğu Batılı Müttefikler içinde yer alan ülkelerdir. Ayrıca ilk kez NATO ile ilişkilerin kurulmasında etkin rol oynayan Selim Sarper'in I. Cemal Gürsel Hükümetinde Dışişleri Bakanı yapılmasından[257], NATO ve bu birliği kuran Batılı müttefikler ile ilişkilerin devam edeceği mesajını çıkarmak mümkündür. 27 Mayıs Hükümetleri'nin ABD ile ilişkileri de çok iyidir. 27 Mayıs Askerî Darbesi'nden bir gün sonra yani 28 Mayıs 1960 Cumartesi günü Milli Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel ile ABD Başkanı sıfatıyla Ankara Büyük Elçisi F. Warren, Selim Sarper'in tercümanlığında Başbakanlık'ta görüşmüştür. Bu görüşmelerin iyi sonuç vermesinden bir gün sonra ABD Hükümeti, Türkiye'deki yeni hükümeti resmen tanıdığını dünya kamuoyuna açıklamıştır.[258] Ayrıca daha önce bahsedildiği gibi ABD ile Demokrat Parti iktidarının ilişkilerinin bozulması ve Adnan Menderes'in yapmayı planladığı Moskova ziyareti 27 Mayıs Askerî Darbesi'nin nedenlerinden biriydi. Bazı araştırmacılara göre ABD ve Batı'nın Türkiye'nin sanayileşmemesi istediklerine karşı çıkan Demokrat Parti'den esirgenen dış yardım ve krediler, 27 Mayıs 1960'da yani ihtilâlin ilk gününden itibaren Türkiye'ye akmaya başlamıştır. ABD 5 Temmuz 1960'da yeni hükümete 1 Milyar Lira hibede bulunmuştur. Bundan sonra birkaç kez ABD, 27 Mayıs Rejimi hükümetlerine borç para dahi vermiştir.[259] 27 Mayıs Hükümetleri'nin SSCB ile de ilişkileri iyidir ve dikkat edersek

---

[256] *"Yeni Hükümetimizi 17 Devlet Tanımış Bulunuyor"*, **Demokrat Ege**, 31 Mayıs 1960 Salı, sf. 1.

[257] *"Millî Birlik Komitesi Kararı ile Gürsel, Devlet ve Hükümet Reisi"*, **Yeni Asır**, 29 Mayıs 1960 Pazar, sf. 1.

[258] Cüneyt Akalın, **Askerler ve Dış Güçler, Amerikan Belgeleriyle 27 Mayıs Olayı**, İstanbul; Cumhuriyet Kitapları, 2007, sf. 342; Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-**, İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 69-70.

[259] Reşat Şükrü Apuhan, **27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine**, İstanbul; Timaş Yayınları, 2. Baskı, 2007, sf. 198.

askerî darbeden sonra yeni hükümeti ilk olarak tanıyan devletlerden biri de SSCB'dir.[260] Zamanın basınından öğrenildiğine göre SSCB Türkiye'ye millî ekonomisinin sarsılmaması için yüzde 2,5 faizli ve uzun vadeli bir kredi dahi öneriyordu. Hükümet kamuoyuna bu kredinin dövizle değil, ticarî mal vererek ödeneceğini dahi duyuruyordu.[261] Aynı basından yeni idarecilerin önceki Demokrat Parti iktidarını kötülemek için *"Adnan Menderes, Ardahan'ı Rusya'ya teklif etmiş"*[262] gibi topluma daha önceden alıştırılmış anti-komünist ya da anti-Sovietist söylemleri de kullandığını öğreniyoruz. 27 Mayıs Hükümetleri dünya devletlerine kendini tanıtmak için dış politikalar geliştirmiş ve daha önceki hükümetler gibi dış politikayı sürdürerek Batılı müttefiklerin ve kurumların yanında yer almaya devam etmiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nde askerî darbe gerçekleşen bazı ülkelerde ABD yerine SSCB, SSCB yerine ABD eksenli politika uygulamalarını görünce 27 Mayıs Rejimi hükümetlerinin dış politikada statükoyu sürdürmesi ise önemlidir. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki Türkiye'de gerçekleşen askeri darbelerin arkasında ABD'nin etkisi olduğu da halen tartışılan bir konudur.

27 Mayıs Dönemi'nde 27 Mayıs İhtilâli'ni gerçekleştiren kadrolar içinde bazı tasfiye, istifa ve azil işlemleri gerçekleşmiştir. Bu eylemler dönemin tartışmalar yaratan meselelerinden dolayı yapılmıştı. Her biri birer olay olarak tarihe de geçmiştir. Hem ulusal basında hem de yerel basında çıkan haberlere göre Türk Silahlı Kuvvetleri'nden 235 general ve daha sonra da 4171 subayın emekliye ayrıldığını belirtiliyordu. İlk önce Ankara Radyosu'ndan yapılan tebligata ve daha sonra basında çıkan haberlere göre ordudaki bu emeklilik işleminin gerekçesi orduyu gençleştirmekti. Millî Savunma Bakanı Fahri Özdilek'in yaptığı basın toplantısından anlaşıldığına göre orduyu gençleştirmek maksadıyla ve orduyu bugünün ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlemek gayesiyle bu emeklilik işlemleri yapılmıştı. Milli Savunma Bakanı Fahri Özdilek bu basın toplantısı vasıtasıyla kendi arzusu ile emekli olduğunu basına duyurmuştu. Aynı basın toplantısından öğrenildiğine göre Orgeneral Cevdet Sunay Genelkurmay Başkanlığına, Korgeneral Muzaffer Alankuş Kara Kuvvetleri Kumandan Vekilliği'ne ve

---

[260] *"Yeni Hükümetimizi 17 Devlet Tanımış Bulunuyor"*, **Demokrat Ege**, 31 Mayıs 1960 Salı, sf. 1.
[261] *"Rusya Yüzde 2,5 Faizle Uzun Vadeli Kredi Teklif Ediyor"*, **Demokrat İzmir**, 30 Ağustos 1960 Salı, sf. 1-5.
[262] *"A. Menderes, Ardahan'ı Rusya'ya Teklif Etmiş"*, **Demokrat İzmir**, 17 Haziran 1960 Cuma, sf. 1.

Tümgeneral İrfan Tansel Hava Kuvvetleri Kumandanlığı'na tayin edildi.[263] Orduda yapılan bu emeklilik işleminin nedeni hakkında birçok görüş vardır. Bu görüşlerden biri ordu içinde belli bir zaman sürecinde ortaya çıkan hiyerarşi piramidindeki bozulmadır. Piramit sistemine göre, küçük rütbeli subaylar orduda büyük bir çoğunluğu oluşturmalı ve yükseltmelerle beraber orduda subay sayısı azalmalıydı. Bu sistem İkinci Dünya Savaşı yıllarında çok sayıda subayın görev yapması nedeniyle bozulmuştur. 1960'da Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesindeki Kara Kuvvetlerinde 9251 binbaşı, yarbay ve albayın varlığına karşılık yüzbaşı, üsteğmen ve teğmenlerin sayısı 266'yı buluyordu ki, bu tarihlerde bütün NATO ülkelerindeki albayların sayısı bu kadar çok değildi.[264] O yüzden bu emeklilik işlemlerinin yapılması normal bir durumdur. Başka bir görüşe göre ise ordudaki bu yeniden yapılanma sonucunda, Milli Birlik Komitesi, ordu içindeki konumunu güçlendirip, orduyu potansiyel muhaliflerinden arındırırken, emekliye ayrılan subaylar Emekli İnkılâp Subayları Derneği (EMİNSU) adıyla örgütlendiler. EMİNSU içinde bulunan subaylar ilk günden başlayarak orduya dönebilmek için mücadele verdilerse de, yaptıkları girişimler, Milli Birlik Komitesi'nin bu konudaki sert tutumu nedeniyle hiçbir zaman sonuç vermedi.[265] Yani bu emeklilik işlemleri Milli Birlik Komitesi'ni güçlendirmek için yapılan ve ordu içindeki muhalifleri hedef alan bir tasfiye hareketiydi. Ordudan emekli olan subaylar içinde 27 Mayısçılar tarafından Genelkurmay Başkanlığı'na getirilen Ragıp Gümüşpala da vardı. Dikkat edilirse bu önemli isim Demokrat Parti'nin değerlerini savunan Adalet Partisi'nin bir dönem genel başkanlığını dahi yapacaktır. Kısa süre içinde anlaşıldı ki Milli Birlik Komitesi içinde de anlaşmazlıklar vardı. Milli Birlik Komitesi'nin önemli isimlerinden biri olan Orhan Erkanlı bu durumun yakın şahidi olarak MBK içindeki mevcut durumu şöyle özetliyordu: *"M.B.K üyelerini ve ona yardımcı olanları üç kategoride mütalaa etmek yanlış olmaz: Gerçek ihtilâlciler, müdahaleciler ve ne yapacağını bilmeyen kararsızlar... Çatışmalar ilk haftalarda başladı."*[266] Bazı kaynaklara göre ise aslında

---

[263] *"235 General, Emekliye Ayrıldı"*, **Yeni Asır**, 4 Ağustos 1960, Perşembe, sf. 1-5; *"235 Generalimiz Emekliye Ayrıldı"*, **Demokrat İzmir**, 4 Ağustos 1960, sf. 1-6.

[264] Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-**, İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 79; Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli**, İstanbul; Boyut Yayıncılık, 2. Baskı, 2004, sf. 303-312.

[265] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 386; ; Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İçyüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, sf. 263-267; Hikmet Özdemir, *"Siyasi Tarih (1960-1980)"*, **Yakınçağ Türkiye Tarihi (1908-1980)**, İstanbul; Milliyet Yayınları, 2003, sf. 234-235.

[266] Erkanlı, **Anılar... Sorunlar... Sorumlular**, İstanbul; Baha Matbaası, 1972, sf. 143.

Milli Birlik Komitesi içinde iki grup vardı: Statükocular ile Reformcular. Komitenin ilk günlerinden beri mevcut olan ayrılıklar bu mücadele ekseninde değerlendirilmeliydi.[267] Aslında Milli Birlik Komitesi içindeki ayrılıkların nedeni; bir grup Kurucu Meclis'in hemen faaliyete geçirilerek mümkün olan en kısa süre içinde yapılacak seçimlerden sonra iktidarın sivillere devredilmesini savunurken, başka bir grup ise buna karşı çıkıyor, sivil yönetim için acele edilmemesini ve ancak birçok alanda köklü reformlar yapıldıktan sonra seçimleri yapalım diyordu. Yani askerî rejimin sürmesini istiyordu. Sonunda komite içindeki bu hizipleşme *"daha kalalım"* diyen 14 kurmayın Milli Birlik Komitesi'nden çıkarılmasına neden oldu. Bu tasfiye işleminde şöyle bir yol izlendi. MBK, *"Dışişleri Bakanlığı Kuruluşu"* hakkındaki kanuna ek olarak kabul ettiği kanunla, Dışişleri bünyesinde 14 müşavirlik kurdu ve komiteden çıkarılan 14 üye, yurt dışındaki görevlere atandılar. Bu 14 üyenin müşavirliklere göre dağılımı şöyledir: *"Orhan Kabibay (Brüksel), Alparslan Türkeş (Yeni Delhi), Orhan Erkanlı (Meksiko), Münir Köseoğlu (Stockholm), Mustafa Kaplan (Lizbon), Muzaffer Karan (Oslo), Şefik Soyuyüce (Kopenhag), Fazıl Akoyunlu (Kabil), Rıfat Baykal (Tel-Aviv), Dündar Taşer (Rabat), Numan Esin (Madrid), İrfan Solmazer (Lahey) Muzaffer Özdağ (Tokyo), Ahmet Er (Trablusgarp)."* Daha sonra bu 14 subayda kendi içinde Türkeşçiler ve Kabibaycılar olmak üzere kendi içinde ikiye ayrılacaktır.[268] İşte tarihte Milli Birlik Komitesi içindeki bu 14 kurmayın atama işlemine *"14'ler Olayı"* denir. Milli Birlik Komitesi, basında 14'ler Olayı'nı komitenin 23 Kişi ile yeniden kurulması olarak ilan etti. Bu yüzden *"Bu kararın alınmasında memleketin yüksek menfaatlerini koruma fikri amil oldu"* dendi.[269] Şu gerçeği burada belirtmek gerekir ki bu olaya genelde atamadan ziyade MBK içinde bir tasfiye hareketi olarak bakılmaktadır. 27 Mayısçıların önemli tasfiye hareketlerinden biri olan *"147'ler Olayı"*na değinilecektir. Aslında bu olay *"üniversitelerde askerî ayıklama"* idi. Üniversitelerin resmi ve sorumlu organlarına bilgi verilmeden bu kanun çıkarılmıştı. Akademilerdeki bu tasfiye haberini gazetelerden öğrenen hocalar ve toplum tam anlamıyla şok olmuştu. İlkbaharda üniversite olayları sırasında hükümetin oldukça incittiği, 27 Mayıs sabahı danışılarak gönlü okşanan öğretim üyelerinin ne gerekçeyle

---

[267] Dündar Seyhan, **Gölgedeki Adam**, İstanbul; Nurettin Uycan Matbaası, 1. Baskı, 1966, sf. 118-119.

[268] Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-**, İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 81-82; Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 386; Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İçyüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, sf. 297-311.

[269] *"Milli Birlik Komitesi Bu Sabah Feshedildi"*, **Demokrat İzmir**, 13 Kasım 1960, sf. 1; Kurtul Altuğ, **27 Mayıs'tan 12 Mart'a**, İstanbul; Yılmaz Yayınları, 1991, sf. 120-122.

görevden alındığı o kadar anlaşılamamıştı ki, 28 Ekim sabahı gazeteleri ellerine alan kimi profesörler, ilk sayfada yayınlanan uzun listede harıl harıl kendi ismini aramıştı.[270] Ordudan sonra üniversitelerde yapılan tasfiyeler 27 Ekim 1960 Perşembe günü kabul edilen 114. Kanun gereğince yapılmıştır. Bu kanunda ismi geçen öğretim üyelerinin durumları 7 Madde ekseninde tanımlanmıştı. Bu kanunun yürütme görevi 7. Madde gereği Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmiştir. İsimler 1. ve 2. Madde gereği iki cetvele göre düzenlenmiştir. 1. Madde doğrudan görevden alınma; 2. Madde ise başka okullara tayini ve eğer bir ay içinde tayin işlemini yapmayan öğretim üyelerinin 1. Maddeye durumları bağlanarak doğrudan görevlerinden azli üzerine kurulmuş bir kanundu. İçinde Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, Prof. Dr. Yavuz Abadan, Doç. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Doç. Dr. İsmet Giritli gibi önemli öğretim üyelerinin azledildiği kanun tepkilere neden oldu. Örneğin Ord. Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli kendisini de ilgilendiren bu olaya tepkisini şöyle ortaya koymuştur: *"Mahkeme kadıya mülk olmaz, hiçbir post sahibine kalmaz. Bu bir nöbet değişimidir."*[271] 147 profesörün içinde bulunduğu akademik camia Demokrat Parti iktidarından görmediği bir uygulamayı Milli Birlik Komitesi'nden görmüştü. Doğal olarak bu duruma tepkiler gecikmemişti. İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar ile İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörü Fikret Narter bu olaya tepki veren basın açıklaması yaptılar. Üniversite öğrenci dernekleri ve muhalif öğrenci grupları bile bu azillere tepki gösterdiler.[272] Bu sorun öğretim üyesi ve öğrencisiyle tüm akademik camiayı ilgilendiren bir hal almıştı. Bu öğretim üyeleri belli bir dönem geçtikten sonra (önemli kısmı Mart 1962) üniversitelerine dönebilmişti. 27 Mayıs Dönemi'nde 27 Mayıs İhtilâli'ni gerçekleştiren kadrolar içinde bazı tasfiye, istifa ve azil işlemleri gerçekleşmiştir. Bu işlemler döneminde tartışmalar yaratan meselelerden biri olduğu gibi halen de tartışılmaya devam edilen tarihsel konulardan da biridir.

27 Mayıs Dönemi'nde Güneydoğu ya da Kürt Sorunu'nu yakından ilgilendiren bazı gelişmeler de yaşanmıştır. 27 Mayıs 1960'dan sonra kurulan MBK tarafından 7 Ekim 1960'ta 2510 No'lu İskân Yasası'na ek olarak çıkarılan 105 sayılı kanuna dayanılarak Aralık başlarında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan seçilen 55 ağa ve şeyh

---

[270] Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009, sf. 133; Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 504-510.

[271] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 504-506.

[272] *"147 Üniversite Öğretim Üyesinin Affı, Dün Geniş Akisler Uyandırdı"*, **Yeni Asır**, 29 Ekim 1960, Cumartesi, sf. 1-6.

batıya sürgün edildi.[273] Sürgün edilen ailelerden 14'ünün topraklarından, bir kısmına Hazineye ait oldukları gerekçesiyle, diğerlerine ise belli bir ücret ödenmek suretiyle el konuldu. Yılın sonlarına doğru başlayan tutuklamalar sonucunda ağa ve şeyhler bir yıl boyunca Sivas Garnizonunda tutuldu, daha sonra Balıkesir, Bursa, İzmir, Zonguldak, Isparta, Eskişehir gibi yerlerde zorunlu iskâna tabi tutuldu. Yörelerinde etkili olan 55 ağa ve şeyhin Kürt asıllı oluşu uygulama hakkında bazı şüpheler yaratırken 1962'de sorun TBMM'de tartışılmaya başlandı. 54'ü Eski DP'li ve biri CMKP'li ağaların zorunlu iskânının kaldırılması ve alınan toprakların geri verilmesine ilişkin kanun 10 Eylül 1962'de TBMM'de kabul edildi.[274] Yassıada'da Hasan Polatkan'ın avukatlarından biri olan ve yakın zamana kadar Demokrat Parti'nin Genel Başkanlığı'nı da yapmış olan Hüsamettin Cindoruk, Nokta Dergisi muhabirlerinden Türker Aslan ile derginin 8. Sayısı için yaptığı bir söyleşide 55 şeyh ve ağanın iskânı meselesi ile beraber birçok şahsın toplandığı *"Sivas Kampı"* için uzun bir zaman dilimini ekseninde düşünerek şu yorumu yapmıştır: *"27 Mayıs ihtilâlinin Doğu politikasında iki yanlışı vardı: Biri, doğu bölgelerinin siyasi liderlerini ve önde gelen kişilerini Sivas Kampı denilen yerde toplamasıdır. Kürtçülük ideolojisi orada bir okul gibi ortaya çıkmıştır. Siz devletine bağlı adamı da karşıt görüşlerdeki adamı da oraya götürdünüz ve karşıt görüşlerdeki kesim, -devletine bağlı oldun da ne oldu? Bak, yine bizimle beraber buradasın-söylemini savundu. Soru şu: Ortaya çıkan boşluğu kim dolduruyor? Ayrılıkçı Kürt İdeolojisi! Bu siyasi Kürtçülük boşluktan istifade edip yer altından kaynamaya başlıyor ve seçimlerden sonra Devrimci Kültür Ocakları ile vücut buluyor. Tüm bunların nedeni Sivas Kampı ve 55 ağanın sürgünü... Toparlarsak, 1950 ve 1960 arasındaki yumuşama dönemi Sivas Kampı ve ağaların sürgüne gönderilmesiyle tam tersi bir sürece dönmeye başlamıştır. Bundan sonra da devletin iki yakası bir araya gelmemiştir."* [275] Görüldüğü üzere bu sadece bir görüş olsa da 55 şeyh ve ağanın sürgünü ile Sivas Kampı'nın sonuçları halen tartışılmakta ve bu olay Türkiye'nin gündemindeki Kürt Meselesi tartışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte 27 Mayıs'ta kurulan Milli Birlik Komitesi'nin gerçekleştirmek istediği işlerden biri de *"Toprak Reformu"*ydu.

---

[273] *"55 Şeyh ve Ağa Sürüldü"*, **Akşam**, 3 Aralık 1960 Salı, sf.1; *"55 Şeyh ve Ağa Tehcir Ediliyor"*, **Milliyet**, 3 Aralık 1960, sf. 1-5.

[274] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 382; Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Boyut Yayıncılık, 2. Baskı, 2004, sf. 350-351.

[275] Nevzat Çiçek, **27 Mayıs'ın Öteki Yüzü Sivas Kampı**, İstanbul; Lagin Yayınları, 1. Baskı, 2010, sf. 11-12.

Örneğin İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşunun 38. Yıldönümü nedeniyle İzmir'deki Vilayet Konağı balkonundan halka seslenen Kurmay Albay Numan Esin *"Topraksız Köylüye Toprak, İşçiye de İş Sağlanacak"*[276] cümlesini kullanmıştır. Aslında Toprak Reformu hakikaten MBK'nın hedeflerinden ve sloganlarından da biriydi. Fakat bu reform bir türlü tam manasıyla gerçekleştirilemedi. Bu yüzden hem kalkınma sorunu hem de Kürt Sorunu'nun çözümünde önemli bir uygulama olarak düşünülen bir proje özüne uygun bir şekilde gerçekleştirilmeyince Türkiye'deki bazı sorunlar daha da çözümsüz hale gelmiştir. İşte bu yüzden de hem 55 şeyh ve ağanın batıya iskân adında sürgünü hem de Sivas Kampı gibi yüzeysel uygulamalar bu sorunları çözmediği gibi bu sorunları daha da derinleştirdi. Fakat bu tip yanlış uygulamalarda, MBK içindeki görüş ayrılıkları da belirleyicidir. Genelde komite içinde oy birliği ile alınan kararların uygulamasından özellikle MBK içindeki tasfiyeden sonra ya dönülmüş ya da uygulamanın içeriği değiştirilmiştir. Bu durum bize gösteriyor ki MBK içindeki görüş ayrılıkları aldıkları kararlara yansımış ve bu durum da ülkedeki bazı sorunları çözmediği gibi bu sorunları günümüze dek sürecek şekilde daha da derinleştirmiştir.

İskenderun Olayı, 27 Mayıs Dönemi'nde gerçekleşen önemli olaylardan biridir. 19 Aralık 1960 Pazartesi günü saat 22.10'da İskenderun'da Askeri Garnizon'un karşısındaki Atatürk heykeli dinamitle havaya uçurulmuştur. Basında çıkan bu konudaki haberlere göre; bu olayın faillerinin Lübnanlı iki kişi olduğu anlaşılmıştır ve bu eylemi gerçekleştirdikten sonra, bu iki kişi otomobil ile kaçmak istemişlerse de güvenlik mensupları tarafından kısa sürede yakalanmıştır. Çünkü bu eylemciler Taunus marka otomobil ile kaçarken, patlamanın şiddetinden yere düşen bir subay tarafından bu araç tespit edilmiştir. Böylece olayın failleri kısa sürede yakalanmıştır. Hatta bu vehim olay kamuoyunda duyulduğunda tüm Türkiye'de büyük tepkilere neden olmuştur. İlk tepki İskenderun halkından gelmiş ve heykelin etrafında toplanan gençler, gece yarısından sonra geç vakitlere kadar İstiklal Marşı söylemiştir. Hasar gören heykel Türk bayrağına sarılarak muhafaza altına alınmıştır. Ayrıca Antakya'da asker ve emniyet mensupları devriye halinde gezerek şehirdeki güvenliği sağlamışlardır.[277] Milli Birlik Komitesi üyelerinden Cemal Madanoğlu, Osman Köksal ve Sezai Okan derhal bir askerî uçakla İskenderun'a gitmişlerdir. Bu olay üzerine Devlet Başkanı Cemal Gürsel Hataylılara

---

[276] *"MBK Üyeleri Dün Egelilere Hitap Ettiler"*, **Yeni Asır**, 10 Eylül 1960, Cumartesi, sf. 1-5.
[277] *"İskenderun'da Ata'nın Heykeli Dün Dinamitle Havaya Uçuruldu"*, **Demokrat İzmir,** 20 Aralık 1960 Salı, sf. 1.

"Ölümsüz Atatürk'e dil ve el uzatmaya cesaret edebilecek bedbahtların kaynağı nerede olursa olsun kurutulacaktır" diye mesajını göndermiştir.[278] Kamuoyunda ise bu olaya tepki haberleri basında yer almıştır. Ayrıca ülkenin birçok yerinde bu olaya tepkiler oluşmuştur ve bu yüzden birçok kentte mitingler dahi düzenlenmesine karar verilmiştir. Örneğin İzmir'de İzmir İktisâdi ve Ticarî Bilimler Akademisi öğrencileri ile Ege Üniversitesi Tıp ve Ziraat Fakültesi öğrencileri İskenderun Olayı'nı tel'in etmişler ve olaydan bir gün sonra yani İzmir'de 20 Aralık 1960 Salı günü protesto mitingleri yapmışlardır.[279] Bu olay 27 Mayıs Dönemi'nin ses getiren olaylarından biri olmuştur. Hatay sanki bir sorunmuş gibi tekrar gündeme gelmiştir. Çünkü bu olaydan sonra, mevcut rejimin devlet başkanı olan Orgeneral Cemal Gürsel'in Hatay ile ilgili söylem sayısında ciddi bir artış olmuştur. Çünkü 1955'ten sonra Demokrat Parti iktidarının dış politikada uğraştığı iki ciddi mesele vardı: Biri Mısır Lideri Cemal Abdûl Nasır'ın desteğini alan Suriye'nin Hatay üzerindeki toprak talepleri ve diğeri ise Lübnan iç savaşında Türkiye'nin Batılı müttefiklerine destek vererek Lübnan Bunalımı'nda taraf olması. İskenderun Olayı'nın da böyle bir süreç sonrasında meydana gelmesi Devlet Başkanı Cemal Gürsel'in söylemlerinde Hatay ile Türkiye arasındaki bağın vurgusunu arttırmıştır.

27 Mayıs Dönemi'nin iki önemli olayı daha vardır ve bu olaylar olağanüstü bir rejim olan 27 Mayıs Dönemi'nden olağan sivil siyasete geçmek açısından önem arz etmektir. Bu iki önemli olaydan biri kurucu bir meclisin kurulması; diğeri ise yeni bir anayasanın yürürlüğe girmesidir. 27 Mayıs Askerî Darbesi'nden sonra Milli Birlik Komitesi profesörlerin yardımıyla geçici bir anayasa hazırlayıp 12 Haziran 1960'da yürürlüğe koydu. Esas itibarıyla 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda yapılan değişikliklere dayanan ve 1'Nolu Kanunla yürürlüğe konan bu anayasaya göre MBK, TBMM'nin yetkilerine sahipti. Ayrıca yürütme yetkisini kendi seçtiği bakanlar aracılığıyla kullanacaktı. Bakanların atama yetkisi devlet başkanın da bulunmakla beraber, onları denetleme ve gerektiğinde azletme yetkisi MBK'ya aitti. MBK İstanbul Komisyonunun hazırladığı Anayasa taslağını kamuoyunda yarattığı tereddütler üzerine, anayasayı yapmak üzere bir Kurucu Meclis kurulmasına karar verdi ve bu amaçla 157 Sayılı (Kurucu Meclis Teşkili Hakkında Kanun) ve 158 Sayılı (Temsilciler Meclisi

---

[278] *"Gürsel, Hataylılara Mesaj Yolladı"*, **Demokrat İzmir,** 21Aralık 1960 Salı, sf. 1; *"Gürsel, Hataylılara Mesaj Yolladı"*, **Yeni Asır**, 21 Aralık 1960 Çarşamba, sf. 1.
[279] *"Gürsel, Hataylılara Mesaj Yolladı"*, **Demokrat İzmir,** 21Aralık 1960 Salı, sf. 1.

Seçim Kanunu) Kanunları çıkardı. Buna göre Kurucu Meclis MBK ve Temsilciler Meclisi'nden meydana geliyordu. Ne var ki adına rağmen Temsilciler Meclisi genel oya dayanan demokratik bir meclis değildi. Üyelerin bir bölümü iki aşamalı olarak illerden *"seçilen"* üyelerden, bir bölümü iki siyasi partinin (CHP ve CKMP) temsilcilerinden bir bölümü de devlet başkanı ve MBK tarafından atanan üyelerden oluşuyordu. Ayrıca Temsilciler Meclisi'ni korporatif temsile dayanan bir yanı da vardı. Meclis üyeleri arasında çeşitli meslek örgütlerinin (barolar, basın, ticaret ve sanayi odaları, sendikalar ve esnaf teşekkülleri) ve bazı kamu görevlilerinin (yargıçlar, akademisyenler, öğretmenler) temsilcilerine de yer verilmişti.[280] Kurucu Meclis'in asıl görevleri yeni anayasa ile yeni seçim yasasını en kısa zamanda tamamlamaktı. Kurucu Meclis ayrıca, iktidarı yeni seçilecek TBMM'ye devredilinceye kadar yasama yetkilerini de kullanabilecekti. 157 sayılı kanunla, kanun teklif etme hakkı, Bakanlar Kurulu ile Kurucu Meclis üyelerine verildi. Bununla birlikte, Kurucu Meclis üyelerince yapılacak olan yasa tekliflerinin en az bir MBK üyesi ile bir Temsilciler Meclisi üyesinin imzalarını taşıması gerekiyordu. Böylece bu maddeyle, kurucu meclisin askerî kanadını oluşturan MBK'nın, sivil kanadını oluşturan Temsilciler Meclisi üzerinde bir nevi denetimi sağlanmış oldu. Ayrıca MBK'nın bir üst organı olarak çalışması ve Temsilciler Meclisi'nde görüşülen bütün yasa tasarılarını bir kez daha görüşmesi esası benimsenmişti. Dolayısıyla Temsilciler Meclisi kurulduktan sonra da MBK'nın anayasa ve yasalar konusunda son sözü söyleme yetkisini hâlâ elinde tutuyordu. [281] Sivil kanadı oluşturan Temsilciler Meclisi'nde Devlet Başkanı tarafından seçilen 10, Milli Birlik Komitesi tarafından seçilen 18 kişiden başka illerden 75, Cumhuriyet Halk Partisi'nden 49, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden 25, barolardan 6, basın kuruluşlarından 12, Eski Muharipler Birliği'nden 2, esnaf kuruluşlarından 6, üniversitelerden 12, yargı organlarından 12, gençlik adına da 1 temsilci yer almıştır. Temsilciler Meclisi'nin toplam üye sayısı 272 ve Milli Birlik Komitesi'nin toplam üyesi 23 olmak üzere Kurucu Meclis'in üye sayısı toplamı 295'dir. [282] Bu özelliklere sahip olan Kurucu Meclis 6 Ocak 1961 Cuma günü yeni TBMM binasında açılmıştır ve aynı gün II. Cemal Gürsel

---

[280] Mustafa Erdoğan, **Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset**, Ankara; Liberte Yayınları, 2. Baskı, 1999, sf. 91-92.

[281] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 384-385; Kurtul Altuğ, **27 Mayıs'tan 12 Mart'a**, İstanbul; Yılmaz Yayınları, 1991, 2. Baskı, sf. 53-63.

[282] Suna Kili, **Türk Devrim Tarihi**, Ankara; Tekin Yayınevi, 2. Baskı, 1982, sf. 199.

Hükümeti de kurulmuştur. Kurucu Meclis'in Başkanlığı'na ise Kazım Orbay seçilmiştir. Kurucu Meclis'in ilk yaptığı işlerden biri de anayasa çalışmalarını hızlandırmak olmuştur. 9 Ocakta toplanan İkinci Bileşimde ilk iş olarak Anayasayı ve seçim yasasını hazırlamakla görevlendirilen Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu, Cumhuriyet Halk Partisi'nden 10, milletvekillerinden 5, bağımsızlardan da 5 üye olmak üzere gizli oyla seçilen, çoğu üniversite elemanı 20 üyeden oluşmuştu. İlk toplantısını 10 Ocak 1961 günü en yaşlı üye olan General Sadık Aldoğan'ın başkanlığında yapan bu komisyon, o gün biri Hıfzı Veldet Velidedeoğlu olan iki aday arasından 12 oyla Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi öğretim üyelerinden, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün kurucusu ve müdürü de olan Enver Ziya Karal'ı başkan seçti. Emin Paksüt'ün Başkan Vekili, Çoşkun Kırca'nın Yazman, Muammer Aksoy, Turan Güneş ve Tarık Zafer Tunaya'nın sözcü seçildiği komisyonun öbür üyeleri Sadık Aldoğan, Nurettin Ardıçoğlu, Amil Artus, Doğan Avcıoğlu, Hazım Dağlı, Münci Kapani, Müîn Küley, Ragıp Sarıca, Bahri Savcı, Celal Sait Siren, Mümtaz Soysal, Cafer Tüzel, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Abdülhak Kemal Yörük'tü. Demokratik düzene yeni anayasa ışığında dönüleceğinden, çalışmaların başladığı 10 Ocak'tan 9 Mart'a kadar hazırlanan yasanın bir an önce halkoyuna sunulması ve kabul edilerek yürürlüğe girebilmesi için komisyon gece gündüz çok titiz bir şekilde çalışmıştır. Başlangıç, son üçü Son Hükümler başlığı altında 157 madde ve 11 geçici maddeden oluşan yeni anayasa, 26 Mayıs 1961 Cuma akşamı her maddesi karma komisyonda tartışılmış ve gerekli düzeltmeler yapılmış olarak ertesi gün oya sunulmak üzere son şeklini almıştı. 27 Mayıs 1961 Cumartesi günü ve anayasa onanmasıyla sonuçlanan oylamada 262 oy kullanıldı. Anayasa tasarısı, Cemal Madanoğlu oylamaya katılmadığından Milli Birlik Komitesi üyelerinden 22'sinin, 272 Temsilciler Meclisi üyesinin de 32'si katılmadığından ve 2 üye (Orhan Köprülü ve Yekta Karamustafaoğlu) çekimser oy kullandığından 238'inin oylarıyla yani toplam 260 (238+22) olumlu oyla kabul edildi. Oylamadan sonra Kurucu Meclis Başkanı Kazım Orbay bir konuşma yapmıştır. Bu konuşma aynı zamanda 27 Mayıs'ın 1. Yıldönümü içeriklidir. Daha sonra Devlet Başkanı Cemal Gürsel de bir konuşma yaparak çifte bir kutlama yapmıştır.[283] Artık iş halk oylamasına kalmıştır. Halkın bu anayasa oylamasındaki tavrı ise aslında 27 Mayısa bakışının da ipuçlarını

---

[283] Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009, sf. 172-180.

taşıyacaktır. 9 Temmuz 1961 Pazar günü yapılan halk oylamasının sonuçları resmi gazetede şöyle ilan edilmiştir:

" Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı'ndan:

Yüksek Seçim Kurulunun Anayasanın halkoyuna sunulmasının Kesin sonuçlarına ilişkin kararı

Karar No: 106

Anayasanın Halkoyuna Sunulması hakkındaki 283 sayılı Kanunun 6'ncı maddesi hükmünce il seçim kurullarından Yüksek Seçim Kuruluna gönderilmesi gereken il birleştirme tutanaklarına ait onaylı örneklerin hepsinin Kurulumuza ulaşmış bulunması üzerine, Kurulumuzca bu belgeler incelenip onlarda gösterilen sonuçlar toplandıktan sonra gereği konuşulup görüşüldü:

1- 9/7/1961 günü Anayasanın halkoyuna sunulmasında bütün Türkiye'de seçmen olarak oy kullanması gerekli kimselerin toplamının (12.735.009), bunlar içinden halkoyuna katılanların toplamının (10.322.169), verilen oylardan muteber bulunanların toplamının (10.282.561) ve muteber bulunmayanların toplamının ise (39.608) olduğu, Anayasaya evet oyu verenlerin toplamının (6.348.191) ve hayır oyu verenlerin toplamının ise (3.934.370) olduğu tespit edilmiştir.

2- 283 sayılı kanunun 7'nci maddesinin 2'nci fıkrası uyarınca, muteber oyların yarısından çoğunun evet olması halinde, Anayasanın Türk Milleti tarafından kabul edilmiş bulunacağına, yukarıdaki bentte gösterilen muteber oy toplamının (10.282.561), bunun yarısının (5.141.281) ve evet oylarının toplamının ise (6.348.191) den ibaret olmasına göre, Kurucu Meclis tarafından 27/5/1961 Cumartesi günü kabul edilmiş bulunan Anayasa metni, Türk Milleti tarafından da kabul edilmiş bulunmaktadır ve bu durumun, 283 sayılı kanunun 7'nci maddesine göre, Kurulumuzca derhal ilan edilmesi gerekir.

3- Halkoyuna sunulan Anayasanın 157'nci maddesi hükmünce, bu Yasa, halkoyu sonunda kabul edilince, Türkiye Cumhuriyetinin Anayasası olur ve halkoyu sonuçlarıyla beraber hemen Resmi Gazete'de yayınlanır.

Bu hükme ve Anayasanın millet tarafından kabul edilmiş bulunmasına göre metin, halkoyu sonuçlarını tespit eden bu karar ile beraber, derhal, Resmi Gazete'de yayınlanmalıdır. Diğer yasalarda olduğu gibi, Anayasaya dahi, Kurucu Meclisçe kanun

numarası verildikten sonra metnin yayınlanması gerektiğinden, bu karar, Kurucu Meclis Başkanlığına yollanmalıdır.

Sonuç:

1 - Kurucu Meclis tarafından 27/5/1961 de kabul edilip 9/7/1961 de halkoyuna sunulmuş bulunan Anayasanın Türk Milleti tarafından kabul edilmiş bulunduğuna,

2- Anayasanın halkoyu sonucunda kabul edilmiş bulunduğunun derhal ilanına ve bu kararın ivedi olarak Türkiye Radyolarıyla yayınlanmasının sağlanmasına,

3- Anayasa ile beraber Resmi Gazete'de hemen yayınlanması için bu kararın derhal Kurucu Meclis Başkanlığına gönderilmesine 19/7/1961 de oybirliğiyle karar verildi."[284]

Sonuçta 9 Temmuz 1961'deki halk oylaması ile anayasa yüzde 38,3 "Hayır" oyuna karşılık yüzde 61,7oranındaki "Evet" oyuyla kabul edildi. Böylece, Kurucu Meclis tarafından 27 Mayıs 1961 tarihinde benimsenen yeni anayasa halk tarafından da kabul edilmiş oldu. Fakat bu anayasa oylamasında bazı illerde hayır oyları evet oylarını geçmiştir. Daha çok sahil şeridinde bulunan hayır veren iller ve hayır oyu yüzdeleri şöyledir: Kütahya (%58.19), Samsun (%57.02), Manisa (%56.12), Aydın (%56.03), Bolu (55.06), Zonguldak (%53.11), Bursa (%52.91), Sakarya (%52.77), Çorum (%52.54), Denizli (%51.14) ve İzmir (%50.22).[285] Bu anayasa bazı illerin hayır oyuna rağmen kabul edilmişti ve demokratik bir siyasal sisteme geçmek için bir engel daha ortadan kaldırılmıştı.

1961 Anayasası'nın özellikleri de bu paragrafta biraz irdelenmesi gerekmektedir. İlk olarak 1961 Anayasasının kaynakları üzerinde durulacaktır. 1961 Anayasası'nın oluşturulması için kullanılan kaynaklar ise şunlardır: İstanbul Üniversitesi İlim Heyeti tarafından hazırlanan ön tasarı, Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari Bilimler Enstitüsü tarafından hazırlanan gerekçeli tasarı, diğer devlet anayasaları, siyasi partilerin hazırladıkları anketler, 1924 anayasası, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.[286] İşte 1961 Anayasası bu kaynaklardan beslenerek oluşturulmuştur ve bu yüzden bu anayasa bu kaynakların esas

---

[284] **Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazetesi,** Sayı: 10859, Kanun: 334, 20 Temmuz 1961 Perşembe; *"Halk Oyu'nun Resmi Sonucu Dün Açıklandı"*, **Milliyet,** 20 Temmuz 1961 Perşembe, sf. 1-5.

[285] Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam (1950-1964),** Ankara; Remzi Kitabevi, IV. Baskı, 1983, sf. 510-511; http://referandum.secimsonuclari.com/1961-referandum-sonuclari/aydin-referandum-sonuclari-evet-hayir-oranlari.html.

[286] Atatürk Eğitim Enstitüsü Öğretim Üyeleri, **Türk Devrim Tarihi**, İstanbul; Dilek Matbaası, 1977, sf. 271.

olarak alındığı bir bütünlük oluşturmaktadır. 1960 Anayasası'nı şekil açısından incelersek 6 kısımdan, 157 Maddeden ve 22 Geçici Madde'den oluşmaktadır: **1. Kısım** Genel Kısımlar (1-9. Madde), **2. Kısım** Temel Haklar ve Esaslar (10-63. Madde): Ayrıca bu kısım Genel Hükümler, Kişinin Hakları ve Ödevleri, Sosyal İktisadî Haklar ve Ödevler, Siyasi Haklar ve Ödevler olmak üzere toplam dört bölümden oluşmaktadır. **3. Kısım** Cumhuriyetin Temel Kuruluşu (63-152. Madde): Ayrıca bu kısım Yasama, Yürütme ve Yargı olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. **4. Kısım** Çeşitli Hükümler (153. ve 154. Madde): Bu kısımda ise geçici hükümler olarak Devrim Kanunlarının Korunması (153. Madde) ve Diyanet İşleri Başkanlığı (154. Madde) maddeleri bulunmaktadır. **5. Kısım** Geçici Hükümler: Bu kısımda ise 22 geçici madde bulunmaktadır. **6. Kısım:** Son Kısımlar (155-157. Maddeler): Bu kısımda ise Anayasanın Değiştirilmesi (155. Madde), Başlangıç ve Kenar Boşluklar (156. Madde) ve Anayasanın Yürürlüğe Girmesi (157. Madde) olarak toplam üç madde hakkında esas bulunmaktadır.[287] 1961 Anayasası'nın kaynakları ve şekil incelemesinden sonra; son olarak da 1961 Anayasası'nın olumlu ve olumsuz yönlerini içeren özelliklerini ortaya koymak istiyorum. 1961 Anayasası'nın özellikleri şunlardır:

- 1961 Anayasası, Türkiye Cumhuriyeti'nin 2. Anayasasıdır.
- Bu anayasada şekil ve içerik olarak insan haklarını vurgu yapan maddeler bulunmaktadır.
- Devletin demokratik olduğu ve demokratik yapının dayandığı esaslar üzerinde durulmuştur. Bireysel özgürlüklerden kolektif özgürlüklere kadar tüm özgürlükler devletin demokratik yapısı içinde değerlendirilmiştir. Ayrıca basın, sivil toplum kuruluşları, parti ve sendika gibi toplumu ilgilendiren oluşumların konumları, hareket alanları ve önemleri üzerinde de bu anayasada durulmuştur.
- Bu anayasa çok partili yaşama uygun bir anayasadır ve temelde ise ileride olağan bir düzen olması düşünülen çok partili yaşama uygun olarak bu anayasa modifiye (düzenleme) edilmiştir. Zaten olağanüstü koşulların bir getirisi olarak bilinen bir anayasa olan 1924 Teşkilat-ı Esasiye daha çok tek partili dönemin ihtiyaçlarını karşılıyordu. Çok partili sisteme uygun özellikleri ise pek üzerinde taşımıyordu. Zaten sabık Demokrat Parti iktidarına yöneltilen en önemli eleştirilerden biri de 1924

---

[287] Suna Kili, **Osmanlı ve Türk Anayasaları**, İstanbul; Boğaziçi Yayınları, 210, I. Baskı, 1980, sf. 55-144.

Anayasasında diretmesi idi. Hatta yıllar sonra Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile yapılan bir söyleşide 1924 Anayasası'nı daha akla uygun olarak kabul etmesi ise bu tespitimizi doğrulamaktadır.[288] Hâlbuki tarihsel devir değişmişti.

• Bu anayasada İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra siyasal konjektürün tartışılan konularından biri olan siyasal demokrasi ile sosyal demokrasi arasındaki denge hususu da dikkate alınmıştı. Bu yüzden bu anayasada sosyal devlet vurgusu daha da arttırılmıştı.

• Bu Anayasada ülkede yaşayan vatandaşlara hukuk güvenliği sağlayan devlet olma kaygısı da hâkimdir. Bu yüzden 1961 Anayasası'nda Hukuk Devleti vurgusu daha da arttırılmıştır. Bu durumda hem dünyanın hem de ülkenin son 15 yılda yaşadığı değişim ve dönüşümler de etkilidir.

• Bazı kurumların yapısında ve konumunda değişiklikler ya da yeniden yapılandırmalar söz konudur. (TRT Özerkliği, Üniversite Özerkliği gibi)

• Daha önce olağanüstü koşulların bir getirisi olan çift yapılı meclis sistemi bu anayasa ile olağan bir hale getiriliyordu. Bundan sonra Millet Meclisi'nin yanında Senato kavramı da Türkiye'nin siyasal hayatına giriyordu.

• 1961 Anayasası'nın ortaya çıkardığı kurumlardan biri de Anayasa Mahkemesidir. Birçok Batı Avrupa devleti İkinci Dünya Savaşı'ndan önce seçimlerle iktidara gelen totaliter rejimlerle idare edilmişti. Bu yüzden özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra Avusturyalı Hukukçu Hans Kelsen'in hukukî temellerini attığı Avrupa Modeli'ne geçmek üzere Anayasa mahkemelerini kurmuştu.[289]Anayasa mahkemesinin kurulmasının en önemli iki nedeni vardı: Birincisi yasama ve yürütmeyi yargı kontrolü altına alarak ülkede çıkabilecek idarî karışıklıklara hukukî bir önlem almak; ikincisi ise yargı kararlarına ya da yasalara hukuk normları çerçevesinde (Anayasa yargısına tabi tutmak) bir denetleme mekanizması yaratmak. Yani burada amaç *"Hukuku Hukuk ile Kontrol Etmek"* istenmektir. İşte böylece Türkiye de 1961 Anayasası ile bir Anayasa Mahkemesi kurulmuştur.

• Anayasa Mahkemesi'nin dışında Danıştay, Sayıştay ve Yargıtay da yeniden yapılandırılmış ya da yeniden oluşturulmuştur.

---

[288] Celal Bayar, **Başvekilim Menderes**, Der. İsmet Bozdağ, İstanbul; Baha Matbaası, 1970, 1. Baskı, sf. 168-169.
[289] İbrahim Özden Kaboğlu, **Anayasa Yargısı**, Ankara; İmge Kitabevi, 1994, sf. 12-15.

• 1961 Anayasasında görülen eksiklikler ya da eleştiriler ise yasama üstünlüğünün zayıflaması, yürütme erkinin dağıtılması ve parlamento çoğunluğuna güvensizlik algısı yaratması olarak görülmektedir. Bu bahsedilen olumsuzluklar daha çok yasama-yürütme ilişkileri açısından düşünülmektedir. Türkiye'de halen bu konuyu tartışılmaktadır.[290]

1961 Anayasası'nın kabul edilmesinin önemi; Türkiye'de 27 Mayıs Rejimi gibi olağanüstü bir siyasal düzeni değiştirerek, demokratik sivil rejim gibi olması gereken bir siyasal sisteme geçmede dönemin sivilleri için önemli bir adım olmasıdır.[291] Yani 27 Mayıs Askerî Darbesi ile başlayan 27 Mayıs Rejimi seçimlerin yapılmasıyla sona erecektir. Türkiye'de bundan sonra yapılacak olan seçimlerle yeni bir sivil siyaset dönemi başlayacaktır. Kısacası Türkiye'de artık, siyasetin sivilleşmesi yani normale dönme zamanı gelmiştir.

3.2. Sivil Siyasete Geçiş

Türkiye'de 1961 Anayasası halkoylaması ile kabul edildikten sonra sıra demokratik seçimlerin yapılmasına gelmişti. Daha öncesinde ise Kurucu Meclis'in bu konuda faaliyetlerine zaten başlamıştı. Kurucu Meclisin bu konuda yaptığı ilk iş, 12 Ocak 1961 Salı günü aldığı karar sonucu siyasi partilerin faaliyetlerine izin vermek olmuştu. Fakat bu karara ek olarak İçişleri Bakanlığı, 24 Şubat 1961 Salı günü siyasi partilerin propaganda yapmasını yasaklarken; kurulacak olan partilerin 13 Şubat 1961 Pazartesi gününe kadar başvurularını yapması istendi. Daha sonra ise partiler yavaş yavaş faaliyetlerine geçtiler ve hatta yeni partiler bile kurulmaya başladı. Siyasi partilerin faaliyetlerine izin verilmesinden kısa bir sonra ilk kurulan parti, 14 Ocak 1961'de kurulan Memleketçi Cumhuriyet Partisi oldu. 16 Ocak 1961 Cumartesi günü de yeni kurulacak siyasi parti tüzüklerinin İçişleri Bakanlığı'nca incelenmesine karar verildi. 31 Ocak 1961 Pazar günü de Ragıp Gümüşpala, Devlet Başkanı Cemal Gürsel ile Türkiye Adalet Partisi'ni kurmak için görüştü. Seçimler için önemli olan ve dönemin

---

[290] Fevzi Demir-Şükrü Karatepe, **Anayasa Hukukuna Giriş**, İstanbul; Evrim Basın Yayın-Dağıtım, 2. Basın, sf. 149-160; Mümtaz Soysal-Fazıl Sağlam, *"Türkiye'de Anayasalar"*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul; İletişim Yayınları, c. 1-2, 1984, sf. 18-55. 1961 Anayasası'nın özellikleri hakkında ayrıntılı bilgiye bu kaynaklardan bakabilirsiniz.

[291] Ayrıca 1961 Anayasasının bu çalışmazın ileriki bölümlerinde de konumuz bağlamında değinileceği için bu anayasa hakkında ayrıntılı bilgi verilmesi uygun görülmüştür.

basınına yansıyan önemli bir gelişme vardı. 11 Şubat -15 Şubat 1961 arasında yani 4 günde, Türkiye'nin siyasal yaşamına katılmak üzere tam 12 parti kurulmuştu. Bu partilerin isimleri şunlardır: Adalet Partisi, Çalışma Partisi, Islahat Partisi, İşçi ve Çiftçi Partisi, Mutedil Liberal Parti, Yeni Türkiye Partisi, Memleketçi Parti, Türkiye İşçi Partisi, Kemalist Gençlik Partisi, Güven Partisi, Düstur Partisi ve Memleketçi Hizmet Partisi'dir. 25 Mart 1961 Cumartesi günü siyasi faaliyetlere 1 Nisan'dan itibaren izin verileceği açıkladı. Böylece siyasi partiler kısmen faaliyetlerine başlamış olacaklardı.[292] Bu süreç zarfında Kurucu Meclis, seçim sistemini kolaylaştırıcı bazı kanunlarda çıkarmıştır. Bu kanunlardan ilk kabul edilen; 26 Nisan 1961 tarihinde çıkan ve 298 sayılı *"Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun"* olarak isimlendirilen ve seçim sistemindeki bazı önemli düzenlemeleri içeren kanundur. Bu kanun gereğince kabul edilen seçim düzenlenmesi, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Meclisi seçimleriyle birlikte İl Genel Meclisleri, Belediye Meclisleri, Muhtarlar, İhtiyar Meclisleri ve İhtiyar Heyetleri seçimlerinde uygulanacaktır. Ayrıca yine aynı günde çıkan 189 Esas ve 4 Geçici Maddeyi içeren Kanun; seçimin esasları, seçme yaşı, oy kullanma koşulları ve seçmen kütükleri ile seçimlerin yönetim ve denetimine ilişkin hükümleri içermektedir. Daha sonra 24 Mayıs 1961 Tarih ve 304 Sayılı *"Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçimi Kanunu"* çıkmıştır. Bu kanun 21 Esas ve 3 Geçici Maddeden oluşmaktadır. Bu kanunun 1. Maddesine göre ise Cumhuriyet Senatosu Seçimi çoğunluk usulüne göre yapılacaktır. 1964'te ise bu kanunun bu maddesi nispi sistem usulüne geçilerek değiştirilmiştir. Kabul edilen bu kanundan sonra 1961 Anayasası'nın Türkiye'de kabul edilmesiyle de Senato mekanizması kurulması yolunda büyük bir adım daha atılmıştı. Son kanun da 25 Mayıs 1961 Tarih ve 306 Sayılı *"Milletvekili Seçim Kanunu"*dur. Bu kanunun 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesiyle işlevsel hale gelmiştir. Bu kanun 1. Maddesine göre Milletvekili seçiminin *"Nispi Temsil Usulü"*ne göre yapılacağı ve bu usulde *"Çevre Barajlı D'Hondt"* uygulaması yürürlüğe konulmuştur. (15 Şubat 1965 Tarih ve 533 Sayılı kanun ile *"Milli Bakiye Sistemi"*ne geçilecektir.) Böylece daha önce milletvekilliği seçimlerinde kimi partileri mağdur kimi partileri mağrur eden *"Liste Çoğunluğu Usulü"* uygulamadan

---

[292] Ahmet İnsel, *"Demokrasinin Sancılı Yılları"*, **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 3, sf. 33-36.

kaldırılmıştır.[293] Kurucu Meclis'in 10 Mayıs 1961 Çarşamba günü kabul ettiği kanuna göre milletvekili sayısı 450'dir. 20 Haziran 1961 Salı günü Kurucu Meclis, 27 Mayıs 1961'de kabul edilen Yeni Anayasa'nın 9 Temmuz 1961 Pazar günü Halkoylamasına sunulacağını açıkladı. Bu arada partilerin yalnız Anayasa Referandumu için seçim propagandalarına başlamalarına 22 Haziran 1961 Perşembe günü izin verildi ve bundan sonra 28 Haziran 1961 Çarşamba günü partiler bu seçim için radyo konuşmalarına başladılar. 3 Temmuz 1961 Pazartesi günü Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü, halkı anayasaya *"Evet"* demeye çağırmak için İstanbul Taksim'de bir miting düzenledi. Bu mitingde İsmet İnönü *"Anayasa her manasıyla cemiyetimizin müşterek malıdır"* dedi. Ragıp Gümüşpala'nın genel başkanlığındaki Adalet Partisi ise bu anayasa referandumu için *"Hayır"* propagandasını büyük şehirlerde ve taşrada sürdürdü. Adalet Partisi'nin Demokrat Parti'nin devamı ya da mirasçısı izlenimini halk nazarında kazanması bu anayasa referandumu çalışmalarıyla somut bir şekilde görülmüştü. Devlet Başkanı Cemal Gürsel ise 4 Temmuz 1961 Salı günü yeni anayasaya *"muhteşem eser"* diyerek halkı *"Evet"* demeye çağırdı. Böyle bir ortamda yani 9 Temmuz 1961 Pazar günü yapılan seçimlerde halkın yüzde 38,3 *"Hayır"* oyuna karşılık yüzde 61,7 oranındaki *"Evet"* oyuyla anayasa kabul edilmiş oluyordu. Böylece sivil siyasete geçmek için önemli bir aşama daha da atlatılmıştır.

Anayasa referandumu bitmiş ve partiler seçime yönelik çalışmalarına devam etmeyi sürdürmüştür. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi il kongrelerine devam etmektedir. Hatta Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 5. Büyük Kongresi'ni 27 Ağustos 1961 Pazar günü yapmıştı. Bir gün sonra Osman Bölükbaşı aldığı 1310 oyla yeniden partinin genel başkanı seçilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi ise 24 Ağustos 1961 Çarşamba günü 15. Kurultayı İsmet İnönü'nün açılış konuşmasıyla başladı. 27 Ağustos 1961 Pazar günü bu kurultayda 957 oyla İsmet İnönü genel başkan, İsmail Rüştü Aksal da genel sekreter seçildi. Bu arada 15 Eylül 1961 Cuma günü Yassıada Duruşmaları sonuçlanmıştı ve Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan ile Adnan Menderes'in idam infazı işlemleri 17 Eylül 1961'e kadar gerçekleştiriliyordu.[294] Kamuoyu seçimler öncesi

---

[293] Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),** Ankara; Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Yayınları, 24, 2. Baskı, 2003, sf. 29-31; İhsan Ezherli, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1986),** Ankara; TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 10, 1986, sf. 79.

[294] Hikmet Özdemir, *"Siyasal Tarih (1960-80)",* **Yakınçağ Türkiye Tarihi 1 (1908-1980),** Ed. Sina Akşin, İstanbul; Milliyet Kitaplığı, 2003 sf. 238-242; Ahmet İnsel, *"Demokrasinin Sancılı Yılları",*

şoktaydı. Devlet Başkanı Cemal Gürsel 17 Eylül Pazar gecesi Çankaya Parkı'nda vatandaşlarla yaptığı sohbet sırasında *"Yassıada Kararları politikacılara ders olmalıdır"* demiştir. Aynı sohbette yaşlı bir kadın Cemal Gürsel'e Yassıada'da hüküm giyenlerin yakınlarının bazı siyasal partilerden aday gösterildiğini hatırlatınca şöyle demiştir: *"Biz memlekete sağlam temelli bir demokrasi getirmek istiyoruz. Kanunun engel olmadığı sürece herkes adaylığını koyabilir. Onlara kimse mani olamaz. Onlar vatandaş değil mi?"* demiştir.[295] Çünkü Adnan Menderes'in oğlu Adalet Partisi'nden aday olmuş fakat 20 Eylül 1961 Çarşamba günü adaylıktan çekilmiştir. Ragıp Gümüşpala'nın genel başkanı olduğu Adalet Partisi seçimler yaklaştıkça Demokrat Parti iktidarının devamı oldukları söylemini daha çok kullanmıştır. Adalet Partili siyasetçiler, 29 Eylül 1961 Cuma günü İstanbul'daki seçim konuşmalarında Adnan Menderes'in meşhur *"nurlu istikbal"* tabirini kullanmıştır. Bu yüzden Adalet Partisi'nin bu tavrı 27 Mayıs Rejimi mensupları tarafından eleştirildiği gibi bazı sert uygulamalara da maruz kalmışlardır. Örneğin 2 Ekim 1961 Pazartesi günü Adalet Partisi İstanbul İl Başkanı Muhittin Güven ile senatör adayı Şevket Akyürek tutuklandı. 11 Ekim 1961 Çarşamba günü ise Ragıp Gümüşpala'nın eşi milli menfaatlere aykırı konuşma yaptığı gerekçesiyle İzmir'de yargılandı.[296] Partiler seçim çalışmalarını sürdürdüler ve artık iş seçimin yapılmasına kalmıştı. Türkiye Cumhuriyeti halkı referandumla anayasasına kavuşmuştur. Bundan sonra kendine uygun bir sivil siyasetin yolunu açacak genel bir seçime hazırlanıyordu. Türkiye Halkı 15 Temmuz 1961 Pazar günü sandığa oy kullanmak için gitmişti.

15 Ekim 1961 Pazar günü hem genel seçimler hem de ilk kez Cumhuriyet Senatosu seçimleri yapıldı ve halk sandıktan çıkacak sonuçları bekliyordu. Sandıktan çıkan genel seçimlerin sonuçlarına göre 450 milletvekili sandalyesi için 1961 genel seçimlerine katılacak olan seçmen sayısı 12.925.395 kişidir. Bu seçmenlerden 10.522.716 'sı sandığa gitmiş yani mevcut seçmenin % 81 bu seçime katılmıştır. Bu seçimde geçerli oy sayısı ise 10.138.035'tir. Bu seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi'nin aldığı oy sayısı 3.724.752'dir ve % 36.7 oy oranıyla 173 milletvekili çıkarmıştır. Adalet Parti'nin aldığı oy sayısı ise 3.527.435'dir ve % 35.1 oy oranıyla çıkardığı milletvekili

---

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 3, sf. 34-37.

[295] *"Yassıada Kararları Politikacılara Ders Olmalıdır"*, **Yeni Asır**, 18 Eylül 1961 Pazartesi, sf. 1.

[296] Ahmet İnsel, *"Demokrasinin Sancılı Yılları"*, **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 3, sf. 40-42.

sayısı 158'dir. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin aldığı oy miktarı ise 1.415.390'dir ve % 14 oy oranıyla çıkardığı milletvekili sayısı 54'dür. Ekrem Alican'ın başında bulunduğu Yeni Türkiye Partisi'nin aldığı oy miktarı 1.391.934'dür ve partinin oy oranı ise % 13.7'dir. Çıkardığı milletvekili sayısı ise 65'dir. Toplamda bağımsızlar ise 81.732 oy almıştır ve aldıkları % 0,8 oy oranına karşılık 1 bağımsız milletvekili çıkmıştır. O da Adalet Partisi Ankara milletvekili listesinde yer alan ve bağımsız aday olarak seçilen İhsan Köknel'dir. O yüzden Adalet Partisi TBMM'de 158 milletvekili yerine 157 milletvekili ile temsil edilmiştir. Ayrıca bu seçimde geçerli oy sayısına ilişkin rakam ile siyasi partilerin ve bağımsızların aldıkları oyların toplamı arasında 3208 sayılık bir fark oluşmuştur.[297] Cumhuriyet Senatosu seçimlerinin sayısal durumu ise şöyledir: 150 senatörlük için 1961 seçimlerine katılacak olan seçmen sayısı 12.926.837 kişidir ve bu seçmenlerden 10.519.659 'u sandığa gitmiş yani mevcut seçmenin % 81 bu seçime katılmıştır. Bu seçimde geçerli oy sayısı ise 10. 032.530'dur. Bu seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi'nin aldığı oy sayısı 3.734.285'dir ve % 36.1 (% 37) oy oranıyla 36 senatör çıkarmıştır; Adalet Parti'nin aldığı oy sayısı ise 3.560.675dir ve % 34.5 (% 35.3) oy oranıyla çıkardığı senatör sayısı 71 (68)'dir. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin aldığı oy miktarı ise 1.350.892'dir ve % 12.5 (% 13.4) oy oranıyla çıkardığı senatör sayısı 16'dır. Yeni Türkiye Partisi'nin aldığı oy miktarı 1.401.637'dir ve partinin oy oranı ise % 13.0 (% 13.9)'dır. Çıkardığı milletvekili sayısı ise 27'dir. Toplamda bağımsızlar ise 39.558 oy almıştır ve aldıkları % 3.9 (% 0.4) oy oranına karşılık 3 bağımsız milletvekili çıkmıştır. Bu seçimde geçerli oy sayısına ilişkin rakam ile siyasi partilerin ve bağımsızların aldıkları oyların toplamı arasında 45.517 sayılık bir fark oluşmuştur. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) açıklamış olduğu oy oranları, partilerin ve bağımsızların oylara göre hesaplanan oy oranlarını tutmamaktadır. O yüzden oy oranlarının yanında parantez içinde ayrı oranlar gösterilmiştir. Kayseri'den Suat Hayri Ürgüplü, Samsun'dan Ali Fuat Başgil ve Van'dan Faruk Işık Adalet Partisi listelerinden gösterilmesine rağmen bağımsız olarak senatoya girmiştir. O yüzden Adalet Partisi 71 senatör yerine Cumhuriyet Senatosu'nda 68 senatör ile temsil edilmiştir. Ayrıca liste çoğunluğu usulü senatör seçimlerinde uygulandığından

---

[297] **Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazetesi,** Sayı: 10960, 17 Kasım 1961 Cuma; Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),** Ankara; Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Yayınları, 24, 2. Baskı, 2003, sf. 366; İhsan Ezherli, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1986),** Ankara; TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 10, 1986, sf. 84.

Cumhuriyet Halk Partisi, Adalet Partisi'ne göre fazla oy almasına rağmen daha az senatör ile Cumhuriyet Senatosu'nda temsil edilmiştir.[298] Cumhuriyet Senatosu'nda 150 seçilmiş üye, 15 Cumhurbaşkanı tarafından seçilmiş üye ve Anayasa'nın 70. Maddesine göre belirlenmiş olan, MBK ile Eski Cumhurbaşkanlarından oluşan 23 tâbi üye de bulunması gerekmektedir. 1961 Anayasasının 70. Maddesine göre ve yukarıdaki senato kontenjanları tam olarak doldurulduğu durumda, Cumhuriyet Senatosu'nda toplam 188 üye bulunması gerekmektedir.[299] Türkiye seçimini bu yönde kullanmış ve bundan sonrası ise seçimlerle oluşturulan Millet Meclisi'nin ve Cumhuriyet Senatosu'nun açılmasına sıra gelmişti.

Seçimlerin üzerinden çok geçmeden Millet Meclisi'nin ve Cumhuriyet Senatosu'nun açılmasından önce iki önemli gelişme yaşandı. 21 Ekim 1961 Cumartesi günü kendine *"Silahlı Kuvvetler Birliği"* adını veren ve ordu içinde oldukça etkili olan bir grup subay İstanbul'da Harp Akademisi'nde bir toplantı yaparak *"21 Ekim Protokolü"* adıyla bir dizi karar aldı. Buna göre, TBMM toplanmadan önce duruma el konulacak, siyasal partilerin faaliyetleri yasaklanacak, seçim sonuçları geçersiz sayılacak, MBK feshedilecek ve iktidar *"ulusun gerçek ve yetenekli temsilcilerine"* devredilecekti. Ayrıca bu kararların uygulanması 25 Ekim 1961 Çarşamba gününün bir gün sonrasına bile bırakılmayacaktı. Silahlı Kuvvetler Birliği daha önce de haziran ayında Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel'in MBK tarafından görevinden alınmasını engelleyerek büyük bir güç gösterisinde bulunmuştu. Silahlı Kuvvetler Birliği'nin 21 Ekim Protokolü, MBK'yı hemen harekete geçirdi ve 23 Ekim 1961 Pazartesi günü Devlet Başkanı Cemal Gürsel, siyasi parti liderleri ve kuvvet komutanlarıyla Çankaya'da bir toplantı düzenledi. Siyasi parti liderleri kuvvet komutanlarının önünde *"Çankaya Protokolü"* olarak bilinen bir bildiriye imza koydular. Bu önemli bildiriye göre; siyasal partiler 27 Mayıs'a karşı çıkmayacak, Anayasa'ya aykırı bir tutum içine girmeyecek, Yassıada'da çeşitli cezalara çarptırılan kişilerin affı ile EMİNSU mensuplarının orduya dönmesi söz konusu bile edilmeyecekti. Ayrıca Cemal Gürsel'i Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olarak seçeceklerdi. Hatta bu yüzden Cemal Gürsel'in karşısında Samsun'dan Senatör seçilen

---

[298] **Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazetesi,** Sayı: 10960, 17 Kasım 1961 Cuma; Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),** Ankara; Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Yayınları, 24, 2. Baskı, 2003, sf. 389.

[299] Suna Kili, **Osmanlı ve Türk Anayasaları**, İstanbul; Boğaziçi Yayınları, 210, I. Baskı, 1980, sf. 85.

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in aday gösterilme girişimi, Adalet Partisi Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın araya girmesiyle engellenmişti.[300] Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'nun açılmaması için bir neden kalmamıştı. Meclisin açılmasına sayılı günler kalmıştı.

25 Ekim 1961 Çarşamba günü TBMM törenle açıldı ve bundan sonra iş, meclisin yeni bir siyasal dönem için idari kadrosunu belirlemesine gelmişti. 26 Ekim 1961 Perşembe günü yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde, 638 üyenin bulunduğu; fakat 607 üyenin katıldığı TBMM'de 434 oy alan Cemal Gürsel Türkiye Cumhuriyeti'nin 4. Cumhurbaşkanı seçildi.[301] 28 Ekim 1961 Cumartesi Günü ise Kayseri'den senatör olan Suat Hayri Ürgüplü, 188 üyenin bulunduğu; fakat 165 üyenin katıldığı üçüncü turda 140 oy alarak Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı'na seçilmiştir.[302] 1 Kasım 1960 Çarşamba günü CHP Rize Milletvekili Fuat Sirmen 9. Turda 348 üyenin katıldığı oylamada 227 oy alarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 9. Başkanı olmuştur.[303] Böylece hem Cumhurbaşkanı'nı hem Cumhuriyet Senatosu Başkanı'nı hem de Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını seçen Türkiye Cumhuriyeti, artık yeni sivil hükümetin kurulmasını bekliyordu. Bu hükümetin kurulması ise millet için çok derin anlamlar taşıyordu.

Seçimler sonucu en fazla oyu alan Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ile 10 Kasım 1961 Cuma günü görüştükten sonra Yeni Türkiye Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne bir koalisyon teklifi sundu ve bu tekliften olumsuz yanıt aldı. Bunun üzerine zorunlu olarak ve tüm tartışmalara rağmen, Cumhuriyet Halk Partisi ile Ragıp Gümüşpala'nın genel başkanlığını yaptığı Adalet Partisi koalisyon yaparak, I. İnönü Hükümeti'ni oluşturdu. İlk toplantısını 20 Kasım 1961 Pazartesi günü yapan I. İnönü Hükümeti, bir hükümet programı hazırladı.

---

[300]Ahmet İnsel, *"Demokrasinin Sancılı Yılları"*, **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 3, sf. 14; Ed. Sina Akşin, **Yakınçağ Türkiye Tarihi 1 (1908-1980)**, İstanbul; Milliyet Kitaplığı, 2003 sf. 241-242; **Metin Toker, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, Yarı silahlı, Yarı külahlı Bir Ara Rejim 1960-1961**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, 1991, ss. 301-308; Metin Toker, **İsmet Paşayla 10 Yıl**, Ankara; Akis Yayınları, 1. Baskı, 1967, sf. 218-231.

[301] **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),** Ankara; Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Yayınları, 24, 2. Baskı, 2003, sf. 324; İhsan Ezherli, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1986)**, Ankara; TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 10, 1986, sf. 123.

[302] İhsan Ezherli, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1986)**, Ankara; TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 10, 1986, sf. 124.

[303] İhsan Ezherli, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1986)**, Ankara; TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 10, 1986, sf. 126.

Bu hükümet programı, 2 Aralık 1961 Pazar günü 351 milletvekilinin katıldığı oylamada 269 oyla güvenoyunu aldı. Türkiye Cumhuriyeti yeni bir sivil hükümete 27 Mayıs 1960'daki askerî darbeden sonra kavuşmuş oldu. Bu hükümetin resmen kurulması artık hem siyasetin normale dönüldüğünün belirtisiydi hem de siyasette bir sivilizasyon yani bir sivilleşme döneminin başladığını gösteriyordu. Kimine göre sorunlar daha bitmedi üstelik daha da arttı, kimine göre ülke artık ikinci bir cumhuriyete geçmişti[304], kimine göre de siyasal yönetim halka değil yine bir grup bürokratik elitin eline geçmişti. Bu yorumların hepsi tartışmalı, muğlâk ve görecelidir. Fakat bir gerçek var ki, o da Türkiye askerî bir rejimden demokratik bir sivil siyasete geçmişti. Burada sorulması gereken gerçek soru şu olmalıdır: Ülkede kurulan bu demokratik siyaset sistemi ne kadar sürecekti? Bunu ise uzun vadede tarihsel bir süreç gösterecekti.

---

[304] **Metin Toker, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, Yarı silahlı, Yarı külahlı Bir Ara Rejim 1960-1961**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, 1991, ss. 301-308; Metin Toker, **İsmet Paşayla 10 Yıl**, Ankara; Akis Yayınları, 1. Baskı, 1967, sf. 218-231. *"İkinci Cumhuriyet"* , 27 Mayıs ihtilâlci kadrolarının geliştirdiği söylemdir. İsmet Giritli gibi bir akademisyen bile şöyle diyordu: *"Önümüzdeki genel seçimlerle belirecek iktidarın, memleketimizde "İkinci Cumhuriyet Hükümeti" teşkil edeceği bir gerçektir.* İsmet Giritli, **27 Mayıstan İkinci Cumhuriyete –Günün Bazı Meseleleri Üzerine Düşünceler-**, İstanbul; Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı, Gençlik Yayınları: 1, İstanbul, 1961, sf. 7.

İKİNCİ BÖLÜM
27 MAYIS İHTİLÂLİ VE AYDIN

1. 27 Mayıs İhtilâli Öncesi Aydın

1.1. Çok Partili Yaşama Geçerken Aydın (1946-1950)

Türkiye Cumhuriyeti, dünyanın önde gelen liderlerinden biri olan Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde Kurtuluş Savaşı kazanarak kurulmuş bir devlettir. Bu yüzden rejim kendine güvence olarak hem Kurtuluş Savaşı'nın değerlerini hem de Mustafa Kemal Atatürk'ün ilke ve devrimlerini esas alır. Türkiye Cumhuriyeti, üç kez çok partili hayata geçişi denemesine rağmen 1950'ye kadar Cumhuriyet Halk Partisi iktidarında bir *"Tek Parti Dönemi"* yaşamıştır. Fakat ülkede tek partili dönem ise İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar sürmüştür ve içinde Demokrat Parti'nin de bulunduğu birkaç partinin kurulmasıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal yaşamında tek parti dönemi sona ermiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin bu çok partili yaşama geçişi, savaş gibi olağanüstü bir halin bitmesinden sonra halk tarafından Milli Şef kabul edilen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün onayı ile olmuştur. Bu yüzden ister iç konjonktür gereği olsun ister dış konjonktür gereği olsun İsmet Paşa'nın bu kararı Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal yaşamında çok önemli bir karardı ve politik yaşamda bir değişimin de habercisiydi. 7 Ocak 1946'da TBMM'deki Toprak Reformu ve Dörtlü Takrir tartışmaları sonucu Cumhuriyet Halk Partisi'nin içinden çıkan bir grup milletvekili ve bürokrat Demokrat Parti'yi kurdu. Demokrat Parti kısa sürede taraftar topladı ve halkın nazarında ilgi odağı oldu. Bundan sonra Türkiye'nin siyasal tarihi, Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti'nin çetin siyasal mücadelesine sahne olacaktır.

Aydın kenti, 1946 yılına Türkiye'deki ve dünyadaki siyasal ile ekonomik konjonktürün etkilerini hissederek giriyordu. Tarımsal faaliyetlerin hâkim bir uğraş olduğu kentte, II. Dünya Savaşı, yörenin iktisadi mekanizmasını ciddi şekilde bozmuştu. Aydın ve çevresinde tarımsal ürün fiyatlarının düşmesi ve savaş ekonomisi halkı çok ciddi şekilde etkilemişti. Örneğin; savaş yıllarında ve 1950'li yıllara doğru, Aydınlı tüccarların ve çiftçilerin kurduğu yerel bir banka olan Millî Aydın Bankası, Ege

Bölgesinin iaşe işlerinin çözümlenmesi için belediyelerle el ele vererek çalışmıştır. Belediyeler tarafından bankaya yapılan başvurular göz önüne alınmış, belediyelerden, şehir ve kasabaların ekmeklik un gereksinimlerini karşılamak için 200.000 lira tutarında bir kredi açılmıştır. Millî Aydın Bankası, ayrıca *"Varlık Vergisi"*nin ödenmesine de yardımcı olmak üzere müşterilere açtığı kredilerle devlet hazinesine 155.200 liralık bir katkıda bulunmuştur.[305] Buradan da anlaşıldığı üzere bölge halkı savaş koşullarında ekonomik yönden çok sıkıntı çekmiş ve bu sıkıntılara kendince çözüm bulma yoluna gitmiştir. Siyasal açıdan baktığımızda Aydın kenti çok partili yaşama geçiş sürecini de yakından hissetmiştir. 4 Aralık 1945'te Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, CHP'den ayrılan Celal Bayar'ı Ankara'ya davet etti. Çankaya'da yeni parti konusunda ve çok partili yaşama geçiş hakkında mutabakata varıldı. 7 Ocak 1946'da ise Demokrat Parti resmen kuruldu. Çankaya'da İsmet İnönü ile Celal Bayar'ın çok sık görüşmesi bu süreç için önemlidir. 8 Ocak 1946'da da Celal Bayar yeni kurulan partinin genel başkanı oluyordu. Aydın Tarihi'nin önde gelen isimlerinden ve daha sonra Demokrat Parti'nin kurucularından biri olan Adnan Menderes'in Aydınlı olması da kentte yaşayan insanların yüzünü aniden ülkedeki siyasete çevirmesini sağladı. Ayrıca yine 27 Kasım 1945'de Cumhuriyet Halk Partisi Aydın İl Başkanı Etem Menderes'in de partiden ayrılması kentte siyasetle yakından ilgilenenler açısından *"acaba ne oluyor"* sorusunu gündeme getiriyordu. Ethem Menderes'in ne yaptığı hakkında bakın Celal Bayar neler söylemişti: *"Bir aylık sessizlikten sonra, ilk olarak Ankara'da teşkilatımızı kurduk. Anadolu Ajansı Ankara İl Teşkilâtı'nın kurulduğunu bülteninde yayınladı ve radyo da yayınları arasına aldı. Adnan Menderes, Aydın ve Manisa üzerinde çalışmalar yapmıştı. Aydın'da Ethem Menderes, Manisa'da Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu başkanlığında Demokrat Parti kuruldu."*[306] Ethem Menderes'in 1945'te çok sık yaptığı Ankara ziyaretlerinin ve Aydın Belediyesi Meclis Karar Defteri'ndeki (1944-1948) bir kararda, Ethem Menderes'in kesret-*i meşguliyeti (işlerimin çokluğu) ve sıhhi şartlarının bozulması üzerine istifasının kabul edilmesini* Belediye Encümeni üyelerinden istemesinin nedeni de artık belli olmuştu. Çünkü Ethem Menderes Demokrat Parti'ye geçmiş ve hatta Aydın'da bu partinin teşkilâtını bile kurmuştu. Tek Parti Dönemi'nin

---

[305] Ed. Hüsnü Erkan, **Tarişbank Tarihi**, İzmir; Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1993, sf. 134–135; Günver Güneş,*"Türkiye'de Savaş Ekonomisi Uygulamaları ve Toplumsal Yaşama Etkileri"*, **Türkler Ansiklopedisi**, ,Cilt: 17, Bölüm: 86, Ankara; 2002, ss. 616-620.

[306] Celal Bayar, **Başvekilim Menderes**, Der. İsmet Bozdağ, İstanbul; Baha Matbaası, 1970, 1. Baskı, sf. 50-51.

yerel gazetelerinden biri olan ve 1933 yılında faaliyete başlayan Aydın Gazetesi, Aydın tarihi içinde önemli gazetelerden biridir. Gerek arşivleme gerek araştırmalar sırasında; Ethem Menderes'in ve Adnan Menderes'in hem CHP'den ayrılması hem de DP ile yakın temasta bulunması, 1945'in sonu 1946'nın başında da çıkan bu gazetede tam manasıyla ortaya konmamıştır. Aydın Gazetesi, sol üst köşesinde *"Altı Ok"* bulunan ve üzerinde *"Salı, Perşembe ve Cumartesi Günleri Çıkar Siyasî Halk Gazetesi"* yazan bir gazetedir. Bundan önceki cümleden de anlaşılacağı üzere gazete Cumhuriyet Halk Partisi'ne yakın ve Cumhuriyetin kurucu felsefesine sahip çıktığını ileri süren bir gazetedir. Osman Becerik'in imtiyaz sahibi olduğu bu gazete Aydın'da tam manasıyla faaliyetlerini sürdüren tek gazetedir. Aydın Tarihi'nde önemli bir yere sahip olan ve aynı zamanda Aydın'ın yetiştirdiği iki şahsiyetin bir parti kurarak bu partide faal olması böyle öneme sahip bir gazetede fazla yer almaması dikkati çekmektedir. Çünkü bu isimler daha önce bu gazetede fazlasıyla yer alıyordu. Bu tavırda iki önemli neden etkili olmuş olabilir: Birincisi gazete bulunduğu siyasi konum gereği böyle davranmayı uygun bulmuştur; ikincisi ise Aydın halkında bu konuda bir tepki yaratarak gazetenin savunduğu siyasal sisteme ters bir siyasal ortam yaratılmak istenmemektedir. Çünkü İsmet Paşa 19 Mayıs 1945 günü çok partili yaşama geçeceğini açıklamıştı. Türkiye'deki genel siyasal sistem de çok partili yaşama doğru gidiyordu. Bu isimler hakkında çıkabilecek olan ilgi çekici haberler, daha belli olmayan bir siyasal sisteme halkın ilgisini yöneltebilirdi. Siyasal ortam gazetenin tarafı olduğu siyasal düzenin ve partinin aleyhine dönebilirdi. Ayrıca bu durum gazetenin geleceği için de belirsizlik demekti. İleride Demokrat Parti iktidara geldikten sonra kendine yakın gazeteleri Aydın'da basın hayatına sokması, aslında partiyi anlatacak gazete veya kendine yakın gazeteler bulamamasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda Aydın basını ve siyasal yaşamı hakkında ortaya koyduğum tespiti doğrulamaktadır.

1946 yılına girdiğimizde Türkiye'nin siyasal konjonktürüne paralel olarak Aydın kentinin de siyasal ritminde bir artış olmuştur. Özellikle Türkiye'de çok partili yaşama geçildikten sonraki ilk seçimin yapılacağı tarih olan 21 Temmuz 1946 Pazar gününe doğru kent gazetelerindeki siyasal söylemler ve tartışmalar daha da arttı. Aydın Milletvekili Adnan Menderes'in 1 Nisan 1946 Pazar günü Yeni Asır gazetesinde çıkan *"Bizde Parti Hayatı"* başlıklı bir beyanatı vardı. Bu beyanat haberine Aydın gazetesi de baş sayfadan yer vermişti. Zaten bu beyanatın hem CHP tarafında hem de DP tarafında

genel siyasette tartışmalar yarattığı bilinmektedir. İçişleri Bakanı Hilmi Uran bile Adnan Menderes bu basın toplantısına tepki vermiştir.[307] Bu beyanatı aslında 31 Mart 1946 Cumartesi günü İzmir İl Örgütü'nde yaptığı basın toplantısında söylenmiştir. Gazete bu basın toplantısına sayfalarında da yer vermişti. Gazetede çıkan bu beyanata göre Adnan Menderes şunları söylemişti: *"Esefle arz etmek mecburiyetindeyiz ki yer yer bazı idâre amirlerinin gayretkeşliklerinden başka Halk Partisi'nin bazı elemanları makbul sayılmayacak bir faaliyet ve propaganda istikameti tutturmuşlardır. Çokluk kulaklara fısıldanan bu propagandanın neler olduğunu halkımız bilmektedir. Onların makbul saymadıkları faaliyet ve propagandamız doğru ve yerindedir. Çünkü Celal Bayar partisinin kendisinin de söylediği gibi muvazalı değil kuvvetçe kendimize eşit bir parti olarak tanıyor ve mücadele ediyoruz. Bu mücadelemizde parti hükümeti olmakla beraber şimdiye kadar hiçbir münasebet ve vesile ile hükümetten yardım istemedik. Bize yardım edenler partili şuuru ve inancı ile çalışan eden kendi kurullarımızdır. Biz propagandamızı fısıltı halinde kulaktan kulağa yapmıyoruz. Çalışmalarımız, konuşmalarımız açık ve dürüsttür. Ne üye kayıtlarımızı gizli tutarız ne de sayısını saklarız. Parti bakımından çalışmalarımız vakarlı, açık ve birebirimize yardım etmek yolu ile beraberlik ve birliktedir."* [308] Türkiye'deki mevcut siyasal sistemi eleştiren bu yazı Aydın'da da dikkatleri üzerine çekti. Cumhuriyet Halk Partisi'ne yakın olan kimseler bu yazıyı eleştirirken; Demokrat Parti'ye yakın olanlar ve CHP'ye muhalifler ise bu yazıya destek vermişlerdi. 4 Nisan 1946 Pazar günkü Aydın Gazetesi'nde büyük puntolu şu başlık vardı: *"Adnan Menderes'e Cevap: Parti İşlerine Tesir ve Müdahale Vâki Değildir. Çalışmalarımız ve Konuşmalarımız Açık ve Dürüsttür."* Bu yazıda Adnan Menderes'in bahsi geçen yazısı eleştirilmektedir ve dönemin Aydın Valisi Salim Gündoğan ile CHP İl Başkanı Neşet Akkor'un bu konuyla ilgili görüşleri alınmıştır. Örneğin Aydın Valisi Salim Gündoğan, *"Adnan Menderes'in görüşü mutlak ve müphemdir. İlimizde parti işlerinde tesir ve müdahale vaki değildir. Beyanat*

---

[307] Celal Bayar, **Başvekilim Menderes**, Der. İsmet Bozdağ, İstanbul; Baha Matbaası, 1970, 1. Baskı, sf. 50-51. İçişleri Bakanı Hilmi Uran'ın tepkisi şöyledir: *"Menderes'in İzmir Beyanatı doğru değildir. Bize vatandaşlardan bu mevzu da asla şikâyet gelmemektedir. Ancak, Demokrat Partililerin neden bu şekilde konuştuklarını anlamak güç değildir. Halk, Demokrat Parti'den yüz çevirdikçe, Demokrat Parti efkârı, her vesile ile müşkilât ile karşılaştıklarını söylemektedirler. Birçok yerlerde taraftar bulamadıklarından, bu tarz propagandaya başlamışlardır. Demokrat Parti'nin teşekkülü ile Cumhuriyet Halk Partisi muhakkak ki daha faal hale geçmiştir. Bütün bu neşriyat ve beyanlar Halk Partisinin bu son çalışmalarının bir aksülâmeli olsa gerektir."* Celal Bayar ise İçişleri Bakanı Hilmi Uran'ı *"Bakanlık seviyesinin dili ve üslubu olmaktan uzaktı. Halk Partisi'nin aşırı bir sözcüsü gibi konuşuyor"* diye suçluyordu.

[308] *"Bizde Parti Hayatı"*, **Yeni Asır**, 1 Nisan 1946 Pazar, sf. 1-2.

vilayetimizi ilgilendirmediği için cevap vermeye de lüzum görmem" demiştir. CHP İl Başkanı Neşet Akkor da Adnan Menderes'i ve Demokrat Parti'yi eleştirmiş ve partisinin çalışmaları hakkında bilgi vermiştir.[309] Seçimler yaklaştıkça her iki partinin çalışmaları hızlanmış ve Cumhuriyet Halk Partisi'ne yakın gazeteler Demokrat Parti ile ilgili olumlu haberlerden ziyade olumsuz haberleri gazetelerinden kamuoyunu etkilemek için kullanmışlardır. Örneğin 25 Haziran 1946 Salı günü basında çıkan bir haberde Aydın'ın çeşitli yerleşim birimlerinde toplam 51 kişinin Demokrat Parti'den ayrıldığını yazmaktadır.[310] Yine 27 Haziran 1946 Perşembe günü de Demokrat partiden istifa edenler olduğunu haber vermektedir.[311] Bu arada milletvekilliğine adaylığını koyanlar ve milletvekili olmak için başvuru yapanların isimleri gazetelerde açıklanmaktadır. 1946 seçimleri için CHP'den Aydın Milletvekili olmak isteyen isimler ve bu şahısların meslekleri şunlardır: Ortaokul öğretmeni ve Halkevi İdare Kurulu üyesi Hulusi Aksudoğan, Emekli Veteriner Müdür Lütfi Bilge, İlköğretim Müfettişliği'nden emekli Fikret Başaran, CHP Aydın Merkez İlçe Eski Başkanı-Tüccar-Fabrikatör Eyüp Şahin, Aydın Ortaokul Türkçe Öğretmenliği'nden emekli İhsan Yılmaz, Eski Aydın Valisi ve Danıştay üyesi Hüsnü Berker, Eski Levazım Yüzbaşısı Salih Fehmi Kalaycı, Bergama Yargıcı Rıfat Korkut, Menemen Yargıcı olan ve yakın zamana kadar Aydın Cumhuriyet Savcı yardımcılığı yapan Enver Ağar, Söke'nin Kara Efesi Eyüp Menderes, CHP Ortaklar Bucak Kurulu Başkanı-Eski Muhtar ve mahalleden 300 kişilik bir mazbata ile katılan Hamdi Öztürk, Satış Kooperatifleri Birliği İdare Meclisi ve Germencik Halkevi Dr. Sabri Akın, Eski Milletvekili-Yapı ve İmar Kooperatifi Başkanı Fuat Erlaçin, Koçarlı Eski Belediye Başkanı ve Karahayıt CHP Ocak Başkanı Durmuş Terzioğlu, Atça Belediye Başkanı Mustafa Aksoy, Eski kaymakamlardan ve İzmir'de yaprak-tütün ve meyan kökü tüccarı olan Kemal Gençel ve Köşk Tarım Kredi Kooperatifi Müdürü Yılmaz Erpolat'tır. Satış Kooperatifleri Üyesi, çiftçi ve tüccar olan Nabi Koçak'ın milletvekilliğine aday olduğu söylense de bu şahıs başvurmadığını bildirmiştir. Demokrat Parti'den Aydın milletvekili olması için ismi geçen şahıslar ise Demokrat Parti Nazilli İlçe Müteşebbis Heyeti Üyesi Şevki Hasırcı, Demokrat Parti Nazilli İlçe Müteşebbis Heyeti Üyelerinden ve Tüccar Emin Ünal, Demokrat Parti

---

[309] *"Adnan Menderes'e Cevap: Parti İşlerine Tesir ve Müdahale Vâki Değildir. Çalışmalarımız ve Konuşmalarımız Açık ve Dürüsttür."*, **Aydın Gazetesi**, 4 Nisan 1946 Perşembe, sf. 1.
[310] *"Demokrat Parti'den Çekilmeler"*, **Aydın Gazetesi**, 25 Haziran 1946 Salı, sf. 1.
[311] *"DP'den İstifalar"*, **Aydın Gazetesi**, 27 Haziran 1946 Salı, sf. 1.

Nazilli İlçe Müteşebbis Heyeti kurcularından Ali Nihat Amasyalı'nın damadı olan fabrikatör ve Yüksek Ticaret Okulu mezunu Kemal Kötekli, Demokrat Parti İl Müteşebbis Heyeti üyelerinden ve Aydın Doğumevi Başhekimi Dr. Mükerrem Sarol, Demokrat Parti Nazilli İlçe Müteşebbis Heyeti üyesi Ekrem Torunlu'dur. Her ne kadar bu isimler geçse de Şevki Hasırcı Anadolu gazetesine mektup göndererek bu haberi yalanlamış ve Ekrem Torunlu'nun ise böyle bir şeyi dahi aklından geçirmediğini söylemiştir. Müstakil yani bağımsız olarak adaylığı için ismi geçen şahıs ise Aydın Ortaokulu Türkçe Öğretmeni ve Halkevi İdare Kurulu'nda yaklaşık on sene bulunan Avni Deniz'dir.[312] Bu arada taraflar arasında karşılıklı salvolar da sürmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi Bölge Müfettişi Dr. Fazıl Şerafettin Bürge, *"Demokrat Parti'nin Çok Abartılı Haberler Yaymak Taktiği"* yaptığı yönünde veryansında bulunmuştur. Fakat doğruyu söylemek gerekirse; dönemin Cumhuriyet Halk Partisi'ne yakın gazetelerinde de aynı taktiği görmekteyiz.[313] Örneğin *"ağızlarda dolaşan söylentilere göre CHP Aydın Milletvekilliği için CHP Genel Sekreterliği'ne müracaat edenlerin sayısı 100'ü geçmiştir"*.[314] Buna benzer haberler ağızda dolaşan söylentidir (?). Yine böyle haberlerden birinde çok ilginç bir olay anlatılmaktadır. Germencik Moralı Köyü Demokrat Parti Başkanı Mustafa Yılmaz, propaganda amaçlı olarak Üzümlü köy kahvesine girerek şöyle demiştir: *"Biz İngiliz siyaseti takip ediyoruz, yakın kaldı, o günü bekliyoruz, her şeyi altüst edip Halk Partisi hükümetini yıkacağız"* diye propaganda edince Üzümlü köylüleri tarafından tepki görmüş ve hakkında zabıt tutularak Cumhuriyet Savcılığı'na verilmiştir. Bu olay CHP'ye yakın gazeteler tarafından *"Demokrat Partililer Nasıl Üye Yazıyorlar"* diye verilmiştir.[315] Ayrıca Demokrat Parti'den istifa haberleri ise sık sık bu gazetelerde yer alıyordu. Bu arada seçime doğru mitingler ve ziyaretler de artmıştı. 13 Temmuz 1946 Cumartesi günü Aydın Valiliği *"Milletvekilli Seçimi Kanunu'nun 16'ıncı maddesi gereğince 21 Temmuz 1946 Pazar gününün seçim günü olarak tesbit edildiği İçişleri Bakanlığı'ndan bildirilmiştir, Keyfiyet Sayın Seçmenlere Bildirilir"* içerikli bildiriyi tebliğ ile halka

---

[312] *"İlimizde Milletvekillik Adaylıklarını Koyanlar ve İsteyenler"*, **Aydın Gazetesi**, 25 Haziran 1946 Salı, sf. 2-3.
[313] *"Parti bölge Müfettişi'nin Beyanatları"*, **Aydın Gazetesi**, 29 Haziran 1946 Cumartesi, sf. 1
[314] *"İlimizde Milletvekillik Adaylıklarını Koyanlar ve İsteyenler"*, **Aydın Gazetesi**, 25 Haziran 1946 Salı, sf. 2-3.
[315] *"Demokrat Partililer Nasıl Üye Yazıyorlar"* , **Aydın Gazetesi,** 11 Temmuz 1946 Perşembe, sf. 1-2.

duyurmuştur.[316] Böylece seçimin yapılacağını bilen; fakat ne zaman yapılacağını bilmeyen partiler daha önceki çalışmalarına göre faaliyetlerini daha da hızlandıracaklardır. Zaten seçim için çalışan partiler atık 21 Temmuz 1946 Pazar günü yapılacak seçimler için stratejilerini belirleyecekti. Seçim tarihinin sonradan ve aniden belirlenmesi ise Cumhuriyet Halk Partisi'nin Demokrat Parti'yi hazırlıksız yakalamak için yaptığı bir seçim kararı sonucuydu. Çünkü CHP'nin örgütleri hazır, DP'nin ise örgütleri bu tarihteki bir seçim için hazır değildi. Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar ile Aydın Milletvekili Adnan Menderes ise 16 Temmuz 1946 Salı günü Aydın'a gelmişler ve bir gün sonra Nazilli'ye kısa süre ziyaret ettikten sonra tekrar Aydın'a dönmüşlerdir. Akşam 18 sularında hükümet alanında ilk önce Adnan Menderes sonra da Celal Bayar seçim nutuklarını vermişlerdir. 17 Temmuz 1946 Çarşamba akşamı Celal Bayar ve bazı gazeteciler İzmir'e dönmüşlerdir.[317] Aynı gün verilen başka bir haberden öğrendiğimize göre 17 Temmuz 1946 Çarşamba günü Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, akşam saat 20'de bir seçim nutku vermiştir. Aydınlılar ise bu nutku radyosu olanlar radyo başında, radyosu olmayanlar ise hoparlörlerden dinlemiştir. Seçim nutku bittikten sonra gençler hükümet alanına toplanarak İstiklal Marşı ve Dağ Başı Marşını söylemişlerdir. Yine aynı gün Söke'de yapılan CHP mitinginde Avukat Şahap Gürsel bir konuşma yapmıştır ve bu konuşma Aydın'da hoparlörlerle halka dinletilmiştir. 19 Temmuz'u 20 Temmuz'a bağlayan gece Aydın'da Adnan Menderes'in köyü Çakırbeyli'de iki kişi öldüğü bir kişinin yaralandığı bir cinayet işlenmiştir. Olayda ölenlerden birinin Adnan Menderes'in Kâhyası Kadir Çelik ve diğerinin ise bir DP yöneticisi olması bu cinayetin sıradan bir cinayet mi yoksa siyasi bir cinayet mi olduğu tartışmasını gündeme getirmiştir. Bu konu hakkında yazılanların önemli bir kısmı ise muğlâk ve tarafgirdir. 20 Temmuz 1946 Cumartesi günü çıkan Aydın Gazetesi'nde *"Yarın Büyük Seçim Var"* başlıklı haber aslında propaganda döneminin ülkede bittiğini ve bundan sonra işin seçimin yapılmasına kaldığını haber veriyordu. Aydın Gazetesi açıkça seçim için CHP taraftarlığını şöyle yapıyordu: *"Yurttaş, oyunu kullanmak en büyük yurt borcundur, Oyunu Atatürk'ün kurduğu, İnönü'nün başında bulunduğu CHP Adaylarına ver"*. İktidar Partisi Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1946'daki seçimlerde

---

[316] *" Aydın Valiliğinden"* **Aydın Gazetesi,** 13 Temmuz 1946 Cumartesi, Yıl: 9, sf. 1.
[317] *"Demokrat Parti Başkanı İlimizde"*, **Aydın Gazetesi,** 18 Temmuz 1946 Perşembe, Yıl: 9, sf. 1.

belirlediği adayları şunlardı: Eski Aydın Milletvekilleri General Refet Alpman, Doktor Mazhar Germen, Nuri Göktepe, Trabzon Eski Milletvekili Mithat Aydın, CHP İl İdare Kurulu Başkanı Avukat Neşet Akkor, Türk Hava Kurumu Başkanı Emin Arkayın ve Nazilli'de çiftçi olan Emin Bilgen'dir. Demokrat Parti'den Aydın Milletvekilliği için seçime katılanlar ise Adnan Menderes, Dr. Mükerrem Sarol, Cevat Ülkü, Doktor Ali Vehbi Apaydın, Doktor Baki Ökdem, Eyüp Şahin, Zekai Kavur'dur.[318] Şunu belirtmek isterim ki seçimler için adaylar belirlenmeden önce gazetelerde verilen isimlerde büyük değişiklikler vardır. Örneğin CHP'de Avukat Neşet Akkor dışındaki adayların isimleri daha önce gazetelerde tahmin edilen adayların isimleri ile çok az uyuşmaktadır. Demokrat Parti'de ise listede doktorların sayısının fazla olmasında Dr. Mükerrem Sarol'un etkisi belirgindir. Ayrıca Demokrat Parti'de sürpriz bir isim vardır. Bu sürpriz isim CHP Aydın Merkez İlçe Başkanı, tüccar ve fabrikatör Eyüp Şahin'indi ve bu şahıs iktidar partisinden seçime gireceği tahmin edilirken Demokrat Parti'den seçime girmiştir. Ayrıca birçok bağımsız aday da partilerden bağımsız olarak bu seçimlere girmiştir. Artık son hazırlıklar ve stratejiler belirlenmiştir. Bundan sonra son söz ise halkın atacağı oylar ile belli olacaktır.[319]

21 Temmuz 1946 Pazar günü halk sandıklara giderek oylarını çok tartışılan bir yöntem olan *"açık oy gizli sayım"* şeklinde kullanmıştı. Seçimlerin sonuçları Cumhuriyet Halk Partisi'nin istediği gibi olmuş ve CHP büyük bir çoğunluk ile seçimi kazanmıştır. Aydın vilayetinde 1946 seçimde CHP'nin milletvekili adayları Eski Aydın Milletvekilleri General Refet Alpman 61.958 oy, Doktor Mazhar Germen 58012 oy, Nuri Göktepe 58274 oy, Trabzon Eski Milletvekili Mithat Aydın 59495 oy, CHP İl İdare Kurulu Başkanı Avukat Neşet Akkor 59.204 oy, Türk Hava Kurumu Başkanı Emin Arkayın 59216 oy ve Nazilli'de çiftçi olan Emin Bilgen 57.405 oy almışlardır. Demokrat Parti'nin milletvekili adayları ise Adnan Menderes 34.686 oy, Dr. Mükerrem Sarol 32.738 oy, Cevat Ülkü 31.190 oy, Doktor Ali Vehbi Apaydın 30.442 oy, Doktor Baki Ökdem 307.075 oy, Eyüp Şahin 29.997 oy ve son olarak Zekai Kavur ise 19513

---

[318] *"Yarın Büyük Seçim Var"*, **Aydın Gazetesi,** 20 Temmuz 1946 Cumartesi, Yıl:9, No: 2530, sf. 1.

[319] Aydın kenti'nin 1946-1950 yılları arasındaki siyasi gelişmeleri Aydın Gazetesi'ne ve dönem ile ilgili belli başlı kaynaklara göre yapılmıştır. Menderes Akdağ, **Türkiye'de Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde İlin Sosyal ve Ekonomik Şartları Altında Aydın'da Siyaset (1946-1950)**, Aydın; Başkar Ofset, sf. 181-182. Bu dönem de Aydın kenti ile ilgili ayrıntılı bilgi almak için bu çalışmaya bkz.

oy almıştır.[320] Bağımsız adaylardan Nazmi Topçuoğlu 9414, Halit Çayırlı 8355, Mustafa Nazlı 7105 oy alırken Fuat Şahin Erlaçin, Eyüp Menderes, Dr. Hüsnü Gökpınar gibi isimlerin bulunduğu adaylarda 3000 oyun altında oy almıştı.[321] Seçimlerden sonra Parti Binası ve Halkevi donatılmış, bando ise Halkevi alanına gelmiş ve alan halk ile dolmuştur. Bu toplantı İstiklal Marşı ile açılmış, milletvekili seçilen Dr. Mazhar Germen balkona çıkarak şu konuşmayı yapmıştır: *"Milletvekili seçimi bitmiştir. CHP adayları tam olarak seçilmişlerdir. Aldıkları oy üstünlüğü 23719 oydur Bütün halkımıza karşı duyduğumuz minnet iftiharla bunu size bildiriyorum. Yaşasın Türk Milleti, Yaşasın Cumhurbaşkanı İnönü ve Yaşasın CHP."* Bundan sonra milli havalar çalınmış, halk milli oyunlar oynayarak sevincini belirtmiştir.[322] Aydın'daki bu genel seçimde Adnan Menderes'in durumu Celal Bayar'ın yıllar sonra bile veryansın ettiği konulardan biri olmuştur. Celal Bayar bu konuda şöyle demiştir: *"Biliyorsunuz, 1946 seçimleri, iktidarın ağır baskısı ve çeşitli mazbata oyunları ile geçmiştir. Birçok yerde Demokrat Parti listeleri büyük ekseriyet sağlamış, fakat bu oylar, mazbata oyları haline getirilmiştir. Adnan Menderes, Aydın'dan namzetliğini koymuş, Kütahya kendi arzusu ile listesine almıştı. Aydın'da mazbata oyları başarıya ulaştı ve Menderes seçilmedi. Fakat Kütahyalılar, kendisini Cumhuriyet Halk Partisi müfettişliğinden tanıdıkları, Adnan Menderes'e oy vermekle kalmadılar, bu oylarını korumasını, Menderes'i milletvekili yapmasını bildiler. Cumhuriyet Halk Partisi Müfettişi olarak çalıştığı bir bölgede, Demokrat Parti Adayı olarak seçilmiş olması, siyasi şahsiyeti için iyi bir fikir verebilir."*[323] Dikkat edilirse Celal Bayar'ın vurguladığı bir husus çok önemlidir. Adnan Menderes 1946 seçimlerinde Aydın'dan milletvekili seçilememiştir. Bundan sonra da Adnan Menderes bir daha Aydın milletvekili olmayacaktır. Aydın'ın en önemli siyasal ve toplumsal şahsiyetlerinden biri olan Adnan Menderes'in Aydınlılar tarafından seçilmemiş ve Kütahya tarafından sahiplenilmiştir. Bu durum Aydın-Adnan Menderes ilişkilerinde ne kadar belirleyici olduğu ileriki bölümlerde daha iyi bir şekilde ortaya çıkacaktır. Fakat ne olursa olsun sonuçta CHP Türkiye genelinde olduğu gibi Aydın'da hazırlıksız Demokrat Parti'yi yenerek iktidara gelmiştir.

---

[320] *"Milletvekili Seçimini C.H.P Adayları Büyük Bir Çoğunlukla Kazandı"* **Aydın Gazetesi,** 23 Temmuz 1946 Salı, Yıl: 9, No: 2531, sf. 1.

[321] *"Bağımsız Adayların Aldıkları Oy Sayısı"*, **Aydın Gazetesi,** 25 Temmuz 1946 Perşembe, Yıl: 9, No: 2532, sf. 1

[322] *"Halkın Sevinç Tezahürleri"*, **Aydın Gazetesi,** 23 Temmuz 1946 Salı, Yıl: 9, No: 2533, sf. 1.

[323] Celal Bayar, **Başvekilim Menderes**, Der. İsmet Bozdağ, İstanbul; Baha Matbaası, 1970, 1. Baskı, sf. 28-29.

Aydın'da faaliyet gösteren partilerden biri Millet Partisi'dir. Süreci salt CHP-DP çekişmesine indirgemek 1946-50 arasındaki Aydın siyasetini ortaya koymak bakımından yetersiz kalır. Millet Partisi, Sadık Aldoğan, Kenan Öner, Yusuf Hikmet Bayur ve Osman Bölükbaşı gibi siyasetçilerin kurduğu bir partidir. 12 Temmuz Beyannamesi'nden sonra Demokrat Parti'yi muvazaa partisi olmakla eleştiren Fevzi Çakmak'ın da bu partiye katılmasıyla Millet Partisi önemli bir siyasal güç oldu.[324] MP, DP göre daha dini daha fazla partinin merkezine koymaktadır. Müslüman toplumun benimseyeceği bir din tutumunun savunuculuğunu yapmaktadır. MP, bazı çevreler tarafından da Türkiye'yi gerçek laikliğe kavuşturacak ve dinsiz gidişi önleyecek bir parti olarak da görülmektedir.[325] İşte bu siyasal parti de Aydın'da faaliyet gösteren partilerden biridir. Aydın'da 1950 seçimlerine kadar bir dizi kongre yapmıştı ve DP hakkında beyannameler de dağıtmıştı. MP'nin yayınladığı bu beyannamelerden birinde bulunan birkaç satır ise şöyledir: *"Aziz Aydınlılar, Hepimiz Adnan Menderes'i de tanırız. Bu zat Serbest Cumhuriyet Partisi'ni Aydın Başkanlığı'nı yapmıştır. Şekeri 5 kuruşa vatandaşa yedireceğiz diyen o zamanın da muhalifi olan Adnan Menderes, merhum Fethi Okyar'ı bir mağaza kapatır gibi fırkasını kapattıktan sonra bir harabeye dönen muhalefetin enkazı üzerinde ağlayacağı yerde, beraber çalıştığı muhalif arkadaşlarını sokak ortasında bırakarak CHP'nin uzattığı milletvekilliği sandalyesine oturmuştur. Toprak Kanunu ile menfaatlerinin haleldar olacağını anlayınca DP kurucuları arasına katılmıştır. Adnan Menderes, hocası Köprülü ile takip ettikleri iftiracı ve mağrur bir politika sebebiyle DP'yi inhilale sürüklemektedir. DP dört diktatörü başından atmadıkça, programına köylü ve çiftçinin menfaatlerine koruyacak umdeler koymadıkça, CHP'nin bir kopyası gibi kaldıkça inhilalde devam edecektir..."* [326] Millet Partisi DP'yi bir muvazaa partisi olmakla Aydın'da suçlamaktadır. Adnan Menderes'i beyannamede başından itibaren eleştirmektedir. Ayrıca MP, tarım politikalarını Aydın'ın ekonomik ilişkilerini düşünerek gündeme getirmektedir. Adnan Menderes'in toprak sahipliğini de paralelinde DP'yi eleştirmektedir. Millet Partisi de 1950'de genel seçimlere Aydın'da çeşitli propaganda yöntemleriyle hazırlanmaktadır.

---

[324] Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1908-1950)**, Ankara; İmge Kitabevi, c. I, 4. Baskı, 2008, sf. 462; Ahmet Yeşil, **Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara; Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları; 897, 1988, sf. 109-111.

[325] Tarık Zafer Tunaya, **İslamcılık Akımı**, İstanbul; Simavi Yayınları, Deneme İnceleme Yazısı: 1, 1991, sf. 190-191.

[326] Menderes Akdağ, **Türkiye'de Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde İlin Sosyal ve Ekonomik Şartları Altında Aydın'da Siyaset (1946-1950)**, Aydın; Başkar Ofset, sf. 181-182.

1946'da Aydın'daki ilk seçimler hakkında bilgi verdikten sonra 1946-50 yılları arasını şöyle bir irdelenirse; CHP ile DP arasındaki siyasal çekişme devam etmektedir. Demokrat Parti ise örgütlerini kurmaya devam etmekte ve parti bu süreç zarfında stratejilerini belirlemektedir. Demokrat Parti Aydın'da en önemli parti kongrelerinden birini seçimlerden sonra ve 1946 yılının son günlerinde yaptı. Bu il kongresine delegeler, daire amirleri, İzmir gazeteleri yazarları, Demokrat Parti İzmir erkânından bazı kimseler de bulunmaktaydı. Öğleden önce ve sonra devam eden kongrede idare kurulu raporu ve dilekler üzerinde tartışmalar yapılmış ve idare kurulu ile kurultay delegeleri seçilmiştir. Yapılan seçimler sonucunda Etem Menderes, Ekrem Torunlu, Avukat Şahap Gürsel, Dr. Mükerrem Sarol, Eyüp Şahin, Mitat Levent (tekrar) ve Kemal Yağcı da yeniden seçilmiştir. Bu seçim önemlidir; çünkü 7 Ocak 1947 Salı günü başlayacak olan Demokrat Parti I. Kongresi'ne Aydın İl Parti Kurulu'nun yetişmesi lazımdı. Bundan sonra Demokrat Parti stratejilerini 10 Ocak 1947'de ilan edilecek Hürriyet Misakı'na ve yine 20 Haziran 1949'da yapılacak olan Demokrat Parti'nin II. Kongresi'nde kamuoyuna deklare edilen Milli Husûmet Andı'na göre belirleyecekti. Ayrıca Demokrat Parti katıldığı birkaç yerel seçimde kendi adayını çıkaracak; katılmadığı yerel seçimlerde de CHP aleyhinde seçim faaliyetleri sürdürecekti. Bu süreç zarfında Demokrat Parti, partinin Aydın'daki köy ve mahalle ocakları, nahiye ocakları, ilçe örgütleri ve il örgütlerini de oluşturacaktı. Şu önemli gerçeği burada belirtmek gerekir ki Aydın'da Demokrat Parti'ye üye olanların parti ya da seçmen özelliklerine bakılırsa tabanında 1930 Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın görüşlerine yakın insanlar görülmektedir. Aydın kenti, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İstanbul, İzmir, Samsun ve Antalya'dan sonra en iyi ve en hızlı şekilde örgütlendiği yerlerden biriydi. Aydın'da ikinci çok partili hayata geçiş denemeleri sırasında oluşan muhalefet geçici bir süre de olsa dizginlenebilmiş, her şey tek partinin kontrolü altına geçmiştir. Ancak 1946 yılına kadar geçen zaman içinde bir şekilde kendine hayat şansı bulmuş, büyümüş ve 1946'da Demokrat Parti'yi ortaya çıkarmıştır.[327] Zaten Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın örgütlerinde yer alan isimlerin çoğu daha sonra Demokrat Parti içinde de yer almıştır. Örneğin 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın İl Başkanı olan Adnan Menderes, 1946'da Demokrat Parti'nin en önemli ismi olmuştur. Üstelik Adnan Menderes'in eşi Berrin Hanım'ın dayısı olan Dr. Nazım İzmir Suikastı Davası'ndan

---

[327] Günver Güneş, *"Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın'da Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri Üzerinde Oluşan Tartışmalar"*, **A.D.T.C.F Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 39, 2006, sf. 144.

suçlu görülüp asılınca, eşine bir daha siyasete girmeyeceğine dair söz vermişti. Fakat Serbest Cumhuriyet Fırkası bu ismi siyasete kazandırmış ve Atatürk'ün şayan-ı dikkatini çeken bir genç olmuştur.[328] O yüzden SCF kısa süren siyasal yaşamına rağmen Aydın'da hem Cumhuriyet Halk Partisi'ne hem de Demokrat Parti'ye önemli isimleri kazandırmıştır. Demokrat Parti'nin önemli isimleri Serbest Cumhuriyet Partisi ve bu partinin kapanmasından sonra Cumhuriyet Halk Partisi'nin Aydın il örgütlerinde yetişmişlerdir. 1946 seçimlerinden sonra Cumhuriyet Halk Partisi de İl Kongresi'ni topladı. 30 Aralık 1946 Pazartesi günü Parti Salonu'nda Parti bölge Müfettişi Hulki Cura, CHP Aydın Milletvekili Neşet Akkor, Vali Salim Gündoğan ve Aydın Belediye Başkanı Orhan Çiftçi'nin katılımıyla kongre yapıldı. Milletvekili seçilen il kongre üyelerinin yerine yenileri atanırken, Demokrat Parti'ye geçenlerin yerine yeni isimler partiye katıldı. Şunu belirtmek gerekir ki CHP Aydın İl Örgütü'nün parti kurulunda pek de değişiklik olmadı.[329] Cumhuriyet Halk Partisi'nin Aydın kentindeki siyasi tavrı ise Aydın İl Örgütü'nün bağlı bulunduğu parti bölge müfettişliği ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezi tarafından belirleniyordu. Ayrıca Türkiye'nin siyaset gündemindeki tartışmalara göre de Aydın'daki parti örgütleri arasındaki ilişkiler setleşiyor ya da yumuşuyordu. Fakat CHP iktidar partisi olduğu için tüm iktidar enstrümanları kendi elindeydi ve kendisine güvenen hal ve tavırlar içindeydi. Demokrat Parti ise 1950'de olması muhtemel olan seçimlere hazırlanıyor ve üye kayıtlarına devam ediyordu. Bu arada Aydın'da siyasetin nabzını uzun yıllar tutacak olan bir gazete daha basın hayatına katılıyordu. Bu gazetenin ismi Ses Gazetesiydi. Aydın'ın önde gelen isimlerinden biri olan Hilmi Tükel'in çıkardığı bu gazete, Aydın'da siyasal ve sosyal hayat hakkında haberleri ile gündem hakkında bilgi verecektir. Bu gazetenin yayın hayatına başlaması Aydın Gazetesi tarafından da küçük bir sütun olarak verilecek ve bu gazeteye yayın hayatında başarılar dilenecektir.[330] İşte Aydın kenti 1950'lere bu şekilde girmektedir. Tabi bir başka seçim de kentin ufuklarında görünmektedir.

---

[328] Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, sf. 95-97.
[329] *"CHP İl Kongresi Toplandı"*, **Aydın Gazetesi,** 31 Aralık 1946 Salı, sf. 1.
[330] *"Ses"*, **Aydın Gazetesi,** 31 Ekim 1946 Salı, sf. 1.

1.2. Demokrat Parti Dönemi'nde Aydın (1950-1960)

1950 Genel Seçimlerine doğru Aydın'da siyaset gündemi hızlanmaya başladı. Genel seçimler 1950'nin 14 Mayıs'ında yapılacaktı ve seçime girecek olan partiler tüm Türkiye'de olduğu gibi Aydın'da da çalışmalarını hızlandırmışlardı. Cumhuriyet Halk Partisi daha önce kurulmuş bir parti olduğu için örgütleri ve çalışma metotları Demokrat Parti'ye göre daha oturmuştu. Demokrat Parti de bu sefer 1946'daki gibi hazırlıksız değildi. Bu seçime gelinceye kadar hem hükümetten seçim güvencesi almış, hem sonunda iki büyük memorandum çıkarttığı iki büyük kongre yapmış hem de il ve ilçeden mahalle ile köy örgütlenmelerine kadar örgütlenmesini tamamlamış bir parti vardı. Tüm hazırlıklardan sonra seçimler 14 Mayıs 1950'de yapıldı. 487 milletvekili sandalyesi için 1950 genel seçimlerine katılacak olan seçmen sayısı 8.905.743 kişidir ve bu seçmenlerden 7.953.055'i sandığa gitmiştir. Yani mevcut seçmenin % 89,3 bu seçime katılmıştır. Bu seçimlerde CHP'nin aldığı oy sayısı 3.176.561'dir ve % 39,4 oy oranıyla 69 milletvekili çıkarmıştır. DP'nin aldığı oy sayısı ise 4.241.393'dir ve % 52,7 oy oranıyla çıkardığı milletvekili sayısı 415'dir. Millet Partisi'nin aldığı oy miktarı ise 250.414'dür ve % 3,1 oy oranıyla çıkardığı milletvekili sayısı 1'dir. Toplamda bağımsızlar ise 383.282 oy almıştır ve aldıkları % 4,8 oy oranıyla çıkardıkları milletvekili sayısı ikidir. Seçimlerin Aydın'daki manzarasına şöyle bir bakılırsa; liste çoğunluğu usulüne göre yapılan seçimde Aydın ilinin çıkarması gereken 7 milletvekilinin 7'sini de Aydınlı seçmenlerden aldığı oylar sonucunda Demokrat Parti kazanmıştır.[331] Demokrat Parti'nin Aydın Milletvekilleri ise Doktor İsmail Namık Gedik, Hukukçu Nail Geveci, Mehmet Şevki Hasırcı (Ticaret Uzmanı), Hukukçu İbrahim Etem Menderes, Doktor Abdülbaki Ökdem, Hukukçu Mehmet Cevat Ülkü, Ziraat Mühendisi ve Akademisyen Ömer Lütfü Ülkümen'dir.[332]Yalnız bu milletvekillerinden hiçbirine 22 Mayıs 1950-8 Mart 1951 tarihleri arasında faaliyet gösteren I. Menderes Hükümeti'nde görev verilmez iken; 9 Mart 1951- 14 Mayıs 1954 tarihleri arasında faaliyet gösteren II. Menderes Hükümeti'nde ise İçişleri Bakanı olarak

---

[331] Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),** İstanbul; Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Yayınları, 24, 2. Baskı, 2003, sf. 351; Ahmet Yeşil, **Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara; Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları; 897, 1988, sf. 134-135.

[332] Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010, sf. 546.

sadece Hukukçu İbrahim Etem Menderes'e bakanlık verilmiştir.[333] Cumhuriyet Halk Partisi ise Aydın'dan hiç milletvekili çıkartamamıştır. Bu seçimlerde Ege'deki tüm vilayetleri Demokrat Parti kazanmıştı. Cumhuriyet Halk Partisi ise doğu ve güneydoğu vilayetleri ağırlıklı olmak üzere toplam 12 vilayette seçimi kazanmıştı. Adnan Menderes ise iki yerden birden milletvekili seçilmiştir. Fakat Meclis'te temsil etmek üzere Aydın yerine tercihan Demokrat Parti'nin İstanbul Milletvekili olmuştur. Aslen Aydınlı olan Adnan Menderes, Cumhurbaşkanı olacak olan Celal Bayar'ın yerine hem Demokrat Parti'nin Genel Başkanı olacak hem de hükümeti kurarak Başbakan olacaktır. Aydın ise 1950'li yıllara siyasal hava değişimiyle girecekti. Aydın'da yaklaşık on yıl sürecek olan Demokrat Parti iktidarı da başlamış olacaktı.

Bir sonraki Milletvekili Genel Seçimleri 2 Mayıs 1954'de yapıldı. Seçime birçok parti ve aday katıldı. Genel seçimler hükümetin aldığı karar uyarınca 2 Mayıs 1954 tarihinde yapıldı. 541 milletvekili sandalyesi için 1954 genel seçimlerine katılacak olan seçmen sayısı 9.095.617 kişidir. Bu seçmenlerden 8.941.660'ı sandığa gitmiş yani mevcut seçmenin % 88,6 bu seçime katılmıştır. Bu seçimlerde CHP'nin aldığı oy sayısı 3.161.696'dir ve % 35,4 oy oranıyla 31 milletvekili çıkarmıştır. DP'nin aldığı oy sayısı ise 5.151.550'dir ve % 57,6 oy oranıyla çıkardığı milletvekili sayısı 502'dir. Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin aldığı oy miktarı ise 434.085'dir ve % 4,9 oy oranıyla çıkardığı milletvekili sayısı 5'dir. Türkiye Köylü Partisi aldığı oy miktarı 57.011'dir ve partinin oy oranı ise % 0,6'dır. Toplamda bağımsızlar ise 137.318 oy almıştır ve aldıkları % 1,5 oy oranıyla çıkardıkları milletvekili sayısı 3'tür.[334] Aydın'da bu genel seçimin galibi yine Demokrat Parti olmuştur. Demokrat Parti toplam 8 milletvekilini Aydın adına Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne göndermişti. Aslında Meclis'te Aydın ilinin milletvekili kontenjanı 9'dur. Fakat Adnan Menderes tercih olarak İstanbul milletvekilliğini seçtiği için bu kontenjan bir kişi eksilmiştir. 1954 seçimleri sonunda seçilen X. Dönem Aydın Milletvekilleri ise Doktor Nuh Necati Çelim, Doktor İsmail Namık Gedik, Hukukçu Nail Geveci, Hukukçu İbrahim Ethem Menderes, Doktor Abdülbaki Ökdem, Hukukçu Mehmet Cevat Ülkü, Ziraat Mühendisi ve Akademisyen Ömer Lütfü Ülkümen, Doktor İsmail Abdullah Zühtü Uray ve Ziraat Mühendisi Nihat

---

[333] Neşe Erdilek, *"Hükümetler ve Programları"*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul; İletişim Yayınları, c. 32, 1984, sf. 989-990.

[334] Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),** İstanbul; Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Yayınları, 24, 2. Baskı, 2003, sf. 364.

Şevket İyriboz'dur.[335] Demokrat Parti'nin genel seçim zaferi hakkında iktidara yakın olan *Hüraydın* gazetesi *"Millî İrade DP Lehine Tecelli Etti. Millet Bizimle"* diye başlık atmıştı. Aynı gazete *"Aydın başta olmak üzere, bütün yurtta DP mebus adaylarımızın büyük bir çoğunlukla seçimleri kazandıkları anlaşılmıştır"* diye bu seçimi haber olarak vermiştir.[336] Yine aynı gazetenin genel seçim hakkında *"Demokrat Partinin Büyük Zaferi"* başlığını attığı haberde, *"Türk milletinin siyasi olgunluğunun en büyük eseridir!"* sözüne yer vermiştir. Ayrıca bu gazetede Adnan Menderes'in basına yaptığı bir beyanat bulunmaktadır.[337] Cumhuriyet Halk Partisi'ne yakın gazeteler de seçim sonuçlarından memnun değildir. Bu süreçte 17 Mayıs 1954-30 Kasım 1955 tarihleri arasında faaliyet gösteren III. Menderes Hükümeti'nde iki Aydın milletvekiline de görev verilmişti. Doktor İsmail Namık Gedik İçişleri Bakanlığı'na ve Etem Menderes ise Millî Müdafaa Vekilliği'ne (Milli Savunma Bakanlığı) getirildi. Her iki milletvekili 9 Aralık 1955'den 19 Kasım 1957'ye kadar faaliyetlerini sürdüren IV. Menderes Hükümeti'nde de aynı bakanlıklarda görev almışlardır. Hatta ek olarak 12 Ekim 1956'da istifa eden Bayındırlık Bakanı Muammer Cavuşoğlu'nun yerine Aydın Milletvekili Etem Menderes getirilmiştir.[338] Namık Gedik ise 23 Aralık 1956'da tekrar İçişleri Bakanlığı yapmıştır. Daha önce 6-7 Eylül 1955'teki olaylarda ihmâli olduğu düşünüldüğü için yeni kurulan IV. Menderes Hükümeti'nin ilk zamanlarında bu bakana görev verilmemişti. Yalnız şunu belirtmek gerekir ki Aydın milletvekillerinin kabinedeki gücü daha da artmıştır. Aydın milletvekilleri kamuoyunun daha çok gözü önünde bulunmuşlardır.

Genel seçimler hükümetin aldığı karar uyarınca 27 Ekim 1957 tarihinde yapıldı. Seçime birçok parti ve aday katıldı. 610 milletvekili sandalyesi için 1957 genel seçimlerine katılacak olan seçmen sayısı 12.078.623 kişidir. Bu seçmenlerden 9.250.949 'u sandığa gitmiş yani mevcut seçmenin % 76,6 bu seçime katılmıştır. Bu seçimlerde CHP'nin aldığı oy sayısı 3.753.136'dır ve % 41,1 oy oranıyla 178 milletvekili çıkarmıştır. DP'nin aldığı oy sayısı ise 4.372.621'dir ve % 47,9 oy oranıyla çıkardığı milletvekili sayısı 424'dür. Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin aldığı oy miktarı

---

[335] Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010, sf. 616-617.

[336] *"Millî İrade DP Lehine Tecelli Etti. Millet Bizimle"* , **Hüraydın Gazetesi**, 3 Mayıs 1954 Pazartesi, Yıl: 2, Sayı: 357, sf. 1.

[337] *"Demokrat Partinin Büyük Zaferi"* **Hüraydın Gazetesi**, 4 Mayıs 1954 Salı, Yıl: 2, Sayı: 358, sf. 1.

[338] Neşe Erdilek, *"Hükümetler ve Programları"*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul; İletişim Yayınları, c. 32, 1984, sf. 992-994.

ise 652.064'dür ve % 7,1 oy oranıyla çıkardığı milletvekili sayısı 4'dir. Hürriyet Partisi aldığı oy miktarı 350.597'dir ve partinin oy oranı ise % 3.8'dir. Çıkardığı milletvekili sayısı ise 4'dür. Toplamda bağımsızlar ise 4.994 oy almıştır ve aldıkları % 0,1 oy oranına karşılık bağımsız milletvekili çıkmamıştır.[339]Yalnız Türkiye genelinde Demokrat Parti oy kaybederken CHP ciddi oranda oy kazanmıştır. Aydın'da diğer iki seçimde olduğu gibi Demokrat Parti kazanmıştır. Aydın'dan tüm milletvekillerini Demokrat Parti elde etmiştir. XI. Dönem Aydın Milletvekilleri ise Doktor Nuh Necati Çelim, Doktor İsmail Namık Gedik, Hukukçu Nail Geveci, Hukukçu İbrahim Etem Menderes, Hukukçu Mehmet Cevat Ülkü, Ziraat Mühendisi Nihat Şevket İyriboz, Eczacı Emine Piraye Levent, Nazilli Eski Belediye Başkanı Fethi Batur, Çiftçi ve Vilayet Encümeni Temsilcisi Hüsamettin Çoşkun, Çiftçilik ve Tüccarlık yapan Ekrem Torunlu'dur.[340] Aydın'da Demokrat Parti'nin seçim zaferi basında da geniş yer bulmuştu. Yine Demokrat Parti'ye yakın gazeteler seçim sonucundan dolayı övünürken; CHP'ye yakın gazeteler ise seçim sonucundan rahatsızdı. Örneğin Seçim sonuçları 29 Ekim Cumhuriyet Bayramının kutlandığı günde Hüraydın gazetesi *"Seçimler, DP'nin zaferiyle neticelendi; Devlet ve Milletimiz İçin Hayırlı Olsun"* olarak 1957'de yapılan genel seçimlerinin sonucunu duyuruyordu. Yine aynı gazete *"Yurdumuzda 11. Devre mebus seçimleri gayet sakin ve anlayışlı bir hava içinde cereyan etti. DP yine Meclisteki kahir ekseriyeti temin etti. Mebuslarımızı bütün samimiyetimizle tebrik eder, önümüzdeki devre çalışmalarında üstün başarılar dileriz"* [341] diyerek yeni bir yasama dönemine milletvekillerini hazırlıyordu. XI. Dönem Aydın Milletvekilleri, 25 Kasım 1957'den 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'ne kadar sürecek V. Menderes Hükümeti'nde de görev almışlardır. Namık Gedik yine İçişleri Bakanı olurken Etem Menderes ise ilk önce Bayındırlık Bakanlığı'na atanmıştır. 19 Şubat 1958'de Millî Savunma Bakanı Şemî Ergin'in istifa etmesi üzerine yerine Etem Menderes getirildi. Bu bakanlık değişiminde *"Dokuz Subay Olayı"* ile bu olayın yankıları etkili olmuştur. Bu olaydan Şemî Ergin'in tutumu onun görevden alınmasında belirleyici olmuştu. Etem

---

[339] Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),** İstanbul; Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Yayınları, 24, 2. Baskı, 2003, sf. 365.

[340] Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010, sf. 696-697.

[341] *"Seçimler, DP'nin zaferiyle neticelendi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 29 Ekim 1957 Salı, Yıl: 5, Sayı: 1418, sf. 1.

Menderes'in yerine ise Bayındırlık Bakanı Tevfik İleri atanmıştır.[342] Bu atama 5. Menderes Hükümeti'nin yaşamış olduğu en önemli olaylarda birinin sonucuydu. 1950-1960 arasında yapılan genel seçimlerin hem Türkiye hem de Aydın açısından görünümü bu şekildedir. Şimdi Aydın açısından önemli bazı olaylar ve olgular üzerinde durmak gerekir.

Hem Türkiye genelinde hem de Aydın genelinde siyasal anlamda Demokrat Parti'nin siyasal hâkimiyetini görülmektedir. Bu dönemdeki Aydın kenti her alanda yeniden yapılanma içindeydi. Dönemin Türkiye'de okunan gazetelerden biri de Vatan gazetesidir. Gazete 1945-50 döneminde Demokrat Parti'yi desteklemişti. Gazetenin önemli ismi Ahmet Emin Yalman'dı. 1950 genel seçimleri Ahmet Emin Yalman için de büyük bir zaferdi. Ama daha sonra Ahmet Emin Yalman için bu iktidar düş kırıklığının yaşandığı bir dönem oldu. Bu dönemde 1952'de Malatya'da bir suikasta bile uğramıştır. Vatan gazetesi de bu sefer Demokrat Parti'ye karşı muhalefetin sesini yansıtmaya başladı.[343] Vatan gazetesi bu süreçte Türkiye'nin birçok yerini yazarlarıyla gezerek *"Memleket Serisi"* adlı ve şehirler hakkında bilgiler veren bir ilave serisi yayımlamıştı. Bu serilerde Ahmet Emin Yalman, Kemal Aydar, Prof. Dr. Kemal Ömer Çağlar gibi değerli yazarlar ve ilim adamları hem gezdikleri şehirler hakkındaki izlenimlerini hem de bu kentler hakkındaki sayısal ve nesnel bilgileri bu ilavede toplamışlardır. 16 Temmuz 1952'de Vatan gazetesi, Memleket Serisi'nin ilavesini Aydın şehrinin tanıtımına ayırmıştır. Bu ilavenin içindeki yazılardan birinde *"Aydın Vilayeti ve Şehri, Dinamik Bir Terakki (Gelişme) İçindedir"* diye bilgi geçmektedir. Gerçekten II. Dünya Savaşı'ndan sonra Cumhuriyet Halk Partisi ile başlayan kalkınma hamlesi, Demokrat Parti zamanında üst seviyeye ulaşmıştı. Aydın kenti de bu kalkınma hamlesinden payına düşeni almıştır. 1950 yılında yapılan nüfus sayımında Aydın genelinde toplam 337.977 kişi bulunmaktadır. Bu nüfusun 80.326'sı ilçe merkezleri dâhil şehirde; 257.651 kişi ise köylerde oturmaktadır. İşin farklı kısmı da Nazilli ilçesinde 25.372 kişi şehirde; 54.920 kişi ise köylerde oturmaktadır. Aydın merkeze şöyle bir bakılırsa; 21. 421 kişi şehirde; 56. 478 kişi ise köylerde oturmaktadır.[344] Görüldüğü üzeridir ki Aydın'da şehirde oturan

---

[342] *"Millî Müdafaa Vekili Şemî Ergin İstifa Etti. Yerine Ethem Menderes Getirildi"*, **Aydın Gazetesi**, 21 Ocak 1958 Salı, Yıl: 19, No 3866, sf. 1.

[343] Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, İstanbul; Remzi Kitabevi, 1.Baskı, 2003, sf. 114-115.

[344] *"Aydın"*, **Vatan Aydın İlavesi, Vatan'ın Memleket Serisi**, No: 31, 16 Temmuz 1952, sf. 8. Bu ilave 11 sayfadan oluşmaktadır ve kent ile ilgili birçok önemli bilgiler içermektedir.

insan sayısı, Nazilli'de oturan insan sayısından daha azdır. Böyle bir farkın ortaya çıkmasında, Türkiye'nin en önemli sanayi hamlelerinden biri olan Sümerbank Basma Fabrikası'nın da Nazilli'de bulunması önemli bir etkendir. Çünkü bu komplex (kombine) bu beldenin sosyo-ekonomik durumunu geliştirmiş ve kente bir tarım kenti havası değil de sanayi kenti havası katmıştır. Bu durum da şehir nüfusunun artışında belirleyici bir unsur olmuştur.[345] Aynı ilavede dikkat edilen bir hususta 1950'li yılların başında bayındırlık ve imar hareketlerinin artmasıdır. Eğitim kurumlarının yapımı, Cezaevi ve Santral Terminali'nin yapımı, vilayet yolları yapımı ve köprü inşaatı, köy içme suları ve göçmen mahallesinin yapımı ve iskânı gibi hususlar konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Dönemin Aydın Belediye Başkanı ise Veteriner Hekim Selim Yatağan'dır. Belediye'nin 1952 Bütçesi, 496.000 Lira'dır. Ayrıca 136.000 Lira ek tahsisatı vardır ve bununla beraber 335.900 Lira tahsisatlı Elektrik ve Su İşletmesi bulunuyordu. Yani Aydın ve ilçeleri baştan aşağı bir yapılanma ve gelişme içindedir. Kent sadece imar alanında değil; tarım, hayvancılık ve sanayi yönünde de gelişmektedir. Tarıma dayalı sanayi de yine bu dönemde gelişmeye başlamıştır.[346] Aydın kenti, 1950'li yıllara bu şekilde giriyordu. Bu dönemde Aydın, Anadolu kentleri içinde bürokratik gücü arkasına alarak her alanda kalkınacağı düşünülen önemli şehirlerden biridir. Özellikle iktidardaki Demokrat Parti'nin önemli isimlerinin Aydın milletvekili olması, böyle bir beklentiyi kamuoyunda yaratmıştır. Bu dönemde hem gazetelerden hem de tarihi kaynaklardan çıkarılan sonuç ise; 1930'larda Serbest Cumhuriyet Fırkası'na destek veren Aydınlılar, o dönemde o partiden ne bekliyorlarsa, aynı beklentiyi Demokrat Parti'den de bekliyorlardı. Özellikle ekonomi alanında Aydınlılar, Demokrat Parti ile bir kalkınma yakalayacaklarına ve kenti birçok alanda etkileyen savaş ekonomisi uygulamalarından kurtulacaklarına inanıyorlardı. Örneğin Aydın'ın kırsal bölgelerinde yaşlı insanlarla sohbet ederseniz; size CHP döneminin Toprak Mahsulü Vergisi uygulamasının kendilerini zor durumda bıraktıklarından dem vururlar.[347] Fakat aynı sohbeti Konya yöresinde yaparsınız; size Türkçe ezan

---

[345] Günver Güneş, *"Tarihsel Perspektiften 70. Yılında Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası"*, **"Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası 1937-2007 Paneli,** Nazilli Belediyesi Kültür Salonu, Nazilli Belediyesi Kültür Salonu, 09.10.2007.

[346] *Aydın"*, **Vatan Aydın İlavesi, Vatan'ın Memleket Serisi**, No: 31, 16 Temmuz 1952, ss. 1-11.

[347] Bu tespitimizi destekleyen bilgi 1946 yılında yapılan Demokrat Parti'nin il ve ilçe kongrelerinde tohum tedariki ve ıslahı, tapu ve kadastro işlemleri, akaryakıt işleri, yol ve köprü yapımı, sulama olanakları, salma ve imece konularının gündeme gelmesidir. Temel hak ve özgürlükler 1950 genel seçimlerine doğru siyasi çekişme ortamında daha sık gündeme gelmiştir. Bu kongreler için Menderes

uygulamasından ya da modernleşme eğiliminin çıkardığı sorunlardan daha çok şikâyet edebilir. Bu değerlendirmelerdeki farklılaşmanın nedeni yörelerdeki sosyo-ekonomik yapının aynı olmaması gerçeğine dayanmaktadır. Aydın yöresi tarım ile uğraşmaktadır ve toprak mülkiyeti ilişkilerinin yarattığı sorunlar bu yüzden bölge için daha önemlidir. Fakat her iki yörede şikâyetlerine Demokrat Parti'yi çözüm olarak görmektedir. Aydın'daki çözüm arayışı daha çok ekonomik sorunların birikiminden kaynaklanmaktadır ve yörenin ekonomik yapısını bilen kişilerin bu partinin üst kademelerinde yer alması da bu çözüm-güven ilişkisini Demokrat Parti lehine daha da pekiştirmiştir. Gerçeği söylemek gerekirse; Demokrat Parti'nin ilk üç yılı bu umudu halk nazarında vermiştir, bu soyut nitelikli öznel umudun, somut göstergesi ise 1954 Genel Seçimleri'nde Türkiye genelinde olduğu gibi Aydın'da da Demokrat Partinin büyük bir seçim zaferi elde etmesi olarak gösterilebilir.

Aydın'ın 1950-1960 arası dönemi, Türkiye'nin genelinde olduğu gibi Demokrat Parti'nin siyasal alanda hâkim güç olduğu yıllardı. Bu dönemde daha önceki paragrafta bahsettiğim gibi Aydın Belediyesi, kenti birçok alanda yeniden yapılandırma yoluna giderken bayındırlık ve imar faaliyetlerini hızlandırdı. Demokrat Parti'nin hâkim olduğu Aydın Belediyesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra CHP ile başlayan bazı kentsel planları ve projeleri devam ettirdiği gibi bazı yeni projelere de imza attı. 1950 ile 1960 arasında Aydın Belediyesi'nde 4 başkan seçimler sonucunda kentin belediye başkanı olmuştur. Bu belediye başkanları ise 1950-1951 yılları arasında Mehmet Cevat Ülkü[348], 1951-1952 Reşat Esenkal[349], 4 Haziran 1952 ile 23 Haziran 1955 Veteriner Hekim Selim Yatağan[350] ve Demokrat Parti Dönemi'nin son Aydın Belediye Başkanı ise 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile görev süresi bitirilecek olan İsmet Sezgin'dir.[351] 1950-1960 yıları arasında Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki Aydın ile ilgili bazı belgelerden ve basın taramalarından bazı sonuçlara ulaşılabilir. Demokrat Parti

---

Akdağ, **Türkiye'de Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde İlin Sosyal ve Ekonomik Şartları Altında Aydın'da Siyaset (1946-1950)**, Aydın; Başkar Ofset, sf. 124-147.

[348] Aydın Belediye Başkanlığına Seçilen Cevat Ülkü'nün Başkanlığının Onaylanması; **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** Tarih: 02.01.1951, Sayı: 24018, Fon Kodu: 30.11.1.0., Yer No: 220.3.3..

[349] Aydın Belediye Başkanlığına Seçilen Reşat Esenkal'ın Başkanlığının Tasdiki; **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** Tarih: 9.1.1956, Sayı: 28388, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 226.33..13. .

[350] http://www.aydin-bld.gov.tr/belediyemiz/aydin-baskanlar. Aydın Belediyesi Resmi Sitesi.

[351] Aydın Belediye Başkanlığına Seçilen İsmet Sezgin'in Başkanlık Onayı; **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** Tarih: 6.9.1951, Sayı: 24645 , Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 255.2..20..

Dönemi'nde birçok yerleşim alanının sınır tespiti yapılmıştır. Bazı yerleşimler hakkında da idari mekanizmada yeni statüler ya da konumlar belirlenmiştir. Ayrıca bazı yerleşimlerin mücavir alanları tespit edilmiş ve kadastrofik sınırları da belirlenmiştir. Örneğin Adnan Menderes'in Aydın'da çiftliğinin bulunduğu yer olan Çakırbeyli köyü ki şu an Koçarlı'ya bağlı bir bucak olarak gözükmektedir, Demokrat Parti'nin iktidarında uzun yıllar nahiye olmayı bekliyordu. Bu karar 1959'da açıklandı. Hatta 7 Nisan 1959 Cuma günü saat 11'de nahiye hizmet açılış töreni bile yapılmıştı.[352] Nahiyeden ilçeye dönüştürülen yerleşimler de vardır ve bu yerlere örnek olarak Sultanhisar gösterilebilir. Sultanhisar nahiyesi, 1 Nisan 1958 Salı günü Vali Enver Saatçigil ile Aydın Belediye Başkanı İsmet Sezgin'in katılımıyla yapılan bir merasimle ilçe olmuştur.[353] Bu dönemde yeni belediyeler de kurulmuştur ve bu teşebbüs ileri de bazı yerleşimlerin geleceğini de belirlemiştir. Örneğin Aydın'ın Köşk nahiyesi için bir belediye kurulmuştur[354] ve o zaman nahiye olan Köşk, günümüzde Aydın ilinin önemli ilçelerinden biri olmuştur. Tarımsal potansiyeli sayesinde sürekli göç alan ilçelerden biridir. Ayrıca isimleri değiştirilen yerleşimler de vardı. Mesela Karahayıt nahiyesinin adı Dalama olarak değiştirilmiştir ve şu an Dalama, Aydın'ın önemli beldelerinden biridir.[355] Karacasu kazasına bağlı Yenice yerleşimi de nahiye oldu ve Yenice'nin Nahiye Müdürlüğü'ne vekâleten Avni Sarıoğlu tayin edilmişti.[356] Demokrat Partili yılların son zamanlarına doğru bu bağlamda tartışılan konulardan biri de Selçuk'un Aydın'a bağlanması meselesiydi. Bu mesele epey bir süre gündemi meşgul etmişti ve dönemin gazeteleri bu meseleye geniş bir yer ayırmıştı. Bu gazete haberlerinden birinde *"Tarihi Selçuk şehrinin idari işler bakımından Aydın'a bağlanması fikri ve arzusu gün geçtikçe artmaktadır. Demokrat Parti ve Belediye teşkilatının da ele aldığı bu dava için önümüzdeki günlerde bir heyetin Ankara'ya giderek ilgili vekâletler nezdinde resmen teşebbüsü geçeceği öğrenilmiştir"*[357] diye bir haber bile vardır. Aynı haber birkaç

---

[352] *"Çakırbeyli Nahiye Olacak"*, **Hüraydın Gazetesi**, 29 Ağustos 1959 Perşembe, Yıl: 6, sf. 1.

[353] *"Sultanhisar Dün Büyük Bir Merasimle Kaza Haline Geldi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 2 Nisan 1958 Çarşamba, Yıl: 5, sf. 1.

[354] Aydın'ın Köşk Nahiye Merkezinde Belediye Kurulması; **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** Tarih: 28.2.1958, Sayı: 30399, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 269.9..2 .

[355] Aydın'ın Karahayıt Nahiyesi Adının Dalama Olarak Değiştirilmesi, **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** Tarih: 14.4.1955, Sayı: 27653, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 250.12..14; Aydın'ın Kılavuzlar Nahiyesinin Adının Atça Olarak Değiştirilmesi **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** Tarih: 3.4.1957, Sayı: 29663, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 264.13..3.

[356] *"Yenice Kasabası Nahiye Oldu"* **Kıroba Gazetesi**, 22 Temmuz 1959, Çarşamba, Yıl: 7, sf. 1.

[357] *"Selçuk'un Aydın'a Bağlanması İsteniyor"*, **Kıroba Gazetesi**, 13 Ekim 1959 Salı, Yıl:7, Sayı: 1746, sf. 1.

gazetede vardır ve bu gazeteler özellikle iktidara yakın gazetelerdir. Ancak 1962'de Aydın'ın Kuşadası ve İzmir'in Selçuk belediyeleri arasındaki sınırın tespiti gündeme geldiği[358]; fakat daha sonra 1957'de Aydın'a bağlanan Kuşadası bu idare statüsünü sürdürürken, Selçuk ise İzmir'e bağlı bir yerleşim olmaya devam etmiştir. İsmi geçen bu yerleşimler günümüze kadar bu karar çerçevesinde idare edilmektedir. Buna benzer haberlerle Demokrat Parti kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarmıştı. Bu haberler ise kamuoyunda Demokrat Parti'nin hizmetleri olarak ilgi görüyordu. Aydın kenti de Demokrat Parti Dönemi'nde idari ve siyasi alanda bazı önemli yapılanmalar ile dönüşümler geçirmişti.

1953 yılının en önemli tartışmalarından biri de Cumhuriyet Halk Partisi'nin mallarına el konulması ya da mallarının devlet hazinesine iadesi meselesiydi.[359] Türkiye'yi ilgilendiren bu meselenin yankıları Aydın'da hissedilmiş ve bu mesele Aydın basınında da geniş yer tutmuştur. Örneğin Cumhuriyet Halk Partisi'ne yakınlığı ile bilinen Aydın gazetesi bu olayı yakından takip etmiş ve sayfalarından okuyucularına duyurmuştur. Bu gazetenin sayılarından birinde *"Türk Demokrasisine Meşum Darbe... İktidar Partisini Ne Millet Ne de Tarih Affetmeyecektir... Zulüm Hiçbir Devirde Payidar olamamıştır... Bu Azim Hata Şehrimizde Büyük Bir Teessür Yarattı... Birçok Vatandaş Halk Partisine Her Türlü Yardımı Yapacaklarını Söylediler... Asil Bir Jest: Bir Hemşerimiz, 150 Lira Gibi Çok Mütevazı Maaşının 50 Lirasını Her ay Halk Partisi'ne Bağışlıyor..."* [360] gibi söylemlerle bu olay yer almıştır. Yine gazete bu olayın akisleri doğrultusunda Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü'nün *"CHP Her Şeye Rağmen Dimdik Ayakta ve İktidarın Karşısındadır"* sözünü birinci sayfadan manşetlerine taşımıştır. Bu olayın Aydın'daki yankısını da yine gazete sayfalarından öğrenilmektedir. CHP'nin mallarına el konulması meselesi Aydın'da da tartışılmıştır.

Demokrat Parti hem kendi çatısı altında hem de Türkiye genelinde oluşturulmak üzere Genç Demokratlar Örgütü adı altında bir gençlik örgütünü 7 Ocak 1954'de kurdu.[361] Bu örgüt anlayış ve eylem olarak Demokrat Parti çizgisinde bulunmaktadır ve

---

[358] Aydın'ın Kuşadası ve İzmir'in Selçuk Belediyeleri Arasındaki Sınırın Tespiti, **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** Tarih: 09.1.1962, Sayı: 812, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 289.1..16. .

[359] Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003, sf. 126-127.

[360] *"Türk Demokrasisine Meşum Darbe"*, **Aydın Gazetesi**, 11 Aralık 1953 Cuma, Yıl: 17, No 200-3575, sf. 1.

[361] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 260.

gazetede vardır ve bu gazeteler özellikle iktidara yakın gazetelerdir. Ancak 1962'de Aydın'ın Kuşadası ve İzmir'in Selçuk belediyeleri arasındaki sınırın tespiti gündeme geldiği[358]; fakat daha sonra 1957'de Aydın'a bağlanan Kuşadası bu idare statüsünü sürdürürken, Selçuk ise İzmir'e bağlı bir yerleşim olmaya devam etmiştir. İsmi geçen bu yerleşimler günümüze kadar bu karar çerçevesinde idare edilmektedir. Buna benzer haberlerle Demokrat Parti kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarmıştı. Bu haberler ise kamuoyunda Demokrat Parti'nin hizmetleri olarak ilgi görüyordu. Aydın kenti de Demokrat Parti Dönemi'nde idari ve siyasi alanda bazı önemli yapılanmalar ile dönüşümler geçirmişti.

1953 yılının en önemli tartışmalarından biri de Cumhuriyet Halk Partisi'nin mallarına el konulması ya da mallarının devlet hazinesine iadesi meselesiydi.[359] Türkiye'yi ilgilendiren bu meselenin yankıları Aydın'da hissedilmiş ve bu mesele Aydın basınında da geniş yer tutmuştur. Örneğin Cumhuriyet Halk Partisi'ne yakınlığı ile bilinen Aydın gazetesi bu olayı yakından takip etmiş ve sayfalarından okuyucularına duyurmuştur. Bu gazetenin sayılarından birinde *"Türk Demokrasisine Meşum Darbe... İktidar Partisini Ne Millet Ne de Tarih Affetmeyecektir... Zulüm Hiçbir Devirde Payidar olamamıştır... Bu Azim Hata Şehrimizde Büyük Bir Teessür Yarattı... Birçok Vatandaş Halk Partisine Her Türlü Yardımı Yapacaklarını Söylediler... Asil Bir Jest: Bir Hemşerimiz, 150 Lira Gibi Çok Mütevazı Maaşının 50 Lirasını Her ay Halk Partisi'ne Bağışlıyor... "* [360] gibi söylemlerle bu olay yer almıştır. Yine gazete bu olayın akisleri doğrultusunda Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü'nün *"CHP Her Şeye Rağmen Dimdik Ayakta ve İktidarın Karşısındadır"* sözünü birinci sayfadan manşetlerine taşımıştır. Bu olayın Aydın'daki yankısını da yine gazete sayfalarından öğrenilmektedir. CHP'nin mallarına el konulması meselesi Aydın'da da tartışılmıştır.

Demokrat Parti hem kendi çatısı altında hem de Türkiye genelinde oluşturulmak üzere Genç Demokratlar Örgütü adı altında bir gençlik örgütünü 7 Ocak 1954'de kurdu.[361] Bu örgüt anlayış ve eylem olarak Demokrat Parti çizgisinde bulunmaktadır ve

---

[358] Aydın'ın Kuşadası ve İzmir'in Selçuk Belediyeleri Arasındaki Sınırın Tespiti, **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** Tarih: 09.1.1962, Sayı: 812, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 289.1..16. .

[359] Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003, sf. 126-127.

[360] *"Türk Demokrasisine Meşum Darbe"*, **Aydın Gazetesi**, 11 Aralık 1953 Cuma, Yıl: 17, No 200-3575, sf. 1.

[361] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 260.

partiye destek olan şahıslar tarafından oluşturulmuştur. Bu örgütün bir şubesi de Aydın'da kurulmuştur. *"Aydın Genç Demokratlar Müteşebbis Heyeti Aydın İl İdare Heyeti'ne bir beyanname ile müracaat edip, teşkilatın kurulmasına müsaade istemişlerdir. Güzide gençlerimizin bu içten gelen hareketi Parti çevrelerinde memnuniyet uyandırmıştır. Gençlerin isteklerinin İl İdare Kurulu'nca tasvip edileceğine muhakkak nazarı ile bakılmıştır"* diye Aydın basınında iktidara yakın gazeteler tarafından bu örgütün kuruluşu ilan edilmiştir. Aydın Genç Demokratlar Müteşebbis Heyeti'nin kurucuları ise Ziraat Makineleri Yüksek İhtisas Okulu Mezunu İbrahim Sabuncuoğlu, Mühendis Müteahhit Hüdaverdi Dalyan, Hüraydın Muhabiri Şükrü Çelenk, Ortaokul Mezunu Kemal Ünlü, Tüccar Nuri Aydınel, Lise Mezunu Niyazi Eğin ve Terzi İbrahim Tuncay'dan oluşmaktadır.[362] Demokrat Parti Aydın'da gençler çapında da örgütlenmiş ve yörede örgütlenme yolunda önemli adımlar atmıştı. Unutmamak gerekir ki her ne kadar Demokrat Parti'nin bu örgütlenmesi satır arasındaki bir olay gibi görünse de Cumhuriyet Halk Partisi'nin (istifalarla güç kaybetmesine rağmen) örgüt mekanizması daha da oturmuş vaziyetteydi. Bu anlamda düşünülürse DP'nin bu önemli üye kayıtları ise iç siyasetteki çekişmelerde Aydın'da partinin gücünü arttırmıştır.

Demokrat Parti Döneminde Aydın'da yaşanan önemli olaylardan biri de 26 Mart 1955 Cumartesi günü yaşanan olaylardır. Ulusal basına yansıyan bu olaylar ise CHP Aydın İl Başkanlığı'nın bu tarihte Başbakan Adnan Menderes'in onuruna verdiği yemek ve bu yemek dolayısıyla CHP içinde yaşanan tartışmalardır.[363] Başbakan Adnan Menderes 25 Mart 1955 Cuma günü Aydın'a gelmiştir. Aydın halkından yakın bir ilgi görmüştür.[364] 26 Mart 1955 Cumartesi günü ise CHP Aydın İl Başkanlığı'nın kendisinin onuruna verdiği yemekte Başbakan Adnan Menderes, *" Biliyorsunuz ki, millî irade ile iş başına gelenler 4 sene için işbaşında kalacaklardır. Dört sene zarfında iktidar muvaffak olursa memleket kazanacaktır"* diye bir konuşma yapmıştır.[365] CHP'nin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı için verdiği bu yemek parti içinde huzursuzluklara neden olmuştur. Bazı kimseler partinin bu yemek kararını pek tasvip etmemişledir. Demokrat Parti'ye yakın gazeteler ise CHP'nin bu yemek jestini olumlu karşılamışlar

---

[362] *"Genç Demokratlar"*, **Hüraydın Gazetesi**, 14 Ocak 1954 Perşembe, Yıl: 1, sf. 1.
[363] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 284.
[364] *"Kıymetli Başvekilimiz ve Hemşehrimiz Adnan Menderes Dün halkın Sevinç ve Tezahüratı Arasında Aydına Geldi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 26 Mart 1955 Cumartesi, Yıl: 2, Sayı: 624, sf. 1.
[365] *"Sabık Olmak"*, **-Ne Dediler, Ne Yaptılar 1950-1960-, Demokrat İzmir**, 18 Aralık 1960 Pazar, sf. 1.

ve bu önemli yemeği Başvekil Adnan Menderes'in sözlerine binaen bir DP-CHP yakınlaşması olarak kamuoyuna duyurmuşlardır. Başvekil Adnan Menderes aynı gün Aydın'da bazı tetkiklerde bulunmuştur ve öğleden sonra da Aydın'dan ayrılarak İstanbul'a dönmüştür.[366] Bu yemek gerçekten çok önemlidir; hatta 27 Mayıs 1960'dan sonra basın tarafından birçok kez bu yemeğe ve Başbakan Adnan Menderes'in konuşmalarına atıfta dahi bulunulmuştur.

Demokrat Parti Dönemi'nde Aydın için yapılan önemli üç önemli eser vardır. Bunlardan ilki Aydın Tekstil Fabrikası, ikincisi Söke Çimento Fabrikası ve üçüncüsü ise Kemer Barajı'dır. 6 Ekim 1955 Perşembe günü Aydın Dokuma Fabrikası'nın temeli Başbakan Adnan Menderes tarafından atıldı. Aynı gün Söke Çimento Fabrikası'nın temeli de yine başbakan tarafından atıldı.[367] Başbakan Adnan Menderes'in bahsedilen Aydın ziyaretini Cumhurbaşkanı Celal Bayar da yakından takip etmiştir. Hatta aynı gün bahsedilen fabrikalar dışında bir de Aydın Ebe Okulu açılmıştır.[368] Üçüncü önemli eserlerden biri de Kemer Barajı'dır. Kemer Barajı, 25 Eylül 1958 Perşembe günü açılmıştır ve bu barajın açılışı dönemin gazetelerine de yansımıştır. *"183.000.000 Liralık Eser"* olarak dillendirilen bu barajın, tarımsal üründe 34 Milyon Liralık bir gelir artışı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca Başbakan Adnan Menderes *"Büyük Menderes Ovası artık hiçbir zaman susuz kalmayacak"* diyerek bu barajın sulama açısından bölge için önemi üzerinde durmuştur.[369] Hakikaten Kemer Barajı, yörenin sosyo-ekonomik yapısını değiştirmiştir ve Aydın'a enerji konusunda ciddi katkıları olmuştur. Fakat Kemer Barajı'na sadece övgü yoktur ve bu baraj hakkında yolsuzluk olduğunu iddia eden insanlar da vardır. Örneğin Aydın'da dönemin en muhalif şahıslarından biri olan Celâdet Candar, bu baraj hakkında bir yazı yazdığı gibi, bu baraj hakkında yolsuzluk yapıldığı iddiasını da kamuoyuna taşımıştır. Bakın Celâdet Candar bu baraj yolsuzluğu hakkında neler yazmış: *"1955 yılı Temmuz ayı sonları idi. O güne kadar hiç meşgul olmadığım bir konu ile alakadar olmak zorunda kaldım. Sevdiğim ve*

---

[366] *"Başvekilin konuşması: D.P. ile C.H.P. Arasında Büyük Yakınlaşma"*, **Hüraydın Gazetesi**, 27 Mart 1955 Pazar, Yıl: 2, Sayı: 625, sf. 1.

[367] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. sf. 289; *"Aydın Tekstil Fabrikasının Temeli Dün Merasimle Atıldı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 7 Ekim 1955 Cuma, Yıl: 3, Sayı: 780, sf. 1.

[368] *"Aydın Ebe Okulu Merasimle Açıldı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 7 Ekim 1955 Cuma, Yıl: 3, Sayı: 780, sf. 1.

[369] *"Kemer Barajı, Hizmete Girdi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 26 Eylül 1958 Cuma, Yıl: 5, sf. 1.

saydığım dostun, acele daveti üzerine Aydın'a gittim. Yapılan muhtelif görüşmelerden sonra memleket büyük maddî zararlar veren bir takım kimselerin icraatlarının tetkiki zımnında Kemer Barajı'nın esaslı bir şekilde kontrol edilip, gerekli raporu vermek üzere vazifelendirildim. İlk keşfi 92 Milyon 634 bin lira Kemer Barajı'ndan (yapılan mukavelenin açık noktalarının çok olması dolayısıyla) memleketin çeşitli şekilde zarara uğratıldığını öğrenen dostlarım, mevzu'u enine boyuna anlattılar. Barajlar, Mecliste bir çarpışma meydana getireceklerdi. Muhalefetin tezi ve görüşleri benim vereceğim teze ve rapora istinat edecekti. Kemer'de iki buçuk ay kaldım, gündüzleri bir işçi olarak çalıştım, geceleri bütün muamelatı, ambar kayıtlarına varıncaya kadar tetkik ettim. Teknik üniversite ve Galatasaray talebelerinden büyük ölçüde yardım gördüm, bu gizli çalışmalarda. Çok sayıda resim ve fotokopi çektim. 170 sayfalık bir raporla beraber bunları Ankara'daki dostlarıma gönderdim. Barajlar mevzuunda Meclis'te konuşmak isteyen arkadaşları DP mebusları sıra kapakları ile susturdular. 6/7 Eylül hadiseleri üzerine ilan edilen örfî idâre üçüncü ayını idrâk ediyordu. Meclis'te konuşmak imkânı ortadan kaldırınca meseleyi Sabah Postası'nda açılacak bir kampanya ile efkâr-ı umumiyeye mâl etmek ve bilâhare Meclis'te tekrar gündeme aldırmak kararına varıldı. Mevzu ilk defa 29 Ocak 1956'da Aydın CHP İl Kongresi'nde ele aldım, işledim, 19 Şubat 1956'dan itibaren de Sabah Postası'nda kampanya'ya açıldı. Bütün memlekette büyük alaka gören ve heyecan yaratan kampanya, muvaffak oldu. Bütün çalışmalara rağmen Mecliste yine konuşulamadı her cephesiyle. Keşfi 92 milyon 634 bin lira olan baraj, 416 Milyon 671 bin liraya mâl oldu. Sonradan tespit ettiğimize göre Sabah Postası'nda açılan kampanya, asgarî 30 Milyon Lirayı çarçur edilmekten kurtarmıştı."[370] Demokrat Parti Dönemi'nde Aydın'da yapılan bu eserleri bazı çevreler takdir ettiği gibi bazı çevreler de bazı eksiklikler ya da usulsüzlüklerden dolayı eleştirmiştir. Demokrasi'nin doğasında bu zıtlığın olması normaldir. Demokrasi de bu gücünü doğada olduğu gibi bu zıtlıktan alır. Bu konuda somut bir şey söylemek gerekirse; Kemer Barajı mimari ve mühendislik uygulamaları sonucu halen varlığını sürdürmektedir.

Osman Bölükbaşı, Türk siyasetinin önemli isimlerinden biridir ve Demokrat Parti'ye muhalif olan Cumhuriyetçi Millet Partisi Genel Başkanı'dır. Kırşehir, hem Osman Bölükbaşı'nın memleketidir hem de CMP'nin TBMM'deki tüm milletvekillerini

---

[370] *"Barajlar Meselesi Nedir?"*, Celâdet Candar, **Aydın'da Demokrasi Mücadelesi**, İzmir; Karınca Matbaası, 1961, sf. 53-54.

çıkardığı kenttir. Böyle olunca bu il Demokrat Parti iktidarına muhalif bir kent görünümünü almıştır. Demokrat Parti buna çözüm yolu olarak Kırşehir'i 30 Haziran 1954'te ilçe yapmıştır ve Nevşehir adında yeni bir ili de oluşturmuştur. Doğal olarak bu karar kamuoyunda tepki topladı. Hatta bazı Demokrat Partililer bile bu kararı haksız buldu. Fakat daha sonra ne olduysa Kırşehir, Meclis tarafından 12 Haziran 1957'de tekrar il yapıldı.[371] Peki, bu olayın Aydın ile ne ilgisi var diye düşünülürse, olayın önemi şu gelişmeden kaynaklanmaktadır. Kırşehir ilçe iken tekrar il yapılmıştı ve doğal olarak merkezden kaymakam yerine yeni bir vali atanacak ya da eğer kaymakamın terfi durumu varsa terfi ettirilip kararname ile ilin başına vali olacaktır. İkincisi biraz zor bir ihtimaldir ve bu yüzden ilçenin başındaki kaymakam başka yere atanmıştır. Tekrar il statüsüne kavuşan Kırşehir'in başına ise yeni bir vali getirilmiştir. Çıkarılan kararname ile Kırşehir ilçe iken kaymakam olan Nihat Oğuz Boran, Aydın'a bağlı bir ilçe olan Nazilli'nin kaymakamlığına atanırken; Nazilli Kaymakamı Ertuğrul Ünlüer ise İstanbul Vali Muavinliği'ne atanmıştır.[372] Böylece tarihi ve o zamanın gündemini ilgilendiren *"Kırşehir Olayı"*, istemeden de olsa Aydın ile de ilişkilendirilmiş oluyordu. Bu atama dönemin Aydın gazetelerine yansıdığı gibi doğal olarak aynı gün yapılan Çine ile, Bozdoğan ilçelerinin kaymakamlarının atamalarından daha önemli oluyordu.

Demokrat Parti iktidarı 1954 ilâ 1960 yılları arasında içte ve dışta birçok sorun ve olayla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde en önemli sorun *"Kıbrıs Meselesi"*dir ve Türkiye-Yunanistan-İngiltere bu mesele için kendi aralarında uluslararası düzeyde birkaç kez görüşme yapmışlardır. Üç ülke de kendine uygun tezleri Kıbrıs Meselesi konusunda ortaya koymuşlardı. Türkiye kamuoyunun tavrı da daha çok ayrı bir Türk Devleti'nden yana olmuştur (Taksim Tezi). Aslında Kıbrıs Meselesi, iktidar ve muhalefetin ortak karar ve tavır alabildikleri ender politik konulardan da biridir. Burada ortak eksen genelde milliyetçilik olmaktadır. Türkiye kamuoyu bu meselede olayların gelişimine göre cephe oluyor; ya olaylara tepki veriyor ya da olayları sessizce izliyordu. Doğal olarak Aydınlılar da Türkiye gibi Kıbrıs Meselesi'ni yakından takip etmiştir ve Aydınlılar olayların gelişimine göre toplumsal tepki vermektedirler. Aydın basını da Kıbrıs Meselesi'ni yakından takip etmiştir. 9 Haziran 1958 Pazartesi günü İstanbul'da Kıbrıs için büyük bir miting yapılmış ve bu miting Aydın'da da yankı bulmuştu. Hatta

---

[371] *" Kırşehir, Vilâyet Oldu"*, **Hüraydın Gazetesi**, 14 Haziran 1957 Cuma, Yıl: 5, sf. 1.

[372] *"Nazilli Kaymakamı İstanbul Vali Muavinliğine, Kırşehir Kaymakamı da Nazilli'ye Tayin Edildi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 5 Temmuz 1957 Cuma, Yıl: 5, Sayı: 1321, sf. 1.

İstanbul mitingine binaen Aydın'da bir miting düzenlenmesi kararı şehrin kanaat önderleri tarafından alınmıştır. Halkın önemli kesimi de bu mitinge destek vermekte tereddüt etmemiştir. Aydın gazeteleri, Kıbrıs Meselesi'nde slogan olmuş toplumsal söylemleri manşet olarak kullanmıştır ve mitinge insan çağırmışlardır. Örneğin Aydın Gazetesi Kıbrıs Meselesi hakkındaki haberlerde *"Gençlik Yemin Etti, Kıbrıs Türktür ve Türk Kalacaktır"*[373] ya da *"Fazıl Küçük'ün Kıbrıs Hakkındaki Parolası: Ya taksim, Ya Ölüm"* [374] gibi başlıklar kendine ilk sayfadan yer bulmaktadır. Kıbrıs Meselesi için yapılan mitingler tüm Türkiye genelinde yapıldığı gibi Aydın'da yapılmıştır. 27 Haziran 1958 Cuma günü düzenlenen Kıbrıs Mitingi için kampanyalar yapılmış ve bu mitinge çağrı için gazetelere ilanlar verilmiştir. Bu ilanlara örnek olarak *"Vatandaş, Mitinge Sen de Katıl"* ya da *"Aydınlılar Miting Yarın"*[375] gibi manşetler örnek olarak gösterilebilir. Miting günü ise Hüraydın gazetesi *"Efe, Bugün Senin Günündür; Tut, Pîr Aşkına. Yaradan Aşkına Vur. Efe !"* olarak halkı mitinge çağırmaya devam ediyordu. Bakın bu gazete Kıbrıs Mitingi ve halkın nabzını tutmak için sayfalarından nasıl sesleniyor: *"Haykır Efem, haykır... Vatan Aşkına, millet aşkına haykır... Bu gün senin günündür... Yeminini cihana o idraksiz, o hafızasız gafillere haykır. Kıbrıs benimdir, benim kalacaktır. Efem, istersen Akropol tepesine bayrak dikerim, istersem Atina sokaklarında gürlerim de... De ki efem, Ya Ada, size ölüm de palikaryalara, o İngiliz Conilerine... Efem de de... Bu gün senin günündür."*[376] Bu pasajlar yazının bir bölümüdür. Halkın milliyetçi yönüne vurgu yaparak Kıbrıs Meselesi için taraftar toplamak istemektedirler. Sonuçta bu miting sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilmişti ve Kıbrıs Mitingi'nin sıradan bir Anadolu kentinde gerçekleştirilmesi hem bu meselenin önemini hem de Aydın'da da Kıbrıs meselesinin kamuoyu tarafından ciddi şekilde takip edilen bir mesele olduğunu göstermektedir.

Dönemin iç siyasetinin önemli olaylarından biri de Vatan Cephesi oluşumlarıdır. 1957 seçimlerindeki oy kaybı Adnan Menderes'i çok fazla tedirgin etmişti. Eğer şartlar

---

[373] *"Gençlik Yemin Etti, Kıbrıs Türktür ve Türk Kalacaktır"*, **Aydın Gazetesi**, 9 Ocak 1958 Perşembe, Yıl: 19, No 3856, sf. 1.
[374] *"Fazıl Küçük'ün Kıbrıs Hakkındaki Parolası: Ya Taksim, Ya Ölüm"*, **Aydın Gazetesi**, 24 Ocak 1958 Cuma, Yıl: 19, No 200-3869, sf. 1.
[375] *"Aydınlılar Miting Yarın"*, **Hüraydın Gazetesi**, 26 Haziran 1958 Perşembe, Yıl: 6, Sayı: 1619, sf. 1.
[376] *"Efe, Bugün Senin Günündür; Tut, Pîr Aşkına. Yaradan Aşkına Vur. Efe !"*, **Hüraydın Gazetesi**, 27 Haziran 1958 Cuma, Yıl: 6, Sayı: 1620, sf. 1.

böyle giderse, 1960 seçimlerinde iktidarı kaybetmesi kaçınılmazdı.[377] Başbakan Adnan Menderes, 12 Ekim 1958'de Demokrat Parti Manisa İl Kongresi'nde yaptığı konuşmada yurttaşlardan bir *"Vatan Cephesi"* kurmalarını istemişti. Halk, Vatan Cephesi'ne kaydolarak iktidar partisini destekleyen bir güç birliği oluşturmaya davet edilmişti. Adnan Menderes'in bu isteği Aydın basınına da yansımıştı. Başbakan Adnan Menderes bu konuşmasındaki *"Vatan Cephesi'nin Kurulması Zarureti, Kendisini Göstermiştir, Bir kısım Politikacılar, Yurdun Güzel Yüzünü Kapkara Göstermeğe Çalışıyor"*[378] sözü ilk sayfadan manşet olarak verilmiştir. Gün gün bu cepheye katılımlar radyodan deklare ediliyordu. Hatta o kadar abartıldı ki bu cepheye yapılan katılım deklarasyonları; Vatan Cephesi'ne katıldığından haberi olmayan insanlar, ölmüş insanların isimleri, bebeklerin ve seçimde oy kullanmaya yaş olarak hakkı olmayan gençlerin de isimleri bu cephe oluşumunun içinde yer alıyordu. Bazı devlet memurları bile bu oluşumun içinde yer alıyordu.[379] Bu oluşum illerdeki mahallelerde, ilçelerde, bucaklarda ve köylerde birimler kurmuştu. Ege basınına göre bir tarihte bir köyde ya da ocakta Vatan Cephesi'ne olan katılım gazetelerde üç gün ilâ beş gün arasında *"Vatan Cephesi'ne Yeni İltihâklar"* olarak ilan edilmiştir. Bu konuda Aydın'dan birkaç örnek vermek gerekir. *"Vatan Cephesi'ne Yeni Kayıtlar"* başlıklı bir haberde *"Vilayetimiz içinde* ***muhalefet cephesinden*** *istifayla DP Vatan Cephesi'ne iltihaklar her gün biraz daha artmaktadır. Bu cümleden olmak üzere son günlerde Bozdoğan CHP'den istifa ederek Vatan Cephesi'nde yer alan vatandaşlarımızın isimlerini bildiriyoruz: ... (Bir yığın isim)"*[380] diyerek Vatan Cephesi'nin Aydın'da propagandası yapılıyordu. Koyu punto olarak belirginleştirdiğim *"muhalefet cephesi"* kavramına dikkat edilmesi gerekir. Türkiye'de İspanyol İç Savaşı'ndaki gibi bir sivil savaş yaşanıyor da bir tarafta Vatan Cephesi öbür tarafta Muhalefet Cephesi kurulmuş ve bu iki cephe arasında kıyasıya mücadele yaşanıyormuş gibi bir söylem basın tarafından geliştirilmiştir. Yine başka tarihli bir haberde *"Mesudiye Mahallesi'nde DP'ye Kitle halinde İltihaklar Oluyor"*[381]

---

[377] Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam (1950-1964),** Ankara; Remzi Kitabevi, IV. Baskı, 1983, sf. 361-362.

[378] *"'Vatan Cephesi'nin Kurulması Zarureti, Kendisini Göstermiştir"*, **Hüraydın Gazetesi**, 14 Ekim 1958 Salı, Yıl: 6, Sayı: 11710, sf. 1.

[379] Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009, sf. 50-51; Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-**, İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 18.

[380] *"Vatan Cephesi'ne Yeni Kayıtlar"*, **Hüraydın Gazetesi**, 5 Temmuz 1959 Pazar, Yıl: 6, sf. 1.

[381] *"Mesudiye Mahallesi'nde DP'ye Kitle halinde İltihaklar Oluyor"*, **Hüraydın Gazetesi**, 22 Kasım 1959 Pazar, Yıl: 6, sf. 1.

başlığı ile Aydın merkezde de Vatan Cephesi'ne halkın ilgi gösterdiği yönünde propaganda yapılıyordu. Yine başka bir gazetede *"Dün Aydın'da D. Parti Saflarına Kitle Halinde Kayıtlar Oldu"* başlıklı habere hem Demokrat Parti'ye hem de Vatan Cephesi'ne kayıt olan kişilerin ad ve soyadları yayınlanmıştır.[382] Bu iltihak haberlerinden çok sayıda örnek Ege basınında bulunmaktadır. Katılım ilanları genelde Demokrat Parti'ye yakın gazeteler tarafından yayımlanmaktaydı. Yine aynı gazetelerde muhalif partilerden bu cepheye katılımlarda ilk sayfalardan verilmekte ve birkaç gün gazetede aynı isimler bile ilan edilmektedir. Vatan Cephesi oluşumu siyasal hayatta somut bir cepheleşme olmaktan öteye geçmiş, ülkede yaşayan sivillerin arasında da huzursuzluk yaratan sosyal bir sınıflandırma çeşidi olmuştur. İşte Anadolu'nun önemli bir tarım kentlerinden biri olan Aydın'da da Vatan Cephesi kurulmuş ve kentte yaşayan siviller ile bürokratlar içinde ciddi kutuplaşmalar yaşanmıştır.

1957 Genel Seçimlerinden Cumhuriyet Halk Partisi hem oy miktarı olarak hem de oy yüzdesi olarak en kazançlı çıkan partiydi. İşte böyle bir siyasal ortamda bir yasa önerisi var ki iktidarı Vatan Cephesi kadar sonu belli olmayan yollara sokacaktı. Bu yasa önerisi 18 Nisan 1960'da karara bağlanan Tahkikat Komisyonu Kurulması'na ait önergeydi. İktidar partisi mensupları tarafından kurulacak bu komisyonun yetkileri ise belirlenecekti. İşte bu durum ülkedeki muhalefet partileri arasında tedirginliğe neden olmuştu. 27 Nisan 1960'da Tahkikat Komisyonu'na çok geniş yetkiler tanıyan *"Tahkikat Komisyonu Encümeni Salâhiyet"* Kanunu TBMM'de kabul edildi. Kanuna göre TBMM içinden 15 kişilik bir tahkikat komisyonu kurulacak ve bu komisyon üç ay boyunca muhalefetin ve basının eylemlerini soruşturacaktı. Başkanlığını Demokrat Parti Denizli Milletvekili Ahmet Hamdi Sancar'ın yaptığı Tahkikat Komisyonu'nun diğer üyeleri şunlardı: Ekrem Ant (Samsun), Vacit Asena (Balıkesir), Turan Bahadır, Sacit Bilgiç (Isparta), Kemal Biberoğlu (Çorum), Selami Dinçer (Sakarya), Hilmi Dura (Kastamonu), Bahadır Dülger (Gaziantep), Osman Kavuncu (Kayseri), Nusret Kirişçioğlu (Sakarya), Himmet Ölçmen (Konya), Necmettin Önder (Nevşehir), Kemal Özer (Kütahya) ve Demokrat Parti Samsun milletvekili Nusret Ulusoy'du. İktidar partisi tarafından Tahkikat Komisyonu'nun kurulması iki yönden eleştirilmiştir: Birincisi Tahkikat Komisyonu'nun kurulması gerekçesi eleştirildi. İkincisi ise başta CHP olmak üzere iktidar partisinin muhalefeti tasfiye etmek düşüncesinin belirmesi muhalefetin

---

[382] *"Dün Aydın'da D. Parti Saflarına Dün Kitle Halinde Kayıtlar Oldu"*, **Kıroba Gazetesi,** 17 Şubat 1960 Çarşamba, Yıl 8, sf.1.

tepki vermesine neden oldu.[383] Bu gelişmeler Aydın'da da takip ediliyordu ve Tahkikat Komisyonu haberi Aydın basını tarafından da okuyucularına duyurulmuştur. *"Meclis'e Önerge Veriliyor, D.Parti Grubu, Muhalefet Çalışmalarının hakiki Veçhesini Tahkike Karar Verdi"* başlıklı bir gazete haberinde, tahkikatın esas konuları arasında, matbuat meselesi, adlî ve idarî mevzuat ile bunların ne şekilde uygulanmakta oldukları konusunun incelenmesi de bulunduğunu yazmaktadır. [384] Tahkikat Komisyonu Meselesi Aydın kamuoyunda da yankı bulmuştur ve muhalefet partileri temsilcileri bu oluşuma tepki göstermişlerdir. Hem İzmir hem Aydın basının da yaptığım incelemelerde bu konu sık sık gündem olmuştur. Özellikle 27 Mayıs 1960'dan sonra muhalif kesimden yazar ve gazeteciler Demokrat Parti mensuplarını en çok bu konuda eleştirmişlerdir. Hakikaten gündem yaratan bir olaydı ve muhalefetin söylemleri ile retoriklerinde ciddi bir belirleyici olmuştur.

Dış politika açısından ortaya çıkan en önemli olgu *"dünya'yı saran darbe ve ihtilâl furyasıdır."* Gazeteler ve radyolar her gün bir ülkede darbe ya da ihtilâl olayını veriyor ve bu durum Türkiye'deki iktidar-muhalefet ilişkilerini de geriyordu. Bu dönemde Irak Kralı II. Faysal'dır ve çevresinde güvendiği en önemli adamlardan biri de eski bir Osmanlı subayı olan Başbakan Nuri Sait Paşa'dır. Bu iki şahıs Irak yönetiminde söz sahibidir. Irak Kralı II. Faysal, Bağdat Paktı devlet başkanları toplantısına katılmak üzere İstanbul'a hareket etmek üzereyken 14 Temmuz 1958'de askerî darbe sonucu öldürüldü. Bu darbede Nuri Sait Paşa da öldürülmüştür. Darbe, General Abdülkerim Kasım önderliğindeki Abd'el-Salam ve kardeşi Abd'el-Rahman Arif gibi asker kurmaylar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu askeri darbe sonucunda Irak'ta monarşi devrilmiştir.[385] Bu olay aydın basınına da yansımıştır. Hüraydın gazetesi Irak Darbesi haberini *"Irak'ta Hükümet Devrildi"* başlığıyla verdi. Aynı gazete *"Kral Faysal Tevkif, Prens Abdulillah Linç Edildi, Durum Çok Fena"* diye kamuoyuna duyurmuştur. [386] Hüraydın gazetesinin 1958'in Mayıs ayından Ekim ayına kadar verdiği bazı manşet

---

[383]Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 380-381; Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009, sf. 72-73.

[384] *"Meclis'e Önerge Veriliyor"*, **Hüraydın Gazetesi**, 14 Nisan 1960 Perşembe, Yıl: 8, Sayı: 2163, sf. 1.

[385] Edward Luttwak, **Bir Uzmanın Gözüyle Darbe**, çev. Edip İ. Polat, Ankara; Yaba Yayınları, 1996, sf. 82-83.

[386] *"Irak'ta Hükümet Devrildi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 16 Temmuz 1958 Çarşamba, Yıl: 6, Sayı: 1632, sf. 1.

haberlerden örnekler vermek istiyorum: *"Lübnan'da Vaziyet Çok Kötü"* [387]; *"Al, Bir de Bolivya'dan"* [388] *"Fransa'da İktidar, General De Gaulle'de"* [389]; *"Pakistan Örfî İdare İlan Etti"*[390] ve *"Sudan'da Hükümet Darbesi"*[391]. Hüraydın gazetesinin 1958 yılının ikinci altı aylık haber yelpazesine bakarsak dünya da bir *darbe ve ihtilâl furyasının* olduğunu görürüz. Hakikaten özellikle 1958'de yaşanan ekonomik daralma tüm dünyayı etkilemiş ve dünyada yönetimlerin istikrarını alt-üst etmiştir. Aynı gazetenin attığı bir başlık ise her şeyi özetliyordu: *"Dünya'da İhtilâl Havası Esiyor."*[392] Dikkat edilirse sıradan bir taşra kent gazetesinde dış ülkelerde gerçekleşen ihtilâl ve darbelerin bu kadar çok yer alması ve üstelik ilk sayfada manşetten bu haberlerin verilmesi, Aydın kentinin kamuoyu tarafından dış dünyanın da ciddi şekilde takip edildiğinin göstergesidir. Ayrıca ülkenin iç siyasetinde bu haberlere yakın söylemlerin olması doğal olarak *"Acaba Ne Oluyor, Acaba Ne Olacağız"* sorusunu kamuoyunun kafasında yaratıyordu. Aynı zamanda gazetenin Demokrat Parti'ye yakın bir gazete olması bir tedirginliğin de ifadesi olabileceği gibi, *"bak onlar öyle, biz ise böyleyiz"* tarzında bir övünç siyasetinin de ifadesi olarak yorumlanabilir. Bu bahsedilen ihtimaldir ve spekülatiftir; fakat bir gerçek var ki dünyadaki toplumsal eylemler Aydın basını tarafından yakından takip edilmektedir. Bu durum da 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne doğru giden süreçte birer dış politika alametidir.

Adnan Menderes ve heyeti, Kıbrıs Meselesi'ni görüşmek üzere Londra'ya gitmiştir. Londra'ya bu antlaşma için giden Türk Heyeti'ni taşıyan uçak, 17 Şubat 1959'da Londra'da Gatewick Havaalanı yakınlarında düştü. Başbakan Adnan Menderes'in kurtulduğu kazada 14 kişi öldü ve cenazeler 22 Şubat'ta Türkiye'ye getirildi. Başbakan Adnan Menderes ise 23 Şubatta taburcu oldu ve 26 Şubat 1959'da Türkiye'ye döndü. Halk başbakanı tezahürat ile karşıladı. 28 Şubat 1959'da İsmet İnönü, Ankara Garı'nda bizzat hazır bulunarak Başbakan Adnan Menderes'i karşıladı. Zaten nadir olarak el sıkışan Başbakan Adnan Menderes ile CHP Genel Başkanı İsmet

---

[387] *"Lübnan'da Vaziyet Çok Kötü"*, **Hüraydın Gazetesi**, 15 Mayıs 1958 Perşembe, Yıl: 6, sf. 1.
[388] *"Al, Bir de Bolivya'dan"*, **Hüraydın Gazetesi**, 17 Mayıs 1958 Cumartesi, Yıl: 6, sf. 1.
[389] *"Fransa'da İktidar, General De Gaulle'de";* **Hüraydın Gazetesi**, 30 Mayıs 1958 Cuma, Yıl: 6, Sayı: 1598, sf. 1.
[390] *"Pakistan Örfî İdare İlan Etti"*, **Hüraydın Gazetesi**, 10 Ekim 1958 Cuma, Yıl: 6, sf. 1.
[391] *"Sudan'da Hükümet Darbesi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 19 Kasım 1958 Çarşamba, Yıl: 6, sf. 1.
[392] *"Dünya'da İhtilâl Havası Esiyor"*, **Hüraydın Gazetesi**, 28 Mayıs 1958 Çarşamba, Yıl: 6, Sayı: 1596, sf. 1.

İnönü bu olay vesilesiyle de son kez tokalaşmış oluyorlardı.[393] Bu olay Aydın basının da geniş yer bulmuştur; Aydınlılar bu olayı radyodan öğrenmiş, öğrenemeyenler ise Aydın gazetelerinden öğrenecektir. Örneğin Hüraydın gazetesi, *"Kıbrıs Anlaşması için Heyetimizi götüren uçak düştü ve parçalandı. Başvekil Menderes sağ ve salimdir. Büyük acımız yanında tek tesellimiz Başvekilimiz kazayı yarasız atlattığıdır. Elim kazada (Somuncuoğlu, Zeytinoğlu, Ersü, Parla, Arzık ile heyet ve mürettebattan 15 kişiyi kaybettik."* [394] Aynı gazete ertesi günkü haberde başvekilin durumunun gayet iyi olduğunu ve hatta Celal Bayar ile Adnan Menderes'in bir telefon görüşmesi dahî yaptığını yazmıştır. Diğer partiler ise üzüntülerini dile getiren açıklamalar yapmışlardır.[395] Başbakan Adnan Menderes'in uçak kazası basında geniş yer bulmuş ve doğal olarak Aydın kamuoyunu da yakından ilgilendirmiştir.

Hem bu çalışma için hem de Aydın için hatırlatılması gereken bir şahıs bu paragrafta vurgulanacaktır. Bu şahıs 27 Mayıs'tan sonra genel siyasette ismi çok sık duyulacak olan dönemin Aydın Valisi Hilmi İncesulu'dur. 29 Temmuz 1959 Çarşamba günkü bir gazete, başka bir yere tayin edilen Aydın Valisi Arif Özgen'in yerine Adana Valisi Hilmi İncesulu'nun atanmasının kesinleştiğini yazıyordu.[396] Kıroba gazetesi ise *"Aydın Valisi Kim Olacak?"* başlıklı haberinde ya Adana Valisi Hilmi İncesulu'nun ya da Balıkesir Valisi Kazım Arat'ın Aydın Valiliği'ne atanacağını okuyucularına bildiriyordu.[397] İki gazete de Demokrat Parti'ye yakın gazetelerdi ve kamuoyuna duyurulan bu atamalardan birinin olma ihtimali de yüksekti. Gerçekten de her iki gazetenin Demokrat Partili kurmaylara yakınlığı işe yaramış ve haber doğru çıkmıştı. Adana Valisi Hilmi İncesulu Aydın Valiliği'ne atanmıştı ve 26 Ekim 1959 Pazartesi günü resmi tören ile görevine başlıyordu. Hatta içinde Vali Muavini Nafi Akınay, Emniyet Müdürü Şükrü Balcı, Demokrat Parti İl Başkanı Tevfik Ercan, İkinci Başkan

---

[393] Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Remzi Kitabevi, 7. Basım, 2007, sf. 280-281.

[394] *"Başvekil Menderes Sağ ve Salimdir"*, **Hüraydın Gazetesi**, 19 Şubat 1959 Perşembe, Yıl: 7, Sayı: 1816, sf. 1-3. Gazetede verilen ölen şahısların isimlerini ad ve soyadı ile tam olarak vermek istiyorum. Basın Yayın Vekili Server Somuncuoğlu, Eski Bayındırlık Bakanı ve Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu, Başbakanlık Hususi Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Hava Yolları Umum Müdürü Abdullah Parla, Hariciye Vekâleti'nden İhsan Sabut ve Anadolu Ajansı Müdürü Şerif Arzik ile mürettebatın da içinde bulunduğu 14 kişi vefat etmiştir.

[395] *"Başvekilimizin Sıhhi Durumu İyi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 20 Şubat 1959 Cuma, Yıl: 7, Sayı: 1817, sf. 1-3.

[396] *"Adana Valisi Hilmi İncesulu'nun Vilayetimize Tayini Kesinleşiyor"*, **Hüraydın Gazetesi**, 29 Temmuz 1959 Çarşamba, Yıl: 7, sf. 1-4.

[397] *"Aydın Valisi Kim Olacak?"*, **Kıroba Gazetesi,** 28 Temmuz 1959 Salı, Yıl: 7, sf. 1-3.

Orhan Menteşe ve Aydın Belediye Başkanı İsmet Sezgin'inde bulunduğu bir karşılama heyeti Aydın Valisi olan Hilmi İncesulu'yu Aydın Vilayeti sınırında bulunan Burhiye (Burhaniye=Buharkent)'de karşılamışlar ve Aydın'a kadar karşılama töreni için getirmişlerdir. Aydın Vali konağı önünde yapılan karşılama törenine yüzlerce Aydınlı katıldı. Bu törene Demokrat Parti haricindeki siyasal parti temsilcileri ve sivil toplum kuruluşları da katılmıştır. Vali konağı önünde yapılan törende Demokrat Partililer ve okullar namına bir çelenk vermişlerdir.[398] Vali tam manasıyla 27 Ekim 1959 Salı günü görevine başlamıştır ve Aydın basını ise yeni atanan Aydın Valisi Hilmi İncesulu'nun sözlerine yer vermiştir. Aydın Valisi Hilmi İncesulu ise gazete üzerinden Aydınlılara verdiği mesajda *"Aydın'da Bulunduğumuz Müddetçe Şiarımız Vatandaşa Hizmettir"* demiştir. Ayrıca *"Aydın'ı Son On Sene İçinde Çok Gelişmiş Bulduğunu"* da söylemiştir.[399] Neyse ki Aydın Valisi Hilmi İncesulu göreve başlamış ve bundan sonra vilayetin bürokratı ve eşrafı ile uyumlu ve kolektif bir şekilde çalışmıştır. Aydın Valisi Hilmi İncesulu'yu daha sonra Türkiye'yi ziyaret edecek olan ABD Devletleri Başkanı Dwight Eisenhower için Aydın'dan giden karşılama heyetinin içinde de görüyoruz. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Dwight Eisenhower, iki günlük resmi bir ziyaret için Türkiye'ye gelmiştir. Dwight Eisenhower, Ankara Esenboğa Havalimanı'nda Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından karşılanmıştır. Hatta Cumhurbaşkanı Celal Bayar, *"Biz Türkler, Başkan Eisenhower'ı en samimi duygularla karşılamaya hazırlanıyoruz"* diye önemli bir beyanat yayınlamıştır. Bu beyanatına ve Eisenhower'ın Türkiye ziyaretine ulusal ve yerel basın geniş bir yer ayırmıştır.[400] İşte Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Dwight Eisenhower'ın Türkiye ziyareti için Aydın'dan bir karşılama kafilesi de gitmiştir. Bu karşılama kafilesinin içinde Aydın Valisi Hilmi İncesulu, Demokrat Parti İl Başkanı Tevfik Ercan, Belediye Başkanı İsmet Sezgin ve Aydın efeleri bulunmaktadır. Belediye Başkanı İsmet Sezgin'in yerine vekâleten görevine Reis Muavini Orhan Esin bakmıştır. Bu karşılama kafilesi 4 Aralık

---

[398] *"Yeni Aydın Valisi H. İncesulu Şehrimizde Törenle Karşılandı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 27 Ekim 1959 Salı, Yıl: 7, Sayı: 1829 sf. 1.

[399] *"Vali'nin Aydınlılara Dünkü Mesajı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 28 Ekim 1959 Çarşamba, Yıl: 7, Sayı: 1830, sf. 1-4.

[400] *"Eisenhover Bugün Ankara'da"*, **Hüraydın Gazetesi**, 6 Aralık 1959 Pazar, Yıl: 7, Sayı: 2055, sf. 1-4; Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 378.

1959 Cuma günü sabah saat 06.00'da Aydın'dan Ankara'ya gitmiştir.[401] Yalnız şunu belirtmek gerekir ki Aydın'dan giden efeler ve folklor ekibi karşılama töreninde gösteriler yapacaktır.[402]Aydın'dan Eisenhower'ı karşılamak için giden kafile bu merasime çok iyi bir şekilde hazırlanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Dwight Eisenhower iki günlük resmi ziyaretten sonra Pakistan ziyareti için ayrılmıştır. Kıroba gazetesi ise *"Dost ve müttefik devlet başkanı başkentten törenle uğurlandı. Ankara'ya giden Aydın ekibinin ise bugün dönmesi muhtemel"* diye bu haberi sayfalarına taşımıştır.[403] Sonuçta ABD Devlet Başkanı'nı karşılamaya giden ve başında Aydın Valisi Hilmi İncesulu'nun bulunduğu kafile, merasim bittikten sonra Ankara'dan Aydın'a geri dönmüştür. Aydın Valisi Hilmi İncesulu'nun bu çalışma açısından önemi, 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'nden sonraki süreçte bu çalışmada ortaya konacaktır.

27 Mayıs 1960'a doğru Aydın'da Demokrat Parti ile muhalefet arasındaki çekişmeler, zıtlaşmalar ve kavgalar artmıştır. Örneğin Merkezi İzmir'de bulunan Sabah Postası gazetesi 3 Ekim 1959 Cumartesi günü *"CHP Ekibini Çine'de Sopalı ve Elleri Taşlı DPli'ler Karşıladı"* başlıklı bir haber yayınlanmıştı. Bu haber Çine güzergâhı üzerinde ilerleyen ve kazadan geçmek isteyen bir grup Cumhuriyet Halk Partili'nin, Demokrat Parti mensubu kişiler tarafından saldırıya uğradığı üzerineydi.[404] Bu olay kamuoyunda büyük yankı yaratmış olacak ki dönemin Çine Kaymakamı Alaattin Özkiper, İzmir'de bulunan Sabah Postası Gazetesi Yazı İşleri Müdürlüğü'ne bir bilgi yazısı göndermiştir. Bu bilgi yazısının aynısı 6 Ekim 1959 Salı günkü Kıroba gazetesinde de yayınlanmıştır ve bu bilgi yazısı şöyledir: *"Gazetenizin 3 Ekim 1959 Tarih ve 2270 numaralı nüshasında"CHP Ekibini Çine'de Sopalı ve Elleri Taşlı DPli'ler Karşıladı" başlığı altında, birinci sayfa ve sütunda neşredilen haberin hakikatle hiçbir ilgisi yoktur. Aslen bahse konu olan zevatın Kazamızdan geçişinde halkımızın haberi bulunmayıp, bu geçişle ilgilenen kimse olmadığı gibi zabıtanın müdahalesini gerektiren bir hadise de vuku bulmamıştır. Keyfiyetin Basın Kanunu hükümleri dairesinde gazetenizin çıkacak ilk nüshasının aynı sayfa ve sütununda ayni*

---

[401] *"Başkan Eisenhower'ı Karşılamak Üzere Şehrimizden Bir Kafile Bugün Gidiyor"*, **Kıroba Gazetesi**, 4 Aralık 1959 Cuma, Yıl: 7, Sayı: 1861, sf. 1-4.

[402] *"Eisenhower'ı Karşılama Merasiminde Bulunacak Kafile Dün Sabah Hareket Etti"*, **Kıroba Gazetesi**, 5 Aralık 1959 Cumartesi, Yıl: 7, Sayı: 1862, sf. 1-4.

[403] *"Başkan Eisenhower Dün Memleketimizden Ayrıldı"*, **Kıroba Gazetesi**, 8 Aralık 1959 Salı, Yıl: 7, Sayı: 1864, sf. 1-4.

[404] *"CHP Ekibini Çine'de Sopalı ve Elleri Taşlı DPli'ler Karşıladı"*, **Sabah Postası**, 3 Ekim 1959 Cumartesi, No: 2207, sf. 1.

punt harflerle neşrini rica ederim." [405] Çine'de gerçekleştiği öne sürülen bu olay siyaset gündemini karıştırmış ve bir tarafa bir taraf suç isnat ederken öbür tarafta böyle bir suç işlemediğini iddia ediyordu. Bu dönemde bu gibi haberler hem halk arasında hem de basında çok fazla yer alıyordu. Yine dönemle ilgili başka bir kaynakta bu olaya benzer başka bir olay daha anlatılmaktadır. Bu olay ise şöyledir: *"Uzun boylu, balıketinde, iri çıplak kafalı, 80 yaşında bir genç idi. Yanlış anlaşılmasın, 80 yaşına rağmen dinç ve ruhen tam manası ile genç Atatürk ideallerine bağlı çalışkan, bilgili, memleketinin aşığı idi.*

Türk köylüsünü, tüccarın, madrabazın elinden kurtarmak, köle etmemek, mahsulünü kendi teşkilâtı eli ile değer fiyatına satmak, iktisadi esaretten kurtarmak için bir savaş açmıştı.

Kırk yıl bu uğurda savaştı, kredi ve satış kooperatiflerini kurdu.

Başlangıç hiçte ümit verici değildi. Köylünün güvenini kazanmak hem zor, hem de yorucu idi, çok çalışmak lazımdı.

1916'da 9 ortak ile işe başlandı, kırk sene sonra öldüğünde kurduğu teşkilat memleketin en büyük çiftçi müessesesiydi. On binlerce ortağı vardı.

Bir hatıra anlatmıştı: Sene 1933, Celal Bayar İktisat Vekili (Ekonomi Bakanı), Ortaklar'dan trenle Söke'ye giderken, Ortaklar İstasyonunda Hamdi Çakmak isimli bir vatandaş, Celal Bayar'a taze incir ikram edip, Beyefendi bu kadar nefis incirleri satamıyoruz diyerek dert yanınca: Devrin İktisat Vekili Celal Bayar'ın cevabı: O halde ekmeyin.

O günlerde memleketin ihraç metası olan üç mahsulden biri ve en önemlisi incirdir, incirin ağaçta yetişen bir meyve olduğunu dahi bilmeyen İktisat Vekili'nin Reis-i Cumhurluğu'nu bu memlekete ne temin edebileceğini siz tasavvur edin, derdi

Galiba iki devre mebusluk yaptı, üç ay kadar da ticaret vekilliği.

1954 seçimleri aynı günde Ortaklar'da CHP, Germencik'de DP açık hava toplantıları var. DP Toplantısını Germencik'te fiyasko ile neticelenmesi üzerine, CHP toplantısını dağıtmak maksadıyla Bindirilmiş S. S. Kıtaları misullu (misali) Ortaklar'a gelen kamyonlar sarhoş dolu.

Ellerinde boş rakı şişelerini, taşları üzerimize atıyorlar.

---

[405] *"C.H.P Mebusları Çine'de Taş ve Sopa İle Karşılanmadı"* , **Kıroba Gazetesi**, 6 Ekim 1959 Salı, Yıl: 7, Sayı: 1810, sf. 1-4.

En galiz küfürlerin bini bir paraya.

Kürsüde kalmanın imkânı ortadan kalkınca indim. Benim yerime Nedim Müren, sergerdi alayına laf anlatmak üzere kürsüye geldi. Nafile.

O gün, orda Devlet yoktu.

Gözlerim serseri alayının önündeki açık otomobile takıldı.

Otomobilde muzaffer ordu kumandanları gibi kurulmuş, ağzı kulaklarına varan bir güruh vardı. Seçebildiklerim başta Nihat Eğriboz olmak üzere Necati Çelim, Nail Geveci, Cevat Ülkü, Baki Öktem ve orada devleti temsil etmesi icap eden Germencik Kaymakamı idi.

20 Dakika kürsüde bekleyen Nedim Müren'in Sergerde alayına laf anlatamayıp, tecavüz ve hakaretlerde devam edenler karşısında kürsüyü terk etmekten başka bir şey kalmadı.

Bu sırada 80 yaşındaki kooperatifçi bir kaplan gibi kürsüye atıldı ve gırtlağının bütün kuvvetiyle haykırdı:

- Bir şerir Devlet Reisi bir Serseri hükümet reisi olursa memleket işte bu hali alır. Tarihe dikkat ediniz. Bu hadise 1954 yılının nisan ayı ortalarında oluyordu.

Onu ölümünden sonra daha iyi tanıdım. Hataları vardı ama çok fayda ve sevapları da vardı. Okutup yazdırdığı, yüksek tahsil yaptırdığı 8-10 genç bugün memlekete hizmet etmektedir. Tabi ona hayır dualarını esirgemiyorlardı.

Allah bu memlekete daha nice onun gibi kooperatifçiler ihsan etsin."[406]

Yalnız burada belirtilmesi gereken bir husus vardır. Celadet Candar kaynaklı olayda geçen bu yaşlı kooperatifçi, Aydın'ın önemli simalarından biri olan Nazmi Topçuoğlu'dur. Bu önemli şahsiyet Aydın İncir Müstahsilleri Kooperatifi ve Milli Aydın Bankası'nın kurucularındandır ve 30 Ekim 1939'da Ticaret Bakanı Cezmi Erçin'in istifa etmesi üzerine Celal Bayar Kabinesi'nde Ticaret Bakanlığı'na getirilmiştir ve yazarın betimlediği özelliklere sahip bulunmaktadır. 1954 Nisan ayında Ortaklar'da bir DP-CHP çekişmesine şahit olan Nazmi Topçuoğlu, 1956 yılında 78 yaşındayken vefat etmiştir. Gerçekten de Nazmi Topçuoğlu Aydın'a emeği geçen bir insandır. Özellikle 1954 yılından 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne kadar geçen sürede iki parti arasındaki çatışma ya da kavga haberleri zaten dönemin kaynaklarında ve basınında fazlasıyla mevuttur. İki parti arasında Aydın'da kıyasıya bir mücadele vardır.

---

[406] Celâdet Candar, **Aydın'da Demokrasi Mücadelesi**, İzmir; Karınca Matbaası, 1961, sf. 30-31.

Aydın gibi taşra kentlerinde en önemli görülebilecek ya da şehrin toplumsal nabzını en iyi şekilde tutabilecek kurumlar ticaret odaları, esnaf odaları, üretici birlikleri ya da kooperatifleri ile sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu kurumlar şehrin toplumsal açıdan en önemli regülatörü ya da en iyi düzenleyicisidir. Fakat 1954 ile 1960 yılları arasında Aydın'da siyaset bu önemli kurumlara da sıçramıştır. Normalde kooperatif başkanlığı için ya da bu tip kurumlara en fazla faydalı olabilmek için mücadele etmesi gereken insanlar, bu sefer ideolojik olarak kamplaşmışlar ve iktidar ile muhalefet partisi adına ikiye bölünmüşlerdi. Dönemin gazetelerine baktığımızda; bir kooperatif seçiminde kazanan başkanın ya da yönetimin ismi ilan edilmesi gerekirken, kazanan partinin ismi açıklanmaktadır. Yani *"Birlikten Kuvvet Doğar"* felsefesiyle hareket etmesi gereken toplumsal örgütlere siyaset girmiş, bu örgütlerdeki toplumsal dayanışma zarar görmüştür. Bu sefer kazanan örgüt yöneticisinin yönetimi değil de örgüt içinde kazanan başkan ve onun partili yandaşları daha değerli olmuştur. Bu anlamda Aydın çapında yapılan oda ve kooperatif seçimlerine bazı örnekler vermek istiyorum. 21 Kasım 1959 Cuma günü yapılan Aydın Ticaret Odası seçimlerini Demokrat Parti kazanmıştır.[407] 19 Eylül 1959 Cumartesi günü Germencik'te yapılan İncir Birliği seçimlerini yine Demokrat Parti kazanmıştır.[408] Olayların bu kadar sakin geçmediği seçimlerde vardı. Örneğin 13 Kasım 1959 Cuma günü yapılan Koçarlı Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifi seçimlerini Demokrat Parti kazanınca Cumhuriyet Halk Parti mensupları salonu terk etmiştir.[409] Bu çeşit bir seçim sonu kooperatif içinde birlikten ziyade ciddi uzlaşmazlıklara neden olur ve üretim kooperatiflerinin ülke ekonomisi içindeki prodüktivitesini (verimlilik) düşürür. Bu tip örgütlerde olması gereken toplumsal ahenk de bozulur.

Ülkedeki ve Aydın'daki kurumların siyasal anlamda ikiye ayrılması doğal olarak Aydın basınında da kendini göstermişti. Zaten bahsedilen bu durum hem ulusal basında hem de yerel basında kendini göstermektedir. İncelenen hem Ege gazetelerinde hem de Aydın gazetelerinde, basındaki saflaşma çok açık bir şekilde kendini göstermektedir. Yani bu dönemde basında baskın iki tarafın sesi vardı: *Demokrat Parti'den yana*

---

[407] *"Ticaret Odası Seçimlerini Demokrat Parti Kazandı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 24 Kasım 1959 Salı, Yıl: 7, Sayı: 2043, sf. 1.

[408] *"Germencik'te Yapılan İncir Birliği Seçimlerini Demokrat Parti Kazandı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 19 Eylül 1959 Cumartesi, Yıl: 7, Sayı: 1989, sf. 1.

[409] *"Koçarlı Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifi Seçimlerini D.P Kazandı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 14 Kasım 1959 Cumartesi, Yıl: 7, Sayı: 2036, sf. 1.

olanlar, Cumhuriyet Halk Partisi'nden yana olanlar. 1950-60 Dönemi'nde Aydın kent merkezinde dört önemli gazete vardır: *Aydın, Ses, Hüraydın, Kıroba.* Aydın Gazetesi 1933'de çıkan bir gazetedir. Cumhuriyet Halk Partisi'ne yakın olan bir gazetedir. Gazetenin sol üst köşesinde altı ok amblemi bulunmaktadır. Doğan gibi gazeteler de çıkmasına rağmen bu gazete uzun yıllar Aydın Tarihi'nin yakın şahitliğini yapmıştır. Aydın Gazetesi, ilk başlarda *"Salı Perşembe Cumartesi Çıkar Siyasi Halk Gazetesi"* ibaresiyle çıkıyordu. Daha sonra ise *"Salı, Cuma Günleri Çıkan Siyasi Halk Gazetesi"* ibaresiyle okuyucularına ulaşmıştı. Fakat 1954 yılından itibaren iktidar partisinin uygulamalarına bir tepki olsa gerek, gazete *"Devrimci Siyasî Gazete"* ibaresiyle basılmaya başladı. Gazetenin sahibi ise Aydın'ın önemli simalarından biri olan Osman Becerik'tir ve Osman Becerik vefat edince gazete, avukat olan oğlu Hilmi Becerik'in denetiminde bir süre çıkmış ve çeşitli baskılardan olsa gerek 1958'den sonra gazete çıkmamıştır. 1961-62 yılına kadar bu ismi kullanan da bir gazete çıkmamıştır. Daha sonra Yeni Aydın gazetesi ismiyle Aydın basını tanışacaktır. Dönemin önemli kaynaklarından biri Hilmi Becerik ve Osman Becerik hakkında şöyle yazmaktadır: *"Zannederim aslen Rumelili idi. Senelerce tek partinin sekreterliğini yapmış, vilayetin her işini uğraşmış, fakat asla zengin olmamıştı. Sırtındaki gömlek ve ağzındaki lokma, % 100 alın terinin ve namusunun temin ettikleri idi. Bütün serveti: Küçücük bir ev, senelerce göz nuru dökerek toplanmış bir miktar kitap, üzerine titrediği oğlu ve kızları idi. Senelerce uğraşmış ve çok sevdiği oğlunun avukat olduğunu görmüştü. Tek Parti devrindeki arkadaşları sonradan DP'nin en yüksek yerlerine çıktılar, onu da çağırdılar gitmedi. Menfaat göstermeye kalktılar, kendini satmadı; tehdit ettiler, tınmadı. Vilâyette bir gazete çıkarıyordu. Kâğıdını kestiler; ilan vermediler; her şeye rağmen gazetesini çıkarmaya devam etti. Hiçbir şey onu davasına ve idealine ihanet ettiremedi. DP erkânına ait birçok sırları ve vesikaları da vardı. Her isteyişimizde* ***"Bunlar benim namusuma tevdi edilmiş şeylerdir. Vaka yollarımız ayrıldı, ama ben sırları açığa vuramam; bu vesikalar benle mezara gidecek"*** *derdi. Öyle de oldu...1950'den bu yana fikir ve kanatları yüzünden dövülen, taarruza uğrayan birçok gazeteci vardır, ama ilk olarak köşe başında akşam karanlığında kahpece taarruza uğrayıp yaralanan bu ismi duyulmamış vilâyet gazetecisidir. Hatırası önünde hürmetle eğilir; nur içinde yatmasını dilerim."*[410] İşte bu *"Vilayet Gazetecisi"* Osman Becerik'tir ve avukat olan oğlu da

---

[410] Celâdet Candar, **Aydın'da Demokrasi Mücadelesi**, İzmir; Karınca Matbaası, 1961, sf. 19.

Hilmi Becerik'tir. Cumhuriyet Halk Partisi'ne yakın gazetelerden biri de *"Ses"* gazetesidir. Aydın'ın önde gelen isimlerinden biri olan Hilmi Tükel'in çıkardığı bu gazete Aydın'da siyasal ve sosyal hayat hakkında haberleri ile gündem hakkında bilgi verecektir. Bu gazetenin yayın hayatına başlaması Aydın Gazetesi tarafından da küçük bir sütun olarak verilecek ve bu gazeteye yayın hayatında başarılar dilenecektir.[411] Sahibi Hilmi Tükel, Aydın için önemli bir isimdir ve Aydın Tarihi'nde çok önemli bir yeri vardır. Ses gazetesi hem dar bütçeye sahip hem de iktidar karşıtıdır; fakat ne şekilde olursa olsun 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'nden sonra da basın faaliyetlerine Aydın'da devam etmiştir. Demokrat Parti'den yana olan diğer gazeteler ise Hüraydın ve Kıroba'dır. Hüraydın gazetesi 1953 yılında çıkmıştır ve gazetenin imtiyaz sahibi Raif Aydoğdu, Yazı İşleri Müdürü Muzaffer Hitit'tir. Gazete Hasır Pazarı'nda bulunan Aydoğdu Matbaası'nda basılmaktadır. Hüraydın gazetesi üst ortada *"Demokrasi Prensiplerini Müdafaa ve Fikirlerini Yayan Günlük Siyasî Gazetedir"* ibaresiyle çıkmaktadır. İbareden de anlaşılacağı üzere Demokrat Parti'ye yakın bir gazetedir. 28 Mart 1958 Cuma günü gazetenin imtiyaz sahibi Raif Aydoğdu vefat etmiştir.[412] Daha sonra gazetenin İmtiyaz Sahibi Mürüvvet Aydoğdu; Yazı İşleri Müdürü de Halil Goral'dır. Hüraydın Gazetesinde 24 Mart 1960 Perşembe günü bir değişiklik oldu. Gazetenin İmtiyaz Sahibi Mürüvvet Aydoğdu; fakat Yazı İşleri Müdürü Nahit Menteşe oluyordu. Böylece Hüraydın gazetesi 27 Mayıs Askerî Darbesi'ni başında Nahit Menteşe ile karşılıyordu. Demokrat Parti'ye yakın diğer bir gazete ise Kıroba'dır. Kıroba gazetesi 1952 yılında yayın hayatına başlamıştır. Aydın'da Elektrik Santrali karşısındaki Çoşkun Matbaası basılmaktadır. Gazetenin ilk sayfasının üst ortasında *"Günlük Demokrat Siyasi Gazete"* ibaresi bulunmaktadır. Gazete, Demokrat Parti'ye yakın olmakla beraber reklam gelirleri de elde edebilmektedir. Ayrıca Kıroba gazetesi anti-komünist yönü yüksek, dinsel içerikli sütunları olan bir gazetedir. Tabi yerel haberler daha ağırlıktadır. Gazete 1959-1960 arasında çok sık imtiyaz sahibi ve yazı işleri müdürü değiştirmiştir. 9 Eylül 1959'a kadar gazetenin imtiyaz sahibi Hüsamettin Coşkun, yazı işleri müdürü ise İsmet Sezgin'dir; 9 Eylül 1959'dan sonra imtiyaz sahibi Celal Çoşkun, yazı işleri müdürü ise İsmet Sezgin'dir; 16 Eylül 1959'da imtiyaz sahibi Celal Coşkun, yazı işleri müdürü ise İsmail Aydın; 17 Mart 1960'da ise imtiyaz sahibi

---

[411] *"Ses"*, **Aydın Gazetesi,** 31 Ekim 1946 Salı, sf. 1.

[412] *" Bu Gün Yasımız Çok Büyüktür"*, **Hüraydın Gazetesi**, 29 Mart 1958 Cumartesi, Yıl: 6, Sayı: 1548, sf. 1. Bir-iki yıl önce de Aydın gazetesi imtiyaz sahibi Osman Becerik vefat etmişti.

yine Celal Coşkun, bu sefer imtiyaz sahibi ise Burhanettin Şener'dir. 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'ne ise son iki isimle girmiştir. Aydın Basını Aydın kent merkezinden ibaret değildir. İlçelerde de adından söz ettiren gazeteler vardır. Bir tanesi var ki Aydın'ın değil Türkiye'nin gündemine oturmuştur. Bu gazete Azmi Erdem'in Nazilli'de çıkardığı *"Kervan"* gazetesidir. Dönemin basın açısından en önemli davaları hiç kuşkusuz *"Pulliam Davaları"* idi ve bu davalar hem ulusal basında hem yerel basında gazeteleri etkilemişti. Başbakan Adnan Menderes Eugene Pulliam adında bir gazeteciye İzmir'e vapurla giderken kendisiyle görüşmeye söz verdiği halde kendisine zaman ayıramamıştı. Gazeteci E. Pulliam bu yüzden Amerika'ya küskün ayrılmıştı. Amerika'ya giden bu gazeteci İndianapolis gazetesinde izlenimlerini yayınladı ve bu yazı 72 gazetede daha yayınlandı. Amerika'da yayınlanan bu yazılardan birinin ismi *"On İkiye Çeyrek Var"* idi. E. Pulliam bu yazısında Türkiye'de kötü gidişin üzerinde duruyordu. Tabi bu yazıda yazılanlar Adnan Menderes için hiçte övünülecek şeyler değildi. Dünya, Ulus, Vatan gibi ulusal basın gazeteleri ile Nazilli'de çıkan Kervan gazetesi gibi taşra gazeteleri bu yazının çevirisini yaparak yayınladılar.[413] Kervan gazetesi haftalık çıkan bir gazetedir ve Mesul Müdürü Azmi Erdem'dir. Nazilli Toplu Basın Mahkemesi tarafından 13 ay 12 gün hapse mahkûm edilmiştir. Mahkûmiyeti Temyiz tarafından tasdik edilmiştir ve 4 ay tecil ile cezası kesinleştiğinden cezasını tamamlamak için cezaevine gönderilmiştir. Bunun üzerine Gazeteci Azmi Erden 18 Nisan 1960 Pazartesi günü Nazilli Cezaevi'ne girmek zorunda kalmıştır. Bu olay ulusal ve yerel basında büyük ilgi uyandırmıştır. Bu yüzden Demokrat İzmir gazetesi meslektaşları ile ilgili bu haberi şöyle veriyordu: *"Hatırlanacağı üzere Azmi Erdem'in mahkûmiyetinin tasdik edilmesi üzerine Kervan gazetesi de bir ay kapatılmış bulunuyordu. Bu sefer Azmi Erdem hapse girmesi münasebetiyle Kervan, neşriyatına son verecektir. Zira Nazilli'de bu gazetenin neşriyatına devam ettirecek kimse bulunmamıştır. Bu sabahtan itibaren demokratik (?) basın kanunumuzun icabını yerine getirmeye başlayacak olan Azmi Erdem ve ailesine sabırlar dileriz."*[414] Yalnız anti-demokratik nitelikli bu olay burada kapanmayacaktı. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nden sonra tekrar gündeme gelecektir. 27 Mayıs 1960'dan önce her alanda olduğu gibi Aydın basını da bir taşra basını olmasına rağmen ikiye ayrılmıştı. Kentte

---

[413] Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, İstanbul; Remzi Kitabevi, 1.Baskı, 2003, sf. 206-207.

[414] *"Gazeteci Azmi Erdem Bugün Cezaevine Giriyor"*, **Demokrat İzmir**, 18 Nisan 1960 Pazartesi, sf.1-4.

iktidar ve muhalefete yakın partiler aynı olaylara farklı bakıyorlardı. Bulunduğu merkeze yakın olan insanları hedef okuyucu kitlesi olarak seçiyorlardı. Ülke buna benzer gerilimleri daha fazla kaldıramayacak ve bu süreç ülkeyi askerî bir rejime götürecektir.

27 Mayıs 1960'da Aydın'ın durumuna geçmeden önce Demokrat Parti Dönemi'ne tanıklık yapan en önemli kitap, gazeteci Celâdet *Candar'ın "Aydın'da Demokrasi Mücadelesi"* adlı kitabıdır. Bu kitap İzmir Karınca Matbaası'nda 1961 yılında basılmış ve küçük bir ebatta 56 sayfadır. Kitabın yazarı Celâdet Candar, Aydın ve Antalya gazetelerinde yazarlık yapmış bir gazetecidir. 1954 ve 1957 seçimlerinde Aydın'da bulunmuştur. Ayrıca Cumhuriyet Halk Partili bir gelenekten gelmektedir. Hatta Aydın'da birkaç il kongresine ve parti toplantısına bile katılmıştır. Yörede bazı siyasi simalar ve halktan bazı kimselerle diyalogları olmuştur. Daha sonra Antalya'ya yerleşmiş ve basın faaliyetlerine Antalya Gazetesi'nde sürdürmüştür. *"Aydın'da Demokrasi Mücadelesi"* adlı kitap 1950-1960 arasında Aydın'ın siyasal yaşamına ışık tutan; fakat olayın sadece siyasal muhalefet kısmından bakan, Demokrat Parti iktidarını eleştiren bir kitaptır. Bir örnek vermek gerekirse *"Demokrasi ve insan haklarında tahakkuku uğrunda mücadele eden, zulme ve kahra uğrayan, Beşparmağın dibinde kara bahtına ağlayan Karakaya köylüsü ile Madran tepesindeki Yağca köylüsünün ne farkı vardır? En ücra köyünden en büyük yerleşime kadar, Aydın olarak, bu mücadeleye katılmış ve mümkün olduğunca direnmiştir."*[415] Kitaptaki bu pasajdan anlaşılacağı üzere Demokrat Parti iktidarıyla olan mücadelesini bir özgürlük mücadelesi gibi yansıtmaktadır. Fakat verdiği bilgilerden anlaşıldığı üzere dönemin siyasal ortamını örnekleriyle ya da yaşadığı olaylarla temellendirmesi bakımından önemli bir kaynaktır. Bu kitapta CHP-DP siyasal ve toplumsal mücadelesini Aydın boyutuyla incelemiş ve 27 Mayıs'tan sonra ortaya çıkmaya başlayan özgürlükçü ortamda bu kitabını yayımlamıştır. Bu kitapta Aydın Gazetesi ve Antalya Gazetesi'nde çıkan yazılarından örnekler de bulunmaktadır. Bahsettiği dönemde Aydın'da karşılaştığı insanlarla sohbetlerini bu kitaba katması, kitabı daha da farklı hale getirmiştir. Yazıldığı dönemde Aydın ile ilgili pek kaynak bulunmaması bu kitabı daha anlamlı bir hale getirmektedir. Kaynak sıkıntısı çekilen tarihsel dönemler için bazı kaynakların içeriğinden ziyade mevcudiyeti bile bir anlam ifade edebilir. Bu kitapta dönemiyle ilgili bazı fotoğraflar da

---

[415] Celâdet Candar, **Aydın'da Demokrasi Mücadelesi**, İzmir; Karınca Matbaası, 1961, sf. 6.

bulunmaktadır. Bu fotoğraflar hem Aydın ile ilgili olduğu gibi hem de genel bir yelpazede de olmaktadır. Ayrıca kitabın içinde bazı siyaset felsefesi ile ilgili yazılar yazan bazı düşünürlerden alıntılar ve bazı kitaplardan bölümler bulunmaktadır. Bu bölüm kitaptan bir örnek ile bitirilecektir ve bu olay gazete taraması ile de temellendirilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 14 Şubat 1960 Pazar günü yapılan kongresinden önce yaşanan olaylardır. Yazarın bahsettiği *"Sinemacı"* başlıklı olay kesintisiz olarak şöyledir: *Yaşın ilerlemiş, işin bitmiş dedin mi... Cevap hazır: Halt etmişsin! Uzun boylu, zayıf, kırçıl çehreli; her zaman hoş sohbet, her zaman nekre. Galiba Bektaşiliği de var. Doğrusunu bilmem ama Heccav Eşref'e çömezlik ettiği söylenir. Tek parti devrinde onun da uzun boylu ahbaplığı var DP erkânı ile. Son zamanlarda aklına girip müteahhitliğe özendirdiler. Ekskavatör, buldozer, cip, kamyon derken elindeki parasını makinelere yatırdı. Bir seviniyor, bir seviniyor; Madran'a yol yapıyorum, diye. Gel zaman, git zaman başı derde girdi yolla. Dinamit deposu şöyle olacakmış, sel yolu götürmüş, kirizma yapılmamış situasyon verilmezmiş derken; aman ne oluyor demeye kalmadan (Eski arkadaşları) DP erkânından bir haber: "Bize geçerse kına gibi un edip işini düzeltiriz." Sinemacının cevabı her baba yiğidin harcı değil: "Yedi haneli rakamlarla ben satılmam, çoluğum var, çocuğum yok! Mutlaka bir şey satmak icap ederse gayr-i menkullerimi satarım, kendimi değil..." Mecburiyet bazı gayr-i menkullerinin satılmasını icap ettirdi galiba. Sinemayı da mecburen kiraya verdi. Müstecire koşulan şart: CHP kongrelerinin sinemada yapılacağı idi. Başka salon bulmakta mümkün değildi o zamanlar. 1960 Kongresi mart ayı içinde idi, gittim, Müstantiğin oğlu ile iki ilçe kongresinde bulunduk ve il kongresinden 38 saat önce vilayete döndük. Akşamüzeri partiye geldiğimizde, on beş gün parası verilip, mukavelesi yapılan sinema hakkında Müstantiğin oğlu ile görüşmek istediğini söylediler. Beraberce telefon ettik. Belediye memurları DPli olan müstecirin dükkânına gelip, Millî Koruma zaptı tutmuşlar ve eğer sinemada CHP Kongre yaparsa, bu zaptı muameleye koyacaklarını bildirmişler. Parayı iade edip, salonu veremeyeceğini söyledi. Aman pehlivan etme, gitme, nasıl olur? Biz senin bu yüzden mahkemelerdeki işini takip ederiz. Adam Nuh diyor, peygamber demiyor. Ertesi günü bir noter tebligatı geldi, müstantiğin oğlunu buldu. Günlerden cumartesi, mesai bitmiş, valiyle konuşup bir çare bulalım. İdari bir tedbir isteyelim dedik. Valiyi koyduysan bul. Akşamüzeri 6 sularında Valiyi yakaladık: "Aman Vali Bey, biz mukaveleyi on beş gün önce yaptık, parasını verdik, bu*

adam salonu vermem" diyor; "yarın buraya binlerce insan gelecek" ; "Kongre yapılmazsa birçok hadiseler çıkar, hiçte iyi olmaz. "İdari salahiyetinizi kullanarak bu adama nasihat edin, bir çare bulun" dedik.... Vali, "bu şartlar altında kongrenin yapılmasını uygun olmayacağını söyledi. Evvela. Sonunda aklı yattı, telefon etmem, fakat polis gönderip bir defa söyleteyim", dedi. Cevap şu: "Vali benim sinemama ne karışırmış! İster veririm ister vermem." Aslını bilmem. Vali tarafından bize duyurulan bu! Oturduk, sakalımızı elimize aldık, başladık, düşünmeye: "Ne yapabiliriz?" Müstantiğin oğluyla bir plan hazırladık, ben sinema sahibinin evinde sabahlayacağım, şafakta ara kapıdan sinemaya girip, arka kapıyı açacağım; salonu fiilen işgal edeceğiz. Sinemanın sahibini çağırıp, planımızı anlattık, sevinçle kabul edeceğiz. Planı kamufle edebilmek için bir kereste deposunu boşalttırıp, depoda kongre yapacağımız şayasını bir yandan yayarken, bir yandan da o yolda müracaat ettik; Depoda kongre yapılmasını sıhhî bakımdan mahzurlu olduğu bildirildi. Plan gereğince yakın iki kazada da salon temini teşebbüslerine giriştik. Kongre yerinin (S.....) ye nakledildiğini bildirmemiz üzerine, Vali'den izin almamızı bildirdiler. Civar kazalardan birindeki fabrikanın balosunda geç vakit telefonla bulduğumuz Vali, mecburiyet karşısında kongrenin başka bir kazada yapılmasını kabul etti ve bu arada da sinemanın bizim tarafından zorla işgal edildiğini duyduğunu, binanın gece 12'den itibaren polis kordonu altına alınacağını laf arasında söyledi. Planı bilen dört kişi varken, bunun valinin kulağına kadar gitmesi; telefonlarımızın dinlendiğini bize anlattı. O andan itibaren telefona da itibar edemez olduk. Saat 12'den sinemacının evine girmek mecburiyetinde idim, girdim. Ara kapıyı kontrol ettiğim zaman işler yolunda idi. Saat 1,5 sularında aşağıdan gürültü patırtı gelmeye başladı. Dışarıdaki polis kordonu kâfi değilmiş gibi, sinemanın içinde de tedbirler alınıyordu. Sabaha kadar gözümü kırpmadım, tabi müstantiğin oğlu da. Dışarısını gözlüyor, telefonla polis kuvvetleri hakkında maruzat veriyordum. 5-6 saat içinde 20'den fazla telefon muhaveresi yaptım müstantiğin oğluyla. Sabahleyin sinemacıyla beraber salona girmek için harekete geçtiğimiz, bütün kapıların kilitlenip ayrıca zincirle bağladığını gördüm. Yan kapının önüne yığılan sıraları çektik, kilit açıldı, zincirler içeriden kesildi. Tek iş sinemayı muhafaza altına alan polisleri ön kapıya toplamak kaldı. Verilen haber üzerine partililerin bir kısmı arka taraftan yola çıktılar. Hemen evden çıkıp, müstantiğin oğlu ile buluştuk, partililerin bir kısmı ile binanın önüne gürültülü bir şekilde geldik, polis kuvvetleri etrafımızda toplandı,

*kapılarının toplandığı hakkında zabıt falan derken... Arkadan dolaşan kırk elli partili delege açık olan kapıyı çekip salona girdi. Sinema fiilen işgal edilmişti. Bir yandan amplifikatör tesisi kurulurken, bizde her şeye rağmen vilayette kongre yapabilmenin sevinci ile birbirimizi tebrik ediyorduk. Partililer birbirinin boynuna sarılıyor, açıkça söyleyemedikleri salonun ele geçirilişi hikâyesini kaş göz işaretiyle veya kulaklarına fısıldayarak anlatıyordu. Gözüm sinemacıya ilişti. Bir köşeye çekilmiş gözleri yaşlı dua ediyordu. "**Yarabbi kiraya verdiğim kendi malıma hırsız gibi girdim. Beni bu hale düşürenleri, sebebiyet verenleri tez günde tez saatte bildiğin gibi yap!**"* [416] Hem bu olayların gerçekleşip gerçekleşmediğini tespit etmek hem de bu tarihlerde bir Cumhuriyet Halk Partisi Kongresi'nin olup olmadığını teyit etmek için yerel basın ağırlıklı bir inceleme yapılmıştır. Her ne kadar Celâdet Candar 1960 Mart ayı içinde bu olayların gerçekleştiğini belirtse de aslında bu olaylar 14 Şubat 1960 Pazar günü saat 10.00'da Park Sineması'nda gerçekleşen Cumhuriyet Halk Partisi İl Kongresi sırasında gerçekleşmiştir. Bu kongrede Mekki Özkaya, Muharrem Gündüz, Haşmet Akdoğan, Celadet Çandarlı (Celadet Candar), Kemal Gençer, Eyüp Şahin ve İhsan Adalı birer konuşma yapmıştır. Partinin ve ülkenin sorunları konuşulmuştur. CHP İl Başkanlığı'na Necmettin Akçasu getirilmiştir.[417] Yaşanılan toplantı salonu problemi ve yaşananlar da doğrudur. Çünkü Demokrat Parti'ye yakın bir gazete olan Kıroba gazetesi de haberi kamuoyuna şöyle duyurmaktadır: *"Salon tedarikinde çekilen müşkülat ile arka kapıdan içeri girildiği de bir hayli münakaşa edildikten sonra seçim neticeleri ilan ve il başkanlığına Necmettin Akçasu'nun getirildiği öğrenilmiştir. Kongre çok sakin bir hava içinde nihayet bulmuştur."*[418] Celâdet Candar'ın *"Aydın'da Demokrasi Mücadelesi"* kitabı Aydın'ın 1950-1960 Dönemi'ne ışık tutması bakımından önemlidir. Hassas bir sürecin aydınlaması için daha fazla bilgiye ihtiyaç olunduğu düşünülürse bu dönemdeki her bilgi ciddi bir önem kazanmaktadır. Bu gerçek özellikle Aydın kentinin bu tarihi süreç içindeki önemiyle beraber düşünülürse buna benzer çalışmaların önemi daha da artmaktadır.

---

[416] Celâdet Candar, **Aydın'da Demokrasi Mücadelesi**, İzmir; Karınca Matbaası, 1961, sf. 22-25.
[417] Bu isme dikkat etmeniz gerekmektedir. Bu isim 27 Mayıs Rejimi'nde de Aydın'da çok sık geçecektir.
[418] *"Aydın CHP İl Kongresi Çok Sakin Bir Hava İçinde Aktedildi"*, **Kıroba Gazetesi**, 16 Şubat 1960 Salı, sf. 1

2. 27 Mayıs Rejimi ve Aydın

2.1. 27 Mayıs İhtilâli'nin Aydın'daki Yankıları

Siyaset bilimci Maurice Duverger, şehirlerdeki siyasal ve toplumsal hareketliliği kastederek *"İhtilâller başlıca şehirlere öz olaylardır"* demiştir.[419] Burada kastedilen ihtilâllerin kent kültüründe ortaya çıktığıdır. Bir kentin sanayi kültürü veya tarım kültürü olması başka bir gerçektir. 1960'lı yıllara girerken Türkiye'de kent kültürü yeni yeni oluşmaktadır. Türkiye'de birçok kentte sanayi devrimi gerçekleşmediği için tarım kültürü başat kültürdür.[420] Fakat tarım kültürünün hâkim olduğu yerlerde ihtilâl ya da devrim gibi toplumsal olaylar da gerçekleşmez denemez. Türkiye'de bazı yerleşimler şehir ya da kent statüsündedir. Kültürel şartlardan ziyade fiziki şartlar dikkate alınmıştır. Gerçekten de ihtilâller daha çok şehirlerde etkisini gösterir ve şehirlerde ortaya çıkar ya da sona erer. 27 Mayıs İhtilâli sırasında meydana gelen olaylar daha çok şehirlerde ortaya çıkmıştır ve bu ihtilâl için kaynaklarda ismi geçen iller Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirler ile Başbakan Adnan Menderes'in ordu tarafından kontrol altına alındığı Eskişehir ya da Kütahya gibi Anadolu şehirleridir. Fakat 27 Mayıs Askerî Darbesi'nden sonra kamuoyu tarafından tepkisi merak edilen bir şehir daha vardı. Aslında kamuoyu halen bu şehrin bu ihtilâle tepkisi olup olmadığını hem kendi arasında hem de yazılı basında tartışmaktadır. Bu şehir ise hem 27 Mayıs Askerî Darbesi sonucunda devrilen Başbakan Adnan Menderes'in memleketi hem devrilen hükümette üç bakanın seçim bölgesi hem de iktidardan indirilen Demokrat Parti'nin kalesi olarak nitelendirilen Aydın şehridir.

"Dikkat... Dikkat... Muhterem Vatandaşlar...

---

[419] Maurice Duverger, **Politikaya Giriş**, çev. Samih Tiryakioğlu, Ankara; Varlık Yayınevi, Üçüncü Baskı, 1978, sf. 60. Bu çalışma bu yazarın 1964 ilk kez basılan Fransızca **İntroductıon La Politique** adlı eserinden Türkçe'ye çevrilmiştir.

[420] İsmail Cem, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, İstanbul; Cem Yayınevi, 1974, sf. 401-403.

Radyolarınızın başına geçiniz. Güvendiğiniz Silahlı Kuvvetlerinizin sesi bir dakika sonra sizlere hitap edecektir.

Muhterem Vatandaşlar...

Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadı ile Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini ele almıştır.

Bu harekete Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hâkimliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak, idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir şahsa ve zümreye karşı değildir. İdaremiz hiç kimse hakkında şahsiyata müteallik tecavüzkâr bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsaade etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde, aynı milletin, aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmet ve anlayışla muamele etmeleri ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zarurî görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetleri'ne sığınmalarını rica ederiz. Şahsî emniyetleri kanun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya ilan ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamıyla riayettir. Büyük Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO'ya bağlıyız.

Tekrar ediyoruz, düşüncemiz "Yurtta Sulh Cihanda Sulh"tur.

Türkiye dâhilinde bütün garnizonlardaki garnizon kumandanları o yerin mülkî ve askeri idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır." [421]

İşte Milli Birlik Komitesi Üyesi Kurmay Albay Alparslan Türkeş'in 27 Mayıs 1960 Cuma günü sabaha karşı radyoda bu ihtilâl bildirisini okumasıyla hem Türkiye'de hem Aydın'da yeni bir dönem başlamıştı. Aydın şehri 27 Mayıs sabahına askerî bir

---

[421] Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Boyut Yayıncılık, 2. Baskı, 2004, sf. 201-202.

darbe haberiyle uyanmıştı. Dönemin yerel ve bölgesel temelde çıkan birçok gazetesini incelenmiştir ve bu basın incelemesi sırasında bu süreçte Aydın şehri ile ilgili bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Aslına bakılırsa Aydın şehrinin bu darbe sırasındaki sosyo-psikolojisi üç ana psikopatoloji üzerinde kendini belli ediyordu. Kentte var olan birinci psikolojik durum *"Ne oluyoruz ?"* sorusundan sonra *"belli değil mi canım Demokrat Parti'nin bu ülkeyi bu hale getireceği"* diyen ve daha çok geçmiş iktidar ile hesabı olan kişiler. İkinci psikolojik durum ise gerek dışa vurarak gerek içinde saklayarak (daha çok ikincisi) *"Milleti görüyormusun Menderes gibi adamı bile devirdiler"* diyen ve eskiden beri iktidara bir şekilde bağlı olan kişiler. Şehirde mevcut olan üçüncü psikopatolojik durum ise *"aman kapıyı pencereyi kapatın, bir şeye karışmadan içerde oturun diyen"* kararsızlar ya da olayın vahametini anlayamayan kişilerden oluşmaktadır. Aydın kentinde yaşayan insanların psikolojisi ortak bir tepki verebilecek şekilde değildir. Böyle bir durumun ya da psikolojinin kent halkı üzerinde ortaya çıkmasında; hem geçmişten gelen intibalar hem de bu olay sonrasında beliren anlık bir psikoloji etkilidir. O yüzden bu olay hakkında kentte yaşayanlar tarafından yapılan yorumlar ve verilen tepkiler farklılaşmaktadır. Bu durumda ise meşru bir iktidara karşı yapılan askerî bir darbeye ortak refleks (co-reflex) şeklinde bir tepki, kolektif bir zihniyet ürünü olarak kent halkında ortaya çıkmamıştır. Bunun sonucu olarak da darbe hareketine karşı etkili olabilecek muhalif ya da protest bir hareketi kent halkından beklemek ise boşuna olur.

Darbenin gelişimi ya da durumu hakkında kent insanlarının bilgi alabileceği iki önemli araç vardır. Biri radyo, diğeri ise gazetedir. Radyodan darbe hakkında sınırlı bilgi alabilen halk doğal olarak gazetelere yöneliyordu. Yerel gazetelerin ise darbenin olduğu günkü baskılarında darbe hakkında pek haber yoktu; fakat darbe hakkında haber olmamasına rağmen günlük akışında devam eden ya da olağanüstü bir durumun yansımadığı gazete sayfalarıyla karşı karşıyayız. Yani gazeteler basıldığında darbe henüz olmamıştı ve bu yüzden darbenin gazetelere yansıması söz konusu olamazdı. 27 Mayıs 1960'da yerel basını incelemek için Kıroba ve Hüraydın gazetelerini bakacak olursak, darbenin olduğu henüz gazete sayfalarına düşmemiştir. 27 Mayıs 1960 Cuma günü Kıroba gazetesinde ilk sayfada Belediye Başkanı İsmet Sezgin'in şehir teftişi, Vali Hilmi İncesulu'nun Bozdoğan incelemeleri, Bozdoğan Ortaokulu'nda İngilizce çalışmaları gibi il genelinde ve şehir merkezindeki günlük olan olaylar hakkında

haberler yer almaktadır.[422] Yani askeri darbe hakkında bir haber yoktur. 28 Mayıs 1960 Cumartesi günü Hüraydın gazetesi *"Türk Silahlı Kuvvetleri Hükümet İdaresi'ni Ele Aldı"* manşetini kullanmıştır. Gazetenin verdiği bu başlığın içeriği şöyledir: *"Hükümet idaresi güvendiğimiz Türk Silahlı Kuvvetlerine tevdi edilmiştir. Demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla vatandaşları huzur içinde koruyacak olan ve bütün kalbimizle inandığımız silahlı kuvvetlerine verilmiştir. Bu durum karşısında kim olursa olsun kanunlar ve hukuk prensipleri gereğince muamele görecektir. Vatandaşlarımız sükûn ve huzur içindedir. Resmi sıfatı ne olursa olsun, hiç kimsenin dışarı çıkmaması rica olunmuştur. Türkiye dâhilinde her yerde, idare, o yerin askerî amirlerin emrindedir. Mülkî ve hususi müessesler bugün saat 9'dan itibaren normal mesailerine başlayacaklar."* [423] Bu tebliğin açıklanmasının 1 gün geç kaldığı ve daha sonra gazeteye ilanı verildiği ortadadır. Bu tebliğde kentte yaşayanların dışarı çıkmaması istenmekte ve idarî yetkinin ise bölgedeki sorumlu askerî erkâna bırakıldığı da anlaşılmaktadır. Zaten bu çeşit bir idarî yetki kullanımının olacağı daha önceden bilinmekteydi. Çünkü Kurmay Albay Alparslan Türkeş'in okuduğu ihtilâl bildirgesindeki bir bölümünde "*Türkiye dâhilinde bütün garnizonlardaki garnizon kumandanları o yerin mülkî ve askeri idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır*" [424] diye geçmektedir. O yüzden Aydın'ın idarî yetkisi, darbe gibi olağanüstü bir durum gereği Aydın Garnizonu'na bırakılmıştır.

Askerî darbenin ilk günlerinde birkaç önemli tebliğ, darbeden sonra Aydın'daki idarî ve sosyal hayatı düzenlemek için bazı kurumlar tarafından iletişim kaynaklarından kamuoyuna duyurulmuştur. Bu tebliğlerden ilki Ege Milli Birlik Komitesi'nin 6 No'lu Tebliğidir. Bu tebliğ Ege Milli Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Canip İskiliplioğlu'nun onayı ile gazetelerden duyurulmuştur. Bu tebliğ içeriği şöyledir: *"Sayın Halkımıza Tebliği Olunur. İzmir Vilâyetinin bazı bölgelerinde ve içinde bazı zararlı dedikoduların yapıldığı ve bu arada bir kısım şahısların mahiyeti şüpheli hareketlerde bulundukları haberi gelmektedir. Bu gibi fena maksat güden hareketlerde bulunmak suretile ve bu gibi en ufak tereddüt dahi olsun halkın izrar (zarar) edilmeyerek huzur içinde günlük iş ve gücü ile meşgul olmasının temini gaye edinen*

---

[422] **Kıroba Gazetesi**, 27 Mayıs 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2003, sf. 1.
[423] *"Türk Silahlı Kuvvetleri Hükümet İdaresi'ni Ele Aldı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 28 Mayıs 1960 Cumartesi, Yıl: 8, sayı: 2199, sf. 1.
[424] Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli**, İstanbul; Boyut Yayıncılık, 2. Baskı, 2004, sf. 201-202.

Milli Birlik Başkanlığı'nın bu gayeden ayrılmaya mecbur etmemelerini ve gayesinin tahakkuk hususunda Komiteye yardımcı olmalarını Sayın Egeli vatandaşlarımdan bir daha rica ederim. Ege Milli Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Canip İskiliplioğlu. Hatta Kıroba gazetesi bu tebliğin başına *"Zararlı Dedikodu Edenler İhtar Ediliyor"* diye bir başlık bile atmıştır."[425] İhtilâlin başlangıç olayı olan askerî darbeye ilk tepkiler fısıltı gazetesiyle ortaya çıkmıştır. Bu askerî darbeye taraftar olmayanlar yavaş yavaş tepkilerini bu vasıtayla ortaya koymaya başlamışlardı. Aksi takdirde Ege Milli Birlik Komitesi Başkanlığı neden böyle bir içeriğe sahip tebliği kamuoyuna ilan etme gereği duysun. İkinci en önemli tebliğ ise Aydın Garnizon Kumandanlığı'nın 5 No'lu ve 6 No'lu Tebliğidir. Bu tebliğler ise Aydın Garnizon Kumandanı Albay Sait Özbudak tarafından onaylanmıştır ve ondan sonra kamuoyuna duyurulmuştur. Aydın Garnizon Kumandanlığı'nın 5 No'lu Tebliği ise şöyledir: *"Muhterem Aydın halkının tebliğ ve emirlerimize riayet ederek bizlere müzahir olmakta devam ettiklerine memnuniyetle müşahede etmekteyim. Bu itibarla 1- İçki içmemek şartıyla düğünler serbesttir. 2- Sinema ve tiyatrolar normal faaliyetlerine devam edebileceklerdir. 3- Kahvehane ve benzeri umuma açık yerler serbesttir. 4- İçki içmemek kaydıyla bilumum lokantalar açıktır. 5- Müteakip bir tebliğe kadar dernek ve cemiyet toplantıları yasağı devam edecektir. Albay Sait Özbudak Aydın Garnizon Kumandanı."*[426] Yerel Gazeteler tarafından da yayımlanan Aydın Garnizon Kumandanlığı'nın 6 No'lu Tebliği'nin içeriği ise şöyledir: *"Muhterem Aydın halkının tebliğ ve ricalarımıza tamamen riayet ederek bize müzahir olduklarını derin memnuniyet içinde görmüş bulunduğumdan: 1- 29.05.1960 Pazar gününden itibaren gece sokağa çıkma yasağı kaldırılmıştır. 2- İkinci bir işara kadar içkili lokantalarda içki verilmemesi ve içilmemesi rica olunur."*[427] Kentin gündelik yaşamında olağan olan birçok eylem askerî darbe gerekçesiyle yapılması yasaklanmıştır. Sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır. 29 Mayıs 1960 Pazar günü gece yarısından sonra sokağa çıkma yasağı Aydın Garnizon Komutanlığı tarafından artık gerekli görülmeyerek kaldırılmıştır. Bilindiği üzere askerî darbe 27

---

[425] *"Ege Milli Birlik Komitesi'nin 6 No'lu Tebliğidir"*, **Hüraydın Gazetesi**, 29 Mayıs 1960 Cumartesi, Yıl: 8, sayı: 2200, sf. 1-3; *"Ege Milli Birlik Komitesi'nin Tebliği"*, **Kıroba Gazetesi**, 30 Mayıs 1960 Pazartesi, Yıl: 8, Sayı: 2006, sf. 1-2.

[426] *"Aydın Garnizon Kumandanlığı'ndan 5 Numaralı Tebliği"* **Kıroba Gazetesi**, 30 Mayıs 1960 Pazartesi, Yıl: 8, Sayı: 2006, sf. 1-4.

[427] *"Aydın Garnizon Kumandanlığı'nın 6 No'lu Tebliği"*, **Hüraydın Gazetesi**, 29 Mayıs 1960 Cumartesi, Yıl: 8, sayı: 2200, sf. 1-3; *"Aydın Garnizon Kumandanlığı'ndan 6 Numaralı Tebliği"* **Kıroba Gazetesi**, 30 Mayıs 1960 Pazartesi, Yıl: 8, Sayı: 2006, sf. 1.

Mayıs 1960 Cuma sabahı yapılmıştır. O zamandan itibaren Aydın'da iki gün sokağa çıkma yasağı uygulanmış olduğu da ortaya çıkmaktadır. Ayrıca umuma açık yerler ise bu süreç zarfında güvenlik gerekçesiyle kapatılmıştır. Bu umumi alanların yani kahvehane, tiyatro, sinema, kulüp vb. toplumun nabzının attığı güvenlik zorunluluğu için kapatılması aynı zamanda kısa sürede olsa hem toplumsal yaşamın durmasına hem ekonomik yaşamın gerilemesine neden olmaktadır. Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise her ne kadar topluma açık yerler faaliyete geçiyor ise de dernek ve cemiyet toplantıları yine güvenlik gerekçesiyle faaliyetleri durdurulmuştur. Çünkü siyasî yönden tepkisel bir hareketin ortaya çıkacağı kuruluşlar sivil toplum kuruluşları, dernekler ve cemiyetlerdir. Ayrıca siyasal partilerin yeni kurulacak olan siyasal bir düzende konumları belli olmadığı için derneklerin ve cemiyetlerin akıbeti o an için belli değildir. Dikkat edilmesi gereken diğer gerçek ise bu dernek ve cemiyetler kanunlar ve tüzükler gereğince faaliyet gösteren kuruluşlardır. Devletin belirlediği esaslar çerçevesinde hareket etmek zorundadır. Diğer yandan devrik iktidara yakın olan dernek ve kuruluşlar da vardır. Örneğin Genç Demokratlar Örgütü ve Vatan Cephesi oluşumu gibi. Bu dernekler ya da oluşumlar yapacakları eylemler ile ülkeyi kaosa sürükleyebilirler mantığı da burada hâkimdir. Bırakın topluma açık yerleri ve derneklerin durumunu; şartlar o kadar olağanüstü ki Konya'ya maça giden Aydınspor maç yapmadan geri dönmek zorunda kalmıştır. Çünkü ihtilâl yüzünden ne maç yapacak ortam ne de maç yapacak seyirci vardı.[428] Askerî darbe olduktan sonra bilindiği üzere Cemal Gürsel devlet başkanlığında bir hükümet kurulmuştu. Bu hükümetin içinde bulunan İçişleri Bakanlığı, Aydın Valiliği'ne 1 No'lu bir tebliğ daha gönderir. Bu tebliğin içeriği ise şöyledir: *"Milletçe güvendiğiniz Türk Ordusu siyasi ihtiraslarını bütün memleket kıymetleri üstünde gören ve bu sebeple de memleket kaderini çok vahim bir istikamete sevk eden partizan ve komiteci zihniyetin zebunu olan bir hükümet heyetinden kurtararak Türk Milleti'nin ve onun azizi varlığı olan Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin mukadderatına kat'i bir şekilde el koymuştur... Partizan bir zihniyetin ve tamamen hukuk dışı bir nizamın gidişi olan geçmiş idarenin memleketimizin musavver yetişmiş düzendiş İdare Âmir ve memurlarımızı katlanmak ve iktiham etmek zorunda bıraktığı güç şartlar yakinen bilinmektedir. Bu idare tarzının memleketin sosyal bünyesinde*

---

[428] *"Aydınspor Maç Yapmadan Geldi"*, **Hüraydın Gazetesi** 29 Mayıs 1960 Cumartesi, Yıl: 8, sayı: 2200, sf. 1.

yarattığı yaraları bir an evvel kapamak. Akıbeti çok vahim neticeler doğuracak kardeş kavgalarının zuhuruna meydan vermemek üzere Milli Birlik Komitesi Vali, Kaymakam ve Nahiye Müdürlerinin İller İdaresi Kanunu hükümlerine göre emir, murakabe ve nezaretinde bulunan bütün Devlet Zabıta ve Memurlarından partizan zihniyetten tamamen uzak ve yalnız Kanunlarımızın rehberliği ve ışığı altında vazifelerine devam ederek emniyet ve asayişin muhafazasını, vatandaş hukuk ve hürriyetlerinin masun bulundurulması esbabının daha artan bir şevk ve gayretle temin olunmasını beklerim. Türk Ordusu Kumanda Heyeti yalnız Türk Tarihinde değil, bütün dünya milletleri tarihinde dahi bir örneğini bulamayacakları bir hukuk prensip ve nizamı içinde bir hukuk devletinin tesis ihya ve ilâsı esaslarını yüksek Türk Millî iradesine pek yakında sunacak ve bu tarihi ve şerefli vazifesini bütün Türk Milleti'nin ve bütün dünya milletlerinin huzurunda ifâ ve başardıktan sonra şanlı ordumuzun şerefli saflarında büyük bir heyecanla yerlerini alacaktır. İdare amiri arkadaşlarımızdan Türk Milleti'nin idrak ettiği bu tarihi anlarda Milli Komitenin milletimizin refah ve saadeti yolunda vereceği emirleri mesuliyetleri müdrik olarak tamamen yerine getiren memleketini ve vazifelerinin ifâsında daimi başarılı olmasını dilerim. 2- Hususun en küçük idare kademelerine ulaştırılmasına ehemmiyetle rica ederim. Dâhiliye Vekili Muharrem İhsan Kızıloğlu."[429] İçişleri Bakanlığı'nın Aydın Valiliği'ne gönderdiği 1 No'lu Tebliği, geçmişin küçük bir muhakemesi, yapılan eylemin gerekçesi, gerçekleştirilen toplumsal eylemde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yeri, MBK'nın taahhütleri, kitlelerden yapılması ya da yapılmaması gereken hareketler üzerinde durulmuştur. Meşru bir hükümete karşı yapılan askerî darbeye meşru gerekçeler oluşturulmak istenmiştir. Ayrıca yeni kurulan bir hükümetin mülkî hiyerarşisini ve otoritesini sağlama durumu da düşünülünce bu tebliğin gönderilmesi önemlidir. Yani olağanüstü koşullar ülkede mevcut olsa da bir hükümet ya da otorite bunalımı yoktur. Bu yüzden bürokrasi çalışmaya devam edecektir anlamı bu tebliğden anlaşılmaktadır.

30 Mayıs 1960 Pazartesi günü Kıroba gazetesinde *"Aydın Askerî Valisi Sait Özbudak'ın 5 ve 6ıncı Tebliği"* olarak bir haber satırı geçmektedir.[430] Bahsedilen 5 ve 6 No'lu tebliğler hakkında bir önceki paragrafta bilgi vermiştim. Burada dikkat

---

[429] *"Dâhiliye Vekâleti'nin Aydın Valiliği'ne 1 No'lu Tebliği"* , **Hüraydın Gazetesi**, 29 Mayıs 1960 Cumartesi, Yıl: 8, sayı: 2200, sf. 1-3

[430] *"Aydın Garnizon Kumandanlığı'ndan 5 Numaralı Tebliği"*, **Kıroba Gazetesi**, 30 Mayıs 1960 Pazartesi, Yıl: 8, Sayı: 2006, sf. 1-4.

çekeceğim husus "*Aydın Askerî Valisi*" tanımıdır. 27 Mayıs Rejimini başlatan ihtilâl bildirgesinin bir bölümünde "*Türkiye dâhilinde bütün garnizonlardaki garnizon kumandanları o yerin mülkî ve askeri idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır*" diye bir ibare vardır. Ayrıca Vilâyet Daimi Encümeni yetkileri Askerî Vali'ye devredilirken belediye encümenleri de 27 Mayıs Rejimi tarafından kaldırılmıştı. İlçelerde ise aynı şekilde belediye yetkilerinin önemli bir kısmı askerî kaymakama devredilmişti.[431] Zaten ihtilâlciler kendi stratejilerine ve planlarına uygun yetkilileri daha önceden görev yerlerine atamışlardı. Bahsedilen ibareden de anlaşıldığı üzere Aydın Garnizon Komutanı yeni emir gelene kadar ve ihtilâl süresince Aydın vilayetinin en yüksek mülkî amiridir. Ayrıca bu mülkî amir garnizon komutanı olmasından dolayı asker köken ve kimliğine sahiptir. O yüzdendir ki hem Vali statüsünde olması hem asker kökenli olması insanların beyninde bir *"Askerî Vali"* gerçeğini ortaya çıkarıyordu. Bu yüzden 27 Mayıs Rejimi'nin Aydın'daki ilk Askerî Valisi ki, bana göre otorite temininde geçici olan bir mülkî amirdir, Aydın Garnizon Komutanı Albay Sait Özbudak'tır. Daha önce de bahsedildiği gibi Albay Sait Özbudak bu yetkisini kullanarak darbe gibi olağanüstü bir hal süresince vilayetin yaşamını düzenleyen ve güvenliğini sağlayan birçok tebliğ yayınlamıştır. Bu süreçte Aydın kenti *Askerî Belediye Reisi* tabiriyle de ilk kez tanışmıştır. Aydın Askerî Belediye Reisi ise Binbaşı Fahrettin Akı'dır. Demokrat Parti Dönemi'nde seçimle iş başına gelmiş Aydın Belediye Başkanı İsmet Sezgin ve Belediye Başkan Muavini Orhan Esin'in Aydın Garnizon Kumandanlığı'nca görevinden alınmasından (ki Aydın Garnizon Kumandanlığı'na götürüldükleri geniş bir çevre tarafından bilinmektedir.) sonra Binbaşı Fahrettin Akı, 28 Mayıs 1960 Cumartesi günü saat 17.00'de fiilen Belediye Başkanlığı görevine başlamıştır.[432] Ayrıca belediye başkanlığı için başkanlık devir teslim işlemlerinin 30 Mayıs 1960 Pazartesi günü de sürdüğü dönemin basınından anlaşılmaktadır. Belediye memurları ise diğer dairelerde olduğu gibi normal mesailerini yapacaklardır.[433] Fakat gerek Aydın Askerî Valisi Albay Sait Özbudak gerekse Aydın Askerî Belediye Reisi Binbaşı Fahrettin Akı'nın vazifeleri çok kısa sürmüş ve kısa süre sonra bu görevlere iki yeni isim atanmıştır. Bu isimler Aydın Askerî Valiliği'ne atanan

---

[431] "*"Vilâyet Meclisleri Feshedildi"*, **Yeni Asır**, 3 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 64, Sayı: 19555, sf. 1.
[432] *"F. Akı Belediye Reisi Oldu"*, **Hüraydın Gazetesi**, 29 Mayıs 1960 Cumartesi, Yıl: 8, sayı: 2200, sf. 1.
[433] *"Aydın Belediye Reisi Vazifesine Başladı"* **Kıroba Gazetesi**, 30 Mayıs 1960 Pazartesi, Yıl: 8, Sayı: 2006, sf. 1.

Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı (bazı kaynaklar Kıralı olarak verir); Aydın Belediye Başkanlığı'na ise Kurmay Albay Enver Özbakan getirilmiştir. Bu tayinler Ege Milli Birlik Komitesi Basın Sözcüsü Kurmay Binbaşı İbrahim Tiryakioğlu tarafından kamuoyuna duyurulmuştur. [434] Aydın Askerî Valiliği'ne atanan Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı, 1913'de İstanbul'da doğmuş, 1925'de Bahriye Okulu'na girmiş ve 1931 yılında Subay Mektebi'ni bitirmiştir. Daha sonra Deniz Harp Okulu'na devam ederek Deniz Kurmay Subayı olmuştur. 1953'de Albay iken İstanbul'da Millî Savunma Akademisi'ne devam etmiştir. Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı Deniz Harp Okulu'nda uzun yıllar öğretmenlik yapmıştır. Çeşitli kurumlarda görev alan Zahit Kırağlı, 1959'de Türk donanmasının İngiltere'den aldığı muhriplerin deniz yoluyla Türkiye'ye getirilmesinde ciddi katkıları olmuştur.[435] İşte Aydın Askerî Valiliği'ne getirilen Zahit Ş. Kırağlı'nın kısa biyografisi böyledir. Ayrıca Aydın Askerî Valiliği'ne getirilen Zahit Ş. Kırağlı kamuoyuna bir mesaj yayınlamıştır. Bu mesaj şöyledir: *"29 Mayıs 1960 günü saat 20.30'da Aydın Vilâyeti Valiliğini deruhte etmiş bulunuyorum. Geçen bir gün, Vilâyet, Adliye, Askeriye, sıhhiye, baro, bankalar ve siyasi erkânı ile Aydınlı yüksek tahsil gençlerimizin mümessilleriyle tanışma fırsatını bulduğumdan dolayı çok memnunum. Aydın olduğu kadar güzel olan Vilâyetimizin, kendileriyle tanışmakla müşerref olduğum bu aydın şahsiyetlerinin hemen hepsinin, ilk günlerini yaşadığımız mukaddes inkılâbı lâyık olduğu veçhile takdir ettiklerini ve onun mesut neticesine inandıklarını görüp anlamakla duyduğum üstün sevinci de bilhassa belirtmek isterim. Muhterem ve şerefli Aydınlı vatandaşlarımızın, millî iradenin hayırla tecillisine kadar devam edecek olan askerî idaremize karşı güvençle müzaherette bulunacaklarına inanmaktayım. Zahit Ş. Kırağlı Tuğamiral Aydın Valisi."* Zahit Ş. Kırağlı'nın görevine başladığı ilk günler ziyaretçileri karşılamak ile geçmiştir. Askeri Vali ilk olarak baro avukatlarını, banka müdürlerini, Yüksek Tahsil Talebelerini, basın mensuplarını ve diğer zevatı makamında kabul etti. [436] Sadece il merkezinden değil; ilçe merkezlerinde de yeni askerî valiye ilgi

---

[434] *"Tuğamiral Zahit Kırağlı Vali, K. Alb. Özbakan Belediye Başkanı Oldu"* **Hüraydın Gazetesi**, 31 Mayıs 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2201, sf. 1-2. *"Aydın Valiliği'ne Tuğaml. Zahit Ş. Kırağlı Getirildi"*, **Kıroba Gazetesi**, 31 Mayıs 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2007, sf. 1; *"Aydın Valiliği'ne Zahit Kıralı Tâyin Edildi"* , **Demokrat İzmir**, 30 Mayıs 1960 Pazartesi, Yıl: 14, Sayı: 4699, sf. 2; *"Aydın Valisi"* **Ege Ekspres**, 30 Mayıs 1960 Pazartesi, sf. 3-4.

[435] *"Aydın Askeri Vali Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı'nın Kısa Biyografisi"*, **Kıroba Gazetesi**, 31 Mayıs 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2007, sf. 1; *"Tuğamiral Zahit Kırağlı Vali, K. Alb. Özbakan Belediye Başkanı Oldu"* **Hüraydın Gazetesi**, 31 Mayıs 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2201, sf. 1-2.

[436] *"Aydın Askerî Valisi'nin Mesajı"*, **Kıroba Gazetesi**, 31 Mayıs 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2007, sf. 1; *"Aydın Askerî Valisi'nin Mesajı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 31 Mayıs 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2201, sf. 1.

vardı. Örneğin Koçarlılar Aydın Askerî Valisi Tuğamiral Zahit Kırağlı'ya bir telgraf çekmişlerdir. Bu telgrafta şunlar yazmaktaydı: *"Sayın Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı Vali Aydın, Koçarlı halkı, büyük Türk Ordusuna Atatürk'ün ölmez ruhuna ve bunu temsil eden millî hükümete ondan bağlılık ve şükranlarını, yapmış olduğu büyük hürriyet töreni ile sunmuş ve duyulan muhabbetin, başta Devlet reisi olduğu halde, zât-ı devletlerine arzı için komitemizi görevlendirmiştir. Hürmetlerimizle arz ederiz. Tören Tertip Komitesi"* Bu telgraf sadece bir adededidir ve ilin birçok ilçe, nahiye ve köyünden tebrik ile kutlama telgrafları gelmiştir. Ayrıca bu telgrafın çekildiği gün Bozdoğan ve İnebolu yerleşimlerinden heyetler Vali Zahit Kırağlı'yı ziyaret etmişlerdir. [437] Hatta o kadar ki basında ilginç haberler de vardır. 3 Haziran 1960 Cuma günü Kuşadası gençliği adına bir heyet, bugün Vali Tuğamiral Zahit Kırağlı'yı makamında ziyaret ederek kanlarıyla hazırladıkları bir bayrağımızı Orgeneral Cemal Gürsel'e ulaştırmak üzere takdim etmişler ve ayrıca hazırlanan bir buketi de Tuğgeneral Zahit Kırağlı'ya vermişlerdir. Gençlerin bu asil hareketi karşısında Vali Kırağlı: *"Bu asil hareketinizi Sayın Orgeneral Cemal Gürsel'e arz edeceğim. Kanlarınızla yaptığınız bayrak Ankara'ya ulaştırılacaktır. Bundan sonra kanınızı inşallah sadece kan bankası için verirsiniz. Var olun, Sağ olun"*[438] demiştir. Sonra da bayrağı almıştır. Bayrak Ankara uçağına yerleştirilmek üzere İzmir Ege Bölgesi Millî Birlik Komitesi Başkanlığı'na gönderilmiştir. Sadece Aydın halkından jestler gelmemiş; Aydın Askerî Valisi Zahit Ş. Kırağlı da bazı jestlerde bulunmuştur. Örneğin yapılması düşünülen hürriyet abidesi için (27 Mayıs'tan önce ölenler için) Aydın'da da para toplama ve bağış kampanyası yapılmıştır. Bu kampanyaya Aydın Askerî Valisi Zahit Ş. Kırağlı, yapmakta olduğu valilik vazifesi için aldığı maaşın hepsini yatırmıştır.[439] Gazetelerin büyük bir jest olarak sunduğu bu haber, aslında Aydın Askerî Valisi'nin bir kampanyayı başlatmak için yaptığı sembolik bir uygulamaydı. Aydın Askerî Belediye Başkanı Kurmay Albay Enver Özbakan ise bir devir-teslim töreninin ardından 30 Mayıs 1960 Pazartesi

---

[437] *"Koçarlı'dan Tuğamiral Kırağlı'ya Çekilen Telgraf"*, **Yeni Asır**, 3 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 64, Sayı: 19555, sf. 1.

[438] *"Kuşadası Gençliği'nin Asil Hareketi"*, **Demokrat İzmir**, 4 Haziran 1960 Cumartesi, Yıl: 14, Sayı: 4703, sf. 1-3; *"Kuşadası Gençliği'nin Asil Hareketi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 4 Haziran 1960 Cumartesi, Yıl: 8, Sayı: 2204, sf. 3.

[439] *"Aydın Askerî Valisi Ödeneğini Şehitler Abidesi'ne Bağışladı"*, **Demokrat İzmir**, 9 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 14, Sayı: 4708, sf. 4; *"Hürriyet Şehitler Abidesi İçin İlk Yardımı Askerî Valimiz Zahit Ş. Kırağlı Yaptı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 10 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2210, sf. 1; *"Valimizin Asil Bir Jesti"*, **Kıroba Gazetesi**, 10 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2010, sf. 1.

gününden itibaren vazifesine başlamıştır.[440] Kurmay Albay Enver Özbakan belediye başkanı olarak 1 Haziran 1960 Çarşamba günü gazetecileri makamında kabul etmiştir. Gazeteciler ile sohbet eden Kurmay Albay Enver Özbakan, etrafta dolaşan asılsız haberlerden dert yanmış ve bunların yersiz ve asılsız olduğunu söylemiştir.[441]Aydın'da yeni bir rejim başlamıştır. Bu rejiminde kenti yönetecek idarî amirleri de böylece belirlenmiş oluyordu.

Her şeyden önce Aydınlılar gündemi yakından takip ediyordu. Dönemin en önemli haber alma aygıtı radyoydu. Radyodan Türkiye ve Dünya'da gelişen olaylar hakkında haber bültenleri gerekli bilgiyi veriyordu. Tabi bu olaylardan haberdar olmak için ya radyoyu dinlemek gerekir ya da bir radyo sahibi olmak gerekir. Televizyon ise ülkede henüz yoktur. Dönemin radyodan sonra en önemli iletişim aracı gazeteydi. Halk gerçekten gündemi takip etmek için gazetelere büyük ilgi göstermiştir ve bu durum hem yerel hem de bölgesel basında bile haber olmuştur. Hem yerel hem de bölgesel gazetelerin birinde *"Aydın'da Halk Gazeteleri Kapışıyor"* başlığıyla çıkan haberde bu durum şöyle dile getirilmektedir: *"Şehrimiz halkı Sabık Hükümet mensuplarının akılları durduran zulüm ve suiistimallerini açıkça yazan gazeteleri bulup okumak için çok erken saatlerde gazete bayii önlerinde kuyruk olmaktadırlar. Şehrimiz Valisi Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı halkın tahaccümünü [hücumunu] önlemek için Vilâyet merkezi ile bütün kaza ve köylerde umumî mahallere ve camekânlara gazeteler asılarak halkın istifadesine sunulmuştur. Ayrıca şehrimize mahdut adette gazete geldiği için Vali Z. Kırağlı halktan okudukları gazeteleri atmamalarını şehirde kurulan muayyen yerlere gazete almayan vatandaşların istifadelerine sunulmak üzere bırakmaklarına rica etmiştir. Motorlu bir ekip de köylerin gazete ihtiyacını karşılamaktadır."*[442] Aydın'da durumdan haberdar olmak isteyen insanlar, en önemli iletişim aracı olan gazeteye yönelmişlerdi. Gazeteye olan talep ise kentte gazete sıkıntısına neden olmuştur. Sorunu çözmek ise 27 Mayıs Rejimi'nin yerel yöneticilerine kalmış ve bu yerel yöneticiler ise bu ihtiyacı karşılamak için çözüm yolları geliştirmeye çalışmışlardır. Yalnız burada belirtmek isterim ki dini

---

[440] *"Belediye Reisliğini Kur. Alb. Enver Özbakan Deruhte Ediyor"* , **Kıroba Gazetesi**, 31 Mayıs 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2005, sf. 1

[441] *"Askerî Belediye Reisi Dün Gazetecileri Kabul Etti"* **Kıroba Gazetesi**, 2 Haziran 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2007, sf. 1.

[442] *"Aydın'da Halk Gazeteleri Kapışıyor"*, **Hüraydın Gazetesi**, 3 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2203, sf. 1; *"Aydın'da Gazete İhtiyacı Karşılanıyor"*, **Demokrat İzmir**, 3 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 14, Sayı: 4702, sf. 4; *"Şehrimizde, Gazeteye Olan Rağbet Her Gün Artmaktadır"*, **Kıroba Gazetesi**, 3 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 7, Sayı: 2008, sf. 1.

bayram günleri uzun tatil günleri olduğunda yerel gazete çıkmamaktadır. Örneğin 5 Haziran 1960 Pazar günü Kurban Bayramına denk gelmiştir ve bayramın birinci günü ilk sayfada verilen haberde *"Her yıl olduğu gibi bu senede kurban bayramının 2. , 3. ve 4. günleri gündelik gazete intişar etmeyecektir"*[443] diye kamuoyu bu konuda bilgilendirilmiştir.

27 Mayıs Rejiminin başladığı günlerde hem devrilen bir iktidarın haberleri hem de muhalefet partilerinin durumları gazeteler tarafından kamuoyuna duyuruluyordu. Gazetelerde en fazla haber askerî bir darbe sonucunda iktidardan alınan Demokrat Parti'ye ve bu partinin yöneticilerine aitti. Yalnız hem toplum içindeki fısıltı gazetelerindeki söylentilerde hem de basındaki haberlerde iki ana eğilim göze çarpmaktadır. Birincisi bir önceki dönemi *"olumsuzlama"* yönünde, diğeri ise 27 Mayıs Rejimi'ni *"olumlama"* yönündedir. İlk olarak hem sabık iktidar hem de muhalefet siyasetçileri hakkında yerel ve bölgesel gazetelere yansıyan bazı haberlerden örnekler vermek gerekmektedir. Her şeyden önce hem Türkiye'de hem de Aydın'da yaşayan halkı ilgilendirebilecek haberlerin başında iktidar ve muhalefet partisi mensuplarının darbeden sonraki akıbetleri ya da durumları gelmektedir. Çünkü iktidar ve muhalefete mensup siyasetçilerin başına gelebilecek durumlar, yaşayan halkın da ileride başına ne gelebileceğinin göstergesiydi. Bu durumun farkında olan Millî Birlik Komitesi 18 Numaralı bir tebliğ yayınlamıştır ve bu tebliğ gazetelerde de haber olarak kamuoyuna duyurulmuştur. Bu önemli tebliğ ise şöyledir: *"1- Türk Silahlı Kuvvetleri bütün yurtta Muhterem Türk Milleti'nin müzahereti ile kan dökmeksizin duruma hakîm bulunmaktadır. 2- Sayın İsmet İnönü ve arkadaşları sıhhat ve selamettedirler. 3- Sabık hükümet erkânı tamamen emniyet altına alınmışlardır. 4- Vatandaşlarımın bilgilerine sunarım. Orgeneral Cemal Gürsel Millî Birlik Komite Başkanı ve Türk Silahlı Kuvvetleri Başkumandanı."*[444]Askerî darbeden önceki iktidar ve muhalefet mensuplarının durumları Türk Silahlı Kuvvetleri'nin denetimi altındadır. Bir askerî rejimin varlığından dolayı olağan siyasal koşullar ülkede ve doğal olarak Aydın vilâyetinde mevcut değildir. Ayrıca bu tip tebliğler ile halkın siyasetçilerin durumu hakkındaki merakı da askeri rejim yöneticileri tarafından giderildiği düşünülüyordu.

---

[443] *"Bayramda Gazeteler Çıkmayacak"*, **Hüraydın Gazetesi**, 5 Haziran 1960 Pazar, Yıl: 8, Sayı: 2205, sf. 1

[444] *" Sayın İsmet İnönü ve Arkadaşları Selâmette"*, **Hüraydın Gazetesi**, 29 Mayıs 1960 Cumartesi, Yıl: 8, sayı: 2200, sf. 1.

Fakat siyasetçilerin Türk Silahlı Kuvvetleri'nin denetiminde olması onların yaşamlarının garanti altına alındığının göstergesi de değildi. Bu tespiti doğrulayan en önemli olay İçişleri Bakanı ve Demokrat Parti Aydın Milletvekili Namık Gedik'in intiharı olayıdır. Dönemin yerel ve ulusal basınına bomba gibi düşen haber özellikle sabık iktidar mensuplarının sonları hakkındaki soru işaretlerini kamuoyunun zihninde ortaya çıkarmıştı. Bu olay Hüraydın gazetesine şöyle yansımıştır: *"Birkaç gün evvel yakalanarak diğer sabık hükümet erkânı gibi Ankara Hava Harp Okulu'nda muhafaza altına alınan sabık Dâhiliye Vekili Doktor Namık Gedik dün geçirdiği bir sinir buhranı neticesinde sabık Milli Müdafaa Milletvekili Etem Menderes ile beraber kaldığı Hava Harp Okulu'nun penceresinden aşağıya kendini atarak intihar etmiştir. Diğer hükümet erkânı muhafaza altında bulundurulmaktadır."*[445] Bu olay hakkında gazetelerde bazı haberler de vardır. Milli Müdafaa Vekili ve Demokrat Parti Aydın Milletvekili Etem Menderes ile Namık Gedik'in aynı odada muhafaza edilmekte olduğu ve Namık Gedik'in intihar etmeden önce bir sinir krizi geçirdiği ifade edilmiştir. İntihardan sonra Harp Okulu'nda Etem Menderes sorgu altına alınmıştır. Etem Menderes intihar olayının "*23'e 5 kala*" olduğunu söylemiştir. Olayı anlatmaya devam eden Etem Menderes şöyle demiştir: *"İkimiz de uzanmış vaziyette idik. Kapı açıktı, ışık yanıyordu, pencere kapalı idi. Ben, uyumak üzere idim. O, buhranlı bir haldeydi ve üzerinde bir titreme hali vardı. Ani şekilde ayağa kalktığını gördüm; ayağa kalkması ile çift kanatlı pencerenin camlarını kırması bir oldu ve kendisini aşağıya attı."* Ayrıca Etem Menderes *"Üzerinde pijama ceketi, pantolon ve ayakkabısı vardı. Bu hareketine mani olmağa imkân kalmamıştı. Hatta nöbetçilerden biri, süratle pencere kenarına koşarak, ayaklarından birini yakaladı ise de, düşmesine mani olamadı ve nöbetçinin bileği de berelendi."* Namık Gedik'in son sözleri ise Etem Menderes'ten öğrendiğimize göre atlamadan önce *"Ya Allah"* olmuştur.[446] Bu intiharın ortaya çıkmasında Adnan Menderes'i sorumluluktan kurtarmak için Etem Menderes'in Namık Gedik'e baskıyı andıran telkinlerde bulunması dahi sebep olarak gösterilmiştir.[447] Namık Gedik 16 Haziran 1960

---

[445] *"Sabık Dâhiliye Vekili Doktor Namık Gedik İntihar Etmiştir"*, **Hüraydın Gazetesi**, 31 Mayıs 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2201, sf. 1; *"İntihar Eden Dâhiliye Vekili Namık Gedik"*, **Demokrat Ege**, 1 Haziran 1960 Çarşamba, sf. 2; *"N. Gedik, İntihar Etti"*, **Yeni Asır**, 1 Haziran 1960 Çarşamba, Sayı: 19553, sf. 1.; *"Namık Gedik Dün İntihar Etti"*, **Kıroba Gazetesi,** 31 Mayıs 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2005, sf. 1.

[446] *"Etem Menderes, Gedik'in İntiharına Dair Basına İzahat Verdi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 1 Haziran 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2202, sf. 1

[447] *"N. Gedik, İntihar Etti"*, **Demokrat İzmir**, 31 Mayıs 1960 Salı, Yıl: 14, Sayı: 4670, sf. 1-2.

Perşembe günü karısı, kızı ve oğlu ile yakınlarının huzurunda defnedilmiştir.[448] Bu intihar hakkında tartışmalar ise halen devam etmektedir ve yapılan değerlendirmeler ise tarafgirâne ya da spekülatiftir. Ayrıca eski iktidar mensuplarına karşı ülkede bir toplama avı başlamıştı ve köy ile bucak örgütlerinden il merkezi örgütlerine kadar eski iktidar mensuplarından yakalama emri olanların hepsi tek tek toplanıyordu. Öyle ki Ankara'dan 191 kişi bir gecede Yassıada'ya sevk edilmişti.[449] Yalnız burada şunu belirtmek isterim ki zaten cezaevi olan Yassıada'ya sanıklar götürülüyordu; ama mahkemenin de orada görüleceği ise muğlâktı. Bu karar daha sonra verilecekti. Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes ise bu Yassıada'ya götürülen 191 kişi arasında yoktur ve bu önemli iki kişi Harp Okulu'nda bırakılmıştı. Celal Bayar ve Adnan Menderes ise 10 Haziran 1960 Cuma sabaha karşı uçakla Yassıada'ya sevk edilmiştir.[450] Bu arada Demokrat Parti mensuplarına karşı arama kararları da çıkmıştı. İlk önce Başbakan Adnan Menderes'in evraklarını inceleyecek bir komisyon kuruldu ve bu Aydın basınında da yer buldu.[451] İşte bundan sonraki Demokrat Parti kurmaylarının gayr-i mülkleri ve makamları aranmaya başladı. Örneğin 3 Haziran 1960 Cuma günü basında çıkan haberlere göre Başbakan Adnan Menderes'e ait Aydın Çakırbeyli köyündeki çiftlikte bir arama yapılmıştır. Aydın'a 17 kilometre uzaklıkta bulan 2500 dönümlük bu çiftlikte 9 traktör ve 7 adet kullanılmamış su motoru bulunduğu dahi basına yansımıştır. Bu arama olayına damgasını vuran durum ise Adnan Menderes'e yirmi yıl hizmet ettiği söylenen Mustafa Özcan adındaki çiftlik bekçisinin basına yansıyan sözleridir. Yine Çakırbeyli'de yaşayan ve isminin açıklanmasını istemeyen bir genç ile 7 yıldır Adnan Menderes'e hizmet ettiği söylenen kâhyası Hasan Başaran'nın da sözleri en az çiftlik bekçisi Mustafa Özcan'ın sözleri kadar vahimdi. Çiftliğin bekçisi Mustafa Özcan'ın basına şu sözleri söylediği iddia edilmektedir: *"Ah Bey, bu idarenin kötülüğünü, burada ağaçların altında dahi söylemek imkânsızdı.*

---

[448] *"Namık Gedik Dün Defnedildi"*, **Demokrat İzmir**, 9 Haziran 1960 Cumartesi, Yıl: 14, Sayı: 4708, sf. 1.

[449] *"191 Kişi, Yassıada'dan Ankara'ya Sevk Edildi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 3 Haziran 1960 Perşembe, Yıl: 8, Sayı: 2204, sf. 1-3; *" 191 Eski D.P Mebusu Yassıada'ya Sevk Edildi."*, **Demokrat İzmir**, 30 Mayıs 1960 Pazartesi, Yıl: 14, Sayı: 4699, sf. 2; 191 Kişi Ankara'dan Yassıada'ya Sevk Edildi", **Yeni Asır**, 1 Haziran 1960 Çarşamba, Sayı: 19553, sf. 1-5.

[450] *"Bayar ve Adnan Menderes Yassıada'ya nakledildi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 12 Haziran 1960 Pazar, Yıl: 8, Sayı: 2208, sf. 1-4, *"Bayar ve Menderes Yassıada'ya Sevk Edildi"*, **Demokrat İzmir**, 10 Haziran 1960 Cumartesi, Yıl: 14, Sayı: 4709, sf. 1; *"Sabık Reisi Cumhur İle Sabık Başvekil Gece Yarısı Yassıada'ya Sevk Edildiler"*, **Demokrat Ege**, Yıl: 6, Sayı: 2237, sf. 1.

[451] *"A. Menderes, Zâti ve Resmi Evraklarını Tetkik Edecek Olan Bir Komisyon Kuruldu"* , **Hüraydın Gazetesi**, 1 Haziran 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2202, sf. 1

Adaletsiz idareye ait size bir misal vereyim: Bey (Adnan Menderes), kendisi milletin parasını kimseye sormadan har vurup harman savururken, bana 200 lira aylık veriyordu. 20 yıldır burada çalışırım, bu ücrete bir kuruş zam yapmak bile aklına gelmemişti. Yalnız ben mi? Burada sabahtan akşama kadar çalışan bütün arkadaşlarım, yokluk içinde kıvranıyoruz." Yine çiftlik beylerinin (?) şerrinden korkan Çakırbeyli'de yaşayan ve isminin açıklanmasını istemeyen bir genç ise şunları söylüyor: *"Çok seyrek de olsa geceleri lüks otomobillerle buraya gelip, bu köşkte kalan hanımlar ve kendilerini tanıyamadığımız beyler oluyordu. Nedense bizlere görünmekten korkuyordu bunlar. Köşkün önünde bırakılan otomobillerinin bazılarının plâkaları "Ankara", bazılarının "İstanbul" olduğunu görebiliyorduk."* 7 yıldır Adnan Menderes'e hizmet ettiği söylenen kâhyası Hasan Başaran da basına şu izlenimlerini anlatıyordu: *"Ben de, Adnan Bey'in idare tarzını beğenmiyordum"* demiştir.[452] Adnan Menderes'in çiftliğinde yapılan aramalarda bazı evraklara el konulmuştur. Ayrıca çiftlik sakinleri olduğu iddia edilen kişilerin basına verdikleri iddia edilen söylemleri ise bu aramayı tarihsel açıdan daha da ilginç hale getirmiştir. Adnan Menderes'in çiftliği yine savcılık kararıyla 1960'ın 20 Eylül'ünde savcılık nezaretinde tekrar aranmıştır.[453] Bu arada yine Haziran ayı içinde Adnan Menderes'in baş kâhyası Abdi Ak'ın Aydın Tellidede Mahallesi'ndeki evi de aranmıştır ve bu aramada bir İngiliz filintası, 260 mermi ile bahçesindeki kuyuda bir tüfek bulunmuştur.[454] 25 Haziran 1960 Pazar günü Millî Savunma Bakanı ve Demokrat Parti Aydın Milletvekili Etem Menderes'in Çeşme'deki evi arandı ve bazı mühim evraklarına el konuldu[455] Daha sonra Etem Menderes'in Aydın'daki evi Adnan Menderes'in Aydın'daki evi ile beraber tekrar aranmıştır.[456] İçişleri Bakanı ve Demokrat Parti Aydın Milletvekili Doktor Namık Gedik'in Ankara'daki evi de aranmıştır. Bu evde bulunan önemli evraklara savcılık kararıyla el konulmuştur. Kapı kapalı olduğu

---

[452] *"Adnan Menderes'in Çakırbeyli Çiftliğinde Arama Yapıldı"*, **Demokrat İzmir**, 3 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 14, Sayı: 4702, sf. 1-2.

[453] *"Menderes'lerin Aydın'daki Malları Tespit Oluyor"*, **Ege Ekspres**, 21 Eylül 1960 Çarşamba, sf. 1; *"Menderes'in Çakırbeyli Çiftliği'ndeki Evi Dün Arandı"* , **Demokrat İzmir**, 21 Eylül 1960 Çarşamba, Yıl: 14, Sayı: 4809, sf. 1.

[454] *"Sabık Başbakan Menderes'in Baş Kâhyasının Evini Aradılar"*, **Hüraydın Gazetesi**, 29 Haziran 1960 Çarşamba, Yıl: 8, Sayı: 2222, sf. 1; *"Menderes'in Eski Kahyâsı"*, **Ses Gazetesi**, 30 Ekim 1960 Perşembe, Yıl: 14, sf. 1.

[455] *"Ethem Menderes'in Dün Çeşme'deki Evi Arandı"*, **Yeni Asır**, 26 Haziran 1960 Pazar, Yıl: 64, Sayı: 19574, sf. 1-5; *"E. Menderes ve O. Kapani'nin Çeşme'deki Evleri Dün Arandı"*, **Ege Ekspres**, 26 Temmuz 1960 Pazar, sf. 1-3.

[456] *"Menderes'lerin Aydın'daki Malları Tespit Oluyor"*, **Ege Ekspres**, 21 Eylül 1960 Çarşamba, sf. 1; *"Menderes'in Çakırbeyli Çiftliği'ndeki Evi Dün Arandı"* , **Demokrat İzmir**, 21 Eylül 1960 Çarşamba, Yıl: 14, Sayı: 4809, sf. 1.

için kırılmasına müsaade edilmemiş ve Doktor Namık Gedik'in damadı olan Eski Muğla Mebusu Turan Akarca davet edilerek kapı anahtarla açılmıştır.[457] Aydın'da sabık iktidar mensuplarına karşı aramalar, soruşturmalar ve tutuklamalar devam ediyordu. 3 Haziran 1960 Cuma günü Aydın'da bazı önemli simalar gözaltına alınıyordu. Gözaltına alınan bu isimler önceki dönemin Demokrat Parti'den seçilen Aydın Belediye Başkanı İsmet Sezgin, Aydın Demokrat Parti İl Başkanı Tevfik Ercan, Avukat Rıfat Kadri İnceoğlu, Koçarlı Demokrat Parti İl Başkanı İbrahim Sarıoğlu, İncirliova DP İlçe Başkanı İrfan Aksoy, Zabıta Amiri Namık Toker, Çine DP İlçe Başkanı Ali Dinçer, Gazeteci Muzaffer Hitit, Belediye Encümen Azası Osman Bestel, Belediye Reis Muavini Orhan Esin ve Aydın DP İl İdare Heyeti Üyesi Avukat Hamdi Kestelli'dir.[458] Gazetelerin iddialarına göre gözaltına alınan bu isimler, İzmir'e Ege Bölgesi Millî Komite Başkanlığı'na götürülürken bazı sorunlar da yaşamıştı. Gözaltına alınan bu Demokrat Partililer kendileri otobüse binerken seyre gelen Aydınlılara el sallayınca, Aydınlılar tarafından yuhalanmıştır. Bu olaya ait olduğu iddia edilen ve Hüseyin Baradan tarafından çekilen bir fotoğraf mevcuttur.[459] Gözaltına alınan bazı Demokrat Partililer de 3 Temmuz 1960 Pazar gününden itibaren sorgulanmalarına başlanmıştır ve hatta Bozdoğan Kavaklı Köyü Demokrat Parti Başkanı ve Muhtarı Ramazan Başkan zimmetine 3602 Lira para geçirdiği gerekçesiyle aynı gün tevkif edilmiştir.[460] Daha önce ise Karacasu kazasının Demokrat Parti Başkanı ve Yenice Belediye Başkanı Kemal Köylü irtikâp suçundan dolayı 27 Temmuz 1960 Pazartesi günü tevkif edilmişti.[461] Gözaltına alınanlardan hemen serbest bırakılanlar da olmuştu. Örneğin gözaltına alınan 11 kişiden Gazeteci Muzaffer Hitit ve Avukat Osman Kestelli Tahkikât Komisyonu tarafından 4 Temmuz 1960 Pazartesi günü serbest bırakılmıştır.[462] Bu arada Aydın Eski Valisi ve Başbakanlık Hususi Kalem Müdürü Arif Özgen'in evi aranmıştır. Önemli

---

[457] *"Müntehir Namık Gedik'in Evinde Mühim Evraklar Bulundu"*, **Demokrat Ege**, 31 Mayıs 1960 Salı, Yıl: 6, Sayı: 2239, sf. 1-4.

[458] *"Dün Şehrimizde Muhafaza Altına Alınanlar"*, **Hüraydın Gazetesi**, 4 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2205, sf. 1; *"Şehrimizde Dün 11 Kişi Muhafaza Altına Alındı"*, **Kıroba Gazetesi**, *"Aydın'da Nezaret Altına Alınanlar"*, **Ege Ekspres**, 4 Haziran 1960 Cuma, sf. 1; 4 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 7, Sayı: 1886, sf. 1-4;*"Aydın'da Dün 11 Kişi, Muhafaza Altına Alındı"* , **Yeni Asır**, 4 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 64, Sayı: 19556, sf. 1.

[459] *"Aydın'dan 11 DP'li Nezarete Alındı"* ,**Demokrat İzmir**, 4 Haziran 1960 Cumartesi, Yıl: 14, Sayı: 4703, sf. 1-4.

[460] *"Aydın'da Sorguya Çekilenler"*, **Ege Ekspres**, 3 Temmuz 1960 Pazar, sf. 3-4.

[461] *"Yeni Bir Tevkif"*, **Ege Ekspres**, 28 Haziran 1960 Salı, sf. 3-4.

[462] *"Komisyonun Dünkü Kararıyla Hitit, Kestelli Serbest Bırakıldı"*, **Hüraydın**, 5 Temmuz 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2227, sf. 1.

evrak ile eşyalarına el konulmuştur.[463] Arif Özgen birkaç gün sonra bu konu hakkındaki bir açıklaması basında dahi yer bulmuştur.[464] Bu süreçte bireysel tahkikatlar yerini kurumsal tahkikat ve sorgulamalara bırakmıştır. Kurumları ilgilendiren bazı hukuk kararları dahi alınarak gereği yapılmıştır. Örneğin tüm Türkiye'de faaliyet gösteren *Vatan Cephesi* oluşumları hukukî gerekçeler gösterilerek kapatılmıştır[465] ve bu karar gereğince Aydın'da faaliyet gösteren Vatan Cephesi şubeleri de faaliyetlerine son vermek zorunda kalmıştır. Yerel bir gazetenin bu olay ile ilgili haberi şöyledir: *"Türkiye'deki Bütün Vatan Cephesi ocakları lağvedilmiştir. Vatan cephesine ait şehrimizdeki bütün ocaklar, sabahtan itibaren, askeri kuvvetler ve polisler tarafından kapatılmış, bunlara ait evrak ve emval Demokrat Parti teşkilatına teslim edilmiştir. Diğer taraftan öğrendiğimize göre DP'nin bütün emvaline, evrakına ve motörlü vasıtalarına da el konulmuştur. Resmi dairelere ait olup da Demokrat Parti emrinde bulunan motörlü vasıtalar yerlerine iade edilecektir."* [466] Aydın'daki Vatan Cephesi ocakları bu şekilde kapatılmış ve faaliyetlerine son verilmiştir. Ayrıca 2512 sayılı Cemiyetler Kanunu'na ek olarak konan 8 Numaralı kanun gereğince partilerin ocak ve bucak teşkilatları kaldırılmış ve bu suçu işleyenlere ise 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür. Böylece partilerin köy ve nahiye gibi kırsal bölgelerde örgütlenme imkânı da hukuken kaldırılmıştır. Böylece Demokrat Parti'nin 60 bin ocak ve 6 bucak teşkilatı ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin 50 bin ocak ve 5 bin bucak örgütlenmesi bu kanun gereğince kapatılmıştır.[467] Bu arada Demokrat Parti İl Başkanlığı'na ait binalar da aramalar yapılmıştır. Bu aramalar Vatan Cephesi kapandıktan kısa süre sonra gerçekleştirilmiştir. Artık sanık olarak yöneticileri toplanan Demokrat Parti'nin ne zaman kapatılacağı kamuoyunda konuşuluyordu. Zaten basında Demokrat Parti'nin

---

[463] *"Arif Özgen'in Evinde Tespit Olunan Eşya"* **Yeni Asır**, 8 Temmuz 1960 Cuma, Yıl: 64, Sayı: 19586, sf. 1-5; *"Arif Özgen'in Evindeki Eşyalar"*, **Hüraydın Gazetesi**, 10 Temmuz 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2231, sf. 1.

[464] *"Arif Özgen'in Bir Açıklaması"*, **Yeni Asır**, 12 Temmuz 1960 Salı, Yıl: 64, Sayı: 19590, sf. 1.

[465] *"Vatan Cephesi Ocakları, Dün Kapatıldı"*, **Yeni Asır**, 4 Haziran 1960 Perşembe, Yıl: 64, Sayı: 19555, sf. 1; *"Vatan Cephesi Ocakları Kapatıldı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 4 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2205, sf. 1.

[466] *"Vatan Cephesi Ocakları Kapatıldı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 4 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2205, sf. 3.

[467] *"Partilerin Ocak ve Bucak Teşkilâtı Lağvediliyor"*, **Demokrat İzmir**, 24 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 14, Sayı: 4721, sf. 1-4; *"Partilerin Ocak ve Bucak Teşkilâtı Dün Kaldırıldı"*, **Yeni Asır**, 7 Temmuz 1960 Perşembe, Yıl: 64, Sayı: 19585, sf. 1; *"Partilerin Ocak ve Bucakları Lağvedildi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 8 Temmuz 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2230, sf. 1-3.

feshedileceği haberleri yer almaktaydı.[468] İlk olarak Demokrat Parti'nin hukuken kapatılmasından önce partinin tüm mallarına el konulmuştu ve partinin tüm faaliyetleri de hukuken durdurulmuştu.[469] İşte yine Demokrat Parti'nin akıbetinin tartışıldığı bu günlerde Yazı İşleri Müdürlüğünü de Nahit Menteşe'nin yaptığı Hüraydın gazetesindeki bir haber aslında Demokrat Parti'nin geleceğinin ne olacağı hakkında önemli bir göstergeydi. Hiç değilse Aydın kamuoyu bir sorunun cevabını da belki de almıştı. Bu haberden öğrenildiğne göre Sabık Başbakan Adnan Menderes, Demokrat Parti'nin kapatılmasını istediğini kamuoyuna duyurmuştu. Adnan Menderes bu konu hakkında şöyle demiştir: *"Partinin kapanmaması için bir müdafaada bulunmayacağım. Bilâkis, kapanmasının, bugünün şartları bakımından doğru olacağı kanaatindeyim. Söyleyecek başka bir şeyim yoktur."* Gazete ise Adnan Menderes'in bu sözlerinden sonra habere şöyle devam etmiştir: *"Hukukçu çevreler, duruşmada mahkeme tarafından Demokrat Parti'nin feshi yolunda karar verilmesinin, büyük bir ihtimal dâhilinde olduğu fikrindedir."*[470] Gerçekten de partinin geleceği ise tam bu yorumdaki gibi olmuştur ve partinin bu haberden bir gün önce kapanmasına rağmen bu haber gazeteye yansımamıştır. Bir gerçek var ki Demokrat Parti feshi kararı 29 Eylül 1960 Perşembe günü saat 10.17'de Ankara 4. Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından 3 dakika içinde verilmiştir ve bu karardan 14 sene 10 ay 26 gün evvel yani 4 Aralık 1945'te kurulan Demokrat Parti, on sene Türkiye'de iktidarda kaldıktan sonra mahkemenin verdiği 3 dakika içindeki kararla kapatılmıştır.[471] Bir devrin iktidar partisi kapanmıştı. Bundan sonra ise ülkede bu partiye özenen partiler ortaya çıksa da bu partinin halk nazarında topladığı gibi bir ilgi toplayamamıştı. Fakat parti kapansa da yöneticileri Yassıada'da yargılanmaya devam ediyordu.

27 Mayıs Rejimi siyasal, sosyal ve ekonomik bir süreçti. bu sürecin her günü aslında tarihsel bir olaya gebeydi. İşte bu önemli süreçte Aydın vilayeti genelinde bulunan valilik, kaymakamlık ve belediye gibi mülkî kurumlarda atamalar ve idare değişiklikleri devam ediyordu. Ayrıca bu mülkî kurumlar gerekli gördüğünde rejim

---

[468] *"Demokrat Parti'nin Feshi Talep Ediliyor"*, **Hüraydın Gazetesi**, 18 Haziran 1960 Cumartesi, Yıl: 8, Sayı: 2213, sf. 3.

[469] *"D. Parti'nin Bütün Faaliyeti Men' Edildi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 3 Eylül 1960 Cumartesi, Yıl: 8, Sayı: 2269, sf. 1

[470] *"A. Menderes, D. Parti'nin Kapatılmasını İstiyormuş"*, **Hüraydın Gazetesi**, 30 Eylül 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2301, sf. 1.

[471] *"Demokrat Parti Feshedildi"*, **Ege Ekspres**, 30 Eylül 1960 Cuma, sf. 1; "Demokrat Parti Dün Kapatıldı", **Yeni Asır**, Yıl: 64, Sayı: 19669, sf. 1.

yetki verdiği ölçüde siyasal ve sosyal süreci düzenlemek için tebliğler ve ilanlar yayınlıyordu. Bu sürecin ilk zamanlarında Aydın'ın en üst mülkî yöneticisi Askeri Vali Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı'dır. Aydın Askerî Valisi Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı kent yaşamını düzenleyen ya da kentteki tepkiselliği minimize eden bazı önemli tebliğler de yayınlamıştı. Bunlardan en önemlisi 1 Haziran 1960 Perşembe günü kendi imzasıyla yayınladığı tebliğdi ve bu tebliğin içeriği şöyleydi: *"1- Silah taşıma ve bulundurma müsaadesine sahip olanlarla pasif koruma ve sabotajlara karşı korunma memur ve hizmetlilerin ellerinde bulunan vesikalar iptal ve silahlı makbuz mukabil teslim alınarak askerî makamlara tevdi edilecek ve miktarı Vekâlete bildirilecektir. Teslim etmeyenler derhal tevkif edilerek ve haklarında takibat yapılmak üzere Müddeî Umumîliklere tevdi olunacaklardır. 2- Açık denizlerde sefer yapan gemi kaptanları ile Millî Emniyet memurlarının ve inhisar kaçak koruma amirleri ve memurlarının ve Devlet, Belediye, Hususi İdare, İktisâdi Devlet Teşekkülleri ile Hususi Banka Müessese ve iş kanuna tabi fabrikaların muhafızlarına memur bekçilerin silahlarına el konulmayacak yalnız vazife halinde iken silah taşımalarına ve bulundurmalarına müsaade edilecektir. Bunlardan ayrı silah bulunduranların her türlü silahlı müsadere edilecektir. 3- 31.05. 1960 tarihinden itibaren hiç kimseye silah bulundurma ve taşıma müsaadesi verilmeyecektir. 4- Hatıra ve antika silahlar ve kesici aletler için verilmiş olan vesikalar muteberdir. Bu silâhların kimlerde bulunduğu tesbit edilerek bildirilecek. 5- Yukarıda buyruk gereğinin yapılmasını ve neticenin acele bildirilmesini rica ederim. 6- Kaza Kaymakamlıklarına, Merkez Kaza Jandarma Kumandanlığı'na ve ilanı için Belediye'ye yazılmıştır. 6- 01.06.1960 gün ve Emniyet Ş. 2.1144 sayılıdır. (İmza) Zahit Ş. Kırağlı Tuğamiral Aydın Valisi, Aslının Aynıdır. 01.06.1960".* [472] Silah taşıma usullerinin geçici olarak kanuna ya da tüzüğe bağlanması aslında Aydın Valiliği'nin çıkabilecek bir güvenlik problemine bir tedbir amacı taşımaktadır. 27 Mayıs Rejimi'nin idaresindeki Aydın'da bulunan kaymakamlıklar da buna benzer tebliğler yayınlamıştır. Aydın'ın kırsalındaki ihtimal dâhilinde olan güvenlik problemlerini tespit etmek açısından bu tebliğ sizlere sunulacaktır. Çünkü ister olağan koşullarda olsun isterse de olağanüstü koşullarda olsun, bir vilayet merkezi ile ilçe gibi kırsal bir kesimin güvenlik meselesi ve bu meseleyi çözme yöntemi, benzer özelliklerde olamaz. Bu tespite örnek olarak gösterilebilecek Çine Askerî Kaymakamlığı'nın vatandaşlara yazılı olarak ilan ettiği

[472] *"Aydın Valiliği'nin Tebliği"*, **Hüraydın Gazetesi**, 3 Haziran 1960 Perşembe, Yıl: 8, Sayı: 2204, sf. 1-4.

tebliğ ise şöyledir: *"1- İnkılâp Hükümetimizin yegâne gayesi ve ana prensibi, bütün vatandaşlara müsavi (eşit) muamele yapılması ve kanunu haklarına mutlak surette hürmet edilmesidir. Memur ve vazifeli olarak bu ulvi gayenin tahakkuk ettirilmesi hem kanunî ve hem de vicdani borcumuzdur. 2- Devlet dairelerinde her türlü işini takibe gelen vatandaşlarımıza tefriksiz (ayrım yapmadan) iyi muamele edilecek ve hüsnükabul göreceklerdir. İş takibi için tavassutçu (aracı) ve iltimasçı (rüşvetçi) katiyen kabul edilmeyecek, her vatandaşın kanunî işinin kendi müracaatı halinde muhakkak surette yapılacağı hissi uyandırılacaktır. 3- Dairelerde vatandaşların talep ve müracaatlarının lüzumsuz şekilde geciktirilmesine asla meydan verilmeyecek ve gecikmeye sebep olan memurlar hakkında derhal kanuni takibata tevessül edilecektir. 4- Vazife yapan her memur hiçbir hissin ve husumetin tesiri altında kalamaz. Vatandaşa karşı mukaddes vazife borcumuza öderken, vicdanımızın sesine her an kulak vermemiz lâzımdır. Vazifemizi şu veya bu şahsın arzu ve emellerine göre yapma bedbahtlığından kurtulmuş bulunuyoruz. Bu kurtuluştan sonra şahsi kaprislerimiz dahi vazifemize asla engel olmayacaktır. Dürüst, bitaraf, güler yüzlü; vicdanlı ve şefkâtli olmak yegâne istikametimizdir. Badema gereğinin bu emir dâhilinde yapılmasını hassaten rica ederim. 5- Gereği için Nahiye Müdürlüklerine, devaire ve bilgi için bütün köy muhtarlıklarına yazılmıştır. Kadri Yönezer Piyade Albay Çine Askeri Kaymakamı."*[473] Çine Askerî Kaymakamı çıkabilecek güvenlik problemine sosyal bir tedbir almak için böyle bir tebliğ yayınlamıştır. Çünkü sosyal bir tedbirsizlikten çıkabilecek sosyal bir huzursuzluk bölgedeki yeni rejimin temsilcileri için güvenlik problemi oluşturabilir. Bu yüzden işlerin sosyal bir karışıklık çıkarmayacak şekilde idare edilmesi lazımdır. Şunu belirtmek gerekir ki ister sosyal bir tedbir olsun ister askerî bir tedbir olsun idareciler güvenlik meselesi ihtimalini en az düzeye çekmek zorundadır. Belki de bu tip tebliğler ile yeni rejimin mülkî idarecilerinin, yörede çıkabilecek bir güvenlik sorunu riskini engelleme gayretinden, Aydın vilayetinde bir güvenlik sorunu riskinin mevcudiyeti çok rahatlıkla anlaşılabilir. Zaten bu sorun tarihsel olarak bölgede sürekli var olmuştur. Aydın vilayeti ve çevresinde Osmanlı'dan kalma bir güvenlik meselesi geçmişte bulunmaktaydı[474] Bu mesele Cumhuriyet İdaresi tarafından bir nebze giderilse de böyle

---

[473] *"Çine Askerî Kaymakamı'nın Vatandaşlara Yazılı Tebliği"*, **Hüraydın Gazetesi,** 22 Haziran 1960 Çarşamba, Yıl: 8, Sayı: 2216, sf. 1-4.

[474] Bahar Arslan, **II. Meşrutiyet Dönemi'nde Aydın Vilayeti'nde Güvenlik**, Tez Danışmanı Sabri Sürgevil, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İzmir, 2008. Bu tespit için bu çalışmaya bkz.

bir ihtimal sürekli olarak yörede var olmuştu. Bir de yörenin destek verdiği bir iktidarın askeri bir darbe ile devrilmesi, bu vilayetin vereceği tepkinin ne olacağını da 27 Mayıs Rejimi'nin yöneticileri kafasında ihtimallere dayanan bir durum yaratmıştı. Aydın Vilayeti'nde ihtilâl hareketine büyük bir tepki meydana gelir mi? Bu anlamda böyle bir tebliğin Aydın Askerî Valiliği veya Çine Askerî Kaymakamlığı tarafından kamuoyuna duyurulması, normal bir sürecin sonucu olduğu gibi, olabilecek ihtimallere karşı bir çözüm arayışının da ifadesidir. Fakat 27 Mayıs Rejimi yöneticileri için süreç devam ediyordu. Vilayetin bu olağanüstü şartlarda tüm olasılıklara rağmen idare edilmesi gerekiyordu. Aydın Askerî Valisi Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı ise, bu arada 27 Mayıs hareketini tebrik etmek için gelen komiteleri ve köy kurullarını kabul ediyordu. Örneğin 3-4 Haziran 1960'de Köşk ve Umurlu Heyetleri, partili ve partisiz vatandaşlardan oluşan müteşekkil gruplar Aydın Askerî Valisi Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı'yı makamında ziyaret ederek *Hoş Geldiniz* demişler ve bu komiteler Ordu'ya güven ve bağlılıklarını duyurmuşlardır. Aydın Askerî Valisi parti mensuplarının böyle kardeşçe bir araya gelmesinden memnuniyetini bildirmiştir.[475] Aydın Askerî Belediye Başkanı Kurmay Albay Enver Özbakan ise bir belediye başkanı gibi normal mesaisine devam ediyordu. Kurmay Albay Enver Özbakan Aydın'ın temiz tutulması hakkında bir tebliğ yayınlamış şehir içme suyu tesislerini gezmiş ve buz fabrikası, belediye parkı, elektrik şebekesi hakkında bilgi almış[476] ve şehir fırınlarını teftiş etmiştir. Toplam 4 fırında kalitesi bozuk ve gramajları düşük 59 ekmeğe el konulmuş ve sorumlular hakkında ceza zaptı tutulmuştur.[477] Ayrıca hem Aydın Askerî Valisi Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı hem de Aydın Askerî Belediye Başkanı Kurmay Albay Enver Özbakan 4 Haziran 1960 Cumartesi günü Kurban Bayramı dolayısıyla bir bayram tebriki yayınlamışlardır. Çünkü 5 Haziran 1960 Pazar günü Kurban Bayramına dek gelmiştir ve kısa bir süre önce askerî bir darbe ile ihtilâl sürecine giren Türkiye, kısa süre sonra ise toplumsal bir kaynaşma vasıtası olan dini bir bayramı kutlayacaktı. Aydın Askerî Valisi Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı *"Muhterem Aydınlılar! Büyük Milli Kurtuluş Bayramı ile beraber mübarek*

---

[475] *"Valimize Ziyaretler"*, **Hüraydın Gazetesi**, 4 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2205, sf. 1; *"Vali Kırağlı Dün Kaza, Nahiye ve Köylerden Gelenleri Kabul Etti"*, **Kıroba Gazetesi**, 4 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2009, sf. 1.

[476] *"Askerî Belediye Reisinin Şehrin Temiz Tutulması Mevzuunda Aydınlılara Tebliği"*, **Hüraydın Gazetesi**, 10 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2211, sf. 1-2.

[477] *"Şehir Fırınları da Sıkı Bir Kontrolden Geçirildi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 10 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2211, sf. 1; *"Belediye Reisi Şehir İçinde Bazı Tetkiklerde Bulundu"* , **Kıroba Gazetesi**, 10 Haziran 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2010, sf. 1.

kurban bayramınızı da tebrik eder, hepinize sağlık, işlerinizde başarı temenni ederim" mısralarıyla Aydınlıların Kurban Bayramını tebrik etmiştir. Aydın Askerî Belediye Başkanı Kurmay Albay Enver Özbakan ise *"Muhterem Aydınlı vatandaşlarımın, şeref sıhhat ve mutlulukla idrak eyledikleri Kurban Bayramını kutlar, işlerinde devamlı başarılar dilerim"* mesajı ile Aydınlıların Kurban Bayramını kutlamıştır.[478] 10 Haziran 1960 Cuma günü Aydın yerel basınına düşen bir haber Aydın'ın mülkî idaresini yakından ilgilendiren bir içeriğe sahiptir. Aydın Valiliği'ne son görev yeri Edirne Valisi olan Nihat Danışman atanmıştır.[479] Vali Nihat Danışman 16 Haziran 1960 Perşembe günü de Aydın Belediyesi'ne gelip Aydın Belediye Başkanlığı görevini de üzerine almıştır.[480] Görevinden ayrıldıktan iki gün sonra Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı, Aydın Askerî Emniyet Müdürü Jandarma Yarbay Zeki Karakurt'a bir takdirname göndererek görevi süresince kendisine yardımcı olduğu için ona teşekkür etmiştir.[481] Aydın Eski Askerî Valisi Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı ise 1960 Ağustos ayının ilk günlerinde İzmir NATO Kumandanlığı'ndan emekliye ayrılarak faal askerî bürokratik yaşamına son vermiştir.[482] Daha sonra Belediye Başkan Yardımcılığına (Belediye Reis Vekili) Vilâyetin Hususi Kalem Müdürü Cemal Gencol[483]; Belediye'nin avukatlığına ise Fahrettin Çeri getirilmiştir.[484] Aydın Belediyesi yavaş yavaş kurumsallaşmaya başlamıştı. Olağanüstü dönemin ilk günlerini atlatmak için 27 Mayıs Rejimi tarafından gönderilen yöneticiler görevlerine geri dönmüşlerdir. Aydın Askerî Valisi Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı ile Yaveri, birlikte 13 Haziran 1960 Pazartesi günü görevini Nihat Danışman'a bırakarak Aydın'dan ayrılmışlardır. Bu kişiler görevlerine geri

---

[478] *"Valimizin Aydınlılara Bayram Mesajı"*, *"Askerî Belediye Reisi'nin Aydınlılara Bayram Mesajı"* , **Hüraydın Gazetesi**, 4 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2205, sf. 1; *"Valimizin Aydınlılara Bayram Mesajı"*, *"Askerî Belediye Reisi'nin Aydınlılara Bayram Mesajı"*, **Kıroba Gazetesi**, 4 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2009, sf. 1.

[479] *"Nihat Danışman Şehrimiz Valiliğine Tayin Edildi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 10 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2211, sf. 1; *"Vilâyetimiz Valiliğine Nihat Danışman Getirildi"*, **Kıroba Gazetesi**, 10 Haziran 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2010, sf. 1.

[480] *"Valimiz Nihat Danışman B. Reisliği Vazifesine de Başladı"*, **Hüraydın Gazetesi,** 16 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 18, Sayı: 2217, sf. 1-2.

[481] *"Askerî Vali Tuğamiral Zahit S. Kırağlı Aydın Askerî Emniyet Müdürü Jandarma Yarbay Zeki Karakurt'a Takdirname Göndermiştir"*, **Hüraydın Gazetesi,** 18 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 18, Sayı: 2219, sf. 1.

[482] *"Askeri Vali Kırağlı Emekliye Ayrıldı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 7 Ağustos 1960 Pazar, Yıl: 18, Sayı: 2256, sf. 1.

[483] *"Cemal Gencol Belediye Reis Muavini Vekili"*, **Hüraydın Gazetesi,** 17 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 18, Sayı: 2218, sf. 1.

[484] *"Çeri, Belediye'nin Fahri Avukatı Oldu"*, **Hüraydın Gazetesi,** 22 Haziran 1960 Çarşamba, Yıl: 18, Sayı: 2216, sf. 1.

dönmüştür.[485] Yeni Vali Nihat Danışman Mustafa Danış Bey'in oğlu olarak Soma'da doğmuş ve çeşitli memuriyetlerden sonra, Şarkı Karaağaç, Eruh, Silifke ve Tarsus kaymakamlıklarında görev almıştır. Mülkiye Müfettişliği de yapan Vali Nihat Danışman sırasıyla Giresun, Manisa, Samsun ve Edirne valiliklerinde bulunmuştur.[486] Kısacası Nihat Danışman da bürokrasinin içinden gelmiş bir insan olması hasebiyle önemli bir kişi olarak önemli bir zamanda Aydın Valisi olmuştur. Vali ilk günlerinde hoş geldin ve tebrik ziyaretleriyle uğraşırken, görevinden alınan ve vazifesine geri dönecek olan Aydın Askerî Belediye Başkanı Kurmay Albay Enver Özbakan ise 15 Haziran 1960 Çarşamba günü saat 14.00'ten sonra İzmir'deki görevine dönmüştür. Hatta Kurmay Albay Enver Özbakan *"Muhterem Aydınlılar! Aslî vazifeme dönmek üzere bugüne kadar ifa ettiğim Belediye Reisliği görevinden ayrılıyorum. Hizmetinde bulunduğum kısa zaman içinde, Belediye hizmetlerinin ifasında yakın müzaheretlerini gördüğüm muhterem Aydınlılara şükranlarımı sunar, arzı veda ederken kendilerine sıhhat ve muvaffakiyet dilerim"* [487] mısralarıyla Aydın'a veda ediyordu. Zaten Harp Okulu Öğretmenlerinden olan Topçu Kurmay Albay Enver Özbakan, bu görevden ayrıldıktan kısa bir süre sonra yani 21 Haziran 1960 Salı günü vefat etmiştir. Aydınlılar bu vefat haberini ise Aydın basınındaki ölüm ilanından öğrenmiştir.[488] Hatta bu vefat üzerine dönemin Aydın Belediye Başkanı Yardımcısı Cemal Gencol ile Aydın Belediyesi amir, memur müstahdemleri İstanbul Yıldız'da bulunan Harp Akademisi Kumandanlığı'na hem taziye hem de duygu içeren bir mesaj gönderilmiş ve bu mesaj gazetelerden yayınlanmıştır.[489] Bu mesajdan bir gün sonra da Aydın Valisi ve Belediye Reisi Nihat Danışman bu vefat üzerine Harp Akademisi Kumandanlığı'na şöyle bir taziye mesajı göndermişti: *"İnkılâp günlerinde Aydın belediye Başkanlığı vazifesini titizlik ve büyük dirayetle yapan Değerli Kurmay Albay Enver Özbakan'ın vefatı bütün Aydın'da derin bir teessür yarattı. Başta Zat-ı Âlinizin arkadaş ve talebelerinin acılarını paylaşarak kendisine rahmet dilerken Aydınlılar'ın hislerine tercüman*

---

[485] *"Yeni Vali Bugün Vazifeye Başlıyor"*, **Kıroba Gazetesi**, 13 Haziran 1960 Pazartesi, Sayı: 8, Sayı: 2012, sf. 1; *"Yeni Valimiz Vazifesine Başladı"*, **Hüraydın Gazetesi,** 14 Haziran 1960 Salı, Yıl: 18, Sayı: 2209, sf. 1-2.

[486] *"Valimiz Nihat Danışman"*, **Hüraydın Gazetesi,** 14 Haziran 1960 Salı, Yıl: 18, Sayı: 2209, sf. 1.

[487] *"Belediye Reisimiz"*, *"Belediye Reisi Kur. Alb. Enver Özbakan'ın Aydınlılara Veda Mesajı"*, **Hüraydın Gazetesi,** 16 Haziran 1960 Perşembe, Yıl: 18, Sayı: 2211, sf. 1-4

[488] *"Askeri Belediye Reisimiz Kur. Alb. Özbakan Vefat Etti"*, **Hüraydın Gazetesi,** 24 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 18, Sayı: 2218, sf. 1.

[489] *"Harp Akademisi Kumandanlığı'na İstanbul-Yıldız"* **Hüraydın Gazetesi,** 25 Haziran 1960 Cumartesi, Yıl: 18, Sayı: 2219, sf. 1.

olduğuma inanmanızı istirham eder, hürmetlerimi sunarım. Aydın Valisi ve Belediye Reisi Nihat Danışman"[490] Aydın Eski Askerî Belediye Başkanı Kurmay Albay Enver Özbakan'ın vefatı Aydın'da böyle bir ortam yaratmıştır. 27 Mayıs 1960'dan önce yani Demokrat Parti Dönemi'nin son Aydın Emniyet Müdürü ise Şükrü Balcı'ydı. 27 Mayıs 1960'da askerî bir darbenin gerçekleşmesiyle başlayan yeni bir rejimde Aydın Emniyet Müdürü de değişmişti. Şükrü Balcı bir kenarda bekletilirken 1 Haziran 1960 Çarşamba gününden itibaren Emniyet Müdürü, Askerî Emniyet Müdürü unvanıyla Jandarma Yarbay Zeki Karakurt oldu.[491] Hukuk Fakültesi ve Kolej Mezunu olan Şükrü Balcı, 23 Haziran 1960 Perşembe günü Urfa'ya tayin olduğu için Aydın'dan ayrılmıştı.[492] Böylece Aydın'daki iki yıllık görev süresini bir şekilde tamamlamıştı. Şükrü Balcı'nın bu tayininin olduğu gün Aydın Emniyet Müdürlüğü'nde de görev değişimi olmuştu. Askerî Emniyet Müdürü Jandarma Yarbay Zeki Karakurt görevini devir-teslim töreni ile Muğla'dan tayin edilen Ali Hikmet Özsoy'a yerini bırakıyordu. Böylece Aydın Emniyet Müdürü Ali Hikmet Özsoy oluyordu.[493] Aydın'da Askerî Vali, Askerî Belediye Başkanı ve Askerî Emniyet Müdürü dönemi sona ermiş oluyordu. Olağanüstü koşulların mevcut olduğu süreç yavaş yavaş sona ermeye başlıyordu. Tüm ülkede olduğu gibi Aydın'da taşlar yerine oturmaya başlıyordu.

Askerî bir darbenin gerçekleştirilmesiyle başlayan 27 Mayıs Rejimi, Aydın'da da taraftar kitlesi bulmuştu. Aslında Başbakan Adnan Menderes ve bazı kabine üyelerinin memleketi olan Aydın'ın ihtilâle vereceği tepki herkes tarafından merak ediliyordu. Fakat ihtilâle karşı kolektif nitelikte bir tepki ortaya çıkmadığı gibi tam tersine vilayette ihtilâl sürecini destekleyen sevgi gösterileri kolektif olarak ortaya çıkmıştı. 27 Mayıs İhtilâli'nin tarihsel sürecini başlatan ve Demokrat Parti'yi iktidardan eden 27 Mayıs Askerî Darbesi'ni bir kurtarıcı olarak gören muhalif kesimler, bu olayı kutlamayı da ihmal etmediler. Bu durumu yadırgamamak gerekir; çünkü ister darbe ister muhtıra isterse de devrim olsun, bu tip toplumsal eylemlere toplum nazarında karşı olanlar olduğu gibi destek verenler de olmuştur. Aslında şöyle özetlemek gerekirse;

---

[490] *"Harp Akademisi Kumandanlığı'na Yıldız-İstanbul"* **Hüraydın Gazetesi,** 26 Haziran 1960 Pazar, Yıl: 18, Sayı: 2220, sf. 1.

[491] *"Zeki Karakurt Emniyet Müdürü",* **Kıroba Gazetesi,** 2 Haziran 1960 Perşembe, Yıl: 8, Sayı: 2007, sf. 1.

[492] *"Emniyet Müdürü Ş. Balcı, Bugün Urfa'ya Gidiyor"*, **Hüraydın Gazetesi,** 23 Haziran 1960 Perşembe, Yıl: 18, Sayı: 2217, sf. 1.

[493] *"Emniyet Müdürü Hikmet Özsoy Dün Vazifeye Başladı",* **Hüraydın Gazetesi,** 23 Haziran 1960 Perşembe, Yıl: 18, Sayı: 2217, sf. 1.

örneklerini verdiğimiz tarzdaki toplumsal eylemler, eylemin ortaya çıktığı toplumun içinde zâdeler ve zedeler yaratır. Çünkü insan psiko-fizik bir varlıktır ve buna benzer toplumsal olaylarda psikolojik süreçlerin etkisiyle akılsal değil; duygusal davranırlar. 27 Mayıs gibi toplumsal bir olay da Türkiye'de bu iki çeşit algıya sahip insan profilini yaratmıştır. Türkiye'nin önemli yerlerinden biri olan Aydın vilayetinde de bu iki çeşit algıya sahip insan tipinin (zâde-zede) ortaya çıkmaması da düşünülemezdi.

İktidarda bulunan Demokrat Parti ve onun iktidar enstrümanları ile mücadele edecek imkânı kendinde bulamayan Aydın'da yaşayan bazı muhalif kesimler, 27 Mayıs 1960 Cuma günü sabaha karşı gerçekleşen askerî darbeyi bir kurtarıcı olarak görmüşlerdi. Bu yüzden bu kesimler askerî darbeyi memnuniyetle karşılamışlardır ve içlerindeki soyut nitelikte olan memnuniyeti somut bir şekilde dışa vurmak için Aydın sokaklarında kolektif olarak sevgi gösterilerinde bulunmuşlardır. Basından öğrendiğimize göre 27 Mayıs 1960 Cuma gerçekleşen askerî darbeden sonra Aydın'da bir bayram havası hâkimdi ve sokaklar bayraklarla donatılmıştı. Aydın gençliği, 30 Mayıs 1960 Pazar günü çok büyük gösteriler yapmıştı. Saat 17.00'de Aydın Belediyesi önünde toplanan gençler ellerinde Türk bayrakları ve Atatürk portreleri ile üstlerinde *"Türk Ordusu Türk Gençliği Beraberdir"*, *"Şehit Verdik"*, *"Basına İnanıyoruz"*, *"Türküz Hürüz"* , *"Yurtta Sulh Cihanda Sulh"*, *"Yaşasın Türk Ordusu"* vs. yazılı dövizler olduğu halde bando ile Vilâyet Konağı'na çıkmışlardır. Burada İstiklal Marşına müteakip Askerî Vali'yi selamlayan gençler daha sonra Şehitler Abidesi'ne gelmişlerdir. Bu arada caddelerde kalabalıklara katılımlar olmuş ve caddelere biriken halk geçenleri geniş tezahürat yapmışlardır. Şehitler Abidesi meydanında toplanan kalabalık ilk olarak abideye çelenk koymuşlar ve bilahare şehitlerin manevi huzurunda bir dakikalık saygı duruşunda bulunmuşlardır. Heyecanla söylenen marşlardan ve Atatürk'ün gençliğe hitabesinden sonra Vilâyet Konağı önünden ilerleyen kafile, Öğretmen Ahmet Balcıl tarafından yapılan Atanın tahminen 10x6 metre ebadındaki portresini meydana çıkarmış ve bu portre büyük tezahürat arasında meydana asılmıştır. Bu Atatürk portresi Hakkı Darcan'ın sinemasına doğru asılmıştır. Bundan sonra meydan da hazır bulunan en büyük rütbeli subaydan ere kadar bütün ordu mensupları omuzlar üzerine alınarak taşınmıştır.[494] Aydın Yüksek Tahsil Gençleri tarafından tertip edilen bu yürüyüşe katılan gençleri koordine eden isimler ise Turhan Müdüroğlu, Fikret Toksöz,

---

[494] *"Şehrimiz Dün Tarihi Bir Gün Yaşandı"*, **Kıroba Gazetesi,** 31 Mayıs 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2005, sf. 1.

Kurt Cebe Noyan'dır. Bu örgütçü isimler de Aydın Yüksek Tahsil Gençleri'ne üye olan öğrenci gençlerdir. Ayrıca Avukat Necmi Akçasu, Mithat Eraydın, Hikmet Aygen ve Hilmi Becerik gibi şehrin ileri gelenleri de bu yürüyüşe katılmışlardır.[495] Yalnız burada bir hususta bahsetmek gerekmektedir. 27 Mayıs kutlamalarında aktif rol oynayan grup ise Aydın Yüksek Tahsil Gençleri'dir. Bu gençler Millî Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel ile Anayasa Tertip Komisyonu Başkanı Ordinaryüs Profesör Sıddık Sami Onar'a birer telgraf çekmişlerdir. Bu telgraflardan sadece Millî Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'e gönderilen telgrafı burada örnek olarak vermek istiyorum: *"Sayın Orgeneral Cemal Gürsel, Türk Silahlı Kuvvetleri Başkumandanı ve Millî Birlik Komitesi Başkanı Ankara, Şanlı Ordumuzun asilâne ve vakurâne başardığı Millî İnkılâp hareketimizi kutlu bir bayram, büyük bir zafer olarak kabul etmenin verdiği sonsuz gurur ve sevinç içindeyiz. Yüksek şahsiyetlerinde bütün ordumuzu candan kutlar, şükranlarımızı sunarız. Atatürk Gençliği olarak hürriyetlerimiz ve ideallerimiz uğrunda daima yanınızda ve yolunuzda olmayı en şerefli vatan vazifesi telakki ediyoruz. Yurtta Sulh ve Cihanda Sulh bizim de kaynağımızdır. AYDINLI YÜKSEK TAHSİL TALEBELERİ."* [496] Aydınlı gençler 27 Mayıs hareketini tebrik etmek için önemli makamlara kutlama telgrafları göndermişlerdir. Aydınlı gençler ertesi günde yürüyüş yapmışlardı. Liseli öğrenciler, yaptıkları büyük bir hazırlıktan sonra dün 17.15'te Askerî Valimizi ziyaret ederek büyük bir çiçek takdim ettiler. Askerî Valimiz kendilerine teşekkür etti. Türk Ordusu ve Türk Gençliği Sağ Olsun! Var Olsun! diyerek sözlerini bitirdi. Binlerce Aydınlı, valimizi en samimi hisleriyle bağırlarına bastılar ve alkış tufanına tuttular. Öğrenciler bayraklarıyla ellerindeki *"Yaşasın Türk Ordusu"* dövizleriyle beraber gençlik marşını söyleyerek şehitler abidesine indiler. Bine yakın öğrenci göğüslerine ay yıldızlı forma takmış, kız öğrenciler Türk bayraklarına sarılmış bir vaziyette önden giden Atanın büstünü ve resmini takip ediyorlardı. Sanki gençlik hürriyete susamıştı. Bu gençleri binlerce Aydınlı takip etmişti ve onların bu neşesine Aydınlılarda iştirak etmişti. Daha sonra gençler şehitler abidesine çelenk koyarak ayrıldılar. Hatta halk ordu mensuplarını

---

[495] *"Gençlik Dün Yürüyüş Yaptı, Şehrimiz Bayraklarla Donatıldı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 31 Mayıs 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2201, sf. 1-2.

[496] *"Aşağıdaki Telgraflar..."*, **Hüraydın Gazetesi**, 31 Mayıs 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2201, sf. 2- 4.

omuzlarına almıştı. Bu gençler daha sonra lisenin bahçesinden ayrılmışlardır.[497] Aydın vilayetinde 27 Mayıs kutlamaları sonraki günlerde de devam etmiştir. 1 Haziran 1960 Çarşamba günü Çine, Germencik, Koçarlı ve Karacasu ilçelerinde halk gösterilerine devam etmiştir. Aydın'da Halk orduya tezahüratta bulunmuş ve ordu mensuplarını omuzlarına almışlardır. Pencereler Türk bayrakları donatılmış ve bazı dükkânların vitrinlerine ihtilâlin lideri pozisyonunda olan Orgeneral Cemal Gürsel'in resimleri konulmuştur. Ayrıca 1 Haziran 1960 Çarşamba günü akşamı saat 21.00'de binlerce Aydınlı genç Erkek Sanat Enstitüsü bahçesinde toplanarak ellerinde bayraklar Ata'nın büstü ve bayraklar olduğu halde muazzam sevgi tezahüratıyla karşılanan bir yürüyüş yapmışlardır. Bando ile berber heyecanla söylenen marşlarla yola çıkan gençlere her sokakta ve her caddede yeni katılımlar olmuş Şehitler Abidesi önünde kalabalıklar alanı hınca hınç doldurmuştur. Meydanda halkla beraber coşkun bir sesle İstiklâl Marşı söylenmiş, bilahare Hürriyet için canlarını veren şehitlerin manevi huzurunda bir dakikalık saygı duruşunda bulunulmuştur. Bundan sonra Atalay Akay ve Arif Ürel birer şiir okumuşlar ve daha sonra çılgınca alkışlanmışlardır. Türk Milleti, Türk Ordusu ve Türk gençliği şerefine üç *"sağ ol"* bağırışı binlerce kişi tarafından hep bir ağızdan söylendikten sonra gençler gene heyecanla söyledikleri marşlarla şehri dolaşmışlardır. Her geçilen caddede halk gençlere büyük tezahüratta bulunmuştur. Geç vakitlere kadar süren yürüyüş yine Sanat Enstitüsü bahçesinde son bulmuştur.[498] Karacasu ise Hükümet meydanında toplanan binlerce halk, millî inkılâp dolayısıyla orduya olan bağlılıklarını bildirmişlerdir ve neşe içinde millî marşlar söylenerek Aydın Askerî Valisi Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı'ya bağlılık ve teşekkür telgrafları çekilmişti.[499] Buna benzer 27 Mayıs kutlamaları Söke, Nazilli ve Ortaklar'da da devam etmiştir. Söke'de Türk Silahlı Kuvvetleri'nin idareyi ele almasından dolayı talebeler, gençler, Şoförler Cemiyeti bütün vasıtalarıyla beraber, bir yürüyüş yapmıştır. Saat 14.00'te Belediye önünde başlayan yürüyüşte ellerindeki muhtelif dövizler ile kafile, marşlar söyleyerek parktaki Atatürk büstünün önüne gelinmiştir. Gençler muhtelif konuşmalar yapmışlar ve büste çelenkler konulmuştur. Nazilli'de de aynı şekilde bir gösteri yapılmıştır ve gençler sevgi

---

[497] *"Gençler Gene Yürüyüş Yaptılar"*, **Hüraydın Gazetesi**, 1 Haziran 1960 Çarşamba, Yıl: 8, Sayı: 2201, sf. 1-2. *"Aydın'da Büyük Bir İnkılâbın Heyecanı Devam Ediyor"*, **Kıroba Gazetesi**, 1 Haziran 1960 Çarşamba, Yıl: 8, Sayı: 2006, sf. 1-2.

[498] *"Gençlerin Önceki Gösterileri Muazzam Oldu"*, **Kıroba Gazetesi**, 2 Haziran 1960 Perşembe, Yıl: 8, Sayı: 2007, sf. 1.

[499] *"Vilâyetimiz Dün de Bayram Yaptı"*, **Kıroba Gazetesi**, 2 Haziran 1960 Perşembe, Yıl: 8, Sayı: 2007, sf. 1; *"Karacasu'da Bayram"*, **Hüraydın Gazetesi**, 3 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2203, sf. 1-2.

gösterilerinde bulunmuşlardır.[500] Yalnız gazetelerden öğrenildiğine göre 8 Haziran 1960 Cuma günü saat 16.00'da da Nazilli Cumhuriyet Meydanı'nda bir Hürriyet Mitingi tertip edilmiştir. Aydın'dan ve çevre yerleşimlerden Nazilli'ye bu mitinge katılmak için geleceklerdir. Bu miting için 50 kişilik bir askeri bando ile bir kıt'a asker de İzmir'den gelmiştir. Ayrıca hürriyet mitingi süresince Balıkesir Hava Üssüden kalkan uçaklar kazanın semalarında uçmuştur.[501] Ortaklar'da da 27 Mayıs için kutlamalar yapılmıştır. Kasabada gece gündüz kutlama faaliyetleri koordineli bir şekilde sürmüştür. Çünkü bu kasaba Ortaklar Öğretmen Okulu gibi önemli bir eğitim merkezine ev sahipliği yapmaktadır ve gösterilerin koordineli olması bu açıdan önemlidir. Ortaklar Öğretmen Okulu öğrencileri önlerinde okul bandosu ve başlarındaki müdürleri ile öğretmenleriyle marşlar söyleyerek kasabanın sokaklarını dolaşmışlardır. Cumhuriyet Meydanı'nda toplanarak kahraman orduya duyulan sevinci ifade eden konuşmalar yapmışlar, orduya hakkın zaferini öven şiirler okumuşlardır. Ayrıca folklor oyunları da oynanmıştır.[502] Hürriyet Bayramı Umurlu'da da kutlanmıştır. Bu kutlama için Aydın'dan genç kafileleri kasabaya gelmiştir. Aydın Askerî Belediye Başkanı Kurmay Albay Enver Özbakan ile Yarbay Necip Özbay da bu merasimde hazır bulunmuştur. Atanın büstüne çelenk koyan gençler şiirler ve heyecanlı konuşmalar yapmışlardır. Meydanda ise ciddi bir halk kalabalığı vardır. Halk coşkun tezahürat yapmışlar ve ellerinde bayraklar ile kasabayı dolaşmışlardır.[503] Hem 27 Mayıs kutlamalarının hem de Kurban Bayramı'nın aynı günlere gelmesi basında ve mülkî idarecilerde çifte bayram vurgusunu arttırdı. [504] 9 Haziran 1960'da ise bu sefer Sultanhisar'da bir kutlama yapılmıştır. Bu kutlama merasiminde Aydın Askerî Valisi Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı da bir konuşma yapmıştır. Sultanhisar kaymakamı Cahit Gündüz hürriyet vurgusu yapan bir konuşma yapmıştır. Maarif memuru Selim Akay, İstiklal Marşı ve saygı duruşundan sonra Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'ni okumuştur. Öğretmenlerden Ahmet Dönmez ise ateşli bir konuşma yapmıştır. Halkın ilgisi ise merasimlerde de kendini göstermiş ve halk sık sık orduya tezahürat yapmıştır. Cumhuriyet Meydanı ek olarak aydınlatılmıştır ve gösteriler

---

[500] *"Söke ve Nazilli'de Hürriyet Bayramı Neşeyle Kutlandı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 3 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2203, sf. 1-3.
[501] *"Nazilli'deki Büyük Miting"*, **Demokrat İzmir**, 7 Haziran 1960 Perşembe, Yıl: 18, Sayı: 4704, sf. 1.
[502] *"Ortaklar'da Sevinç"*, **Hüraydın Gazetesi**, 3 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2203, sf. 1-3.
[503] *"Hürriyet Bayramı Dün Umurlu'da da kutlandı"*, **Kıroba Gazetesi**, 3 Haziran 1960 Cumartesi, Yıl: 8, Sayı: 2007, sf. 1-4.
[504] *"İki Bayram Bir Arada Kutlandı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 10 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2206, sf. 1-3.

akşamüzeri yapılmıştır. Gençlerden Cemal Yüzgeç bir konuşma yapmıştır. Folklor oyunları da oynanmıştır. Bu kutlama faaliyetlerinden başka Çamlık Gazinosunda bir ziyafet verilmiştir. Aydın Askerî Valisi de bu kutlamadan sonra teşekkürlerini sunmuştur.[505] Hâlbuki Sultanhisar Demokrat Parti zamanında ilçe yapılmıştı ve 27 Mayıs kutlamalarının bu kadar gösterişli yapılması ise düşündürücüydü. Köylerde de kutlamalar yapıldı. Örneğin Roman vatandaşlarının da yaşadığı Kocagür'de de benzer şekilde bir hürriyet bayramı kutlaması yapılmıştır.[506] 10 Haziran 1960 Cuma günü 27 Mayıs'tan önceki olaylarda ölen Turan Emeksiz ve Nedim Özfırat'ın cenazeleri Anıtkabir'e gömülecekti ve bunun için devlet katında Ankara'da bir resmi tören bile düzenlenmişti.[507] Ankara'da yapılacak bu cenaze merasimi için Aydın merkezden ve bağlı bazı yerleşimlerden kafileler otobüsle Ankara'ya hareket etmişlerdi.[508] Sonunda bir sorun yaşanmadan ve büyük bir devlet töreni ile cenazeler Anıtkabir'e defnedilmiştir.[509] Bu arada yapılması düşünülen hürriyet abidesi için (27 Mayıs'tan önce ölenler için) Aydın'da da para toplama ve bağış kampanyası yapılmıştır. Bu kampanyaya Aydın Askerî Valisi Zahit Ş. Kırağlı, yapmakta olduğu valilik vazifesi için aldığı maaşın hepsini yatırmıştır.[510] 27 Mayıs için devlet erkânına kutlama telgrafları çekilmeye devam ediyordu. Aydın Lisesi müdür ve öğretmenleri Devlet Reisi ve Millî Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'e bir bağlılık telgrafı çekiyordu. Bu telgrafın içeriği şöyleydi: *"Sayın Orgeneral Cemal Gürsel, Millî Birlik Komitesi Devlet ve Hükümet Başkanı ANKARA; Bizler Aydın Lisesi öğretmenleri şahsınızla, şanlı ordunuzla yıllarca hasretini çektiğimiz hürriyet güneşine kavuştuk. Minnet ve şükran hislerimizin kabulünü diler, kadınlı erkekli bütün kalbimizle emirlerimizde*

---

[505] *"Sultanhisar'da İki Bayram Birden Sevinçle Kutlandı"*, **Hüraydın Gazetesi,** 10 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2206, sf. 1-4; *"Sultanhisar Hürriyet Bayramını büyük Bir Sevinç İçinde Kutlandı"*, **Kıroba Gazetesi,** 10 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2010, sf. 1-4; *"Sultanhisar'daki Coşkun Kutlama"*, **Yeni Asır**, 10 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 64, Sayı: 19563, sf. 3-4.

[506] *"Kocagür Köyü'nde Hürriyet Bayramı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 12 Haziran 1960 Pazar, Yıl: 8, Sayı: 2208, sf. 1-3

[507] *"Hürriyet Şehitlerimiz Bugün Toprağa Veriliyor"*, **Demokrat İzmir**, 10 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 18, Sayı: 4707, sf. 1.

[508] *"Hürriyet Şehitleri İçin Bir Kafile Dün Sabah Ankara'ya Gitti"*, **Kıroba Gazetesi,** 10 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2010, sf. 1; *"Heyet Dün Ankara'ya Gitti"*, **Hüraydın Gazetesi,** 10 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2206, sf. 1-3.

[509] *"Şehitlerimizi Dün Toprağa Verdik"*, **Demokrat İzmir**, 11 Haziran 1960 Cumartesi, Yıl: 18, Sayı: 4708, sf. 1.

[510] *"Aydın Askerî Valisi Ödeneğini Şehitler Abidesi'ne Bağışladı"*, **Demokrat İzmir**, 9 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 14, Sayı: 4708, sf. 4; *"Hürriyet Şehitler Abidesi İçin İlk Yardımı Askerî Valimiz Zahit Ş. Kırağlı Yaptı"* , **Hüraydın Gazetesi**, 10 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2210, sf. 1; *"Valimizin Asil Bir Jesti"*, **Kıroba Gazetesi**, 10 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2010, sf. 1.

bulunduğumuzu arz ederiz. Aydın Lisesi Öğretmenleri Adına Müdür Hamdi Güneş". Kısa bir süre sonra Orgeneral Cemal Gürsel bu telgrafa cevap olarak şu mısraları yazar: *"Sayın Hamdi Güneş, Aydın Lisesi Müdürü AYDIN, Telgrafınızla ihzar olunan alâka ve güzel duygulara teşekkür eder, muhabbetle gözlerinizden Öperim. Başvekil Orgeneral Cemal Gürsel."*[511] Aydın Lisesi öğretmenlerinin bağlılık telgrafına kayıtsız kalmayan Orgeneral Cemal Gürsel, bürokrasi aracılığıyla iade-i telgraf göndermiştir. Bu telgraflarda karşılıklı bağlılık, sevgi ve saygı izlenimi vardır. Aydın'da olan bitenler ulusal basının da dikkatini çekmiştir. Gerçekten de ihtilâle Aydın'ın vereceği tepki de merak konusu olmuş ki Milliyet gazetesi ailesinden Ümit Deniz, Hürriyet gazetesinden İlhan Koçu ve Demokrat İzmir gazetesinden Fotoğrafçı Hüseyin Baradan Aydın'a gelmişlerdir. Hatta Aydın Askerî Valisi Tuğamiral Zahit Ş. Kıraglı'yı da ziyaret etmişlerdir.[512] Bu arada bölgesel gazetelerde de Aydın'ın 27 Mayıs'a bakışı hakkında haberler çıkmaktadır. Örneğin Demokrat Ege gazetesi *"Aydın'da Bayram Havası Devam Ediyor"* başlığını atmıştır ve 27 Mayıs kutlamalarında Aydın'da yaşananları sayfalarına taşımıştır.[513] 27 Mayıs'a giden süreçte tartışmalar yaratan ve Adnan Düvenci sahibi olduğu Demokrat İzmir gazetesi ise *"Aydınlılar da Sevinç İçindeler"* başlığını Aydın'daki izlenimlerini anlatmak için kullanmıştır. Haziran 1960'ın ilk günlerinde yapılan ve biraz önce bahsedilen vilayet kutlamalarına gazete yer vermiştir.[514] Gazete ertesi günde *"Aydın'da Sevinç"* başlıklı bir haber daha vermişti. Tekrar daha önceki kutlamalardan bahsettikten sonra Koçarlı Merasim Tertip Komitesi'nin Aydın Askerî Valisi Zahit Ş. Kıraglı'ya çektikleri telgrafı kamuoyuna duyurmuştur.[515] Batı Anadolu'da tarih disiplini çalışmalarında önemli bir yer tutan Yeni Asır gazetesi ise *"Aydınlılar da, Sevinçli ve Coşkun Günlerini Yaşıyor"* başlığını sayfalarına atmıştır. Aydın halkının ordu lehine attığı tezahüratlar gazetenin sayfalarına yansımıştır. Ayrıca yapılan kutlamalardan izlenimler de aktarılmıştır.[516] Gazetenin 5 Haziran 1960 Pazar günkü sayısında Aydın'da 27 Mayıs lehine yapılan gösterilerin şenlik havasında

---

[511] *"Lise ve Öğretmenlerinin Devlet Hükümet Reisimize Çektikleri Bağlılık Telgrafı"*, **Kıroba Gazetesi**, 13 Haziran 1960 Pazartesi, Yıl: 8, Sayı: 2012, sf. 1.

[512] *"İstanbul'dan Gazeteciler Aydın'da"*, **Kıroba Gazetesi,** 3 Haziran 1960 Cumartesi, Yıl: 8, Sayı: 2007, sf. 1.

[513] *"Aydın'da Bayram Havası Devam Ediyor"*, **Demokrat Ege**, 4 Haziran 1960 Cumartesi, Sayı: 6, Sayı: 2234, sf. 3.

[514] *"Aydınlılar da Sevinç İçindeler"*, **Demokrat İzmir,** 2 Haziran 1960 Perşembe, Yıl: 14, Sayı: 4702, sf. 1-3.

[515] *"Aydın'da Sevinç"*, **Demokrat İzmir,** 3 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 14, Sayı: 4703, sf. 3.

[516] *"Bayram Sevinci, Bütün Yurtta Devam Ediyor"*, **Yeni Asır**, 2 Haziran 1960 Perşembe, Yıl: 64, Sayı: 19554, sf. 3-4.

geçtiğini belirtmiştir. Halkın Aydın Askerî Valisi Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı ile olan karşılıklı bağlılık gösterileri üzerinde durmuştur. Ayrıca Aydınlı Yüksek Tahsil Talebeleri'nin 6 Haziran 1960 Pazartesi Aydın tarihi camilerinden Bey Camii'nde İstanbul ve Ankara'da hürriyet uğruna şehit düşmüş arkadaşlarının ruhları için bir mevlit okutturacaklarını gazete üzerinden kamuoyuna duyurmuştur.[517] 9 Haziran 1960 Perşembe günü Yeni Asır gazetesinde çıkan *"Aydın'da Sevgi Gösterileri Devam Ediyor"* başlıklı haberde kutlamaların şenlik havasında devam ettiğini yazmıştır. Aydın Askerî Valisi Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı'nın ise garnizon ile hastaneleri dolaşarak kentlilerin hem Kurban Bayramı'nı hem de Hürriyet Bayramını bayramlaşma ritüelinde kutlamıştır. Aydın Cezaevine de giden Aydın Askerî Valisi, orada mahkûmların yoğun ilgisiyle karşılanmış ve mahkûmlar neredeyse yarım saat hem Askerî Vali lehine hem de ordu lehine tezahüratta bulunmuşlardır.[518] Ege Ekspres gazetesi de 27 Mayıs sonrası Aydın vilâyetinde olanları yakından ilgilenmiştir. Ege Ekspres gazetesi de Aydın'daki kutlamalara geniş yer ayırmıştır ve kutlamalardaki izlenimlerini *"Aydın'da Şenlikler"* başlığı ile gazetede yansıtmıştır.[519] 1 Haziran 1960 Çarşamba günü gazete bu sefer *"Aydın'da Ordumuza Tezahürat"* başlıklı haberde hem 27 Mayıs sonrası kentteki kutlamalara yer vermiş hem de halkın orduya olan açık desteğini sayfalarına yansıtmıştır.[520] Gazete ertesi günü *"Hürriyet Bayramı Yurdun Her Tarafında Kutlanıyor"* başlıklı haberde Ege Bölgesi'ndeki 27 Mayıs'tan sonraki kutlamaları ön plana çıkarmıştır. Ayrıca gazete bu haber içinde Aydın'da her tarafın bayraklarla donatıldığını, bandocuların ve gösteri ekiplerinin faaliyetlerini, genç kızların bayraklara sarındıklarını ve ellerindeki buketi Askerî Valiye takdim ettiklerini, askerlerin omuzlara alındıklarını, çeşitli sivil toplum kuruluşlarının ve esnaf teşekküllerinin kentin Askerî Valisi'ne ziyaretlerde bulunduklarını yazarak kent hakkında geniş bir betimleme yapmıştır.[521] Ege Ekspres gazetesi biraz daha ileri giderek 27 Mayıs'tan sonra kentte edindiği izlenimlerden dolayı ilk sayfaya şu başlığı atıyordu: *"Sabık Başvekil'in Kazası (Aydın) Halkı da, Millî Harekâtı Tasvip Ediyor."* Bu başlık ile atılmış haber kentin 27 Mayıs'a bakışını göstermesi bakımından önemlidir. Gerçekten de 27 Mayıs'a kentten

---

[517] *"Hürriyet Şenlikleri"*, **Yeni Asır**, 5 Haziran 1960 Pazar, Yıl: 64, Sayı: 19557, sf. 1-3-4.
[518] *"Aydın'da Sevgi Gösterileri Devam Ediyor"*, **Yeni Asır**, 9 Haziran 1960 Perşembe, Yıl: 64, Sayı: 19562, sf. 1-3.
[519] *"Aydın'da Şenlikler"* , **Ege Ekspres**, 31 Mayıs 1960 Salı, sf. 1-7.
[520] *"Aydın'da Ordumuza Tezahürat"*, **Ege Ekspres**, 1 Haziran 1960 Çarşamba, sf. 1-2.
[521] *"Hürriyet Bayramı Yurdun Her Tarafında Kutlanıyor"*, **Ege Ekspres**, 2 Haziran 1960 Perşembe, sf. 4-5.

geçtiğini belirtmiştir. Halkın Aydın Askerî Valisi Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı ile olan karşılıklı bağlılık gösterileri üzerinde durmuştur. Ayrıca Aydınlı Yüksek Tahsil Talebeleri'nin 6 Haziran 1960 Pazartesi Aydın tarihi camilerinden Bey Camii'nde İstanbul ve Ankara'da hürriyet uğruna şehit düşmüş arkadaşlarının ruhları için bir mevlit okutturacaklarını gazete üzerinden kamuoyuna duyurmuştur.[517] 9 Haziran 1960 Perşembe günü Yeni Asır gazetesinde çıkan *"Aydın'da Sevgi Gösterileri Devam Ediyor"* başlıklı haberde kutlamaların şenlik havasında devam ettiğini yazmıştır. Aydın Askerî Valisi Tuğamiral Zahit Ş. Kırağlı'nın ise garnizon ile hastaneleri dolaşarak kentlilerin hem Kurban Bayramı'nı hem de Hürriyet Bayramını bayramlaşma ritüelinde kutlamıştır. Aydın Cezaevine de giden Aydın Askerî Valisi, orada mahkûmların yoğun ilgisiyle karşılanmış ve mahkûmlar neredeyse yarım saat hem Askerî Vali lehine hem de ordu lehine tezahüratta bulunmuşlardır.[518] Ege Ekspres gazetesi de 27 Mayıs sonrası Aydın vilâyetinde olanları yakından ilgilenmiştir. Ege Ekspres gazetesi de Aydın'daki kutlamalara geniş yer ayırmıştır ve kutlamalardaki izlenimlerini *"Aydın'da Şenlikler"* başlığı ile gazetede yansıtmıştır.[519] 1 Haziran 1960 Çarşamba günü gazete bu sefer *"Aydın'da Ordumuza Tezahürat"* başlıklı haberde hem 27 Mayıs sonrası kentteki kutlamalara yer vermiş hem de halkın orduya olan açık desteğini sayfalarına yansıtmıştır.[520] Gazete ertesi günü *"Hürriyet Bayramı Yurdun Her Tarafında Kutlanıyor"* başlıklı haberde Ege Bölgesi'ndeki 27 Mayıs'tan sonraki kutlamaları ön plana çıkarmıştır. Ayrıca gazete bu haber içinde Aydın'da her tarafın bayraklarla donatıldığını, bandocuların ve gösteri ekiplerinin faaliyetlerini, genç kızların bayraklara sarındıklarını ve ellerindeki buketi Askerî Valiye takdim ettiklerini, askerlerin omuzlara alındıklarını, çeşitli sivil toplum kuruluşlarının ve esnaf teşekküllerinin kentin Askerî Valisi'ne ziyaretlerde bulunduklarını yazarak kent hakkında geniş bir betimleme yapmıştır.[521] Ege Ekspres gazetesi biraz daha ileri giderek 27 Mayıs'tan sonra kentte edindiği izlenimlerden dolayı ilk sayfaya şu başlığı atıyordu: *"Sabık Başvekil'in Kazası (Aydın) Halkı da, Millî Harekâtı Tasvip Ediyor."* Bu başlık ile atılmış haber kentin 27 Mayıs'a bakışını göstermesi bakımından önemlidir. Gerçekten de 27 Mayıs'a kentten

---

[517] *"Hürriyet Şenlikleri"*, **Yeni Asır**, 5 Haziran 1960 Pazar, Yıl: 64, Sayı: 19557, sf. 1-3-4.
[518] *"Aydın'da Sevgi Gösterileri Devam Ediyor"*, **Yeni Asır**, 9 Haziran 1960 Perşembe, Yıl: 64, Sayı: 19562, sf. 1-3.
[519] *"Aydın'da Şenlikler"* , **Ege Ekspres**, 31 Mayıs 1960 Salı, sf. 1-7.
[520] *"Aydın'da Ordumuza Tezahürat"*, **Ege Ekspres**, 1 Haziran 1960 Çarşamba, sf. 1-2.
[521] *"Hürriyet Bayramı Yurdun Her Tarafında Kutlanıyor"*, **Ege Ekspres**, 2 Haziran 1960 Perşembe, sf. 4-5.

önemli bir kesimin destek vermesi basında bu başlıktaki gibi bir izlenim yaratmıştır. Çünkü 27 Mayıs 1960'da askerî bir darbe ile iktidardan düşürülmüş bir Başbakanın yani Adnan Menderes memleketiydi ve kentin bu yüzden 27 Mayıs'a bakışı ise merak konusuydu. Bu başlık ise böyle bir merakın sonuçlanmış bir şekilde dışavurumuydu. Ayrıca gazetede bu başlıklı haberin içeriğinde ise askerî idarecilerin kentte yaptıkları çalışmalar ve kent halkı ile askerî idareciler arasındaki olumlu gelişen diyalog ön plana çıkarılmıştır.[522] Aydın'da 27 Mayıs ertesinde yapılan ve ihtilâli tasvip eden gösteriler bunlardı. Bundan sonraki bölümlerde kentte gerçekleşen birkaç önemli etkinlik üzerinde durarak 27 Mayıs ile kentin ilişkisini daha açık bir şekilde ortaya konulacaktır. Zihinlerde bu konu üzerinde oluşabilecek soru işaretlerin çözülmesine yardımcı olunacaktır.

16 Mayıs 1960'da Milli Eğitim Bakanlığı 19 Mayıs Kutlamalarını yasakladı.[523] 19 Mayıs'ın anlamı Türkiye'de yaşayan halklar nezdinde Türkiye Cumhuriyeti'nin doğum günüdür. Ancak 1960 yılında Demokrat Parti iktidarı, o günlerin özel koşullarını dikkate alarak, bu günün kutlanmasına izin vermez. 27 Mayıs İhtilâli'nden sonra gazetelerde çıkan haberlere göre Başbakan Adnan Menderes ile görüşen İçişleri Bakanı Namık Gedik 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nı erteletmiştir. Bu erteleme kararı daha sonra dönemin Milli Eğitim Bakanı Atıf Benderlioğlu'na makamında bulunmadığı için, Adnan Menderes'in emriyle o günkü MEB Özel Kalem Müdürü tarafından Bakan'a sonradan iletilmiştir. Milli Eğitim Bakanı Atıf Benderlioğlu da şifreli yıldırım telgrafla vilayetlere bildirmiş ve 19 Mayıs gösterileri böylece iptal edilmiştir. Bu bilginin Milli Eğitim Bakanlığı'nın Özel Kalem Müdürlüğü'ndeki evraklarda çıktığı dönemin gazetesi tarafından ileri sürülmüştür.[524] Milli Eğitim Bakanlığı tarafından iptal edilen 19 Mayıs gösterileri, 26 Haziran 1960 Pazar günü 27 Mayıs İhtilâli'ni gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi'nce tüm yurtta törenlerle kutlanmasına izin verilmiştir. Ertelenen 19 Mayıs kutlamaları, 26 Haziran 1960 Pazar günü Aydın'da yapılmıştır. Yerel basından öğrenildiğine göre kanunî tarihinden 38 gün sonra Aydın'da da kutlanan 19 Mayıs kutlamaları hayli renkli geçmiştir. Hüraydın gazetesi bu durumu şu başlıkla özetliyordu: *Hürriyete Susayan Aydınlılar, Bayramı Heyecanla Kutladılar.*

---

[522] *"Sabık Başvekil'in Kazası Halkı da, Millî Harekâtı Tasvip Ediyor"*, **Ege Ekspres**, 3 Haziran 1960 Cuma, sf. 1-3.
[523] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 398.
[524] *"19 Mayıs'ı Menderesle N. Gedik İptal Ettirmişti"*, **Demokrat İzmir**, 26 Haziran 1960 Pazar, sf. 3.

Sabahın erken saatlerinde bütün resmi ve hususî teşekküller, evler, dükkânlar, meydanlar, bütün nakil vasıtaları bayraklarla süslenmişti. Aydın'da 19 Mayıs kutlamaları, Erkek Sanat Enstitüsü öğrencilerinin sabah 08.00'de Şehitler Abidesi'ne çelenk konmasıyla başladı. Kafileler, 08.15'de törenin başlayacağı stadyuma gitmeye başladı ve merasime giden okullar tören alanında yerlerini almaya başladılar. Vali Nihat Danışman ve beraberinde bulunan Aydın Garnizon Komutanı, Milli Eğitim Müdürü, Emniyet Müdürü tören kıt'alarını gezerek bayramlaştılar. Vali Nihat Danışman'ın bayram tebriki kıt'alar tarafından *"Sağol"* sesleri ile ve halkın yüksek tezahüratı ile karşılandı. Bundan sonra İstiklal marşı söylendi ve takiben lise öğrencilerinden Ayşe Çağlartuna şiir okudu. Yine lise öğrencilerinden biri Atatürk'ün gençliğe hitabesini okudu. Kız ve erkek öğrenciler gösteri hareketleri yaptılar. Görüldüğü üzere iptal edilen 19 Mayıs kutlamaları Aydın merkezde böyle kutlanmıştı.[525] İptal edilen 19 Mayıs kutlamaları Aydın'ın ilçelerinde de kutlanmıştı. Örneğin Atça'da Cumhuriyet Meydanı'nda da bir kutlama programı yapılmıştır ve bu kutlamalara halkın yakın bir ilgisi olmuştur.[526] Demokrat Parti Dönemi'nde iptal edilen 19 Mayıs Kutlamaları, 27 Mayıs Rejimi'nde kutlanmıştır. Yeni rejimin, sabık iktidar tarafından iptal edilen bir ulusal bayramı kutlaması bu yeni rejimin imajı açısından önemlidir. Ayrıca halk desteği sağlamak için önemli bir faaliyettir. İptal edilen bu bayramın yeni rejim tarafından Aydın'da da kutlanması böyle kırılgan bir siyasal konjonktürde ciddi önem arz etmektedir.

27 Mayıs 1960'dan sonra Aydın'da yapılan kutlama etkinliklerinden biri de 3 Temmuz 1960 Pazar günü yapılan Hürriyet Bayramı'dır. Aydın'da 3 Temmuz 1960 Pazar günü bir Hürriyet Mitingi yapılacağı hem yerel basında hem ulusal basında duyurulmuştu.[527] *"Şehrimizde Maarif mensupları ve gençleri tarafından Pazar günü 11.00'de yapılmak üzere Hürriyet Mitingi tertip edilmiştir. İstasyon Meydanı'nda yapılacak olan bu Hürriyet toplantısına büyük şair Behçet Kemal Çağlar da davet edilmiştir. Çağlar Cumartesi günü şehrimizde beklenmektedir. Maarif mensupları ve*

---

[525] *Hürriyete Susayan Aydınlılar, Bayramı Heyecanla Kutladılar,* **Hüraydın Gazetesi**, 28 Haziran 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2221, sf. 1-3; *"19 Mayıs Kutlandı"*, **Ses Gazetesi**, 27 Haziran 1960 Pazartesi, Yıl: 14, Sayı: 2509, sf. 1.

[526] *"Atça'da Cumhuriyet Bayramı Kutlandı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 28 Haziran 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2221, sf. 1-3.

[527] *"Aydın'da Yarın İnkılâp Mitingi Yapılacak"*, **Ege Ekspres**, 2 Temmuz 1960 Cumartesi, sf. 1; *"Yarın Aydın'da Miting Var"*, **Yeni Asır**, 2 Temmuz 1960 Cumartesi, Yıl: 64, No: 19557, sf. 1; *"Hürriyet Mitingi Pazar Günü İstasyon Meydanında"*, **Hüraydın Gazetesi**, 1 Temmuz 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2224, sf. 1-3.

gençler, bu miting için hazırlıklara başlamışlar ve çalışma programını tamamlamışlardır. İstanbul ve Ankara profesörlerinin de iştirak edeceği bu mitingde sabık iktidarın zulmünden, ordunun idareyi ele alışındaki maksat ve gayeden bahsedeceklerdir" diye yerel gazetelerde bu miting hakkında bilgi verilmiştir.[528] 3 Temmuz 1960 Pazar günü İstasyon Meydanı'nda yapılan Hürriyet Mitingi'ne Aydınlıların yakın ilgisi olmuştur. Hakikaten bu mitingin fotoğraflarına bakınca meydanda muazzam bir kalabalık vardır. Halk genelde ordu lehine tezahüratta bulunmuştur. Saat 09.30'da Lise bahçesinde toplanan İzmir Hava Harp Okulu Öğrencileri, Üniversiteliler ve Subaylar, bayrak ve çiçeklerle süslenmiş, şehrimiz yollarında bir yürüyüş yapılmıştır. Bu arada gençler miting meydanında, ellerinde dövizleri olduğu halde yerlerini almışlardır. Bu dövizlerde *"Aydın, Yalnız Türk Ordusunun Kalesidir"*, *"Maarif (Eğitim) Ordusu, Şanlı ordu İle Beraberdir"*, *"Türk Ordusu Canımızdır"*, *"Sofraya Gelir İftar Bilmez, Camiye Halı Alır Parasını Ödemez"*, *"Böyle Hemşehrilere Lanet Olsun"*, *"Vatan, Millet Yolunda Altınları Yediler"* [529] gibi yazılar yazan dövizleri ellerde taşınmıştır. Ayrıca miting meydanında günün manâ ve önemini belirten konuşmalar yapılmıştır. Müteakiben yürüyüşe geçen Harp Okulu ve öğrencilerini on binlerce Aydınlı coşkun sevgi gösterileri ile selamlamışlardır. Miting ilk önce hürriyet şehitleri ve Mustafa Kemal Atatürk için iki dakikalık saygı duruşu ile başlamıştır. Daha sonra toplu halde İstiklal Marşı okunmuştur. İlk konuşmaya düzenleme komitesinden Emin Dicle Gençliğe Hitabe ile başlamıştır ve kalabalık tarafından bu hitap tekrarlanmıştır. Bu arada bir öğretmen de Atatürk'ün Bursa Nutku'nu okumuştur.[530] İstasyon Meydanı'nda toplanan halk için hem Devlet Başkanı hem de MBK Başkanı olan Orgeneral Cemal Gürsel bir kutlama mesajı göndermiştir. Bu mesajı Vali Nihat Danışman meydandaki kalabalığa okumuştur. Orgeneral Cemal Gürsel'in Aydınlılara gönderdiği mesaj şöyledir: *"Sevgili Aydınlılar; Sebebi ister içeride ister dışarıda olsun, hürriyetimiz, milli bütünlüğümüz ne zaman bir tehlikeye maruz kalmışsa, büyük millet doğusundan batısına tek bir vücut halinde o tehlikeye karşı koymuş ve onu daima alt etmiştir. Son millî inkılâp hareketimizi ve milletçe aynı ruh bütünlüğünün aynî birlik ve beraberlik duygusunun yeni bir örneği olarak*

---

[528] *"Hürriyet Mitingi Pazar Günü İstasyon Meydanında"*, **Hüraydın Gazetesi**, 1 Temmuz 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2224, sf. 1-3.
[529] *"Aydınlılar, Menderes'i Hemşehrilikten Çıkardı"*, **Milliyet**, 04 Temmuz 1960, Pazartesi, sf. **1-5**.
[530] *"Aydınlılar, Menderes'i Hemşehrilikten Tardetti"*, **Demokrat İzmir,** 4 Temmuz 1960 Pazartesi, Yıl: 14, Sayı: 4731, sf. 1-3.

değerlendirmek lazımdır. Kurtuluş Savaşı'nda düşmana karşı bütün gücü ile kahramanca savaşan Aydınlıların, bu ikinci kurtuluş hareketi karşısında gösterdikleri hassasiyeti ve asil heyecanı birincinin bir devamı olarak manâlandırıyorum. Bu birlik ve beraberlik anlayışı, milletimizin beka tazminatıdır. Muhterem Aydın halkının asil his ve heyecanlarının bir muhassalası olan bu miting de, bu teminatın en belli ifadesidir. Hepinize Sevgilerimi Sunarım, Aziz Aydınlılar, Devlet ve Hükümet Reisi Orgeneral Cemal Gürsel"[531] Aydın Valisi bu telgrafı halka duyururken günün anlam ve önemi için başka konuşma yapanlar da vardı. Daha sonra Ankara Üniversitesi Rektörü Suat Kemal Yetkin şu konuşmayı yapmıştır: *"Bugün on yıldır hasretini çektiğimiz hürriyetin coşkun heyecanını yaşıyoruz. Sağımıza solumuza bakmadan konuşabiliyor, konuştuğumuzu yazıyoruz. Çünkü artık bol bol içimize çektiğimiz hürriyet havasında bizleri çok önemli işler bekliyor"* demiştir. Ayrıca İstanbul Üniversitesi'nden Ayhan Talaman, Ege Üniversitesi adına Muhittin Erel, Ticari İlimler Akademisi adına Abdulgaffar Nemutlu ile Erol Akıncılar da bu mitingde konuşmuştur. Daha sonra da Aydın Garnizon Kumandanı Yarbay Necip Tüzün bir konuşma yaptıktan sonra Şair Behçet Kemal Çağlar kürsüye çıkmıştır.[532] Şair Behçet Kemal Çağlar'ın hürriyet mitinginde yaptığı konuşma şöyledir: *"Namusunu, haysiyetini, hürriyetini sömürmek isteyen düşmanlara dört bir yana düşman içindeyken; minare şerefelerine tırmanarak yayılım ateşi yapmayı bilen kahraman Aydın efemizden türeyen, düşmana da eşkiyaya da yayılım ateş nefreti ile vurmasını biliyor, bilecektir. Kurtuluş Savaşı'nın gözü pek kahramanlarını yetiştiren Aydın, böyle soysuzları sinesinde barındırdı diye hayıflanmasın.* ***Onurlu ve şerefli analar gün olur yine doğurur****. Geçmiş Olsun Sevgili Aydınlılar."*[533] Şair Behçet Kemal Çağlar, Aydın İstasyon Meydanı'nda eski iktidar mensupları için böyle konuşuyordu ve Aydınlılara böyle sesleniyordu. Bu konuşma metni içerik ve biçim olarak ise hakarete varan eleştirel bir içerik ile sert bir üsluptan oluşmaktadır. Fakat Behçet Kemal Çağlar,

---

[531] *"Gürsel'in Aydınlılara Mesajı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 5 Temmuz 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2227, sf. 1-3; *"Gürsel'in Mesajı"*, **Ses Gazetesi**, 5 Temmuz 1960 Salı, Yıl: 14, Sayı: 2515., sf. 1; *"Aydın Yalnız Türk Ordusunun Kalesidir"*, **Demokrat Ege**, 4 Temmuz 1960 Pazartesi, Sayı: 6, Sayı: 2254, sf. 1-3; *"Aydınlılar, Menderes'i Hemşehrilikten Tardetti"*, **Demokrat İzmir,** 4 Temmuz 1960 Pazartesi, Yıl: 14, Sayı: 4731, sf. 1-3; *"C. Gürsel'in Aydınlılara Mesajı"*, **Ege Ekspress**, 4 Temmuz 1960 Pazartesi, sf. 1; *"Gürsel; Aydınlılara Bir Mesajı Gönderdi"*, **Yeni Asır**, 4 Temmuz 1960 Pazartesi, Yıl: 64, sayı: 19583, sf. 1-5.

[532] *"Aydın Yalnız Türk Ordusunun Kalesidir"*, **Demokrat Ege**, 4 Temmuz 1960 Pazartesi, Sayı: 6, Sayı: 2254, sf. 1-3.

[533] *"Aydınlılar, Menderes'i Hemşehrilikten Tardetti"*, **Demokrat İzmir,** 4 Temmuz 1960 Pazartesi, Yıl: 14, Sayı: 4731, sf. 1-3.

diğer 27 Mayıs kutlama törenleri ve mitinglerinde de benzer konuşmaları yapmıştır. Bu söylemlerde on günler için yadırganacak bir durum yoktur. Diğer önemli sorun ise hakarete varan eleştirel bir içerik ile sert bir üsluptan oluşan Hürriyet Mitingi Beyannamesi'dir. Bu beyannâme Aydın'ın tüm sokaklarında yine Aydınlılar tarafından dağıtılmıştır. Aydın İstasyon Meydanı'nı da dolduran insanlar kalabalığı da bu beyannameye ses çıkarmadıkları gibi bu beyannameyi benimsemiş havasında görünmektedir. Aydın'da Hürriyet Mitingi için dağıtılan beyannnâmenin içeriği şöyledir: *"Büyük Türk Milleti'ne; Üniversite gençliğini uşaklarını öldürten; üniversite profesörlerini yaralayan ve yerlerde sürükleyen; Türk Milleti'nin anayasasını yıllardan beri ayakaltında çiğneyen; Harp Okulu'nu, Yedek Subay Okulu'nu, Türk ordusunun ve milletin aydınlarını tenkil adıyla yok etmek, hepsini öldürmek için plan kuran; Türkiye Cumhuriyeti'ni komünistlere teslim etmeye, güzel yurdumuzu Demir Perde içine aldırmaya; ırz, can ve mal emniyetimizi yok ettirmeye ve dünyaya bir Macaristan Faciası daha çıkarmaya ve Türk vatanını karanlık bir çukura atmaya hazırlanan ve bütün bu vatan ve millet hainlikleri vesikalarla sabit bulunan, Türk diline ve tarihine düşmanlığını on yılda yüzlerce defa mazbut sözleri ile gösteren [köksüz] ve Türk Milletiyle bağını koparmış [hırsız] Adnan Menderes ve arkadaşları Nail Geveci, Ethem Menderes, Cevat Ülkü, Hüsamettin Coşkun, Ekrem Torunlu, Piraye Levent, Namık Gedik, Fethi Batur, Necati Çelim, Selim Yatağan ve Şevki Hasırcı'nın Aydın hemşehriliğinden (hemşerilikten) ret ve tard edilmelerini istiyoruz. Bu kararımızın Büyük Türk Milleti'nin aydın fikrine ve bütün dünyaya ilan ve arz ediyoruz."*[534] Hürriyet Mitingi Aydın'da İstasyon Meydanı'nda Aydın'ın sert temmuz sıcağına rağmen işte böyle gerçekleşmişti ve katılım epey yüksekti. 7 Temmuz 1960 Perşembe günü İzmir Hava Harp Okulu bandocularının katılımıyla Nazilli'de de bir Hürriyet Mitingi yapılmıştır. Nazilli'deki bu miting de yerel ve ulusal basına yansıyacak düzeyde ses getirmiştir.[535]

Aydın'da 27 Mayıs için yapılan kutlamalardan biri de Hürriyet Balosu'dur. Bu hürriyet balosu 9 Temmuz 1960 Cumartesi günü Yüzme Havuzlarında saat 21.30'da Aydınlı gazeteciler tarafından yapılması düşünülen hürriyet şehitleri abidesi yararına yapılmaktadır. İlk zamanlarda bu balonun 2 Temmuz 1960 Cumartesi günü yapılması

---

[534] *"Aydınlılar, Menderes'i Hemşehrilikten Tardetti"*, **Demokrat İzmir,** 4 Temmuz 1960 Pazartesi, Yıl: 14, Sayı: 4731, sf. 1-3.

[535] *"Hürriyet Mitingi"*, **Demokrat Ege**, 7 Temmuz 1960 Perşembe, Sayı: 6, Sayı: 2257, sf. 3

kararlaştırılmıştır. Büyük bir ihtimalle balonun ertesi günü Hürriyet Mitingi ile çatışma durumu olunca 1 hafta sonraya ertelenmiştir. Bu baloyu tertip eden müteşebbis heyeti; Hüraydın Gazetesi İdare Heyeti Ali İliş, Neşriyat Müdürü Yılmaz Bilvar, Hüraydın Gazetesi'nden Enver Demiray, İstanbul ve Ankara gazetelerinin Aydın muhabiri Orhan İlhan'dan oluşmaktadır. Bu balonun davetiyeleri ise Hüraydın Gazetesi İdarehanesi'nden, Belediye'nin Yazı İşleri Müdürlüğünden ve Emniyet Eczanesi'nden alınabilecekti.[536] Daha sonra bu etkinliğin çalışmalarına hız verilmiş ve gazetelerde şöyle reklamlar yer almaya başlamıştır: *"Hürriyet Şehitleri Abidesi Yararına, 9 Temmuz 1960 Gazetecilerin Hürriyet Balosu, Yüzme Havuzlarında"* [537] Balo için yapılan çalışmalar o kadar hızlandırılmış ki Devlet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'de bu baloya davet edilmiştir. Ayrıca *"Türkiye'de ilk defa şehrimizde yapılacak olan Hürriyet gecesi yakın ilgi görüyor"* gibi iddialı sözler ve ilgi çekici sözler bu balo için gazete sayfalarında kullanılmıştır.[538]Hürriyet balosu için sadece ismi geçen tertip komitesi üyeleri çalışmamıştır. Tertip komitesi, bu balonun yapılması adına çalışan Çine Askerî Kaymakamı Piyade Albay Kadri Yönezer, Üsteğmen Zeki Sezen ve Öğretmen Osman Gökalp için gazetede bir teşekkür yazısı bile yayınlamıştır.[539] Hürriyet balosunun yapılacağı gün gazete şöyle yazıyordu: *"Valimiz Nihat Danışman'ın yüksek himayelerinde şehitler abidesi yararına gazetecilerin tertipledikleri Hürriyet Balosu bu akşam saat 21.30'da yüzme havuzlarında yapılacaktır. Gecenin neşeli geçmesi için zengin bir program yapılmış olup gecenin bütün hazırlıkları tamamlamıştır."* [540] Yapılan bu kadar hazırlık boşa çıkmamıştır. 9 Temmuz 1960 Cumartesi günü saat 21.30'da Yüzme Havuzları'nda Hürriyet Balosu yapılmıştır. Hürriyet Balosu Aydın Valisi Nihat Danışman katılımıyla yapılmıştır ve atmosfer ile dekor olarak ise iyi bir şekilde hazırlanmıştır. Balonun açılış konuşmasını Hüraydın gazetesi Neşriyat Müdürü Yılmaz Bilvar yapmıştır. Daha sonra ise bu baloda emeği geçen Enver Demiray günün anlam ve önemini belirten bir konuşma yapmıştır. Gece saat 23.30'da bir eşya piyangosu yapılmıştır. Genel Sigorta Acenta Mümessili Burhan Meriç bir roman

---

[536] *"Gazetecilerinin Hürriyet Balosu"*, **Hüraydın Gazetesi**, 19 Haziran 1960 Pazar, Yıl: 8, sayı: 2214, sf. 1; *"Aydınlı Gazetecilerin Asil Jesti"*, **Ege Ekspres**, 25 Haziran 1960, sf. 4.
[537] **Hüraydın Gazetesi**, 30 Haziran 1960 Perşembe, Yıl: 8, sayı: 2223, sf. 4-5.
[538] *"Sayın Org. Cemal Gürsel Baloya Davet Edildi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 1 Temmuz 1960 Cuma, Yıl: 8, sayı: 2224, sf. 1.
[539] *"Teşekkür"*, **Hüraydın Gazetesi**, 8 Temmuz 1960 Cuma, Yıl: 8, sayı: 2230, sf. 1.
[540] *"Gazetecilerin Hürriyet Balosu Bu Akşam"*, **Hüraydın Gazetesi**, 9 Temmuz 1960 Cumartesi, Yıl: 8, sayı: 2231, sf. 1.

kazanmış; daha sonra dönemin genç doktorlarından Hami Candaş çekilişte bir Atatürk Portresi kazanmıştır. Son hediye ise kaideli masa bayrağıydı ve bu ödül ise Yılmaz Bilvar'a isabet etmiştir. Vali Nihat Danışman gece saat 01.30 sularında ayrılmış ve balo iki saat daha sürdükten sonra sona ermiştir. Müzikli olan bu balodan Hüraydın Gazetesi İdare Müdürü Ali İliş memnun ayrılmış ve şehitler abidesi için bağış toplanmıştır.[541] Aydın'da bir 27 Mayıs kutlaması da bu şekilde gerçekleşmiş ve yardım amacıyla yapılan bu etkinlik dönemin yerel gazetecileri tarafından tam destekle gerçekleştirilmiştir. Daha sonra Millî İnkılâbı Yayma Komitesi bir İnkılâp Gecesi daha düzenlemeyi düşünmüştür; fakat Gazetecilerin Hürriyet Balosu'nun gölgesinde kalmıştır.[542] Bu süreçteki siyasal konjonktür gereği ortaya çıkan bu çeşit kutlamalar devam ederken; 1960 yılı içinde ve olağan şartlarda kutlanılan 30 Ağustos Zafer Bayramı[543], 7 Eylül Aydın'ın Kurtuluşu[544] ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı[545] da Aydınlılar tarafından kutlanmıştır. Harp Okulları Spor Bayramı Aydın'da da millî bir bayram havasında kutlanmıştır. Harp Okulu Öğrencileri 7 Mayıs 1961 Pazar günü Aydın'a gelmiştir. Bu öğrenciler Kara-Deniz ve Hava Okulu öğrencilerinden oluşmaktadır.[546] 8 Mayıs 1961 Pazartesi günü Harp Okulu Öğrencileri, sabahın erken saatlerinde resmi bir yürüyüş yaptıktan sonra Aydın merkezde bulunan stadyuma gitmişlerdir. Saygı duruşu ve İstiklal Marşı'ndan sonra resmi yetkililer günün anlam ve önemini belirten konuşmalar yapmışlardır. Öğrenciler 27 Mayıs Rejimi'ni övücü konuşmalar ya da hitabetler sunmuşlardır. Stadyumda Harp Okulu öğrencileri geçit resmi yapmışlardır. Daha sonra başta futbol olmak üzere diğer spor dallarından örnekler göstermişlerdir. Egzersiz, aerobik ve bedensel hareketler sunmuşlardır. Aydın halkının bu gösterilere ilgisi sanki bir millî bayram kutlaması gibi bir hayli fazlaydı. Kutlama

---

[541] *"Hürriyet Balosu Sabaha Kadar Neşeyle Devam Etti"*, **Hüraydın Gazetesi,** 12 Temmuz 1960 Salı, Yıl: 8, sayı: 2232, sf. 1.

[542] *"Şehrimizde İnkılâp Gecesi Yapılıyor"*, **Hüraydın Gazetesi**, 17 Temmuz 1960 Pazar, Yıl: 8, Sayı: 2237, sf. 1.

[543] *"Şehrimizde Zafer Bayramı Dün Merasimle Kutlandı"* , **Hüraydın Gazetesi,** 31 Ağustos 1960 Çarşamba, Yıl: 8, Sayı: 2226, sf. 1; *"30 Ağustos"*, **Ses Gazetesi,** Yıl: 14, Sayı: 2561, sf. 1.

[544] *"Efeler Diyarı Aydın'ın Dün Bayramı Neşeyle Kutlandı"*, **Hüraydın Gazetesi,** 8 Eylül 1960 Perşembe, Yıl: 8, Sayı: 2273, sf. 1-3; *"Kurtuluş Bayramımız Bu Yıl Daha Parlak Bir Törenle Kutlandı"*, **Ses Gazetesi,** 8 Eylül 1960 Perşembe, Yıl: 14, Sayı: 2569, sf. 1.

[545] *"Cumhuriyet 37 Yıl Evvel Bugün Kuruldu"*, **Hüraydın Gazetesi,** 29 Ekim 1960 Cumartesi, Yıl: 8, sf. 2327, sf. 1-2.

[546] *"Harp Okulları Yarın Geliyor"*, **Hüraydın Gazetesi,** 6 Mayıs 1961 Cumartesi, Yıl: 9, Sayı: 2485, sf. 1-3.

mesajları ve tebrik ilanları da bu kutlamalar için Aydın basınında yayınlanıyordu.[547] Aydın'da Harp Okulu Bayramı ve çeşitli millî bayramlarda herhangi bir sorun olmadığı gibi bu kutlamalarda klasik şekilde resmi törenler yapılmıştır ve 27 Mayısı hatırlatan bazı ritüellerde bu resmi törenlerde kullanılmıştır. Unutmamak lazım ki her ne kadar klasik şekilde kutlamalar yapılsa da 27 Mayıs'ın olağanüstü konjonktürünün yaratmış olduğu psikoloji törenlere hâkimdir. Her şeyden ülkede 27 Mayıs Rejimi sona ermemiş ve kutlamalar bu rejimin idarecileri tarafından tertiplenmiş ve kontrol edilmiştir. Olağan kutlamalardan farkı ise, mevcut siyasal konjonktürün bu kutlamalar için önemli bir unsur olan toplumun üzerinde yarattığı etkidir.

Millî Birlik Komitesi, Yassıada Davaları başlamadan önce yurtta siyasal nabzı yoklamak için bir gezi yapmaya karar verdiler. Bu geziden maksat halka Yassıada Duruşmaları'nın emniyet ve adalet içinde yapılacağını telkin etmek, Demokrat Parti mensuplarının liderlerine karşı taşkın duygularını teskine çalışmaktı. Aslında Millî Birlik Komitesi'nin bu gezilerinin amacı, 27 Mayıs'tan sonra Anadolu'nun durumunu ve siyasal nabzını tutmaktı. Bu yüzden Millî Birlik Komitesi üyeleri 17 ekibe ayrıldı. Her bir ekip belirlenen yörelere ya da kentlere giderek hem halka durum değerlendirmesi yapacak hem de halkın 27 Mayıs 1960'dan sonraki durumu değerlendirecektir. Aydın, Muğla, Uşak, Denizli ve Afyon illerinde ise Millî Birlik Komitesi'nin 7 Numaralı ekibi tarafından durum takibi yapılacaktır. Bu ekibin içinde Kurmay Yarbay Şefik Soyuyüce ve Yüzbaşı İrfan Solmazer bulunmaktadır ve bu ekip 21 Eylül 1960 Çarşamba günü sabah 08.30'da Ankara'dan uçakla İzmir'e hareket edecekler ve sorumlu oldukları illerde kendilerine verilen vazifeyi yapacaklardır.[548] Kurmay Yarbay Şefik Soyuyüce ve Yüzbaşı İrfan Solmazer Aydın'a 21 Eylül 1960 Çarşamba günü saat 17.45'de Aydın'a gelmiştir. MBK ekibi Aydın Valisi Nihat Danışman tarafından karşılanmıştır. Konuşmayı ise Aydın Garnizon Kumandanlığı bahçesinde yapacaklardı ve halkın bu konuşmaya ciddi katılımı olmuştur. İlk konuşmayı ise Kurmay Yarbay Şefik Soyuyüce yapmıştır. Kurmay Yarbay Şefik Soyuyüce ülkenin iktisadi durumundan bahsetmiştir. Türkiye'nin dış ve iç borçlarına temas ederek 2008 senesine kadar ödememizin lazım geldiği hususuna da tebarüz etti.

---

[547] *"Harp Okulları Spor Bayramı Şehrimizde Milli Bir Bayram Havasında Kutlandı"*, **Hüraydın Gazetesi,** 9 Mayıs 1961 Salı, Yıl: 9, Sayı: 2487, sf. 1-3.

[548] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 446-447; *"Millî Birlik Komitesi Üyelerinin Yurt Gezisi"*, **Demokrat Ege**, 1 Ağustos 1960 Pazartesi, Sayı: 6, Sayı: 2276, sf. 1.

Sabık iktidar idaresinin 10 yıllık bir zaman zarfında 52 Milyar harcadıklarını üzülerek belirtti. Sözlerine devam eden Kurmay Yarbay Şefik Soyuyüce, ezcümle İstanbul'da Beyazıt Meydanı'nda cereyan eden hadiseleri bir film şeridi gibi halka anlatmaya çalışmıştır.[549] Daha sonra Kurmay Yarbay Şefik Soyuyüce ise şu konuşmayı yapmıştır: *"Türk esir olmaz diyorlar. Kendimizi aldatmayalım. Suriye'deki, Trakya'daki, Kafkasya'daki Türkler esir değiller midir? Eğer ordu, zamanında vaziyete müdahale etmemiş olsaydı, anavatandaki Türklerin de yarısı bugün esir olacaktı."* Aydın konuşmalarının bir bölümünde *"Affetmeyeceğiz, Af Allah'a Mahsustur"* demesi basının ilgisini bu sözlere çevirmişti. [550] Aydın merkezden sonra Bozdoğan ve Yenipazar'da konuşmalar yaptıktan sonra Nazilli'de Basma Fabrikası'nda ve Nazilli Saray Sineması'nda konuşmuşlardır. Daha sonra ise yetki alanında olan Muğla'ya 27 Mayıs sürecini anlatmak için halk ile konuşmaya gitmişlerdi.[551] Milli Birlik Komitesi'nin 7 Numaralı Ekibi Aydın ili ve ilçelerinden böyle izlenimlerle geçmişti. Bu ekibin konuşmaları hem yerel basında hem bölgesel hem de ulusal basında geniş bir yer bulmuştu.

27 Mayıs Dönemi idarecilerinin yapmaya çalıştığı önemli eylemlerden biri de yeni bir düzenin adı olan 27 Mayıs Rejimi'ni bazı imge ve sembollerle halka kabul ettirmektir. Çünkü 27 Mayıs İhtilâli ancak halk tarafından kabul edilirse bir anlam ifade edecekti. Bu yüzden 27 Mayıs sonrası kurulan düzenini halka kabul ettirmek işlemi için de uygun propaganda yöntemlerini ülkenin her köşesinde etkili olacak şekilde kullanmak gerekiyordu. Propaganda, toplumun görüş ve davranışını, kişilerin belirli bir görüşü, belirli bir davranışını benimsemelerini sağlayacak biçimde etkileme girişimidir. Ayrıca propaganda, kitleye yönelik bir dildir; radyo, basın, sinema yoluyla kitleye ulaştırılan sözler ya da daha başka simgeler kullanılır. Propagandacının ereği, propagandanın kapsamına alınan, birer propaganda konusu olan noktalarda, kitlelerin tutumunu etkilemektir. Görüşler yaratmaya, bunları değiştirmeye ya da doğrulamaya çalışması, bir dereceye kadar da ondan aldığı yollara başvurmasıyla, propaganda bazı konularda reklama yaklaşır; ticari bir amaç değil politik bir erek gütmesiyle de ondan

---

[549] *"Bine Yakın Aydınlı Alaka ile Takip Etti"*, **Hüraydın Gazetesi,** 23 Eylül 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2296, sf. 1-3.

[550] *"MBK Ekipleri, Yurt Gezisi'ne Çıktılar"*, **Yeni Asır**, 22 Eylül 1960 Perşembe, Yıl: 64, sayı: 19661, sf. 1-5; *"Af Allah'a Mahsustur"*, **Demokrat İzmir,** 23 Eylül 1960 Cuma, Yıl: 14, Sayı: 4811, sf. 1-3; *"MBK Üyeleri Aydın'da"*, **Ege Ekspres**, 23 Eylül 1960 Cuma, sf. 4-5; *"Bine Yakın Aydınlı Alaka ile Takip Etti"*, **Hüraydın Gazetesi,** 23 Eylül 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2296, sf. 1

[551] *"M.B.K Ekibi İlçelerimizde"*, **Ses Gazetesi,** 23 Eylül 1960 Cuma, Yıl: 14, sf. 1.

ayrılır. Yani bir propagandayı fonksiyonel hale getiren iki önemli nokta vardır: Birincisi amaç için araç olarak kullanılan ve bazı kendine has yöntemleri içeren *"reklam"* gerçeği; ikincisi ise yapılması düşünülen propagandanın ticari bir zihniyetten uzak tutmak için *"politik düşüngü"*ye ya da politik bir ülküye sahip olmasıdır.[552] Bu bağlamda 27 Mayıs Rejimi yöneticileri de yeni düzeni inşa etmek ve eski düzeni tasfiye etmek için 27 Mayıs Hareketi'ni halka kabul ettirmek zorundaydılar. Bu yüzden Millî Birlik Komitesi üyeleri, halk nazarında genel kabul gören *"Atatürkçülük"* ya da *"Kemalizm"* düşüncesini 27 Mayıs propaganda hareketinin politik ülküsü ya da düşüngüsü olarak tercih ettiler.[553] Bunun için de bu politik ülküye sahip olan 27 Mayıs idarecileri, ülkede yeni bir düzenin inşasını sağlamak için propaganda yöntemlerini Türkiye'nin dört bir köşesinde kullandılar. Söylemler, broşürler, gazeteler, kitaplar, filmler, törenler, rozetler, sigaralar, pullar, yüzükler, büstler, inkılâp komiteleri, cezaevi etkinlikleri, flamalar vb. materyaller ve oluşumlardan ortaya çıkan yazılı, sözlü ve görsel iletişim yöntemlerinin hepsi, 27 Mayıs İhtilâli'ni gerçekleştiren Millî Birlik Komitesi üyeleri tarafından kullanılmıştır. Fakat 27 Mayıs İhtilâli'ni değil 27 Mayısçıların söylemiyle 27 Mayıs İnkılâbı'nı halka anlatmak ve benimsetmek için bu iletişim yöntemleri kullanılmıştır. Yeni düzenin inşası için 27 Mayıs yöneticileri Aydın gibi önemli bir kentte de propagandalarını yapmak zorundaydılar; üstelik sabık iktidarın önemli yöneticilerinin memleketi olan ve Demokrat Parti'nin kalesi olarak nitelendirilen Aydın'da 27 Mayıs'ın etkili bir şekilde propaganda edilmesi gerekiyordu. 27 Mayısçılar bu gerçeği ihmal etmediler ve çalışmalarını kentte bu yönde hızlandırdılar.

İkinci Cumhuriyet söylemi, 27 Mayıs hareketi taraftarlarının gözde söylemlerinden biri olmuştu ve Aydın basınında da bu söylem kendine yer bulmuştu. Örneğin Şevket Bilgin'in Yeni Asır'da 3 Haziran 1960 Cuma günü ilk sayfada çıkan *"İkinci Cumhuriyetin Derin Manası"* adlı köşe yazısı[554], iki gün sonra da Hüraydın Gazetesi'nde aynı yazı noktası ve virgülüyle aynen yayınlanmıştı.[555] Hilmi Tükel'in imtiyaz sahibi olduğu Ses Gazetesi ise Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet

---

[552] Jean – Marie Domenach, **Politika ve Propaganda**, çev. Tahsin Yücel, İstanbul; Varlık Yayınları, 1995, sf. 17-18.

[553] Cüneyt Arcayürek, **Darbeler ve Gizli Servisler (1950-1988)**, Ankara; Bilgi Yayınevi, 6. Basım, 1996, sf. 33. Örneğin Cemal Madanoğlu, Cüneyt Arcayürek'e Demokrat Parti için karşı devrimcilik vurgusunu bu çalışmada açıkça yapıyordu.

[554] Şevket Bilgin, *"İkinci Cumhuriyetin Derin Manası"*, **Yeni Asır**, 3 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 64, Sayı: 19556, sf. 1.

[555] Şevket Bilgin, *"İkinci Cumhuriyetin Derin Manası"*, **Hüraydın Gazetesi,** 5 Haziran 1960 Pazar, Yıl: 8, Sayı: 2206, sf. 2.

İnönü için *"1. Cumhuriyetin Kurucularından Olan İsmet İnönü, 2. Cumhuriyet Kurucuları Arasında"* başlığını kullanmıştı.[556] Bu durum gösteriyor ki 27 Mayıs'ı gerçekleştirilenlerin siyasal söylemi olan *İkinci Cumhuriyet* tabirini Aydın basını da kullanmayı ihmal etmemiştir. Bu söylemin altında yeni bir düzen, yeni bir anlayış vurgusu yatmaktadır. 27 Mayıs için yapılan en önemli projelerden biri de ihtilâlin -27 Mayıs kadrolarının söylemiyle inkılâbın- halka anlatılması ya da halkın bu konuda bilinçlendirilmesidir. Bu iş için ilk önce 27 Mayıs kadroları, sistemsiz çalışıyorlardı. 27 Mayıs Rejimi'nin ilk günlerinde Aydın'da bu toplumsal hareketi halka anlatmak için çalışmalara sistemsiz de olsa hemen başlandı. Ayrıca ilk önce bu iş için daha çok ordu mensupları önayak oluyordu [557]; fakat daha sonra iş sivil-asker işbirliğine dönüşüyordu. Gazetelerden birinde çıkan bir haberde *"Millî inkılâbı vilâyetimizin en ücra köşelerine kadar duyurmak ve köylü halka duyurmak ve köylü halkı aydınlatmak için ordu mensubu subaylar, öğretmenlerle işbirliği yaparak ekipler halinde köyleri teker teker dolaşmaktadırlar. Ekipler her gittikleri yerde halk tarafından alâka görmektedirler"*[558] diye bilgi verilmiştir. Aydın il merkezinde de bu konuda çalışmalar yapılmıştır ve bazı organizasyonlar düzenlenmiştir. Örneğin Aydın merkezdeki Cumhuriyet Okulu Salonu'nda saat 16.00'da toplanan ilk ve ortaokul öğretmenleri 27 Mayıs hareketini anlatmak için toplandılar. Gerek Aydın'da gerekse civar köylerde, sinemalarda, okullarda hoparlörlerle ya da bizzat kahvehane kahvehane dolaşarak millî inkılâbı duyurmak üzere öğretmenler arasından yayın ve temsil kolları oluşturulmuştur. Bütün kollarda ilk, orta ve teknik öğretime bağlı 300 kişilik öğretmen grubu belirlenmişti. Halka inkılâbı anlatmak için yerel düzeydeki ekipler yollara düşmüşlerdir.[559] Bu ekipler Millî İnkılâbı Yayma Komitesi kapsamında alınmıştır. Aydın ili sınırları içindeki faaliyetlerine o şekilde devam etmişlerdir. Millî İnkılâbı Yayma Komitesi ise Erkek Sanat Enstitüsü Müdürü Emin Dicle, Milli Eğitim Müdürü Kemal Tunçoku, Merkez Milli Eğitim Müdürü Mümtaz Mıhçı, Öğretmen Abdullah Balcıl ve Öğretmen (Akış Dergisi Yazarlarından) Tuğrul Aka'dan oluşmaktadır. Bu komiteye bazı subaylar ve

---

[556] *"1. Cumhuriyetin Kurucularından Olan İsmet İnönü, 2. Cumhuriyet Kurucuları Arasında"*, **Ses Gazetesi**, Yıl: 14, sf. 1.

[557] *"Milli İnkılâp Ekipleri Vilâyetimiz Köylerindeki Faaliyetlerini Hızlandırdı"*, **Kıroba Gazetesi**, 13 Haziran 1960 Pazartesi, Yıl: 8, Sayı: 2012, sf. 1.

[558] *"Millî İnkılâp Hareketi Aydın Köylerine de İzâh Ediliyor"*, **Ege Ekspres**, 12 Haziran 1960 Pazar, sf. 3-4.

[559] *"Aydın'da Öğretmenler İnkılâbı Anlatacak"*, **Yeni Asır**, 26 Haziran 1960 Pazar, Yıl: 64, Sayı 19575, sf.3-4.

doktorlar da katılmıştır. Bu ekipler köy köy ilçe ilçe dolaşarak Aydınlılara 27 Mayıs'ı anlatmışlardır. Fakat tam teşekküllü bir Millî İnkılâbı Yayma Komitesi, Valilik kapsamında Kasım 1960'da kurulacaktır.[560] 14 Temmuz 1960'da ulusal ve bölgesel basında çıkan bir habere göre ODTÜ'lü öğretim üyeleri ve öğrenciler, Kütüphane Salonu'nda toplanarak köylü vatandaşlara inkılâbı anlatmak ve köylü vatandaşları sosyal, ekonomik ve siyasal yönden yeni düzene uyumunu sağlamak için gezici ekipler kuracaklardır. Bu ekipler Uşak, Denizli, Burdur, Isparta, Muğla ve Aydın illerine gidecekler ve hem görsel hem de sözlü ile yazılı olarak inkılâbı buralarda anlatacaklardır.[561] Gerçekten bu etkinlik sıradan bir haber olarak kalmadı ve ODTÜ öğretim üyeleri ile öğrenciler 16 Ağustos 1960 Salı günü Aydın'a geldiler. Denizli'deki çalışmalarını tamamlayan ODTÜ'lülerden yüksek tahsil öğrencilerinden Mimar Nurten (Nuran) Özcan ile Makine Mühendisi Şefi Hadi Feke ve öğrenciler Aydın'a gelmişlerdir. 25 gün durmadan çalışan bu ekip Uşak, Denizli, Burdur, Isparta Muğla'nın birçok köyünü gezmişlerdir. Aydın'da da çalışmalarda bulunan ekip iki gün içinde çalışmalarını tamamlayarak Ankara'ya dönmüştür.[562] Daha sonra çoğunluğunu yüksek tahsilli gençlerin oluşturduğu Hürriyet Kervanı (İzmir İktisâdi ve İdâri Bilimler Öğrencileri) ya da Kültür Kervanı gibi 27 Mayısın çoğunluğunu sivillerin oluşturduğu propaganda ekipleri, İzmir, Denizli, Uşak gibi Ege vilâyetlerinde olduğu gibi, 27 Mayıs Hareketi'ni anlatmak için Aydın vilâyetini köy köy dolaşmıştır.[563] Örneğin Kültür Kervanı sivil ekiplerinin başında Enver Behnan Şapolyo vardır ve 7 Ekim 1960 Cuma günü 30 kişilik bir ekip ile İzmir'den gelmiştir. Bu ekibi Aydın Vilâyet Konağı yanında Vali Nihat Danışman, Milli Eğitim Bakanlığı Aydın İl Müdürü Kemal Tunçoku ile kalabalık bir halk kitlesi tarafından karşılanmıştır. Bu ekibin içinde Millî Eğitim Bakanlığı Teknik Şube Şefi Mehmet Irmak bulunmakla beraber 10 adet de motorlu vasıta vardır. Hakikaten şunu belirtmek lazım ki; 27 Mayıs'ın yüksek tahsillilerden oluşan sivil ekipleri, 27 Mayıs'ı tam manâsıyla anlatmak için çok çalışmışlardır. Kültür Kervanı üç gün Aydın'da kalmıştır; 10 kişilik gruplara ayrılarak köyleri gezmiştir.

---

[560] *"Şehrimizde Millî İnkılâbı Yayma Komitesi Köy Gezileri"*, **Hüraydın Gazetesi**, 17 Temmuz 1960 Pazar, Yıl: 8, Sayı: 2238, sf. 1-3.

[561] *"Millî İnkılâbın Manâsı Köylüye Anlatılıyor"* **Demokrat Ege**, 14 Temmuz 1960 Perşembe, Sayı: 6, Sayı: 2261, sf. 1.

[562] *"Köylerde Millî İnkılâp Hareketlerini Yaymak"*, **Hüraydın Gazetesi**, 17 Ağustos 1960 Çarşamba, Yıl: 8, Sayı: 2264, sf. 1-2.

[563] *"Kültür Kervanı Aydın Köyleri'nde"*, **Demokrat İzmir**, 11 Ekim 1960 Salı, Yıl: 14, Sayı: 4829, sf. 3-4.

Kervan, inkılâbı hem yazılı hem sözlü hem de görsel olarak halka anlatmıştır.[564] Ayrıca Enver Behnan Şapolyo, Aydın Lisesi'nde Millî İnkılâp hakkında bir konuşma yapmış ve 27 Mayıs sürecinde olan olayları dinleyicilere anlatmıştır. Vazifesini bitirdikten sonra Kültür Kervanı, Aydın ilinden ayrılmıştır.[565] Bu arada Vilâyet Millî İnkılâbı Yayma ve Köylüyü Kalkındırma Komitesi 1960 yılının Kasım ayı içinde Vali Muavini Lütfi Özdemir'in Başkanlığı'nda kurulmuştur. Bu komitenin ilk kararlarından biri de Aydın köylerinde birer kütüphane kurulmasıdır. Ayrıca komite 27 Mayıs için bir broşür hazırlamıştır ve bu broşürler başta Aydınlı köylülere dağıtılacaktır.[566] Bu komitenin başkanlığını daha sonra Aydın Valisi Doğan Uluergüven üstlenmiştir. Komite Başkanı, 19 Aralık 1960 Pazartesi günü Aydın Çocuk Kütüphanesi'nde 99 köy muhtarı ve komite üyeleri ile bir toplantı yapmıştır. Köy kütüphaneleri ve dershaneleri konusunda ciddi kararlar alınmıştır. Ayrıca köy muhtarlarının istek ve şikâyetleri de komite tarafından dinlenmiştir.[567] Daha sonra toplantılarına devam eden komite vilayette önemli çalışmalarına ve toplantılarına devam etmiştir. Bu toplantılardan birinde konuşulan konuları şöyle bir özetlemek gerekirse; 27 Mayıs öncesi ve sonrasını kıyaslama, basına yapılan baskılar, köylülerin borç ve kredi durumu, işçilerin sosyal durumu, göçmenlerin durumu, din-devlet ilişkisinin niteliği, meslek yapılandırma kursları ve komite üyelerinin istek ile görüşleri vilayet açısından bu komitede değerlendirilmiştir.[568]

Bu dönemde Aydın'da faaliyet gösteren derneklerden biri de Millî Türk Talebe Birliği'dir. Ülke genelinde inkılâbı yaymak için bir tanıtım kervanı düzenlemiştir. Bu dernek bir fotoğraf sergisi açmıştır ve bu fotoğraf sergisinde 28 Nisan-27 Mayıs 1960 arasındaki süreç ile ilgili 450 fotoğraf halka gösterilmiştir. Ayrıca vilâyette il adına konferanslar düzenlenmiştir. Aydın Valisi Doğan Uluergüven'i de bu kervanın heyeti ziyaret etmiştir. Bu sergi Millî Türk Talebe Birliği'nin Ankara'daki merkezinden gelen bir inkılâp yayma kervanı olmakla beraber bu kervan 38 vilâyet, 114 kaza ve 63 nahiyeyi tanıtım amacıyla gezmiştir. Ayrıca Millî Türk Talebe Birliği Basın Komitesi

---

564 *"Kültür Kervanı Şehrimizde"*, **Hüraydın Gazetesi**, 8 Ekim 1960 Cumartesi, Yıl: 8, Sayı: 2309, sf. 1-4.

565 *"Kültür Kervanı Kaza ve Köylere Dağıldı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 9 Ekim 1960 Pazar, Yıl: 8, Sayı: 2310, sf. 1-4.

566 *"Vilâyet Millî İnkılâbı Yayma Komitesi'nin Faaliyetleri"*, **Hüraydın Gazetesi**, 10 Kasım 1960 Perşembe, Yıl: 8, Sayı: 2337, sf. 1-4.

567 *"Vilâyet Millî İnkılâbı Yayma ve Köylüyü Kalkındırma Komitesi'nin Çalışmaları"*, **Ses Gazetesi**, 15 Aralık 1960 Perşembe, Yıl: 14, sf. 1; *"Vilâyet Millî İnkılâbı Yayma ve Köylüyü Kalkındırma Komitesi'nin Faaliyetleri"*, **Hüraydın Gazetesi**, 16 Aralık 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2367, sf. 1.

568 *"Vilâyet Millî İnkılâbı Yayma ve Köylüyü Kalkındırma Komitesi'nin Vali'nin Başkanlığı'nda Toplandı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 20 Aralık 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2371, sf. 1-4.

Başkanı Ali İsmet Gencer ve Teknik müşavir Hikmet Tekin'in hazırlamış oldukları *"Hürriyet Yolunda"* adlı kitaptan 5000 adedi çeşitli vilayet, ilçe ve köylerde dağıtılmıştır. Bu propaganda kitaplarından 75 adedi Aydın Vilâyeti İnkılâbı Yayma ve Köylüyü Kalkındırma Komitesi'ne verilmiştir. Millî Türk Talebe Birliği'ne Millî Birlik Komitesi tarafından verilen Sabık Başbakan Adnan Menderes'in 06662 plaka numaralı kadillak (cadillac) otomobili ile beraber gelen bu inkılâp kervanı, Aydın çalışmalarını çok faal bir şekilde sürdürmüştür.[569] 27 Mayıs Rejimi'nde Aydın'da 27 Mayıs ideolojisini ya da düşüncesini yaymak için faaliyet gösteren derneklerden biri de Millî Türk Talebe Birliği'dir ve bir inkılâp yayma kervanı ile en etkili şekilde inkılâbı halka anlatmayı çalışmıştır.

27 Mayıs 1960'dan sonra kurulan derneklerden biri de Türk Kültür Deneği'dir. Bu dernek ülke genelinde birçok şubelerden oluşmaktadır. Türk Kültür Dernekleri 17 Ağustos 1960 Çarşamba günü Ankara'daki Atatürk Bulvarı'ndaki merkez binasında saat 17.00'de açılmıştır. Bu merasimde Devlet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel, Milli Eğitim Başkanı Prof. Dr. Fehmi Yavuz, MBK Üyeleri ve basın mensupları hazır bulunmuştu. Türk Kültür Deneği'nin açılış konuşmalarını ise ilk önce Derneğin Genel Başkanı Celal Homris ve Devlet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel yapmıştır. Türk Kültür Derneği Genel Başkanı Avukat Celal Homris, Genel Başkan Yardımcılığına Ali Çankaya, Genel Sekreterliğe Mehmet Deligönül, Genel İdare Kurulu üyeliklerine Abdulkadir İnan, Hikmet Aslanoğlu, Azmi Güleç, İsmail Baha Sürelsan, Refik Durlu; Denetleme Kurulu üyeliklerine Rafet Durlu, Rafet Körüklü, Nurettin Hazer, Kazım Bilge; Haysiyet Divanı'na Nuri Kodamanoğlu, Ekrem Üçyiğit, Yusuf Danışman, Bahattin Ertana, Prof. Halit Evliya seçilmiştir. Ayrıca verilen bir önerge ile Devlet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'e derneğin fahri genel başkanlığının verilmesi kararı ittifakla karar verilmiştir. Genel Başkan Celal Homris'in konuşmasından da anlaşılacağı üzere dernek tamamen partililer üzerinde olduğunu, partili partisiz tüm vatandaşların ise bu derneğe katılabileceği ve derneğin millî eğitim ile kültür seferberliği amacı taşıdığı anlaşılmaktadır.[570] 1961 yılının Nisan ayı içinde Aydın'da da Türk Kültür Derneği açılması çalışmaları hız kazanmıştır. Doç. Dr. Bedri Noyan ile arkadaşları Aydın Valisi Doğan Uluergüven ile yakın temas kurmuşlardır. Onun desteğini aldıktan sonra Ankara merkez binası ile yapılan yazışmalardan sonra bu derneğin bir şubesini de Aydın'da

---

[569] *"M.T.T. Birliği İnkılâbı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 13 Ocak 1961 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2392, sf. 1-3.
[570] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 426-427.

açmayı başarmışlardır.[571] Türk Kültür Derneği, 29 Nisan 1961 Cumartesi günü saat 16.00'da Aydın Belediyesi Salonu'nda bir tören tertip etmiştir. Bu açılış törenine Türk Kültür Derneği Genel Başkanı seçilen Behçet Kemal Çağlar da katılacaktır.[572] Türk Kültür Derneği, 29 Nisan 1961 Cumartesi günü saat 16.00'da Aydın Belediyesi Salonu'nda bir törenle açılmıştır ve Jandarma Eğitim Taburu Bando Takımı'nın çaldığı İstiklal Marşı başlayan açılış töreni Aydın Valisi Doğan Uluerguven'in konuşması ile devam etmiştir. Daha sonra Türk Kültür Derneği Genel Başkanı seçilen Behçet Kemal Çağlar konuşmasına devam etmiştir. Derneğin kuruluş amacı ve faaliyetlerinden bahsetmiştir. Behçet Kemal Çağlar Derneğin Atatürkçülük ile olan bağından söz etmiş ve *"Atatürkçü, Milliyetçi, İnsancı"* bir anlayışı dernek olarak benimsediklerini vurgulamıştır. Şair konuşmasını *"Bizim kinle garazla gündelik çıkarla alakamız yok. Türk Kültür Derneği budur, bu dernek halktan aldığını halktan aldığını halka verir"* diyerek konuşmasını bitirmiştir. Bundan sonra Belediye bandosu bir konser vermiştir. Hem Kurucu Meclis Üyesi hem de Türk Kültür Derneği Başkanı olan Behçet Kemal Çağlar Nazilli'ye bazı etkinliklerde bulunmak için gitmiştir. Tekrar özel olarak Aydın'a gelerek saat 20.30'da Askerî mahfelde tertiplenen etkinlikte bir konuşma yapmıştır. Programını tamamladıktan sonra Aydın'dan ayrılmıştır [573] Orgeneral Cemal Gürsel 23 Mayıs 1961 Salı günü Aydın Türk Kültür Derneği şu tamimi göndermiştir: *"Türk Kültür Derneği'nin şehrimizde bir şubesinin açılıp işlemeğe geçmesinin, her şeyden önce elverişli bir binaya mahalli ve resmi yardımlara bağlı olduğu aşikârdır. Çevrenin kültür hareketlerini, halk ve aydın kaynaşmasını, halkın Atatürk devrimleri yönünden aydınlatılmasını üzerine alacak olan bu ödeneğe gereken önemin verilmesini tekrar ve bilhassa rica ederim. Çevrenizde bu hususa uygun binalardan birinin tahsisi için oradaki dernek müteşebbis heyeti ile temasa geçmenizi ve neticeden dernek kanalı ile beni de haberdar etmenizi istiyorum. Bu teşekküllerin inkılâp hükümetinin esaslı başarılarından biri olarak çalışmağa geçmesi en hararetli arzularımızdan biridir. Eski halkevlerinden hazine elinde kalmış kitap, musiki aleti vesaire gibi demirbaşların mevcut olup olmadığını da ayrıca tetkik etmenizi ve bunların kültür derneklerine devri*

---

[571] *"Şehrimizde Türk Kültür Derneği Kuruluyor"*, **Hüraydın Gazetesi**, 12 Nisan 1961 Çarşamba, Yıl: 9, Sayı: 2464, sf. 1-3.

[572] *"Behçet Kemal Çağlar"*, **Hüraydın Gazetesi**, 27 Nisan 1961 Perşembe, Yıl: 9, Sayı: 2477, sf. 1-3; *"Behçet Kemal Çağlar Bugün Şehrimize Geliyor"*, **Hüraydın Gazetesi**, 29 Nisan 1961 Cumartesi, Yıl: 9, Sayı: 2479, sf. 1.

[573] *"Behçet Kemal Çağlar Şehrimizde"*, **Hüraydın Gazetesi**, 30 Nisan 1961 Pazar, Yıl: 9, Sayı: 2480, sf. 1.

için gereken kanunî muamelelere tevesül etmenizi de rica ederim." [574] Devlet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel, Türk Kültür Derneği'nin Aydın Şubesi'nin açılmasıyla yakından ilgilenmiştir. Bu konuda gereken koşulların oluşturulmasını istemiştir. Bunun yakında yapılacak olan Anayasa referandumuyla yakından ilgisi vardır. Çünkü Anayasa referandumu 9 Temmuz 1961 Pazar günü yapılacaktır ve yeni anayasanın kabul edilmesi için halk tarafından kabul görmesi lazımdır. Bu konuda çalışabilecek sivil toplum oluşumlarından biri de Türk Kültür Derneği Aydın Şubesi'dir ve bir an önce kuruluşunu tamamlaması lazımdır. Nitekim bu dernek Anayasa çalışmalarında evet yönünde faaliyetler sürdürmüştür ve anayasayı herkese anlatmıştır. Örneğin bu sivil toplum kuruluşu tarafından Aydın'da 17 Haziran 1961 Cumartesi günü saat 16.30'da Belediye Salonu'nda bir *"Anayasa Açık Oturumu"* düzenlenmiştir.[575] Bu oturuma Avukat Nedim Müren, Kurucu Meclis Üyesi Necmettin Akçasu, Hilmi Becerik, Nazilli Avukatlarından Mahmut Acar ve Fikret Toksöz oturumun divanı olarak katılmıştır. Ayrıca Doç Dr. Bedri Noyan ise bu toplantıya fikirleriyle katılmıştır. Fikir alışverişi ile geçen bu oturum basında geniş yer bulmuştur.[576] Türk Kültür Derneği Aydın Şubesi daha sonra Anayasayı Tanıtma toplantılarına devam etmiştir. Tekstil işçileri ile halka bu konuda özel toplantılar düzenleniyordu. Aydın'ın önemli noktalarındaki mağazalara ve dükkânlara Anayasa ile ilgili güzel ve anlamlı cümleler asılmakla beraber; Aydın çarşısında anayasa hakkında tanıtım afişleri ile broşürleri dağıtmışlardır.[577] Şurada belirtilmesi gereken bir husus var ki Türk Kültür Derneği Aydın Şubesi sadece anayasa için oluşturulmamıştır. 9 Temmuz 1961 Pazar günkü Anayasa referandumundan sonra da çalışmalarını halka yönelik olarak sürdürmüştür. Örneğin 24 Temmuz 1961 Pazartesi günü saat 18'de Belediye Salonu'nda halka açık olarak bir *"Lozan Günü"* tertip edilmiştir. Bu organizasyonda Lozan Antlaşmasının 38. Yıldönümü kutlanmış ve bu antlaşmanın önemi hakkında bilgi verilmiştir.[578]Türk Kültür Derneği 27 Mayıs

---

[574] *"Orgeneral Cemal Gürsel Aydın Türk Kültür Derneği'ne Gönderdiği Tamim"*, **Hüraydın Gazetesi**, 8 Haziran 1961 Perşembe, Yıl: 9, Sayı: 2508, sf. 1.

[575] *"Türk Kültür Derneği'nin Anayasa İçin Toplantısı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 8 Haziran 1961 Perşembe, Yıl: 9, Sayı: 2508, sf. 1; *"Türk Kültür Derneği'nin Anayasa Açık Oturumu"*, **Hüraydın Gazetesi**, 15 Haziran 1961 Perşembe, Yıl: 9, Sayı: 2514, sf. 1; *"Türk Kültür Derneği'nin Anayasa Açık Oturumu"*, **Hüraydın Gazetesi**, 17 Haziran 1961 Cumartesi, Yıl: 9, Sayı: 2516, sf. 1.

[576] *"Türk Kültür Derneği'nin Anayasa Açık Toplantısı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 18 Haziran 1961 Pazar, Yıl: 9, Sayı: 2517, sf. 1.

[577] *"Türk Kültür Derneği'nin Anayasayı Tanıtması Takdirle Karşılandı"*, *"T. Kültür Derneği'nin Yerinde Hareketi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 30 Haziran 1961 Cuma, Yıl: 9, Sayı: 2527, sf. 1.

[578] *"Türk Kültür Derneği Lozan Günü Tertip Etti"*, **Hüraydın Gazetesi**, 23 Temmuz 1961 Pazar, Yıl: 9, Sayı: 2547, sf. 1-4.

Dönemi'nde Aydın'da faaliyet göstermiş önemli bir toplum kuruluşudur. Bu derneğin faaliyetlerini sadece 27 Mayıs ile sınırlamamak gerekir ve 27 Mayıs Rejimi'nden sonra da faaliyetlerine devam etmiştir.

Aydın'da 27 Mayıs süresince faaliyet gösteren derneklerden biri de Öğretmenler Derneği'dir. Bu dernek 27 Mayıs Rejimi süresince çeşitli etkinliklerde bulunmuştur. Dernek düşünce olarak 27 Mayıs'a taraftardır. Bu süreçte 27 Mayıs taraftarı öğretmenlerin yakın desteği ile ayakta durmaktadır. 1961 Anayasası çalışmalarına da katılan bu dernek hem tek başına hem de başka derneklerle kolektif olarak bazı etkinlikler düzenlemiştir. Örneğin Öğretmenler Derneği 27 Mayıs'ın ilk yıldönümü için bir 27 Mayıs Balosu düzenlenmiştir ve Aydın'ın önemli isimleri bu baloya iştirak etmiştir.[579] Sonuç olarak da Aydın'da önemli sayıda öğretmen 27 Mayısa destek vermiş ve bu konuda ciddi çalışmalarda bulunmuşlardır.

27 Mayıs Dönemi'nde yapılan en önemli çalışmalardan biri de cezaevi etkinlikleridir. Cezaevlerinde anma törenleri, kutlama törenleri, münazaralar, temsiller, tiyatrolar ve bilgilendirme toplantıları yapılmıştır.[580] Aydın Cezaevi'nde 18 Aralık 1960 Pazar günü saat 15.00'de yapılan bir münazarada *"Suçluların Eğitimi Kültüre Dayanmalı mıdır"* sorusu tartışılmıştır. Bu tartışmada başta Vali Doğan Uluergüven olmak üzere tüm protokolde hazır bulunmuştur. Bu tartışmada 1244 puana karşılık 1705 puanla *"Kültüre Dayanmalıdır"* tezi kazanmıştır. En iyi konuşan hatip olarak da Selahattin Akın seçilmiştir.[581] Daha önce de buna benzer bir münazara cezaevinde yine yapılmış ve bu sefer *"Kültür İnkılâbı Yaratır"* tezi puanlama yöntemiyle kazanmıştır.[582] Ayrıca cezaevinde milli bayramlarda kutlanmıştır ve ayrıca cezaevinde anma törenleri de yapılmıştır. Örneğin 31 Aralık 1960 Cumartesi günü saat 15.00'de bir Atatürk Günü tertip edilmişti ve böyle bir günün düzenlemesinin nedeni ise İskenderun'da Atatürk büstünün Lübnanlı saldırganlar tarafından bombalanmasıydı.[583] Türkiye'de bu durum infial yaratmıştı ve ülkede Atatürk için mitingler düzenlenmişti. Yani istisnai bir

---

[579] *"Öğretmenler Derneği'nde"*, **Hüraydın Gazetesi**, 30 Mayıs 1961 Salı, Yıl. 9, Sayı: 2500, sf. 2.
[580] *"Cezaevi'nde Yeni Münazaralar Tertipleniyor"*, **Hüraydın Gazetesi**, 22 Aralık 1960 Perşembe, Yıl: 8, Sayı: 2372, sf. 1-4.
[581] *"Dün Yine Ceza Evinde Münazara Yapıldı"*, **Ses Gazetesi**, 19 Aralık 1960 Pazartesi, Yıl: 14, sf. 1; *"Cezaevinde Yapılan Münazarada..."*, **Hüraydın Gazetesi**, 20 Aralık 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2270, sf. 1-4.
[582] *"Şehrimiz Cezaevinde Mahkûmlar Tarafından Münazara Yapıldı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 2 Ekim 1960 Pazar, Yıl: 8, Sayı: 2304, sf. 1-4.
[583] *"Cezaevinde Atatürk Günü Tertiplendi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 30 Aralık 1960 Perşembe, Yıl: 8, Sayı: 2379, sf. 1.

durumun sonucunda çıkmış tepki biçimiydi. Genel olarak buna benzer etkinliklerin cezaevinde yapılması 27 Mayıs'ı mahkûmlara anlatmak ve 27 Mayısçıların kendi devrim ideolojilerine uygun insan tipi yarattığı imajını kamuoyuna göstermektir.

27 Mayıs Dönemi'nde yapılan etkinliklerden biri de 27 Mayıs Askerî Darbesi'nden sonra ülkeyi birçok alanda yeniden yapılandırmak ve kalkındırmak için toplum tarafından yapılan bağış kampanyalarıdır. Bu kampanyaların amacı salt ülkeyi kalkındırmak değildir ve 27 Mayıs 1960'dan sonra ortaya çıkan olağanüstü koşullarda ülkede birlik ile beraberlik görüntüsü vermektir. Evet, ekonomik bir zorluk vardı; ama yeni rejimin yöneticileri, darbe hareketiyle başlayan yeni bir sürece toplumun onay verdiğini kamuoyuna bir şekilde göstermek de zorundaydı. Dikkat edilirse bu kampanyalar her ne kadar toplum nazarında gerçekleştirilse de ilk bağış da yapanlar genelde 27 Mayıs Rejimi'nin mülkî ya da askerî idarecileridir. Aydın'dan bir örnek vermek gerekirse; 27 Mayıs Rejiminde Aydın'ın en büyük mülkî yetkilisi olan Askerî Vali Zahit Ş. Kırağlı, yapılması düşünülen hürriyet abidesi için (27 Mayıs'tan önce ölenler için) Aydın'da da bağış kampanyasına katılmıştır. Yapmakta olduğu valilik vazifesi için aldığı maaşın hepsini bağış olarak vermiştir.[584] Yaptığı bu bağış yerel ve ulusal basına da yansımıştır ve bu hareketle olağanüstü koşulların yaşandığı bir ülkenin kamuoyunda olumlu bir imajı ya da izlenimi de ortaya çıkarmıştır. 27 Mayıs Dönemi'nde bütün yurtta hem hazineye yardım amacıyla hem de yapılması düşünülen şehitler abidesinin inşası için bir yardım ve bağış kampanyası düzenlenmişti. Ülkedeki sosyal tabakalar dikkate alınırsa her tabakadan insan bu kampanyaya ciddi katılım göstermişti. Aydın'da da hem kurumsal temelde hem de bireysel temelde ciddi bağışlar yapılmıştı. Örneğin Aydın Askerlik Şubesi ile Baltaköy Mühimmat deposu subay ve aileleri daha önceden etmeyi taahhütte bulundukları altın yüzük, bilezik ve alyansları devlet hazinesine bağışlamışlardır.[585] Yine bir gazete haberine göre 27 Mayıs İnkılâbı dolayısıyla Çine kazasında Hazineye Bağış Komisyonu'na vatansever Çineli vatandaşlar tarafından yapılan para yardımında 3903 lira toplanmıştır.[586] Aydın basınına ait gazeteler, her gün bağış ve yardım haberlerini sayfalarından duyururken haberlerde

---

[584] *"Aydın Askerî Valisi Ödeneğini Şehitler Abidesi'ne Bağışladı"*, **Demokrat İzmir**, 9 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 14, Sayı: 4708, sf. 4; *"Hürriyet Şehitler Abidesi İçin İlk Yardımı Askerî Valimiz Zahit Ş. Kırağlı Yaptı"* , **Hüraydın Gazetesi**, 10 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2210, sf. 1; *"Valimizin Asil Bir Jesti"*, **Kıroba Gazetesi**, 10 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2010, sf. 1.

[585] *"Şehrimizdeki Subaylar Hazine Açığı İçin Teberruda Bulundular"*, **Hüraydın Gazetesi**, 11 Haziran 1960 Cumartesi, Yıl: 8, Sayı: 2212, sf. 1-3.

[586] *"Çine'de Hazine'ye Bağış"*, **Hüraydın Gazetesi**, 23 Haziran 1960 Perşembe, Yıl: 8, sayı: 2217, sf. 1

kullanılan üslup ise dikkat çekicidir. Aydın basınındaki gazetelerden birinde *"Sabık iktidarın boşalttığı hazineyi hamiyetli vatandaşlarımız alyans ve bilezikleriyle doldurmaya çalışıyorlar. Bu arada şehrimizde de açılan kampanyaya bağışlar devam etmektedir. Bütçe açığını kapatmak için yardımda bulunan vatanperver Aydınlıların isimlerini peyder pey yayınlayacağız."*[587]Gazetedeki bu ibareden sonra yardım yapanların adı ile soyadı ve yaptığı yardımın miktarı sırasıyla yazılıyordu. Gazetenin kullandığı üslupta daha önceki dönemi olumsuzlayarak hazineye yardım yapan insan sayısını arttırma eğilimi yatmaktadır. Ayrıca bu gazetenin 27 Mayıs 1960 öncesi Aydın'da Demokrat Parti'ye yakın bir gazetelerden biri olması ise dikkat çekicidir. 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'nden sonra başta İzmir olmak üzere Ege Bölgesi'nde Demokrat Parti Dönemi'nde seçilen tüm köy ve mahalle muhtarları görevlerinden alınmıştır. Bu idarecilerin yerine yeni kurulan rejimin idarecileri tarafından belirlenen kişiler muhtar olacaktır.[588] Yeni rejimin yöneticileri tarafından seçilmiş muhtarlar da bağış konusunda üzerlerine düşen vazifeyi yerine getireceklerdir. Aydın basınının önemli gazetelerinden biri bu beklentiyi şöyle dile getiriyor: *"Sabık ve sakıt iktidarın partizan muhtarları yerine tayin olunan memur ve öğretmen muhtarların muhtarlık kazancını hazineye bağışlamaktadırlar. İlimiz muhtarlarını da muhtarlık kazancını hazineye bağışlamaya davet ediyoruz."* [589] Buradan iki somut gerçek çıkartılabilir: Birincisi muhtarların bağış konusunda yardım etmesini sağlamak; ikincisi ise 27 Mayıstan sonra yeni rejim yöneticileri tarafından Aydın'da atanan muhtarların memur ve öğretmen gibi eğitimli kişilerden oluşmasıdır. Fakat yeni rejimin muhtarları seçilmiş değil; atanmıştı. Yalnız burada bir konuyu açıklamakta fayda vardır. Hazineye yapılan yardımlar sadece alyans ve bilezikten oluşmuyordu. İsteğe bağlı olarak yapılan bu yardımlar nakit olarak yapılabiliyordu. Çünkü bu yardımları halkı geneline hitap etmesi gerekirdi ve sadece takı ile mücevherat üzerine kurulamazdı. Bağış işi herkesin maddi varlığına bağlı bir meseleydi. Bağış konusunda insanları baştan şartlandırmak ise insanlara itici gelirdi. 27 Mayıs 1960'dan önce iktidar mensupları ile çatışarak ölen öğrencilere ithafen İstanbul'da yapılması düşünülen Şehitler Abidesi için Aydın'da da bir bağış kampanyası düzenlenmiştir. Bu kampanyayı Aydın'da duyuran en önemli araç hiç kuşkusuz yerel basındı. Aydın'daki yerel gazetelerin birinde şehitler abidesi için

---

[587] *"Hazine'ye Teberrular"*, **Hüraydın Gazetesi**, 1 Temmuz 1960 Cuma, Yıl: 8, sayı: 2224, sf. 1.
[588] *"Muhtarlar Dün İşden El Çektirildi"*, **Yeni Asır**, 3 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 64, Sayı: 19555, sf. 1.
[589] *"Muhtarlarımızı da Bağışa Çağırıyoruz"*, **Ses Gazetesi**, 24 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 14, sf. 1.

yapılacak olan bağış kampanyası şöyle duyuruluyordu: *"İstanbul'da inşa edilecek olan Hürriyet Şehitler Abidesi'ne mali yardımlar devam etmektedir."*[590] Daha sonra ise yardım yapanlar sırası ile adı-soyadı ve yardım meblağı birlikte yazılarak gazeteden ilan edilmektedir. Bağışlar bireysel, kolektif, kurumsal ve geneli itibariyle nakit olarak yapılmıştır. Örneğin Aydın'daki mevcut sinemalar, 5 Haziran 1960 Pazar günkü hâsılatlarını Şehitler Abidesi inşaatına bağışlamışlardır.[591] Hem Aydın il merkezinde hem de ilçelerde hazineye ve şehitler abidesine yardımlar devam etmiştir. Bu anlamda Karacasu'da oluşturulan bağış komisyonuna halk tarafından hazine için ilk anda 5 alyans ve 340 Lira yardım yapılmıştır.[592]Aydın'da basın tarafından kamuoyuna duyurulan ve devletin maliyesini yakından ilgilendiren projelerden biri de 27 Mayıs adına çıkarılan Hürriyet Tahvilidir. Bu proje tüm yurt çapında uygulanmıştır. Aydın basını da bu projeye ilgisiz kalmadı ve yerel gazetelerden biri bu hürriyet tahvillerini Aydın kamuoyuna şöyle duyurdu: *"Vatanınıza ve yuvanıza hizmet etmenin en kolay şekli Hürriyet İstikrazı Tahvili almaktır. Yılda % 6 faiz getiren, vergisi olmayan, millî emlâk satışlarında para yerine verilebilen, devletçe teminat olarak kabul edilen bu tahviller 15 Temmuz'da yurdun her tarafında satışa çıkarılacaktır."*[593] 27 Mayıs Rejimi idarecilerinin ülke ekonomisine katkıda bulunma yöntemlerinden biri de hürriyet tahvilleri olmuştur. Başka bir yerel gazete ise *"Vatandaş; 15 Temmuzda Çıkacak Hürriyet İstikrazı Tahvillerinden Almağa Hazırlan"*[594] diye yazarak Aydın kamuoyunun ilgisini bu tahvillere çekmeyi amaçlıyordu. Hürriyet istikrazı tahvilleri satışları 15 Temmuz 1960 Cuma günü tüm yurtta başlamıştır. Aydınlılar da 100, 200, 500, 1000, 5000 ve 10000 Liralık değerlerle çıkarılmakta olan hürriyet istikrazı tahvillerini istediği banka, Mal Sandığı, Askerî ve Mülkî Saymanlıktan alabilirdi.[595] 27 Mayıs'ın bir ürünü olan Hürriyet İstikrazı Tahvili uygulaması Aydın'da da basın tarafından kamuoyuna duyurulmuştur. Böylece Aydın'da yaşayanlar da istekleri doğrultusunda bu tahvillerden alma imkânına kavuşmuştur.

---

590 *"Hürriyet Abidesi'ne Yardım"*, **Hüraydın Gazetesi**, 12 Haziran 1960 Pazar, Yıl: 8, Sayı: 2212, sf. 1; *"Hürriyet Şehitleri Abidesi'ne Yardımlar"*, **Hüraydın Gazetesi,** 5 Temmuz 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2228, sf. 1.

591 *"Hürriyet Şenlikleri"*, **Yeni Asır**, 3 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 64, Sayı: 19557, sf. 3.

592 *"Karacasu'da Millî Yardım"*, **Demokrat Ege**, 14 Haziran 1960 Salı, Yıl: 6, Sayı: 2239, sf. 3-4.

593 *"Hürriyet Tahvilleri"*, **Hüraydın Gazetesi**, 14 Temmuz 1960 Perşembe, Yıl: 8, Sayı: 2235, sf. 1-3.

594 *"Vatandaş;"*, **Ses Gazetesi**, 9 Temmuz 1960 Cumartesi, Yıl: 14, sf. 1.

595 *"Hürriyet İstikrazı Tahvilleri"*, **Ses Gazetesi**, 19 Temmuz 1960 Salı, Yıl: 14, Sayı: 2526, sf. 1.

27 Mayıs İhtilâli'ni simgeleyen ve bu toplumsal bir içerik kazanmış hareketi anlatan bazı önemli materyaller vardır. Bu materyaller yazılı olduğu gibi görsel bir niteliğe de sahiptir. 27 Mayıs Dönemi'nde Aydın'da kamuoyunda merakla beklenen materyallerden biri 27 Mayıs anısına veya adına çıkarılan sigaralardır. Yalnız Aydın'da 27 Mayıs Sigarası'nın satışı yılan hikâyesine dönmüştür. Belli bir zaman bu sigaranın satışı Aydın'da beklenmiştir. Aydın basınına ait gazetenin birinde *"İstanbul'da çok büyük alâka gören 27 Mayıs sigaralarının bu günlerde de şehrimizde satışa çıkarılacağı ilgililer tarafından bildirilmektedir. İfade edildiğine göre İstanbul Cibâli Fabrikası ve mülhakat için yeter miktarda sigarayı Tekel Başmüdürlüğü emrine gönderecektir. Bir iki gün içinde piyasaya arz edilecek olan 27 Mayıs Sigaralarının büyük ilgi toplaması beklenmektedir"* diye bir haber vardır.[596] Bu haberden sonra yaklaşık 20 gün kadar beklenir ve sigaranın Aydın'a gelmemesinden dolayı İstanbul Cibâli Fabrikası'ndaki sigara fotoğrafının üstüne sitemkâr bir haber başlığı atılmıştır: *"27 Mayıs Sigaraları Bol Bol Çıktığı Halde Henüz Şehrimizde Satışına Başlanmadı"*. [597] Neyse ki bu başlık atıldıktan kısa bir süre sonra 27 Mayıs sigaraları Aydın'da da satışa başlamıştır. Yolunu gözleyen tiryakiler bu sigaraya bakkallardan 80 kuruşa elde etmişlerdir. Sigaranın ilk gün satışları da beklenenin çok üstündeydi.[598] 27 Mayıs için tedavüle konmuş materyallerden biri de 27 Mayıs yüzükleriydi. Yalnız bu yüzükleri elde etmek farklı bir usuldeydi. Bu yüzükler ancak Aydın'daki Maliye'den elde edilebilecekti. Alyanslarını bağışlamış olan şahıslar, kendilerine yetkililer tarafından verilen makbuzlarını vezneye götürerek onaylatacaklar ve ondan sonra bu yüzüklerden alabileceklerdir.[599] Aydın'da 27 Mayıs Dönemi'ni hatırlatan materyal olarak sigara ve yüzükten başka pul, rozet ve portreler (özellikle Mustafa Kemal Atatürk ve Cemal Gürsel portreleri) de satılmıştır ya da dağıtılmıştır. Bu materyallerin örnekleri günümüzde bazı şahıslarda, antikacılarda ve koleksiyonculardа varlığını sürdürmektedir.

27 Mayıs İnkılâbının hedef ve gayesini belirten *27 Mayıs İnkılâbının Hikâyesi* isimli bir broşür, Basın-Yayın Umum Müdürlüğünce neşredilmiştir. Her köye birer tane verilmek üzere 40 bin adedi İçişleri Bakanlığı'na tahsis edilmiştir. İçişleri Bakanlığı bu

---

[596] *"Şehrimizde 27 Mayıs Sigaralarının Satışına Önümüzdeki Hafta Başlanacak"*, **Hüraydın Gazetesi**, 3 Ağustos 1960 Çarşamba, Yıl: 8, Sayı: 2252, sf. 1-3.
[597] *"27 Mayıs Sigaraları Bol Bol Çıktığı Halde Henüz Şehrimizde Satışına Başlanmadı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 20 Ağustos 1960 Cumartesi, Yıl: 8, Sayı: 2267, sf. 1-3.
[598] *"27 Mayıs Sigarası Şehrimize Geldi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 26 Ağustos 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2272, sf. 1.
[599] *"27 Mayıs Yüzükleri"*, **Ses Gazetesi**, 11 Ağustos 1960 Perşembe, Yıl: 14, sf. 1.

broşürleri, vilâyetler kanalıyla daha sonra köylere dağıtmıştır.[600] Broşür 56 sayfa olmakla beraber broşürün kapağında Türk Bayrağının önünde bir süngülü asker ile atletik yapılı ve sol elinde meşale taşıyan bir genç, kol kola girerek birlikte adım atmaktadır. Ayrıca askerin gencin önünde bulunması ve elinde süngü taşıması ise askere rejimin muhafızı imajı vermektedir. Gencin elinde meşale olması ise gençlerin ilimin ışığında yürüyeceği imâsını ortaya koymaktadır. Yani 27 Mayıs için asker-sivil el ele imajı verilmiştir. Bu broşürün ilk sayfasında ise *Millî Birlik Komitesi, Devlet ve Hükümet Başkanı, Türk Silahlı Kuvvetleri Başkumandanı Orgeneral Cemal Gürsel*'in Atatürk Portresi ile Türk Bayrağı önünde masada oturur şekilde bir fotoğrafı vardır. Broşürdeki bu resmin arkasında ise şöyle bir önsöz vardır: *"27 Mayıs 1960 Devriminin Hikâyesi; İş başındakiler memleketi iyi ve haksever kanunların dışında idare ediyorlardı. Bunlardan kurtulmak gerekiyordu. Her şeyden önce denetleyici kurullar – Basın, Üniversite, Yüksekokullar ve Muhalefet Partileri- devrilmiş idarecileri çok iyi niyetlerle uyarmaya çalıştılar. Olmadı. Eğri ve karanlık yoldan geri dönmediler. Vatanımızı ve ulusumuzu kollamakla görevli Türk Ordusu, idareyi 27 Mayıs 1960 Cuma günü ele aldı. Bu kitapta yurdumuz ve dünya barışı için hayırlı olan yeni inkılâbın hikâyesini bulacaksınız."* [601] Bu kitap niteliğindeki broşür 27 Mayıs 1960'a giden süreç, gelişen olaylar, 27 Mayıs neden İnkılâp ya da devrim olduğu, kamuoyunun görüşü, bu toplumsal olaya dış basından bakışlar, Cemal Gürsel'in ve Devlet Bakanı Âmil Artus'un radyo konuşmaları ve 27 Mayıs'ı öven şiirler ile yazılardan oluşmaktadır. Sonuçta bu broşür tüm ülkenin köylerine ve yerleşimlerine 27 Mayısı anlatmak için dağıtıldı ve Aydın vilayetine ve köylerine de bu broşür İçişleri Bakanlığı tarafından gönderildi.

Aydın'da 27 Mayıs 1960'dan sonra çok sık görülen uygulamalardan biri de birçok yerleşime ve köye Atatürk büstü ile anıtı yapılması çalışmalarıdır. 27 Mayıs'tan önce gerek CHP'nin hâkim olduğu tek parti iktidarında gerekse on yıllık Demokrat Parti Dönemi'nde Aydın'da bu kadar çok Atatürk büstü ve anıtı yapılmamıştır. Gerçekten de 1923-1960 yılları arasında Aydın'da Atatürk büstü ve anıtından çok şehitler abidesi

---

[600] *"27 Mayıs İnkılâbının Hikâyesi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 20 Kasım 1960 Pazar, Yıl: 8, Sayı: 2346, sf. 1-3.

[601] **27 Mayıs İnkılâbının Hikâyesi,** Basın-Yayın Umum Müdürlüğü, 1960, Önsöz.

veya şehitler anıtı vardı.[602] İşgal gören bir bölge olması dolayısıyla şehitler anıtı sayısının fazla olması normaldi. Kemalist ideolojinin hâkim görüş olduğu CHP idaresinde bile Aydın'da bu kadar çok Atatürk büstü ya da anıtı yapılmamıştı. Çünkü büst ve anıt yapımına gerek duymayacak kadar ciddi eğitim kurumları (Halkevi, Millî Eğitim Bakanlığı, Köy Enstitüleri vb.) Atatürkçülük kavramını Cumhuriyet'in yeni nesillerine aktarıyordu. İster istemez eğitim görmüş nüfusun önemli bir kesiminde böyle bir bilinç kendini gösteriyordu. Demokrat Parti Dönemi'nde (1950-1960) köyde ve kentte ciddi eğitim kurumlarının kapatılması Atatürk ve Atatürkçülük kavramını kanunların (Atatürk'ü Koruma Kanunu) yaptırımına bıraktı. Bu anlayışın halk nazarında kabul görmesi için halka ulaşması konusunda bir sorun ortaya çıktı. Yani Cumhuriyetin temel felsefesi kabul edilen Atatürkçülük, kitlelere ulaşamıyordu. 27 Mayıs 1960'da askeri bir darbe ile gelen yeni idareciler bu sorunu iletişim araçlarını kullanarak halletmeyi denediler. Bu çalışmalardan biri de sanatın propaganda için kullanılmasıydı. Bu yüzden 27 Mayıs Harekâtını makbul göstermek için Türkiye'deki tüm vilayetlerden köylere kadar hızlı bir şekilde Atatürk büstü ve anıtı yaparak, resmi törenle açma teşebbüsüne girdiler. Aydın'daki birçok büstün ve anıtın yapılmasında katkısı bulunan *"Atatürk Heykeli Yaptırma Derneği"* bu dönemde tam manasıyla oluştu. Bu dernek bu süreçte toplantılarını Vali Muavini Lütfü Özdemir başkanlığında yapmıştı.[603] 1961 yılının Mayıs ayından Aralık ayına kadar Aydın'da yapılan büstlere örnek vermek gerekirse; 21 Mayıs 1961 Pazar günü Sultanhisar'da bir Atatürk Anıtı[604], 27 Mayıs 1961 Cumartesi günü Ortaklar'da[605], 30 Ağustos 1961 Perşembe günü Baltaköy'de[606], 7 Eylül 1961 Perşembe günü Germencik'te[607] ve 29 Ekim 1961 Pazartesi günü Dalama ve Erbeyli'de[608] Atatürk büstleri ve anıtları yapılmıştır. Bu kadar büst ve anıtın

---

[602] Mustafa Kenan Özkan, *"Aydın ve Çevresi'nde Millî Mücadele Anıtları ve Şehitlikler"*, Ed. Günver Güneş-Mehmet Başaran, **Millî Mücadele'de Aydın Sancağı ve Yörük Ali Efe**, Bildiri Kitabı, Aydın, 2007, sf. 257-284.

[603] *"Atatürk Heykeli Yaptırma Derneği Toplandı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 11 Kasım 1960 Çarşamba, Yıl: 9, Sayı: 2307, sf. 1-4.

[604] *"Sultanhisar'da Bir Atatürk Anıtı Açılıyor"*, **Hüraydın Gazetesi**, 21 Mayıs 1961 Pazar, Yıl: 9, Sayı: 2497, sf. 1-6.

[605] *"Ortaklar'da Atatürk Büstü Açılma Merasimi"* , **Hüraydın Gazetesi**, 24 Mayıs 1961 Çarşamba, Yıl: 9, Sayı: 2500, sf. 1.

[606] *"Baltaköy'e Atatürk'ün Bir Büstü Dikildi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 1 Eylül 1961 Cuma, Yıl: 9, Sayı: 2581, sf. 1-3.

[607] *"Germencik'te de Atatürk Büstü Merasimle Açıldı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 8 Eylül 1961 Cuma, Yıl: 9, Sayı: 2587, sf. 1-3.

[608] *"Dalama ve Erbeyli'de Atatürk'ün Büstü Açıldı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 1 Kasım 1961 Çarşamba, Yıl: 9, Sayı: 2632, sf. 1-3.

yapılmasının üç nedeni olabilirdi: Birincisi dikkat edilirse anıtların ve büstlerin açılış merasimleri millî bayramların kutladığı güne gelmiştir. Bu zamanlarda buna benzer büst ve anıt açılışlarında anormal bir durum yoktur. İkincisi 27 Mayıs İhtilâli'nin ilk kutlama yılıdır ve bu büstler ile anıtların açılmasında yine bir paralellik vardır. Üçüncüsü ise okullaşma oranı ile ilgilidir. 1955-1960 yılları arasında okullaşma oranı % 5.19 iken 1960-1965 yılları arasında okullaşma oranı % 76'dır ve yapılan her okul ise bir büst ya da anıt demektir. [609] Başka bir örnek daha vermek gerekirse Aydın Merkez Cumhuriyet İlköğretim Okulu'nun bahçesindeki Başöğretmen Atatürk 1962'de Hüseyin Can tarafından yapılmıştır.[610] Sadece köylerde değil Aydın il merkezinde de anıt ve büstler yapılmıştı. Bu örneklerle burada bir algıdan söz etmek gerekmektedir. 27 Mayıs Askerî Darbesi, 1960 senesinde yapılmıştı. Bu tarihte Aydın ilinin toplam nüfusu 467.341'dir. Aydın'ın bu nüfusunun 141.686'sı şehirde; 325.655 ise köy ile bucaklarda oturmaktadır.[611] Demokrat Parti'nin ise 60 bin ocak ve 6 bucak teşkilatı ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin 50 bin ocak ve 5 bin bucak örgütlenmesi Türkiye genelinde bulunmaktaydı.[612] Demokrat Parti köyler ile kırsal alanda daha fazla örgütlenmişti. 27 Mayıs'tan sonra köylerine yapılan Atatürk büstleri ve anıtları ise kendilerinin meşru gördüğü partiyi askeri darbe ile deviren yöneticiler tarafından yapılıyordu. Yani yukarıdaki gerekçelerden ziyade kırsal kesimde yaşayanlara göre 27 Mayıs Rejimi yöneticileri kendi istekleri doğrultusunda bu anıtlar ile büstleri yapmışlardı. Üstelik kendileri tarafından sevilen bir Başbakan olan Adnan Menderes'i darbe ile iktidardan alarak bunları yapmışlardı. Türkiye'de özellikle kırsal kesimde yaşayan önemli sayıda insan böyle düşünüyordu. Günümüzde bile bu insanlardan doğma nesiller bu algı ile Türkiye'nin siyasal konjonktürüne bakıyorlardı. Çünkü o zamanki çocukların çoğu kentlere göçtüler. Bu kesimin ciddi eğitim alanları bile Türkiye siyasetinde hep bu olumsuz algı yer aldılar. İşte buna benzer uygulamaların yükünü kendilerini 1961 Anayasası ile yasal güvenceye alan Millî Birlik Komitesi üyeleri değil; Türkiye

---

[609] Nevâl Kavcar, **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Aydın Eğitim Belgeseli**, Aydın; Aydın Merkez İlçe Halk Eğitim Merkezi 1998, sf. 42.

[610] Kerim Özbekler, **Her Yönüyle Aydın ve İlçeleri**, Denizli; Cumhuriyet Ofset, 1984 sf. 52. Haz. M. Kemal Şenol, **Atatürk Aydın'da**, İzmir; Karınca Matbaası, 1981. Aydın'daki Atatürk büstleri ve anıtları konusunda bu çalışmanın 95-111 sayfaları arasına bkz.

[611] Nevâl Kavcar, **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Aydın Eğitim Belgeseli**, Aydın; Aydın Merkez İlçe Halk Eğitim Merkezi 1998, sf. 52.

[612] *"Partilerin Ocak ve Bucak Teşkilâtı Lağvediliyor"*, **Demokrat İzmir**, 24 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 14, Sayı: 4721, sf. 1-4; *"Partilerin Ocak ve Bucak Teşkilâtı Dün Kaldırıldı"*, **Yeni Asır**, 7 Temmuz 1960 Perşembe, Yıl: 64, Sayı: 19585, sf. 1; *"Partilerin Ocak ve Bucakları Lağvedildi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 8 Temmuz 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2230, sf. 1-3.

Cumhuriyeti'nin kurucu felsefesi olan Atatürkçülük düşüncesi taşımak zorunda kalıyordu. Sonuç olarak böyle bir tespitin ortaya çıkmasına, başta 27 Mayıs 1960 olmak üzere, Türkiye'deki darbecilerin darbeleri Atatürkçülüğü gerekçe göstererek yaptıklarını açıklamaları neden olmaktaydı.[613] Yani sorun Atatürkçülük'te değil; Atatürkçülük adına demokrasiyi hiçe sayanlarda idi.

27 Mayıstan sonra 27 Mayıs imgesi kendini Aydın'da yer ve okul isimlerinde de gösteriyordu. Aydın Hürriyet İlköğretim Okulu[614], 1962-1963 Eğitim-Öğretim yılında 1 müdür, 7 öğretmen ve 309 öğrenci ile hizmete açılmıştır. İlk müdürünün ismi Sahih İnce'dir. İlk olarak eğitim-öğretim faaliyetlerine Zafer İlkokulu'nda başlayan okul, 1963-1964 eğitim-öğretim yılında Pınarbaşı mevkiindeki binasına taşınmıştır.[615] Okulun isminin *"Hürriyet"* olması ve 27 Mayıs'a atıf yapması normal bir durumdur. Çünkü bu dönemde Çorum, Kilis, Çumra, Sarıyer, Ordu, Bandırma, Sungurlu gibi Türkiye'deki bazı yerleşimlerde de Hürriyet İlköğretim okulları bulunmaktadır. Tarihçelerinde okulun kuruluşu ile 27 Mayıs arasındaki bağ açıkça ortaya konmaktadır. Bu dönemde *"Hürriyet"* kelimesi favori isimlerden biri olmuştur. Ayrıca sadece okul ismi değil; mahalle, köy, sokak isimlerine de 27 Mayıs'ı hatırlatan kelimeler ya da adlar konulmuştu. Hürriyet Mahallesi, Turan Emeksiz Caddesi, Erzurum Cemal Gürsel Stadyumu vb. örneklerin de gösterdiği gibi 27 Mayıs imgesini hatırlatan adlar hem Türkiye'de hem Aydın'da yer ve mahalle isimlerini belirlemiştir.

İhtilâl ile birlikte başlayan *"ihbar salgını"* kısa zamanda korkunç bir hâl almıştı. Çeşitli suiistimal iddialarının yanında, üniversite nümayişleri sırasında ölen talebelerin makinelerde kıyıldığı, kuyulara atıldığı, Demokrat Parti iktidarının Harp Okulu'nu imha için planlar hazırlandığı, Celal Bayar'ın İş Bankası'nda 103 Milyon Liralık mevduatı olduğu, Ardahan'ın Ruslara satılmak istendiği, Et ve Balık Kurumu buzhanelerinde toplu halde cesetler bulunduğu şeklinde akıl havsala almayacak ihbarlar yapılıyordu. İşin kötüsü, bu ihbarlar aslı esası anlaşılmadan etrafa yayılıyor, hatta bizzat resmi organlar, yetkili kimseler tarafından naklediliyor ve böylece gazete sütunlarına da geçiyordu. Komite ve Bakanlar Kurulu bu konuda gafil avlanmıştı. İlk günlerin heyecanı içinde her yapılan ihbar gerçeğe uygun sanılmış, Komiteyi temsil eden

---

[613] Nurşen Mazıcı, **Türkiye'de Askerî Darbeler ve Sivil Rejime Etkileri**, İstanbul, Gür Yayınları: 33, 1. Baskı, 1989, sf. 115.
[614] Benim eğitim hayatıma başladığım okuldur.
[615] **http://www.aydınhürriyetioo.mbk12.tr**

kimseler bunları derhal kamuoyuna duyurmakta sakınca değil; fayda bulmuşlardı. Oysa yapılan ihbarların büyük çoğunluğu hiçbir müspet delile dayanmıyordu. Ne var ki durum ancak ihbarlar soruşturma kurullarına sevk edildikten sonra yapılan incelemelerde ortaya çıkacak ve çok geç kalınmış olacaktı.[616] Gerçekten de buna benzer ihbar salgınlarından sonra ülkede bir muhalif avı başlamıştır. Hem Demokrat Parti taraftarları hem de 27 Mayıs'a muhalif olanlar ülke çapında toplanmaya başlamıştı. Aydın'da bazı muhalif kimseler güvenlik güçleri tarafından yakalanmıştı. 27 Mayıs Rejimi'ne karşı bazı protesto hareketleri olmuştu. Belki de yeni rejimin yöneticileri her toplumsal harekette olduğu gibi kendilerine muhalif gördüklerini etkisiz hale getiriyordu. En ufak bir çıtırtının patırtıya dönüşmemesi için sıkı güvenlik önlemleri alınmıştı. Bu arada bazı inkılâp karşıtı olarak nitelenen olaylardan bazı örnekler vermek istiyorum. 1960 yılının Haziran ayı sonlarına doğru Koçarlı'ya bağlı Zeytinköy'de beyanname dağıtan üç kişi güvenlik kuvvetleri tarafından hemen yakalanmıştır ve yargıya teslim edilmiştir.[617] Bu anlamda ilginç haberlerden biri de Aydın'ın Millî Mücadele Dönemi'ndeki simgesi Yörük Ali Efe ile ilgiliydi. Olay Yörük Ali Efe ile doğrudan ilgili değildi; çünkü Yörük Ali Efe 26 Eylül 1951'de Nazilli'nin Kavaklı köyünde ölmüştü. Haber ise şöyleydi: *"Millî Mücadele yıllarında çete teşkilâtını idare eden meşhur Yörük Ali Efe'nin oğlu Ali Yörük'ün Millî İnkılâp Hareketi'ne karşı cephe alarak menfur teşebbüslerde bulunduğu tespit edilerek Aydın Yenipazar ilçesinde tevkif edilmiştir. Aydın, Muğla ve Denizli vilâyetlerinde sakıt iktidara mensup kimselerden müteşekkil bir komite kurmak ve katliam yapmak tasavvurunda olan bu teşekkülle ilgileri bulunduğu anlaşılan ve Denizli'nin Sarayköy ilçesinde ikâmet eden 5 kişi daha tevkif edilmiştir."*[618] Yörük Ali Efe'nin oğlu 27 Mayıs'a karşı komitecilik hareketinde bulunduğu gerekçesiyle bir grup arkadaşıyla yakalanmıştır. Hakikaten bu olay tarihin ilginç olaylarından biridir. Bu arada Aydın gazeteleri inkılâp aleyhtarlığının cezasının idam olduğunu yazıyordu. Bunun içinde sabit ve gezici İnkılâp Mahkemeleri'nin kurulacağını yazıyordu. Aslında gazeteler hem Ankara'daki gelişmeleri veriyordu hem de bu haber halka ciddi bir gözdağı oluyordu. Çünkü herkes 27 Mayıs taraftarı değildi

---

[616] Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İç Yüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, Şubat 2010, sf. 247.

[617] *"Koçarlı'da Beyanname Dağıtan Üç Kişi Yakalandı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 29 Haziran 1960 Çarşamba, Yıl: 8, Sayı: 2223, sf. 1-3.

[618] *"Denizli'de Yörük Ali'nin Oğlu Yakalandı"*, **Demokrat Ege**, 5 Temmuz 1960 Salı, Yıl: 6, Sayı: 2254, sf. 1-5.

ve toplumda bu hareketi tasvip etmeyen insanlar da vardı.[619] 6 Ekim 1960 Perşembe günü ise Aydın-Çine yolunda bazı önemli gelişmeler olmuştu. Aydın-Çine yolu üzerindeki trafik levhalarında, askerî darbe ile iktidardan alınmış Demokrat Parti sorumluları lehinde, yağlı boya ile yazılmış bazı ibarelere rastlanılmıştır. Bunlardan çoğunda *"Adnan Menderes Öldürülürse, Bizde Ölmeğe Hazırız"* şeklinde olmuştur. Bu olay üzerine ilgililer hemen tahkikata başlamış ve 4 kişi nezarete alınmıştır. Aydın Valisi Nihat Danışman bu olay üzerine şöyle demiştir: *"İzmir'deki Ege valileri toplantısından henüz dönmüş bulunuyorum. Hadiseye ben de biraz önce muttali oldum. Resmi makamlar, tahkikât yapmaktadırlar"* demiştir. Gerçekten de Aydın Savcısı da olayı teyit etmiş, duruma Vilâyet Soruşturma Bürosu ile Garnizon Kumandanlığı tarafından da el konulduğu açıklanmıştır.[620] Fakat ilginçtir ki İstanbul ve İzmir basınının bile dikkatini çeken bu olay gerektiği şekilde Aydın basının da yer almamıştır. 3 Mart 1961 Cuma günkü Hüraydın gazetesi ise manşetten *"İnkılâp Düşmanlarına Karşı Mücadele Açıldı"* başlığını atmıştı. *"Memlekette Huzursuzluk Yaratanlar İdam Edilecek"* diye devam ediyordu. Bu başlık aslında 27 Mayıs Rejimi idarecilerinin bakış açısını yansıtıyordu.[621] 28 Şubat 1961 tarihinde ise Koçarlı kazası Cincin köyünde inkılâp aleyhinde yazılan bir yazıyı köyün dışında bir asılı olarak bulan Cincin Köyü İlkokulu 5. Sınıf öğrencisi İbrahim İlter ile Bilgin Yıldırım bu yazının Başöğretmenleri Muzaffer İzgü tarafından yazdırılıp astırıldığını söylemişlerdir. Bu öğrenciler daha sonra ifadelerini değiştirerek daha önce söylediklerinin yalan olduğunu ve 1. Sınıf öğretmeni Rafet Şahin tarafından bu yazının yazdırılıp yola astırıldığını ve hocalarının yazı bulunup karakola aksedince Muzaffer İzgü tarafından bu yazı astırıldı diye ifade verirsiniz dediğini itiraf etmişlerdir. Aslında olay şu şekilde aydınlığa çıkıyordu. 16 Şubat günü Öğretmen Rafet Şahin talebelerin tatile çıktığı vakit 5. Sınıf talebesi İbrahim İlter'i kendi 1. Sınıf dershanesine çekerek gizlice hadiseyi teşkil eden bu yazıyı yazdırıp yola asmasını, bu yazı bulunduğu takdirde okulun Başöğretmeni Muzaffer İzgü tarafından yazılıp astırıldığını söyle demiştir. Bu konuşmayı ise pencerenin kenarında oturan 4. Sınıf öğrencisi Bilgin Yıldırım da duyduğu anlaşılmıştır. Öğrenci İbrahim İlter

---

[619] *"İnkılâp Aleyhtarlığının Cezası: İdam"*, **Hüraydın Gazetesi**, 6 Ağustos 1960 Cumartesi, Yıl: 8, Sayı: 2254, sf. 1-2.

[620] *"Aydın-Çine Yolunda Dün Görülen İbareler"*, **Yeni Asır**, 7 Ekim 1960 Cuma, Yıl: 64, Sayı: 19676, sf. 1-5.

[621] *"İnkılâp Düşmanlarına Karşı Mücadele Açıldı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 3 Mart 1961 Cuma, Yıl: 9, Sayı: 2433, sf. 1-4.

ise kâğıdı asıp akşam evine gitmiştir ve akşam ise İbrahim İlter kardeşleri Ali ile Mehmet'e durumu anlatınca bu hadise aydınlanmıştır. Bunun üzerine I. Sınıf öğretmeni Rafet Şahin İnkılâp aleyhtarı görülerek cezaevine götürülmüştür.[622] Yine bu günlerde bazı ilginç inkılâp aleyhtarı olarak nitelendirilen olaylar da Aydın'da yaşanmıştır. Yenipazar ilçesinin belediye hal binasının umumi helâsında inkılâp aleyhinde bazı yazılar görülmüş ve yazanlar hakkında tahkikât yapılması istenmiştir. Yapılan tahkikât sonucunda tevkif edilen kimseler tarafından bu yazıların yazıldığı ve bu kişilerin daha önce cezaevinde yattığı da anlaşılmıştır.[623] Kuyucak ilçesinde Veli Sağlam adındaki şahıs 27 Mayıs münasebetiyle yapılan şenlikler için askerlerin havaya ateş ettikleri sırada *"Sanki memleketi düşmandan kurtarmışlar gibi silaha atıyorlar"* dediği için güvenlik güçleri tarafından yakalanmış ve 27 Mayıs'ı küçümsediği için hakkında tahkikat başlamıştır. Yine Kuyucak ilçesinin Horsunlu nahiyesinde 27 Mayıs için yapılan törende davul ve zurna ile söylenen tarihi Tuna Nehri marşını söyletmemek isteyen ve davulcunun davulunu tekmeleyip tornavida ile müdahalede bulunmaya kalkan bir kişi daha tevkif edilmiştir.[624] Koçarlı ilçesi Dedeköyü halkından olan ve köy camiinde müezzinlik yapan Osman Çolak adındaki bir şahıs, köyde bulunan bir kahvede yeni hükümetin namazı ikiye indireceği ve Kuran'ı Türkçe olarak okutacağını sunarak menfi propaganda yaptığı gerekçesiyle yakalanarak ilk sorgulamadan sonra tevkif edilmiştir.[625] Bu sefer Germencik ilçesinin Ortaklar Nahiyesi'nde pazar kuran Mehmet Taşkın tarlada pamuk çapalamakta iken inkılâp aleyhtarlığı yaptığı gerekçesiyle ihbar edilmiş ve bunun üzere tevkif edilmiştir.[626] Bu süreçte gerçekleşmiş bazı protesto haberleri de vardı ve bu eylem mevcut sistemi kendine verilmemiş bir haktan dolayı eleştiriyordu. Bu hakkı almak için ise hakkını arayanlar sessiz bir yürüyüş yapmayı uygun görmüşlerdi. Aydın'da bu sessiz yürüyüşü yapmayı tercih edenler ise Aydın Ticaret Lisesi öğrencileri idi. Olay şöyle ortaya çıkmıştı. 14 Ekim 1960 Cuma yani Yassıada Duruşmalarının başladığı gün. Aydın Ticaret Lisesi öğrencilerinden yüzlerce talebe ellerindeki dövizler ile dün saat 14.00'de okuldan çıkarak Şehitler Abidesi'ne bir

---

[622] *"İnkılâp Aleyhtarı Bir Öğretmen Cezaevine Alındı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 3 Mart 1961 Cuma, Yıl: 9, Sayı: 2435, sf. 1-4.
[623] *"İnkılâp Aleyhinde"*, **Hüraydın Gazetesi**, 7 Mayıs 1961 Pazar, Yıl: 9, Sayı: 2486, sf. 1-4.
[624] *"İki İnkılâp Aleyhtarı Yakalandı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 30 Mayıs 1961 Salı, Yıl: 9, Sayı: 2500, sf. 2.
[625] *"Menfi Propaganda Yapan Bir Müezzin Tevkif Edildi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 1 Haziran 1961 Salı, Yıl: 9, Sayı: 2502, sf. 1-2.
[626] *"Germencik'teki İnkılâp Aleyhtarı Nezarette"*, **Hüraydın Gazetesi**, 5 Temmuz 1961 Çarşamba, Yıl: 9, Sayı: 2532, sf. 1-2.

çelenk koydular. Öğrencilerin ellerindeki yazılar da ise *"Biz İlim Yolcularını Koruyoruz"*, *"Tahsilimize Mâni Olmayınız"*, *"İmtihana Hazırız Fakat En Tabii Hakkımızı İstemiyoruz"* gibi sloganlar yazıyordu. Daha sonra öğrenci kafileleri Hükümet Konağı'na geldiler ve Aydın Valisi Nihat Danışman ile görüştüler. Sorun ise Aydın Ticaret Lisesi öğrencileri İktisat Akademisi'ne girmek istiyorlardı. Bu dileklerini yeni devre mezunları Orhan İlhan ve Hami Şişman Aydın Valisi'ne ilettiler. Aydın Valisi Nihat Danışman, bu sorunu var gücüyle çalışarak çözmeye çalışacağını ve bu konuda kendilerine yardımcı olmaya çalışacağına söz verdi. Aydın Valisi'nin bu sözleri öğrenciler arasında coşkun tezahürata bile neden oldu. Bundan sonra öğrenciler yine sessizce yürüyerek okullarına geri döndüler. Aydınlılar da bu gösteriye ciddi destek vermekten çekinmediler. Gerçekten de Ticaret Liselilerin Akademiye girmeleri ciddi bir soruna dönüşmüştü ve Akademiler Arası Kurul ise bu konuyu çözmek istiyorsa bu konuyu ele alması lazımdı.[627] Bu sorunu çözmesi gerekenler ise yeni beklentiler ile kurulan 27 Mayıs Rejimi mensuplarıydı. Bu yüzden protestocuların Yassıada Duruşmalarının başladığı günde böyle sessiz protestoyu tertip etmesi, rahatsızlık veren sorun ne olursa olsun altında ciddi mesajları da barındırıyordu. Çünkü beklentilerini karşılayacak olanlar ise eğitimli kesimin tam desteğini alan yeni rejimin mensuplarıydı. Bu rejimi kurarken bu yönetici onlara tüm sorunlarını çözmeyi vaat ederek desteklerini almıştı. 27 Mayıs hareketinden hoşnut olmayan kesimlerde bulunmaktaydı. Bu konuda size daha fazla örnekte sunabilir. Fakat bu bir tez çalışması olduğu için belli bir ölçüyü kaçırmamak gerekmektedir. Yalnız 27 Mayıs karşıtı söylemler seçimlere doğru artmıştır. 1961 yılında ise buna benzer hareketleri gazetelerde daha sık görülmektedir. Bu inkılâp karşıtı hareketlerin Aydın'ın kırsal kesimde daha fazla görülmesi ise ayrıca düşünülmesi gereken bir husustur.

27 Mayıs'ın ilk yıldönümü yaklaşmaktaydı. Bu sefer Aydın kentinde 27 Mayıs yıldönümü için kutlama programları hem devlet hem de sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanmıştı. Gerçekten 27 Mayıs 1961 Cumartesi günü için kentte ciddi hazırlıklar yapılmıştı. 27 Mayıs 1961 Cumartesi saat 8.30'da Garnizon Kumandanlığı'nda Vali, Belediye Başkanı, subaylar, baro, öğretmenler, esnaf teşekkülleri, resmi ve özel müessese temsilcileri Aydın Garnizon Kumandanı Şakir

---

[627] *"Ticaret Lisesi Öğrencileri Dün Sessiz Yürüyüş Yaptı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 15 Ekim 1960 Cumartesi, Yıl: 8, Sayı: 2315, sf. 1-3.

Özer'i ziyaret ettiler.[628] Bu merasim karşılıklı olarak sevgi, saygı sözleri ile temenniden oluşmaktadır. Daha sonra ise kutlamalar Aydın İstasyon Meydanı'nda devam etmiştir. Aydın'daki tüm eğitim kurumları, izciler ile yavrukurtlar, efeler, askerî birlikler, siyasi parti temsilcileri, baro, esnaf teşekkülleri, siyasi parti mensupları ile sivil toplum kuruluşları katılmıştır. Ayrıca bu törene 5000'in üzerinde Aydınlı da iştirak etmiştir. İstiklal Marşı söylendikten sonra Aydın Garnizon Kumandanı Şakir Özer'in Şehitler Abidesi'ne gelmesiyle beraber tüm kurum ve kuruluşlar anıta çelenk koymuşlardır. Daha sonra ise Şehitler Abidesi için saygı duruşunda bulunulmuştur. İlk olarak ise Saat 9.20'de Vali ve Belediye Başkanı görevinde bulunan Doğan Uluergüven bir konuşma yapmıştır. Aydın Valisi Doğan Uluergüven ihtilâl sürecini ve getirilerini anlattıktan sonra *"Türk Demokrasisi yeniden kurulacak ve bu suretle büyük Türk Milleti her zaman sahip olduğu sağduyusunu tekrar gösterecektir"* demiştir.[629] Daha sonra Piyade Albay Hayri Armağan ve Jandarma Er Eğitim Tabur Komutanı Binbaşı Vehbi Gürsel günün anlam ve önemini belirten bir konuşma yapmıştır. Ticaret Lisesi'nden bir erkek öğrenci Atatürk'ün Gençliğe hitabesini bir kız öğrenci de Gençliğin Ata'ya Cevabını okumuşlardır. Daha sonra ise kentin tüm kurumlarının katılımıyla bir resmigeçit yapılmıştır. Saat 16.00'da ise Jandarma Er Eğitim Taburu ile şehir bandosunun katılımıyla stadyumda öğrenciler spor gösterileri yapmışlardır. Akşam ise Jandarma Er Eğitim Taburu ile Erkek Sanat Enstitüsü bir fener alayı gerçekleştirmişlerdir.[630]Kutlama etkinlikleri bu kadarla kalmamış Türk Kültür Derneği, Öğretmenler Derneği gibi derneklerde bazı etkinlikler gerçekleştirmişlerdir. Kurdelesini Aydın Garnizon Kumandanı Şakir Özer'in kestiği bir *"İnkılâp Sergisi"*, genel kütüphane salonunda ilgililere açılmıştır. Orta Mahalle Ortaokulu'nda bir müsamere düzenlenmiştir. Bu arada Öğretmenler Derneği, Belediye Salonu'nda 27 Mayıs 1961 Cumartesi gecesi Aydın Valisi Doğan Uluergüven ile eşlerinin de katıldığı bir İnkılâp Balosu düzenlemiştir. Halk oyunları oynanmıştır ve Aydın Valisi ile Eşi'nin Harmandalı oynaması dikkatleri çekmiştir. Salonun içi bayram, afiş ve dövizler ile donatılmıştır. Ayrıca Eski Millî

---

[628] Aydın Garnizon Kumandanı ve 27 Mayıs'ın İlk Askeri Valisi Kurmay Albay Sait Özbudak yakın bir zaman önce emekliye ayrılmıştı. Aynı emekli subay kadrosunun içinde 27 Mayıs'ın İlk Askerî Emniyet Müdürü Jandarma Yarbay Zeki Karakurt da vardır. *"Aydın'da Emekliye Ayrılan Subaylar"*, **Hüraydın Gazetesi**, 27 Ağustos 1960 Cumartesi, Yıl: 8, Sayı: 2273, sf. 1-3.

[629] *"Kalpleri İman Ruhları Vatan Sevgisi..."*, **Hüraydın Gazetesi**, 30 Mayıs 1961 Salı, Yıl: 9, Sayı: 2500, sf. 1-4.

[630] *"Kalpleri İman Ruhları Vatan Sevgisi..."*, **Hüraydın Gazetesi**, 30 Mayıs 1961 Salı, Yıl: 9, Sayı: 2500, sf. 4.

Eğitim İl Müdürü Kemal Tunçoku da bu tören için gelmiş ve yeni görev yerine dönmüştür.[631] Aynı günler de Hüraydın gazetesi ise Hüseyin Timuçin'in 18 kıtadan oluşan *"27 Mayıs"* şiiri neredeyse tam sayfa yayımlanmıştır. Bu şiirin bir mısrasını örnek verirsek şöyledir: *Zaferlerle sona erdi, İç Kurtuluş Savaşı, 27 Mayıs'ta, Çaldı Hürriyet Marşı.* Bu şiirden de anlaşılacağı üzere Aydın 27 Mayıs'a geneli itibarıyla böyle bakıyordu. Bu anlayışta yıldönümü kutlamalarına bir şekilde yansıyordu.

İskenderun Olayı, 27 Mayıs Dönemi'nde gerçekleşen önemli olaylardan biridir. 19 Aralık 1960 Pazartesi günü saat 22.10'da İskenderun'da Askeri Garnizon'un karşısındaki Atatürk heykeli dinamitle havaya uçurulmuştur. Basında çıkan bu konudaki haberlere göre; bu olayın faillerinin Lübnanlı iki kişi olduğu anlaşılmıştır. Bu eylemi gerçekleştirdikten sonra, bu iki kişi otomobil ile kaçmak istemişlerse de güvenlik mensupları tarafından kısa sürede yakalanmıştır. Çünkü bu eylemciler Taunus marka otomobil ile kaçarken, patlamanın şiddetinden yere düşen bir subay bu otomobili görmüştür. Böylece olayın failleri kısa sürede yakalanmıştır. Bu vehim olay kamuoyunda duyulduğunda tüm Türkiye'de büyük tepkilere neden olmuştur. İlk tepki İskenderun halkından gelmiş ve heykelin etrafında toplanan gençler, gece yarısından sonra geç vakitlere kadar İstiklal Marşı söylemiştir. Hasar gören heykel Türkiye bayrağına sarılarak muhafaza altına alınmıştır. Ayrıca Antakya'da askerî ve emniyet mensupları devriye halinde gezerek şehirdeki güvenliği sağlamışlardır.[632] Daha sonra bu olay ile ilgili olduğu için Halil Adalı adında bir sanık yakalanarak Ankara'ya götürülmüştür.[633] Kamuoyunda ise bu olaya tepki haberleri basında yer almıştır. Ülkenin birçok yerinde bu olaya tepkiler oluşmuştur. Bu yüzden birçok kentte mitingler dahi düzenlenmesine karar verilmiştir. Örneğin İzmir'de İzmir İktisâdi ve Ticarî Bilimler Akademisi öğrencileri ile Ege Üniversitesi Tıp ve Ziraat Fakültesi öğrencileri İskenderun Olayı'nı tel'in etmişler ve olaydan bir gün sonra yani İzmir'de 20 Aralık 1960 Salı günü protesto mitingleri yapmışlardır.[634] Aydın ili ve ilçelerinde de bu olaya ciddi tepki veren toplumsal gösteriler yapılmıştır. Bu olaya ilk ciddi gösteri Aydın il merkezinde büyük bir kalabalık ile yapılmıştır. 22 Mayıs 1960 Perşembe günü saat 15.00'de Teknik Lise, Aydın Lisesi, Ticaret Lisesi, Kız Sanat Enstitüsü, Erkek Sanat

---

[631] *"Bir Haftanın Olayları"*, **Hüraydın Gazetesi**, 30 Mayıs 1961 Salı, Yıl: 9, Sayı: 2500, sf. 4.
[632] *"İskenderun'da Ata'nın Heykeli Dün Dinamitle Havaya Uçuruldu"*, **Demokrat İzmir**, 20 Aralık 1960 Salı, sf. 1.
[633] *"Kısa Haberler"*, **Ses Gazetesi**, 30 Aralık 1960 Cuma, Yıl: 14, Sayı: 2662, sf. 1.
[634] *"Gürsel, Hataylılara Mesaj Yolladı"*, **Demokrat İzmir**, 21Aralık 1960 Salı, sf. 1.

Enstitüsü, Aydın Ebe Okulu talebeleri, Hükümet Konağı'ndan başlamak üzere ellerinde bayraklar ile dövizler ve bir de bando bulunmasına rağmen sessiz bir yürüyüş yapmışlardır. Büyük bir Atatürk portresi de gençler tarafından açılmıştır. Ellerindeki dövizlerde yazanlardan bir iki tane örnek vermek gerekirse *"Ne Ata'ya ne de Hatay'a El Uzatırız"*, *"Hainler Cezasız Kalmayacak"*, *"Atatürk Gençlik, Gençlik ise Atatürk'tür"* gibi yazılar dikkati çekiyordu. Gençlik Hükümet Konağı'ndan aşağıya doğru (güneye doğru) caddeyi takiben Şehitler Abidesi'ne gelmişlerdir. Daha sonra bir dakikalık saygı duruşunda bulunulmuştur. Şehitlik bayraklarla donatılmış ve okul temsilcileri Şehitler Abidesi'ne çelenk koyduktan sonra İstiklal Marşı'nı hep bir ağızdan okumuşlardır. Okul temsilcileri birer konuşma yaptıktan sonra Harbiye Marşı, Gençlik marşı ve Atam Marşı söyledikten sonra programa son vermişlerdir.[635] Daha sonra ise Aydın Lisesi'nin başında Müdür Hamdi Güneş'in bulunduğu 40 kişilik bir komitenin de katıldığı bir miting, 23 Aralık 1960 Cuma günü Kuşadası'nda yapılmıştır. Yine aynı gün Ortaklar Öğretmen Okulu öğrencileri de Ortaklar'daki Atatürk Anıtı'nda İskenderun Olayı'nı kınayan bir miting yapmıştır. Aynı günde Söke ve Nazilli'de de bir protesto mitingi yapılmıştır.[636] Daha sonra ise Koçarlı'da bir kınama mitingi yapılmıştır ve bu mitingi Koçarlılar ciddi destek vermişlerdir.[637] 26 Aralık 1960 Pazartesi günü ise bu sefer Germencik'de bir tel'in mitingi yapılmıştır. Bu mitinge Germenciklilerin ciddi katılımın yanında Ortaklar Öğretmen Okulu öğrencileri de kazaya gelerek katılmıştır.[638] 31 Aralık 1960 Cumartesi günü saat 15.00'de bir *"Atatürk Günü"* tertip edilmişti ve böyle bir günün düzenlemesinin nedeni ise İskenderun'da Atatürk büstünün Lübnanlı saldırganlar tarafından bombalanmasıydı.[639] İskenderun'da yaşanan bu vehim hadise tüm yurtta olduğu gibi Aydın'da da ciddi tepkilere neden olmuştur. Hem Aydın il merkezinde hem de ilçelerde halk bu olay karşısında kenetlenmiştir. Dikkat edilmesi gereken diğer bir husus ise üzerinden yıllar geçmesine rağmen bu vasıtasıyla hem

---

[635] *"Ata'nın Heykeli'ne Yapılan Menfur Saldırı Hakkında"*, **Hüraydın Gazetesi**, 23 Aralık 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2373, sf. 1-4; *"Dün şehrimizde Atatürk Mitingi Yapıldı"*, **Ses Gazetesi**, 23 Aralık 1960 Cuma, Yıl: 14, Sayı: 2656, sf. 1.

[636] *"Lise Kuşadası'ndaki Mitingi Katıldı"*, *"Ortaklar Öğretmen Okulu Talebeleri Alçakça Tecavüzü Protesto Edildi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 24 Aralık 1960 Cumartesi, Yıl: 8, Sayı: 2374, sf. 1.

[637] *"Tel'in Toplantıları Devam Ediyor"*, **Hüraydın Gazetesi**, 25 Aralık 1960 Pazar, Yıl: 8, Sayı: 2375, sf. 1.

[638] *"Tel'in Toplantıları Devam Ediyor"*, **Hüraydın Gazetesi**, 27 Aralık 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2376, sf. 1-4.

[639] *"Cezaevinde Atatürk Günü Tertiplendi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 30 Aralık 1960 Perşembe, Yıl: 8, Sayı: 2379, sf. 1.

Türkiye'de hem Aydın'da Hatay Meselesi siyasetin merkezine oturmuştur. Aydın'daki protestolarda genelde bu mesele eksenindeki söylemler kendini somut olarak göstermiştir.

Bu bölümde ise 27 Mayıs Rejimi'ni Aydın kapsamındaki bürokratik gelişmeler açısından irdelemek istiyorum. Bilindiği üzere Millî Birlik Komitesi, *"Dışişleri Bakanlığı Kuruluşu"* hakkındaki kanuna ek olarak kabul ettiği kanunla, Dışişleri bünyesinde 14 müşavirlik kurdu ve komiteden çıkarılan 14 üye, yurt dışındaki görevlere atandılar. Bu 14 üyenin müşavirliklere göre dağılımı şöyledir: *"Orhan Kabibay (Brüksel), Alparslan Türkeş (Yeni Delhi), Orhan Erkanlı (Meksiko), Münir Köseoğlu (Stockholm), Mustafa Kaplan (Lizbon), Muzaffer Karan (Oslo), Şefik Soyuyüce (Kopenhag), Fazıl Akoyunlu (Kabil), Rıfat Baykal (Tel-Aviv), Dündar Taşer (Rabat), Numan Esin (Madrid), İrfan Solmazer (Lahey) Muzaffer Özdağ (Tokyo), Ahmet Er (Trablusgarp)."*[640] Milli Birlik Komitesi içindeki bu 14 kurmayın atama işlemine *"14'ler Olayı"* denir. Aslında bu olay komite içindeki bazı hizipler arasındaki sorunun dışavurumuydu. Bu olayın Aydın ile ilgisi ise bu gelişmelerden önce Başbakanlık Müsteşarlığı görevinde bulunan Kurmay Albay Alparslan Türkeş 22 Eylül 1960 sabahı görevinden alınarak yerine bu göreve İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı görevinde bulunan Hilmi İncesulu getirilmişti.[641] Bu görev değişikliği Aydın basınında da geniş bir yer bulmuştur. Çünkü Başbakanlık Müsteşarlığı görevine atanan Hilmi İncesulu 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'nden önceki son Aydın Valisi'dir. Bu atama bu yüzden Aydınlılar için önemliydi. Aydın'ın basınından önemli bir gazete bu haberi şöyle veriyordu: *"Başbakan Müsteşarı Alparslan Türkeş görevinden ayrılmış ve yerine İçişleri Bakanlığı Müsteşarı (Eski Valimiz) Hilmi İncesulu tayin edilmiştir."*[642] Aydın basınının önemli bir başka gazetesi ise *"Eski Valimiz Hilmi İncesulu Başbakanlık Müsteşarı Oldu"*[643] başlığıyla haberi Aydın kamuoyuna duyuruyordu. Aydın basını bu önemli bürokratik

---

[640] Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-**, İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 81-82; Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 386.

[641] *"Türkeş Müsteşarlık Vazifesi'nden Ayrıldı"*, **Yeni Asır**, 23 Eylül 1960 Yıl: 64, Sayı: 19662, sf. 1; *"Başbakanlık Müsteşarı Alparslan Türkeş Vazifesinden Affedildi"*, **Demokrat İzmir**, Yıl: 14, Sayı: 4811, sf. 1-4; Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İç Yüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, Şubat 2010, sf. 344.

[642] *"Türkeş Müsteşarlıktan Ayrıldı Yerine İncesulu Tayin Edildi"*, **Ses Gazetesi**, 24 Eylül 1960 Cumartesi, Yıl: 14, sf. 1.

[643] *"Eski Valimiz Hilmi İncesulu Başbakanlık Müsteşarı Oldu"*, **Hüraydın Gazetesi**, 24 Eylül 1960 Cumartesi, Yıl: 8, Sayı: 2297, sf. 1-3.

atamayı böyle Aydınlılara duyurmuştu. Türkiye için zaten önemli olan bir atama Aydın ili ile de böyle bir bağ kurmuş oluyordu. Aydın'ın için 27 Mayıs Rejimi'nde önemli olan bürokratik gelişmelerden biri de Başkent Ankara'dan Aydın'a gelen bakanlar ya da bürokratlar idi. 27 Mayıs süresince hem I. Cemal Gürsel Hükümeti'nden hem de II. Cemal Gürsel Hükümeti'nde önemli birkaç bakan Aydın'a gelmişti. Devlet başkanı Orgeneral Cemal Gürsel ise geleceği sürekli Aydın basını tarafından yazılmasına rağmen 27 Mayıs Dönemi'nde Aydın'a gelmemiştir.[644] Çünkü Aydın basınında böyle bir haber yoktur. Özellikle 5 Ekim 1960'dan sonraki 4 gün içinde Aydın'a gelmesi çok beklenilmiştir; fakat 9 Ekim 1960 İzmir'de bulunduktan sonra ertesi gün uçakla geri dönmüştür. [645] Yalnız Cemal Gürsel'in 27 Mayıs Rejimi sırasında Anadolu gezileri çok fazla olmamıştır. Erzincan, Erzurum, Trabzon, Sivas, İzmir gibi belli başlı kentlere gitmiştir.[646] Herhalde ülkenin içinde bulunduğu durum çok sık geziye çıkmasına engeldi. Ayrıca hem MBK hem de Ankara siyaseti kaynayan bir kazandı. Şunu da belirtmek gerekir ki Cemal Gürsel'in aslında sağlık durumu iyi değildi. Hatta bu konuda doktorlar tarafından düzenlenmiş ve Aydın basınına da yansıyan bir tebliğ bulunmaktadır.[647] Fakat Orgeneral Cemal Gürsel gelmese de Aydın'a bazı önemli bakanlar gelmiştir. Bunlardan ilki 8 Ağustos 1960 Pazartesi günü gelen I. Cemal Gürsel Kabinesi'nden İçişleri Bakanı Muharrem İhsan Kızıloğlu'dur. Aydın, Söke ve Nazilli'de bir dizi resmi ziyaretlerde bulunmuştur. Kentin 27 Mayıs'tan sonraki durumunu yerinde incelemiştir. Bir konuşma yaptıktan sonra Aydın'dan ayrılmıştır ve İzmir'e geri dönmüştür. Oradan *"İzmir"* Vapuru ile İstanbul'a gitmiştir. [648] Daha sonra ise bu sefer aynı kabinenin Ticaret Bakanı Cihat İren Aydın'a gelmiştir. Aydın'da resmi yetkililer ile görüşme yaptıktan sonra Millî Kütüphane'de (Kastedilen İl Halk Kütüphanesi) sanayiciler ile bir toplantı yapmıştır. Onların sorunları üzerinde durmuş ve yapılabilecekler tartışılmıştır.[649] II.

---

[644] *"Devlet Başkanı C. Gürsel Şehrimize Geliyorlar"*, **Hüraydın Gazetesi**, 5 Ekim 1960 Çarşamba, Yıl: 8, Sayı: 2306, sf. 1.

[645] *"Devlet Reisimiz İzmir'de"*, **Hüraydın Gazetesi**, 9 Ekim 1960 Pazar, Yıl: 8, Sayı: 2310, sf. 1-3.

[646] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 413-416.

[647] *"Gürsel'in Sıhhi Durumu İle İlgili Tebliğ"*, **Hüraydın Gazetesi**, 6 Aralık 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2358, sf. 1-2.

[648] *"İçişleri Bakanı Bu Sabah Aydın'a Geliyor"*, **Yeni Asır**, 8 Ağustos 1960 Pazartesi, Yıl: 64, Sayı: 19617, sf. 1; *"İçişleri Bakanı Dün Şehrimizi Ziyaret Etti"*, **Hüraydın Gazetesi**, 9 Ağustos 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2257, sf. 1-4; *"İçişleri Bakanımız Gelip Gitti"*, **Ses Gazetesi**, 9 Ağustos 1960 Salı, Yıl: 14, sf. 1.

[649] *"Ticaret Bakanı Cihat İren Dün Şehrimizi Ziyaret Ettiler"*, **Hüraydın Gazetesi**, 19 Ağustos 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2266, sf. 1-3; *"Ticaret Bakanı Dün Şehrimizde Konuştu"*, **Ses Gazetesi**, 19 Ağustos 1960 Cuma, Yıl: 14, sf. 1.

Cemal Gürsel Hükümeti'nden bir bakan örnek vermek gerekirse; Sağlık Bakanı Prof. Dr. Ragıp Üner, 29 Mayıs 1961 Pazartesi günü Aydın'a gelerek Aydın Doğumevi'ni, Aydın Devlet Hastanesi'ni ve Verem Savaş Dispanserini gezmiştir. Bu sağlık kuruluşlarında incelemelerde bulunmuştur. Daha sonra ise Verem Savaş Derneği'ni ziyaret eden Sağlık Bakanı Prof. Dr. Ragıp Üner, Aydın'dan ayrılmıştır.[650] 27 Mayıs Rejimi'nde Aydın vilayeti genel olarak birçok asker-sivil bürokratın ziyaretini karşılaşmıştır. Kent olağanüstü koşulların yanında Ankara'dan gelen bürokratları karşılamıştır. Bu arada Aydın Valiliği'nde de bir atama ile değişiklik olmuştur. Aydın Valisi Nihat Danışman'ın yerine 20 Ekim 1960 tarihinde Doğan Uluergüven atanmıştır. Doğan Uluergüven, Ankara Hukuk Fakültesi'nin 1940 yılı mezunlarındandır. Çankırı Vilayeti Maiyet Memurluğu, Yenişehir Kaymakam Vekilliği, Akçakoca Kaymakam Vekilliği, Karapürçek Nahiye Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. Daha sonra sırasıyla Lâpseki, Beşeri, Kemalpaşa ve Merzifon Kaymakamlığı'nda bulunmuştur; fakat son görevinden önce Mülkiye Müfettişliği yapmıştır. İçişleri Bakanlığı'nda çeşitli görevlerde de bulunduktan sonra Aydın Valiliği'ne tayin olmuştur.[651]Aydın Valisi Doğan Uluergüven önemli görevlerde bulunmuştur ve idarî bürokrasinin içinden yetişmiştir. 27 Mayıs Dönemi'nde Aydın'da bürokrasi açısından önemli gelişmeler olmuştur. Aydın kentinde devletin kurmuş olduğu bürokratik mekanizma olağanüstü koşullara rağmen bir şekilde çalışmaya devam etmiştir.

Aydın'da kent tarihi açısından önemli olan bazı ilkler de yine 27 Mayıs Rejimi sürecinde yaşanmıştır. 12 Mayıs 1961 Cuma günkü Hüraydın Gazetesi'nde çıkan *"Çıldır'dan İlk Yolcu Uçağı İstanbul'a Hareket Etti"* başlıklı haberde Çıldır'dan ilk yolcu uçağının Aydın Çıldır Havaalanı'ndan kalktığı yazılmıştır.[652] Bu habere göre bu havaalanından 11 Mayıs 1961 Perşembe günü ilk uçak seferleri başlamıştır. Haftada iki kez yani Salı ile Perşembe günleri Aydın-İstanbul arasında tayyareler (uçaklar) kalkacaktır. Saat 13.35'de Çıldır Havaalanı'na inecek olan uçaklar 25 dakika bu havaalanında kaldıktan sonra saat 14.00'de İstanbul'a hareket edecektir. Hatta bu kapsamda ilk yolcu uçağı 11 Mayıs 1961 Perşembe günü saat 14.00'de İstanbul'a hareket etmiştir. Üstelik bu ilk sivil uçuş projesi, 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'nden

---

[650] *"Sağlık Bakanı Şehrimizde"*, **Hüraydın Gazetesi**, 30 Mayıs 1960 Salı, Yıl: 9, Sayı: 2500, sf. 1.
[651] *"Valimiz Doğan Uluergüven'in Hal Tercümesi"*, **Ses Gazetesi**, 18 Kasım 1960 Cuma, Yıl: 15, sayı: 2626, sf. 1.
[652] *"Çıldır'dan İlk Yolcu Uçağı İstanbul'a Hareket Etti"*, **Hüraydın Gazetesi**, 12 Mayıs 1961 Cuma, Yıl: 10, sf. 1.

sonra kurulan ve asker referanslı bir düzen olan 27 Mayıs Rejimi'nde gerçekleşmişti. Yani II. Cemal Gürsel Hükümeti'nde Ulaştırma Bakanı olan Orhan Mersinli zamanında Aydın Çıldır Havaalanı'ndan ilk yolcu uçağı kalktığı gazetelere yansımıştı. Aydın'da Çıldır Havaalanı'ndan ilk tarifeli yolcu uçağı bu çalışmadan yaklaşık 50 yıl önce yapılması ise kent tarihine ilginç bir bilgi olarak geçecektir.

27 Mayıs Rejimi sırasında her şeyden önce Aydın basını kamuoyu için fonksiyoneldir yani işlevsel olarak düşünürsek görevini yerine getirmektir. Bilindiği üzere basının işlevselliği kamuoyuna mevcut düzen ya da çevre hakkında bilgi vermektir. Gerçektende yapılan basın incelemeleri sonucunda Aydın gazeteleri 27 Mayıs Rejimi süresince kamuoyuna haber ulaştırmayı başarmıştır. Kamuoyuna ulaştırılacak haberi, gerek kendileri gerekse Millî Birlik Komitesi direktifinde çalışan Basın İrtibat Bürosu aracılığıyla elde etmişlerdir. Aydın basınında Türkiye'de 27 Mayıs Dönemi'nde gerçekleşen her olay bir şekilde kendine yer bulmuştur. Bu haberler Aydın'da mevcut olan kamuoyuna duyurulmuştur. Bu konuda 1 Haziran 1960 Çarşamba *"Yeni Hükümeti Dünya Tanıdı"*[653], 24 Haziran 1960 Cuma *"Millî Birlik Komitesi Bugün And İçecek"*[654]; 3 Aralık 1960 Cumartesi *"147'lerin Yeniden Vazifeye Alınmayacağı anlaşılıyor"* [655] ; 28 Eylül 1960 Çarşamba *"Bayar İntihara Teşebbüs Etti"*[656] gibi haberler örnek olarak gösterilebilir. Türkiye gündeminde meydana gelen her olay Aydın basınında kendine yer bulmuştur. 14'ler, 147'ler, atamalar, aziller ve kararlar her şey Aydın basınında yer almıştır. Bunun dışında yerel ve bölgesel haberlerde Aydın basının da ayrıntılı bir şekilde yer almıştır ve bu haberlerin genel içeriği ise günlük toplumsal olaylardır. Aydın basını kamuoyuna karşı fonksiyonel işlemini yerine getirmiştir. Asıl sorun ise Aydın basının haberi iki ana fikir ekseninde vermesiydi. Bu haber verme yöntemindeki iki ana eksen ise ya 27 Mayıs öncesini olumsuzlama ya da 27 Mayıs sonrasındaki dönemi olumlamadır. Yani bu gazetelerin haber üslubunu olumsuzlama ya da olumlama eğilimleri belirlemekteydi. 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'nden sonraki süreci olumlama haberlerinden örnekler vermek gerekirse bu konuda çeşitli haberler örnek olarak gösterilebilir. Örneğin 2 Haziran 1960

---

[653] *"Yeni Hükümeti Dünya Tanıdı"*, **Kıroba Gazetesi**, 1 Haziran 1960 Çarşamba, Yıl: 8, Sayı: 2006, sf. 1.
[654] *"Millî Birlik Komitesi Bugün And İçecek"*, **Hüraydın Gazetesi**, 24 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2218, sf. 1.
[655] *"147'lerin Yeniden Vazifeye Alınmayacağı anlaşılıyor"*, **Hüraydın Gazetesi**, 3 Aralık 1960 Cumartesi, Yıl: 8, Sayı: 2356, sf. 1.
[656] *"Bayar İntihara Teşebbüs Etti,* **Ses Gazetesi**, 28 Eylül 1960 Çarşamba, Yıl: 14, sf.1

Perşembe Kıroba Gazetesi'nin Ankara menşeili bir haberi yani 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nden tam manasıyla 5 gün geçmemiştir. Haber ise şöyledir: *"Vatandaşı Hayat Seviyesi Yükseliyor"*. [657] Bu haber geçmiş ile bir muhakeme yaptıktan sonra halkın hayat seviyesi yükseleceğini ve 27 Mayıs Askerî Darbesi'nden hemen sonra yükselmeye başladığını yazıyordu. Sosyal bilimlere göre halkın yaşam tarzı sosyolojik ve tarihseldir; halkın yaşam seviyesi ise ekonomiktir. İhtilâl dönemleri ekonomilerin durduğu ya da iktisadî faaliyetlerin yavaşladığı zamanlardır. Tam tersine iktisadi faaliyetlerin yavaşladığı bir zamanda insanların hazırda parası ya da likiditesi yoksa hayatını idame ettiremediği için yaşam seviyesi geriler. Bu yüzden bu haberin Ankara menşeili olması, bu haberin kamuoyuna duyurulmak istenmesindeki amacı da ortaya koymaktadır. Yani kamuoyuna *kaygılanmayın, düzeliyoruz* mesajını vermektedir. Aksi takdirde akşamdan sabaha halkların yaşam seviyelerini yükseltmek kolay bir iş değildir. Hele Türkiye gibi kapitalist merkezin dışında bir çevre ülkesi iseniz; kapitalist bir sistemde yaşam seviyesini yükseltmek hiçte kolay bir iş değildir. Fakat Aydın basınında buna benzer birçok haber vardır: *"Hayat Ucuzluğu Şehrin Her Tarafına Yayılıyor"*, *"Manavcılar ve Sebzeciler Fiyatları Düşürdüler"* [658] , *"Altın Fiyatları Her Gün Düşüyor"*[659], *"Yiyecek Maddeleri Ucuzluyor*[660], *"Şehrimizde Et Fiyatları Ucuzlatıldı"*. [661] Olumlamaya yönelik haberlerden biri de çocuklarının ismini 27 Mayıs'ı hatırlatan veya onun anısına veren ailelerde basına yansıyordu. Örneğin Vilâyet Hususi Kalem Müdürü Asaf Gökalp ve eşi Necmiye Gökalp'ın 18 Haziran 1960 Cumartesi günü bir kız çocuğu olmuştur. Bu çocuğun ismi Hürriyet konmuştur.[662] Bu haberler 27 Mayıs hareketini olumlamaya yönelik haberlerin çok sık basına yansımasıdır. Bu haberler, önce ile sonranın mukayesesi üzerinden hareket ederek sonrayı olumlama düşüncesinin bir ürünüdür.

Yerel basın ile bölgesel basında 27 Mayıs öncesini olumsuzlama üzerine de haberler çok fazladır. İhtilâl ile birlikte başlayan *"ihbar salgını"* kısa zamanda korkunç

---

[657] *"Vatandaşı Hayat Seviyesi Yükseliyor"*, **Kıroba Gazetesi**, 2 Haziran 1960 Perşembe, Yıl: 8, Sayı: 2007, sf. 1.

[658] *"Hayat Ucuzluğu Şehrin Her Tarafına Yayılıyor"*, *"Manavcılar ve Sebzeciler Fiyatları Düşürdüler"*, **Hüraydın Gazetesi**, 12 Haziran 1960 Pazar, Yıl: 8, Sayı: 2203, sf. 1.

[659] *"Altın Fiyatları Her Gün Düşüyor"*, **Hüraydın Gazetesi**, 14 Haziran 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2203, sf. 1.

[660] *"Yiyecek Maddeleri Ucuzluyor"*, **Hüraydın Gazetesi**, 21 Haziran 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2213, sf. 1-2.

[661] *"Şehrimizde Et Fiyatları Ucuzlatıldı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 22 Haziran 1960 Çarşamba, Yıl: 8, Sayı: 2214, sf. 1.

[662] *"Mesut Bir Doğum"*, **Hüraydın Gazetesi**, 21 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2216, sf. 1; *"Mesut Bir Doğum"* **Demokrat İzmir**, 24 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 14, Sayı: 4721, sf. 3-4.

bir hâl almıştı. Çeşitli suiistimal iddialarının yanında, üniversite nümayişleri sırasında ölen talebelerin makinelerde kıyıldığı, kuyulara atıldığı, Demokrat Parti iktidarının Harp Okulu'nu imha için planlar hazırlandığı, Celal Bayar'ın İş Bankası'nda 103 Milyon Liralık mevduatı olduğu, Ardahan'ın Ruslara satılmak istendiği, Et ve Balık Kurumu buzhanelerinde toplu halde cesetler bulunduğu şeklinde akıl havsala almayacak ihbarlar yapılıyordu.[663] Bahsi geçen bu haberler ulusal basından bilinen haberlerdir ve haberlerin örneğini birçok kaynakta bulabilirsiniz. Fakat bu olumsuzlama haberlerinin Aydın ile ilgili olanlarını vermek gerekmektedir. Her şeyden önce 27 Mayıs öncesini olumsuzlama üzerine çıkan haberlerin önemli bir kısmı yolsuzluk üzerinedir. Yolsuzluk üzerine örnek vermek gerekirse Aydın Belediyesi'ndeki yolsuzluk iddialarıdır. Örneğin *"Aydın Belediyesi de Gayr-i Menkulleri DP'lilere Ucuza Satmış"* başlıklı bir haberde Aydın Belediyesi'nin kendine ait gayrı menkullerini yani taşınmaz mallarını Demokrat Partililere ucuza sattığını ve bir nevi Aydın Belediyesi'nin parti birlikteliği olan şahıslara ticari imtiyazlar verdiğini yazmaktadır. Bu durumun ise gazete tarafından yolsuzluk kapsamında değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Ayrıca gazete 1957'deki seçimlerde Demokrat Parti Aydın Milletvekili olan Cevat Ülkü'nün evinde yapılan aramada bir adet ruhsatsız silah bulunduğunu da yazmaktadır. Bu yüzden bu suçlamalar hususunda gerekli hukuki işlemlerin başlatıldığı belirtilmektedir.[664] Dönemin Aydın Belediye Başkanı ise İsmet Sezgin'dir. Yine buna benzer bir haber *"Aydın Belediyesi'nde Yolsuzluklar"*[665] diye yine aynı gazetede bulunmaktadır. Ayrıca Kuyucak Belediye Reisi Arif İzgi hakkında da bazı yolsuzluk iddiaları ortaya atılmıştır.[666] Bu konuyla ilgili olarak ilginç bulunabilecek gazete yazılarından biri de *"Celâli Devrinde Aydın"* adlı yazıdır. Bu yazıda haberde Demokrat Parti Dönemi'nde Aydın'da yaşanan bir yolsuzluk anlatılmıştır. *"Çete'nin kuzu postuna bürünerek iktidar koltuğuna ilk çöreklendiği tarih, 14 Mayıs 1950'dir"* gibi ağır ifadeleri taşıyan bir yazıdır. Ayrıca Demokrat Parti Aydın Milletvekili Ekrem Torunlu'nun karışmış olduğu iddia edilen bir

---

[663] Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İç Yüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, Şubat 2010, sf. 247.

[664] *"Aydın Belediyesi de Gayr-i Menkulleri DP'lilere Ucuza Satmış"* **Demokrat İzmir,** 29 Eylül 1960 Perşembe, Yıl: 14, Sayı: 4817, sf. 3-4.

[665] *"Aydın Belediyesi'nde Yolsuzluklar"*, **Demokrat İzmir,** 8 Temmuz 1960 Cuma, Yıl: 14, Sayı: 4760, sf. 3-4.

[666] *"Kuyucak'ın Sabık Belediye Reisine Ait İddialar Yalanlandı"*, **Demokrat İzmir,** 12 Temmuz 1960 Salı, Yıl: 14, Sayı: 4764, sf. 3-4.

yolsuzluk iddiası vardır.[667] Yine gazetelerdeki ilginç bir habere göre Aydın'ın Söke kazası jandarma karakolunda er olarak bulunan Arif Menderes, bu soyadını değiştirmek için resmi teşebbüse geçmiştir.[668] Sırf soy ismi sabık Başbakan Adnan Menderes'in soyadı ile aynı olduğu için soyadını değiştiren insanlar basında yakın ilgi görmüştür ve aslında bu haber bile 27 Mayıs öncesini olumsuzlama örneğidir.

Aydın basının 27 Mayıs'a genel bakışı ise bütün gazeteler 27 Mayıs'ın yanında oldukları izlenimi vermektedir. CHP'ye yakın Aydın gazetesi kendini *"Devrimci Siyasi Gazete"* olarak kamuoyuna duyursa da 1958'den sonra gerek siyasal baskılar gerek ekonomik zorluklardan dolayı çıkmakta zorlanmaktadır. Belli bir süre sonra ise çalışmalarını ara vermiştir. Zaten Demokrat Parti'ye 27 Mayıs'tan önce de olumsuz bakıyordu. 27 Mayısa taraftar olan bir başka gazete ise Ses gazetesidir. Gazetenin sahibi ve başyazarı Hilmi Tükel'dir. Yazı İşleri Müdürü Selahattin Pehlivanoğlu'dur. Basıldığı yer ve idare merkezi ise Hilmi Tükel Matbaası'dır. Gazete 1960'da 14. yılını doldurmakla beraber Aydın basın tarihinin en önemli gazetelerinden biridir. Gazetenin özelliği gazetenin ilk sayfasının üst kısmında ve gazetenin başlığının altında yazmaktadır: *"Aydın'da Pazar'dan Başka Her Gün Çıkar Siyasi Memleket Gazetesidir."* Gazete 22 Haziran 1960 günü *"Günlük Gazete"* adıyla çıkmış, 23 Haziran 1960'da *"Milli Birlik Emrinde"* başlığını atmıştır. 1 Ağustos 1960'da ise tekrar *"Günlük Gazete"* başlığı ile tekrar çıkmaya devam etmiştir. Bu süreçte yani 23 Haziran-19 Temmuz 1960 arasında acaba gazete neden *"Milli Birlik Emrinde"* başlığı ile çıkmayı uygun görmüştü? Bunun iki nedeni olabilir. Birincisi zaten Ses gazetesi başından beri DP'ye muhalefet yapan bir yerel gazetedir. İkincisi ise kaynak sıkıntısından dolayı ayakta kalmak zorunda kalan Gazete Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü, acaba maddi ve manevi esasa dayanan böyle bir stratejiyi gazetelerinin çıkması için uygulamayı uygun görmüşlerdi. Buraya sorunun önemi açısından bir soru işareti koymakta fayda vardır. Ses Gazetesi 27 Mayıs 1960'dan sonra da devrik hükümet temsilcilerine eleştirilerini sürdürdü. Mesela İbrahim Çaydamar'ın *Aydın'a Ne Hayırları Dokundu?* başlıklı bir yazı dizisi bu yazı Demokrat Parti'ye ve mensuplarını çok ağır

---

[667] *"Celâli Devrinde Aydın"*, **Demokrat İzmir**, 11 Temmuz 1960 Pazartesi, Yıl: 14, Sayı: 4763, sf. 1-3.
[668] *"Menderes Soyadını Bile Taşımak İstemiyor"*, **Demokrat İzmir**, 11 Eylül 1960 Pazar, Yıl: 14, Sayı: 4792, sf. 3-4.

eleştiriler yapıyordu. [669] Yine aynı yazarın *"Beslemelere Dair"*, *"Çete"*, *"Tornistan Edenler"*, *"Yağma"* ve *"Hemşehrilikten Iskat Edelim"* gibi Demokrat Parti'yi ve 27 Mayıs öncesini eleştiren yazıları vardır. Ayrıca Çaydamar'ın Cevizlerinden başlıklı bölümün yazılarından birindeki bir mısrada *"Türkiye'nin asil bir sahibi vardır, o da bütün millî kuvvetleri özünde toplayan Türk Ordusu'dur"* yazılıdır. Gazetedeki bu yazarın düşünce yapısı ortadadır. Yine Balarısı rumuzuyla yazılmış *"Şansımız Varmış"* adlı bir yazı vardır ki aslında her şeyi özetlemektedir. Bu tarafını belirten yazı ise şöyledir: *"Yıkıcı Adnan, az daha güzel Aydınımızı yerle bir edecek, ocağımıza incir ağacı dikecekti. Bereket versin ömrü vefa etmedi, Türk Ordusu 27 Mayıs'ta imdadımıza yetişti, mal ve canımızı kurtardı. Biz Aydınlılar, Allahın sevgili kullarıyız ve Türk Ordusunun kalesiyiz. Hangi bedbaht, evlerimizi yıkacakmış biz şaşarız."*[670] Ses gazetesi 27 Mayıs'ın taraftarıdır ve bu normaldir. Gerek Aydın gazetesi sahibi Hilmi Becerik gerekse Ses gazetesi sahibi Hilmi Tükel 27 Mayıs kutlamalarında bu gösterilere katılarak görüşlerini belli etmişlerdir. 27 Mayıs öncesinde Hüraydın ve Kıroba gibi gazetelerde Demokrat Parti taraftarıydı ve Demokrat Parti'nin her hareketini izliyordu. Hatta 1957 Seçimleri için Demokrat Parti adına oy bile istiyordu. Fakat 27 Mayıs'tan sonra da bu gazeteler 27 Mayıs'a taraftar olduğu izlenimini vermiştir. Kıroba gazetesi 4 Haziran 1960 Cumartesi günkü sayısında Orhan İlhan ve Nizamettin Güner'in hazırladığı ve derlediği 27 Mayıs için bir *"Hürriyet Sayfası"* yayımlamıştır. Bu sayfada çeşitli yazılar, şiirler ve sözler bulunmaktadır. Bu sayfanın tam ortasında *"Zulmün Topu var, Tüfeği Kal'ası Varsa, Hakkın da Bükülmez Kolu, Dönmez Yüzü Vardır"* diye iki mısra bulunmaktadır. Ayrıca 27 Mayıs'ın en bilinen sloganlarından biri olan *"Olur mu Böyle Olur mu, Kardeş Kardeşi Vurur mu"* gibi söylemler bu sayfada kendine yer bulmuştu. Bu sayfada Atatürk ile ilgili ve şiirler; Şadan Gökovalı'nın *"Kibar İnkılâp"* adlı yazısı; Halil Kocagöz'ün *"27 Mayıs Marşı"* ve Ayla Tuna'nın *"Hürriyet"* gibi 27 Mayıs yanlısı yazıları yayımlanmıştır.[671] Kıroba gazetesi de 27 Mayıs yanlısı yazıları gazete sayfalarından Aydın kamuoyuna duyurmuştu. Kıroba gazetesinden başka Hüraydın gazetesi de 27 Mayıs'tan önceki vizyonunun tam tersi olarak, 27 Mayıs İhtilâli'ni övücü yazılara sayfalarında yer vermiştir. Bu tespite en iyi örnek ise Hüraydın

---

[669] İbrahim Çaydamar, *"Aydın'a Ne Hayırları Dokundu?"*, **Ses Gazetesi**, 8 Temmuz 1960 Cuma, Yıl: 14, Sf. 1.
[670] *"Şansımız Varmış"* **Ses Gazetesi**, 9 Temmuz 1960 Cumartesi, Yıl: 14, Sf. 1.
[671] *"Hürriyet Sayfası"*, **Kıroba Gazetesi**, 4 Haziran 1960 Cumartesi, Yıl: 8, Sayı: 2009, sf. 2-3.

gazetesi sayfalarından kamuoyuna duyurulan *"Müteveffa Demokrat Parti'nin Onun Yıl Dönümü Marşı"* başlıklı şiirdir. Bu şiir ise şu mısralardan oluşmaktadır: ***"İlk kıta:*** *Girdik açıkgözlükle on yılda her savaşa/ On yılda on beş milyon borç yaptık uçan kuşa/ Ne gelişme yarabbi partimiz on yaşında/On yılda on beş milyoner her sokağın başında* ***İkinci Kıta:*** *Devri sabıkta eğer bir varsa biz yüz ettik/İkinci Fatih olup İstanbul'u düm düz ettik/Pek sayın nutukçular meydanlarda duyuldu/Vatan cepheleriyle doldurduk baba yurdu* ***Üçüncü Kıta:*** *Dershanesiz, Öğretmensiz, Eğitmensiz kitleyiz/ Biz koltuğa alıştık gitmeyiz de, gitmeyiz/ Güneş batarken ay olur da doğarız/Hele biri gık desin, partimizden kovarız* ***Dördüncü Kıta:*** *Çizerek viskilerle kalkınma haritasını/Biz atlatabilseydik şu seçim vartasını/Yine eski ruh olup dağdan dağa esseydik/Söz veren dede için bin kurban kesseydik* ***Son Kıta:*** *Biz hesapsız, kitapsız, plânsız bir kitleyiz/Gitmeyiz de gitmeyiz, gitmeyiz de gitmeyiz."*[672] Hüraydın gazetesinde yayınlanan bu marş bile bu gazetenin 27 Mayıs öncesi ve sonrası arasındaki görüş farkını ortaya koymaktadır. 27 Mayıs Rejiminde Aydın basının durumu böyledir. 27 Mayıs bakış konusunda ise gazetelerde ortak bir anlayış vardır. Bu ortak bakışı 27 Mayıs'ın sosyo-psikolojik ortamıyla ilişkilendirebiliriz. Basına genel olarak bakılırsa; 1961 yılının Haziran ayında Aydın'daki şehir gazeteleri 195 sayılı kanuna göre ilan ve reklam düzenlemesi için toplanmışlardır. Bu toplantıya Hüraydın, Yeni Aydın, Aydın ve Ses gazetesi sahipleri Vali Muavini başkanlığında toplanmıştır. Görüldüğü üzere Kıroba gazetesi ise gazete sahipleri arasında yoktur. Bu gazetenin adında başka bir gazete Yeni Kıroba adında daha sonraları çıkacaktır. Hüraydın gazetesinin refikimiz (arkadaş, eşimiz yoldaşımız) diye bahsettiği Yeni Aydın gazetesi ise Hüraydın'a yakın bir gazete izlenimi vermektedir. Yeni Aydın gazetesi sayfa ebadını arttırmıştır ve bundan sonra 4 sayfa olarak artık çıkmaktadır.[673]Aydın basınında bu gelişmeler olurken 27 Mayıs Rejimi ise seçimle yeni meclis kurulana kadar devam edecektir.

Aydın Basını Aydın kent merkezinden ibaret değildir. İlçelerde de adından söz ettiren gazeteler vardır. Bu gazeteler arasında bir gazete var ki Aydın'ın değil Türkiye'nin gündemine oturmuştur. Bu gazete Azmi Erdem'in Nazilli'de çıkardığı *"Kervan"* gazetesidir. Dönemin basın açısından en önemli davaları hiç kuşkusuz *"Pulliam Davaları"* idi. Bu davalar hem ulusal basında hem yerel basında gazeteleri

---

[672] *"Müteveffa Demokrat Parti'nin Onun Yıl Dönümü Marşı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 24 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2218, sf. 1.

[673] *"Şehir Gazete Sahipleri Toplandı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 6 Haziran 1961 Salı, Yıl: 9, Sayı: 2506, sf. 1.

etkilemişti. Başbakan Adnan Menderes Eugene Pulliam adında bir gazeteciye İzmir'e vapurla giderken kendisiyle görüşmeye söz verdiği halde kendisine zaman ayıramamıştı. Gazeteci E. Pulliam bu yüzden Amerika'ya küskün ayrılmıştı. Amerika'ya giden bu gazeteci İndianapolis gazetesinde izlenimlerini yayınladı. Bu yazı 72 gazetede daha yayınlandı. Amerika'da yayınlanan bu yazılardan birinin ismi *"On İkiye Çeyrek Var"* idi. E. Pulliam bu yazısında Türkiye'de kötü gidişin üzerinde duruyordu. Tabi bu yazıda yazılanlar Adnan Menderes için hiçte övünülecek şeyler değildi. Dünya, Ulus, Vatan gibi ulusal basın gazeteleri ile Nazilli'de çıkan Kervan gazetesi gibi taşra gazeteleri bu yazının çevirisini yaparak yayınladılar.[674] Kervan gazetesi haftalık çıkan bir gazetedir. Mesul Müdürü Azmi Erdem'dir. Nazilli toplu basın Mahkemesi tarafından 13 ay 12 gün hapse mahkûm edilmiştir. Mahkûmiyeti Temyiz tarafından tasdik edilmiştir ve 4 ay tecil ile cezası kesinleştiğinden cezasını tamamlamak için cezaevine gönderilmiştir. Bunun üzerine Gazeteci Azmi Erden 18 Nisan 1960 Pazartesi günü Nazilli Cezaevi'ne girmek zorunda kalmıştır. Bu olay ulusal ve yerel basında büyük ilgi uyandırmıştır. Yalnız anti-demokratik nitelikli bu olay burada kapanmayacaktır. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nden sonra tekrar gündeme gelecektir. Fakat bu sefer 27 Mayıs 1960'dan önce bu kadar önemli bir basın davasına ev sahipliği yapan Nazilli, 27 Mayıs 1960'dan sonraki süreçte görülen ilk basın davasına ev sahipliği yapacaktır. Daha önce Pulliam davasını açan Nazilli Savcısı H. H. Okan bu sefer Kervan Gazetesi'nin 10 Haziran 1960 tarih ve 123 sayılı nüshasındaki Ahmet Angın'ın *"Bir Savcıya"* başlıklı yazısından dolayı bir dava açmıştı. Bu dava basına *"İnkılâp Türkiyesi'nin İlk Basın Davası"* olarak yansımıştı.[675] Gazeteci Ahmet Angın ise kendi yazısının böyle bir amaç taşımadığını ve savcının böyle bir sonuca nasıl ulaştığını anlayamadığını basına demeç olarak vermişti. Bu savcı ile yazarın siyaseten sürtüşmesi olduğu anlaşılmaktadır. Daha önce aynı savcı aynı gazeteciyi yine aynı gazetedeki bir yazıda Tevfik İleri'ye hakaret ettiği gerekçesiyle dava açmıştır. Ahmet Angın bu davadan beraat etmiştir. Bu yazarın Akşam gazetesinde bir yazısı yayınlamıştır. Yine İstanbul Savcılığı bu yazıya dava açmıştır. Demokrat İzmir'in bu ilk basın davası hakkındaki yorumu ilginçtir ve bu yorumu ise şöyledir: *"Nazilli Savcısının*

---

[674] Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, İstanbul; Remzi Kitabevi, 1.Baskı, 2003, sf. 206-207.

[675] *"İnkılâp Türkiyesi'nin İlk Basın Davası"*, **Demokrat İzmir,** 17 Haziran 1960 Cuma, Yıl: 14, Sayı: 4714, sf. 1.

bu gazeteci arkadaşımız Ahmet Angın aleyhine açtığı dava, yalnız yazarı bağlamakta, gazetenin sahibi ve yazı işleri müdürü Azmi Erdem bu davanın dışında kalmaktadır."[676] Demek istemektedir ki 27 Mayıs önce bir basın davasında kolektif ceza anlayışı baskın iken, 27 Mayıstan sonra basın davaları bireysel olmuştur. Kurumunu değil kendini bağlamaktadır. Fakat şurası bir gerçek ki 27 Mayıs'tan sonra da ister bireysel ister kolektif olsun basın yazılarından dolayı yine ceza almaktadır. Yani devir değişse de dönemin koşullarından dolayı basın üzerindeki baskı ise kalkmamıştır.

27 Mayıs Rejimi'nde Aydın kentinin genel durumu budur. Kent 27 Mayıs'ın olağanüstü koşullarına siyasal, ekonomik ve toplumsal alanlarda uyum sağlamaya çalışmaktadır. Kentte her ne kadar birkaç bireysel muhalif hareket olsa da genel anlamda yeni rejim ile bir adaptasyon ya da uyum süreci yaşanmaktadır. Kentte 27 Mayıs taraftarı söylemler hâkim iken 27 Mayıs öncesi iktidar ise hakarete varacak söylemler ile eleştirilmektedir. Demokrat Parti'nin en iyi örgütlendiği kırsal alanda 27 Mayıs'a muhalif hareketler daha fazla iken Aydın kent merkezinde 27 Mayıs taraftarı hareketler daha fazladır. Bu durumda kentteki güvenlik önlemlerinin daha sıkı olması da ciddi bir etkendir. Fakat ne olursa olsun Aydın'da da yeni bir siyasal dönem başlamıştır. Bu dönem hem bazı kolaylıkları hem de bazı zorlukları da kente beraberinde getirmiştir. Yeni rejimin yöneticilerinden, toplumsal sorunlar karşısındaki çözüm beklentileri ise tüm Türkiye'de olduğu gibi Aydın vilayetinde yaşayan insanlarda da bulunmaktaydı.

2.2. Yassıada Duruşmaları'nın Aydın'daki Yankıları

Yassıada Duruşmaları, Türkiye'nin siyaset tarihinde sebepleri ve sonuçları beraber düşünüldüğünde, her ne kadar hukukî olarak düşünülse de aslında en önemli siyasal davalarından biridir. Yassıada Duruşmaları, 14 Ekim 1960 Cuma günü başladı ve 15 Eylül 1961'de sona erdi. Duruşmalar 27 Mayıs 1960'dan sonraki üç ay içinde hazırlanan ve 26 Ağustos 1960 tarihinde hazırlıkları tamamlanan Yassıada Spor Salonu'nda yapıldı. Yassıada Spor Salonu 729 kişilik bir kapasiteye sahiptir ve bu salona üç kapıdan girilirdi. Yassıada mahkemeleri bu salonda 203 gün sürmüştü. 11 ay 1 gün süresince İstanbul şehir hatlarının en büyük vapuru olan Fenerbahçe Vapuru, 5

---

[676] *"İnkılâp Sonrası İlk Basın Davası"*, **Demokrat İzmir,** 22 Haziran 1960 Çarşamba, Yıl: 14, Sayı: 4718, sf. 1-4.

bin mile yakın yol kat etti. Bu vapurun kapasitesi ise 774 kişilikti. Ayrıca avukatları ve bazı sanık yakınlarını taşıyan Bozkurt vapuru da bu duruşmalar sırasında faaliyet gösterdi.[677] Yassıada'da yoğun güvenlik önlemleri vardı ve adanın sorumlu komutanı ise Tarık Güryay'dı. Hatta 8 Ekim 1960'da radyolarda *"Yassıada Saati"* adı altında bir programın hazırlandığı bildirilmişti. Bu ilana göre 9 Ekim 1960 Pazar gününden itibaren saat 20 ile 21 arasında devam etmek üzere Ankara, İzmir ve İstanbul radyolarından müştereken Yassıada duruşmaları gündüz alınmış olan bantlardan naklen verilecekti. 8 saatlik muhakeme safahatını bir saate indirmek ve içinden lüzumsuz kısımları ayırmak üzere altı kişilik bir komisyon bile hazırlanmıştı. Bu program duruşmalar süresince bir yıl devam etmişti.[678] Yassıda'da görülen davalara gelince bu davaların bir bölümü siyasî, diğer bölümü ise yolsuzlukla ilgiliydi. Yassıada'da görülen davalar *"6-7 Eylül Olayları, Vatan Cephesi Davası, Topkapı Olayları, Çanakkale Olayları, Yeşilhisar Olayları, İstanbul ve Ankara'daki Öğrenci Olayları, Tahkikat Komisyonu'nun Kurulmasıyla Ortaya Çıkan Anayasa'yı İhlal Davası" gibi genel davalar ile "Örtülü Ödenek Davası, İstimlâk Yolsuzlukları Davası, Zeyyat Mandalinci, Zimmet ve İrtikâp Davası, Vinilex Davası, İpar Davası, Köpek Davası ve Bebek Davası"* gibi kişisel davalardan oluşmaktadır. 14 Ekim 1960 Cuma gününden 15 Eylül 1961 tarihine kadar süren Yassıada Duruşmaları'nın istatistikî görünümü şöyledir: Yassıada da 10'u kadın olmak üzere 590 kişi yargılandı. Bunlardan 9'u vefat etti. Sanıkların 110'u hukukçu, 39'u ise doktordur. Sanıkların yaş ortalaması 45'dir. Yassıada duruşmaları 19 dava, 287 celse ve toplam olarak 1033 saat devam etmiştir.[679] 202 oturum, 150.000 dinleyici, 5 gizli oturum, 592 sanık, 1.068 tanık, 228 ölüm cezası istenmektedir. Mahkemede verilen kararlar ise 4 ittifakla verilen ölüm cezası, 11 çoğunlukla verilen ölüm cezası, 3 infaz edilen ölüm cezası, 12 hafifletilen ölüm cezası, 31 ömür boyu hapis cezası, 135 berat eden sanık ve 5 tane de sanığın davası düşmüştür. 15 Eylül 1961 Cuma günü sonuçlanan ve Yassıada'da görülen Türkiye siyasi tarihinin en önemli davalarından birinde 15 sanık hakkında idam cezasına, 31 kişi hakkında müebbet hapis cezasına, 418 işi de çeşitli hapis cezalarına çarptırılırken, 128 kişi de bu davadan beraat etmiştir. Kararlar böyle açıklanmıştı; sıra bu kararların onaylanıp onaylamayacağını yapılan tasfiyelerden sonra sayısı 22'ye düşen Milli Birlik Komitesi

---

[677] Alper Uruş, *"Yassıada Duruşmaları"*, **Habertürk Gazetesi**, 19 Eylül 1960 Pazar, sf. 25.
[678] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 461-476.
[679] *"Yüksek Adalet Divanı Kararlarının Tam Metni"*, **Ege Ekspres**, 20 Eylül 1961, Çarşamba, sf. 4-5.

karar verecekti. Bundan sonra sıra Yüksek Adalet Divanı'nın verdiği idamların onaylanmasına gelmişti. İdamlar için parmak kaldıran 13 kişi Ekrem Acuner, Refet Aksoyoğlu, Mucip Ataklı, Emanullah Çelebi, Vehbi Ersü, Kadri Kaplan, Fikret Kuytak, Sezai Okan, Mehmet Özgüneş, Şükren Özkaya, Haydar Tunçkanat, Muzaffer Yurdakuler ve Ahmet Yıldız'dan oluşmaktadır. İdamların yapılmaması için parmak kaldıranlar 9 Millî Birlik Komitesi Üyesi ise Orgeneral Cemal Gürsel, Fahri Özdilek, Sıtkı Ulay, Osman Köksal, Suphi Gürsoytrak, Selahattin Özgür, Sami Küçük, Suphi Karaman ve Kemal Karavelioğlu'dur. [680] 15 idam cezasının üçü infaz edilir ve bu infaz edilenler ise 16 Eylül 1961 Cumartesi günü Maliye Bakanı Hasan Polatkan ile Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'dur. Kararın açıklanacağı gün intihar teşebbüsüne kalkışan Başbakan Adnan Menderes ise gerekli fiziki şartlar sağlandıktan sonra, 17 Eylül 1961 Cumartesi günü öğleden sonra Türk Ceza Kanunu'nun 146/1'inci maddesindeki Anayasayı ihlal suçundan dolayı cezası infaz edilir. İdam cezaları Yassıada yakınındaki İmralı Adası'nda infaz edilmiştir. 16-17 Eylül 1961 tarihlerinde İmralı adasında idam kararları infaz edilen Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan kendileri için hazırlanmış mezarlara defnedildiler. İmralı'nın doğu kısmında bulunan ve bugün halk tarafından *"Menderes Burnu"* denilen mevkideki mezarlar senelerce bakımsız ve harap olarak kaldı. Kimseye ziyaret izni vermediler. Daha sonra bir müteahhit tarafından mezarların etrafı betonlarla çevrildi. İmralı'daki bu önemli şahsiyetlerinin mezarları devlet töreni ile nakli konusundaki karar TBMM'den 11 Nisan 1990 Çarşamba günü yasal olarak geçerek bugün İstanbul'da bulunan anıt mezara götürülmüştür.[681] Yassıada kemeriyle intihara kalkışan Türkiye Cumhuriyeti'nin 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar ise sine-i had'den dolayı yani yaş haddinden dolayı cezası infaz edilmemiştir. Müebbet hapis cezası alan 13 kişi İmralı adasındaki hücrelere konmuştur. Normal hapis cezası alan 297 kişi Kayseri'ye götürülürken diğerleri ise Adana cezaevine yerleştirilmiştir. Hasta oldukları için nakledilemeyen ve içinde Demokrat Parti Aydın Milletvekili Ekrem Torunlu'nun da bulunduğu 8 kişi ise MBK'nın 62 No'lu Tebliği'ne göre İstanbul'da bulunan Sultanahmet Cezaevi Reviri'ne gönderilmişlerdir.[682] Bahsedilen hükümlülerin cezaları ise uzun vadede ve aşamalı

---

[680] Cüneyt Akalın, **27 Mayıs Bir Devrimdir -50. Yılında 27 Mayıs-**, İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010, sf. 9394-95.
[681] Enver Durmuş, **Yassıada'dan İmralı'ya**, İstanbul; Boğaziçi Yayınları, 1990, 1. Baskı, sf. 69.
[682] *"Yassıada Dün Tamamen Boşaltıldı"*, **Yeni Asır**, 20 Eylül 1961, Yıl: 65, Sf. 3-4-5.

olarak kaldırılmış, bazıları siyaseten gerekli saygıyı görmüş iken bazıları da siyasetten tamamen elini ayağını çekerek günlük yaşamlarına dönmüşlerdir. Zaten bu kişilerin kurduğu ve kamuoyunda yükselttiği Demokrat Parti, her ne kadar faaliyetlerini 27 Mayıs 1960'daki askerî darbe ile bitirse de hukuken 29 Eylül 1960 günü yapılan duruşmadan sonra kapatılmıştı.[683] Bir parti, bir dönem sona ermiş oluyordu. Yassıada Duruşmaları sonucunda sebepleri, sonuçlarıyla Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde en önemli duruşmalarından biridir. Bu önemli duruşmalar sonucu Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk kez bir başbakan ve iki bakan idam edilmek zorunda kalmıştır.

Her şeyden önce Yassıada Duruşmaları öncesi ve sonrasıyla Aydın basınına yansımıştır. Bu duruşmaların haber içeriği yönünden zayıf olduğunu baştan söylenmesi gerekiyor. Bu tespitte Aydın gazetelerinin de Anadolu'daki sıradan taşra gazetelerinden biri olması etkilidir. Bir haberi sunma kapasitesinin sınırlı olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Çünkü gazetenin haber elde etmede yaşadığı teknolojik ve maddi zorluklar vardır. Başka bir durum ise; ihtilâlden sonraki gazetelerde zorunlu olarak gazetelerin uyguladığı stratejilerin altında, darbeyi gerçekleştiren askeri ve sivil bürokratlarla sürtüşmeye neden olacak haber ve ilanlardan kaçınma eğilimi de bulunmaktadır. Bu iki durum da o zamanın şartlarında anormal karşılanacak bir durum da değildir. Gazeteler çalışma prensibi olarak günlük haberlerini muhabir, ajans ve MBK tebliğlerinden alacaktır. Diğer habere ulaşma yöntemi ise bir haber ilk anda ulusal basına düşecek ve bundan sonra bir taşra gazetesinde yayınlanacaktır. Onun dışında Yassıada'dan günümüzdeki gibi sıcağı sıcağına bilgi almak imkânsızdı. En hızlı haber alma imkânı ise Türkiye geneli için düşünülürse radyoydu. İşte böyle bir ortamda Aydın'da basın faaliyetlerini sürdüren Hüraydın gazetesi, 27 Mayıs'tan önce Demokrat Parti yanlısı bir gazete izlenimi veriyordu. Zaten bu gazetenin sahipleri de DP'ye bağlılığı ile bilinen Aydın kentinin önde gelen isimleriydi. 27 Mayıs 1960'da gerçekleşen askerî darbeden sonra gazete zorunlu olarak yayın politikasını değiştiriyordu. DP ve mensupları ile arasına sınır koymak zorunda kalıyordu. Bir örnek vermek gerekirse bir zamanlar methiyeler düzdüğü partinin mensupları Yassıada'da yargılanırken, gazetede bu duruşmaların 200. Gününde bile bu duruşmalar ile ilgili haberlerde bir kısıtlama ya da bu haber ile ilgili sütunlarda bir küçülme gözlerden kaçmıyordu: *G+200 olan dün Yüksek Adalet Divanında Anayasa davası sanıkları*

---

[683] *"Demokrat Parti Feshedildi"*, **Ege Ekspres**, 30 Eylül 1960 Cuma, sf. 1; *"Demokrat Parti Dün Kapatıldı"*, **Yeni Asır**, 30 Eylül 1960 Cuma, sf. 1.

savunmalarına devam olunmuştur."[684] Hilmi Tükel'in Ses gazetesi ise parasal kaynak sıkıntısı hakkındaki tepkisini Yassıada Duruşmalarının başladığı gün bakın nasıl ortaya koymaktadır: *"Millî inkılâba rağmen eşitliğe kavuşamadık. Yine ilanımız olmadığı günler fazla, yağımızla kavrulmakta berdevâmız. Yassıada duruşmalarına gidemiyoruz, arz ederiz."*[685] Yerel bir gazetenin Yassıada'da bulunup haber yapamamasını bu şekilde eleştiriyordu. Bu sıkıntıyı kamuoyuna böyle duyuruyordu. Aslında bu tepkisinde haklıydı; çünkü yerel gazeteler, ulusal gazeteler ile aynı şartlara sahip değildi. O kadar ki günümüz basınında bile kaynak sorunu yerel gazeteler açısından çözüme kavuşturulamamıştır.

Aydın gazetelerinin hepsi Yassıada Duruşmaları'nın 1960 yılının 14 Ekim'inde başlayacağı haberini, Aydın'daki okuyucularına sayfalarından duyuruyordu. Mahkemelerin 14 Ekim 1960 Cuma günü başlayacağı ve 9.30-12.00 ile 13.30-17.00 saatleri arasında duruşmaların yapılacağı Yüksek Adalet Divanı kararına göre gazetelere yansıyordu.[686] 14 Ekim 1960 Cuma günü başlayacak olan bu duruşmaların ilk davası olarak Anayasa'yı ihlâl davası olacağı ve mahkemede uygulanacak süreç ve uyulacak kurallar üzerinde durmaktadır.[687] Aynı yerel gazetelerden Yassıada duruşmalarına isteyenlerin katılabileceği ve bu katılım işlemi içinde iki fotoğraf ile kimlik bilgilerini yanında getirerek Aydın Emniyet Müdürlüğü'ne müracaat ile giriş kartı alabilecekleri yazmaktadır.[688] Bu arada Aydın gazetelerinde Yassıada sanıklarının yaş durumları, meslekleri, cinsiyetleri hakkında istatistikî bilgiler de verilmektedir. Bu sanıkların durumları hakkındaki kesin olan bilgiler de buna benzer gazete haberlerinde kamuoyuna duyurulmaktadır.[689] Bu süreçte Yassıada sanıklarının aileleri ve yakınları ile olan ilişkileri, görüşmeleri de basına yansıyordu. Örneğin hem yerel hem de bölgesel basında yapılan taramalarda; özellikle Yassıada'da Eski Başbakan Adnan Menderes'in eşi ve çocukları ile olan diyalogları gazetelerde yer almaktadır. Bazen bu ailenin ilişkileri

---

[684] *"Yassıada Duruşmaları"*, **Hüraydın Gazetesi**, 11 Ağustos 1961 Cuma, Yıl: 9, sf. 1.
[685] *"Yassıada ve Gazetemiz"*, **Ses Gazetesi**, 14 Ekim 1960 Cuma, Yıl:14, sf. 1.
[686] *"Yassıada 14 Ekim'de"*, **Ses Gazetesi**, 8 Ekim 1960 Cumartesi, Yıl:15, sf. 1; *"Duruşmalar 14 Ekim'de Başlayacak"*, **Hüraydın Gazetesi,** 6 Ekim 1960 Perşembe, Yıl: 8, Sayı: 2307, sf. 1-3; *"Sakıtların Duruşması, Anayasa'yı İhlâl Suçu İle 14 Ekim'de Başlıyor"*, **Hüraydın Gazetesi,** 9 Ekim 1960 Pazar, Yıl: 8, Sayı: 2310, sf. 1-3.
[687] *"Sakıtların Duruşması, Anayasa'yı İhlâl Suçu İle 14 Ekim'de Başlıyor"*, **Hüraydın Gazetesi,** 9 Ekim 1960 Pazar, Yıl: 8, Sayı: 2310, sf. 1-3.
[688] *"Duruşmaları İsteyenler Takip Edebilecek"*, **Hüraydın Gazetesi,** 9 Ekim 1960 Pazar, Yıl: 8, Sayı: 2310, sf. 1.
[689] *"Yassıada'da En Genç ve En Yaşlı Sanıklar"*, **Hüraydın Gazetesi,** 11 Ekim 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2312, sf. 1-4.

gazetelere öyle yansıtılıyor ki gerçek ilişkiler magazinsel bir boyut kazanıyordu. Bu tarz haberler gazetelerde olsa da bu tarz haberciliği daha çok dergicilikte görülebilir. Yassıada sanıklarının aileleri ile olan ilişkilerine örnek olarak yine Adnan Menderes ve ailesinden örnek vermek doğru olur. 24 Kasım 1960 Perşembe günü çıkan Ses gazetesinde Berrin Menderes yanında küçük oğlu Aydın Menderes'i alarak avukatlarıyla beraber Yassıada'ya giderek eşi Adnan Menderes ile görüşmüştür. Bu görüşmeden sonra Devlet ve Hükümet Başkanı Cemal Gürsel'e aşağıdaki telgrafı göndermiştir: *"Sayın Orgeneral Cemal Gürsel, Devlet ve Hükümet Başkanı Ankara, Eşim Adnan Menderes ile görüşmem hususundaki vaki müsaadeden dolayı memnuniyet ve teşekkürlerimi arz ederim. Berrin Menderes."* [690] Yassıada Duruşmalarının ilk günleri işte Aydın basınına böyle yansıyordu. Hakikaten de Yassıada ile ilgili haber sayısı az olsa da gazeteler yine de Yassıada'yı yakından takip etmeyi ihmal etmemişlerdir. Duruşmaların sonuna doğru haber sütunlarında bir daralma ya da azalma ise gözlerden kaçmamaktadır.

Millî Savunma Bakanlığı tarafından Eski Demokrat Parti mensuplarının Yassıada'daki günlük hayatlarıyla ilgili görüntülerden oluşan ve ayrıntılı olarak çekildikten sonra çoğaltılarak ülkedeki sinemalarda yayınlanması düşünülen bir film yapılmıştır. Bu filmin çekimi tamamlandıktan sonra sinemalarda gösterileceğinden halkın ilgisinin yoğun düşünülmektedir. Bu yüzden yetkililer herhangi bir sorun çıkmaması için önlemler dahi almışlardır. Ege Bölgesi'nde ilk önce İzmir sinemalarında gösterilecek olan film daha sonra Aydın'a gelecektir. Filmin Aydın'da ilk kez Hisar Sineması oynatılacağı dahi düşünülmektedir.[691] Gerçekten de film ilk önce İzmir sinemalarında gösteriliyor. Kısa bir süre sonra Aydın'a gelerek izleyiciler ile buluşuyordu. Film 1960 yılının Kasım ayının ilk günlerinde izleyicilerin karşısına çıkıyordu. Aydın halkı bu filme yakın göstermişti. Basın bu gösterimler için *"Yassıada Düşükleri filmi İzmir sinemalarında gösterilmekte ve halk ibretle seyretmektedir"* diye yorumlar yapmaktadır.[692] Ordu Foto Film Merkezi'nin hazırladığı *"Düşükler Yassıada'da"* filmi 10 Kasım 1960 Perşembe günü saat 13.00'den itibaren Aydın Park Sineması'nda gösterime girmiştir. Bu filmde sanıkların Yassıada'ya gelişleri, günlük

---

[690] *"Yassıada"*, **Ses Gazetesi**, 24 Kasım 1960 Perşembe, Yıl:15, sf. 1.
[691] *"Sabıkların Çekilen Filmi Aydın'a Gelecek"*, **Hüraydın Gazetesi**, 8 Ekim 1960 Cumartesi, Yıl: 8, Sayı: 2309, sf. 1-4.
[692] **Ses Gazetesi**, 3 Kasım 1960 Perşembe, Yıl:15, sf. 1.

yaşayışları, soruşturmaları ve Yüksek Adalet Divanı'ndaki durumları gösterilmiştir.[693] Bu filme ilgi ise beklenenin üzerindedir. Yassıada denince akla gelen en önemli tanıklardan ve imgelerden biri olan *"Düşükler Yassıada'da"* filmi Aydın'da da gösteriliyordu. Aydın kentinin geçmişinde bir film yerini bu şekilde alıyordu.

Yassıada denince akla ilk gelen imgelerden *"Yassıada Saati"* adı altında radyoda yayımlanan bir programdır. Kararı daha önce alınmış bir ilana göre 9 Ekim 1960 Pazar gününden itibaren saat 20 ile 21 arasında devam etmek üzere Ankara, İzmir ve İstanbul radyolarından müştereken Yassıada duruşmaları gündüz alınmış olan bantlardan naklen verilecekti. Genelde spiker Doğan Soylu'nun konuşmasıyla bu radyo programı başlardı. 8 saatlik muhakeme safahatını bir saate indirmek ve içinden lüzumsuz kısımları ayırmak üzere altı kişilik bir komisyon bile hazırlanmıştı. Bu program duruşmalar süresince tam bir yıl devam etmişti.[694] Bu radyo programı da Aydın'da yoğun ilgi görüyordu. Kent genelinde 27 Mayıs Rejimi sırasında gizli olan siyasi tarafları da ortaya çıkarıyordu. Çünkü radyo sayısının sınırlı ve televizyonun da olmadığı zamanlarda insanlar radyo dinleme işini umumî yerlerde ve toplu olarak yapıyordu. Genelde erkeklerin kahvelerde ya da lokantalarda dinlediği için bu yerlerde toplumun nabzı açıkça ortaya çıkmış oluyordu. 17 Mayıs 1961 Çarşamba günü Aydın ilinin İncirliova nahiyesinin Acarlar köyünde Hüseyin Kaya'nın lokantasında Yassıada Saati adlı radyo programı dinlenirken yemek yeme bahanesiyle geldiği iddia edilen köy halkından Mustafa Yoldaş, radyoyu kapattırmak için lokantada bulunanlar ile münakaşa etmiştir. İşte bu münakaşa sırasında sarf ettiği bir takım ileri geri sözlerden dolayı yakalanmış ve adalete teslim edilmiştir.[695] Olağanüstü koşullarda bir radyo programı bile bir köydeki tarafları ve siyasi bölünmeyi ortaya çıkarabilirdi. Sıradan bir tartışma taraflar arasında kavgaya dönebilirdi. Ayrıca siyasal ortamda seçim havası esmeye başlamasına rağmen inkılâbı ise eleştirmek halen yasaktı.

Yassıada duruşmaları sonlarına doğru yaklaşırken ve davalar tüm hızıyla görülmeye devam ederken Aydın basınının verdiği haberlerden de anlaşıldığı üzere Aydın kamuoyu davanın ne zaman biteceğini ve buradaki sanıkların akıbetini merak etmektedir. 1960 yılının sonbahar mevsiminden itibaren davalar görülmeye başlandıkça

---

[693] *"Düşükler Yassıada'da"*, **Ses Gazetesi**, 10 Kasım 1960 Perşembe, Yıl:15, Sayı: 2619, sf. 1.
[694] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 461-476.
[695] *"Yassıada Saatini Dinletmek İstememiş"*, **Hüraydın Gazetesi**, 18 Mayıs 1961 Perşembe, Yıl: 9, Sayı: 2495, sf. 1-4.

yavaş yavaş Yassıada Duruşmaları'nın sonuçlanmasına ilişkin haberler Aydın gazetelerinde çıkmaya başladı. Bu gazete haberlerinden de birkaç haberi örnek vermek burada yerinde olur. İlk çıkan haberlerden biri Yassıada serbest bırakılanların ya da tahliye edilenlerin 17 Ekim 1960 Pazartesi günü serbest bırakılacağına ilişkindi. Bu tahliye haberinin kaynağı olarak MBK Genel Sekreteri Kurmay Binbaşı Orhan Erkanlı gösteriliyordu. [696] 1961 yılının Mart ayında çıkan bir haberde İstanbul'daki emin kaynaklardan haber alınmıştı. Yassıada Duruşmaları hızlı bir şekilde görülerek bu dava silsilesi kısa zamanda bitirilmesi düşünülüyordu.[697] Hüraydın gazetesi Yassıada Duruşmaları'nın 202. gününde yani 14 Ağustos 1961 Pazartesi günü saat 9.30'da, Yüksek Adalet Divanı'nın tüm davaların kararının verileceği günden önceki son toplantısını yaptığını ve kesin kararın ise 15 Eylül 1961 Cuma günü saat 9.30'da vereceğini yazıyordu.[698] Yassıada Duruşmaları'nın kesin kararı bu haberden 1 ay sonra verilecektir. Bu duruşmaların kesin kararı Aydın kamuoyu tarafından da dikkatle beklenmektedir.

Yassıada Duruşmaları'nın kesinleşen kararları 15 Eylül 1961 Cuma günü açıklanmıştır. Yassıada'da görülen Türkiye tarihinin en önemli siyasi davalarından birinde 15 sanık hakkında idam cezasına, 31 kişi hakkında müebbet hapis cezasına, 418 kişi de çeşitli hapis cezalarına çarptırılırken, 128 kişi de bu davadan beraat etmiştir. 15 Eylül 1961 Cuma günkü Hüraydın gazetesinde Yassıada Duruşmalarının sanıklar hakkındaki kesinleşecek olan kararlarından ziyade aynı gazetenin sağ üst köşesinde bulunan Ankara Örfi İdare Kumandanı Korgeneral Ali Keskiner tarafından yayınlanan 32 numaralı tebliğ dikkati çekmektedir. *"Ankara Örfi İdare Kumandanının 32 Numaralı Tebliği: Evvelce bildirildiği şekilde Yüksek Adalet Divanı kararları hakkında Millî Birlik Komitesi İrtibat Bürosu Başkanlığı'ndan başka hiçbir makam veya şahıs bilgi vermeğe yetkili değildir. Ali Keskiner Korgeneral Ankara Örfi İdare Kumandanı."*[699] Bu tebliğden iki önemli gerçek ortaya çıkmaktadır. Birincisi bu tebliğ ile Millî Birlik Komitesi, Yassıada Duruşmaları'nın kararları hakkında toplum nazarında ortaya çıkabilecek bilgi kirliğini önlemek istiyordu. İkincisi ise bu kararlar hakkında

---

[696] *"Suçsuz Sabıklar 17 Ekim'den İtibaren Serbest Bırakılacak"*, **Hüraydın Gazetesi,** 13 Ekim 1960 Perşembe, Yıl: 8, Sayı: 2313, sf. 1.

[697] *"Yassıada Duruşmaları Yakında Bitmiş Olacak"*, **Hüraydın Gazetesi,** 7 Mart 1961 Salı, Yıl: 9, Sayı: 2436, sf. 1-4.

[698] *"Y.adada Karardan Önceki Son Oturum"*, **Hüraydın Gazetesi,** 15 Ağustos 1961 Salı, Yıl: 9, sf. 1.

[699] *"Ankara Örfi İdare Kumandanının Tebliği"*, **Hüraydın Gazetesi,** 15 Eylül 1961 Cuma, Yıl: 9, Sayı: 2593, sf. 1.

çıkabilecek yanlış bir anlama toplumda ters bir reaksiyona neden olabilirdi. Bu durum da ülkede güvenlik problemini ortaya çıkarabilirdi. Bu tespiti doğrulayan başka bir tebliğ ise Millî Birlik Komitesi Basın İrtibat Bürosu tarafından yayınlanmıştır. Hüraydın gazetesi tarafından da bu tebliğ kamuoyuna duyurulmuştur. Yapılacak tespit açısından önemli olan bu tebliğ ise şöyledir: *"Aziz Türk Milleti, Yassıada duruşmalarının neticelerinin açıklanacağı bu günlerde vatandaş vicdanını bulandıracak ve Millî Birlik Komitesi'nin kanunî otoritesini zedeleyecek mahiyette bazı şayiaların tereddütsüzce yayınlanmakta olduğu maalesef müşahede edilmektedir. Büyük Türk Milleti şuna emin olmalıdır ki Millî Birlik Komitesi 27 Mayıs'ın ruhuna uygun yapmış olduğu yeminin ışığı altında, kanunlarla sınırlanan yetkilerini vicdani kanaatlerinden başka hiçbir tesire kapılmaksızın memleketin menfaatlerine en uygun olarak kullanılacaktır. Her zaman Türk Milleti'nin huzuru için çalışan Millî Birlik Komitesi, bu açıklamayı yapmayı bir vazife bilmektedir. MİLLÎ BİRLİK KOMİTESİ."* [700] Millî Birlik Komitesi Yassıada Duruşmalarına ait kesin kararlar açıklanmadan önce bazı tedirginliklerinin sonucu olarak bazı tedbir niteliğindeki kararları kamuoyuna ilan etmiştir. Bu tebliğler basın aracığıyla Aydın kamuoyuna da duyurulmuştu. Kararlara tepki verilmesi ihtimali bu tebliğin yayınlanmasında da etkili olmuştur. Yassıada Duruşmalarının kararları ise Hüraydın gazetesinde çok küçük bir yer tutuyordu. Gazete başlığının üzerinde sadece Millî Birlik Komitesi'nin 57 Numaralı tebliğini biraz sadeleştirerek yer vermişti. İstanbul kaynaklı Millî Birlik Komitesi'nin 57 Numaralı Tebliği ise şöyledir: *"1- 15 Eylül 1961 Cuma günü Yassıada duruşmaları, karar tefhimi saat 15.30'da nihayete ermiştir. 2- Kararın tamamen açıklanması konusunda 123 Berat, 5 davanın kaldırılması kararı 418 kişi muhtelif hapis, 31 müebbet hapis ve 15 ölüm cezası verilmiştir. 3- Bu duruşma esnasında raporlu bulunduğundan duruşmaya çıkamayan ve karar tefhimi gıyabında yapılan sanık Adnan Menderes basın mensuplarına gösterilmiştir. Tebliği Olunur."*[701] İşte 57 Numaralı tebliğ böyle olmasına rağmen yayınlanan başka bir tebliğ vardı. Bu tebliğ ise Millî Birlik Komitesi'nin 58 Numaralı Tebliğidir. Yassıada'da ölüm cezası alan mahkûmları yakından ilgilendiren ve Aydın gazetelerinde yer almayan bu tebliğ ise şöyledir: *"1- Yüksek Adalet Divanı'nca ölüm cezasına mahkûm edilen*

---

[700] *"Millî Birlik Komitesi Basın İrtibat Bürosundan Bildirilmiştir..."*, **Hüraydın Gazetesi,** 16 Eylül 1961 Cumartesi, Yıl: 9, Sayı: 2594, sf. 1.

[701] *"Yassıada Kararları"*, **Hüraydın Gazetesi,** 16 Eylül 1961 Cumartesi, Yıl: 9, Sayı: 2594, sf. 1; *"Y. Adada Beş Dava Kaldırıldı"*, **Ege Ekspres**, 16 Eylül 1961 Cumartesi, sf. 1.

sanıklardan sâkıt Reisicumhur Celal Bayar, sâkıt Başbakan Adnan Menderes, sâkıt Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve sâkıt Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın ölüm cezaları Millî Birlik Komitesi'nin 15 Eylül 1961 gün ve 75 Numaralı Kararı ile tasdik edilmiştir. Ancak sâkıt Reisi Cumhur Celal Bayar'ın 65 yaşını bitirmiş olması dolayısıyla verilen ölüm cezası müebbet ağır hapse tahvil edilmiştir. 2- Ölüm cezasına mahkûm edilen Refik Koraltan, Agâh Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişçioğlu, Bahadır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoğlu, Zeki Erataman ve Rüştü Erdelhun'un cezaları da 15 Eylül 1961 gün ve 75 numaralı kararla müebbet ağır hapse çevrilmiştir. Tebliğ olunur."[702] Bu tebliğden de anlaşılacağı üzere Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan idam edilecek ve diğer idam cezaları ise müebbet hapis cezasına çevrilecektir. Bu tebliğ Aydın basınına yansımamıştır; fakat Yassıada Duruşmaları'nda kafa karışıklığına neden olan bir tebliğdir. Başbakan Adnan Menderes 17 Eylül 1960 Pazar günü, 16 Eylül'de Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan idam edilmesinden sonra Yassıada Duruşmaları kararına dayanılarak idam edilmişti. Normal günlerde Pazartesi günü çıkmayan Hüraydın gazetesi 19 Eylül 1961 Salı günü Adnan Menderes'in idam haberini *"F. R. Zorlu, H. Polatkan'dan Sonra Menderes'e Ait Kararda İnfâz Edildi"* başlığıyla veriyordu. Gazete bu başlığın altında Adnan Menderes'in idamının infâz edildiğini açıklayan ve Millî Birlik Komitesi Basın İrtibat Bürosu tarafından yayınlanan 61 Numaralı tebliğe de yer veriyordu. Bu yayımlanan bu tebliğ ise şöyledir: *"1- Ord. Prof. Dr. Sedat Tavat, Amiral Bristol Hastahanesi Dahiliye Servisi Şefi Dr. Nevzat Yeginsu ve Yassıada Garnizon Hastahanesi tabiplerinden Dr. Galip Bozalioğlu, Dr. Ahmet Karahaliloğlu, Dr. Zeki Kebapçıoğlu ve Dr. Sedat Yürütgen'den müteşekkil heyet tarafından düşük Başvekil Adnan Menderes'in sıhhi muayenesi yapılmış sıhhi durumunun tamamen normale döndüğü raporla tespit edilmiştir. 2- Yüksek Adalet Divanınca verilen ve Milli Birlik Komitesince tasdik edilen idam cezası hükmü infaz edilmiştir. Tebliğ olunur."*[703] Aynı günkü Hüraydın gazetesinde Yassıada mahkûmlarının gideceği yerlerin belli olduğu, mahkûmların bir kısmının İmralı'ya, bir kısmının Kayseri'ye ve diğer kısmının da Adana'ya gönderileceği yazmaktadır. Bu haberlerde mahkûmların durumları hakkında

---

[702] *"Son Dakika: Menderes, F. R. Zorlu ve Polatkan İdam Edilecek"*, **Demokrat İzmir**, Yıl: 15, Sayı: 5167, sf. 1.

[703] *"F. R. Zorlu, H. Polatkan'dan Sonra Menderes'e Ait Kararda İnfâz Edildi"*, **Hüraydın Gazetesi,** 19 Eylül 1961 Salı, Yıl: 9, Sayı: 2596, sf. 1

kısa bilgi de verilmektedir.[704] Yalnız 20 Eylül 1961 Çarşamba günü Hüraydın gazetesinde önemli bir haber vardır. Bu haberin başlığı ise şöyledir: *"Menderes Son Sözü: Hatalarımın ve Çocuklarımın Cezasını Çekiyorum."* Hatta hükmü yüzüne okunan Adnan Menderes, Başsavcı Egesel ve yardımcılarına *"Kendilerine karşı hiçbir kırgınlığının olmadığını"* da söylemiştir. İşte Hüraydın gazetesinde yayımlanan bu haberin genelinde Menderes'in idamdan önceki son sözleri ve eylemleri vardı.[705] Yassıada Duruşmalarının kararları Aydın basınına böyle yansıyordu. Gerçekten de Yassıada Duruşmaları hakkında Aydın gazetelerinde haber sayısı ile içeriği öncesi ve sonrasıyla bu kadardı. Böyle bir durum ortaya çıkmasında olağan mecburi şartlar etkili olduğu gibi olağanüstü mecburi şartların da etkili olabiliyordu.

Adnan Menderes'in idamından sonra kentte ciddi bir reaksiyon olmadı. Bir tepki hareketi, bir miting ya da ciddi bir eylem olmadığı anlaşılıyordu. Aydın kentinin aklına Adnan Menderes'i idamı seçim sürecinde gelmeye başlıyordu. Seçimler yaklaştıkça Demokrat Parti'nin devamı olduğunu iddia eden partiler kentte *"Menderes İmgesi"*ni kullanmaya başlıyorlardı. Bir de vilayette sevilen Demokrat Partili eski parti mensuplarının bazı siyasi partileri katılımı halk nazarındaki gizli muhalifleri de oraya yönlendirdi. 27 Mayıs Rejimi'nin olağanüstü koşullarında tepki gösteremeyen muhalifler ya da Demokrat Parti'ye halen sempati ile bakanlar, bu sefer siyasi tepkisini siyasi vasıtalar ya da araçlarla gösteriyorlardı. Seçim, siyasi parti mitingi, oy, halk oylaması gibi siyasi enstrümanlar kentteki bu muhaliflerin imdadına yetişiyordu. Tepkilerini somut olarak göstermede seçim süreci önemli bir vasıta oluyordu. Adnan Menderes'in idamına olan tepkiler 1961 Anayasa Referandumu'nda ve genel seçimlerinde kendisini siyasi tercihte gösterecekti. Fakat bu idam olayına kişisel tepkiler verilmesine rağmen kolektif bir tepkiden söz edilemez. Somut olarak ayaklanmaya ya da toplumsal bir isyana kentte rastlanılamaz. Fakat şunu belirtmek gerekir ki kolektif tepki illâ bilinçli ya da toplumsal bir ayaklama ile de olmayabilir. Şartlar ve olaylar bir toplumda yaşayan insanlar arasında istemdışı olarak da kolektif tepki hareketini bir şekilde ortaya çıkarabilir. Bu durum en iyi şekilde siyasal seçimlerde ve referandumlarda beklenmedik siyasal sonuçların sandıktan çıkmasında görülebilir.

---

[704] *"Yassıada Mahkûmlarının Gideceği Yerler Belli Oldu"*, **Hüraydın Gazetesi,** 19 Eylül 1961 Salı, Yıl: 9, Sayı: 2596, sf. 1.
[705] *"Menderes Son Sözü"*, **Hüraydın Gazetesi,** 20 Eylül 1961 Çarşamba, Yıl: 9, Sayı: 2597, sf. 1-4.

Aydın için ise bu tespit 27 Mayıs 1960'dan sonraki seçimlerde kendini somut olarak göstermiştir. Eğer 3 Temmuz 1960 Pazar günkü Aydın İstasyon Meydanı'nda yapılan Hürriyet Mitingi'ndeki insan sayısına bakarsanız; seçimi kesinlikle 27 Mayıs'a sahip çıkan bir parti kazanır denilebilir. Aydın vilayeti Hürriyet Mitingi'ndeki insanlardan ibaret değildir. Kırsal kesimde yaşayan, olayları uzaktan izleyen, durumdan memnun olan ya da durumdan memnun olmayan insanlar da vardı. İşte bu sessiz kitlelerin tavrı kendini nasıl gösterecekti? Yukarıda bahsedildiği gibi siyasî temsili sağlayan aracılarla (seçim, oy vb.). İşte bu kesimlerin yaptığı tercihler uzun vadede sağ siyasetin Aydın vilayetinde yerleşmesinde belirleyici en önemli etkenlerden biri olacaktır. Adnan Menderes'in idamına bireysel bir tepki örneği vermek gerekiyorsa; şehrin tanınmış simalarından Necip Posacı'nın 8 Kasım 1961 Çarşamba günü Ramazan Paşa Camii'nde yatsı namazına müteakip sabık ve merhum Adnan Menderes için bir mevlit okutmuştur.[706] Dikkat edilirse bu faaliyette 27 Mayıs Rejimi sonrasıdır. Genel seçimler yapılmış, partiler tarafını belli etmeye başlamıştır. 27 Mayıs Rejimi sırasında da zaten böyle bir teşebbüs inkılâp karşıtı hareketler içinde ve menfi hareketler kapsamında değerlendirilirdi. Bu yüzden bu hareketler ya siyasal tartışma şeklinde ya da bir ihbar haberi vasıtasıyla ortaya çıkıyordu. Bu yüzden tepkinin nedeni ile içeriği net değildi.

Yassıada Duruşmaları'nın kamuoyu tarafından beklenen kesin kararları tüm tartışmalara rağmen verilmiştir. Bir siyasal dönem bu duruşmalarla tamamen sona ermiştir. Buna rağmen Türkiye'de 27 Mayıs Rejimi daha bitmemiştir. Türkiye'nin siyasal tarihinde en önemli duruşmalarından biri olarak görülen Yassıada Duruşmaları aldığı kararlarla da Türkiye'nin siyasal gündemine ciddi bir yön vermişti. Türkiye'de günümüze kadar uzanan siyasal, ekonomik ve sosyal olguların açıklanmasında Yassıada Duruşmaları kullanılan en önemli verilerden biridir. Yassıada Duruşmaları sadece Türkiye Tarihi'ne değil, Aydın Tarihi'ne de damgasını vurmuş önemli bir tarihî olaydır. Aydın vilayeti ile bağlantılı ya da Aydın vilâyetinin tanıdığı isimler de bu duruşmalarda idamdan hapis cezasına kadar çeşitli cezalar almıştır. Yassıada Duruşmaları'nda yargılanan ve çeşitli cezalar alan şahısların önemli bir kısmı doğrudan Aydın ile bağlantılı kimselerdir. Aydın vilayetinde siyasete başlayan ve Yassıada Duruşmaları'nda ceza alan önemli siyasal şahıslar şu isimlerden oluşmaktadır: Eski

---

[706] *"Menderes İçin Mevlit Okutuldu"*, **Hüraydın Gazetesi,** 9 Kasım 1961 Perşembe, Yıl: 9, Sayı: 2639, sf. 1.

Başbakan Ali Adnan Menderes, Eski Millî Savunma Bakanı ve Bayındırlık Bakanı İbrahim Etem Menderes, Eski Devlet Bakanı Ahmet Mükerrem Sarol, Eski İçişleri Bakanı İsmail Namık Gedik, Eski Demokrat Parti Milletvekillerinden Selim Yatağan, Hüsamettin Coşkun, Necati Çelim, Nail Geveci, Nihat Şevket İyriboz, Piraye Levent, Ekrem Torunlu, Cevat Ülkü ve Mehmet Şevki Hasırcı. Bahsi geçen isimler Aydın'ın siyasal tarihindeki önemli kişilerdir. Bu isimlerin hepsi Yassıada Duruşmalarında ceza almıştır. Bu isimlerden biri olan Eski Başbakan Adnan Menderes hakkında idam cezası bile verilmiştir. Hakkında mahkeme tarafından verilen bu ceza İmralı adasında infâz edilmiştir. Bundan sonraki bölümlerde bu insanlar hakkında ayrıntılı bilgi verilerek, milletvekili profili eşliğinde Aydın şehri açısından önemi vurgulanacaktır.

2.3. "Menderes'in Dramı" ve Aydın

Ali Adnan Menderes Aydın Vilâyeti'nin Aydın Sancağı'nda Sarayiçi mahallesinde doğmuştur. Adnan Menderes'in TBMM kayıtlarında doğduğu yer İzmir yazsa da Aydın'da doğduğu kesindir. Çünkü en son Ağustos 1928'de yeniden düzenlenerek Arap harfleriyle yazılmış askerlik siciline doğum yeri Aydın olarak geçmiştir.[707] Fakat Adnan Menderes'in doğduğu mahalle Aydın Kent Tarihi'ne ait tarihi kaynaklarda yer almaktaysa da şimdi eski halinde değildir.[708] Bu mahallenin adı günümüzde Hasan Efendi Mahallesidir. Bu mahalle şimdi eski halinde değildir. Sadece bu mahallenin tek şahidi olan ve şimdiki Gazi Bulvarı Eski İzmir Yolu üzerinde bulunan Eski-Yeni Camii ise günümüzde halen faaldir. İşte Adnan Menderes Aydın önemli mahallerinden Saray içi mahallesinde Rumî takvim ile 1315 yılında doğmuştur. 1315(1899) yaz aylarında Hacı Ali Paşazade Sadık Bey'in evinde yeni bir Osmanlı vatandaşı olarak hayata gözlerini açtı. Menderes'in doğduğu konağa gelince 1919'da ve İzmir'in işgalinden sonra Aydın'da gelişen çarpışmalar sırasında bu konak da yanmıştır. [709] Eğitim hayatına İzmir İttihat ve Terakki Mektebi'nde başlayan Adnan Menderes, Kızılçulu Amerikan Koleji'nde okurken misyonerlerle başı derde girdiği için, çeşitli makamlara müracaat etti. Müracaat ettiği makamların birinin başında Celal Bayar vardı.

---

[707] Süleyman İnan, **Muhalefet Yıllarında Menderes**, Liberte Yayınları, Ankara 2006, Bkz. Ekler Kısmı Belge No:3.
[708] Benim de çocukluğumun geçtiği mahalledir.
[709] Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000, sf. 12-13.

Bu üst düzey şahıs ile daha önce böyle tanışmış oldu. Adnan Menderes, Birinci Dünya Savaşı sırasında yedek subay olarak askerliğini yaptı. Aydın'da bazı arkadaşlarıyla birlikte Ayyıldız Çetesi'ni kurdu. Teğmen, İnzibat Subayı, Menderes Bölgesi Komutan Yaveri, 74. Alay Komutan Yaveri olan Adnan Menderes savaştan sonra İstiklal Madalyası aldı. [710]Ali Adnan Menderes de Kuva-yı Milliye'ye katılarak Batı Anadolu'da Millî Mücadele kahramanlarından biri olmuştur.

Adnan Menderes Karşıyaka'da yaşayan İzmir'in köklü ailelerinden Evliyazade ailesinden Fatma Berrin Hanımla evlenmiştir. Adnan Bey o yıllarda yazlarını Aydın Çakırbeyli'deki çiftliğinde, kışın ise İzmir Karşıyaka'daki evinde geçirmektedir. Adnan Bey'le Fatma Berrin Hanım'ın evlenmelerinde en büyük etki Menderes'in avukatı Sadık Bey olmuştur. Adnan Menderes'in evlenmesi görücü usulüyle ve geleneklere uygun bir şekilde olmuştur. Berrin Hanım ile evliliğinden 3 çocuk babası (Aydın, Yüksel, Mutlu) olan Adnan Menderes'in siyaset yaşamı dışında da iyi bir aile yaşamı vardır.

Aydın Ticaret Odası Üyesi olan ve Ziraat Odası Başkanlığı da yapan Adnan Menderes 1930 yılında kurulduktan sonra kısa bir süre sonra kapatılan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın İl Başkanı oldu.[711]Serbest Cumhuriyet Fırkası feshedildikten sonra, Celal Bayar'la görüşerek, Cumhuriyet Halk Partisine girdi. En sonunda da Mustafa Kemal'in *"Bugün konuştuğum genç, elbette burada bizim parti mutemetleri ile çalışamaz. Şayan-ı dikkat bir gençtir"* cümlesi ile beğenisini kazanmıştı. Bu beğeni vasıtasıyla 1931 yılında CHF Aydın Milletvekili seçildi.[712] V. , VI. ve VII. Dönem Cumhuriyet Halk Partisi Aydın Milletvekili olan Adnan Menderes, 1945 yılına kadar CHP Milletvekilliğini sürdürmüştür. 1945 senesine kadar TBMM'de komisyon raportörlüğü, Halkevi Müfettişliği gibi çeşitli görevler yapan Adnan Menderes, o yıl Başbakan Şükrü Saracoğlu Hükümeti'nin getirdiği Toprak Kanunu Tasarısı'nı şiddetle reddederek, komisyondan istifa etti. Partide yaptıkları muhalefetten dolayı, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü ile birlikte CHP Disiplin Kurulu tarafından 12 Haziran 1945'te ihraç edildiler. Celal Bayar da hem partiden hem de milletvekilliğinden istifa

---

[710] Ali İhsan Sabis, **Harp Hatıraları-İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri**, Nehir Yayınları, İstanbul 1993, c. 5, sf. 54; Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000, sf. 55-58; Süleyman İnan, **Muhalefet Yıllarında Menderes**, Ankara; Liberte Yayınları, 2006, sf. 35-36.

[711] Günver Güneş, *"Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın'da Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri Üzerinde Oluşan Tartışmalar"*, **A.D.T.C.F Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 39, 2006, sf. 144-145.

[712] Reşat Şükrü Apuhan, **27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes**, İstanbul; Timaş Yayınları, 2. Baskı, 2007, sf. 51-52. Bu arada Adnan Menderes Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir.

etti. Bu hareketler Demokrat Parti'nin 7 Ocak 1946'da kurulmasına sebep oldu. 1946 seçimlerinde Demokrat Parti'den Kütahya Milletvekili olarak meclise girdi.[713]

14 Mayıs 1950 seçimleriyle büyük bir destekle iktidara gelen Adnan Menderes, IX., X. ve XI. Dönem Demokrat Parti İstanbul Milletvekili olarak görevini sürdürmüştür. 19., 20., 21., 22. ve 23. Hükümet de Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olarak görev almıştır. Ayrıca Parlamentolar Türk Grubu Kurucu Üyesi olan Adnan Menderes [714], 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'yle iktidardan indirilmiştir.

Yassıada Duruşmaları'nın kesinleşen kararları 15 Eylül 1961 Cuma günü açıklanmıştır. Yassıada'da görülen Türkiye Siyasi Tarihi'nin en önemli davalarından birinde 15 sanık hakkında idam cezasına, 31 kişi hakkında müebbet hapis cezasına, 418 kişi de çeşitli hapis cezalarına çarptırılırken, 128 kişi de bu davadan beraat etmiştir. Eski Başbakan Adnan Menderes'e Yassıada'da kurulan Yüksek Adalet Divanı'nın verdiği kararlar ise şöyleydi: *"A- Yeni doğmuş çocuğu öldürtmeye, diğer sanık Dr. Atabey'i azmettirmek suçundan beraatına oy birliği ile; B- 6-7 Eylül olaylarından dolayı 6 sene hapsine, 375 Lira ağır para cezası ile mahkumiyetine oy birliği ile; C- İpar Transport Şirketi'nin döviz yolsuzluğundan dolayı 1 sene hapsine ve dört yüz lira oy birliği ile ağır para cezası alınmasına o birliği ile; D- Örtülü ödenekten zimmetine 4.877.780 Lira 19 Kuruşu müstakilen geçirmekten dolayı zimmet ve görevi kötüye kullanmak suçundan neticede 11 yıl 8 ay'ı ağır olmak üzere 15 yıl 2 ay hapse, 4.878.496 Lira ağır para cezası ile cezalandırılmasına oy birliği ile; E- Demokrat İzmir, Topkapı, Çanakkale, Kayseri, Radyo, Vatan Cephesi, İstimlâk yolsuzlukları ve İstanbul-Anakara olayları Anayasa ihlal suçunu maddi vaka'sını teşkil etmiştir; F- Anayasayı ihlal suçundan dolayı T.C.K'nun 146/1 maddesi hükmünce ölüm cezasını çarptırılmasına oy birliği."*[715] Başbakan Adnan Menderes idam cezası almıştı. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde idam edilen ilk başbakan olacaktı. Hem Türkiye kamuoyu hem de Aydın kamuoyu Eski Başbakan Adnan Menderes'in idam edildiğini bir tebliğ ile öğreniyordu. Adnan Menderes'in idamının infâz edildiğini açıklayan ve Millî Birlik Komitesi Basın İrtibat Bürosu tarafından yayınlanan 61 Numaralı tebliğe de yer veriyordu. Bu yayımlanan bu

---

[713] Celal Bayar, **Başvekilim Menderes**, Der. İsmet Bozdağ, İstanbul; Baha Matbaası, 1970, 1. Baskı, sf. 33-55. Bu süreç için bu çalışmanın bu sayfaları arasına bakınız.

[714] Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010, sf. 723.

[715] Rasih Nuri İleri, **27 Mayıs Menderes'in Dramı**, İstanbul; Yalçın Yayınları, İnceleme Dizisi: 64, 1986, sf. 75-76.

tebliğ ise şöyledir: *"1- Ord. Prof. Dr. Sedat Tavat, Amiral Bristol Hastahanesi Dâhiliye Servisi Şefi Dr. Nevzat Yeginsu ve Yassıada Garnizon Hastahanesi tabiplerinden Dr. Galip Bozalioğlu, Dr. Ahmet Karahaliloğlu, Dr. Zeki Kebapçıoğlu ve Dr. Sedat Yürütgen'den müteşekkil heyet tarafından düşük Başvekil Adnan Menderes'in sıhhi muayenesi yapılmış sıhhi durumunun tamamen normale döndüğü raporla tespit edilmiştir. 2- Yüksek Adalet Divanınca verilen ve Milli Birlik Komitesince tasdik edilen idam cezası hükmü infaz edilmiştir. Tebliğ olunur."*[716] 16-17 Eylül 1961 tarihlerinde İmralı adasında idam kararları infaz edilen Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan kendileri için hazırlanmış mezarlara defnedildiler. İmralı'nın doğu kısmında bulunan ve bugün halk tarafından *"Menderes Burnu"* denilen mevkideki mezarlar senelerce bakımsız ve harap olarak kaldı. Kimseye bu mezarlar için ziyaret izni verilmemiştir. Daha sonra bir mütahhit tarafından mezarların etrafı betonlarla çevrildi. İmralı'daki bu önemli şahsiyetlerinin mezarları devlet töreni ile nakli konusundaki karar TBMM'den 11 Nisan 1990 Çarşamba günü yasal olarak geçerek bugün İstanbul'da bulunan anıt mezara götürülmüştür.[717] Aydınlılar bir ara Adnan Menderes'in Eyüp Sultan yerine Aydın'a gömülmesi için harekete geçmişlerdir. Adnan Menderes'in Çakırbeyli Çiftliği'ne gömülmesi düşünülüyordu. Bu defin işlemi için Berrin ve Yüksel Menderes'ten izin isteyeceklerini açıklamışlardı.[718] Tarihsel gelişmelere bakılırsa Aydınlılar bu önemli isteklerini gerçekleştirememişlerdir ve naaşı İstanbul'daki anıt mezara taşınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde ilk kez bir Başbakan böyle idam edilmişti. Yaşamı inişli çıkışlı bir serüven olan Adnan Menderes'in idam infazı halen ülkede tartışılan bir konudur. Türkiye'de olduğu gibi Aydın'da da Başbakan Adnan Menderes'in ismi caddelere, sokaklara, yapılara ve stadyumlara verilmektedir. Türkiye'de ve başta memleketi olan Aydın'da önemli bir çoğunluk, Başbakan Adnan Menderes'i saygıyla anmaktadır. Üzerinden yıllar geçmesine rağmen idam edilmesine sitem etmektedir. *"Keşke asılmasıydı"* gibi geç kalınmış tepkiler insanlar tarafından verilmektedir. Unutulmaması gereken bir gerçek var ki tarih denen bilimde keşke olmaz. Ne yazık ki olmuştur. İşte bu yüzdendir ki bu yaşam, Ş. Süreyya Aydemir ve

---

[716] *"F. R. Zorlu, H. Polatkan'dan Sonra Menderes'e Ait Kararda İnfâz Edildi"*, **Hüraydın Gazetesi,** 19 Eylül 1961 Salı, Yıl: 9, Sayı: 2596, sf. 1

[717] Enver Durmuş, **Yassıada'dan İmralı'ya**, İstanbul; Boğaziçi Yayınları, 1990, 1. Baskı, sf. 69.

[718] *Menderes'in Mezarı'nın Aydın'a Nakli İçin Harekete Geçildi"*, **Milliyet**, 07 Aralık 1967, sf. 3.

Rasuh Nuri İleri gibi yazarların da belirttiği gibi *"Menderes'in Dramı"*dır. Bu yaşamın farkı da aslında burada gizlidir.

2.4. 27 Mayıs Aydın İçin Sadece Adnan Menderes Demek Değildir

Adnan Menderes hiç kuşkusuz Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli siyaset adamlarından biridir. Türkiye Cumhuriyeti'nin yaklaşık on yıl başbakanı olan bu önemli şahsiyetin hayatı gerçekten de bir dram olduğunu daha önceki bölümde belirtilmişti. Başbakan Adnan Menderes, Aydın vilayetinin de yetiştirmiş olduğu en önemli tarihi şahsiyetlerinden biridir. Onun ismini şehrin en önemli sokaklarında, üniversitesinde ve merkezindeki stadyumda görmek mümkündür. Başka bir gerçek var ki 27 Mayıs Rejimi başlangıcı ve sonu ile sadece Adnan Menderes demek de değildir. Çünkü Adnan Menderes'in idam infazının gölgesinde kalan, Yassıada Duruşmaları'nda ceza alan ve Aydın kenti için önemli olan bazı siyaset adamları da bulunmaktadır. Bu önemli siyaset adamlarının sayısı da hiç de az değildir. Başbakan Adnan Menderes'ten başka daha birçok kişi Yassıada'da yargılanmıştır. Bu mahkemeler sonucunda ağır cezalar almıştır. Bir de Namık Gedik gibi Yassıada Mahkemelerini göremeden intihar edenler vardır. Bu önemli şahsiyetlerin önemli bir kısmı siyasal yaşamına ya Aydın'da başlamış ya da Aydın vilayetini milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsil etmiştir. Bu insanlar içinde Türkiye Cumhuriyeti'nin 20., 21., 22. ve 23. Dönem Hükümetleri'nde birkaç kez bakanlık yapmış ve Türkiye'nin siyasal tartışmalarının odak noktası olmuş önemli kişiler de bulunmaktadır. Adnan Menderes'in idam infazının gölgesinde kalan bu insanların da bu çalışmada tanıtılması gerekmektedir. Toplumun unuttuğu bu şahsiyetlere de bu bölümde yer verilmelidir.

Hem Demokrat Parti Dönemi'nin hem de 27 Mayıs Rejimi en tartışmalı isimlerinden biri de hiç kuşkusuz Doktor İsmail Namık Gedik'tir. İsmail Namık Gedik, 1911'de İstanbul Üsküdar'da doğmuştur. Babasının ismi Kâşif Efendi, annesinin ise Fatma Macide Hanımdır. Evli ve iki çocuk babasıdır. İyi derecede Fransızca bilmektedir. Sırasıyla İç Hastalıkları Mütehassısı, Adana Sıtma ile Savaş Derneği Tabibi, Çine Hükümet Tabîbi, Haydarpaşa Emraz-ı İntaniye Hastanesi Dâhiliye Asistanı, Haydarpaşa Numune Hastanesi Dâhiliye Mütehassısı, Muğla Memleket Hastanesi Dâhiliye Mütehassısı ve Başhekimi olduktan sonra Haydarpaşa Numune

Hastanesi Verem Pavyonu Şef Yardımcısı görevini yürütmüştür. Belli bir dönem yazarlıkta yapan İsmail Namık Gedik, IX. , X. ve XI. Dönem Demokrat Parti Aydın Milletvekili olmuş ve yine bu dönemde İçişleri Bakanlığı görevinde bulunmuştur.[719] İ. Namık Gedik'in ismi İçişleri Bakanlığı'nda 6-7 Eylül olaylarında ihmali olup olmadığı konusundaki tartışmalara konu olmuş ve aynı bakanlık görevini sürdürürken iktidar partisinin, muhalefet ile basına yaptığı baskı uygulamalarından sorumlu tutulmuştur. Bu yüzden sık sık adı anılan İ. Namık Gedik, 27 Mayıs'a giden süreçte Başbakan Adnan Menderes ile beraber en çok eleştirilen isimlerden biri olmuştur. 27 Mayıs 1960'daki askeri darbeden sonra götürüldüğü Ankara Harp Okulu'nda intihar ettiği basına yetkili merciler tarafından bildirilmiştir. Hüraydın gazetesine bu olay şöyle yansımıştır: *"Birkaç gün evvel yakalanarak diğer sabık hükümet erkânı gibi Ankara Hava Harp Okulu'nda muhafaza altına alınan sabık Dâhiliye Vekili Doktor Namık Gedik dün geçirdiği bir sinir buhranı neticesinde sabık Milli Müdafaa Milletvekili Etem Menderes ile beraber kaldığı Hava Harp Okulu'nun penceresinden aşağıya kendini atarak intihar etmiştir. Diğer hükümet erkânı muhafaza altında bulundurulmaktadır."*[720] Bu olay hakkında gazetelerde bazı haberler de vardır. Milli Müdafaa Vekili ve Demokrat Parti Aydın Milletvekili Etem Menderes ile Namık Gedik'in aynı odada muhafaza edilmekte olduğu ve Namık Gedik'in intihar etmeden önce bir sinir krizi geçirdiği ifade edilmiştir. İntihardan sonra Harp Okulu'nda Etem Menderes sorgu altına alınmıştır. Etem Menderes intihar olayının "*23'e 5 kala*" olduğunu söylemiştir. Olayı anlatmaya devam eden Etem Menderes şöyle demiştir: *"İkimiz de uzanmış vaziyette idik. Kapı açıktı, ışık yanıyordu, pencere kapalı idi. Ben, uyumak üzere idim. O, buhranlı bir haldeydi ve üzerinde bir titreme hali vardı. Ani şekilde ayağa kalktığını gördüm; ayağa kalkması ile çift kanatlı pencerenin camlarını kırması bir oldu ve kendisini aşağıya attı."* Etem Menderes *"Üzerinde pijama ceketi, pantolon ve ayakkabısı vardı. Bu hareketine mani olmağa imkân kalmamıştı. Hatta nöbetçilerden biri, süratle pencere kenarına koşarak, ayaklarından birini yakaladı ise de, düşmesine mani olamadı ve nöbetçinin bileği de berelendi."* Namık Gedik'in son sözleri ise Etem Menderes'ten öğrendiğimize göre

---

[719] Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010, sf. 696-697.

[720] *"Sabık Dâhiliye Vekili Doktor Namık Gedik İntihar Etmiştir"*, **Hüraydın Gazetesi**, 31 Mayıs 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2201, sf. 1; *"İntihar Eden Dâhiliye Vekili Namık Gedik"*, **Demokrat Ege**, 1 Haziran 1960 Çarşamba, sf. 2; *"N. Gedik, İntihar Etti"*, **Yeni Asır**, 1 Haziran 1960 Çarşamba, Sayı: 19553, sf. 1.; *"Namık Gedik Dün İntihar Etti"*, **Kıroba Gazetesi,** 31 Mayıs 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2005, sf. 1.

atlamadan önce *"Ya Allah"* olmuştur.[721] Hatta bu intiharın ortaya çıkmasında Adnan Menderes'i sorumluluktan kurtarmak için Etem Menderes'in Namık Gedik'e baskıyı andıran telkinlerde bulunması dahi sebep olarak gösterilmiştir.[722] Namık Gedik 16 Haziran 1960 Perşembe günü karısı, kızı ve oğlu ile yakınlarının huzurunda defnedilmiştir.[723] İ. Namık Gedik'in oğlu Arda Gedik Aydın Çine doğumlu olmakla beraber yakın döneme kadar Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Tansu Çiller'in danışmanlığına kadar yükselmiş tanınan bir şahsiyettir. Arda Gedik, babasının intihar etmediği öldürüldüğü yolundaki iddialara rağmen bu intihar olayını yakın zamanda yapılan bir mülakatta şöyle yorumlamıştır:

" - (Gazeteci) Babanızın vefatı konusunda neler diyeceksiniz?

- (Arda Gedik) Babamın vefatıyla ilgili ben, aile dâhil hiç kimsenin çok kesin bilgisi yok. Birtakım söylentiler var. Babamın bir şekilde pencereden atıldığı veya önce vurulup, sonra atıldığı söylentisi var. Bunlar değişik kanallardan o günden beri bize intikal etti.

- (Muhabir) Otopsi raporunu size gösterdiler mi?

- (Arda Gedik) Olay şu; aslında babamın intihar ettiğine ben bir kanaat olarak eminim. Çünkü yapısını biliyorum. Kötü muamele gördü. O günlerin vermiş olduğu hava içinde. Uzun müddet Türkiye'de çok büyük sorumluluk taşıyan bir insan. Ve devlet adamlarının, belli bir sıkıntıya, zorluğa geldikleri takdirde kendilerinden, haysiyetlerinden fedakârlık etmeden, gerekirse hayatlarına kıyması gerektiğine inanan bir adam. Bunu daha evvelden ihtilâle takaddüm eden (ihtilal öncesi) günlerde bana, evladı olarak söylemiştir... Babam bana, "Darbe başarılı olursa bana hâkim olamazlar" dedi çok açık bir şekilde. Darbe sabahı tabancasını cebinden aldım. Babamın vefatı Başbakan Adnan Menderes'in alındığı günün akşamıdır... Ama ne ben tam olarak kanıtlayabilirim intihar olduğunu, ne de "Hayır, öldürüldü" diyenler kanıtlayabilir bunu. Kanaat üzerinden hareket ediyoruz. Kanaatim budur. Eğer onlar öldürdüyse -ki zannetmiyorum- o zaman babamın zaten niyetlenip imkân bulamadığı bir şeyi onlar yapmış demektir. Yani takaddüm etmiş (önceden yapmış) olurlardı. Çünkü babam zaten

---

[721] *"Etem Menderes, Gedik'in İntiharına Dair Basına İzahat Verdi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 1 Haziran 1960 Salı, Yıl: 8, Sayı: 2202, sf. 1

[722] *"N. Gedik, İntihar Etti"*, **Demokrat İzmir**, 31 Mayıs 1960 Salı, Yıl: 14, Sayı: 4670, sf. 1-2.

[723] *"Namık Gedik Dün Defnedildi"*, **Demokrat İzmir**, 9 Haziran 1960 Cumartesi, Yıl: 14, Sayı: 4708, sf. 1.

o kararı vermiş. Kimse babamı Yassıada'ya filan götüremezdi, kimse ona hakaret edemezdi. O, bunun yolunu bulurdu...

- *(Gazeteci) Aile büyükleri vefatı nasıl karşıladı?*
- *(Arda Gedik) Aradan zaman geçtikten sonra dedem olayı duyuyor. Bana, niye kendisine söylemediğimizi sordu. "Dede sen dindar bir adamsın, dini anlayışın intihara cevaz vermez" dedim. "Bana eziyet ettiniz. O gün, bugün her secdeye yattığımda, Allah'ım oğluma intihar edecek gücü ver diye dua ettim. O başka, bu başka. Bu duruma gelince yapması gereken bu. Üzülecektim, ağlayacaktım, ama rahat edecektim. Normal şartlarda din buna cevaz vermez, ama bazı hallerde icabı neyse o yapılır" dedi. Aile yapısı böyle. Babamı tanıyan bir insan olarak onun intihar ettiğine inanıyorum. Babamın öldürüldüğünü ifade edenler var, ama onların bunu kanıtlayacak bir şeyleri yok. Suç, mutlaka bir şekilde ortaya çıkar. Aradan bu kadar yıl geçti. Bir Allah'ın kulu gelip bunları maddi olarak ortaya koyamadı. Babamın vefatı çok üzücü. 49 yaşındaydı. Ama birtakım gerçekleri de kabul etmek zorundayız."*[724] Dr. Namık Gedik'in eşi Melâhat Gedik, 1961 Genel Seçimlerinde Adalet Partisi'nden Aydın milletvekili seçilmişti. Seçilmeden önce mitinglerde yaptığı protestolar ile eşinin darbe sırasındaki durumunu sık sık kamuoyuna hatırlatıyordu. Hatta bir keresinde Aydın İstasyon Meydanı'nda Adalet Partisi'nin seçim mitinginde gözünde siyah gözlükleri ile kürsüde *"gözlerime bakınız ne demek istediğimi anlarsınız"* sözünü söylediği ve tepkisinden dolayı gözlüğünü çıkarmayı unuttuğu için kimsenin ilk başta bir şey anlamadığından bahsedilir.[725] Burada Melâhat Hanım'ın anlatmak istediği gerçekler bana göre daha önemliydi. İsmail Namık Gedik, Yassıada Duruşmalarını göremeden vehim bir olay sonucu vefat etmişti. Hem Demokrat Parti'nin Aydın'da yapılanmasında hem de Aydın vilayetinin TBMM'de temsilinde görev olan bu kişi, gerçeği söylemek gerekirse Aydın'da biraz ihmal edilmiş gibidir. Hâlbuki 27 Mayıs'ın öncesi ve sonrasıyla önemli bir tarihi kişiliktir. Dikkatle üzerinde durulması gereken bir yaşamdır.

---

[724] http://www.yeniaktuel.com.tr/tur107,158@2100.html. Bu mülakat Yeni Aktüel Dergisi tarafından yapılmıştır. Erdal Şen, **Yassıada'nın Sessiz Tanıkları**, İstanbul; Zaman Yayınları, 11. Baskı, 2011, sf. 92. Ayrıca Arda Gedik, TRT'de yayınlanan 2011 yapımı *"Yüzyılın Manşetleri"* programında 1960 yılının olaylarını anlattığı bölümde ve konuk olarak katıldığı, Gazeteci Murat Bardakçı'nın sunduğu 2010 yapımı *"Tarihin Arka Odası"* programında da benzer açıklamaları yapmıştır.

[725] Erkin Usman, *"Siyasetten Manzaralar"*, **Yeni Asır Gazetesi -Erkin Usman'la Cumartesi Köşesi-**, 5 Eylül 2001, Yıl: 107.
http//ya2001.yeniasır.com.tr/09/05index.php3?kat=ana&sayfa=eusman ctesi&bolum=yazarlar

27 Mayıs Dönemi denince Adnan Menderes ve Aydın vilayeti ile anılan isimlerden biri de hiç kuşkusuz İbrahim Etem Menderes'dir. Adnan Menderes'i onun soy ismini alacak kadar seven ve onun devamlı yanında olan İbrahim Etem Menderes, 1899'da İzmir'de doğmuştur. Babasının adı Kadri Bey, annesinin ismi Huriye Hanım'dır. Üniversite tahsilini Ankara Hukuk Fakültesi'nde hukuk ve idare alanında yapmıştır. Serbest olarak Avukatlık da yapan Etem Menderes, çiftçilik de yapmasından dolayı kooperatifçilik organizasyonlarında da bulunmuştur. Aydın İli Daimî Encümen Üyesi görevini de seçilen Etem Menderes, 1938-1945 arasında Aydın belediye Başkanlığı da yapmıştır. Ayrıca Evli ve 1 çocuk babasıdır. Bu süre zarfında Aydın CHP İL Başkanlığı'nı da sürdüren Etem Menderes, Demokrat Parti'nin Aydın örgütlenmesini sağlayan kişidir. IX. , X. ve XI. Dönem Demokrat Parti Aydın Milletvekili seçilmiştir. 20., 21. ve 22. Hükümet oluşumunda İçişleri Bakanlığı; 21. ve 23. Hükümette Devlet Bakanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı yapmıştır. Ayrıca 22. ve 23. Hükümette Bayındırlık Bakanlığı yapmıştır.[726] 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'nden önce ise 3 Mayıs 1960'da Orgeneral Cemal Gürsel Adnan Menderes'e uyarı mektubunu Etem Menderes aracılığıyla göndermek istemiştir. Hem Cemal Gürsel'in hem de yakın arkadaşı Etem Menderes'in ulaştıramadığı mektup yüzünden Başbakan Adnan Menderes iktidarının sonunu getiren 27 Mayıs süreci hızlanmıştır.[727] 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'nden sonra kurulan Yassıada Duruşmalarında da yargılanan İbrahim Etem Menderes, yazdığı günlük yüzünden eleştirilere neden olmuştur. Bu günlük 27 Mayıs Rejimi sırasında gazetelerde parça parça yayınlanmıştır.[728] Bu günlükler, 27 Mayıs yöneticileri tarafından kamuoyunu yönlendirmek için de bir araç olarak kullanılmıştır. Yüksek Adalet Divanı tarafından bu günlük önemli bir kanıt olmuştur. Mahkemenin sorduğu mahkûmlarla ilgili sorularda inkârdan ziyade kabul ettiği gerekçesiyle eleştirilmektedir.[729] Fakat unutmamak gerekir ki bu konuda tek muzdarip insan Etem Menderes değildir. Şemî Ergin ve Refik Koraltan da yazdıkları günlükler

---

[726] Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010, sf. 696-697.

[727] Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli,** İstanbul; Remzi Kitabevi, 7. Basım, 2007, sf. 324-325; Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009, sf. 94-96.

[728] *"Ethem Menderes'in Hatıra Defteri'nden Yeni Pasajlar"*, **Demokrat İzmir**, 9 Haziran 1960 Cumartesi, Yıl: 14, Sayı: 4829, sf. 1-2.

[729] Enver Durmuş, **Yassıada'dan İmralı'ya**, İstanbul; Boğaziçi Yayınları, 1990, 1. Baskı, sf. 191-193.

dolayısıyla arkadaşları tarafından ağır eleştirilere maruz kalmıştır.[730] İbrahim Etem Menderes, Yassıada Duruşmaları'nda yargılanan sanıklarından biridir. Bu milletvekili de kendini bu mahkemelerde savunmak zorunda kalmıştır. Eski Millî Savunma Bakanı ve Demokrat Parti Aydın Milletvekili İ. Etem Menderes, Yassıada Duruşmaları'nda aldığı ceza ise şöyledir: *"A- İstanbul-Ankara olayları Anayasayı ihlâl suçunun maddi vakasını teşkil etmiştir. B- Anayasayı ihlâlden T.C.K'nın 146/3 üncü maddesi hükmünce takdiren ve teşdiden 10 sene müddetle ağır hapse konulmasına, oy çokluğu ile; (Hıfzı Tüz ve başkan teşdit sebebi bulunmadığı Abdullah Üner ve Selman Yörük de beraat reyindedirler)."*[731] İbrahim Etem Menderes de 10 yıl hapis cezası almıştır. Bu kişi de Yassıada Duruşmaları'nda mahkûmiyet alan siyasetçiler arasındadır. Cezası diğer siyasetçiler ile yavaş yavaş ortadan kalkan İ. Etem Menderes, 18 Eylül 1992'de vefat etmiştir.[732]

Yassıada Duruşmaları'nda yargılanan ve Aydın vilayeti ile yakın ilişkisi bulunan milletvekillerinden biri de Ahmet Mükerrem Sarol'dur. Aydın'da görev yaptığı sırada hem Demokrat Parti'nin Aydın'da örgütlenmesinde katkıda bulunan, hem Demokrat Parti Aydın İl Müteşebbis Heyeti'nde bulunan hem de 1946 genel seçimlerine Demokrat Parti Aydın Milletvekili olarak giren bir siyaset adamıdır.[733] Ahmet Mükerem Sarol, 1908'de Lübnan'ın Trablusşam sancağında doğmuştur. Annesinin ismi Fatma Zehra Hanım, babasının ismi ise Osman Nuri Efendi'dir. Üniversite eğitimini İstanbul Tıp Fakültesi ve Almanya'nın Hamburg Üniversitesi'nde yapmıştır. İhtisas alanı ise Kadın ve Doğum Hastalıklarıdır. Bu yüzden Kadın Hastalıkları Mütehassıslığı ile Operatör Doktorluk görevlerinde bulunmuştur. A. Mükerrem Sarol Almanca ile Fransızca bilmektedir. Yozgat ve Aydın Memleket Hastanesi Nisaiye (Kadın Hastalıkları) Uzmanı, Aydın Doğumevi Başhekimliği ve Doğum Mütehassıslığı yaptıktan sonra serbest olarak doktorluk mesleğini sürdürmüştür. Bir ara basın hayatına atılan Mükerrem Sarol, Türk Sesi Gazetesi sahipliği de yapmıştır. IX. ve X. Dönem Demokrat Parti İstanbul milletvekilliği yapan Mükerrem Sarol, XI. Dönem Demokrat Parti Edirne Milletvekilliği'ne seçilmiştir. Evli ve üç çocuk babası olan Mükerrem

---

[730] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 570.
[731] **A. g. e.**, II. Cilt, sf. 576-577.
[732] Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010, sf. 696-697.
[733] *"Milletvekili Seçimini C.H.P Adayları Büyük Bir Çoğunlukla Kazandı"* **Aydın Gazetesi,** 23 Temmuz 1946 Salı, sf. 1.

Sarol, XXI. Hükümette de Devlet Bakanlığı görevine atanmıştır.[734] Mükerrem Sarol Devlet Bakanlığı sırasında gazeteciler ile diyalogları ile hatırlanmaktadır. Bunlardan en bilinenleri Bedii Faik'in Yeni Dünya gazetesindeki bir yazısında Devlet Bakanı Mükerrem Sarol'a hareket ettiği gerekçesiyle tutuklanmıştır. Daha sonra Mükerrem Sarol bu davadan vazgeçince cezaevinden çıkmıştır. Yine Mükerrem Sarol'a asılsız iddialarda bulunduğu suçuyla Akis Dergisi Sahibi Metin Toker de hapse girmiştir. Aynı dergide yazı ileri müdürü olarak bulunan Cüneyt Arcayürek de mahkûm olmuştur. [735] Bu gibi basın davaları Demokrat Parti ile basın camiası arasında hoşnutsuzluk yaratmıştır. Basın mensupları yavaş yavaş Demokrat Parti'den desteklerini çekmeye başlamışlardır. 27 Mayıs 1960'daki Askerî Darbeden sonra Yassıada Duruşmaları'nda yargılanan Demokrat Partililerden biridir. Ahmet Mükerrem Sarol'a Yassıada Duruşmaları'nda verilen kesinleşmiş ceza ise şöyledir: "*Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ve 173 üncü maddeler hükmünce takdiren 15 sene müddetle ağır hapsine oy birliği ile.*" [736] Yassıada da 15 sene ağır hapis cezası alan Ahmet Mükerrem Sarol, 8 Kasım 1995'de vefat etmiştir. A. Mükerrem Sarol, doktorluk mesleğinin yanında hem Türkiye hem de Aydın siyasetinde etkili olmuş kişilerden biridir.

27 Mayıs Rejimi sırasında Yassıada Duruşmaları'nda ceza alan şahıslardan biri de Eski Demokrat Parti Aydın Milletvekili Doktor Nuh Necati Çelim'dir. Nuh Necati Çelim 1909'da Aydın'da doğmuştur. Babasının ismi Hafız Ahmet, Annesinin ismi ise Muhsine Hanım'dır. Üniversite eğitimini İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde tamamlamıştır. Almanca ve Fransızca bilmektedir. Ayrıca Kadın Hastalıkları Mütehassıslığı da yapmıştır. Cizre ve Söğüt Hükümet Tabîbi, İzmir Bölgesi Sıtma Mücadelesi Bayındır ve Ödemiş Sıtma Savaşı Tabîbi görevlerinde bulunmuştur. Necati Çelim, İstanbul Zeynep Kâmil Doğumevi Nisaiye Servisi Asistanı ve İstanbul Şişli Çocuk Hastanesi Nisaiye Servisi Asistanı olmuştur. Ayrıca Ordu Memleket Hastanesi Mütehassısı görevinde bulunmuştur. Aydın'da ise Doğum ve Çocuk Bakımevi Kadın Hastalıkları Mütehassıslığı yapmıştır. Ayrıca bir süre serbest olarak doktorluk vazifesini sürdürmüştür. Evli ve iki çocuk babasıdır. 1954 Genel Seçimlerinde X. Dönem

---

[734] Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010, sf. 710.
[735] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"*, **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 265-267; Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, İstanbul; Remzi Kitabevi, 1.Baskı, 2003, sf. 197-198.
[736] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 596.

Demokrat Parti Aydın Milletvekili seçilmiştir. 1957 Genel Seçimlerinden sonra XI. Dönemde de Demokrat Parti Aydın Milletvekili olarak TBMM'ne girmiştir.[737] 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'nden sonra kurulan Yassıada Mahkemeleri'de Yüksek Adalet Divanı tarafından Nuh Necati Çelim'e verilen ceza ise şöyledir: *"Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile, (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük 146/3'ün tatbiki reyindedirler.)"*[738] Nuh Necati Çelim, Yassıada Duruşmaları'nda aldığı ölüm cezası müebbet hapis cezasına çevrilmiştir. 1964 yılına kadar Kayseri Cezaevi'nde tutuklu kalmıştır. Serbest kaldığı ilk dönemde Yassıada Duruşmaları'nda siyasi suçtan aldığı hapis cezası gerekçe gösterilerek uzun yıllar yaptığı doktorluk mesleğinden men edilmiştir. Bu süreç hakikaten Necati Çelim ve ailesi için çok zor geçmiştir. Bu zor dönemde aile mal varlıklarını satarak geçinmiştir. Meslekten men kararı daha sonra Adalet Partisi'nce düzeltilmiş ve 74 yaşına kadar doktorluk mesleğine devam etmiştir. Fakat Nuh Necati Çelim, 1970'li yıllara kadar siyasi yasaklı kalmış ve oy kullanamamıştır. Nuh Necati Çelim, 5 Mart 1986'da vefat etmiştir ve mezarı eşinin isteği üzere Kuşadası'nda bulunmaktadır. Yakın zaman önce Nuh Necati Çelim'in evraklarının ve kitaplarının önemli bir kısmını görme şansını elde ettim. Doktorluk mesleği ile ilgili notlarını Osmanlıca ile Fransızca tutan bu önemli şahsiyet, yine bu dillerde basılmış birçok kitaba sahiptir. Bu kitaplar sadece doktorluk mesleği ile ilgili değildir. İçinde sosyoloji, edebiyat, mitoloji, tarih gibi geniş yelpazeye yayılmış kitaplar da bulunmaktadır. Ayrıca meclis zabıtları, bütçe cerideleri, resmi gazeteler, resmi tutanaklar da bu milletvekilinin arşivinde bulunmaktadır. Nuh Necati Çelim, Yassıada Duruşmaları'nda ceza almıştır. Daha sonraki süreçte de bu siyasi davanın olumsuz etkilerini uzun yıllar hissetmiş Aydınlı bir siyasetçidir.

Aydın'ın siyasi tarihine geçmiş ve Yassıada Duruşmaları'nda yargılanmış siyasi şahıslardan biri de Selim Yatağan'dır. Daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere Demokrat Parti'nin ilk yıllarında Aydın Belediye Başkanlığı yapmış önemli siyasetçidir. Selim Yatağan, 1900 yılında Söke'de Şefik Bey ve Hanife Hanım'ın çocukları olarak dünyaya gelmiştir. Üniversite eğitimini Yüksek Baytar Mektebi'nde okuyan Selim Yatağan, Veteriner hekim olarak çalışmaya başlamıştır. Ayrıca Fransızca

---

[737] Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010, sf. 696-697.
[738] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 588.

bilmektedir. Milas ve Bodrum Hükümet Muayene ve Sıhhiye Veterineri görevinde bulunan Selim Yatağan, Tokat, Muğla, Balıkesir, Bilecik, Kars, Ağrı, Zonguldak ve Aydın Veteriner ve Zootekni Müdürü olarak görevini sürdürmüştür. 04.06.1952-23.06.1955 tarihleri arasında Aydın Belediye Başkanlığı yapmıştır. Zirai Donatım Kurumu Mütehassıs Müşaviri, Süt Hayvanları ve Süt Sanayi AŞ Murahhas Üyesi ve İdare Meclisi 2. Başkanı, Talebe Cemiyeti, Şoförler Cemiyeti, Kızılay, Halkevi, Tarihi Eserler Koruma Derneği, Başkanı, İl Beden Terbiyesi Başkanı ve Asbaşkanı, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Yardımseverler Cemiyeti İdare Heyeti Üyesi gibi çeşitli kurumlarda ve sivil toplum kuruluşlarında üst düzeyde çalışmıştır. XI. Dönem Demokrat Parti Ağrı Milletvekili olan Selim Yatağan, bir Takdirname ve İstiklâl Madalyası sahibidir.[739] Evli ve üç çocuğu olan Selim Yatağan, 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'nden sonra kurulan Yassıada Mahkemeleri'de yargılanan bir Demokrat Parti milletvekilidir. Selim Yatağan'a Yassıda Mahkemeleri tarafından verilen ceza niteliğindeki kesin karar da şöyledir: *"Anayasayı ihlâl suçundan 146/1 ve 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile. (Abdullah Üner ve Selman Yörük 146/3'ün teşdiden tatbiki reyindedirler.)"*[740] Aydın'da siyasete başlamış önemli bir milletvekili olan Selim Yatağan, Yassıada'da bu cezayı aldıktan kısa bir süre sonra 1 Ocak 1970'de vefat etmiştir.

Yassıada Duruşmaları'nda yargılanan ve Aydın vilayeti ile yakın ilişkisi bulunan milletvekillerinden biri de Mehmet Şevki Hasırcı'dır. Mehmet Şevki Hasırcı, Nazilli için tanınan bir simadır. Nazilli'de Demokrat Parti İlçe Müteşebbis Heyeti'nde bulunmuş ve Demokrat Parti'nin Nazilli'de örgütlenmesinde ciddi katkıları olmuştur. Hatta bir ara 1946 seçimleri için ismi Demokrat Parti Milletvekili Adayı için geçmiş[741]; fakat Demokrat Parti'nin 7 kişilik aday listesi arasında ye almamıştır.[742] Buna rağmen Demokrat Parti için çalışmalarına devam etmiştir. Mehmet Şevki Hasırcı, 1919 yılında Aydın Sancağı'nın Nazilli kazasında doğmuştur. Babasının adı Emin Bey, annesinin ismi ise Hatice Hanım'dır. Lise mezunu olan M. Şevki Hasırcı daha çok ticaret ile muhasebe alanlarında ihtisas görmüştü. Nazilli Basma Fabrikası Muhasebe Memurluğu

---

[739] Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010, sf. 696-697.

[740] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 585.

[741] *"İlimizde Milletvekili Adaylığını Kayan ve İsteyenler"*, **Aydın Gazetesi,** 25 Temmuz 1946 Salı, sf. 1-2.

[742] *"Milletvekili Seçimini C.H.P Adayları Büyük Bir Çoğunlukla Kazandı"* **Aydın Gazetesi,** 23 Temmuz 1946 Salı, sf. 1.

ve Muğla Ege Satın Alma Bürosu Etüt Şefliği de yapan M. Şevki Hasırcı, Türkiye Ziraî Donatım Kurulu Nazilli Temsilcisi olarak da görev yapmıştır. Bir dönem serbest ticaret ile de uğraşan M. Şevki Hasırcı evli ve dört çocuk sahibiydi.[743] IX. Dönem Demokrat Parti Aydın Milletvekili seçildikten sonra X. ve XI. Dönem Demokrat Parti Bilecik Milletvekilliği de yapan M. Şevki Hasırcı, 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'nden Yassıada Duruşmaları'nda yargılanan siyasetçilerden biridir. M. Şevki Hasırcı'ya, Yüksek Adalet Kurulu tarafından verilen ceza niteliğindeki kesin karar şöyledir: *"146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile."*[744] Mehmet Şevki Hasırcı, Yassıada Mahkemeleri'nde mahkûmiyet alan siyasetçiler kervanına katılmış ve Aydın'ın Nazilli ilçesinde siyasi yaşama başlayan Mehmet Şevki Hasırcı 25 Ocak 1989'da 70 yaşındayken vefat etmiştir.

27 Mayıs Rejimi sırasında Yassıada Duruşmaları'nda mahkûmiyet cezası alan Demokrat Parti Aydın milletvekillerinden biri de Emine Piraye Levent'tir. Bu milletvekili aynı zamanda Yassıada Duruşmaları'nda yargılanan 10 kadın milletvekilinden de biridir. Emine Piraye Levent, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde Aydın'dan ilk kadın milletvekili olma özelliğine de sahiptir. Emine Piraye Levent, 1915'de Üsküdar'da Mustafa Necmi Bey'in ve Nezihe Hanım'ın çocukları olarak dünya'ya gelmiştir. İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nde üniversite tahsili görmüş; Eczacılık ve Eğitim konusunda yeterlilik sahibi olmuştur. Ayrıca eğitici olarak da Aydın Ortaokulu Fizik-Kimya Öğretmenliği'ni yapmıştır. Aydın'da serbest olarak eczacılık da yapan Piraye Levent, Aydın Emniyet Eczacısı olarak tanınır. Piraye Levent, 1957 genel seçimlerinden önce Demokrat Parti İl Kurulu Üyesi olarak görev yapmıştır. 1957 Genel Seçimlerinde XI. Dönem Demokrat Parti Aydın Milletvekili seçilmiştir.[745] Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde Aydın'dan seçilen ilk kadın milletvekili olma özelliğini de sahip olan Emine Piraye Levent, 27 Mayıs 1960'daki Askerî Darbe'den sonra Yassıada Duruşmalarında yargılanmıştır. Aydın'ın ilk kadın milletvekili, daha ilk döneminde Yassıada Duruşmalarıyla karşı karşıya kalıyordu. Yassıada Duruşmaları'ndan sonra Aydın'dan seçilen ilk kadın milletvekili bu sefer de Cumhuriyet Tarihi'nin en büyük siyasi davalarından birinde mahkûmiyet cezası

---

[743] Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010, sf. 700.
[744] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 590.
[745] Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010, sf. 696-697.

alıyordu. E. Piraye Levent'e Yüksek Adalet Divanı'nın verdiği mahkûmiyet cezası şöyleydi: *"Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile."* [746] Aydın'dan seçilen ilk milletvekili beş yıl hapis cezası alıyordu. Gerçektende bu durum Aydın vilâyetinin siyasi tarihe düşülen bir not olmuştu. İki çocuk annesi olan Emine Piraye Levent, 20 Nisan 1992'de vefat etmiştir.

27 Mayıs 1960'daki Askerî Darbeden sonra Yassıada Duruşmaları'nda yargılanan Aydın milletvekillerinden biri de Nail Geveci idi. Nail Geveci, 1911'de Alaçam'da Ahmet ve Fatma çiftinin çocukları olarak dünyaya gelmiştir. Üniversite mezunudur ve üniversite eğitimini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde hukuk üzerinde eğitim alarak tamamlamıştır. Bahçe Sorgu Hâkimliği ve Nazilli Müddeî-i Umûmîliği görevinde bulunmuştur. Sivas Gürün ve Denizli Çivril'de Sorgu Hâkimliği yapmıştır. Ayrıca İzmir Torbalı Hâkimi de olmuştur. Bir ara serbest olarak avukatlıkta yapmıştır. IX. Dönemde ara seçim vasıtasıyla, X. ve XI. Dönem için ise genel seçimler vasıtasıyla Demokrat Parti Aydın Milletvekili olmuştur.[747] 27 Mayıs 1960'daki Askerî Darbeden sonra oluşturulan Yassıada Mahkemeleri'nde yargılanan Demokrat Parti Milletvekilleri arasında Aydın Milletvekili Nail Geveci de vardı. Nail Geveci, zamanında hâkimlik gibi önemli bir hukukî görevi yerine getirse de bu mahkemeler bu sefer sanık konumundaydı. Yargı muhakemesini yapacak ise kendisi değildi. Nail Geveci Yassıada Mahkemeleri'nde Yüksek Adalet Divanı tarafından kendisine verilen ceza niteliğindeki kesin karar ise şöyleydi: *"Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce takdiren 6 sene ağır hapis hapsine oy birliğe ile."*[748] Hukukçu bir Aydın milletvekili olan Nail Geveci, Yassıada mahkemeleri sonucunda 6 sene ağır hapis cezası alıyordu. Evli ve iki çocuk babası olan Nail Geveci, 27 Haziran 2004 tarihinde ise vefat etmiştir.

Yassıada Duruşmalarında yargılanan Demokrat Parti Aydın milletvekillerinden biri de Fethi Batur idi. Fethi Batur, 1920'nin Aralık ayında Aydın Sancağı'na bağlı Kuyucak /Azizabat kazasında doğmuştur. Babasının adı İsmail, annesinin adı ise Fatma'dır. Ortaokul mezunu olmasına rağmen Belediye seçimlerini kazanarak Nazilli Belediye Başkanlığı yapmıştır ve belediyecilik ile yakından ilgilenmiş bir kişidir. Aslen bulunduğu coğrafya gereği ziraat ile yakın ilişkisinden dolayı çiftçidir. İki çocuk babası

---

[746] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 588.
[747] Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010, sf. 696-697.
[748] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 588.

olan Fethi Batur, 1957 genel seçimleri sonucunda XI. Dönem Demokrat Parti Aydın Milletvekilliğini de yapmıştır.[749]Seçimler sonucunda elde ettiği bu milletvekilliği görevini 27 Mayıs 1960'daki gerçekleştirilen askerî darbeye sürdürmüştür. Bu askerî darbeden sonra oluşturulan Yassıada Duruşmalarında yargılanan Demokrat Parti milletvekillerinden biri de Fethi Batur'dur. 15 Eylül 1961'de Yassıada'da Yüksek Adalet Divanı'nın verdiği karar ise şöyledir: *"Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce takdiren 6 sene ağır hapis hapsine oy birliğe ile."*[750] Eski Demokrat Parti Aydın Milletvekili olan Fethi Batur, Yassıada Duruşmaları sonucunda 6 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. Fakat Aydın il merkezinin doğu yakasından gelen ve tanınan bir siyasetçi olan Fethi Batur, 28 Kasım 1983'de ise vefat etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde 27 Mayıs Rejimi sırasında Yassıada Duruşmaları'nda mahkûmiyet cezası alan Demokrat Parti Aydın milletvekillerinden biri de Mehmet Cevat Ülkü'dür. Demokrat Parti Aydın Milletvekili olmasının yanında aynı zamanda hukukçu kimliğini de üzerinde taşımaktadır. Mehmet Cevat Ülkü'nün yaşamını şöyle incelenirse; M. Cevat Ülkü, 1913 yılında Pezze yani Gazze'de doğmuştur. Babasının adı Ali Osman Efendi, annesinin ismi ise Naile Makbule Hanımdır. Üniversite eğitimini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Hukuk alanında gerçekleştirmiştir. Daha sonra Çine Sorgu Hâkimliği görevinde bulunan Mehmet Cevat Ülkü 1950-1951 yıllarında Aydın Belediye Başkanlığı da yapmıştır. İlk olarak ara seçim ile IX. Dönem Demokrat Parti Aydın milletvekili olan Mehmet Cevat Ülkü, X. ve XI. Dönem Demokrat Parti Aydın Milletvekili olarak TBMM'ne iki kez daha seçilmiştir. TBMM'nde X. Dönem Adalet Komisyonu Başkanı olarak görev yapan Mehmet Cevat Ülkü, evli ve dört çocuk babasıydı.[751] 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'nden sonra kurulan Yassıada Mahkemeleri'de yargılanan Demokrat Parti Aydın milletvekillerinden biri de Mehmet Cevat Ülkü'dür. Yassıada Duruşmaları'nda Yüksek Adalet Divanı tarafından verilen Mehmet Cevat Ülkü'ye verilen ceza ise şöyledir: *"146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile."*[752] Yassıda Duruşmaları sonucunda 5

---

[749] Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010, sf. 696-697.
[750] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 587.
[751] Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010, sf. 696-697.
[752] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 588.

sene hapis cezası alan Mehmet Cevat Ülkü, bu cezası ile ilgili sorumluluklarını tamamladıktan sonra 15 Aralık 1998'de vefat etmiştir.

Yassıada Duruşmalarında yargılanan Demokrat Parti Aydın milletvekillerinden biri de Nihat Şevket İyriboz'dur. Nihat Şevket İyriboz 1893'de Selanik'de dünyaya gelmiştir. Babasının ismi Abdullah Şevket, annesi ise Sergüzel Hanım'dır. Nihat Şevket İyriboz Halkalı Yüksek Ziraat Okulu'nda ve Köln Tarımsal Araştırma Enstitüsünde Bitki Koruma İhtisası'nda tahsilini tamamlamıştır. İyi derecede Almanca bilmektedir. Ayrıca Nebatat Hastalıkları konusunda uzmandır. Edirne Merkez Numune Okulu Ziraat Öğretmenliği ve Müdür Yardımcılığı; Ankara Ziraat Okulu, Mersin Ziraat Okulu Müdürlüğü ve Cebelibereket Ziraat Okulu Müdürlüğü ile İstanbul ve Ankara İli Ziraat Müzesi Müdürlüğü görevinde bulunmuştur. Eğitimci kişiliğini Yüksek Baytar Okulu Ziraat Öğretmeni, Yüksek Orman Okulu Hayvanat ve Haşarat Öğretmeni olarak sürdürmüş ve bundan başka Ankara İli Ziraat Mütehassıs Ustabaşı görevinde bulunmuştur. Ayrıca İzmir Ziraat Mücadele İstasyonu Müdürlüğü, Ziraat Genel Müdürlüğü Mütehassısı ve İzmir Bornova Ziraat Mücadele Enstitüsü Müdürlüğü görevlerinde bulunarak; yaşamı boyunca ziraat alanında hem eğitimci kişiliğini hem de idareci kişiliğini beraber götürmüştür. Nihat Şevket İyriboz'un edebiyat dünyasında iyi bir yazarlık deneyimi de bulunmaktadır. IX. Dönem Demokrat Parti Çanakkale Milletvekili olmuştur. 19. Dönem Hükümeti'nde yani I. Menderes Hükümeti'nde Tarım Bakanlığı yapmıştır. Ayrıca genel seçimler sonucunda X. ve XI. Dönem Demokrat Parti Aydın Milletvekili olmuştur. Bu milletvekilin en büyük başarılarından biri de Gümüş Liyakat Madalyası'na sahip olmasıdır. Nihat Şevket İyriboz evli ve üç çocuk babasıdır.[753] Nihat Şevket İyriboz'da Yassıada Duruşmaları sonucunda ceza alan milletvekillerinden biridir. Yüksek Adalet Divanı tarafından kendisine verilen ceza niteliğindeki kesin karar ise şöyledir: "*"Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ile 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile."* [754] Nihat Şevket İyriboz'da Yassıada Duruşmaları'nın sonucunda ceza alan Aydın milletvekillerinden biridir. 5 sene ağır hapis cezası almıştır. 31 Mart 1988'de vefat eden Nihat Şevket Eğriboz, popüler bir siyaset ve ilim adamıdır.

---

[753] Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010, sf. 696-697.
[754] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 588.

27 Mayıs 1960'da gerçekleştirilen askerî darbeden sonra Yassıada Duruşmaları'nda yargılanan Demokrat Parti Aydın milletvekillerinden biri de Hüsamettin Coşkun'dur. Hüsamettin Coşkun, Aydın ile yakın ilgisi olan ve Aydın'ın vilayetinin tanıdığı önemli simalardan biridir. Hüsamettin Coşkun, 1920'de Aydın'a bağlı Çine kazasında doğmuştur. Annesinin adı Zekiye, babasının adı ise Kazım'dır. Ortaokul mezunu olan Hüsamettin Coşkun, Aydın'da çiftçilik ve serbest ticaret ile uğraşmıştır. Demokrat Parti'nin Aydın İl Başkanlığı'nı yapmıştır. Demokrat Parti'ye yakın olan Kıroba gazetesinin 8 Temmuz 1959 tarihine kadar imtiyaz sahibi olmuştur ve İsmet Sezgin ise aynı gazetenin yazı işleri müdürü olmasından dolayı birlikte gazetecilik dahi yapmışlardır.[755] Kendisi zaten Aydın'da Eski Elektrik Santrali karşısındaki Coşkun Matbaasının da sahibi olması onu basın hayatına girmesinde de etkili olmuştur. Hüsamettin Coşkun Vilayet Meclis-i Umûmî ve Daimî Encümen Üyeliği de yapmıştır. Evli ve 4 çocuk babası olan Hüsamettin Coşkun, 1957 genel seçimleri sonucunda XI. Dönem Demokrat Parti Aydın Milletvekilliğini de yapmıştır.[756] Türkiye'nin en önemli siyasi duruşması olan Yassıada Mahkemesi'nin bu milletvekili hakkında verdiği kesin karar ise şöyledir: *"Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 hükmünce 5 sene müddetle ağır hapse konulmasına oy birliği ile."* [757] Hüsamettin Coşkun Yüksek Adalet Divanı tarafından 5 sene ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu durum bu milletvekilinin siyasi hayatındaki faaliyetlerinin durdurulması anlamına da geliyordu. Hüsamettin Coşkun 24 Ağustos 1977'de ise vefat etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde 27 Mayıs Rejimi sırasında Yassıada Duruşmaları'nda mahkûmiyet cezası alan Demokrat Parti Aydın milletvekillerinden sonuncusu ise Ekrem Torunlu'dur. Ekrem Torunlu, 1906'da Aydın'da doğmuştur. Babasının ismi Ahmet Tevfik Efendi, annesinin ismi ise Zübeyde Hanım'dır. Ortaokul mezun olan Ekrem Torunlu, ziraat ve ticaret ile uğramıştır. Bu yüzden çiftçilik ile tüccar yapmıştır. Evli ve 3 çocuk babası olan Ekrem Torunlu, 1957 Genel Seçimlerinde XI. Dönem Demokrat Parti Aydın Milletvekili seçilmiştir.[758] Ekrem Torunlu'ya Yassıada Mahkemesi tarafından verilen ceza ise şöyledir: *"Anayasayı ihlâl suçundan 146/3 ve 59 uncu madde*

---

[755] *"İmtiyaz Sahibi Hüsamettin Coşkun- Yazı İşleri Müdürü İsmet Sezgin"*, **Kıroba Gazetesi,** 8 Eylül 1959 Salı, Yıl: 7,.Sayı: 1788, sf. 1.

[756] Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010, sf. 696-697.

[757] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 588.

[758] Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010, sf. 696-697.

gereğince 4 sene 2 ay müddetle ağır hapse konulmasına oy çokluğu ile. (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük beraat reyindedirler)" [759] Ekrem Torunlu'ya Yüksek Adalet Divanı tarafından 4 yıl 2 ay cezasına çarptırılmıştır. Ekrem Torunlu Yassıada Duruşmaları'nda aldığı cezayı çekmek için ilk önce Kayseri ya da Adana cezaevlerinden birine gönderilmemişti. Çünkü hasta oldukları için nakledilemeyen ve içinde Demokrat Parti Aydın Milletvekili Ekrem Torunlu'nun da bulunduğu 8 kişi ise Millî Birlik Komitesi 62 No'lu Tebliği'ne göre İstanbul'da bulunan Sultanahmet Cezaevi Reviri'ne gönderilmişlerdir.[760] Cezasını çeken Eski Demokrat Parti Aydın Milletvekili Ekrem Torunlu 11 Ağustos 1972'de vefat etmiştir.

Yassıada Mahkemesi tarafından mahkûm edilen Demokrat Partili siyasetçilerin gelecekte ne olacakları ise önemli bir sorundu. İnönü Hükümeti'nin 16 Ekim 1962 günü çıkardığı af kanunu ile 283 hükümlü tahliye edildiler. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ise yetkisini kullanarak Refik Koraltan, Nedim Ökmen, Rüştü Erdelhun, Selim Yatağan, Kemal Aygün, Agâh Erozan, Namık Argüç, Dilaver Argun, Samet Ağaoğlu, Selahattin İnan, Hilmi Dura ve İzzet Akçal'ı affetti. Aynı günlerde Millî Savunma Bakanı Etem Menderes, Necati Çelim, Sadık Erdem, Enver Kaya, Celal Yardımcı, Mükerrem Sarol, Hüseyin Fırat tahliye ettirildiler. Celal Bayar da sağlık nedenleriyle serbest bırakıldı. Aynı yol uygulanarak 1964 yılı sonuna kadar bütün sanıklar tahliye edilmiş oldular. 1966 yılında çıkan bir af kanunu ile mahkûmların kamu hakları geri verildi. 1969'da yapılan bir anayasa değişikliği ile de Yassıada hükümlülerinin seçilme hakları tanındı.[761] Aydınlı siyasetçilerinin de içinde bulunduğu Yassıada mahkûmları siyasal ve sosyal hakları geri verildi. Bir gerçek var ki bu haklar bu siyasetçilere geri verilse de bu siyasetçiler eski statülerine hiçbir zaman kavuşamayacaklardı.

Yassıada Duruşmaları'nda yargılanan ve Aydın vilayeti ile yakın ilişkisi olan Demokrat Partili bakanlar ve milletvekilleri bu isimlerden oluşmaktadır. Türkiye kamuoyunda ve Aydın kamuoyunda, 27 Mayıs ve Yassıada denince sadece Adnan Menderes gelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde idam edilen ilk başbakan olmasından dolayı bu anormal bir durum değildir. 27 Mayıs Dönemi denince Aydın için bu durum sadece Adnan Menderes demek değildir. Açıkça belirtmek gerekirse hem Adnan

---

[759] Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, II. Cilt, sf. 588.
[760] *"Yassıada Dün Tamamen Boşaltıldı"*, **Yeni Asır**, 20 Eylül 1961, Yıl: 65, Sf. 3-4-5.
[761] Rasih Nuri İleri, **27 Mayıs Menderes'in Dramı**, İstanbul; Yalçın Yayınları, İnceleme Dizisi: 64, 1986, sf. 25.

Menderes'in kişiliğinden hem de onun aldığı cezanın ağırlığından kaynaklanan toplumdaki bir algıdan dolayı, Yassıada'da yargılanan önemli sayıda milletvekili bir ismin gölgesinde kalmaktadır. Hâlbuki bu insanların cezaları uzun vadede ve aşamalı olarak kaldırılmış olsa da bazıları siyaseten gerekli saygıyı görmüş iken bazıları da siyasetten tamamen elini ayağını çekerek günlük yaşamlarına dönmüşlerdir. Daha kötüsü bazıları siyasetin dışındaki mesleklerinden atılmış, bazıları ekonomik olarak sarsılmış, bazıları da ciddi ailevi problemler yaşamışlardır. Her şey maddiyat demek değildir. Bu siyasetçilerin aileleri moral ile ruh sağlığı açısından da ciddi bir tahribata uğramışlardır. Sadece olaya Aydın kenti açısından bakıldığında bile Adnan Menderes dışındaki birçok siyasetçi, 27 Mayıs İhtilâli sırasında kurulan Yassıada Duruşmaları sonrası maddi ve manevi ağır tahribata uğramışlardır. 27 Mayıs üzerinde bilinen semboller üzerinde kilitlenmekten ziyade bu insanların da gündeme gelmesi lazımdır. Çünkü gerçekleri tespit etmek için bu yöntem bir elzemdir.

2.5. Sivil Siyasete Geçerken Aydın

27 Mayıs Rejimi Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde bir ara rejimdir. Olağanüstü şartlarının bir sonucu olan bu rejim aynı zamanda bir askerî rejimdir. Bu yüzden 27 Mayıs Rejimi'nin bir an önce normal bir siyasi rejime dönüşmesi lazımdır. Bunun için de sivil siyasete geçişi bir an evvel hızlandırmak gerekmekteydi. Bunun için de kurulması gereken kurucu meclisin bir an önce kurulması, yeni bir anayasa yapılması, siyasal partilerin kurulması, seçimlerin yapılması, seçimler sonucunda yeni meclisin kurulması ve iktidarda bulunan askerlerin bir an önce kışlalarına dönmesi gerekiyordu. Ülkede siyasi nabzın normale dönmesi için sivillerin ciddi anlamda ülke yönetimine bir an önce katılması şarttı.

27 Mayıs Dönemi'nin önemli bir aşaması vardır. Bu önemli aşama ise olağanüstü bir rejim olan 27 Mayıs Dönemi'nden olağan sivil siyasete geçmek açısından önem arz etmektir. Bu önemli aşama bir kurucu bir meclisin kurulmasıdır. Rejimin sivilleşmesi bu atılım en önemli adımdır. Esas itibarıyla 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda yapılan değişikliklere dayanan ve 1'Nolu Kanunla yürürlüğe konan bu anayasaya göre Milli Birlik Komitesi, TBMM'nin yetkilerine sahipti. Ayrıca yürütme yetkisini kendi seçtiği bakanlar aracılığıyla kullanacaktı. Bakanlar atama

yetkisi devlet başkanın da bulunmakla beraber, onları denetleme ve gerektiğinde azletme yetkisi MBK'ya aitti. MBK, İstanbul Komisyonunun hazırladığı Anayasa taslağını kamuoyunda yarattığı tereddütler üzerine, anayasayı yapmak üzere bir Kurucu Meclis kurulmasına karar verdi. Bu amaçla 157 (Kurucu Meclis Teşkili Hakkında Kanun) ve 158 (Temsilciler Meclisi Seçim Kanunu) Kanunları çıkardı. Buna kanunlara göre Kurucu Meclis, MBK ve Temsilciler Meclisi'nden meydana geliyordu. Ne var ki adına rağmen Temsilciler Meclisi, genel oya dayanan demokratik bir meclis değildi. Üyelerin bir bölümü iki aşamalı olarak illerden *"seçilen"* üyelerden, bir bölümü iki siyasi partinin (CHP ve CKMP) temsilcilerinden bir bölümü de devlet başkanı ve MBK tarafından atanan üyelerden oluşuyordu. Temsilciler Meclisi'nin korporatif temsile dayanan bir yanı da vardı. Meclis üyeleri arasında çeşitli meslek örgütlerinin (barolar, basın, ticaret ve sanayi odaları, sendikalar ve esnaf teşekkülleri) ve bazı kamu görevlilerinin (yargıçlar, akademisyenler, öğretmenler) temsilcilerine de yer verilmişti.[762] Kurucu Meclis'in asıl görevleri yeni anayasa ile yeni seçim yasasını en kısa zamanda tamamlamaktı. Kurucu Meclis, iktidarı yeni seçilecek TBMM'ye devredilinceye kadar yasama yetkilerini de kullanabilecekti. 157 sayılı kanunla, kanun teklif etme hakkı, Bakanlar Kurulu ile Kurucu Meclis üyelerine verildi. Bununla birlikte, Kurucu Meclis üyelerince yapılacak olan yasa tekliflerinin en az bir MBK üyesi ile bir Temsilciler Meclisi üyesinin imzalarını taşıması gerekiyordu. Bu maddeyle, kurucu meclisin askerî kanadını oluşturan MBK'nın, sivil kanadını oluşturan Temsilciler Meclisi üzerinde bir nevi denetimi sağlanmış oluyordu. Ayrıca MBK'nın bir üst organı olarak çalışması ve Temsilciler Meclisi'nde görüşülen bütün yasa tasarılarını bir kez daha görüşmesi esası benimsenmişti. Dolayısıyla Temsilciler Meclisi kurulduktan sonra da MBK'nın anayasa ve yasalar konusunda son sözü söyleme yetkisini hâlâ elinde tutuyordu.[763] Fakat işleyiş mekanizması için il, basın, esnaf ve sivil toplum kuruluşlarından seçimle gelen temsilcilerden oluşan bir sivil kanat oluşturulması gerekiyordu. Çünkü siviller olmadan Kurucu Meclis için bir siyasal denge sağlanması da söz konusu olamazdı. Ne olursa olsun veya yetki ağırlığı kimde bulunursa bulunsun bir an önce sivil kanadı oluşturmak için Kurucu Meclis seçimleri yapılması lazımdı. Bu

---

[762] Mustafa Erdoğan, **Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset**, Ankara; Liberte Yayınları, 2. Baskı, 1999, sf. 91-92.

[763] Feroz Ahmad, *"Demokrasiye İlk Adım"* **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, Ed. Bedirhan Toprak, İstanbul; YKY, 2003, 4. Baskı, c. 2, sf. 384-385.

seçimler Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan sivil toplum kuruluşlarında, sendikalarda, bazı meslek odalarında yapıldığı gibi vilayet temsilcileri seçimi içinde yapılacaktı. Bu seçimlerin Türkiye'nin diğer kentlerinde olduğu gibi Aydın'da yapılması gerekiyordu. Aydın genelinde de bir seçim telaşı başlamıştı.

Kurucu Meclis için seçimler Aydın'da da yapıldı. Yalnız temsilci gönderecek kurum ve kuruluşlar kendi temsilcisi için üye seçerken ayrıca bir il temsilciliği seçimi yapıyordu. Kurumların, kuruluşların ya da sendikaların temsilcileri Aydın şubesinde seçildikten sonra Ege Bölge Temsilcisini seçmek için İzmir'e gidiyordu. Örneğin Sanayi ya da Esnaf Odası'nın Aydın Şubesi'nde seçilen bir temsilci, Ege Bölge Temsilcisi'ni seçmeye İzmir'e gidecekti. Ege Bölge Temsilcisi de Ankara'ya Kurucu Meclis için kendi Oda Temsilcisi'ni seçmek için gidecektir. İl temsilciliği seçimleri ise ilçe genelindeki temsilcilerinin katılımıyla il merkezinde ve genelde iki partinin adayı üzerinden yapılacak gibiydi. Genel gidişat da bu yönde olmuştu. Ayrıca bu seçimler için İl ve İlçe Seçim Kurulu Başkanları yeniden atanmıştı. Valilik tarafından bu konuda hazırlanan tebligat muhtarlıklara ve derneklere gönderilmiştir. Örneğin Aydın İl Seçim Kurulu Başkanlığı'na Asliye Ceza Hakîmi Hayri Kandemir tayin edilmiştir.[764] Kurucu Meclis için Aydın İl Temsilcisi yapılan seçimlerde Avukat Necmettin Akcasu CHP Adayı olarak; Dr. Cemal Işlak ise CKMP Adayı olarak seçilmiştir. Daha sonra bu adaylardan Avukat Necmettin Akcasu Kurucu Meclis için Ankara'da 49 CHP'linin seçimi için de yer almak için bulunacaktır.[765] 23 Aralık 1960 Cuma günü Aydın'da yapılan seçimler daha çok esnaf, kooperatif ve oda temsilcilikleri için yapılan seçimlerdi.[766] Kurucu Meclis için çeşitli kurum, kuruluşlarda ve odalarda yapılan tüm seçimler sonucunda Aydın merkez ilçede 26 delege seçilmiştir.[767] Kazalardaki delege seçimleri belli olduktan sonra İl Seçim Kurulu Başkanı Hayri Kandemir denetiminde 29 Aralık 1960 Perşembe günü saat 9.00'da Belediye Binası Toplantı Salonu'nda

---

[764] *"Kurucu Meclis İçin Şehrimizde Yapılan Seçim Faaliyetleri"*, **Hüraydın Gazetesi**, 22 Aralık 1960, Sayı: 8, Sayı: 2372, sf. 1.

[765] *"Kurucu Meclis İçin Dün De Seçim Yapıldı. Aydın Delegesi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 23 Aralık 1960 Cuma, Sayı: 8, Sayı: 2373, sf. 1; *"C.M.K. P'liler C. Işlak'ı Seçti"*, **Ses Gazetesi**, 20 Aralık 1960 Cuma, Yıl: 15, sf. 1.

[766] *"Kurucu Meclis Üyeleri Seçimine Dün de Devam Edildi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 24 Aralık 1960 Cumartesi, Sayı: 8, Sayı: 2374, sf. 1-4.

[767] *"Kurucu Meclis Teşkili Yolundaki Çalışmalar"*, **Hüraydın Gazetesi**, 27 Aralık 1960 Salı, Sayı: 8, Sayı: 2376, sf. 1-4.

yapılacaktır.[768] Yapılan bu delegelerin katılımı yapılan seçim sonucunda 129 oyla Avukat Necmettin Akcasu, Kurucu Meclis Aydın İl Temsilcisi seçildi. Avukat Mithat Eraydın aldığı 33 oy ile yedek temsilci seçilmiştir. Diğer adaylardan Erkek Sanat Enstitü Müdürü Emin Dicle 7 oy alırken Dr. Osman Dora ise 1 oy almıştır.[769] Kurucu Meclis için Aydın İl Temsilciliği'ne Avukat Necmettin Akcasu seçilmiştir. Kendisine seçimle verilen bir görevi yerine getirmek için Ankara'ya gitmiştir.

Sivil kanadı oluşturan Temsilciler Meclisi'nin de içinde bulunduğu Kurucu Meclis; Devlet Başkanı tarafından seçilen 10, Milli Birlik Komitesi tarafından seçilen 18 kişiden başka illerden 75, Cumhuriyet Halk Partisi'nden 49, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden 25, barolardan 6, basın kuruluşlarından 12, Eski Muharipler Birliği'nden 2, esnaf kuruluşlarından 6, üniversitelerden 12, yargı organlarından 12, gençlik adına da 1 temsilci yer almıştır. Temsilciler Meclisi'nin toplam üye sayısı 272'dir. Milli Birlik Komitesi'nin toplam üyesi 23 olmak üzere Kurucu Meclis'in üye sayısı toplamı 295'e ulaşmaktadır. [770] Bu özelliklere sahip olan Kurucu Meclis 6 Ocak 1961 Cuma günü yeni TBMM binasında açılmıştır. Aynı gün II. Cemal Gürsel Hükümeti de kurulmuştur. Kurucu Meclis'in Başkanlığı'na ise Kazım Orbay seçilmiştir. Kurucu Meclis 6 Ocak 1961 Cuma günü açıldığında, bu mecliste iki tane Aydınlı temsilci vardı. Bunlardan ilki Aydın İl Temsilcisi Necmettin Akcasu; ikincisi ise Öğretmen Teşekkülleri Temsilcisi Mustafa Şükrü Koç'tur.[771] Kurucu Meclis'in açılmasından dolayı Aydın'da bazı etkinlikler yapılmıştır. Bu etkinlikler için bir kutlama programı bile hazırlanmıştır. Bu Kurucu Meclis'in Açılışı için 6 Ocak 1961 Cuma günü sabahtan itibaren birçok kurum ve kuruluşlar bayraklar, ışıklar ve yeşilliklerle süslenmiştir. Kutlama programı meydanlardan kütüphanelere, kütüphanelerden fabrikalara kadar her yeri kapsıyordu.[772]

Kurucu Meclis'in ilk yaptığı işlerden biri de anayasa çalışmalarını hızlandırmak olmuştur. 9 Ocakta toplanan İkinci Bileşimde ilk iş olarak Anayasayı ve seçim yasasını

---

[768] *"İl Temsilcisi Seçimi Yarın Belediye Salonu'nda Yapılıyor"*, **Hüraydın Gazetesi**, 28 Aralık 1960 Çarşamba, Sayı: 8, Sayı: 2377, sf. 1-4.

[769] *"Kurucu Meclis'te Şehrimizi Necmi Akçasu Temsil Edecek"*, **Hüraydın Gazetesi**, 29 Aralık 1960 Perşembe, Sayı: 8, Sayı: 2378, sf. 1; *"Kurucu Meclise Avukat Necmi Akçasu Temsilcimiz Seçildi"*, **Ses Gazetesi**, 30 Aralık 1960 Cuma, Yıl: 15, sf. 1.

[770] Suna Kili, **Türk Devrim Tarihi**, Ankara; Tekin Yayınevi, 2. Baskı, 1982, sf. 199.

[771] Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010, sf. 1639-1687.

[772] *"Kurucu Meclis'in Açılışı Münasebetiyle Aydın'da Tatbik Edilecek Program"*, **Hüraydın Gazetesi**, 6 Ocak 1961 Cuma, Sayı: 9, Sayı: 2385, sf. 1-4.

hazırlamakla görevlendirilen Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu, Cumhuriyet Halk Partisi'den 10, milletvekillerinden 5, bağımsızlardan da 5 üye olmak üzere gizli oyla seçilen, çoğu üniversite elemanı 20 üyeden oluşmuştu. Demokratik düzene yeni anayasa ışığında dönüleceğinden, çalışmaların başladığı 10 Ocak'tan 9 Mart'a kadar hazırlanan yasanın bir an önce halkoyuna sunulması ve kabul edilerek yürürlüğe girebilmesi için komisyon gece gündüz çok titiz bir şekilde çalışmıştır. Başlangıç, son üçü Son Hükümler başlığı altında 157 madde ve 11 geçici maddeden oluşan yeni anayasa, 26 Mayıs 1961 Cuma akşamı her maddesi karma komisyonda tartışılmıştır. Gerekli düzeltmeler yapılmış olarak ertesi gün oya sunulmak üzere son şeklini almıştı. 27 Mayıs 1961 Cumartesi günü ve anayasa onanmasıyla sonuçlanan oylamada 262 oy kullanıldı. Anayasa tasarısı, Cemal Madanoğlu oylamaya katılmadığından Milli Birlik Komitesi üyelerinden 22'sinin, 272 Temsilciler Meclisi üyesinin de 32'si katılmadığından ve 2 üye (Orhan Köprülü ve Yekta Karamustafaoğlu) çekimser oy kullandığından 238'inin oylarıyla yani toplam 260 (238+22) olumlu oyla kabul edildi. Oylamadan sonra Kurucu Meclis Başkanı Kazım Orbay bir konuşma yapmıştır. Bu konuşma aynı zamanda 27 Mayıs'ın 1. Yıldönümü içeriklidir. Daha sonra Devlet Başkanı Cemal Gürsel de bir konuşma yaparak çifte bir kutlama yapmıştır.[773]Aydın vilayeti de yeni anayasaya kilitlenmişti. Hem kurumlar hem dernekler hem de partiler Aydın'da Anayasa referandumu için halkın oylarını evet ya da hayır verilmesi yolunda yönlendiriyordu. Örneğin 3 Temmuz 1961 Pazartesi Millî Birlik Komitesi üyesi olan Kurmay Albay Sami Küçük, Anayasa konusunda halkı bilgilendirmek için Aydın'a gelmişti. Anayasa'ya evet denilmesi yönünde yapılan miting çok kalabalık olmuştu.[774] Kurmay Albay Sami Küçük'ün Anayasa mitinginden bir gün önce de Anayasa'ya hayır diyen Adalet Partisi'nin Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala Aydın'ı ziyaret etmişti.[775] Ayrıca Türk Kültür Derneği, Öğretmenler Derneği gibi dernekler de Anayasa oylaması için halka açık toplantılar yapıyordu.[776] Anayasa referandumu Aydın il genelinde tüm

---

[773] Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009, sf. 172-180.

[774] *"Dün Yapılan Miting Alakalı Geçti"*, **Hüraydın Gazetesi**, 4 Temmuz 1961 Salı, Yıl: 9, Sayı: 2530, sf. 1-2.

[775] *"A.P Genel Başkanı R. Gümüşpala Şehrimizde"*, **Hüraydın Gazetesi**, 4 Temmuz 1961 Salı, Yıl: 9, Sayı: 2530, sf. 1.

[776] *"Türk Kültür Derneği'nin Anayasa İçin Toplantısı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 8 Haziran 1961 Perşembe, Yıl: 9, Sayı: 2508, sf. 1; *"Türk Kültür Derneği'nin Anayasa Açık Oturumu"*, **Hüraydın Gazetesi**, 15 Haziran 1961 Perşembe, Yıl: 9, Sayı: 2514, sf. 1; *"Türk Kültür Derneği'nin Anayasa Açık Oturumu"*, **Hüraydın Gazetesi**, 17 Haziran 1961 Cumartesi, Yıl: 9, Sayı: 2516, sf. 1.

ülkede olduğu gibi yeni saat uygulamasına göre yapılacaktı. Sabah 5.00 ile akşam 19.00 arasında seçmen 1961 Anayasası Referandumu için oy kullanabilecekti.[777] İş halkın katılacağı bir referanduma kalmıştır. 9 Temmuz 1961'deki halk oylaması ile anayasa yüzde 38,3 *"Hayır"* oyuna karşılık yüzde 61,7 oranındaki *"Evet"* oyuyla kabul edildi. Kurucu Meclis tarafından 27 Mayıs 1961 tarihinde benimsenen yeni anayasa halk tarafından da kabul edilmiş oldu.[778] Bu anayasa oylamasında bazı illerde hayır oyları evet oylarını geçmiştir. Daha çok sahil şeridinde bulunan ve hayır oyu veren illerin yüzdeleri şöyledir: Kütahya (%58.19), Samsun (%57.02), Manisa (%56.12), Aydın (%56.03), Bolu (55.06), Zonguldak (%53.11), Bursa (%52.91), Sakarya (%52.77), Çorum (%52.54), Denizli (%51.14) ve İzmir (%50.22).[779] Aydın 1961 Anayasası'na hayır veren iller arasındadır. Aydın il merkezi olmak üzere 8 yerleşimde *"Hayır"* oyu fazla iken Sultanhisar, Karacasu ve Nazilli kazalarında ise *"Evet"* oyu fazladır. Aydın'da referanduma katılım oranı ise %82 civarındadır.[780] 1961 Anayasası bazı illerin hayır oyuna rağmen kabul edilmişti. Demokratik bir siyasal sisteme geçmek için bir engel daha ortadan kaldırılmıştı. Artık bundan sonra yeni kurulacak parlamento için seçimlere gedilmeliydi. Türkiye'de sivil siyasete geçiş için sağlam siyasal adımlar atılmalıydı.

Anayasa referandumu yapılmıştı. Ülke idarecileri için iş genel seçimlere kalmıştı. Siyasal partiler ise yavaş yavaş tüm Türkiye'de olduğu gibi Aydın'da örgütlenmeye başlamıştı. Kendini Demokrat Parti'nin devamı kabul eden Adalet Partisi ise Aydın'da ciddi bir ilgi görmüştü. Adalet Partisi'nin Müteşebbis Heyet Başkanlığı ise şu isimlerden oluşuyordu: Kurmay Albay Hilmi Aydınçer, Avukat Nahit Menteşe, Edebiyat Fakültesi Mezunu İbrahim Çobanoğlu, Sanayici Kemal Şenel, Serbest Muhasebeci Ulvi Öngör, Avukat Kemal Ziya Öztürk, Yüksek Elektrik Mühendisi Aziz Gümüş, Teknik Marangoz Hilmi Uykaz ve Çiftçi Yılmaz Şahin.[781] Parti ismi olarak

---

[777] *"Pazar Günü Yeni Anayasa'ya Saat"*, **Hüraydın Gazetesi**, 8 Temmuz 1961 Cumartesi, Yıl: 9, Sayı: 2534, sf. 1-3.

[778] **Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazetesi,** Sayı: 10859, Kanun: 334, 20 Temmuz 1961 Perşembe; *"Halkımızın Oyu Evet"*, **Hüraydın Gazetesi**, 12 Temmuz 1961 Çarşamba, Yıl: 9, Sayı: 2537, sf. 1; *"Yüksek Seçim Kurulu Kati Neticeyi İlan Etti"*, **Hüraydın Gazetesi**, 21 Temmuz 1961 Cuma, Yıl: 9, Sayı: 2545, sf. 1.

[779] Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam (1950-1964),** Ankara; Remzi Kitabevi, IV. Baskı, 1983, sf. 510-511; http://referandum.secimsonuclari.com/1961-referandum-sonuclari/aydin-referandum-sonuclari-evet-hayir-oranlari.html

[780] *"Yeni Anayasaya (Evet) Dedik"*, **Hüraydın Gazetesi**, 11 Temmuz 1961 Salı, Yıl: 9, Sayı: 2536, sf. 1.

[781] *"Adalet Partisi Şehrimizde de Kuruldu"*, **Hüraydın Gazetesi**, 3 Haziran 1961 Salı, Yıl: 9, Sayı: 2505, sf. 1.

Demokrat ismi koymak yasak olduğu için[782] partinin Adalet Partisi'ydi. Parti söylem olarak da Demokrat Parti'nin devamı olduğu izlenimi veriyordu. Adalet Partisi Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala ise 28 Eylül 1961 Cuma günü Aydın'a gelmişti. Aydın ile Çine'de bir miting yapmıştı. Halkın bu mitinglere ilgisi cidden çok iyiydi.[783] 1961 Ekim ayında partilerin siyasi faaliyetleri hız kazanmıştı. Seçime girecek tüm partiler, Aydın'ın tüm köylerinden tüm ilçelerine kadar heyetler halinde gezmişlerdi. Aydınlı yurttaşlardan genel seçimler için oy istemişlerdi.[784] Bu arada Ekrem Alican'ın Genel Başkanlığı'nı yaptığı Yeni Türkiye Partisi ise Aydın İl Başkanı olarak Cemal Gürsel'in kardeşi Sırrı Gürsel'i seçmişti. İkinci Başkan ise Sabahattin Zengin'dir. Bu partinin yönetim kurulundaki diğer üyeler ise Orman Mühendisi Burhanettin Şener, Avukat Hasan Çuhacı, Avukat Hamdi Kestelli, Avukat Kamil Unan, Çiftçi Necip Posacı, Dr. Hami Candaş, İnşaatçı Abdullah Okan, Mühendis Hayrettin Yeşilçayır, Tüccar Hayri Şen'den oluşmaktadır.[785] Bu partinin yöneticileri daha sonra Aydın'daki eski Demokrat Partililere kendi partilerine katılmaları için teklif dahi götürmüşlerdi. Bu parti de Demokrat Parti'nin kurmuş olduğu Aydın mekanizması üzerinden ilde siyasal bir yükseliş gerçekleştirmek istemiştir. Yeni Türkiye Partisi Genel Başkanı Ekrem Alican 5 Mayıs 1961 Cuma günü Aydın'a gelmişti yani seçimlerden çok önce Aydın'ı ziyaret etmişti. Bir gün Aydın'da Vardar Palas otelinde kaldıktan sonra sabahleyin Gazi Bulvarında bulunan parti binasında bir konuşma yapmıştı. Daha sonra da İzmir'e doğru hareket etmiştir.[786] Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Genel Başkanı Osman Bölükbaşı ise yine seçimlerden yaklaşık üç ay önce yani 17 Temmuz 1961 Pazar günü CKMP Aydın İl Kongresi için Aydın'a gelmişti. Yanında parti kurmayları da ona bu gezi de eşlik etmişti. Osman Bölükbaşı'nı Aydınlılar büyük bir kalabalık ile karşılamıştı. Aydın kamuoyu kongreye yakın ilgi göstermişti. Gazeteciler Aydın'da Osman Bölükbaşı'na şöyle bir soru sormuştu: *Siyasi bir izdivaç var imiş ne derseniz?* CKMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı ise *Böyle bir nikâhın ne nikâh kıyıcısıyım ne de şahidiyim. İmamı ile*

---

[782] *"Demokrat Adlı Parti Kurmağa İzin Yok"*, **Hüraydın Gazetesi**, 3 Ocak 1961 Cuma, Yıl: 8, Sayı: 2382, sf. 1.

[783] *"R. Gümüşpala Şehrimizde"*, **Hüraydın Gazetesi**, 29 Eylül 1961 Cuma, Yıl: 9, Sayı: 2605, sf. 1; *"Gümüşpala Dün Aydın, Çine ve Muğla'da Konuştu"*, **Yeni Asır,** 29 Eylül 1961 Cuma, Yıl: 65, sf. 1-5.

[784] *"Siyasi Partilerin Seçim Propagandaları Devam Ediyor"*, **Hüraydın Gazetesi**, 6 Ekim 1961 Cuma, Yıl: 9, Sayı: 2611, sf. 1.

[785] *"Aydın'da Siyasi Faaliyet Hızlandı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 9 Nisan 1961 Cuma, Yıl: 9, Sayı: 2462, sf. 1.

[786] *"Y.T.P Genel Başkanı Ekrem Alican Geceyi Şehrimizde Geçirdi"*, **Hüraydın Gazetesi**, 7 Mayıs 1961 Pazar, Yıl:9, Sayı: 2486, sf. 1.

aracısına sorun diye cevap vermiştir. Osman Bölükbaşı o gün mikrofonda 105 dakika konuşmuştur. Kongre sonucunda Partinin İl İdare Heyeti ise Cemal Işlak, Namık Koray, Ahmet Koç, Orhan Özgedik, Sabri Erlaçin, Bahattin Gözaçan, Atilla Alpargun, A. Rıza Balaban, Ahmet Aktarakçı, Ali Yörük ve Reşat Ersöz'den oluşmuştur. [787] Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 1961'in Eylül ayında bu sefer genel seçimler için milletvekili adaylarını belirlemişti. Yapılan yoklama sonucunda Eczacı Namık Koray, Doktor Cemal Işlak, Çiftçi Sabri Erlaçin, Avukat Mehmet Kalkan, Avukat Orhan Özgedik, Çiftçi Ali Yörük, Ahmet Aktarakçı ve Tüccar Ahmet Karcıoğlu'dur. Parti senatör adayları seçimini ise genel kurula bırakmıştır.[788] Bu arada Cumhuriyet Halk Partisi de genel seçimler için adaylarını belirlemişti. Parti ise seçim için çalışmalarına devam ediyordu. CHP'nin adayları ise Öğretmen Şükrü Koç, Avukat Nedim Müren, Avukat Necmettin Akçasu, Mühendis İbrahim Öncü, Çiftçi Adil Azbazdar, Öğretmen Mustafa Kemal Yılmaz, Avukat Hilmi Becerik, Çiftçi Şevket Aresel'den oluşmaktadır. CHP'nin Cumhuriyet Senatosu adayları ise Operatör Müfit Berkkam ile Emekli General Hakkı Tuyun'dur.[789]Cumhuriyet Halk Partisi kapalı ve açık hava toplantılarına devam ediyordu. Propaganda için Ankara'dan bir grup CHP'li genç Aydın'a bu çalışmalara katılmak için gelmiştir. İl merkezi, kaza ve bucaklardaki kahvelerde konuşmalar yapılmıştır.[790] CHP'nin Pazar günü Zafer Mahallesi'nde yaptığı kapalı salon toplantısında gazetelerde geniş yer ayrıldı ve bu toplantının genel içeriğinde 27 Mayıs'a sahiplenme eğilimi hâkimdi.[791] 10 Ekim 1961 Salı günü ise bu sefer Adalet Partisi bir miting yapmıştı. Bu miting çok büyük ilgi toplamıştı. Aydın'da siyah elbiselerle kürsüye çıkan müntehir Namık Gedik'in eşi tek kelime bile konuşmadı. Aydın'da ikinci mitingini yapan Adalet Partisi 3 Saat süren miting boyunca 15 kişiye söz vermişti. Kürsüye çıkan Dr. Namık Gedik'in eşi Melâhat Gedik halkı selamlamış ve onlara yaşlı gözlerle bakmıştır. *"Eski hâkimlerden Melahat Gedik"* diyerek halka takdim edilmiştir. Halkı selamlayan Melahat Hanım konuşmamıştı ve onun yerine

---

[787] *"Dünkü C..K.M.P İl Kongresi'nde Söz Alan Hatiplerden Bazı Konuşmalar"*, **Hüraydın Gazetesi**, 19 Temmuz 1961 Çarşamba, Yıl: 9, Sayı: 2543, sf. 1-3..

[788] *"C..K.M P'nin Adayları Belli Oldu"*, **Hüraydın Gazetesi**, 16 Eylül 1961 Cumartesi, Yıl: 9, Sayı: 2594, sf. 1.

[789] *"C.H. P'nin Adayları Belli Oldu"*, **Hüraydın Gazetesi**, 16 Eylül 1961 Cumartesi, Yıl: 9, Sayı: 2594, sf. 1.

[790] *"Ankaralı C.H.P'li Gençlerden Bir Grup Şehrimize Geliyor"*, **Hüraydın Gazetesi**, 8 Ekim 1961 Pazar, Yıl: 9, Sayı: 2613, sf. 1.

[791] *"CHP Pazar Günkü Seçimlerde Büyük Bir Ekseriyetle İktidara Gelecektir"*, **Hüraydın Gazetesi**, 10 Ekim 1961 Salı, Yıl: 9, Sayı: 2614, sf. 1-2.

vazifeyi bana verdi diyen milletvekili adayı Reşat Özarda konuşmayı yapmıştır. Bu mitingte geneli itibarıyla CHP ve CKMP'ye çatılmıştı. Senatör adayı Fikret Turhangil yanlışlıkla AP yerine DP dedikten sonra pardon diyerek düzletmişti. Orhan Apaydın'da İsmet İnönü'ye *"Millî Münâfık"* demişti.[792] Adalet Partisi İl Başkanı Hilmi Aydınçer ise bu mitingde *"Bir arpa boyu ilerlememiş olan, Bölükbaşı denen bu yalancı pehlivan, hiçbir zaman minder ortasında güreşmemiştir"* diyerek CKMP Lideri'ne çatıyordu.[793] Bu arada partilerin söylemleri sertleşirken Aydın'da parti yüzünden kavgalar ve yaralamalarda görülmeye başlamıştı. Daha yakın bir zaman önce Kuyucak'ta Cumhuriyet Mahallesi'nde iki vatandaş parti tartışmasından dolayı birbirini bıçaklamıştı.[794] Seçimler yaklaşmış, partilerin seçim çalışmaları hızlanmıştı. Artık sandıktan çıkacak sonuç kamuoyu tarafından beklenmektedir. Aydın'da seçimin akıbetinin belirsizliğini en iyi şekilde Aydınlı bir köylü vatandaş ortaya koymuştur. Demokrat İzmir gazetesi Aydın seçim öncesi manzarayı ortaya koymak için bir mülakat yapıyordu. Bu konuda bir köylü vatandaşa bu konuda soru soruyordu. Aydınlı köylü vatandaş ise bu soruya şöyle cevap vererek seçim öncesi Aydın'ın durumunu özetliyordu: *"Devletin ve Allahın İşine, Devenin Gidişine, Bilhassa Fakirin Didişmesine Akıl Sır Ermez."* [795] Gerçekten de Aydın'da seçimlerin ne olacağı bilmek için sandıkların açılması lazımdı. Sandıklar beklenmeyen sonuçları ortaya çıkaracaktı. Seçim sonuçları sonunda bazı tartışmalar ile gerçekler de ortaya çıkacaktı.

15 Ekim 1961 Pazar günü hem genel seçimler hem de ilk kez Cumhuriyet Senatosu seçimleri yapıldı. Halk sandıktan çıkacak sonuçları bekliyordu. Sandıktan çıkan genel seçimlerin sonuçlarına göre 450 milletvekili sandalyesi için 1961 genel seçimlerine katılacak olan seçmen sayısı 12.925.395 kişidir. Bu seçmenlerden 10.522.716 'sı sandığa gitmiş yani mevcut seçmenin % 81 bu seçime katılmıştır. Bu seçimde geçerli oy sayısı ise 10.138.035'tir. Bu seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi'nin aldığı oy sayısı 3.724.752'dir ve % 36.7 oy oranıyla 173 milletvekili çıkarmıştır. Adalet Partisi'nin aldığı oy sayısı ise 3.527.435'dir ve % 35.1 oy oranıyla çıkardığı milletvekili sayısı 158'dir. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin aldığı oy miktarı ise 1.415.390'dir

---

[792] *"Melâhat Gedik, A.P. Mitinginde Halka Sâdece Baktı"*, **Milliyet**, 11 Ekim 1961, Çarşamba, sf. 1-5.
[793] *"Adalet Partisi'nin Dünkü Mitingi Çok Muhteşem Oldu"*, **Hüraydın Gazetesi**, 11 Ekim 1961 Çarşamba, Yıl: 9, Sayı: 2615, sf. 1-3.
[794] *"Parti Münakaşası Yüzünden Bıçaklama"*, **Hüraydın Gazetesi**, 29 Eylül 1961 Cuma, Yıl: 9, Sayı: 2605, sf. 1.
[795] *"Köylü Hangi Partiye Yem Olacağını Soruyor"*, **Demokrat İzmir**, 25 Eylül 1960 Pazartesi, Yıl: 18, Sayı: 5076, sf.1-5.

ve % 14 oy oranıyla çıkardığı milletvekili sayısı 54'dür. Ekrem Alican'ın başında bulunduğu Yeni Türkiye Partisi'nin aldığı oy miktarı 1.391.934'dür ve partinin oy oranı ise % 13.7'dir. Çıkardığı milletvekili sayısı ise 65'dir. Toplamda bağımsızlar ise 81.732 oy almıştır ve aldıkları % 0,8 oy oranına karşılık 1 bağımsız milletvekili çıkmıştır. O da Adalet Partisi Ankara milletvekili listesinde yer alan; fakat bağımsız aday olarak seçilen İhsan Köknel'dir. O yüzden Adalet Partisi TBMM'de 158 milletvekili yerine 157 milletvekili ile temsil edilmiştir. Bu seçimde geçerli oy sayısına ilişkin rakam ile siyasi partilerin ve bağımsızların aldıkları oyların toplamı arasında 3208 sayılık bir fark oluşmuştur.[796] Cumhuriyet Senatosu seçimleri sonuçları ise; 150 senatörlük için 1961 genel seçimlerine katılacak olan seçmen sayısı 12.926.837 kişidir. Bu seçmenlerden 10.519.659 'u sandığa gitmiş yani mevcut seçmenin % 81 bu seçime katılmıştır. Bu seçimde geçerli oy sayısı ise 10. 032.530'dur. Bu seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi'nin aldığı oy sayısı 3.734.285'dir ve % 36.1 (% 37) oy oranıyla 36 senatör çıkarmıştır. Adalet Partisi'nin aldığı oy sayısı ise 3.560.675dir ve % 34.5 (% 35.3) oy oranıyla çıkardığı senatör sayısı 71 (68)'dir. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin aldığı oy miktarı ise 1.350.892'dir. % 12.5 (% 13.4) oy oranıyla çıkardığı milletvekili sayısı 16'dır. Yeni Türkiye Partisi'nin aldığı oy miktarı 1.401.637'dür ve partinin oy oranı ise % 13.0 (% 13.9)'dır. Çıkardığı milletvekili sayısı ise 27'dir. Toplamda bağımsızlar ise 39.558 oy almıştır. Aldıkları % 3.9 (% 0.4) oy oranına karşılık 3 bağımsız milletvekili çıkmıştır. Bu seçimde geçerli oy sayısına ilişkin rakam ile siyasi partilerin ve bağımsızların aldıkları oyların toplamı arasında 45.517 sayılık bir fark oluşmuştur. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) açıklamış olduğu oy oranları, partilerin ve bağımsızların oylara göre hesaplanan oy oranlarını tutmamaktadır. O yüzden oy oranlarının yanında parantez içinde ayrı oranlar gösterilmiştir. Kayseri'den Suat Hayri Ürgüplü, Samsun'dan Ali Fuat Başgil ve Van'dan Faruk Işık Adalet Partisi listelerinden gösterilmesine rağmen bağımsız olarak senatoya girmiştir. O yüzden Adalet Partisi 71 senatör yerine Cumhuriyet Senatosu'nda 68 senatör ile temsil edilmiştir. Liste çoğunluğu usulü senatör seçimlerinde uygulandığından Cumhuriyet Halk Partisi, Adalet Partisi'ne göre fazla oy almasına rağmen daha az senatör ile

---

[796] **Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazetesi,** Sayı: 10960, 17 Kasım 1961 Cuma; Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),** Ankara; Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Yayınları, 24, 2. Baskı, 2003, sf. 366; İhsan Ezherli, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1986),** Ankara; TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 10, 1986, sf. 84.

Cumhuriyet Senatosu'nda seçilmiştir.[797] Cumhuriyet Senatosu'nda 150 seçilmiş üye, 15 Cumhurbaşkanı tarafından seçilmiş üye ve Anayasa'nın 70. Maddesine göre belirlenmiş olan, MBK ile Eski Cumhurbaşkanlarından oluşan 23 tâbi üye de bulunması gerekmektedir. 1961 Anayasasının 70. Maddesine göre ve yukarıdaki senato kontenjanları tam olarak doldurulduğu durumda, Cumhuriyet Senatosu'nda toplam 188 üye bulunması gerekmektedir.[798] Türkiye seçimini bu yönde kullanmıştır. Bundan sonrası ise seçimlerle oluşturulan Millet Meclisi'nin ve Cumhuriyet Senatosu'nun açılmasına sıra gelmiştir.

Seçimlerin Aydın'a yansıması ise Türkiye Geneli'nden farklıdır. Seçim sonuçları Aydın için ciddi mesajlar içermektedir. Her şeyden önce merkez ilçe Aydın dâhil olmak üzere tüm ilçelerde hem Cumhuriyet Senatörlüğü seçimlerini hem de Milletvekili Genel Seçimini Adalet Partisi kazanmıştı. Örneğin Cumhuriyet Senatosu Seçimi için 959 Sandığın 674'ü açıldığında Adalet Partisi 127716, Cumhuriyet Halk Partisi ise 61187 oy almıştı. Milletvekilli Genel Seçimi için 959 sandığın 674'ü açıldığında ise Adalet Partisi 124.654, Cumhuriyet Halk Partisi 89341, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 7404, Yeni Türkiye Partisi 1336 oy almıştı.[799] Seçim sonuçlarına göre Aydın'ın 8 milletvekili kontenjanının 6'sını Adalet Partisi, 2'sini ise Cumhuriyet Halk Partisi kazanmıştır. Aydın'ın 3 olan Cumhuriyet Senatosu Temsilcisi kontenjanının hepsini Adalet Partisi kazanmıştır.[800] Bu durumda Cumhuriyet Senatosu'na Aydın'dan Adalet Partisi adayları İskender Cenap Ege, Osman Saim Sarıgöllü (Sarıgüllü), Fikret Kayaalp Turhangil seçilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne giden Adalet Partisi milletvekilleri ise Emekli Kurmay Albay Hilmi Aydınçer[801], Melâhat Gedik, İsmet Sezgin[802], Reşat Özarda, Orhan Apaydın ve Mehmet

---

[797] **Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazetesi,** Sayı: 10960, 17 Kasım 1961 Cuma; Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),** Ankara; Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Yayınları, 24, 2. Baskı, 2003, sf. 389.

[798] Suna Kili, **Osmanlı ve Türk Anayasaları,** İstanbul; Boğaziçi Yayınları, 210, I. Baskı, 1980, sf. 85.

[799] *"Adalet Partisi ile CHP Başbaşa Bir Mücadele Halinde"*, **Hüraydın Gazetesi,** 17 Ekim 1961 Salı, Yıl: 9, Sayı: 2620, sf. 1.

[800] Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),** Ankara; Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Yayınları, 24, 2. Baskı, 2003. Milletvekili kontenjanı için 351. sayfaya; Cumhuriyet Senatosu kontenjanı için 443. Sayfaya bakınız.

[801] Hilmi Aydınçer, Aydınlı olduğu için ordudan atılmış bir 27 Mayıs Rejimi mağdurudur. Siyasi tercihinde bu mağduriyeti etkili olmuştur. Mehmet Başaran, *"Sözlü tarihin İçinden Aydın'da Geçmiş Bir Yaşam"*, **Tarih ve Toplum Dergisi,** 35, 205, 5-10, 2001; Mehmet Başaran, *"Atatürk'ün Askeri Öldü, Aydın'da Geçmiş Bir Yaşam (Hilmi Aydınçer)"*, **Aydın Aydın Tarih ve Kültür Dergisi,** Yıl: 1, Sayı: 6, Ocak-Şubat 2009, sf. 27-29.

[802] 27 Mayıs Askeri darbesi ile görevden alınan eski Aydın Belediye Başkanı'dır.

Yavaş'tı. Cumhuriyet Halk Partisi seçimler sonucu iki milletvekili kazanmıştı ve Mehmet Şükrü Koç (Kurucu Meclis Öğretmen Temsilcisi) ile Avukat Nedim Müren'i Aydın milletvekili olarak gönderiyordu. 1961 Genel Seçimleri tamamlanmıştır. Bundan sonra sıra ise askeri rejimi sonlandıracak olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına sıra gelmişti. Aydın'dan seçilen senatörler ve milletvekilleri yavaş yavaş Ankara'ya gitmeye başlamıştı. Örneğin Aydın'dan yeni seçilmiş Adalet Partili Senatörler 20 Ekim 1961 Cumartesi günü saat 12.00'de ekspres ile Ankara'ya hareket etmiştir.[803] Türkiye Büyük Millet Meclisi 25 Ekim 1961 Çarşamba günü açılmıştı. Hüraydın gazetesi bu meclisi açılışını basına şöyle duyurmuştu: *"2. Cumhuriyetin İlk B.M.M'si Dün İlk Toplantısını Yaptı"*. Bu başlığın altında TBMM'nin açılışı hakkındaki izlenimler ve mecliste yapılan yemin törenleri hakkında Aydın kamuoyunu bilgilendirmiştir.[804] Aydın basını da 27 Mayısçıların İkinci Cumhuriyet tabirini benimsemiştir. 27 Mayıs Askeri Rejimi'nin bitiren ve yeniden sivil siyasete geçişi simgeleyen TBMM'nin yapılan seçimler sonucu tekrar açılışını İkinci Cumhuriyet Meclisi'nin açılışı olarak nitelendirmiştir. 27 Mayıs Rejimi'nden sonra Yeni Meclis'in ilk Cumhurbaşkanlığı seçimini Cemal Gürsel'in kazanması Aydın basını tarafından da duyurulmuştu. Bu yüzden tüm yurtta 101 pare top atışı yaparak kutlandığı yazıyordu.[805] Bu 101 pare top atışı sadece Cemal Gürsel'in Türkiye Cumhuriyeti'nin 4. Cumhurbaşkanı olarak seçildiği için atılmıyordu. Bu 101 pare top atışı yeni bir sivil siyasetin başladığının da işaretiydi. Böylece hem Türkiye'de hem de Aydın'da olağanüstü şartların bir sonucu olan 27 Mayıs Askeri Rejimi, artık sona ermişti. Bundan sonraki süreç yeni olayları beraberinde getirse de bu askerî rejim artık bitmişti. Her şeye rağmen ülkede askerî bir rejimden sonra seçimle gelen yeni bir meclisin açılması ise yeni bir dönem, yeni bir düzen ve yeni bir umut demekti. Türkiye'de siyasete her an her şeye gebe olsa bile.

---

[803] *"A.P Senatör ve Milletvekilleri de Dün Ankara'ya Hareket Ettiler"*, **Hüraydın Gazetesi**, 21 Ekim 1961 Salı, Yıl: 9, Sayı: 2624, sf. 1.

[804] *"2. Cumhuriyetin İlk B.M.M'si Dün İlk Toplantısını Yaptı"*, **Hüraydın Gazetesi**, 26 Ekim 1961 Perşembe, Yıl: 9, Sayı: 2628, sf. 1

[805] *"T. Büyük Millet Meclis Cemal Gürsel'i Cumhurbaşkanı Seçti"*, **Hüraydın Gazetesi**, 27 Ekim 1961 Cuma, Yıl: 9, Sayı: 2629, sf. 1

SONUÇ

27 Mayıs sadece askerî bir darbenin adı değil; bir rejimin de adıdır. Bu rejim her ne kadar askerî bir darbenin sonucunda ortaya çıksa da sadece tarihsel bir olay değil, aynı zamanda tarihsel de bir süreçtir. Aynı zamanda bu askerî rejim askerî bir darbeyle başlayan fakat sonunda kazanımları olsa da asla bir devrim olmayan bir ihtilâl sürecidir. Ayrıca ileriki zamanda yapılan askerî darbeler ve bu darbelerin sonunda bu ihtilâl sürecinde elde edilen siyasal kazançların kaybı da düşünülürse bu ihtilâl sürecinin sonu başarısız bir devrim olmuştur. Bu tarihsel sürecin etkilerini, toplumsal süreçleri de hesaba katarsak günümüze kadar sürdüğünü iddia edilebilir. 27 Mayıs 1960'dan sonraki Türkiye'nin tüm siyasal tarihini 27 Mayıs Askerî Rejimi olarak saymak da akıl kârı bir iş değildir. Bu yüzden rejimin siyasal ve sosyolojik analizler için bir başı ve bir sonu olması gerekmektedir. Bir de bu askerî rejim olağanüstü koşulların sonucunda ortaya çıkmış bir ara rejim ise ya gelmiş bir sonu ya da gelecek bir bitimi vardır. Bundan dolayıdır ki 27 Mayıs Askerî Rejimi için bir son aranacaksa bu son kesinlikle seçimler sonucu kurulan ve sivil siyasetin hâkim olduğu bir dönemin başlangıcı olmalıdır. İşte 27 Mayıs Askerî Rejimi'nin sonu da 15 Ekim 1961'de yapılan Cumhuriyet Senatörlüğü ve Milletvekili Genel Seçimleri sonucunda toplanan TBMM'nin başına ne gelirse gelsin siyasal işlevine kavuştuğu ilk oturum günü olmalıdır. Ayrıca bu gün farklı siyasal görüşlere göre İkinci Cumhuriyet olarak nitelense de Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal tarihinin bir ara rejim ile kesintiye uğrandıktan sonra tekrar devam ettiği gün de olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'ün kabul ettiği siyasal bir rejimin tarihsel olarak devam etmesidir. 27 Mayıs Askerî Rejimi'nden sonra başlayan yeni siyasal dönem, Türkiye'de 29 Ekim 1923'ten beri var olan Birinci Cumhuriyet'e ait sivil siyaset tarihinin de devamıdır.

27 Mayıs Askerî Rejimi'nin hakîm olduğu vilâyetlerden biri de hiç kuşkusuz Aydın'dı. Aydın aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde ilk kez idam edilen bir başbakanın memleketidir. Bahsedilen ünlü siyasi kişilik, politik yaşamına ilk kez Aydın'da başlamış olan Başbakan Adnan Menderes'tir. Kentin bu özelliği kamuoyunun ilgisini bu vilâyete çevirmiştir. Kentin bu askerî darbeye olan refleksi ile Aydın ilinin 27 Mayıs Askeri Rejimi'ndeki durumu siyasal tartışmalarda sık sık gündeme gelmektedir. 27 Mayıs Dönemi denince Aydın için bu durum sadece Adnan Menderes demek

değildir. Hem Adnan Menderes'in kişiliğinden hem de onun aldığı cezanın ağırlığından kaynaklanan toplumdaki bir algıdan dolayı, Yassıada'da yargılanan önemli sayıda milletvekili bir ismin gölgesinde kalmaktadır. Hâlbuki bu insanların cezaları uzun vadede ve aşamalı olarak kaldırılmış olsa da bazıları siyaseten gerekli saygıyı görmüş iken bazıları da siyasetten tamamen elini ayağını çekerek günlük yaşamlarına dönmüşlerdir. Daha vahimi bazıları siyasetin dışındaki mesleklerinden atılmış, bazıları ekonomik olarak sarsılmış, bazıları da ciddi ailevi problemler yaşamışlardır. Her şey maddiyat demek değildir. Bu aileler moral ile ruh sağlığı açısından da ciddi bir tahribata uğramışlardır. Bu çalışmada sadece olaya Aydın kenti açısından bakıldığında bile Adnan Menderes dışındaki birçok siyasetçi, 27 Mayıs İhtilâli sırasında kurulan Yassıada Duruşmaları sırasında maddi ve manevi ağır tahribata uğramışlardı.

Aydın 27 Mayıs Askerî Rejimi boyunca toplumun verdiği tepki açısından Türkiye genelinden farksızdır. Kolektif bir tepki ya da güçlü bir protesto gösterisi olmamıştır. Birkaç kez güçlü 27 Mayıs taraftarı kolektif gösteriler ve sabık iktidar hakkında ağır eleştiri içeren söylemler hem kamuoyunda hem de Aydın basınında mevcuttur. 27 Mayıs karşı verilen tepkiler ise kolektif olmasa da birçok inkılâp karşıtı olarak nitelenen bireysel gösteriler ortaya çıkmıştır. Bu protestolarda daha çok kent yerleşimlerinde değil; kent yerleşiminin dışındaki kırsal alanlarda olmuştur. Hem kırsal alanlarda kent merkezlerine göre daha az güvenlik önlemi alınması hem de Demokrat Parti'nin kırsal alanlarda daha iyi bir katılımla örgütlenmesinden dolayı kentte görülmeyen bu tepki hareketleri daha çok kırsal alanda görülmüştür. Nüfus sayımlarına göre de Aydın'ın il ve ilçelerindeki şehir nüfusu, kırsal alanda mevcut olan nüfustan daha azdır. Bu yüzden Aydın'da mevcut olan bu siyasal, sosyal ve sayısal durum kendini 27 Mayıs Askerî Rejimi'nde göstermemesine rağmen daha sonra kendini somut olarak gösterecektir.

Yassıada Duruşmaları sürerken yapılan 1961 Anayasası için yapılan Anayasa Referandumu'nda Aydın ili % 56.03 oranında hayır vermişti. Aydın bu oy oranı ile Türkiye'de hayır veren 11 ilden de biri olmuştur. Aslında bu hayır oyu Aydın'daki 27 Mayıs taraftarı mitinglere ya da toplantılara bakınca ilk başta şaşırtabilir. Aydın ilinin asıl muhalefeti kırsal kesimdedir. Aydın geneli itibarıyla 27 Mayıs taraftarı mitingleri ve toplantıları yapanlardan ibaret de değildir. O yüzden Demokrat Parti taraftarlarının kırsal kesimde daha fazla olduğunu da düşünülürse *"hayır"* oyunun şaşırtmaması

gerekir. Belki de şehir genelinde 27 Mayıs taraftarı olmayan kesimler tepkisini bu anayasa referandumu aracılığıyla gösteriyordu. Bu anayasa referandumu, 27 Mayıs Askerî Darbesi'nden sonra Aydın'da sessiz kalan muhalefetin somutlaşan demokratik tepki aracı olmuştur. Aydın şehrinde yaşayan insanların *"hayır"* vermesinde 1961 Anayasası hakkındaki tereddütleri ve bu anayasayı 27 Mayıs'ın bir ürünü olarak görmeleri de etkilidir. 1961 Anayasası, Aydınlı Sabık Başbakan Adnan Menderes'i iktidardan eden 27 Mayıs Askerî Rejimi sırasında hazırlanmış bir anayasadır. Demokrat Parti'nin varisi olduğunu iddia eden Adalet Partisi'nin 1961 Anayasası'na hayır kampanyası çalışmaları da böyle bir sonucun çıkmasında etkili olmuştur. Demokrat Parti'nin 27 Mayıs'tan önce Aydın'da kurduğu siyasi mekanizma ve politik yapılanma, 27 Mayıs Askerî Rejimi sırasında maddi ve manevi zarara uğrasa da daha sonra süreçte Adalet Parti'nin yapılanmasında kendini göstermiştir. Örneğin 27 Mayıs ile görevden alınan Aydın Belediye Başkanı İsmet Sezgin ve 27 Mayıs Askerî Darbesi'nden sonra Harp Okulu'nda intihar eden Sabık İçişleri Bakanı ile Demokrat Parti Aydın Milletvekili Doktor Namık Gedik'in eşi Melahat Gedik 1961 Genel seçimleriyle Adalet Partisi Aydın Milletvekili olacaklardır.

27 Mayıs Askerî Rejimi'nden sonra Türkiye'de milletvekili genel seçimleri ile cumhuriyet senatörlüğü seçimi 15 Ekim 1961'de yapılmıştır. Yani genel seçim Adnan Menderes'in idam cezası verilip uygulanmasından yaklaşık bir ay sonra yapılmıştır. Bu seçimlerde halk tarafından Demokrat Parti'nin bir uzantısı ya da devamı kabul edilen Adalet Partisi, Aydın'da her iki seçimde de büyük bir zaferle çıkmıştır. Seçimlerin Aydın'a yansıması ise Türkiye genelinden farklıdır. Seçim sonuçları Aydın için ciddi mesajlar içermektedir. Bu zaferde seçimin sayısal sonuçlarına bakılınca, Adnan Menderes'in idam cezasının infazı da etkili olmuştur. Bu durum da Adalet Partisi'nin oylarına yansımıştır. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde Aydın vilayetinde Serbest Cumhuriyet Fırkası ile oluşmaya başlayan bir gelenek Demokrat Parti ile güçlenmiş ve Adalet Partisi ile de devam etmiştir. Belki de böyle bir geleneğin kökleri II. Meşrutiyet Dönemi'nde siyasal faaliyetini sürdüren ve Aydın'da siyasal olarak da faaliyet gösteren Osmanlı Demokrat Fırkası'na (Fırka-i İbâd) kadar götürülebilir. O yüzden Aydın'da var olan siyasal bir anlayış, Demokrat Parti Dönemi'nde en güçlü konumuna gelmiştir. Askerî bir darbe ile iktidardan alınmasına rağmen 27 Mayıs İhtilâli'den sonra Adalet Partisi ile de kentte devam etmiştir. Yani siyasal partilerin tabelaları değişse de

partilerin geleneğini oluşturan siyasi anlayışları değişmemiştir. Sağ görüşün Aydın kamuoyunda 27 Mayıs ile ciddi zarar gördüğü düşünülebilir. Bu tahribata rağmen halkın daha fazla desteğini alan sağ görüş, 27 Mayıs İhtilâli'nden sonraki siyasal süreçte daha da güçlenmiştir. 27 Mayıs Askerî Darbesi'nden sonra Aydın şehrinin siyasal yaşamında hem Adalet Partisi hem de Doğru Yol Partisi gibi sağ partiler; Demokrat Parti ve 27 Mayıs Rejimi'nin tarihsel varlığından ivme kazanmışlardır. Yöreden aldıkları ciddi oylarla iktidara gelmişlerdir.

27 Mayıs Askerî Rejimi sırasında ortaya çıkmayan kolektif tepki, hem 1961 Anayasası için yapılan halk oylamasında hem Cumhuriyet Senatörlüğü seçiminde hem de milletvekili genel seçiminde kendini somut olarak göstermiştir. Genelde hem basında hem kamuoyunda Aydın'ın bu sürece bakışı hep konuşulur hep tartışılır. Aydın şehri, bu konuda çok eleştirilir. Hoşumuza gitmeyen bir şeye ya da duruma tepki vermek önemlidir; fakat verilecek tepkinin yöntemi ve içeriği daha da önemlidir. Aydın şehri askerî bir darbe sonucunda ortaya çıkan 27 Mayıs Askerî Rejimi'ne şiddete dayanan yöntemle tepki verilebilirdi. Böyle bir tepki verilseydi askerî rejim idarecileri için bir savunma mekanizması ortaya çıkabilirdi. Bu durum da askerî rejime yerleşme imkânını yaratabilirdi. Bu yüzden bir an önce siyasetin normalleşmesi ya da sivilleşmesi şarttı. Bireysel olarak ortaya çıkan tepkiler demokratik seçimlerde kolektif bir demokratik tepkiye dönüşmüştür. Aydın kentinde sağ politik görüş, 27 Mayıs İhtilâli ile daha da güç kazanarak ortaya çıkmıştır. 27 Mayıs İhtilâli'nden mağdur siyasal gelenek olarak algılanan ve halktan destek alan sağ görüşün karşısında sol siyasal görüş daha başka nedenlerin de (anti-komünist propaganda, siyasal konjonktür vb.) birleşmesiyle şehir genelinde tutunamamıştır. Sağ siyasal görüşün Aydın'da hâkim siyasal görüş olmasında 27 Mayıs İhtilâli sırasında yaşananlar en önemli itici güç olmuştur. Aydın için somutlaştırılan bu tespit aynı zamanda Türkiye geneli için de tarihsel bir gerçek olmuştur. Bunu anlamak için 27 Mayıs Askerî Rejimi'ne bakışta Türkiye'deki sağ ya da merkez sağ siyasetteki politik dile veya eylemlere bakmak da yeterlidir.

KAYNAKÇA

I. ARŞİVLER, KÜTÜPHANELER VE KATALOGLAR

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve Katalogları

1. Aydın Belediye Başkanlığına Seçilen Cevat Ülkü'nün Başkanlığının Onaylanması; **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** Tarih: 02.01.1951, Sayı: 24018, Fon Adı: Bakanlar Kurulu Kararları (1928 ve Sonrası), Fon Kodu: 30.11.1.0., Yer No: 220.3.3..

2. Aydın Belediye Başkanlığına Seçilen Reşat Esenkal'ın Başkanlığının Tasdiki; **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** Tarih: 9.1.1956, Sayı: 28388, Fon Adı: Bakanlar Kurulu Kararları (1928 ve Sonrası) Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 226.33..13. .

3. Aydın Belediye Başkanlığına Seçilen İsmet Sezgin'in Başkanlık Onayı; **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** Tarih: 6.9.1951, Sayı: 24645, Fon Adı: Bakanlar Kurulu Kararları (1928 ve Sonrası), Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 255.2..20..

4. Aydın'ın Köşk Nahiye Merkezinde Belediye Kurulması; **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** Tarih: 28.2.1958, Sayı: 30399, Fon Adı: Bakanlar Kurulu Kararları (1928 ve Sonrası), Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 269.9..2 .

5. Aydın'ın Karahayıt Nahiyesi Adının Dalama Olarak Değiştirilmesi, **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** Tarih: 14.4.1955, Sayı: 27653, Fon Adı: Bakanlar Kurulu Kararları (1928 ve Sonrası), Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 250.12..14

6. Aydın'ın Kılavuzlar Nahiyesinin Adının Atça Olarak Değiştirilmesi **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** Tarih: 3.4.1957, Sayı: 29663, Fon Adı: Bakanlar Kurulu Kararları (1928 ve Sonrası), Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 264.13..3.

7. Aydın'ın Kuşadası ve İzmir'in Selçuk Belediyeleri Arasındaki Sınırın Tespiti, **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** Tarih: 09.1.1962, Sayı: 812, Fon Adı: Bakanlar Kurulu Kararları (1928 ve Sonrası), Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 289.1..16. .

- APİKAM
- İzmir Millî Kütüphanesi
- Aydın İl Halk Kütüphanesi
- ADÜ Merkez Kütüphanesi
- Aydın Ticaret Odası Arşivi

II. GAZETELER, DERGİLER VE SÜRELİ YAYINLAR

- **Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazetesi**, Kanun No: 3031, Tarih: 18 Haziran 1935.
- **Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazetesi,** Sayı: 10859, Kanun: 334, 20 Temmuz 1961 Perşembe.
- **Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazetesi,** Sayı: 10960, 17 Kasım 1961 Cuma.
- **Cumhuriyetin 50. Yılında Aydın,** Aydın, 1973.
- AKIŞ
- AKİS Dergisi
- Akşam Gazetesi (1960-1961)
- Anadolu Gazetesi
- Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi
- Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi
- Ant Gazetesi
- Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
- Aydın Gazetesi
- Aydın Aydın Tarih ve Kültür Bülteni (2008'den Önce)
- Aydın Aydın Tarih ve Kültür Dergisi (2008-2009)
- Aydın Ticaret Odası Dergisi
- Belleten Dergisi
- Cumhuriyet Gazetesi (1959-1960)
- Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
- Demokrat Ege Gazetesi (1959-1961)
- Demokrat İzmir Gazetesi (1959-1961)
- Doğan Gazetesi

- Hüraydın Gazetesi (1954-1962 Tarihleri Arası)
- Doğu-Batı Dergisi
- Ege Ekspres Gazetesi (1959-1961)
- Ege Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi
- Fama Dergisi
- Habertürk Gazetesi
- Hayat Mecmuası (1959-1960)
- Hürses Gazetesi (1955)
- Hürriyet Tarih Dergisi
- Kim Dergisi (1959-1960)
- Kıroba Gazetesi (1959-1961)
- Milliyet Gazetesi (1955-1967)
- NTV Tarih Dergisi
- Ses Gazetesi (1960-1961)
- Sabah Postası (1955-1959)
- Tarih ve Toplum Dergisi
- TBMM Tutanak Dergisi
- Toplumsal Tarih
- Toplum ve Ekonomi
- Ulus Gazetesi
- Vatan Gazetesi (1951-1952)
- Yeni Asır Gazetesi (1959-1961)
- Yeni Aydın (1962-1963)

III. ANSİKLOPEDİ, SÖZLÜKLER VE LÜGATLAR

- **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,** İstanbul; İletişim Yayınları, 1985.
- **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,** İstanbul; İletişim Yayınları, 1983.
- **TOPRAK**, Bedirhan (Editör), **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960**, İstanbul; YKY, 4. Baskı, c. I-II-III-IV, 2003.

- **Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1991.
- **Millî Eğitim Bakanlığı, İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1993.
- **Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi**, İstanbul; Meydan Yayınevi, 1985.
- **Türkler Ansiklopedisi,** Ed. Hasan Celal Güzel, Adana; Yeni Türkçe Yayınları 2002.
- **Dictionnaire Larousse Ansiklopedik Sözlük**, İstanbul; Milliyet, 1993-1994.
- **Devrim ve Karşı Devrimler Ansiklopedisi,** İstanbul; Gelişim Yayınları, 1975.
- Ferit Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Türkçe Lügât,** Ankara; Bilgi Yayınevi, (15. baskı) 1998.
- Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul; Remzi Kitabevi, 14. Baskı, 2004.
- **Dünya Politika Ansiklopedisi**, Edi. Celal Angın, İstanbul; Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi, 1967.

IV. KİTAPLAR, TEZLER VE BROŞÜRLER

- **AĞAOĞLU**, Samet, **Arkadaşım Menderes -İpin Gölgesindeki Günler-**, İstanbul; Alkım Yayınevi, 2. Baskı, 2004.
- ----------, **Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri**, Bir Soru, İstanbul, Baha Matbaası, 1972.
- ----------, **Marmara'da Bir Ada,** İstanbul; Baha Matbaası, 1972.
- **AHMAD**, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980,** Çeviren Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul, 2004.
- ----------, **Modern Türkiye'nin Oluşumu,** çev. Yavuz Alogan, İstanbul; Kaynak Yayınları, 8. Basım, 2009.
- **Ak Devrim,** Ankara; Başbakanlık Basımevi, 1960.
- **AKALIN,** Cüneyt, **Askerler Dış Güçler Amerikan Belgeleriyle 27 Mayıs Olayı**, İstanbul; Cumhuriyet Kitapları, 2007.
- ----------, **27 Mayıs Bir Devrimdir,** İstanbul; Kaynak Yayınları, 2010.

- **AKDAĞ,** Menderes, **1946-1950 Yılları Arasında Aydın'da Siyasal Yaşam,** Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Günver Güneş, ADÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2008.
- **----------, Türkiyede Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde İlin Sosyal ve Ekonomik Şartları Işığı Altında Aydın'da Siyaset (1946-1950),** Aydın; Başkar Ofset, 2008.
- **Akşin,** Sina, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789-1890),** Ankara; İmaj Yayıncılık, 3. Baskı, 1995.
- **ALBAYRAK,** Mustafa, **Türk Siyasal Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960),** Ankara; Phonix Yayınları, 2004.
- **6-7 Eylül Olayları, Fotoğraflar, Belgeler, Fahri Çoker Arşivi,** Genel Yayın Yönetmeni: Zafer Karaca, İstanbul; Tarih Vakfı Yayınları, 2005.
- **ALTUĞ,** Kurtul, **Bir Numaralı Tanık,** İstanbul; Doğan Kitap, 1. Baskı, 2006.
- **----------, 27 Mayıs'tan 12 Mart'a,** İstanbul; Yılmaz Yayınları, İkinci Baskı, 1991.
- **APUHAN,** Recep Şükrü, **Öteki Menderes Eski DP Milletvekili Gıyaseddin Emre'den Hatıralar ve 27 Mayıs Olayı,** İstanbul; Timaş Yayınları, 1997.
- Atatürk Eğitim Enstitüsü Öğretim Üyeleri, **Türk Devrim Tarihi,** İstanbul; Dilek Matbaası, 1977.
- **ARCAYÜREK,** Cüneyt, **Darbeler ve Gizli Servisler (1950-1988),** Ankara; Bilgi Yayınevi, 6. Basım, 1996.
- **ARSLAN,** Bahar, **II. Meşrutiyet Dönemi'nde Aydın Vilayeti'nde Güvenlik,** Tez Danışmanı Prof. Dr. Sabri Sürgevil, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İzmir, 2008.
- **ARZIK,** Nimet, **Menderes'i İpe Götürenler,** Kurtuluş Maatbası, 1. Kitap 1965.
- **----------, Bitmeyen Kavga: İsmet İnönü,** Ankara; Kurtuluş Maatbası, 2. Kitap, 1966.
- **ATEŞ,** Toktamış, **Türk Devrim Tarihi,** İstanbul; İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.

- **AVCIOĞLU**, Doğan, **Türkiye'nin Düzeni, Dün-Bugün-Yarın**, İkinci Kitap, İstanbul: Cem Yay., 1978.
- **AYBARS,** Ergün, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, İzmir; Zeus Yayınları, 2008.
- ----------, **Atatürkçülük ve Modernleşme**, İzmir; Zeus Kitabevi, 2. Basım, 2006.
- **AYDEMİR,** Şevket Süreyya, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, İstanbul; Remzi Kitapevi, 7. Baskı, 2007.
- ----------, **Menderes'in Dramı,** İstanbul; Remzi Kitabevi, 5. Basım, 1993.
- ----------, **İkinci Adam (1950-1964),** Ankara; Remzi Kitabevi, IV. Baskı, 1983.
- **AZAZİ**, Sabahattin, **Her Yönü İle Aydın**, Aydın, 1996.
- **BAĞLUM**, Kemal, **Anıpolitik (1945-1960),** Ankara; Bilgi Yayınevi, Bilgi Dizisi: 78, 1991.
- **BAHÇIVAN,** Fatih, **27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalelerinin Türk Politik Hayatına Etkisi**, Tez Danışmanı Prof. Cemalettin Taşkıran, T.C Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2005.
- **BAŞGİL,** Ali Fuat, 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, İstanbul; Kubbealtı Neşriyatı, 2. Baskı, 2006.
- ----------, **İlmin Işığında Günün Meseleleri**, İstanbul; Yağmur Yayınları, 1960.
- ----------, **Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in Hatıraları**, İstanbul; Boğaziçi Yayınları, 2. Baskı.
- **BATUR**, Muhsin, **Anılar ve Görüşler –Üç Dönemin Perde Arkası-**, Milliyet Yayınları, 47, 2. Baskı, 1985.
- **BAYAR,** Celal, **Başvekilim Menderes**, Der. İsmet Bozdağ, İstanbul; Baha Matbaası, 1. Baskı, 1970.
- **BAYAZIT,** M. Taner, **İzmir Basınında Demokrasi Mücadelesi (1923-1950)**, İzmir, 1992.

- **BEKTAŞ**, Fatma, **Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası (1950-1960)**; Tez Danışmanı Doç. Dr. Kemal Arı, İzmir; Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları Tarihi Enstitüsü, 2006.
- **BEHRAMOĞLU**, Namık, **Türkiye-Amerikan İlişkileri (Demokrat Parti Dönemi),** İstanbul; Yar Yayınları, Yayın No: 13, 1973.
- **BURÇAK**, Rıfkı Salim, **Yassıada ve Öncesi**, Ankara: Çam Matbaası, 1976.
- **----------, Türkiye'de Askerî Müdahalelerin Düşündürdükleri,** Ankara; Gazi Üniversitesi Basın Yayın Matbaası, 1988.
- **BORATAV**, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-2005)**, Ankara; İmge Kitabevi, 10. Baskı, 2006.
- **BOZGEYİK,** Burhan, **İhtilâl Fetvâcıları**, İstanbul; Emre Yayınları, No: 63, 1996.
- **CANDAR,** Celâdet, **Aydın'da Demokrasi Mücadelesi,** İzmir; Karınca Matbaası, 1961.
- **CİHAN,** Ali Rıza (Der.), **İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları (1920-1973)**, Ankara; TBMM Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları: 57, 1993.
- **CUSTON,** Henry, **Beynel Milel Sermaye ve İhtilâller**, İstanbul; Otağ Yayınları, çev. Mehmet Doğan, 246 sayfa.
- **ÇAĞATAY,** Neşet, **Türkiye'de Gerici Eylemler (1923'ten Buyana),** Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları, c. XI, Ankara; Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972.
- **ÇAVDAR**, Tevfik, **Türk Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, Ankara; İmge Kitabevi, c. I-II, 2008.
- **----------, Müntehib-i Sani'den Seçmene**, Ankara; V Yayınları, 1. Baskı, 1987.
- **ÇELİK,** Mertcan, **Millî Şef Dönemi Aydın'da Basın Hayatı (1938-1950)**, Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Günver Güneş, ADÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2008.
- **ÇİÇEK**, Nevzat, **27 Mayıs'ın Öteki Yüzü Sivas Kampı**, İstanbul; Lagin Yayınları, 1. Baskı, 2010.
- **Darbeler, "Demirkırat"lar ve 27 Mayıs**, Haz. Sadık Göksu, İstanbul; Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1992.

- **DENİZ,** Didem, **1950 Seçimleri Demokrat Parti İzmir Propagandası**, Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr. Türkan Başyiğit, T.C Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.
- **DEMİR,** Fevzi-Şükrü Karatepe, **Anayasa Hukukuna Giriş**, İstanbul; Evrim Basım Yayım, 2. Baskı, 1989.
- **DEMİR,** Şerif, **Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes,** İstanbul; Paraf Yayınları, 2010.
- **DOĞAN,** Mehmet, **Darbeler, Müdahaleler ve Siyasi Sistem**, Ankara; Rehber, İkinci Baskı, 1991.
- **DOĞAN,** Yalçın, **IMF Kıskacında Türkiye (1946-1980)**, İstanbul; Tekin Yayınevi, 3. Baskı, 1987.
- **DOMENACH**, Jean – Marie, **Politika ve Propaganda**, çev. Tahsin Yücel, İstanbul; Varlık Yayınları, 1995.
- **DURMUŞ,** Enver, **Yassıada'dan İmralı'ya**, İstanbul; Boğaziçi Yayınları, 1990.
- **DURSUN,** Davut, **27 Mayıs 1960 Darbesi: Hatıralar Gözlemler Düşünceler, İstanbul**; Şehir Yayınları, 2001.
- **DUVERGER**, Maurice, **Politikaya Giriş**, çev. Samih Tiryakioğlu, Ankara; Varlık Yayınevi, Üçüncü Baskı, 1978.
- **----------, Siyasal Rejimler**, çev. Yaşar Gürbüz, İstanbul; Remzi Kitabevi, Kültür Serisi: 28, 1966.
- **EKİNCİ,** Necdet, **Türkiye'de Çok Partili Yaşama Geçişte Dış Etkenler**, İstanbul; Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1997.
- **ELVERDİ,** Ali, **Bu Vatana Kastedenler**, İstanbul; Yeni Asya Yayınları, 16. Baskı, 1977.
- **ERER**, Tekin, **Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, Cilt I-II, 1965.
- **----------, Basında Kavgalar,** İstanbul; Rek-Tur Kitap Servisi, 1965.
- **----------, Türkiye'de Parti İçi Kavgalar,** İstanbul; Tekin Yayınevi, 2. Baskı, c. 1-2, 1966.
- **----------,** Fevzi Erer, **Darbenin Ellinci Yılında Tekin Erer'den Yassıada ve Sonrası**, İstanbul; 47 Numara Yayıncılık, 2010.

- **ERDOĞAN**, Mustafa, **Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset**, Ankara; Liberte Yayınları, 2. Baskı, 1999.
- **ERDOST,** Cevdet (Editör), **IMF İstikrar Politikaları ve Türkiye**, Ankara; Savaş Yayınları, Güncel Sorunlar Dizisi: 2, 1982.
- **ERGUN**, Doğan, **100 Soruda Sosyoloji El Kitabı**, İstanbul; Gerçek Kitabevi, 3. Baskı, 1973.
- **ERKAN**, Ed. Hüsnü, **Tarişbank Tarihi**, İzmir; Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1993.
- **ERKANLI**, Orhan, **Anılar... Sorunlar... Sorumlular**, İstanbul; Baha Matbaası, 1972.
- **EROĞUL,** Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara; İmge Kitabevi, 4.Baskı, 2003.
- **ERSOY,** Kenan, **Devrim ve Millî Birlik Ruhu (Radyo Konuşmaları)**, İstanbul; Doğan Kardeş Yayınları A.Ş, 1961.
- **EZHERLİ,** İhsan, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1986)**, Ankara; TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 10, 1986.
- **FERSOY,** Orhan Cemal, **Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes**, İstanbul:Hun Yay., 1978.
- **----------, Devlet ve Hizmet Adamı Fatin Rüştü Zorlu,** İstanbul: Hun Yay., 1979.
- **GARNİER**, Jacqueline Beaujen, **Ortadoğu Ekonomisi**, çev. Ahmet Angın, İstanbul; Kitapçılık A.Ş, 1967.
- **GİRİTLİ**, İsmet, **27 Mayısta İkinci Cumhuriyete –Günün Bazı Meseleleri Üzerinde Düşünceler-,** İstanbul; Türkiye Millî Gençlik Teşkilâtı, 1961.
- **GLASNECK,** Johannes, **Türkiye'de Faşist Alman Propagandası**, çev. Arif Gelen, Ankara; Onur Yayınları, Birinci Baskı, 1968.
- **GÜNDÜZ,** Mehmet, **Demokrat Parti'ye Karşı Muhalefet ve Millî Muhalefet Cephesi**, Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr. Ali Satan, T.C Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
- **GÜRYAY,** Tarık, **Bir İktidar Yargılanıyor**, İstanbul; Cem Yayınevi, 1. Baskı, 1971.

- **GÖNLÜBOL,** Ed. Mehmet, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995),** Ankara; Siyasal Kitabevi, 9.Baskı, 1996.
- **GÖKÜŞ,** Mehmet, **Demokrat Parti Dönemi'nde Bürokrasi Siyasi İktidar İlişkileri**, Danışman Prof. Dr. Bilal Eryılmaz, T.C Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Tezi, İzmir, 1999.
- **GÜLEN,** Nejat, **Anılarımda 27 Mayıs ve Yassıada**, İstanbul; Zafer Matbaası, 2005.
- **GÜVEN,** Dilek, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları,** çev. Bahar Şahin, İstanbul; Tarih Vakfı Yayınları, 1. Baskı, 2005.
- ----------, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, İstanbul; İletişim Yayınları, 2009.
- **GÜNEŞ,** Günver, **Atatürk ve Aydın**, Aydın: Aydın Ticaret Odası Kültür Yayınları No:1, Aydın: Tuna Ofset Matbaacılık AŞ, 2006.
- **HAYTOĞLU,** Ercan **1945'te Çok Partili Siyasal Hayata Geçişte Bir İlk: Milli Kalkınma Partisi**, Tez Danışmanı: Ergün Aybars, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1990.
- **HEKİMOĞLU,** Müşerref, **27 Mayıs'ın Romanı**, İstanbul: Çağdaş Yay., 1975.
- **HİÇYILMAZ,** Ergun, **Hücre**, İstanbul; İkarus Yayınları, 3. Baskı, 2003.
- **ILICAK,** Nazlı, **27 Mayıs Yargılanıyor,** İstanbul; Turkuvaz Kitap, 1. Basım, 2007.
- ----------, **50. Yılında 27 Mayıs Yargılanıyor**, İstanbul; Doğan Kitapçılık, 2010.
- ----------, **Yalnız Adam Menderes**, İstanbul; Turkuvaz Kitap, 1. Basım, 2007.
- **İLERİ**, Rasuh Nuri, **27 Mayıs Menderes'in Dramı**, İstanbul; Yalçın Yayınları, İnceleme Dizisi: 64, 1986.
- **İNAN,** Süleyman, **Muhalefet Yıllarında Menderes**, Liberte Yayınları, Ankara 2006.

- ----------, Ercan Haytoğlu, **Yakın Dönem Türk Politik Tarihi,** Ankara; Anı Yayıncılık, 2. Baskı, 2007.
- **İPEKÇİ**, Abdi-Ömer Sami Coşar, **İhtilâlin İç Yüzü**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, Şubat 2010.
- **İŞÇİ,** Tayfun, **Tarih Bizde Gizlidir**, İstanbul; Tepe Yayınları, Birinci Baskı, 2005.
- **KABOĞLU,** İbrahim Ö. , **Anayasa Yargısı,** İstanbul; İmge Yayınevi, 1993.
- **KARAL;** Seçil Akgün, **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa,** Ankara; ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2009.
- **KARPAT,** Kemal H., **Türk Demokrasi Tarihi -Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Temeller-,** İstanbul; Alfa Yayınları, 1996.
- **KAVCAR,** Nevâl, **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Aydın Eğitim Belgeseli,** Aydın; Aydın Merkez İlçe Halk Eğitim Merkezi 1998.
- **KAYA,** Elif, **Türk Basınında 27 Mayıs İhtilâli (1961-1961)**, Dan. Prof. Dr. Cemil Öztürk, T.C Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.
- **KISAKÜREK,** Necip Fazıl, **İhtilâl,** İstanbul; Hicret Yayınları, 341 Sayfa.
- **KİLİ,** Suna, **Osmanlı ve Türk Anayasaları,** İstanbul; Boğaziçi Yayınları, 1. Baskı, 1980.
- ----------, **Türk Devrim Tarihi,** İstanbul; Tekin Yayınevi, 2 Basım, 1982.
- ----------, **27 Mayıs 1960 Devrimi Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası,** İstanbul; Boyut Yayıncılık, 2008.
- **KOCAÇİMEN,** Sevgi, **Demokrat Parti Dönemi'nde TBMM'de Atatürk ve Laiklik (1950-1960)**, Tez Danışmanı Prof. Dr. Sabahattin Özel T.C İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
- **KOÇAK,** Cemil, **27 Mayıs Bakanlar Kurulu Tutanakları**, İstanbul; Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- **KONGAR,** Emre, **İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı,** İstanbul; Cem Yayınevi, 1976.
- ----------, **Tarihimizle Yüzleşmek,** İstanbul; Remzi Kitabevi, 14. Basım, 2006.

- ----------, **Demokrasimizle Yüzleşmek,** İstanbul; Remzi Kitabevi, 2007.
- ----------, **Devrim Tarihi ve Toplumbilim Kavramları Açısından Atatürk,** İstanbul; Remzi Kitabevi, 11. Basım, 2008.
- ----------, **21. Yüzyılda Türkiye,** Remzi Kitapevi, İstanbul, 2005.
- **KOSELLECK**, Reınhart, **Kavramlar Tarihi - Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatiği Üzerine Araştırmalar -,** çev. Atilla Dirim, İstanbul; İletişim Yayınları, 2009.
- **LACOSTE,** Yves, **Az Gelişmiş Ülkeler**, çev. Yaşar Gürbüz, İstanbul; Remzi Kitabevi, Kültür Serisi: 30, 1965.
- **LEWIS**, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, çev. Bağaç Babür Tuna, Ankara; Arkadaş, 2008.
- **LUTTWAK**, Edward, **Bir Uzmanın Gözüyle Darbe**, çev. Edip İ. Polat, Ankara; Yaba Yayınları, 1996.
- **MARDİN,** Şerif, **Bediüzzaman Saidi Nursî Olayı-Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim-,** İstanbul; İletişim Yayınları, 5. Baskı, 1995.
- **27 Mayıs İnkılâbının Hikâyesi,** Basın-Yayın Umum Müdürlüğü, 1960.
- **MAZICI,** Nurşen, **Türkiye'de Askerî Darbeler ve Sivil Rejime Etkileri**, İstanbul, Gür Yayınları, No 33, 1. Baskı, 1989.
- ----------, **Tek Parti Dönemi,** İstanbul; Pozitif Yayınları, 1. Baskı, 2011.
- **MUMCU,** Ahmet, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, İstanbul, 1981.
- **MUMCU,** Uğur, **40'ların Cadı Kazanı,** İstanbul; Tekin Yayınevi, 14. Baskı, 1995.
- ----------, **İnkılâp Mektupları,** İstanbul; Tekin Yayınevi, 13. Baskı, 1994.
- **NADİ,** Nadir, **27 Mayıs'tan 12 Mart'a**, İstanbul; Sinan Yayınları, Siyasal Dizi: 1, Birinci Baskı, 1971.
- ----------, **27 Mayıs'tan 12 Mart'a**, Ankara; Cumhuriyet, 1999.
- ----------, **Olur Şey Değil,** İstanbul; Çağdaş Yayınları, Yayın No: 28, 1981.

- ----------, Nadir Nadi, **Perde Aralığından**, İstanbul: Çağdaş Yay., 1979.
- **ONUŞ,** Sinan, **Parola İnkılâp: 27 Mayıs'ı Yapanlar Anlatıyor,** İstanbul; Kaynak Yayınları, 2003.
- **ÖYMEN,** Altan, **Öfkeli Yıllar,** İstanbul; Doğan Kitap, 5. Baskı, 2009.
- **ÖYMEN**, Örsan, **Bir İhtilal Daha Var 1908–1980**, İstanbul: Milliyet Yayınları, 5. Baskı, 1987.
- **ÖZ,** Esat, **Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923–1945)**, Ankara: Gündoğan Yay., 1992.
- **ÖZDE,** Ali Haydar, **Yorgun Yıllar**, Aydın Ticaret Odası Kültür Yayınları No: 3, Aydın; Tuna Matbaacılık Aş, 2008.
- **ÖZBEKLER**, Kerim, **Her Yönüyle Aydın ve İlçeleri**, Denizli; Cumhuriyet Ofset, 1984.
- **ÖZDAĞ**, Ümit, **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, İstanbul: Boyut Yay., 1997.
- **ÖZKAYA,** Şükran, **Adım Adım 27 Mayıs,** İstanbul; İleri Yayıncılık, 2005.
- **ÖZKUL,** Halid, **Emperyalizm, CIA ve Türkiye**, İstanbul; Boyut Yayınevi, 1986.
- **ÖZTUNA**, Yılmaz; Gökdemir, Ayvaz, **Türkiye'de Askeri Müdahaleler**, İstanbul: Tercüman Yay., 1987.
- **ÖZTÜRK,** Metin, **Türkiye'de Asker ve İktidar**, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, Türkiye'nin Sorunları Dizisi: 10, ss. 79.
- **SAATÇİGİL,** Enver, **Geçen Günlerim, Olaylar ve Hatıralar**, İzmir; Tükelmat AŞ, 3. Baskı, 1999.
- **SABİS**, Ali İhsan, **Harp Hatıraları-İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri**, Nehir Yayınları, c. 5, İstanbul 1993.
- **SARINAY,** Yusuf, **Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve Türkiye'ye Girişi (1939-1952),** Kültür Eserleri Dizisi: 107, Ankara; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988.
- **SAROL,** Mükerrem, **Bilinmeyen Menderes**, Cilt I-II, İstanbul: Kervan Yay., 1983.

- **SEYHAN**, Dündar, **Gölgedeki Adam**, İstanbul; Nurettin Uycan Matbaası, 1. Baskı, 1966.
- **SEVER**, Ayşegül, **Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945–1958**, İstanbul; Boyut Yay., 1997.
- **SIEVERS,** Allen M, **İhtilâl Tekâmül ve İktisâdi Nizam**, Ankara; MEB Devlet Kitapları, No: 4204, ss. 321.
- **SİMAV,** Akın, **Turan Güneş'in Siyasal Kavgaları**, İzmir; İstiklâl Matbaası, 1975.
- **SUBAŞI,** Tevfik, **Bir Arpa Boyu: 27 Mayıs 1960 İhtilali'nin Gizli Tarihi,** İstanbul, Karakutu Yayınları, 2004.
- **SUSAN**, Ebru K., **Aydın-İzmir Çalışmaları Bibliyografyası (1980-2007),** Danışman: Yrd. Doç. Dr. Tanju DEMİR, ADÜ FEF. Tarih Bölümü Lisans Tezi, Aydın, 2007.
- **ŞEN,** Erdal, **Yassıada'nın Sessiz Tanıkları**, İstanbul; Zaman Kitap, 8. Baskı, 2011.
- **----------, Belgelerin Dilinden Yassıada'nın Karakutusu,** İstanbul; Zaman Kitap, 1.Baskı, 2007.
- **----------, Bir Yiğit Vardı**, İstanbul; Yitik Hazine Yayınları, Yayın No: 41, 2010.
- **ŞEN,** Serdar, **Silahlı Kuvvetler ve Modernizm**, İstanbul; Nokta Kitap, 2. Baskı, 2005.
- **ŞENOL**, M. Kemal, **Atatürk Aydın'da**, İzmir; Karınca Matbaası, 1981.
- **ŞEYHANLIOĞLU,** Halil, **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti,** İstanbul; Kadim Yayınları, 1. Baskı, 2011.
- **TANİLLİ,** Server, **Dünyayı Değiştiren 10 Yıl,** İstanbul; Adam Yayınları, 3. Baskı, 2002.
- **TAŞDELEN,** Mehmet N., **Yassıada, Menderes ve Muhafızları**, İstanbul; Bir Harf Yayınları, 2. Baskı, 2005.
- **TAYLAK**, Muammer, **27 Mayıs ve Türkeş**, Ankara; Ayyıldız Matbaası, 2. Baskı, 1977.
- **TİMUR,** Taner, **Türk Devrimi ve Sonrası**, Ankara; İmge Kitabevi, 1993.

- **TOPUZ,** Hıfzı, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, İstanbul; Remzi Kitabevi, 1. Baskı, 2003.
- **TOKER,** Metin, **İsmet Paşayla 10 yıl**, 3 cilt, Ankara; Akis Yayınları, 1. Baskı, 1967.
- ----------, **Solda ve Sağda Vuruşanlar**, Ankara; Akis Yayınları, 1971.
- ----------, **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları (1944-1973),** Ankara; Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, 1991.
- **TOY,** Erkan, **Demokrat Parti Döneminde Yabancı Sermaye ve Yatırımlar (1950-1960)**, Tez Danışmanı Temuçin F. Ertan, T.C Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.
- **TUNAYA,** Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, c. I-II-III, İstanbul; Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, 1982.
- ----------, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, c. I-II-III, İstanbul; İletişim Yayınları, 4. Baskı, 2009.
- **TUNCER,** Erol, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),** Ankara; Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Yayınları, 24, 2. Baskı, 2003.
- **TURAN,** Osman, **Türkiye'de Siyasi Buhran Kaynakları,** İstanbul; Nakışlar Yayınevi, 2. Baskı, 1979.
- **TURAN,** Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi 4. Kitap (İkinci Bölüm) "Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (14 Mayıs 1950 - 27 Mayıs 1960),** Ankara; Bilgi Yayınları, 1999.
- **Türk Parlamento Tarihi**, Editör İhsan Güneş, TBMM Vakfı Yayınları No: 14, c. III-IV, 1996.
- **ÜZEN,** İsmet, **27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi ve Demokrasi Eğitimi**, Tez Danışmanı Doç. Dr. İsmet Özdemir, T.C Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 1998.
- **VURAL,** Erhan, **Demokrat Parti Dönemi'nde CHP'nin İzmir Örgütlenmesi ve Seçimler**, T.C Celal Bayar Üniversitesi, Tez Danışmanı Yrd.

Doç. Dr. Nejat Bilgi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2010.

- **YALÇIN** (Edi.), Durmuş, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I-II**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005.
- **Yassıada Broşürü [Kitap ve Planlar]**, Kitap+Planlar S., T.C. Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosu,İstanbul, Ekim 1960.
- **Yüksek Adalet Divanı Kararları (İstanbul-Yassıada) (14-Ekim-1960/15-Eylül-1961),** 2007, 905+Sanık Listesi, İstanbul; Kabalcı Yayınevi, İnceleme Dizisi: 51, 2007.
- Ed. **AKŞİN,** Sina-Bülent Tanör-Korkut Boratav, **Yakınçağ Türkiye Tarihi (1908-1980)**, İstanbul; Milliyet Yayınları, 2003.
- **YEŞİL**, Ahmet, **Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara; Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları; 897, 1988.
- **YETKİN**, Çetin, **Türkiye'de Soldaki Bölünmeler 1960-1970**, İstanbul; Toplum Yayınevi, 1970.
- **----------Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika 27 Mayıs 1960 - 12 Mart 1971 - 12 Eylül 1980,** İstanbul, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 4. Baskı, 2005.
- **YILDIRIM** (Ed.) Sema-Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, c. 2, İkinci Basım, Haziran 2010.
- **YILMAZ,** Mustafa Kemal, **Ben Meclisteyken**, Ankara; Karınca Yayınları, Genel Dizi: 19, 2009.
- **ZÜRCHER** Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev. Ömer Laçiner İstanbul; İletişim Yayınları, 1995.

V. MAKALELER, KÖŞE YAZILAR

- **BAŞARAN**, Mehmet, *"Sözlü tarihin İçinden Aydın'da Geçmiş Bir Yaşam"*, **Tarih ve Toplum Dergisi**, 35, 205, 5-10, 2001.
- ----------, *"Atatürk'ün Askeri Öldü, Aydın'da Geçmiş Bir Yaşam (Hilmi Aydınçer)"*, **Aydın Aydın Tarih ve Kültür Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 6, Ocak-Şubat 2009, sf. 27-29.
- **ERDİLEK**, Neşe, *"Hükümetler ve Programları"*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul; İletişim Yayınları, sayı 31-32-33, 1984, ss. 968-1046.
- **GÖKTEPE**, Cihat, *"Menderes Dönemi (1950-60)"*, **Türkler Ansiklopedisi**, c. 17, Ankara, 2002, ss. 901-911.
- **GERGER,** Haluk, *"Türk Dış Politikası (1946-1980)"*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul; İletişim Yayınları, c. 17, 1984, ss. 537-559.
- **GÜNEŞ**, Günver, *"Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın'da Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri Üzerinde Oluşan Tartışmalar"*, **A.D.T.C.F Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 39, 2006, ss. 117-147.
- **Güneş,** Günver,*"Türkiye'de Savaş Ekonomisi Uygulamaları ve Toplumsal Yaşama Etkileri"*, **Türkler Ansiklopedisi**, ,Cilt: 17, Bölüm: 86, s.615-623, Ankara, 2002.
- ----------, *"Tarihsel Perspektiften 70. Yılında Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası"*, **"Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası 1937-2007 Paneli,** Nazilli Belediyesi Kültür Salonu, Nazilli Belediyesi Kültür Salonu, 09.10.2007.
- **İNAN,** Menderes, *"Adnan Menderes ve Aydın"*, **Aydın Aydın Tarih Kültür ve Tarih Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 2, Mayıs-Haziran 2008, ss.18-20.
- **KABACALI**, Alpay, *"Türkiye'de Basın Sansürü"*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul; İletişim Yayınları, c. 31, 1984, ss. 959-966.
- **KARTAL,** Cemile Burcu, *Türk Siyasal Hayatında "Beyaz İhtilâl" 1950 Seçimleri*, **Atatürk Dergisi**, sayı: 4, ss. 265-280.
- **ÖZKAN**, Mustafa Kenan , *"Aydın ve Çevresi'nde Millî Mücadele Anıtları ve Şehitlikler"*, Ed. Günver Güneş-Mehmet Başaran, **Millî Mücadele'de Aydın Sancağı ve Yörük Ali Efe**, Bildiri Kitabı, Aydın, 2007, sf. 257-284.

- **SOYSAL**, Mümtaz-Fazıl Sağlam, *"Türkiye'de Anayasalar"*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul; İletişim Yayınları, c. 1-2, 1984, ss. 18-54.
- **TUNÇAY**, Mete, *"Laiklik"* **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul; İletişim Yayınları, c. 18, 1984, ss. 570-578.
- **URUŞ,** Alper, *"Yassıada Duruşmaları"*, **Habertürk Gazetesi**, 19 Eylül 1960 Pazar, sf. 25-26.

VI. İNTERNET SİTELERİ

- http://tdkterim.gov.tr/bts/17/07/2011
- http//www.atam.gov. tr.15/04/2011
- http://referandum.secimsonuclari.com/1961-referandum-sonuclari/aydin-referandum-sonuclari-evet-hayir-oranlari.html10/05/2011
- http://www.aydınhürriyetioo.mbk12.tr15/05/2011
- http://www.yeniaktuel.com.tr/tur107,158@2100.html
- http//ya2001.yeniasır.com.tr/09/05index.php3?kat=ana&sayfa=eusman ctesi&bolum=yazarlar

ÖZGEÇMİŞ

Hilmi Anaç, 8 Eylül 1983'te Aydın'da doğdu. İlkokul, ortaokul ve liseyi Aydın'da tamamladı. Sırasıyla ilk üç sınıfı Hürriyet İlkokulu'nda ve dördüncü ile beşinci sınıfı ise Vali Ünal Özgedik İlköğretim Okulu'nda okudu. Ortaokul eğitimini Cumhuriyet Lisesi'nin Ortaokul Bölümünden aldı. Liseyi ise kentin en eski lisesi olan Aydın Lisesi'nde okudu. 2005 yılında Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Tarih Bölümü'nde okumaya hak kazandı. Dört yıllık öğrenim süresinin ardından 2009 yılında Fen-Edebiyat Fakültesi birincisi ve aynı zamanda Adnan Menderes Üniversitesi'ni *"Onur Öğrencisi"* olarak bitirdi. *"Geçmişten Günümüze İncir ve İncir Kültürü"* adlı bitirme tezini yazdı. Şu an Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Tarih Anabilim Dalı'nda yüksek lisans yapmaktadır. 4 Dönem aynı enstitünün öğrenci temsilciliğini seçilerek yürütmüştür. Ayrıca *"Aydın Aydın Tarih ve Kültür Dergisi"* yayın kurulunda olmakla beraber Aydın kentine yerel tarih çalışmaları ve hizmetleriyle katkıda bulunmaktadır. Bundan başka Fama Dergisi, Atatürkçü Aydın gibi yerel dergiler ile bazı gazetelerde araştırma ve inceleme yazıları çıkmıştır. Ulusal ile yerel düzeyde bazı panellere, konferanslara, sempozyumlara ve televizyon programlarına konuşmacı olarak da katılmıştır.